

**KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**TARİH ANABİLİM DALI**

**ZEYNEP ERDURAN**

**EVLIYA ÇELEBİ SEYAHATNAME'SİNE GÖRE**  
**İSTANBUL'DA ESNAF, ZANAAT VE TİCARET**

**- Açıklamalı Metin-**

**Yüksek Lisans Tezi**

**TEZ DANIŞMANI**  
**YRD. DOÇ. DR. HÜSEYİN ÇINAR**

**KIRIKKALE-2006**

**T.C.**  
**KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Zeynep ERDURAN'a ait "Evliya Çelebi Seyahatname'sine Göre İstanbul'da Esnaf, Zanaat ve Ticaret" adlı çalışma, jürimiz tarafından tarih anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez savunma tarihi: 01/05/2006

Başkan: Prof. Dr. İsmail Özçelik

Üye: Doç. Dr. Ahmet Nezihi Turan

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Çınar

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir.

## ÖZET

Evliya Çelebi'nin Seyahatnâmesi Osmanlı tarihinin 17. yüzyılı için önemli bir kaynaktır. Bu eser, yerel tarih araştırmalarında, sosyal tarih araştırmalarında, iktisat tarihi araştırmalarında, dil ve edebiyat araştırmalarında, dinler tarihi araştırmalarında, folklor araştırmacılarında önemli bir kaynaktır. Ne yazık ki bu eserin kıymeti ilim çevrelerinde yeterince anlaşılamamıştır. Son zamanlarda gerek yurt içinde gerekse yurt dışında yapılan Seyahatnâme ile ilgili çalışmalar, bu eser üzerindeki toz bulutunu bir nebze de olsa kaldırmaktadır. “*Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'ne Göre İstanbul'da Esnaf, Zanaat ve Ticaret -Açıklamalı Metin-*” adlı bu çalışma, 17. yüzyıl ortalarında İstanbul'daki iktisadi hayatı ve esnaf durumunu ana hatlarıyla, Evliya Çelebi'nin anlatımına sadık kalarak, kimi yerlerde de çeşitli açıklamalarla ortaya koymaya çalışmaktadır. İstanbul esnafı için genel bir fotoğraf niteliğindeki bu çalışmayı, bir bakıma günümüz okurları için bir Seyahatnâme okuma ve incelemesi olarak değerlendirebiliriz. Ayrıca Evliya Çelebi'nin İstanbul esnafı hakkında vermiş olduğu bilgiler, IV. Murad'ın Bağdat seferine katılan İstanbul'daki esnafın ve diğer görevlilerin bir listesi niteliğindedir. Bir bakıma burada, hem Osmanlı başkentindeki iktisadi ve ticari hayat, hem de Osmanlı döneminde ordu-esnaf ilişkileri Evliya Çelebi'nin anlatımı ve aktarımıyla ortaya konulmaktadır.

## ABSTRACT

“*Seyahatname Travel Book*”, which was written by Evliya Çelebi in the middle of the 17th Century, gives a detailed idea about guilds in İstanbul and Cairo and an average idea about the population’s profile which was concerned with the guilds. The author added some numerical handouts to his work, so that, his work has a special place in literature about Ottoman guilds. In spite of some exaggerated expressions, this work, which became a significant product of our history of literature with an original style, is one of the most favorite writing sources which belongs to that period. In the subject, which has been considered by us, a comprehensive information is given which is never given in a sort of work, and so valuable information about İstanbul’s economical situation.

## **KİŞİSEL KABUL/AÇIKLAMA**

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Evliya Çelebi Seyahatnamesi’ne Göre İstanbul’da Esnaf, Zanaat ve Ticaret -Açıklamalı Metin- adlı çalışmamı; ilmî ve ahlâkî geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve faydalandığım eserlerin bibliyografya da gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.

..../..../2006

Zeynep ERDURAN

## ÖNSÖZ

Evliya Çelebi ve Seyahatnâmesi Osmanlı tarihi çalışmalarında 17. yüzyıl için eşsiz bir kaynaktır. Tarih, dil, halk bilimi, sanat tarihi, dinler tarihi, tasavvuf tarihi, yerel tarih ve topografya çalışmaları için vazgeçilmez bir kaynak olan bu eser, sadece bizim ülkemiz için değil, Asya, Afrika ve Avrupa'daki Osmanlı topraklarında yaşayan halk için de önemli bir başvuru eseridir. Evliya Çelebi gezip gördüğü yerlerin dil ve bakış açısıyla olaylara tanıklık etmiş, kendi üslubu ve anlatım tarzıyla on ciltlik bir eseri, kendisinden sonraki kuşaklara adeta hediye etmiştir.

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin birinci cildi İstanbul için yazılmış bir monografi niteliğindedir. Tarih ve mitolojinin içi içe girdiği ve Evliya Çelebi'nin üslubuyla farklı bir görünüm kazanan İstanbul anlatımında; saray hayatı, ünlü kişilerin ve şehrin gündelik hayatı, şehri çevreleyen surlar ve mimari eserler, savaş ve barış zamanlarında şehrin ve ordunun ihtiyacını karşılayan esnaf ve ticari mekanları, eğlence ve mesire yerleri, padişah'tan en alt tabakadaki kişiye kadar pek çok gözlemleri bu ilk ciltte görmek mümkündür.

Seyahatnâme'nin bir özelliği de değişik yöre insanların yaşama biçimlerine, davranışlarına, tarımla ilgili çalışmalarından, süs takılarına, çalgılarına dek ayrıntılarıyla geniş yer vermesidir. Seyahatnâme'nin kimi bölümlerinde, gezilen yörenin yönetiminden, eski ailelerinden, ileri gelen ünlü kişilerinden, şairlerinden, oyuncularından, çeşitli kademelerdeki görevlilerinden ayrıntılı biçimde söz edilir.

Yüksek Lisans tezi olarak ele alınan "*Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'ne Göre İstanbul'da Esnaf, Zanaat ve Ticaret -Açıklamalı Metin-*" adlı çalışma, İstanbul esnafına ve ticari hayatına Evliya Çelebi'nin bakışıyla ve onun verdiği bilgilere çeşitli açıklamalar getirilerek hazırlanmıştır. Genel olarak Seyahatnâme'deki anlatıma ve düzene sadık kalınmıştır. Giriş bölümünde Evliya Çelebi ve Seyahatnâmesi ile İstanbul esnafı ve ticari hayatı hakkında da genel bir bilgi verilmiştir.

Çalışma boyunca yardımlarını esirgemeyen, hoşgörlü yaklaşımlarıyla tezin eksiklerinin giderilmesine katkıda bulunan tez danışmanım Yard. Doç. Dr. Hüseyin Çınar'a ve Tarih Bölümü Başkanı Prof. Dr. İsmail ÖZÇELİK ve Doç. Dr. Ahmet Nezihi TURAN olmak üzere bütün hocalarıma ayrı ayrı teşekkür ederim. Ayrıca bu çalışmanın bitmesinde beni her yönden destekleyen, ellerinden gelen her türlü yardımı esirgemeyen sevgili aileme de sonsuz Őükranlarımı sunarım.

Zeynep ERDURAN

## İÇİNDEKİLER

ÖZET .....	III
ABSTRACT .....	IV
KİŞİSEL KABUL/AÇIKLAMA .....	V
ÖNSÖZ.....	VII
İÇİNDEKİLER.....	VIII
KISALTMALAR .....	XXII
GİRİŞ.....	XXIII
I. Evliya Çelebi ve Seyahatnâme.....	XXII
II- Esnaf, Zanaat ve Ticaret Kenti İstanbul .....	XXVII

### EVLIYA ÇELEBİ SEYAHATNÂMESİ'NE GÖRE İSTANBUL'DA

#### ESNAF, ZANAAT VE TİCARET

##### İKİ YÜZ YETMİŞİNCİ BÖLÜM

<b>Birinci Bölüm [Yol Temizleyicileri ve Arayıcılar Esnafı] .....</b>	<b>2</b>
Çavuşân Esnafı Alayı.....	2
Hâssa Gilmânı ve Gilmân Hademeleri Esnafı.....	4
Acemi Oğlanları Esnafı.....	5
Arayıcılar Esnafı .....	6
Gür Kazan (Mezar Kazıcıları) Esnafı.....	7
Lağımıcılar Esnafı.....	7
Selâhorlar Esnafı.....	8
Baltacılar, Belderan Lağımıcıbaşı Esnafı.....	9
<b>İkinci Bölüm [Asesbaşı, Subaşı ve Diğer Ordu Hizmetlileri] .....</b>	<b>10</b>
Asesbaşı Askeri Esnafı.....	10
Şehir Subaşısı Esnafı.....	10
Amansız Asesler Esnafı .....	11
İmansız Cellatlar Esnafı .....	11
Hemyân Kesici (Yankesici) Esnafı .....	12
Kara Hırsız Esnafı.....	12
Deyyuslar Esnafı.....	13
Ahmak Pezevenkler Esnafı .....	13



Gidiler, Müflisler Esnafı .....	13
Kasımpaşa Mukaddepleri Esnafı .....	13
Hizân-ı Dilberân (Düşkün Ahlâksız Gençler) Esnafı .....	14
Seyisân-ı Urbân-ı Üryan (Arap Seyisleri) Esnafı .....	14
Mükârî yani Kiracılar Esnafı .....	14
Pâsbân-ı Nigehbân-ı İstanbul (Bekçi ve Koruyucuları) Esnafı .....	15
<b>Üçüncü Bölüm [Kadıasker Alayı ve Din Görevlileri].....</b>	<b>16</b>
Ordu Mollası .....	16
Resul Alemdarı Sancakdârlar Esnafı .....	16
Haberciler Esnafı .....	17
Molla Muhzırları Esnafı .....	17
Vezir, Beylerbeyi ve Diğer İleri Gelenler İmamları Esnafı .....	17
Hatipler Esnafı .....	18
Kadı ve Mollalar Esnafı .....	18
Büyük Şeyhler Esnafı .....	18
Zahir Vaizleri Esnafı .....	19
Müfessirler Esnafı .....	19
Muhaddisler Esnafı .....	19
Müezzinler Esnafı .....	19
Sufler Esnafı .....	20
Mütevelliler Esnafı .....	20
Şeriat Kapıcıları ve Diğer Kapıcılar Esnafı .....	20
Mukayyidler, Şeriat Mahkemeleri Hizmetçilerinin Vasıfları .....	21
Cami Muarripleri Vasıfları .....	21
Resûlullah Na'athânları Vasıfları .....	21
Kur'an-ı Azîm Hâfızları Esnafı .....	21
Yazıcılar Esnafı .....	21
Sahaflar Esnafı .....	22
Şairler Esnafı .....	22
Sultan, Vezir ve A'yân Meddahlarının Vasıfları .....	22
Hanendelerin Vasıfları .....	23
Müneccimlerin Vasıfları .....	24
Remilciler Esnafı .....	24
Nakiban-ı Ehl-i Hıref (Sanatkâr Yardımcıları) Esnafı .....	24
Tarikat Ehli Reisleri Esnafı .....	24
Sanat Ehli Şeyhleri Esnafı .....	25
Sanat Ehli Çavuşları Esnafı .....	25
Sanat ve Tarikat Ehli Faraşları Esnafı .....	25
Cenaze Peykleri, Ölü Yıkayıcılar Yani Şehit Yıkayıcıları Esnafı .....	25
Çocuk Mektepleri Esnafı .....	26
Dilenciler Şeyhi Esnafı .....	26
Dilenci Esnafı .....	26
Arasat Şeyhi Esnafı .....	27
Medrese Talebeleri Esnafı .....	27
Peygamber Efendimizin Soyu, Temiz İrk Âl-i Âbâ, Seyyidler .....	27
<b>Dördüncü Bölüm [Hekimbaşı Esnafı ve Yardımcıları].....</b>	<b>28</b>
Çok Gerekli Hekimbaşı Esnafı .....	28
Dükkân Hekimleri Esnafı .....	29
Göz Hekimleri Esnafı .....	30
Dükkânsız Tutyacılar Esnafı .....	30
Macuncular Esnafı .....	30
Cerrahlar Esnafı .....	30
Deva İçecekleri Esnafı .....	31
Gülsuyu Esnafı .....	31
Şifa Yağları Esnafı .....	31
Tımarhaneciler Esnafı .....	32
Tımarhane ve Hastahane Hademeleri Esnafı .....	32
<b>Beşinci Bölüm [Çiftçibaşı Esnafı] .....</b>	<b>33</b>
Çiftçibaşı Esnafı .....	33
Bağcı Esnafı .....	33

Meyve Ağaçları Aşlamacıları Esnafı .....	34
Sebzeciler Esnafı .....	34
<b>Altıncı Bölüm [Fırıncılar ve Unlu Mamuller Esnafı] .....</b>	<b>34</b>
Ekmekçiler Esnafı .....	34
Yeniçeri Ekmekçileri Esnafı .....	36
Tuzcular Esnafı .....	36
Çörekçiler Esnafı .....	37
Börekçiler Esnafı .....	37
Gevrekçiler Esnafı .....	37
Kâhçılar Esnafı .....	37
Gurabiyeciler Esnafı .....	37
Simitçiler Esnafı .....	37
Kadayıfçılar Esnafı .....	37
Şehriyeciler Esnafı .....	37
Lokmacılar Esnafı .....	38
Gözlemeciler Esnafı .....	38
Dergâh-ı Âlî Yeniçerileri Sakaları Esnafı .....	39
Şehir Sakaları Esnafı .....	39
Arka Sakası Esnafı .....	39
Değirmenciler Esnafı, At Değirmenleri İşliği .....	40
Su Değirmenleri .....	41
Uncular Esnafı .....	41
Un Elekçileri Esnafı .....	41
Buğday Çalkayıcı Esnafı .....	41
Kalburcular Esnafı .....	41
Elekçiler Esnafı .....	42
Niştacılar Esnafı .....	42
Güllaççılar Esnafı .....	42
Peksimetçiler Esnafı ve Peksimet Emni .....	42
Peygamberin Kutlu Armağanlarının Vasıfları .....	43
Deveciler Esnafı .....	44
Deve Sürücüler Esnafı .....	44
Meş'aleciler Esnafı .....	44
Amr-ı Ayyâr Köçekleri Esnafı, Şatırlar .....	45
<b>Yedinci Bölüm [Karadeniz Ticareti Esnafı] .....</b>	<b>46</b>
Karadeniz Gemicileri Büyük Esnafı .....	46
Kalafatçılar Esnafı .....	47
Kalafat Üstübüsü Bükücülerin Vasıfları .....	48
Üstübücüler Esnafı .....	48
Marangozlar Esnafı .....	48
Urgancılar Esnafı .....	49
Kendirciler Esnafı .....	49
Yelkenciler Esnafı .....	49
Katrancı ve Ziftçi Esnafı .....	50
Serenciler Esnafı .....	50
Tulumbacılar Esnafı .....	50
Pusulacılar Yani Kible Göstericiler Esnafı .....	50
Kum Saatçileri Esnafı .....	51
Haritacılar Esnafı .....	51
Dalgıçlar Esnafı .....	52
Sergüzeşt .....	52
Gönbaşı Esnafı .....	54
Buğday ve Arpa Navluncuları Esnafı .....	55
Karadeniz Bezirgânları Esnafı .....	55
<b>Sekizinci Bölüm [Akdeniz Ticareti Esnafı] .....</b>	<b>57</b>
Akdeniz Reisleri Esnafı .....	57
Akdeniz Marangozları Esnafı .....	59
Pereme ve Kayık Marangozları Esnafı .....	59
Mavunacılar Esnafı .....	59
Kayıkcılar Esnafı .....	59

Peremeciler Esnafı .....	59
Çırnıkçılar Esnafı .....	59
<b>Dokuzuncu Bölüm [Mısır'dan ve Akdeniz Sahillerinden Yapılan Ticaret] .....</b>	<b>62</b>
Mısır Tüccarları ve Akdeniz Sahili Tüccarları Esnafı .....	62
Pirinççi Bezirgânları Esnafı .....	62
Mercimekçiler Esnafı .....	63
Kınacılar Esnafı .....	63
Mısır Hasırcıları Esnafı .....	63
Ketenciler Esnafı .....	63
Şekerciler Esnafı .....	63
Hoş kokulu içecekler Esnafı .....	64
Kahve Tarları Esnafı .....	64
Şahbender Esnafı .....	64
Bezirgânbaşı Esnafı .....	64
Ehl-i kible Esnafı .....	64
<b>Onuncu Bölüm [Kasaplar ve Hayvan Ürünleri] .....</b>	<b>65</b>
Kasaplar Esnafı .....	65
Salhâneciyân Esnafı .....	65
Sığır Kasapları Esnafı .....	66
Yahudi Kasapları Esnafı .....	66
Mandıracılar Esnafı .....	66
Devlet Âyânı Çiftlikleri Esnafı .....	66
Eğrekçiler Esnafı .....	66
Koyun Celepleri Saya Esnafı .....	67
Ağılcılar Esnafı .....	67
Tokat Sığır Celeplerinin Vasıfları .....	67
Çoban Esnafı .....	68
Camus Sütçüleri Esnafı .....	68
Koyun Sütçüleri Esnafı .....	68
Peynirciler Esnafı .....	68
Kaymakçılar Esnafı .....	69
Tereyağcılar Esnafı .....	69
Yoğurtçularbaşı Esnafı .....	69
Yoğurtçular Esnafı .....	69
Teleme Peynirciler Esnafı .....	70
İçyağı Mumcuları Esnafı .....	70
Balmumu Tacirleri Esnafı .....	70
Atmeydanı Esnafı .....	71
Seğirdim Atmeydanı Esnafı .....	71
Yedikule Kanaracıları (Mezbahaları) Esnafı .....	72
Bahçekapısı Kanaracıları Esnafı .....	72
Atmeydanı Baruthanesi Esnafı .....	72
Atmeydanı Mumcuları Esnafı .....	72
Yeniçeri Mandıracıları Esnafı .....	72
Arslancılar İşyeri Esnafı .....	74
Vasılcılar Yani Ayıcılar Esnafı .....	75
<b>On Birinci Bölüm [Sakadat Aşçıları Esnafı] .....</b>	<b>76</b>
Geleneksel Yemek, Başçı (Kelle) Aşçıları Esnafı .....	76
Koyun Celepleri Esnafı .....	76
Sığır Pastırmacıları Celepleri Esnafı .....	77
Pastırma Tacirleri Esnafı .....	77
Veterân Yani Kirişçiler Esnafı .....	78
Kiriş Tacirleri Esnafı .....	78
Tutkalcılar Esnafı .....	78
Koyun Ciğercileri Esnafı .....	79
Arnavut Çevren Esnafı .....	79
İşkembeciler Esnafı (Mahrumlar Yemeği) .....	80
Sirkeciabaşı Esnafı .....	80
Fâsıklar Yemeği Turşucular Esnafı .....	81
Kuru sarmısakçılar Esnafı .....	81

Soğancılar Esnafı .....	82
<b>On İkinci Bölüm [Geleneksel Yemek Aşçıları Esnafı] .....</b>	<b>82</b>
Rahmanın Rahmeti, Çok Gereklî Aşçıları Esnafı.....	82
Vezir Çâşnigâr ve Aşçıları Esnafı.....	83
Zerdeciler Esnafı.....	84
Kebapçı ve Köfteciler Esnafı .....	84
Biryâncılar Esnafı .....	84
Yahniciler Esnafı.....	84
Dolmacılar Esnafı .....	84
Hardalcılar Esnafı .....	85
Pâlûdeciler Esnafı .....	85
Sütlü Aşçıları Esnafı .....	85
Salatacılar Esnafı.....	85
İspanakçı ve Sebzeci Esnafı .....	85
Sucukçuların Esnafı .....	86
Hoşafçılar Esnafı.....	86
Şerbetçiler Esnafı .....	86
Yaya Cüllâb (Gülsuyu) ve Şerbetçiler Esnafı .....	87
Sıcak Pâlûdeciyân Esnafı .....	87
Sıcak Pâlûdeciler Esnafı.....	87
Sıcak ve Baharatlı Şerbetçiler Esnafı .....	87
Sahlebciler Esnafı .....	87
Bademli Köfterciler Esnafı .....	88
Sıcak Sütçüler Esnafı .....	88
Mahlebciler Esnafı .....	88
Ağdacılar Esnafı.....	88
Ağda Tüccarı Esnafı.....	89
Üzüm Değirmencileri Esnafı.....	89
Karcıbaşı Esnafı .....	90
<b>On Üçüncü Bölüm [Tatlıcılar ve Helvacılar Esnafı] .....</b>	<b>93</b>
Tatlı Dilli, Şirin İşli Helvacılar Esnafı .....	93
Bîrun (Dışarı) Helvacıları Esnafı .....	93
Tablacı Helvacılar Esnafı.....	93
Akideciler Esnafı.....	94
Galata Şekercileri Esnafı.....	94
<b>On Dördüncü Bölüm [Balıkçılar Esnafı].....</b>	<b>94</b>
Balık Emîni Esnafı .....	94
Birinci olarak Dalyancılar Esnafı.....	95
Avcı İğribcılar Esnafı.....	95
Karityeciler Esnafı .....	96
Ağcılar Esnafı .....	96
Saçmacılar Esnafı.....	96
Düzenciler Esnafı.....	96
Zıpkıncılar Esnafı.....	96
Çömlekçi Avcıları Esnafı.....	97
Sepetli Balık Avcıları Esnafı.....	97
Balık Satıcıları Esnafı .....	97
İstiridyeciler Esnafı .....	97
Balık Pazarı Aşçıları Esnafı .....	98
Ağcılar Esnafı .....	98
<b>On Beşinci Bölüm [Çarşı Esnafı] .....</b>	<b>99</b>
Ümenâ-yı Sultanî (Çarşı Emînleri) Esnafı .....	99
Birinci, Unkapanı Emîni .....	99
İkinci, Tahmis emîni .....	100
Üçüncü, İpek Mizanı Emîni .....	100
İpekçiler Esnafı .....	100
Dördüncü, Semâhâne Emîni.....	100
Beşinci, Sırmakeşhane Emîni.....	100
Sırmakeşler Esnafı .....	101
Sırma ve Kılâbdan Satıcı Esnafı .....	101

Altıncı, Yağkapanı Emaneti .....	101
Yağ Tüccarları Esnafı .....	101
Zeytinyağı Esnafı .....	102
Yedinci, Balık Emni Esnafı .....	102
Sekizinci, Esirhane Emaneti Esnafı .....	102
Esirci Bezirgânları Esnafı .....	103
Dokuzuncu, Tuz Emni .....	103
Onuncu, Peksimet Emni.....	103
On birinci, Hamr (İçki) Emni.....	104
On ikinci, Siyah Baruthane Emni .....	104
On üçüncü, Osmanlı Darphanesinin Vasıfları.....	105
Kalcılar Esnafı .....	106
Kehleciler Esnafı.....	106
<b>Osmanoğullarının Rumeli’de Olan Darphanelerini Bildirir .....</b>	<b>107</b>
Gümüş Arayıcılar Esnafı.....	108
On Dördüncü, Çuka Ambarı Emni .....	108
On Beşinci, Gendüm yani Buğday Emni .....	109
On Altıncı, Arpa Ambarı Emni.....	109
On yedinci, Kilâr Emni Vasıfları .....	109
On sekizinci, Odun Ambarı Emni.....	109
On dokuzuncu, Otluk Ambarı Emni .....	110
Yirminci, Pastırma Emni .....	110
Yirmi birinci, Salhane Emni .....	110
Yirmi ikinci, Sebzehanne Emni .....	110
Yirmi üçüncü, Koyun Emni Esnafı.....	110
Yirmi dördüncü, Matbah Emni .....	111
Yirmi (...) ci, Tavuk Emni.....	111
Yirmi Beşinci, Şehremini Esnafı.....	112
Yirmi altıncı, Çardak Emni Esnafı.....	112
Çardak çorbacısı Esnafı .....	112
Çardak Naibi Esnafı .....	113
Muhtesib Ağa Esnafı.....	113
Yirmi Yedinci, At Pazarı Emni.....	114
<b>Bu Eminin Eli Altında Olan Esnafları Bildirir .....</b>	<b>114</b>
Birincisi At Cambazları Esnafı .....	114
At Dellâlları Esnafı .....	114
At Meyancıları (Aracıları) Esnafı .....	114
Yirmi sekizinci, Nüzul emni Esnafı.....	114
Yirmi dokuzuncu, Tersane Emni .....	115
Otuzuncu emanet, Pencikhane .....	115
Otuz Birinci, Kara Gümrük Emni .....	115
Otuz İkinci, Büyük Gümrük Eminliği.....	115
<b>On Altıncı Bölüm [Bakkal Esnafı] .....</b>	<b>118</b>
Tacir Bakkallar Esnafı .....	118
Yağcılar Esnafı.....	118
Şîr-i Logan Esnafı .....	119
Bal Tüccarı Esnafı.....	120
Bezirciler Esnafı.....	120
Zeytinyağcılar Esnafı .....	120
Sabuncular Esnafı .....	120
Kokulu Sabuncu Esnafı.....	121
Pastırmacı Bakkalı Esnafı .....	121
Leblebiciler Esnafı .....	122
<b>On Yedinci Bölüm [Pazar Esnafı ve Yemişçiler].....</b>	<b>122</b>
Pazarbaşı Yemişçileri Esnafı.....	122
Bahçıvan Esnafı .....	123
Karpuzcular Yani Manavlar Esnafı.....	124
Çiçekçiler Esnafı.....	125
Meyve Çiçekçileri Esnafı.....	125

<b>On Sekizinci Bölüm [Kılıç ve Kalkancılar Esnafı] .....</b>	<b>126</b>
Kılıççılar Esnafı .....	126
Zırhçıbaşı Esnafı .....	127
Mızrakçılar Esnafı.....	128
Hançerci ve Bıçakçı Esnafı .....	129
Kalkancılar Esnafı.....	129
Bıçak Kınıcı Esnafı.....	130
Sağrıcular Esnafı.....	130
<b>On Dokuzuncu Bölüm [Tüfekçiler Esnafı].....</b>	<b>131</b>
Ateş Sağan Tüfekçiler Esnafı .....	131
Demir Kaynakçıları Esnafı.....	132
Kundakçılar Esnafı.....	132
Vezneciler Esnafı .....	132
Tüfek Kesecileri Esnafı.....	133
Tabancacılar Esnafı.....	133
Tüfek açıcılar Esnafı .....	133
Tüfek fişekçileri Esnafı .....	133
Havaî Fişekçiler Esnafı .....	134
Barutçular Esnafı.....	136
Tüfek Fitilcileri Esnafı .....	136
<b>Yirminci Bölüm [Demirciler Esnafı] .....</b>	<b>137</b>
Ateş Sağan Demirciler Esnafı .....	137
Nal Kesen Demirciler Esnafı .....	137
Mihçiler Esnafı.....	137
Çivici Yani Egsericiler Esnafı.....	138
Kâr Ehli, Kebkebciler Esnafı .....	138
Kazanç Ehli Kantarcılar Esnafı.....	138
Teraziciler Esnafı .....	138
Ticaret Ehli Eğeciler Esnafı .....	138
Kanaat Ehli Keserciler Esnafı .....	139
Kazanç Ehli, Testereciler Esnafı .....	139
Sevdâlı Burgucular Esnafı.....	139
Mihnet Ehli, Kömürcüler Esnafı .....	139
<b>Yirmi Birinci Bölüm [Demir ve Hırdavat Esnafı] .....</b>	<b>140</b>
Çilingir Demircileri Ser-çeşmesi Esnafı .....	140
Gemciler Esnafı .....	140
Tarikat Ehli Temrenciler Esnafı.....	141
Şeriat Ehli Kuffalân Yani Kilitçiler Esnafı .....	141
Hakikat Ehli, Üzengiciler Esnafı.....	141
Marifet Ehli Makasçılar Esnafı .....	141
Kazanç Ehli Nalçacılar Esnafı .....	141
Helâl Ehli, Mıhlı Nalçacılar Esnafı .....	142
Sabır Ehli, yani Demir Yüksükleri Esnafı.....	142
İğneciler Esnafı .....	142
Demir Çekenler Esnafı.....	142
Ticaret Ehli, Demir Satıcıları Esnafı .....	142
Şükredici Demir Tel Çekenler Esnafı .....	143
Kanaat Ehli, Demir Hırdavat Satanlar Esnafı .....	143
Sanat Ehli, At Nalbantları Esnafı .....	143
<b>Yirmi İkinci Bölüm [Kazancılar Esnafı] .....</b>	<b>144</b>
Kazancıbaşı Esnafı .....	144
Bakır Sızırıcılar Esnafı.....	144
Dükkân Ehli, Cam ve Kristal Taşçılar Esnafı .....	144
Dükkân Sahibi Çarkçılar Esnafı.....	144
Kazan Tacirleri Esnafı .....	144
Kalaycılar Esnafı.....	145
<b>Yirmi Üçüncü Bölüm [Kuyumcular Esnafı] .....</b>	<b>146</b>
Zergerân Yani Kuyumcubaşı Büyük Esnafı.....	146
Cevahir Bezirganı Esnafı .....	147
İncici Esnafı .....	148

Cevahir Kuyumcuları Esnafı.....	148
Saatçiler Esnafı .....	148
Sikkezenbaşı Esnafı .....	149
Damgacıbaşı Esnafı.....	149
Kuyumcular Ehl-i kible (Bilirkişisi) Esnafı.....	150
Darphaneciler, Nazırlar Emni, Ayyârân Sahibi ve Sikkezen Esnafı .....	150
Kuyumcu Kalcıları Esnafı.....	150
Gümüşhaneciler Esnafı .....	150
Romatçılar Esnafı.....	150
Saf Altın Ve Gümüş Tizâbcıları (Kezzapçıları) Esnafı.....	150
Gümüş Arayıcı Esnafı .....	151
Kafesdarlar Esnafı.....	151
Cevhersatıcı Esnafı .....	151
Elmas Tıraşçıları yani Elmas Dükkânı Esnafı.....	152
Hakkâklar Esnafı.....	152
Mühür Kazıcılar Esnafı .....	152
Gümüş Mühür ve Tılsım Kazıcı.....	152
Kuyumcu Kalemkârları Esnafı.....	153
Sırmakeşler Esnafı .....	153
Demir Tel Çeken Esnafı.....	154
Potacılar Esnafı .....	154
Bureciler Esnafı .....	154
Civacılar Esnafı.....	155
Sarı Pirinç Borucuları Esnafı .....	155
Çeşitli Divitçiler Esnafı.....	155
Tenekeciler Esnafı.....	156
Bıçak Kınaları Esnafı .....	156
<b>Yirmi Dördüncü Bölüm [Kurşun, Döğme ve Kalaycılar Esnafı] .....</b>	<b>156</b>
Dökmecibaşı Esnafı .....	156
Kalay Düğmeciler Esnafı .....	157
Kurşun Berber Köserecileri (Bileğicileri) Esnafı .....	157
<b>Yirmi Beşinci Bölüm [Av Gereçleri Esnafı].....</b>	<b>157</b>
Yaycıbaşı Esnafı .....	157
Okçubaşı Esnafı .....	158
Zemberekçiler Esnafı .....	158
Sapancılar Esnafı.....	158
Talimhaneciler Esnafı .....	159
Kemankeş ve Kemandâr Atıcıları faslı .....	159
Ok Atıcılar Esnafı .....	160
Zihğirciler (Okçu Yüzüğü) Esnafı .....	160
Matrakçılar Esnafı.....	161
Gürzcü Pehlivanlar Esnafı.....	161
Güreşçi Pehlivanlar Esnafı.....	162
Kuş Avcıları Esnafı.....	162
Avcı Kafesçileri Esnafı .....	162
Mervahacılar Yani Yelpazeciler Esnafı .....	163
Sorguç Otağcıları Esnafı .....	163
Kuşbazlar Esnafı .....	163
Tavukçular Esnafı .....	165
Serçe ve Başka Kuş Avcıları Esnafı.....	166
Bülbülcüler Esnafı.....	166
<b>Yirmi Altıncı Bölüm [Terziler Esnafı].....</b>	<b>166</b>
Hayyâtlar Yani Terziler Esnafı .....	166
Dolamacı Terzileri Esnafı .....	167
Kapamacılar Esnafı .....	167
Pamuk Hallaçları Esnafı.....	168
Kadın Takyecileri Esnafı .....	168
Kavukçular Esnafı.....	168
Kellepuşçu Esnafı .....	169
Yorgancılar Esnafı .....	169

Zencef Ütücüsü Esnafı .....	169
Kanaat Ehli, Gömlekçiler Esnafı.....	169
Tülbentçiler Esnafı .....	169
Yağlıkçılar Esnafı .....	170
Örücüler Esnafı .....	170
Kemal Ehli, Cüllâh (Bez Dokuyucu) Esnafı .....	170
Çuka ve Kumaş Parçacıları Esnafı.....	170
Kemal Ehli, İplikçiler Esnafı.....	170
İcat Ehli, Gazzâzlar Esnafı.....	170
Yahudi İbrişimcileri Esnafı.....	171
İpek Düğmecileri Esnafı .....	171
<b>Yirmi Yedinci Bölüm [Çadırcılar ve İplikçiler].....</b>	<b>172</b>
Haymeci Yani Çadırcılar Esnafı .....	172
İplikçiler Esnafı.....	172
Çadır kolancıları Esnafı .....	172
<b>Yirmi Sekizinci Bölüm [Kürkçüler Esnafı].....</b>	<b>173</b>
Kürkçüler Esnafı .....	173
Samur Kalpakçıları Esnafı .....	174
Samur Bezirgamı Esnafı .....	174
Kuş ve Başka Hayvan Avcıları Esnafı .....	174
Parsçıbaşı Esnafı .....	174
Arslancılar Kethüdası Esnafı.....	174
<b>Yirmi Dokuzuncu Bölüm [Debbağlar Esnafı].....</b>	<b>175</b>
Ahiler Yani Debbağlar Esnafı.....	175
Sağricılar Esnafı.....	177
Güdericiler Esnafı .....	177
Tırşeciler Esnafı .....	177
Keçeciler Esnafı .....	178
Tülbent Börkçüleri Esnafı .....	178
Yeniçeri Keçecileri Esnafı .....	178
Mutağçılar Esnafı.....	178
Mutağ Tacirleri Esnafı .....	179
Debbağ Tacirleri Esnafı .....	179
Parça Tacirleri Esnafı.....	179
<b>Otuzuncu Bölüm [Saraçlar Esnafı].....</b>	<b>179</b>
Aziz ve makbul saraçlar Esnafı.....	179
Kaltakçılar Esnafı.....	180
Tirkeşçiler (Ok Atıcılar) Esnafı .....	180
Gedeleşçiler Esnafı .....	180
Arnavut Capçılar Esnafı.....	180
Tegelticiler Esnafı .....	180
Saraç Meşikçileri Esnafı .....	180
Debbeciler Esnafı.....	180
Sofracılar Esnafı.....	181
Yularcılar Esnafı .....	181
Sepet Sandıkçıları Esnafı .....	181
Kamçıcılar Esnafı.....	181
Palan-dûzân Yani Semerciler Esnafı.....	181
<b>Otuz Birinci Bölüm [Ayakkabı Dikicileri Esnafı] .....</b>	<b>182</b>
Pabuççu, Yani Ayakkabı Dikicileri Esnafı .....	182
Devşirme Gulamları Taifesinin Vasıfları .....	184
<b>Otuz İkinci Bölüm [Çizme, Mest, Terlik Vesair Dikiciler] .....</b>	<b>184</b>
Paşmakçı Kavaflar Esnafı .....	184
Önce Paşmakçıbaşı Esnafı .....	185
Dikici attarları Esnafı .....	185
Çizmeciler Esnafı.....	185
İç Edikçi Yani Tomakçılar Esnafı.....	185
Mestçiler Esnafı .....	186
Terlikçiler Esnafı.....	186
Kavaf Eskicileri Esnafı .....	186



Pabuç Tamircisi Esnafı .....	186
Kavaf Dellâlları Esnafı .....	186
<b>Otuz Üçüncü Bölüm [Attarlar Esnafı] .....</b>	<b>187</b>
Attarlar Esnafı .....	187
Önce Mısır Attarları .....	187
Amberciler Esnafı .....	187
Buhurcular Esnafı .....	188
Sanat Ehli, Fincancılar .....	188
Kanaat Ehli, Fincan Tamircileri .....	188
Çömlekçiler Esnafı .....	188
Çömlekçi İşyerleri Esnafı .....	188
Kibritçiler Esnafı .....	188
Kibrit Yağcılar Esnafı .....	189
Badem Yağcısı Attarı Esnafı .....	189
Şişeciler Esnafı .....	189
Şişeci Tacirleri Esnafı .....	189
Ayakta Gezen Attar Çerçileri Esnafı .....	189
Eyvâycı Yani Çiniciler Esnafı .....	190
Tekneci Tacirleri Esnafı .....	190
Ehl-i Keyf, Afyoncular Esnafı .....	190
Çarşı Ehli, Benglikçiler (Esrarcılar) Esnafı .....	191
İspeçerân Yani Deva Otçuları Esnafı .....	191
Kahveci Aktarları Esnafı .....	191
Yahudi Aktarları Esnafı .....	191
<b>Otuz Dördüncü Bölüm [Berberler Esnafı] .....</b>	<b>192</b>
Berberler Esnafı .....	192
Sünnetçi Berberleri Esnafı .....	194
Yaya Berberleri Esnafı .....	195
Ustura Çarkçıları Esnafı .....	195
Ustura Kuyrukçuları Esnafı .....	195
Sarıkçılar Esnafı .....	195
<b>Otuz Beşinci Bölüm [Hamamcılar Esnafı] .....</b>	<b>196</b>
Hamamcılar Esnafı .....	196
Tellâklar Esnafı .....	196
Natırlar Esnafı .....	197
Çamaşırcılar Esnafı .....	197
Lekeçiler Esnafı .....	197
Nüre Yani Hırzmacılar Esnafı .....	197
<b>Otuz Altıncı Bölüm [Nakkaşlar Esnafı] .....</b>	<b>198</b>
Cihan nakkaşları Esnafı .....	198
Zerkûbyân Yani Altın Döğücüler Esnafı .....	199
Altın Yıldızcılar Esnafı .....	199
Ciltçiler Esnafı .....	199
Sahaflar Esnafı .....	199
Kâğıtçılar Esnafı .....	200
Mukavva Kubur-Divitçiler Esnafı .....	200
Remilci (Kumcu) ve Mektupçular Esnafı .....	200
Mürekkepçiler Esnafı .....	200
Ressam Nakkaşlar Esnafı .....	200
Ressam Falcılar Esnafı .....	201
Oymacılar Esnafı .....	202
Padişah Düğünü Nakılcıları Esnafı .....	202
Alcı ve Balcı Esnafı .....	203
Yastık Basmacıları Esnafı .....	203
Çit Basmacıları Esnafı .....	203
Sırma Nakışçıları Esnafı .....	203
Yağlıkçı Nakkaşları Esnafı .....	203
<b>Otuz Yedinci Bölüm [Eski Bedesten Esnafı] .....</b>	<b>204</b>
Eski Bedesten Esnafı .....	204
Eski Bedesten Bekçileri Esnafı .....	205

Bedesten Hamalları Esnafı .....	205
İç Bedesten Dellâlları Esnafı .....	205
Dış Bedesten Dellâlları Esnafı .....	205
Çukacılar Esnafı .....	205
Sanat Ehli Atlasçılar Esnafı .....	206
Dibacılar Esnafı .....	206
Kâr Ehli, Kadifeciler Esnafı .....	206
Sereng ve Kadife Yastıkçıları Esnafı .....	206
Daracılar Esnafı .....	206
İpek hil'atçılar Esnafı .....	206
Muhattemciler Esnafı .....	206
Tire ve Şam Alacacıları Esnafı .....	207
Kazanç ehli, Peştemalcılar Esnafı .....	207
Kâşhaneçiler Esnafı .....	207
Ticaret ehli, Dimiciler Esnafı .....	207
Kanaat Ehli, Bezciler Esnafı .....	207
Kazanç Ehli, Boğası Bezcileri .....	207
Bezci Tacirleri Esnafı .....	207
İş Ehli, Bahçeciler Esnafı .....	208
Tarikat Ehli, Abacılar Esnafı .....	208
Şeriat Ehli, Kebeciler Esnafı .....	208
Hakikat Ehli, Sof İhramcılar Esnafı .....	208
Marifet Ehli, Sofçular Esnafı .....	208
Kazanç Ehli, Sipahpazarı Esnafı .....	208
Hilekârlar, Bitpazarı Esnafı .....	209
Hevâ Ehli, Avratpazarı Esnafı .....	209
Ayyâr Ehli, Pazar Dellâlları .....	209
Ayyâr Ehli, Meyancılar Pazarı Esnafı .....	209
<b>Otuz Sekizinci Bölüm [yeni Bedesten Esnafı] .....</b>	<b>209</b>
Yeni Bedesten Cemaati Esnafı .....	209
Yeni Bedesten Hocaları Esnafı .....	210
Yeni Bedesten Dellâlları Esnafı .....	210
Yeni Bedesten Bekçileri .....	210
Yeni Bedesten Hamalları .....	210
Dış Bedesten Dellâlları Esnafı .....	210
Hâl Ehli, Aynacılar Esnafı .....	211
Helâl Ehli, Sabbâgân Yani Boyacılar Esnafı .....	211
Sabir Ehli, Hayrîkâr Yani Boyacı Tokmakçısı Esnafı .....	211
Ticaret Ehli, Galata Bedesteni Esnafı .....	211
Zebatçılar Esnafı .....	212
<b>Otuz Dokuzuncu Bölüm [Doğramacılar ve Sedefkarlar Esnafı] .....</b>	<b>212</b>
Doğramacılar Esnafı .....	212
Sadefkârcılar Esnafı .....	212
Helâl İş, Harratîn Yani Çıkrıkçılar Esnafı .....	212
Şükredenler, Hilâlciler Esnafı .....	213
Köşe Ehli, Kaşıkçılar Esnafı .....	213
Dükkân Ehli, Kutucular Esnafı .....	213
İcat Ehli, Varilciler Esnafı .....	213
Kâmiller, Nalıncılar Esnafı .....	213
Buluşçular, Zer-desteciler Esnafı .....	213
<b>Kırkıncı Bölüm [Mehteran ve Zurnacıbaşı Esnafı] .....</b>	<b>214</b>
Çalıcı Mehterân Yani Zurnacıbaşı Esnafı .....	214
Çalıcı Mehterler Esnafı .....	215
Yedikule Mehterleri İşyeri .....	215
Köşçü Mehterleri Esnafı .....	216
Zurnacılar Esnafı .....	216
Davulcular Esnafı .....	216
Daireciler (Defçiler) Esnafı .....	217
Rebapçılar Esnafı .....	217
Eski Neyzen Esnafı .....	218

Mûsikâr Esnafı .....	219
Cengciler Esnafı .....	219
Hevâ Ehli, Kudüm, Kös, Davul ve Dübelekçiler Esnafı .....	219
<b>Kırk Birinci Bölüm [Cambazlar ve Pehlivanlar Esnafı] .....</b>	<b>221</b>
Cambaz ve Çeşitli Pehlivanlar Esnafı .....	221
Önce Hoşa Giden İş, İpçi Yani Cambazlar Esnafı .....	221
Ateşbazlar Esnafı .....	222
<b>Kırk İkinci Bölüm [Marangozlar Esnafı ve Amele Taifesi] .....</b>	<b>223</b>
Mimar Marangozları Esnafı .....	223
Löküncü Arnavutlar .....	226
Su Yolcular .....	226
Kiremitçiler .....	226
Tahta Kurşuncular .....	226
Kurşun Örtücüler .....	226
Kaldırımcı Arnavutlar .....	227
Kayağancılar .....	227
Taş Kesenler .....	227
Taş Kesici Eşekçiler .....	227
Badanacı Ermeniler .....	227
Eyüp Oyuncakçıları .....	227
Sandıkçılar .....	228
İskemleciler .....	228
Ferrâşçılar .....	228
Tabutçular .....	228
Gergefçiler .....	228
Hacı Tahtırevancılar .....	228
Mahfeciler .....	229
Kuyumculara ve Ciltçilere Ağaç Cendere Yapıcılar .....	229
Yağ Değirmeni, At Değirmeni ve Su Dolabı Çarkçıları .....	229
Su Dolapları .....	229
Fırın Yapıcılar .....	229
Kuyu Kazıcılar .....	229
Toloz Mahzen Yapıcılar .....	229
Amele Kavmi .....	230
Lağımçı Ermeniler .....	230
<b>Kırk Üçüncü Bölüm [Hanende, Mutrib ve Rakkaslar Esnafı] .....</b>	<b>230</b>
<b>Kırk Dördüncü Bölüm [Mutribler Sitâyışnâmesi] .....</b>	<b>233</b>
[Birinci bölüm] .....	233
Daire sazandeleri .....	233
Kemence sazandeleri .....	234
Neyzenler .....	234
Mûsikâr sazandeleri .....	234
Çengci sazandeleri .....	234
Kudüm sazandeleri .....	234
Tanburcu sazandeler .....	234
Kanun sazandeleri .....	235
Ud sazandeleri .....	235
Çârtâ sazandeleri .....	235
Ravzacı sazandeler .....	235
Şeştâr sazandeleri .....	235
Şeşhane sazandeleri .....	236
Kopuz sazandeleri .....	236
[İkinci Bölüm] .....	237
Çöğür sazandeleri .....	237
Levendine sazı .....	237
Çeşde sazandeleri .....	237
Karadüzen sazandeleri .....	237
Yonkar sazandeleri .....	237
Yelleme sazandeleri .....	237
Muğmıcı sazandeleri .....	238

Tanbura sazendeleri .....	238
Tel tanbur sazendeleri .....	238
Barbur sazendeleri.....	238
İklık sazendeleri.....	238
Sünder sazendeleri .....	238
Şarkıcı sazendeleri .....	239
[Üçüncü Bölüm].....	239
Kaba zurnacı sazendeleri .....	239
[Dördüncü Bölüm] Düdük sazendeleri .....	240
[Beşinci Bölüm] Boru sazendeleri .....	241
[Altıncı bölüm] Dübelek sazendeleri .....	242
<b>Kırk Beşinci Bölüm [Oyuncular, Çalıcılar ve Güldürücüler Esnafı] .....</b>	<b>243</b>
<b>Kırk Altıncı Bölüm [Hoş-Sohbet Nedimler ve Taklitçiler] .....</b>	<b>247</b>
<b>Kırk Yedinci Bölüm [Bozacı Esnafı].....</b>	<b>254</b>
Sübyacılar esnafı.....	256
Balsuyu esnafı .....	257
Rakıcılar esnafı .....	257
Mel'un, uğursuz, yerilmiş esnaf yani meyhaneciler .....	257
<b>[Ordu-yı Hümâyûn Alayının Tamamlanması] .....</b>	<b>263</b>
SONUÇ.....	264
BİBLİYOGRAFYA .....	267

## KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
AÜSBF	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi
bkz.	: Bakınız
ev.	: Çeviren
der.	: Derleyen
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DTCF	: Dil Tarih ve Coğrafiya
Ed.	: Editör
İA	: İslam Ansiklopedisi
İÜEFTEĞ	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi
İÜHF	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
s.	: Sayfa
TDAV	: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TKAE	: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü
TTK	: Türk Tarih Kurumu
VD	: Vakıflar Dergisi
Yay.	: Yayın
YKY	: Yapı Kredi Yayınları

## GİRİŞ

### I. EVLİYA ÇELEBİ VE SEYAHATNÂME

Evliya Çelebi'nin hayatı<sup>1</sup> hakkındaki bilgilerimiz, Seyahatnâme'nin çeşitli yerlerinde yer alan kendi açıklamalarından ibarettir. Tam ve gerçek adı bilinmeyen Evliya Çelebi'nin adı muhtemelen lakabından gelmekte olup, hocası İmam Evliya Mehmed Efendi'ye nisbetle almış olmalıdır. Buna göre Evliya Çelebi, 1020/1611 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası Derviş Muhammed Zillî sarayda kuyumcubaşıydı. Annesi, parlak kariyerine Evliya Çelebi'nin çok şey borçlu olduğu Abaza Melek Ahmed Paşa'nın yakın akrabasıydı. Evliya Çelebi, benzer ayrıcalıklı ailelerin çocukları gibi iyi bir eğitim görmüş, Sıbyan mektebinde okuduktan sonra, Hamid Efendi Medresesi'nde yedi yıl İslâmî ilimler öğrenimi almıştır. Medresede, geceleri eve gitmeyen hücre-nişîn talebelerdendi. Aynı dönemde veya daha sonraları, Sadizâde Dârülkurrası'nda Mehmed Efendi diye birinden yıllarca -kendi söylediğine bakılırsa on bir yıl- tecvit dersi almıştır. Bu arada, babasından gümüş işleme, oymacılık ve benzer zanaatları öğrenmiştir. İyi bir hafız olması, güzel sesi ve musiki yeteneği sayesinde, giderek genişleyen bir çevrede isim yapmıştır.

Evliya Çelebi, 1045/1636 Kadir Gecesi'nde Ayasofya'da Kur'an okumak üzere seçilen hafızlardan biri olmuş, sesi padişahın dikkatini çekmiştir. Bu sayede, ayrıca padişahın (IV. Murad) kızıyla evlenen Melek Ahmed Paşa'nın etkisiyle, saraya alınmış, öğrenimini Enderun'da tamamlamıştır. Enderun'da, kültürlü elit mensuplarının bilmesi gereken alanlarda öğrenim görmüş, hat, (ünlü saray müzisyeni Derviş Ömer Gûlşenî'den) musiki, ayrıca ilm-i nahiv ve kafiye dersleri almıştır. Sarayda dört yıl kalmış, sipahi zümresine katılmak üzere çerağ edilmiştir.

---

<sup>1</sup> Evliya Çelebi'nin hayatı hakkında şu eserlerden faydalanılmıştır. Mehmed Zillî oğlu Evliya Çelebi, *Evlîyâ Çelebi Seyâhatnâmesi*, Türkçeleştiren: Zuhuri Danışman, I, İstanbul, Zuhuri Danışman Yayınevi 1969-1971., s.1 vd.; M. Cavid Baysun, "Evliya Çelebi", *İA*, IV, s.400-412.; aynı yazar, "Evliya Çelebi'ye Dâir Notlar", *Türkiyat Mecmuası*, XII (1955), s.257-264.; Mücteba İlgürel, "Evliya Çelebi", *DİA*, XI, s. 529-533.; Robert Dankoff, "Evliya Çelebi ve Seyâhatnamesi Işığında Osmanlı Toplum Hayatı", çev. Nasuh Uslu, *Osmanlı*, X, Yeni Türkiye Yay., İstanbul 2002, s. 268-285.; *Evlîyâ Çelebi Diyarbekir'de*, Derleyenler: Martin van Bruinessen-Hendrik Boeschoten, Çev. Tansey Güney, İstanbul 2003, s.25-28.

1050/1640 yılında, yıllar sürecek seyahatlerinin ilkinin gerçekleştiren Evliya Çelebi, ömrü boyunca, Osmanlı İmparatorluğu'nun dört bir yanını gezmiş, ayrıca Osmanlı'nın rakibi büyük ülkeleri, Avusturya ve Safevî imparatorluklarının topraklarını da dolaşmış, daha sonra kabaca kronolojik bir sırayla gördüklerini Seyahatnâme adlı eseriyle yazıya dökmüştür. Bu gezilerin çoğunu, yüksek makam sahibi bir kişinin maiyetinde yer alarak gerçekleştirmişti: Trabzon valisi (1640-1641) Ketenci Ömer Paşa'nın, Erzurum valisi (1646-1647) Defterzâde Mehmed Paşa'nın, (önce, 1648'de beraber Şam'a gittiği, sekiz yıl sonra vali olduğu Bağdat'a yanına girdiği) Mürteza Paşa'nın ve tabii ki akrabası ve hâmisî Melek Ahmed Paşa'nın maiyetinde bulunmuştur.

Melek Ahmed Paşa 1650 yılında sadrâzam olmuş, Evliya Çelebi de İstanbul'da onun kapı-halkına katılmıştır. Bir yıl sonra Melek Ahmed Paşa sadrazamlıktan uzaklaştırılmış Özü valiliğine atanmış, Evliya Çelebi yine onunla birlikte Özü'ye gitmiştir. 1655'te Melek Ahmet Paşa Van'a tayin olmuş, bu yeni görevine giderken maiyetinde bulunan Evliya Çelebi Diyarbakir'i ziyaret etmiştir. Daha sonra Evliya Çelebi birçok seyahat yapmıştır. En ilginçlerinden biri, Kara Mehmed Paşa'nın 1655'te Viyana elçiliği görevine giderken maiyetinde yer alarak yaptığı gezidir. 1671'de hacca giden Evliya Çelebi, Mekke'den Mısır'a geçmiş, ömrünün geri kalanını -Habeşistan'a yaptığı kısa bir gezi dışında- orada geçirmiştir.

Senelerce at üzerinde seyahat etmesi, cirit oynaması, iyi silâh kullanması, Evliya Çelebi'nin çevik ve sıhhatli bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Evlenmediği, çocuğu olmadığı bilinmektedir. Zengin ve köklü bir aileye mensup olup, gezi gâyesiyle gittiği çeşitli yerlerde vazîfeler almış, katıldığı pek çok savaştan aldığı ganîmetler, verilen hediyeler ve gezdiği yerlerde yaptığı ticâretten elde ettiği para ile rahat bir hayat sürmüştür. Ölüm tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, 1682 olduğu tahmin edilmektedir.

Evliya Çelebi, gerek padişahlar ve gerekse diğer ileri gelen devlet erkânıyla, yakın ahbaplıklar kurmuş olmasına rağmen, hiçbir makam-mevki hırsına kapılmadığı görülüyor. O, ömrünü, gezip-görmeye, yeni insanlar ve beldeler tanımaya, onlar hakkında bilgiler edinmeye adanmıştır. Seyahat hâtırı için pek çok kimseyle, maiyetinde bulunduğu kişilerle hoş geçinmek gibi zor bir işin üstesinden gelen Çelebi, uysal yaradılışlı, zekâsı, nüktedânlığı ve kültürü sâyesinde meclislerin neşesi olan, her yerde aranan pek sevimli bir zâttı. Bütün samimîliğine ve hoşgörüsüne rağmen, gördüğü uygunsuzlukları, açık veya kapalı bir dille tenkit etmekten çekinmedi.

Evliya Çelebi'nin kendinden sonrakilere, bilhassa tarih ve coğrafya alanında büyük

hazîne olarak bıraktığı Seyâhatnâme'nin aslı on cilttir. İstanbul kütüphanelerinde beş ayrı yazma nüshası vardır. Dil bakımından dikkat çeken eserin imlâsında tutarsızlık görülür. Bu tutarsızlık, her memleketin ağzına göre kaleme alınmasından ileri gelmektedir. Eser bu açıdan ele alınınca büyük bir diyalektik malzeme olarak ortaya çıkar.

Eserin *birinci cildinde* İstanbul'un târihi, kuşatmaları ve fethi, İstanbul'daki mübârek makamlar, câmiler, Sultan Süleymân Kânunnâmesi, Anadolu ve Rumeli'nin mülkî taksimâtı, çeşitli kimselerin yaptırdığı câmi, medrese, mescit, türbe, tekke, imâret, hastane, konak, kervansaray, sebilhâne, hamamlar... Fâtih Sultan Mehmed zamânından îtibâren yetişen vezirler, âlimler, nişancılar, İstanbul esnâfı ve sanatkârları yer almaktadır.

*İkinci ciltte* Mudanya ve Bursa, Osmanlı Devletinin kuruluşu, İstanbul'un fethinden önceki Osmanlı sultanları, Bursa'nın âlimleri, vezirleri ve şâirleri, Trabzon ve havâlisi, Gürcistan dolayları; *üçüncü ciltte* Üsküdar'dan Şam'a kadar yol boyunca bütün şehir ve kasabalar, Niğbolu, Silistre, Filibe, Edirne, Sofya ve Şumnu şehirleri hakkında geniş bilgiler; *dördüncü ciltte* İstanbul'dan Van'a kadar yol üzerindeki bütün şehir ve kasabalar, Evliyâ Çelebi'nin elçi olarak İran'a gidişi, İran ve Irak hakkında bilgiler; *beşinci ciltte* Tokat sonra Rumeli, Sarıkamış'tan Avrupa'ya kadar çeşitli ülke ve eyâletler; *altıncı ciltte* Macaristan ve Almanya; *yedinci ciltte* Avusturya, Kırım, Dağıstan, Çerkezistan, Kıpçak diyârı; Ejderhan havâlisi; *sekizinci ciltte* Kırım ve Girit olayları, Selânik ve Rumeli'deki hâdiseler; *dokuzuncu ciltte* İstanbul'dan Mekke ve Medîne'ye kadar yol üzerindeki bütün şehir ve kasabalar, evliyâ menkıbeleri ile Mekke ve Medîne hakkında geniş bilgiler; *onuncu ciltte* ise Mısır ve havâlisi yer almaktadır.

Evliya Çelebi'nin Seyahatnâmesi, Osmanlı sosyal tarih çalışmaları için oldukça önemli bir bilgi envanterini bizlere sunar. Osmanlı sınırları içerisinde konuşulan diller ve lehçeler bunun en önemlilerindedir. Robert Dankoff'un deyimiyle Türkçe ve onun dışında, Arapça'dan Macarca'ya, otuz dile ilişkin bilgiye Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde rahatça ulaşabilmekteyiz.<sup>2</sup>

Evliya Çelebi'nin eseri sadece gözlemlere dayalı aktarmaları, anlatıları içermez, araştırmacılar için önemli inceleme ve yorumlara da imkan sağlar. O, gezdiği yerlerde gördüklerini, duyduklarını yalnız aktarmakla kalmamış, onlara kendi yorumunu, düşüncesini de katarak seyahatname türü yazıma yeni bir içerik kazandırmıştır. Burada yazarın anlatım bakımından gösterdiği başarı uyguladığı yazma yönteminden kaynaklanır.

<sup>2</sup> Robert Dankoff'un Evliya Çelebi Seyahatnâmesi üzerinde yaptığı dil çalışmaları için bkz. - *An Evliya Çelebi Glossary: Unusual Dialectical and Foreign Words in the Seyahat-name*. Cambridge 1991. Bu eserin Türkçe çevrisi: *Evliya Çelebi Seyahatnamesi Okuma Sözlüğü*, çeviren Semih Tezcan, İstanbul 2004.



Anlatım belli bir zaman süresiyle sınırlanmaz, geçmişle gelecek, şimdiki zamanla geçmiş iç içedir. Bu özellik anlatılan hikayelerden, söylentilerden dolayı yazarın zamanla istediği gibi oynamasının sonucudur.

Evliya Çelebi Seyahatnâme’de, gezdiği, gördüğü yerlerle ilgili izlenimler sergilenirken, başlı başına birer araştırma konusu olabilecek bilgiler, belgeler ortaya konur. Bunlar arasında yerel hikayeler, türküler, halk şiirleri, masal, mani, ağız ayrılıkları, halk oyunları, giyim-kuşam, düğün, dernek, eğlence, inançlar, karşılıklı insan ilişkileri, komşuluk bağlantıları, toplumsal davranışlar, sanat ve zanaat varlıkları önemli bir yer tutar.

Evliya Çelebi insanlarla ilgili bilgiler yanında, anlattığı yörenin evlerinden, cami, mescid, çeşme, han, saray, konak, hamam, kilise, manastır, kule, kale, sur, yol, havra gibi değişik yapılarından da söz eder. Bunların yapılış yıllarını, onarımlarını, yapanı, yaptıranı, onaranı anlatır. Yapının çevresinden, çevrenin havasından, suyundan söz eder. Böylece konuya bir canlılık getirerek çevreyle bütünlük kazandırır.

Seyahatnâme ilk olarak 1848’de Kahire Bulak Matbaasında *Müntehâbât-ı Evliyâ Çelebi* adıyla yayınlanmıştır. İkdam Gazetesi sahibi Ahmed Cevdet Bey ile Necib Âsım Bey, Pertev Paşa Kütüphanesi’ndeki nüshayı esas alarak 1896 senesinde İstanbul’da basmaya başladılar. 1902 senesine kadar ancak ilk altı cildi yayınlanabilmiştir. Yedinci ve sekizinci ciltleri 1928’de Türk Tarih Encümeni, dokuz ve onuncu ciltleri ise 1938’de Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanmıştır. Daha sonraları ise eser ya kısaltılarak veya seçmeler yapılarak çeşitli araştırmacılar tarafından yayınlanmıştır.<sup>3</sup> Evliya Çelebi Seyahatnâmesi son yıllarda Yapı Kredi Yayınları arasında yeniden yayınlanmaya başladı. 1. kitap Orhan Şaik Gökyay’ın yayına hazırladığı cilt olup, en son 9. kitap yayınlanmıştır.<sup>4</sup>

<sup>3</sup> Bu yayınlardan bazıları şunlardır: Joseph v. Hammer (Yay.), *Narrative of Travels in Europe, Asia, and Africa in the Seventeenth Century by Evliya Efendi*, Ia-b, II, London 1834-1850; Alexander Pallis, *In the Days of the Janissaries*, London, New York v.b.y. 1951 (buradaki alıntuların, ufak tefek sözcük değiştirmeleri ve düzeltmeleriyle Hammer’in *Evliyâ Efendi, Narrative of Travels in Europe, Asia and Africa*, London: William H. Allen and Co. 1846-50 çevirisinden alındığını söylüyor, <s. V>); Vasfi Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Antolojisi, Başlangıçtan Bugüne Kadar*, Ankara 1961, 162-173; Richard F. Kreutel (Çev., yay.,açıkl.) *Im Reiche des Goldenen Apfels, Des türkischen Weltenbummlers Evliyâ Çelebi denkwürdige Reise in das Giaurenland und in die Stadt und Festung Wien anno 1665*, Graz, Wien, Köln 1963 (bundan böyle: Evliya Çelebi-Kreutel); Bernard Lewis, *Istanbul and the Civilization of the Ottoman Empire*, Norman 1963, 107-126; Helena Turková, *Die Reisen und Streifzüge Evliya Çelebis in Dalmatien und Bosnien in den Jahren 1659/61*, Prag 1965; Alessio Bombaci, *Histoire de la Littérature Turque*, çev. I[rène] Mélikoff, Paris 1968, 341-346; Mehmed Zillî oğlu Evliya Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyâhatnâmesi*, Türkçeleştiren: Zuhuri Danışman, I-XIII, İstanbul, Zuhuri Danışman Yayınevi 1969-1971.

<sup>4</sup> *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, 1. Cilt, Topkapı Sarayı Bağdat 304 Yazmasının Transkripsiyonu – Dizini*, 1. Kitap, Hazırlayan: Orhan Şaik Gökyay, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1996.; *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi- Kitap 2*, Hazırlayanlar: Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı - Zekeriya Kurşun, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1999.; *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi- Kitap 3*, Hazırlayanlar: Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2000.; *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi- Kitap 4*, Hazırlayanlar: Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı,

Seyahatnâme'nin bu son yayını *Topkapı Sarayı Bağdat* yazmaları koleksiyonundaki nüshalardan yararlanılarak hazırlanmış ve transkripsiyon ve dizin olarak basılmıştır. Ayrıca 1. kitap "*Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul*" kitap başlığıyla yeniden basılmıştır.<sup>5</sup>

Yüksek Lisans çalışması olarak ele aldığımız konu, Evliya Çelebi'nin anlatımıyla IV. Murad'ın Bağdad seferine katılan İstanbul esnafı ve diğer görevliler oluşturmaktadır. Seyahatnâme'nin I. cildinde yer alan bu bilgiler hem Osmanlı başkentindeki esnafa ve ticari hayata genel olarak ışık tutmakta, hem de sefer hazırlıkları ve orduyla sefere giden esnaf hakkında genel bir bilgi vermektedir. Seyahatnâme'nin birinci cildinde iki yüz yetmişinci bölüm (fasıl) olarak anlatılan bu kısma Evliya Çelebi: "*İstanbul'un dört mevleviyet yerinde ne kadar bin dükkân, ne kadar yüz bin esnaf askeri var ise onları kanun ve kuralları, pir-perverleri ile yollu yollunca padişah fermanı üzere (büyük Ordu-yı hümayûn için hepsi elli yedi bölümdür ve yüz adet esnaf alaylarıdır ki) esnaf alayları ile önderlerinin gömülü olduğu diyarlar ile bildirir*" diyerek başlamakta ve esnafı ayrıntılı olarak padişahın huzurundan geçiş merasimine göre anlatmaktadır.<sup>6</sup>

İstanbul esnafı hakkında bu kadar geniş ve kapsayıcı bilgiyi bir arada bulmak Seyahatnâme dışında, neredeyse imkansız gibidir. Biz de bu çalışmada Evliya Çelebi'nin anlatımına sadık kalarak, esnaf ve ticari hayata dair bilgileri aynen buraya aldık; ancak bunlardan günümüzde anlaşılması zor ve açıklanmaya ihtiyaç duyulan esnaf gruplarını ve kimi terim ve deyimleri açıklama yoluna gittik. Böylece Evliya Çelebi'nin anlatımını günümüz insanı için daha kolay anlaşılır hale dönüştürmeye çalıştık. Geçmişle günümüz arasında bir bağ kurmaya, aracı olmaya çalıştık.

Çalışmamızda, Orhan Şaik Gökyay tarafından yayına hazırlanan Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin I. Cilt 1. Kitap, 220-317. sayfalar arası<sup>7</sup> Seyit Ali Kahraman ve Yücel

---

Yapı Kredi Yay., İstanbul 2001.; *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*- Kitap 5, Hazırlayanlar: İbrahim Sezgin - Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2001.; *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*- Kitap 6, Hazırlayanlar: Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2002.; *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*- Kitap 7, Hazırlayanlar: Robert Dankoff - Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2003.; *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*- Kitap 8, Hazırlayanlar: Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2003.; *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*- Kitap 9, Hazırlayanlar: Robert Dankoff - Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2005.

<sup>5</sup> *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul*, Hazırlayanlar: Yücel Dağlı – Seyit Ali Kahraman, 1. Cilt (2 Kitap Bir Arada), Yapı Kredi Yay., İstanbul 2003.

<sup>6</sup> *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, 1. Cilt, Topkapı Sarayı Bağdat 304 Yazmasının Transkripsiyonu – Dizini*, 1. Kitap, Hazırlayan: Orhan Şaik Gökyay, s. 220.

<sup>7</sup> *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, 1. Cilt, Topkapı Sarayı Bağdat 304 Yazmasının Transkripsiyonu – Dizini*, 1. Kitap, Hazırlayan: Orhan Şaik Gökyay, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1996.

Dağlı'nın yayına hazırladıkları *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul*<sup>8</sup> adlı eserden yararlanılmıştır.

## II- ESNAF, ZANAAT VE TİCARET KENTİ İSTANBUL

İstanbul coğrafi konumu, ekonomik önemi ve taşıdığı tarihî miras nedeniyle daima büyük önem taşımış bir yerleşim birimidir. İstanbul, uzun yüzyıllar, sınırları içinde yer aldığı devletlerin başkenti olarak büyük bir siyasi önem kazanmıştır. Öte yandan bu şehir, ekonomik ve siyasi önemi yanında tarih boyunca entellektüel bir merkez olma özelliği de taşımıştır.<sup>9</sup>

İstanbul tarihi boyunca çeşitli milletlerin hakimiyetine girmiş, bu milletler tarafından farklı isimler verilmiştir. Mesela: Latinlerin Makedonya, Süryanilerin Aleksandra, Yahudilerin Vizendovina, Rusların Tekfuriye, Arapların Kostantiniye-i Kübra, İranlıların Kayser Zemin, Hintlilerin Taht-ı Rum isimleri bu çerçevede hatırlanabilir. Diğer yandan Fetih'ten sonra Türkler de İstanbul'a birden fazla isim vermişlerdir. Bunlardan en bilinenleri İslâmbol, Dersaadet, Darü's-Saade, Darû'l-Hilafe, Devlet-i Aliyye-i Osmaniye, Asitane-i Saadet şeklinde sıralanabilir. Bu isimlerin her birine Osmanlı paralarında, o döneme ait senetlerde, resmi ve özel yazılarda, eski eserlerde rastlamak mümkündür.

İstanbul'un taşıdığı tarihî mirası, bu kentin semt, mahalle ve sokak isimleri üzerinde yapılacak bir inceleme ile de ortaya çıkarmak mümkündür. Gerçekten de özellikle eski İstanbul'u oluşturan semt ve sokakların isimleri büyük çoğunlukla tarihî bir anlam yüküldür. İstanbul'un semt ve mahalle adlarının, en azından bir kısmının, menşei hakkında tam bir uzlaşma sağlanabilmiş değildir. Ancak, bu semt ve mahalle adlarının incelenmesinde aşağıdaki gruplandırma denemesi yararlı olabilecek niteliktedir:<sup>10</sup>

---

<sup>8</sup> *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul*, Hazırlayanlar: Seyit Ali Kahraman- Yücel Dağlı, 1. Cilt (2 Kitap Bir Arada), Yapı Kredi Yay. , İstanbul 2003., s.471-667.

<sup>9</sup> İstanbul'un yerleşim alanı, kentin doğal bölümleri, kentin genel görünüşü hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Robert Mantran, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul (Kurumsal, İktisadi, Toplumsal Tarih Denemesi)*, I, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay-Enver Özcan, TTK Yay, 1990., s.5-17, 17-27.

<sup>10</sup> İstanbul'daki mahalle isimleri ve esnaf adlarıyla ilişkileri için bkz. Fahri Solak, "Esnaf Şehri İstanbul", *İktisat ve Din*, Haz. Mustafa Özel, İstanbul 1994, s.81-96.

### **1. Bizans kaynaklı veya Grek dilinden gelen isimler:**

a) Bizans menşeli adlar: Samatya, Tarabya, İstinye, Langa, Balat, Florya (belki Phlorion).

b) Esası Grekçe olan Türkçeleşmiş adlar: Burgaz, Bakırköy, Fener, Altımermer.

c) Menşei tartışmalı adlar: Galata, Üsküdar, Karaköy.

d) Türk devrinde uydurulmuş adlar: Tatarlar, Maçka, Makriköy.

### **2. Türk şahıs adlarından gelen yer adları:**

a) Cami ve mescid kurucularından gelen adlar: Abdi Subaşı, Balabanağa, Nevbahar, Sankiyedim, Sirkeci.

b) Ölümünden sonra namlarına yapılan camilerden şahıs adı alan mahalleler: Suadiye, Cihangir.

c) O yer ile ilgili bir şahıs adından gelen adlar: Emirgân, Beyoğlu, Vaniköyü, Baltalimanı, Osmanbey, Paşabahçesi, Beylerbeyi.

d) Orada türbesi olan veya ilgili bir evliyadan gelen adlar: Lâleli, Erenköyü, Eyüp, Karacaahmet, Kuzguncuk, Vefa.

### **3. O mahalledeki belli bir alametten veya özellikten gelen adlar:**

a) Mahalle veya semtin arazi özelliğinden veya bir ağaçtan gelen adlar: Sarıyer, belki Fındıklı, İhlamur, Karaağaç, Yayla, Göztepe, Çukurbostan, Sıraselviler, Sakızağacı, Bü-yükdere, Dolmabahçe, Salkımsöğüt.

b) Mahalle veya semtteki karakteristik bir binadan veya alametten gelen adlar: Kazlıçeşme, Kuruçeşme, Yeşiltulumba. Taşkasap, Fenerbağçesi, Taşmerkep, Tophane, Demirkapı, Kalyoncu kulluğu, Eğrikapı, Nişantaşı.

c) Mahalle veya semtteki muayyen bir esnaf veya pazaryerinden gelen adlar: Atpazarı, Fenermenciler, Saraçhane, Sedefçiler vb.

### **4. Zamanla esas şeklini kaybederek yeni biçimlere giren adlar:**

Sarıgüzel, Cibali, Cağaloğlu.

### **5. Çeşitli topluluk veya iskânlar ile ilgili adlar:**

Aksaray, Çarşamba, Karaman, Belgrad kapısı, Kefe mahallesi.

## **6. Kaybolmuş binalar veya şekli değişmiş yerlerinin hatırası olan adlar:**

Ağaçayırı, Kadirga limanı, Yenibahçe, Harem.

## **7. Avrupai köklerden gelen levanten adlar:**

Galata, Pangaltı, Feriköy.

## **8. Özel olarak verilen adlar:**

Ataköy, Gültepe, Altuntepe.

İstanbul'un semt ve mahallelerinin adlandırılmasına ilişkin yapılan çalışmalar yeterli değildir. Hatta bütün önemine ve bir dünya şehri olmasına rağmen İstanbul ile ilgili çalışma ve yayınlar da tatmin edici düzeyde olmaktan uzaktır. İsimlendirme ile ilgili, Semavi Eyice'nin bir makalesinden<sup>11</sup> başka işaret edilebilecek bir diğer makale de Mithat Sertoğlu'na aittir.<sup>12</sup> Ayrıca Robert Mantran da bu konu üzerinde durmuştur.<sup>13</sup>

## **Adını Esnaf Gruplarından Alan Mahalle veya Semtler**

İstanbul mahalle ve semtlerinin önemli bir kısmı ismini, o mahalle veya semtteki muayyen bir esnaf ya da pazaryerinden almaktadır. Bu konunun incelenmesinde Osmanlı'da üretimin düzenlenişi, esnafın tabi olduğu kurallar ve üretim yapısı da ele alınmalıdır. Böylelikle belli esnaf gruplarının bir sokakta toplanması ve o sokak ya da mahallenin aynı isimle anılması gibi hususlar daha da açıklık kazanabilecektir. Bu yoğunlaşmanın başlıca iki nedeni vardır. Bunlardan biri, aynı meslek dalındaki zanaatkârlar ile dükkâncılar arasındaki gayr-i meşru rekabeti önlemek, diğeri de kadı ile muhtesibin denetimini kolaylaştırmaktır. Bu yoğunlaşma ayrıca esnafın dayanışma ve birlik kavramını da güçlendirmekteydi. Bu durum tüketici açısından ise ihtiyaçlarını karşılamada büyük kolaylık sağlıyordu.<sup>14</sup>

Bu çalışmada ismini esnaf gruplarından alan mahalle veya semtlerin en bilinen örneklerine değinilmekle yetinilecektir. Dolayısıyla bu çalışma tüketici olma iddiasında değildir. Bu konudaki çalışmaların zamanla geliştirilmeleri ve derinleştirilmeleri mümkün, hatta zorunludur.

---

<sup>11</sup> Semavi Eyice, "İstanbul Mahalle ve Semt Adları Üzerine Bir Deneme", *Türkiyat Mecmuası*, XXV, s.199-216.

<sup>12</sup> Mithat Sertoğlu, "İstanbul Semt ve Mahallelerine Adlarını Vermiş Olan Paşalar", *Tarih Boyunca İstanbul Semineri*, İÜEF, İstanbul 1989, s.19-29.

<sup>13</sup> Mantran, *a.g.e.*, II, s.59 vd..

<sup>14</sup> Mantran, *a.g.e.*, I, s.123 vd.

Kentin ticari semtleri Haliç kıyıları, Bedesten ve Beyazıt semti, Mahmutpaşa Caddesi ve Uzun Çarşı caddesinin oluşturdukları büyük damarlarda yoğunlaşıyordu. Başlıca çarşılar, ambarlar, depolar, bedestenler ile dükkânların çoğu ve hanlar bu caddelerin sınırladığı dörtgenin içinde yer almaktaydı.

Bu çerçevede ismini esnaf gruplarından alan ve bu çalışmada değinilecek semtler şöylece sıralanabilir:

**1. Arakiyeci<sup>15</sup> Mahalleleri:** Arakiye kavuğun ve daha sonra fesin altına giyilen takkenin adıydı. Pamuktan, tiftikten, yünden yapılanları vardı. Üsküdar'da iki mahalle, ismini buradan almıştır. Bu mahalleler Arakiyeci Hacıcafer ve Arakiyeci Hacımehmet mahalleleridir.

**2. Arpa Emini<sup>16</sup>:** Büyük arpa ambarı ve Arpa Emini'nin dairesi bu civarda bulunuyordu. Şehrin arpacı dükkânları bu yol üzerinde toplanmıştı. Bu semtte bulunan camiye Arpacılar Mescidi adı verilmişti. Arpa Emini bugün Fatih'te bir mahallenin adıdır.

**3. Bakırcılar Çarşısı:** Eski Harbiye Nezareti, şimdiki Üniversite Merkez binası bahçesinin doğu ve kuzey duvarları altında bir sıra dükkân halindedir. Burada çeşitli bakır işler levha bakırdan döğme olarak elle yapılmakta ve kazan, tencere, kuşhane, sahan, tava, taş, leğen, ibrik, güğüm, bakraç, kova, maşraba, sini, mangal, şamdan, bakırdan gülabdan olarak satılmaktadır. İlk Bakırcılar çarşısı Fatih devrinde Sûk-ı Nuhhas'ın adıyla Eminönü Yenicami yerinde idi.

**4. Bit Pazarı:** Haraç ve Mezad eski şeyler satılan yere "*Bat Pazarı*" denir. Galatı *bit pazarı* dır. Bu pazarlar İstanbul'un çeşitli semtlerinde bulunuyordu. Üsküdar'da Yeni Valide Camii'nin kuzeybatısındaydı. Burada elli kadar dükkân vardı. Bu dükkânlar Rum Mehmet Paşa'nın vakfının gelirleri arasında idi. Meydan açılırken bunlar yıkılmıştır.

**5. Çakmakçılar:** İstanbul'un meşhur yokuşlarından ve ayrıca çarşılarından birinin adıdır. Bu yokuş üstünde İstanbul'un meşhur hanları bulunmakta, halen çakmakçı esnafı burada yoğunlaşmaktadır.

---

<sup>15</sup> Arakiye: Tiftikten veya yünden dövülerek yapılan bir tür ince keçe kumaştır. Çeşitli amaçlarının yanı sıra, kavuk yapımında da kullanılmıştır. Teri aldığı için kumaşa bu isim verilmiştir. İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük (Kubbealtı Lugatı)*, I, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2005, s.154.

<sup>16</sup> Arpa Emini: Saray has ahırlarındaki binek ve araba hayvanlarının arpasını ve otunu sağlamakla görevli kimse. Sefer zamanında ordudaki hayvanların yemini sağlayan görevlilere de aynı ad verilirdi. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.168.; ayrıntılı bilgi için bkz., İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, TTK Yay, Ankara 1988, s.387.; Mantran, *a.g.e.*, I, s.158-159.

**6. Çubukçular:** *Çubuk*, tütün içmeğe mahsus bir ucunda tütün veya sigara koymaya mahsus lüle, öteki ucunda ağza alınan ve imame denilen ağızlık bulunan içi delik, üstü huni şeklinde uzunca alete verilen addır. Çubuklar kiraz ve yaseminden yapılırdı. Çubuk yapan esnafa "çubukçu" lüle yapanlara da "lüleci" esnafı denilirdi.

**7. Debbâğlar:** Meşin, kösele yapmak için hayvan derilerini işleyen sanat erbabı için kullanılan bir tabirdir. Halk dilinde "tabak" olarak kullanılır. Halen Üsküdar'da Debbâğlar adıyla bir mahalle bulunmaktadır.

**8. Divitçiler:** *Divit*, medrese talebelerinin, kâtiplerin, günlük işlerinde yazı yazmak mecburiyetinde kişilerin üzerlerinde taşıdıkları birbirine perçinlenmiş bir mürekkep hokkası ile yazı kalemi mahfazasından oluşan yazı takımına verilen addır. Divitçi esnafının dükkânları çoğunlukla Beyazıt civarında bulunurdu. Adım bu esnaf grubundan alan Divitçiler caddesi ve Divitçiler çıkması Üsküdar'da bulunmaktadır.<sup>17</sup>

**9. Düğmeciler:** Eski Türk giyiminde düğme büyük önem taşıyordu. Düğme gördüğü fonksiyon yanında bir süs eşyası ve varlık göstergesi olarak da değer taşıyordu. Eski Türk düğmeleri el tezgahlarında yapılırdı. 19. yüzyılın ikinci yarısında piyasaya fabrika ürünü Avrupa düğmeleri hakim oluncaya kadar düğmeci sanatkârlar Eyüp'de toplanmışlardı. Günümüzde o mahalle hâlâ Düğmeciler adını taşımakta; o semtte bulunan mescid de Düğmeciler mescidi ismi ile bilinmektedir.

**10. Fermenciler:** *Fermene*, kolsuz işlemeli bir nevi yeleşin adıdır. Palto, ceket, şalvar ve poturlara sırma ve koytandan yapılan işlere de bu ad verilir. Fermencici ise, sırma ve koytanla işlemeli işler yapan esnaf hakkında kullanılan bir tabirdir. Galata'da bu türlü elbise yapıp satanlara hâlâ fermenciler denilir. Büyük çarşı içinde de bu sanatı yapanlar vardı. Vaktiyle Fermenciler *gedikli* idiler. 1860 yılına kadar gediklilerden başkası bu sanatı yapamazdı.

**11. Fincancılar:** Sultanhamamı Meydanı ile Uzunçarşı Caddesi arasında bulunan İstanbul'un büyük anayollarından birinin bir parçasının adıdır. Bir ticaret merkezi ve çarşı boyudur, hanlar ve mağazalar arasından geçer.

**12. Fodlacı:** *Fodla*, yassı pide şeklinde yapılan bir nevi ekmeğin adı idi. Özlü undan yapılmazdı. Çünkü özlü un yumuşak olur ve çabuk parçalanırdı. Fodla, saraylılar için yeni sarayda harici fırında, yeniçeriler için ocağa bağlı fırınlarda yapıldığı gibi, hayır

---

<sup>17</sup> Mantran, *a.g.e.*, I, s.78-80.

müesseseleri olan imaretlerin ilgasına kadar oralarda da yapılırdı. Ocak fırınlarında yapılan fodlalar ocaktaki muayyen şahıslarla av köpeklerine, imaretlerde yapılanlar da vakıf şartları gereğince hak sahiplerine verilirdi. Medrese talebesine vermek üzere imaretlerde yapılan fodlalar yeniçerilerin tam ve yarım ekmekleri gibi doksandört yahut kırkbeş dirhemdi. Medreseye giren öğrencinin kıdemine göre istihkakı arttırılırdı. Fodlacı ismi halen Fatih'de bir sokağın adıdır.

**13. Galata:** *Galata* adının menşei tartışmalı bir husustur. Bu adın ortaya çıkışına ilişkin çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre. İstanbul'un sütünü temin eden ahırların burada bulunmasından dolayı Galata adı, süt manasında olan Grekçe "gala" kelimesinden çıkmıştır.<sup>18</sup>

**14. Hakkaklar Çarşısı:** Hâk Arapça'da kazmak, oymak demektir. Hakkak mühür ve resim hakkeden sanatkâra verilen addır. Eskiden yazı bilsin bilmesin herkes mühür kullandığı için hakkâklık kârlı sanatlardanı. Ve İstanbul'da Hakkaklar çarşısı adıyla bir çarşı bulunuyordu.

**15. Kâğıthane:** Eskiden bu semtte kâğıt imal edilirdi. Fakat masrafı çıkarılamadığından kapanmıştır. Bu mevkiye verilen Kâğıthane adı ise bugüne kadar kalmıştır.

**16. Kapalıçarşı (Kapalı Çarşı/Büyük Çarşı):** İstanbul'un en faal semti Kapalıçarşı veya Büyükçarşı olarak adlandırılan alanın civarı idi. Bu çarşı iki bedesten, hanlar, çok sayıda dükkân ve imalathaneden oluşmaktaydı. İstanbul Kapalıçarşısı, Tahran, Halep ve Şam'dakilerle birlikte Ortadoğu'nun en ünlülerinden biridir. Mahdut bir alanda her biri oraya yerleşmiş esnafın adını taşıyan 67 sokak bulunmaktadır. Bazı sokakların kesişme noktalarında meydanlar oluşmuştur. Esnaf mensupları sabahlan burada birlikte dua etmektedirler. Kapalıçarşının içinde 5 cami, 7 çeşme vardır. Çarşının gün batarken kapatılan 18 kapısı vardır. Bu bütünün içinde 3000 ve civar hanlarda 1000'den fazla dükkân vardır ki, bunlar İstanbul'daki tüm dükkânların onda birini meydana getirmektedirler. Buradaki ticari yoğunlaşma çok büyüktür. Kapalıçarşının hemen yakınlarında Bit Pazarının, Sahafklar Çarşısının ve çeşitli yiyecek pazarlarının yer aldığı hatırlanırsa, diğer çeşitli mallar satılan bedestenlerle birlikte, İstanbul'da bulunabilecek hemen tüm malların burada satıldığı anlaşılacaktır.

---

<sup>18</sup> Mantran, *a.g.e.*, I, s.70-77.; Jack Delon, *Boğaziçi Gezi Rehberi*, İstanbul 2000, s.10-14



Bu bedesten 1461 yılında Fatih zamanında ahşap olarak yapılmış, Büyükçarşı denen kısım da Kanuni Süleyman zamanında ilave edilmiştir. Her ikisinin 1701 ve daha sonraları harabolmaları üzerine 1898'de bu sefer taştan yapılmıştır.<sup>19</sup>

Bu çarşıda bulunan ve ismini orada faaliyet gösteren esnaftan alan sokakların isimleri şöyle sıralanabilir.

**a) Kumaş ve Esvap Çarşısı:** Halı, kumaş, ipek, kaşmir, şal vb. şeyler satılırdı.

**b) Çubukçular Çarşısı:** Tütün tabakaları, yasemin, kiraz, akçaağaç ve gül ağacından yapılmış çubuk destekleri, ağızlıklar, güzel nargileler bulunurdu.

**c) İtriyatçılar Çarşısı:** Çeşitli kokular, sakızlar, gül yağları, Çeşitli sabunlar, ağdalar, sürmeler, kına bulunurdu.

**d) Kuyumcular Çarşısı:** Gerdanlıktan taçlar, takılar ve altın işleri yapılırdı.

**e) Kavaflar Çarşısı:** Ayakkabı, terlik, nalın gibi şeyler bulunurdu.

**f) Silah Çarşısı:** Kılıç, pala, hançer, topuz, miğfer, yatağan, gürz, zırh gibi şeyler bulunurdu.

**g) Bit Pazarı:** Eski elbise ve eşyaların satıldığı çarşıdır. II. Mahmut zamanında fesin milli serpuş haline getirilmesi üzerine bu sokağa "Fesçiler" denmeğe başlanmıştır.

**h) Kalpakçılar Çarşısı:** Fes, serpuş, hotoz gibi şeyler bulunurdu.

**ı) Kürkçüler Çarşısı:** Kaftan, kürk gibi şeylerin satıldığı sokaktır.

Diğer sokakların isimleri ise Bıçakçılar, Simkeşler, Nakışçılar, Bakırcılar, Terziler, Çömlekçiler şeklinde sayılabilir.

**17. Kapanlar:** Kapan yiyecek ve giyecek şeylerin toptan satıldığı yerler hakkında kullanılan bir tabirdir. Balkapanı, Unkapanı, Yağkapanı gibi, satılan şeylerin isimleriyle birlikte kullanılırdı. Vaktiyle yağ, bal, un, erzak, hububat, kahve, tütün, enfiye, ipek pamuk ve mensucat kapan, mizan, mengene ve çardaklara getirilir, oralardaki emin ve naibler tarafından bunlardan ihtisab, imaliyye, ruhsatiyye ve resm-i munzam gibi adlarla devlet namına vergi tahsil olunduğu gibi narh da tayin olunurdu.<sup>20</sup>

<sup>19</sup> Bilgi için bkz., Juan Goytisolo, *Osmanlı'nın İstanbulu*, çev. Neyyire Gül Işık, YKY, İstanbul 2004, s.86-88.

<sup>20</sup> Bilgi için bkz., Mantran, *a.g.e.*, I, s.189.

Kapanların İstanbul'da fetihden itibaren mevcudiyeti bilinmektedir. Özellikle İstanbul'a dışarıdan ithal edilen mal, eşya önce kapanlara getirilir, her birisinde naib namıyla İstanbul Kadısının bir vekili bulundurularak işlemler onun nezareti altında yapıldığı gibi; dağıtım sırasında kapan kâtabi ile beraber esnafın kethüda, yiğitbaşları ve ihtiyarları da hazır bulunurdu. Sonradan tüccarların içinden ve muteberlerinden biri nazır nasbedilmiştir. Kapanların ihdasından maksat vergi ve rüsumun toplanmasıyla beraber şehir halkının muhtaç oldukları şeyleri ihtikâra mahal bırakmayacak ve birtakımının isteklerini alabilmelerine mukabil bir kısmının mahrum kalmalarına meydan verilmeyecek şekilde tevziini temin etmektir. O arada saray ihtiyaçları da esnafa dağıtılmadan evvel o günkü narh üzerinden tedarik olunurdu.

İstanbul'da Sirkeci'den Haliç içlerine kadar Liman'daki boşaltma işlemlerinde mekan düzeyinde bir uzmanlaşmanın varlığı bilinmektedir. Yemiş Pazarı İskelesi, Unkapanı, Yağkapanı, Odun Pazarı İskelesi, Balat ayrı tüketim maddelerinin boşaltıldığı iskelelerdi. İstanbul'a Kırım, Tuna ve Karadeniz'den gelen bal, yağ, un ve diğer zahire bu Haliç üzerindeki iskelelerde boşaltılır, gelen erzakın depolanması ve işlenmesiyle uğraşan esnaf da bu iskelelerin çevresinde faaliyet gösterirdi. Bugünkü Tahtakale depolama, alışveriş gibi limana bağımlı faaliyetlerin en çok yoğunlaştığı yerdirdi. Bugünkü Eminönü, 15-17. yüzyıllarda liman merkezi fonksiyonlarına sahipti. Mısır'dan ve uzak adalardan gelen gemiler burada gümrük emniyeti önünde durup, kontrol için beklerdi.

Bugün hâlâ aynı adı taşıyan *Unkapanı*, şehrin buğday ve un ihtiyacını temin eden ambarların, değirmenlerin ve fırınların bulunduğu mühim bir merkez idi. Evliya Çelebi, 600 neferden ibaret olan uncu esnafının 400 adet dükkânının birçoğunun "*Unkapanı'nın iç tarafında*" olduğunu ifade etmektedir. Şehrin ekmek ihtiyacını temin etmek için biriktirilen buğday ve hububat demir kapılı ve çok kalın duvarlarla yapılmış depolarda saklanır ve üç senede bir yenileştirilirdi.<sup>21</sup>

**18. Mısır Çarşısı:** 1663 yılında Safiye Sultan tarafından yaptırılan, cami, arasta, türbe, iki sebül ile dar-ül-hadis ve sıbyan mektebinden oluşan bir külliye olan Yeni Cami Külliyesi'nin içinde bulunan en önemli bina Mısır Çarşısı'dır. Kurulduğunda Valide Çarşısı adı verilmiş ancak daha çok Mısır'dan gelen mallar satıldığı için sonradan Mısır

---

<sup>21</sup> Mantran, *a.g.e.*, I, s.176-180.

Çarşısı adını almıştır. Çarşı, 1691 ve 1940 yıllarında geçirdiği iki büyük yangından sonra İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından restore edilerek son haline kavuşmuştur.<sup>22</sup>

**19. Sahaflar Çarşısı:** Sahaf, kitap alıp-satan, kitapçı yerine kullanılan bir tabirdir. Eskiden kapalı çarşının içinde birçok sahaf dükkânı vardı. Sahaflar çarşısı, eskiden kapalı çarşıda kitapçıların bulunduğu yere verilen addı. Sonradan sahaf esnafı Beyazıt camii etrafına taşınmışlardır. Halen bu adla bilinmektedir.

**20. Saraçhane:** Ata takılan, araba koşumlarıyla deri ve meşinden muhtelif eşya yapılan ve satılan yere verilen addır. Halk tarafından saraç olarak kullanılan "Sarraç" at vesair hayvanlara, eyer, yular, koşum vb. eşyalar yapan sanatkâr demektir. Saraçhane'nin ilk olarak Fatih tarafından yaptırıldığı ve vakfedildiği bilinmektedir. 1908 yılında Fatih yangını Saraçhane'yi tamamen yaktı. Fakat bu semt hâlâ Saraçhane adıyla bilinmektedir.

**21. Simkeşhane:** Gümüş ve altın teller çeken esnafın bulunduğu yere verilen addır. Önceleri Çorlulu Ali Paşa camii ve medresesinin yerinde iken sonradan Beyazıt'dan Aksaray'a giden cadde üzerindeki binaya nakledilmiştir. İlk İstanbul darphanesi simkeşhanenin içinde idi. Sonradan nakledildi.

*Simkeşhane çarşısı* olarak bilinen bina 1707 yılında sultan III. Ahmet'in başkadını Ümmetullah Hatun tarafından sebil, çeşme ve mektep ilavesiyle "Simkeşhane-i Âmire" olarak inşa edilmiştir. Cephelerinde dükkânları ile bu bina altın ve gümüş sırma çeken esnaf ve sanatkârların çalıştıkları yerdi.

**22. Tülbentçi:** Tülbent Ağası, Padişahın sarık ve çamaşırlarını muhafaza, temizleme ve padişahı giydirme vazifeleriyle görevli memurun unvanıdır. Ayrıca Hırka-i Şerif dairesinin temizliğine de bakardı. Tülbent Ağalığı 1833 yılında lağvedilmiştir. Bugün Eminönü'nde Tülbentçi Hüsamettin adında bir mahalle bulunmaktadır.<sup>23</sup>

### **Genel Değerlendirme**

Osmanlı döneminin en önemli seyyahı olarak nitelendirilen Evliya Çelebi, 17. yüzyıl Osmanlı toplumu, şehirleri, mimarisi, dili, esnaf ve ticaret hayatı, gündelik yaşam, hatta komşu devletler hakkında anlattıklarıyla eşsiz bir eser bırakmıştır. Evliya Çelebi Seyahatnâme'sinin birinci bölümünde kentin anıtlarından ve tarihinden, toplumsal dokusu ve ekonomisinden söz eder. Sayısal verileri çoğu kez abartılı, tanımlamaları ise edebidir mitolojiler ve hikayelerle doludur. Yine de İstanbul'u, İstanbul gibi anlatır ve hikaye

<sup>22</sup> Solak, "Esnaf Şehri İstanbul", s.89.

<sup>23</sup> Bkz. Solak, "Esnaf Şehri İstanbul", s.81-96.

üslubu kentin abartılmış bir görüntüsünü sunar. Bu üslup zaman zaman bir masalı andırır da bize, eğitimli bir Osmanlı efendisinin gözüyle zengin ve özgün bir İstanbul görünümünü yansıtır. Tanımlarını yorumlayabilmek, 17. yüzyıl Osmanlı başkentini anlayabilmek açısından çok önemlidir.

Evliya Çelebi Seyahatnâme'sinin birinci cildi bir "İstanbul Monografisi" niteliğinde olup, 17. yy İstanbul'unu hemen her yönüyle gözler önüne sermektedir. Evliya Çelebi'nin İstanbul esnafı hakkında vermiş olduğu bilgiler, IV. Murad'ın Bağdat seferine katılan İstanbul'daki esnafın ve diğer görevlilerin bir listesi niteliğindedir. Bir bakıma burada, hem Osmanlı başkentindeki iktisadi ve ticari hayat hem de Osmanlı döneminde ordu-esnaf ilişkileri Evliya Çelebi'nin anlatımı ve aktarımıyla ortaya konulmaktadır.

Seyahatnâme'nin birinci cildinde iki yüz yetmişinci bölüm (fasıl) olarak anlatılan bu kısma Evliya Çelebi: "İstanbul'un dört mevleviyet yerinde ne kadar bin dükkân, ne kadar yüz bin esnaf askeri var ise onları kanun ve kuralları, pir-perverleri ile yollu yollunca padişah fermanı üzere (büyük Ordu-yı hümâyûn için hepsi elli yedi bölümdür ve yüz adet esnaf alaylarıdır ki) esnaf alayları ile önderlerinin gömülü olduğu diyarlar ile bildirir" diyerek başlamakta ve esnafı ayrıntılı olarak padişahın huzurundan geçiş merasimine göre anlatmaktadır.

Sultan IV. Murad'ın, başkentinin zenginliğini ve görkemini gözler önüne sermek için düzenlediği büyük esnaf alayları anlatılırken esnafları, tüccarları, çeşitli meslek gruplarını, lonca üyelerini, zanaatçıları, askerler ve hekimlerden sokak satıcılarına, hatta yankesicilere kadar bütün meslek sahiplerini nitelik gözetmeden sıralanmıştır. Ordu birlikleri, hocalar, hekimler ve çarşının en zengin tüccarlarının yanı sıra hırsızlar, muhabbet tellalları, cellatlar ve sokak çöpçüleri, imamlar, müezzinler, şeyhler, sufiler, vaizler, seyidler, müneccimler ve gerek Müslüman, gerekse gayrimüslim her tür işkolunu temsil edenler IV. Murad'ın önünden geçmişlerdir ki bu alay, Evliya Çelebi'nin ifadesine göre geçmişte olmadığı gibi tekrarı da mümkün olmayıp, İstanbul toplumunu bütün görkemiyle sergilemekte ve padişaha, başkentinin zenginliğini ve büyüklüğünü göstermektedir.

Evliya Çelebi, İstanbul'un dört mevleviyetinde bulunan 57 çeşit meslek grubundan bahsemektedir. Bu gruplar içerisinde de toplam 1.100 çeşit esnaf ve sanat erbabı hakkında bilgi vermiştir.

Evliya Çelebi'nin bahsettiği ilk meslek grubu “Yol Temizleyicileri ve Arayıcılar”dır. Bu meslek grubu içerisinde Çavuşân Esnafı, *Subaşı Yani Çöplük Subaşısı*, Hâssa Gılmânı ve Gılmân Hademeleri, Acemi Oğlanları, Arayıcılar, Gûr Kazan/Mezar Kazıcıları (2.008 nefer) , Lağımçılar, Selâhorlar (9.000 nefer), Baltacılar, Belderan Lağımçibaşı Eснаfları (1.000 nefer) bulunmaktadır. Evliya Çelebi, bunların birkaçı hariç sayıları hakkında bilgi vermemiştir. Bunlar piyade asker olup tepeden tırnağa silahlı bulunurlar. İstanbul'dan gidilecek yere kadar yolları temizlerler. Bütün ağaları, yüzbaşılı, iş-erleri, atlı lağımçibaşı, tâhir subaşı yanyana ardları sıra bütün iç oğlanları ve ardlarınca sekiz kat mehterhane çalarak Alayköşkü dibinden padişah huzurundan geçerler. Bu dokuz sınıfın önce geçmesi çok gerekli olup, yolları temizlemelerinden sonra İslâm ordusu ve diğerleri geçerler.

İkinci bölümde “Asesbaşı, Subaşı ve Diğer Ordu Hizmetlileri” hakkında bilgi verilmiştir. Bu grupta Asesbaşı Askeri Esnafı (Yeniçeri neferleri 500 nefer), Şehir Subaşısı (200 nefer), Amansız Asesler, (nefer 202), İmansız Cellatlar, Hemyân Kesici/Yankesici Esnafı (nefer 300), Kara Hırsız Esnafı (nefer 200), Deyyuslar Esnafı (nefer 212) , Ahmak Pezevenkler Esnafı (nefer 300), Gidiler, Müflisler Esnafı (nefer 500), Kasımpaşa Mukaddemleri Esnafı (nefer 155), Hîzân-ı Dilberân (Düşkün Ahlâksız Gençler) Esnafı (nefer 500) Seyisân-ı Urbân-ı Üryan (Arap Seyisleri) Esnafı Mükârî yani Kiracılar Esnafı (3000 nefer), Pâsbân-ı Nîgehbân-ı İstanbul (Bekçi ve Koruyucuları) Esnafı (300 nefer) yer almaktadır. Bu 14 esnaf, dalga dalga, küme küme türlü şakalar ile geçip asesbaşı, subaşı, lağımçibaşı at başı birlikte gidip ardları sıra sekiz kat mehterhane, bütün sâzendeler fasıllar ederek Alayköşkü dibinden maharet göstererek geçerler.

Üçüncü bölümde Kadıasker Alayı ve Din Görevlileri bulunmaktadır. Bunlar Ordu Mollası (neferât 300), Resul Alemdarı Sancakdârlar, Haberciler Esnafı (neferât 400) Molla Muhzırları Esnafı (nefer 200), Vezir, Beylerbeyi ve Diğer İleri Gelenler İmamları (300 nefer), Hatipler Esnafı (Neferât 400), Kadı ve Mollalar (neferât 500), Büyük Şeyhler (adet 300), Zahir Vaizleri Esnafı (Nefer 400), Müfessirler Esnafı (Nefer 600), Muhaddisler Esnafı (Nefer 60), Müezzinler Esnafı (Neferât 700), Sufiler Esnafı (Neferât 2000), Mütevelliler Esnafı (Nefer 700), Şeriat Kapıcıları ve Diğer Kapıcılar Esnafı (800 nefer), Mukayyidler, Şeriat Mahkemeleri Hizmetçileri (Neferât 2000), Cami Muarripleri Vasıfları (Neferât 2000), Resûlullah Na'athânları (Neferât 4000), Kur'an-ı Azîm Hâfızları (Neferât 6000+3000 hâfize), Yazıcılar Esnafı (Dükkân 400, neferât 500), Sahaflar Esnafı (Dükkân 50, neferât 300), Şairler Esnafı (Neferât 800), Sultan, Vezir ve A'yân Meddahları (Neferât

80), Hanendeler (Neferât 300), Müneccimler (Neferât 70), Remilciler Esnafı (Dükkân 15, neferât 300), Nakiban-ı Ehl-i Hıref (Sanatkâr Yardımcıları) Esnafı (Neferât 300), Tarikat Ehli Reisleri Esnafı (Neferât 900), Sanat Ehli Şeyhleri Esnafı (Neferât 105), Sanat Ehli Çavuşları Esnafı (Neferât 415), Sanat ve Tarikat Ehli Faraşları Esnafı (Neferât 2000), Cenaze Peykleri, Ölü Yıkayıcılar Yani Şehit Yıkayıcıları Esnafı (Neferât 4000), Çocuk Mektepleri Esnafı (Hesabını Hûdâ bilir, ancak mektep hocası 1993, mektep yine 1993), Dilenciler Şeyhi Esnafı (Nefer bir), Dilenci Esnafı (Nefer 7000), Arasat Şeyhi Esnafı (Nefer 155), Medrese Talebeleri Esnafı (Neferât 12.000), Peygamber Efendimizin Soy, Temiz İrk Âl-i Âbâ, Seyyidler (Adet 17.000)dir. Bu kadıasker alayında olan 38 adet grup esnafın toplam sayısı verilmemiştir.

Dördüncü Bölüm “Hekimbaşı Esnafı ve Yardımcıları”dır. Evliya Çelebi bunlar için “bir diyarda cerrah ve göz hekimleri olmasa ol şehire varıp yerleşmek doğru değildir” dedikten sonra bu gruptaki bu esnafları saymaktadır: Çok Gerekli Hekimbaşı Esnafı (nefer 1), Dükkân Hekimleri Esnafı (dükkân 700, neferât 1.000), Göz Hekimleri Esnafı (Dükkân 40, neferât 80), Dükkânsız Tutuyacılar Esnafı (Neferât 100), Macuncular Esnafı (Dükkân 200, neferât 500), Cerrahlar Esnafı (Dükkân 400, neferât 700), Deva İçecekleri Esnafı (Dükkân 500, neferât 600), Gülsuyu Esnafı (Dükkân 14, neferât 70), Şifa Yağları Esnafı (Dükkân 80, neferât 115). Bu yukarıda yazılan 11 adet esnaf, tepeden tırnağa silahlı olup Alayköşkü dibinden çeşit çeşit şakalarla mallarını göstererek geçerler. Molla hekimbaşı özel kavuğuyla, hizmetçileri temiz surâhileriyle dikkat çeker. Ardı sıra kehhâl-başı (göz hekimi), cerrahbaşı at başı beraber görkemli koşumlarıyla geçerler. Onların ardı sıra hekimbaşının eli asalı yardımcıları ile Tımarhaneciler Esnafı, Tımarhane ve Hastahane Hademeleri Esnafı (nefer 700) geçerler.

Beşinci Bölümde “Çiftçibaşı Esnafı”ndan bahsedilmiştir. Çiftçibaşı Esnafı (dört mevleviyet yerde -İstanbul, Galata, Üsküdar, Eyüp- 26.000 tarla, 57.000 çiftçi), Bağcı Esnafı (bağ, bahçe ve bostanların toplam adedi 43.950), Meyve Ağaçları Aşlamacıları Esnafı (Neferât 500), Sebzeciler Esnafı (Dükkân 500, neferât 500) gibi esnaflar bu gruba dahildir. Evliya Çelebiye göre bu çiftçi ve bağcılar nimet üretici kavimdir. Çok gerekli olduklarından askerler, ulemâ ve hekimler esnaflarından sonra çiftçiler takdim olunur. Eski esnaf olup din direği, ekmek pasesi, can pasesi bunların işidir.

Altıncı Bölüm “Fırıncılar ve Unlu Mamuller Esnafı”ndan bahseder. Bunlar arasında Ekmekçiler Esnafı (dükkân 999, neferât 10.000), Yeniçeri Ekmekçileri Esnafı (İşyeri bir,

neferât 300), Tuzcular Esnafı, Çörekçiler Esnafı (Dükkân 200, neferât 2000), Börekçiler Esnafı (Neferât 4000, dükkân 200), Gevrekçiler Esnafı (Dükkân 55, neferât 200), Kâhçılar Esnafı (Dükkân 100, neferât 500), Gurabiyeciler Esnafı (Dükkân 50, neferât 100), Simitçiler Esnafı (Dükkân 70, neferât 300), Kadayıfçılar Esnafı (Dükkân 50, neferât 100), Şehriyeciler Esnafı (İşyeri 10, neferât 100), Lokmacılar Esnafı (Dükkân 20, neferât 50), Gözlemeciler Esnafı (Dükkân 60, neferât 105) bulunmaktadır. Evliya Çelebinin verdiği bilgiye göre bu 12 adet esnaf tepeden tırnağa silahlı cebe ve cevşene gömülmüş olup şeyh, yardımcıları, kethüdaları görkemli biçimde atlara binip neferâtları arabalar üzere fırınlar yapıp çeşitli eşyalarla dükkânlarını süsleyip ürünlerini halka dağıtarak geçerler

Bu bölümde ayrıca Dergâh-ı Âlî Yeniçerileri Sakaları Esnafı (162 adet yeniçeri odalarının 700 sakaları vardır), Şehir Sakaları Esnafı (İstanbul içinde 9.999 çeşme, 1400 saka), Arka Sakası Esnafı (Neferât 8.000), Değirmenciler Esnafı, At Değirmenleri İşliği (değirmen 985, neferât 9800), Su Değirmenleri (su değirmeni 4), Uncular Esnafı (Dükkân 400, neferât 600), Un Elekçileri Esnafı (neferât 3.000). Buğday Çalkayıcı Esnafı (Neferât 3.000), Kalburcular Esnafı (Dükkân 200, neferât 300), Elekçiler Esnafı (Dükkân 239, neferât 500), Nişastacılar Esnafı (İşyeri 300, neferât 700), Güllaççılar Esnafı (İşyerleri 40, neferât 80), Peksimetçiler Esnafı ve Peksimet Emini (Fırın 105, neferât 1.000) de kaydedilmiştir.

Bunlara ek olarak Deveciler Esnafı, Deve Sürücüleri Esnafı (Neferât 1005), Meş'aleciler Esnafı (Neferât 3.000), Amr-ı Ayyâr Köçekleri Esnafı, Şatırlar (1.060 neferât) da bu bölme zikredilmektedir. Evliya Çelebiye göre bu topluluklar bütün İslâm ordusunda çok gerekli askerdir.

Yedinci Bölüm “Karadeniz Ticareti Esnafı”ndan bahseder. Bunlar Karadeniz Gemicileri Büyük Esnafı (Karadeniz’de gemi sayısı 9.000) neferâtları 2.000), Kalafatçılar Esnafı (Dükkân 300, neferât 1000), Kalafat Üstübüsü Bükücüler (Dükkân 100, neferât 500), Üstübücüler Esnafı (dükkânları yok, neferât 200), Marangozlar Esnafı (dükkânları yok, neferât 3.000), Urgancılar Esnafı (Neferât 500), Kendirciler Esnafı (Dükkânları mahzenlerdir, mahzen adedi 100, neferât 300), Yelkenciler Esnafı (Dükkân 90, neferât 300), Katrancı ve Ziftçi Esnafı (Dükkân 70, neferât 110), Serenciler Esnafı (Dükkân 200, neferât 300), Tulumbacılar Esnafı (Dükkân 7, neferât 80), Pusulacılar Yani Kible Göstericiler Esnafı (Dükkân 15, neferât 45), Kum Saatçileri Esnafı (Dükkân 15, neferât 20) Haritacılar Esnafı (Neferât 15 dükkân 8), Dalgıçlar Esnafı (Neferât 300), Sergüzeşt,

Gönbaşı Esnafı, (Ağaları bir, dükkânları yok, neferât 500), Buğday ve Arpa Navluncuları Esnafı (Dükkân 400, neferât 1005), Karadeniz Bezirgânları Esnafı (Dükkân ve mahzenleri 2.000, neferât 7.000). Evliya Çelebinin verdiği bilgiye göre bunlarla Akdeniz ticareti esnafı arasında büyük bir rekabet vardır.

Sekizinci Bölüm’de de Akdeniz Ticareti Esnafı verilmiştir. Bunlar Akdeniz Reisleri Esnafı, Akdeniz Marangozları Esnafı, Pereme ve Kayık Marangozları Esnafı (Neferât 200), Mavunacılar Esnafı (Neferât 800), Kayıkçılar Esnafı (Kayıkları 2000, neferât 7000), Peremeciler Esnafı (Neferât 8000, peremeleri 4613), Çırnıkçılar Esnafı (Neferât 200, cümle çırnık 80)dır. Evliya Çelebi, “eğer bu yukarıdaki esnafların alaylarını birer birer yazsak ciltli bir kitap olur” demektedir.

Dokuzuncu Bölümde “Mısır’dan ve Akdeniz Sahillerinden Yapılan Ticaret” esnafı kaydedilmiştir. Mısır Tüccarları ve Akdeniz Sahili Tüccarları Esnafı (Mahzenleri 6.000, neferât yekûn 11.000), Pirinççi Bezirgânları Esnafı (Dükkân 40, neferât 300), Mercimekçiler Esnafı (Dükkân 70, neferât 200), Kınacılar Esnafı (Dükkân 15, neferât 55), Mısır Hasırcıları Esnafı (Dükkân 20, neferât 45), Ketenciler Esnafı (Dükkân 105, neferât 208), Şekerciler Esnafı (Dükkân 70, neferât 100), Hoş kokulu içecekler Esnafı (Dükkân 55, neferât 100), Kahve Tarları Esnafı (Dükkân 200, neferât 300), Şahbender Esnafı (Nefer bir, dükkânı yok), Bezirgânbaşı Esnafı (Bir nefer), Ehl-i kible Esnafı (Bir nefer, bir dükkân) Mısır bezirgânbaşısına yamak olan 12 adet esnaftan bahsedilmektedir.

Onuncu Bölümde “Kasaplar ve Hayvan Ürünleri”nden bahsedilmiştir. Kasaplar Esnafı (999 dükkân neferât 1.700), Salhâneciyân Esnafı (İşyeri 200, neferât 1000), Sığır Kasapları Esnafı (Dükkân 100, neferât 200), Yahudi Kasapları Esnafı (Dükkân 55, neferât 200), Mandıracılar Esnafı (2.000 mandıra), Devlet Âyânı Çiftlikleri Esnafı (1.060 çiftlik), Eğrekçiler Esnafı (800 eğrek), Koyun Celepleri Saya Esnafı (700 saya) Ağılıcılar Esnafı (2.000 ağıl), Tokat Sığır Celepleri (1.000 sığır tokatı) evliya Çelebiye göre altı adet esnaf amansız adamlar olup dağlarda yatıp kalkmak ile İstanbul’dan malıyla ve mücevherleriyle kaçmış köle ve cariyeleri katledip malını ve rızkını almışlardır ki hesabını bilinmez.

Bu grup için de ayrıca Çoban Esnafı (Nefer 9004), Camus Sütçüleri Esnafı (İşyeri 200, neferât 1000), Koyun Sütçüleri Esnafı (İşyeri 300, neferât 800), Peynirciler Esnafı (İşyeri 400, neferât 500), Kaymakçılar Esnafı (Dükkân 40, neferât 100), Tereyağcılar Esnafı (Dükkânları yok, Neferât 80), Yoğurtçularbaşı Esnafı (Adet 1, neferât 100), Yoğurtçular Esnafı (İşyeri 500, neferât 1600), Teleme Peynirciler Esnafı (Neferât 300, dükkânları yok),



İçyağı Mumcuları Esnafı (İşyeri 555, neferât 5501), Balmumu Tacirleri Esnafı (Dükkân 55, neferât 100), Atmeydanı Esnafı (Dükkân 20, neferât 80), Seğirdim Atmeydanı Esnafı, Yedikule Kanaracıları (Mezbahaları) Esnafı (İşyeri 70, neferât 200), Bahçekapısı Kanaracıları Esnafı (İşyeri 1, neferât 200), Atmeydanı Baruthanesi Esnafı (Neferât 50), Atmeydanı Mumcuları Esnafı (İşyeri 1, neferât 75), Yeniçeri Mandıracıları Esnafı, Arslancılar İşyeri Esnafı (İşyeri bir, neferât 100), Vasılcılar Yani Ayıncılar Esnafı (Neferât 70 adet)ndan da bahsedilmektedir.

On Birinci Bölüm “Sakadat Aşçıları Esnafı”ndan bahseder. Evliya Çelebiye göre Bu kasap kasaplara muhtaç olan sakadat aşçıları bu esnaflardan oluşmaktadır. Geleneksel Yemek, Başçı (Kelle) Aşçıları Esnafı (Dükkân cümle 95, neferât 500), Koyun Celepleri Esnafı (neferat 2.000), Sığır Pastırmacıları Celepleri Esnafı (Neferât 600) Pastırma Tacirleri Esnafı (Dükkân 100, neferât 400) Veterân Yani Kirişçiler Esnafı (İşyeri 80, neferât 500), Kiriş Tacirleri Esnafı (Dükkân 55, neferât 100), Tutkalcılar Esnafı (İşyeri 70, neferât 300), Koyun Ciğercileri Esnafı (Dükkân (...), neferât 300), Arnavut Çevren Esnafı (Dükkân (...), neferât 400). İşkembeciler Esnafı/Mahrumlar Yemeği (Dükkân 300, neferât 800), Sirkeci başı Esnafı, Fâsıklar Yemeği Turşucular Esnafı (Dükkân 70, neferât 1600), Kuru sarmısakçılar Esnafı (Dükkân 80, neferât 102), Soğancılar Esnafı (Dükkân 70, neferât 300).

On İkinci Bölümde “Geleneksel Yemek Aşçıları Esnafı”ndan bahsedilmiştir. Bu bölümde verilen esnaflar şunlardır. Çok Gerekli Aşçıları Esnafı (Dükkân cümle 555, neferât 2000), Vezir Çâşniğîr ve Aşçıları Esnafı, Zerdeciler Esnafı (Dükkân 15, neferât 30), Kebapçı ve Köfteciler Esnafı (Dükkân 400 neferât 1500), Biryâncılar Esnafı (Dükkân 155, neferât 200), Yahniciler Esnafı (Dükkân 100, neferât 255), Dolmacılar Esnafı (Dükkân 50, nefer 155), Hardalcılar Esnafı, Pâlûdeciler Esnafı (Dükkân 15, nefer 55), Sütü Aşçıları Esnafı (Dükkân 15, neferât 30), Salatacılar Esnafı (Dükkân 200, nefer 300), Ispanakçı ve Sebzeci Esnafı (Dükkân 4000, nefer 500), Sucukçuların Esnafı (Dükkân 10, nefer 30), Hoşafçılar Esnafı (Dükkân 500, nefer 700), Şerbetçiler Esnafı (Dükkân 300, neferât 500), Yaya Cüllâb (Gülsuyu) ve Şerbetçiler Esnafı (Neferât 300), Sıcak Pâlûdeciyân Esnafı (İşyeri 7, neferât 300), Sıcak Pâlûdeciler Esnafı (Neferât 800), Sıcak ve Baharatlı Şerbetçiler Esnafı (Neferât 300), Sahlebciler Esnafı (Nefer 200), Bademli Köfteciler Esnafı (Dükkân 40, nefer 200), Sıcak Sütçüler Esnafı (Neferât 300), Mahlebciler Esnafı, Ağdacılar Esnafı, Ağda Tüccarı Esnafı, Üzüm Değirmencileri Esnafı (İşyeri 15, nefer 300), Karcıbaşı Esnafı (İşyeri birdir, nefer 300, karcı kayıkçıları neferât 300)

On Üçüncü Bölüm “Tatlıcılar ve Helvacılar Esnafı”ndan bahseder. Tatlı Dilli, Şirin İşli Helvacılar Esnafı, (Dükkân 170, nefer 400), Tablacı Helvacılar Esnafı (dükkânları yok, nefer 500), Akideciler Esnafı (İşyeri 70, neferât 255), Galata Şekercileri Esnafı.

On Dördüncü Bölüm “Balıkçılar Esnafı”ndan bahseder. Balık Emîni Esnafı (İşyeri bir, neferât 300). Dalyancılar Esnafı (Dalyan adet 300, neferât 700), Avcı İğribcılar Esnafı (Neferât 2000, dükkânları yok) Karıtyeciler Esnafı Ağcılar Esnafı (Nefer 1000), Saçmacılar Esnafı (Nefer 300), Düzcüler Esnafı (Çırnık 600, neferât 1000), Zıpkıncılar Esnafı, Çömlekçi Avcıları Esnafı (300 nefer), Sepetli Balık Avcıları Esnafı (Neferât 200), Balık Satıcıları Esnafı (Dükkân 2000, neferât 3000), İstiridyeciler Esnafı (Dükkân 300, neferât 800), Balık Pazarı Aşçıları Esnafı (Dükkân 500, neferât 900), Ağcılar Esnafı (Dükkân 70, neferât 300).

On Beşinci Bölüm “Çarşı Esnafı”ndan bahseder. Unkapanı Emîni, Tahmis emîni, İpek Mizanı Emîni (Ağa bir, neferât 70), Semâhâne Emîni, Sırmakeşhane Emîni, Sırmakeşler Esnafı (İşyeri bir, neferât 400), Yağkapanı Emaneti (Ağa bir, neferât 300), Balık Emîni Esnafı, Esirhane Emaneti Esnafı (Ağaları bir, neferâtları 400), Esirci Bezirgânları Esnafı (Neferât 2.000, dükkânları esirhane odalarıdır). Tuz Emîni, Peksimet Emîni, Hamr (İçki) Emîni, Siyah Baruthane Emîni, Darphane Emîni (Bu bölümde Osmanlı darphaneleri ve Osmanlı paraları hakkında da bilgi verilmiştir), Çuka Ambarı Emîni, Gendüm yani Buğday Emîni, Arpa Ambarı Emîni, Kilâr Emîni, Odun Ambarı Emîni, Otluk Ambarı Emîni, Pastırma Emîni, Salhane Emîni, Sebzeane Emîni, Koyun Emîni Esnafı, Matbah Emîni, Tavuk Emîni, Yirmi Beşinci, Şehremîni Esnafı, Çardak Emîni Esnafı, Çardak çorbacısı Esnafı, Çardak Naibi Esnafı, Muhtesib Ağa Esnafı, At Pazarı Emîni ve bu emînlere bağlı esnaflar hakkında bilgi verilmektedir.

On Altıncı Bölümde “Bakkal Esnafı” hakkında bilgi verilmiştir. Tacir Bakkallar Esnafı (Dükkân 1590, neferât 4980), Yağcılar Esnafı (Çeşitli 185, neferât 300), Şîr-i Logan Esnafı (İşyeri 235, neferât 550), Bal Tüccarı Esnafı (Mahzenleri 300, neferâtları 1000), Bezirciler Esnafı (İşyeri 355, neferât 931), Zeytinyağcılar Esnafı (Dükkân 80, neferât 200), Sabuncular Esnafı (Dükkân 200, neferât 500), Kokulu Sabuncu Esnafı (Dükkân 40, nefer 100), Pastırmacı Bakkalı Esnafı (Dükkân 500, neferât 800), Leblebiciler Esnafı (Dükkân 100, neferât 400).

On Yedinci Bölümde “Pazar Esnafı ve Yemişçiler”den bahsedilir. Pazarbaşı Yemişçileri Esnafı (Dükkân 1008, neferât 3000), Bahçıvan Esnafı (İstanbul suriçi, bahçe

1000, neferât 2000), Karpuzcular Yani Manavlar Esnafı (300 dükkân, Neferât 2000) Çiçekçiler Esnafı (Bağ adet 300, neferât 600), Meyve Çiçekçileri Esnafı (Dükkân 80 ve neferât 300) gibi esnaflar bu gruptan sayılmış, ayrıca İstanbul'un meşhur bağ ve bahçeleri hakkında da bilgi verilmiştir.

On Sekizinci Bölüm “Kılıç ve Kalkancılar Esnafı”ndan bahseder. Bu esnaflar şunlardır: Kılıççılar Esnafı (dükkân 305, neferât 1007), Zırhçıbaşı Esnafı (Dükkân 4, neferât 40), Mızrakçılar Esnafı (Dükkân 105, neferât 400), Haçerci ve Bıçakçı Esnafı (Dükkân 10, neferât 30), Kalkancılar Esnafı (Dükkân 10, neferât 30), Bıçak Kınıcısı Esnafı (Dükkân 300, neferât 300), Sağrıcular Esnafı (Dükkân 50, neferât 105).

On Dokuzuncu Bölümde “Tüfekçiler Esnafı” hakkında bilgi verilmiştir. Bu grup içerisinde de şu esnaflar yer almaktadır. Ateş Saçan Tüfekçiler Esnafı (dükkân 400, neferât 1000), Demir Kaynakçıları Esnafı (İşyeri 40, neferât 500), Kundakçılar Esnafı (Dükkân 200, neferât 500), Vezneciler Esnafı (Dükkân 300, neferât 500), Tüfek Kesecileri Esnafı (Dükkân 100, neferât 505), Tabancacılar Esnafı (Dükkân 105, neferât 200), Tüfek açıcılar Esnafı (Dükkân 55, neferât 105), Tüfek fişekçileri Esnafı (Dükkân 40, neferât 100), Havaî Fişekçiler Esnafı (Dükkân 18, neferât 50), Barutçular Esnafı (Dükkân 40, neferâtları 100), Tüfek Fitolcileri Esnafı (Dükkân 30, neferât 50).

Yirminci Bölüm “Demirciler Esnafı”ndan bahseder. Bunlar Ateş Saçan Demirciler Esnafı (1000 dükkân, neferât 3005), Nal Kesen Demirciler Esnafı (Dükkân 200, neferât 500), Mihçılar Esnafı (Dükkân 100, neferât 200), Çivici Yani Egsericiler Esnafı (Dükkân 1006, neferât 3000), Kâr Ehli, Kebkebciler Esnafı (Dükkân 106, neferât 200), Kazanç Ehli Kantarcılar Esnafı (Dükkân 80, neferât 200), Teraziciler Esnafı (Dükkân 100, neferât 100), Ticaret Ehli Eğeciler Esnafı (Dükkân 55, neferât 105), Kanaat Ehli Keserciler Esnafı (Dükkân 200, neferât 500), Kazanç Ehli, Testereciler Esnafı (Dükkân 80, neferât 200), Sevdâlı Burgucular Esnafı (Dükkân 100, neferât 200), Mihnet Ehli, Kömürcüler Esnafı (Dükkân 400, neferât 800) gibi esnaflardır.

Yirmi Birinci Bölümde “Demir ve Hırdavat Esnafı”ndan bahsedilmiştir. Çilingir Demircileri Ser-çeşmesi Esnafı (Dükkân 500, neferât 1000), Gemciler Esnafı (Dükkân 100, neferât 400), Tarikat Ehli Temrenciler Esnafı (Dükkân 100, neferât 115), Şeriat Ehli Kuffalân Yani Kilitçiler Esnafı (Dükkân 100, neferât 200), Hakikat Ehli, Üzengiciler Esnafı (Dükkân 100, neferât 200), Marifet Ehli Makasçılar Esnafı (Dükkân 30, neferât 100), Kazanç Ehli Nalçacılar Esnafı (Dükkân 400, neferât 1000), Helâl Ehli, Mıhlı

Nalçacılar Esnafı (Dükkân 400, neferât 700), Sabır Ehli, yani Demir Yüksükleri Esnafı (Dükkân 40, neferât 100), İğneciler Esnafı (Dükkân 55, neferât 200), Demir Çekenler Esnafı (Dükkân 15, neferât 400), Ticaret Ehli, Demir Satıcıları Esnafı (Dükkân 300, neferât 605), Şükredici Demir Tel Çekenler Esnafı (Dükkân 40, neferât 200), Kanaat Ehli, Demir Hırdavat Satanlar Esnafı (Dükkân 700, neferât 800), Sanat Ehli, At Nalbantları Esnafı (Dükkân 105, neferât 1000).

Yirmi İkinci Bölüm “Kazancılar Esnafı”ndan bahseder. Bu gurpta da şu esnaflar bulunmaktadır: Kazancıbaşı Esnafı (dört mevleviyet yerde toplam dükkân 900, neferât 4000), Bakır Sızırıcılar Esnafı (İşyeri 4, neferât 65), Dükkân Ehli, Cam ve Kristal Taşçılar Esnafı (Dükkân 45, neferât 105), Dükkân Sahibi Çarkçılar Esnafı (Dükkân 40, neferât 105), Kazan Tacirleri Esnafı (Dükkân 300, neferât 500), Kalaycılar Esnafı (Dükkân 106, neferât 500).

Yirmi Üçüncü Bölüm “Kuyumcular Esnafı”ndan bahseder. Zergerân Yani Kuyumcubaşı Büyük Esnafı (İşyeri birdir, dükkân 3.000, neferât 5.000), Cevahir Bezirganı Esnafı (Neferât 600, dükkânları yoktur), Incici Esnafı (Dükkân 40, neferât 100), Cevahir Kuyumcuları Esnafı (Dükkân 100, neferât 155), Saatçiler Esnafı (Dükkân 45, neferât 1000), Sikkezenbaşı Esnafı (neferât 100), Damgacıbaşı Esnafı (işyeri bir neferât 70), Kuyumcular Ehl-i kible (Bilirkişisi) Esnafı (Bir adamdır), Darphaneciler, Nazırlar Emîni, Ayyârân Sahibi ve Sikkezen Esnafı (Kuyumcu Kalcıları Esnafı (Dükkân 40, neferât 200), Gümüşhaneciler Esnafı (İşyeri 40, neferât 105), Romatçılar Esnafı (Neferât 400), Saf Altın Ve Gümüş Tîzâbcıları (Kezzapçıları) Esnafı (İşyeri 22, neferât 100), Gümüş Arayıcı Esnafı, Kafesdarlar Esnafı (Dükkân 100, neferât 300), Cevhersatıcı Esnafı (Dükkân 70, neferât 103), Elmas Tıraşçıları yani Elmas Dükkânı Esnafı (İşyeri 7, neferât 45 adet). Hakkâklar Esnafı (Dükkân 30, neferât 105), Mühür Kazıcılar Esnafı (Dükkân 55, neferât 80), Gümüş Mühür ve Tılsım Kazıcı (Dükkânları 5, neferât 40), Kuyumcu Kalemkârları Esnafı (Dükkân 300, neferât 400), Sırmakeşler Esnafı (İşyeri birdir), Demir Tel Çeken Esnafı (Dükkân 80, neferât 105), Potacılar Esnafı (Dükkân 10, neferât 20), Bureciler Esnafı (Dükkân 3, neferât 10), Cıvacılar Esnafı (Dükkân beş, nefer 10), Sarı Pirinç Borucuları Esnafı (Dükkân bir ve nefer bir) Çeşitli Divitçiler Esnafı (Dükkân 19, neferât 40), Tenekeçiler Esnafı (Dükkân 300, neferât 305), Bıçak Kınaları Esnafı (Dükkân 105, neferât 200),

Yirmi Dördüncü Bölüm “Kurşun, Döğme ve Kalaycılar Esnafı”ndan bahseder: Dökmecibaşı Esnafı (dört mevleviyet yerde 1.000 dükkân, Neferât 1.300), Kalay Düğmeciler Esnafı (Dükkân 150, neferât 200), Kurşun Berber Köserecileri (Bileğicileri) Esnafı (Dükkân 10, neferât 25).

Yirmi Beşinci Bölüm “Av Gereçleri Esnafı”ndan bahseder. Yayıbaşı Esnafı (Dükkân 200, neferât 500), Okçubaşı Esnafı (Dükkân 200, neferât 300), Zemberekçiler Esnafı (İşyeri birdir), Sapancılar Esnafı (Dükkân 3, neferât 5), Talimhaneciler Esnafı (Dükkân 45, neferât 50), Kemankeş ve Kemandâr Atıcıları faslı (Neferât 3000), Ok Atıcılar Esnafı (dükkânları yok işyerleri Atmeydanı’nda yeniçeri talimhanesi ve Okmeydanı’nda Atıcılar Tekkesi, toplam 800 vurucu pehlivan). Zihgîrciler (Okçu Yüzüğü) Esnafı (Dükkân 50, neferât 105), Matrakçılar Esnafı (Dükkân 10, neferât 30), Gürzcü Pehlivanlar Esnafı (Dükkân 12, neferât 70), Güreşçi Pehlivanlar Esnafı (Tekkeleri 2, 300 pehlivan) Kuş Avcıları Esnafı (Dükkânları yoktur, neferât 500 avcı), Avcı Kafesçileri Esnafı (dükkânları yok), Mervahacılar Yani Yelpazeciler Esnafı (Dükkân (...), neferât 105), Sorguç Otağcıları Esnafı (Dükkân 40, neferât 80), Kuşbazlar Esnafı (Dükkân 50, neferât 600), Tavukçular Esnafı (Dükkân 105, neferât 400), Serçe ve Başka Kuş Avcıları Esnafı (dükkânı yok), Bülbülcüler Esnafı (Neferât 500, dükkânları yok).

Yirmi Altıncı Bölüm “Terziler Esnafı”ndan bahseder. Hayyâtlar Yani Terziler Esnafı (İstanbul’un dört mevleviyetinde 3.000, neferâtları 5.000). Dolamacı Terzileri Esnafı (600 nefer), Kapamacılar Esnafı (Dükkân 300, neferât 500), Pamuk Hallaçları Esnafı (Dükkân 104, neferât 300), Kadın Takyecileri Esnafı (Dükkân 55, neferât 300), Kavukçular Esnafı (Dükkân 105, neferât 400), Kellepuşçu Esnafı (Dükkân 105, neferât 305), Yorgancılar Esnafı (Dükkân 105, neferât 400), Zencef Ütücüsü Esnafı (Dükkân 20, nefer 40), Kanaat Ehli, Gömlekçiler Esnafı (Dükkân 300, neferât 400), Tülbentçiler Esnafı (Dükkân 100, neferât 500), Yağlıkçılar Esnafı (Dükkân 60, neferât 100), Örucüler Esnafı (Dükkân 10, neferât 35), Kemal Ehli, Cüllâh (Bez Dokuyucu) Esnafı (Dükkân 300, neferât 1000), Çuka ve Kumaş Parçacıları Esnafı (Dükkân 45, neferât 180), Kemal Ehli, İplikçiler Esnafı (Dükkân 255, neferât 500), İcat Ehli, Gazzâzlar Esnafı (Dükkân 300, neferât 800), Yahudi İbrişimcileri Esnafı (Dükkân 100, neferât 200), İpek Düğmecileri Esnafı (Dükkân 50, neferât 600),

Yirmi Yedinci Bölüm “Çadırcılar ve İplikçiler”den bahseder. Haymeci Yani Çadırcılar Esnafı, İplikçiler Esnafı (Dükkân 40, neferât [?]000), Çadır kolancıları Esnafı (Dükkân 55, neferât 105).

Yirmi Sekizinci Bölüm “Kürkçüler Esnafı”ndan bahseder. Kürkçüler Esnafı (Dükkân 500, neferât 1000), Samur Kalpakçıları Esnafı (Dükkân 80, neferât 105), Samur Bezirgamı Esnafı (Neferât 1000), Kuş ve Başka Hayvan Avcıları Esnafı (Neferât 200), Parsçibaşı Esnafı (Ağa I, işyeri Arslanhane’de, neferât 55), Arslancılar Kethüdası Esnafı.

Yirmi Dokuzuncu Bölüm “Debbağlar Esnafı”ndan bahseder. Ahiler Yani Debbağlar Esnafı (toplam 700, neferât 3000), Sağırcılar Esnafı (dükkân 12, neferât 100) Güdericiler Esnafı (İşyeri 80, neferât 300), Tirşeciler Esnafı (İşyeri 26, neferât 105), Keçeciler Esnafı (İşyeri 400, neferât 1005), Tülbent Börkçüleri Esnafı (Atpazarı’nda dükkân 40, neferât 100), Yeniçeri Keçecileri Esnafı (Dükkân 10, neferât 60), Mutafçılar Esnafı (Dükkân 300, neferât 1000), Mutaf Tacirleri Esnafı (Dükkân 50, neferât 80), Debbağ Tacirleri Esnafı (Dükkân 50, neferât 100), Parça Tacirleri Esnafı (Dükkân 10, nefer 15).

Otuzuncu Bölüm “Saraçlar Esnafı”ndan bahseder. Aziz ve makbul saraçlar Esnafı (Dükkân cümle 1084 neferât cümle 5000), Kaltakçılar Esnafı (Dükkân 100, neferât 300), Tirkeşçiler (Ok Atıcılar) Esnafı (Dükkân 30, neferât 60), Gedeleşçiler Esnafı (Dükkân 7, nefer 13), Arnavut Capçılar Esnafı (Dükkân 10, neferât 30), Tegelticiler Esnafı (Dükkân 49, neferât 105), Saraç Meşikçileri Esnafı (Dükkân 50, neferât 105), Debbeciler Esnafı (Dükkân 40, neferât 105), Sofracılar Esnafı (Dükkân 50, neferât 300), Yularcılar Esnafı (Dükkân 40, neferât 100), Sepet Sandıkçıları Esnafı (Dükkân 305, neferât 105), Kamçıcılar Esnafı (Dükkân 12, neferât 25), Palan-dûzân Yani Semerciler Esnafı (Dükkân 500, neferât 1005).

Otuz Birinci Bölüm “Ayakkabı Dikicileri Esnafı”ndan bahseder. Pabuççu, Yani Ayakkabı Dikicileri Esnafı (İşyerleri 3.400, neferât toplam 4.000)

Otuz İkinci Bölüm “Çizme, Mest, Terlik Vesair Dikiciler”den bahseder. Paşmakçı Kavaflar Esnafı (Dükkân 1000, neferât 1004), Önce Paşmakçıbaşı Esnafı (Dükkân 70, neferât 170), Dikici attarları Esnafı (Dükkân 80, neferât 100), Çizmeciler Esnafı (Dükkân 100, neferât 500), İç Edikçi Yani Tomakçılar Esnafı (Dükkân 80, neferât 200), Mestçiler Esnafı (Dükkân 100, neferât 500), Terlikçiler Esnafı (Dükkân 200, neferât 400), Kavaf

Eskicileri Esnafı (Dükkân 104 neferât 600), Pabuç Tamircisi Esnafı (Mekân 105, neferât 105), Kavaf Dellâlları Esnafı (Neferât 500, dükkânları yok)

Otuz Üçüncü Bölüm “Atarlar Esnafı”ndan bahseder. Attarlar Esnafı (Dükkân 3005), Mısır Atarları, Amberciler Esnafı (Dükkân 45, neferât 100), Buhurcular Esnafı (Dükkân 25, neferât 30), Sanat Ehli, Fincancılar (Dükkân 6, neferât 15), Kanaat Ehli, Fincan Tamircileri (Dükkân 15, neferât 20), Çömlekçiler Esnafı (Dükkân 300, neferât 500), Çömlekçi İşyerleri Esnafı (Dükkân 300, neferât 400), Kibritçiler Esnafı (Dükkân 40, neferât 55), Kibrit Yağcılar Esnafı, Badem Yağcısı Attarı Esnafı (Dükkân 3, neferât 8), Şişeciler Esnafı (İşyeri 4, neferât 105), Şişeci Tacirleri Esnafı (Dükkân 200, neferât 300), Ayakta Gezen Attar Çerçileri Esnafı (Dükkân yoktur, hepsi 300 nefer), Eyvâycı Yani Çiniciler Esnafı (Dükkân 100, neferât 300), Tekneci Tacirleri Esnafı (Dükkân 100, neferât 102), Ehl-i Keyf, Afyoncular Esnafı (Dükkân ve neferât 104), Çarşı Ehli, Benglikçiler (Esrarcılar) Esnafı (Dükkân 16, neferât 60), İspeçerân Yani Deva Otçuları Esnafı (Dükkân 70, neferât 105), Kahveci Aktarları Esnafı (Dükkân ve mahzen 300, neferât 500), Yahudi Aktarları Esnafı (Dükkân 200, neferât 400).

Otuz dördüncü bölüm “Berberler Esnafı”ndan bahseder. Berberler Esnafı, Sünnetçi Berberleri Esnafı (Dükkân 300, neferât 400), Yaya Berberleri Esnafı (Dükkânları yoktur, neferât 2000), Ustura Çarkçıları Esnafı (Dükkân 40, neferât 100), Ustura Kuyrukçuları Esnafı (Dükkân 12, neferât 45), Sarıkçılar Esnafı (Dükkân 17, neferât 40),

Otuz Beşinci Bölüm “Hamamcılar Esnafı”ndan bahseder. Hamamcılar Esnafı (İstanbul’un dört mevleviyet yerinde 151 hamam, 151 adet hamamcı), Tellâklar Esnafı (Dükkân, neferât cümle 2.000), Natırlar Esnafı (Neferât 1000), Çamaşırcılar Esnafı (Dükkân 300, neferât 500), Lekeçiler Esnafı (Dükkân 10, neferât 20), Nûre Yani Hırızmacılar Esnafı (Neferât 50).

Otuz Altıncı Bölüm “Nakkaşlar Esnafı”ndan bahseder. Cihan nakkaşları Esnafı (dükkân 100 nakkaş toplam 1.000), Zerkûbyân Yani Altın Döğücüler Esnafı (Dükkân 55, nefer 70), Altın Yaldızcılar Esnafı (Dükkân 40, neferât 105), Ciltçiler Esnafı (Dükkân 100, neferât 300), Sahaflar Esnafı (Dükkân 60, neferât 300), Kâğıtçılar Esnafı (Dükkân 200, neferât 205), Mukavva Kubur-Divitçiler Esnafı (Dükkân 55, neferât 105), Remilci (Kumcu) ve Mektupçular Esnafı, Mürekkepçiler Esnafı (Dükkân 45, neferât 65), Ressam Nakkaşlar Esnafı (Dükkân 4, neferât 40), Ressam Falcılar Esnafı (Dükkân ve nefer bir), Oymacılar Esnafı (Dükkân 9, neferât 20), Padişah Düğünü Nakılcıları Esnafı (Dükkân 4,

neferât 55), Alıcı ve Balcı Esnafı (Neferât 100), Yastık Basmacıları Esnafı (Dükkân 15, neferât 55), Çit Basmacıları Esnafı (Dükkân 25, neferât 100), Sırma Nakışçıları Esnafı (Dükkân 20, neferât 25), Yağlıkçı Nakkaşları Esnafı (Dükkân 20, neferât 25),

Otuz Yedinci Bölüm “Eski Bedesten Esnafı”ndan bahseder. Eski Bedesten Esnafı, Eski Bedesten Bekçileri Esnafı (Neferât 70), Bedesten Hamalları Esnafı (Neferât 300), İç Bedesten Dellâlları Esnafı (Neferât 40) Dış Bedesten Dellâlları Esnafı (Hepsi 300) Çukacılar Esnafı (Dükkân 100, neferât 107), Sanat Ehli Atlasçılar Esnafı (Dükkân 105, neferât 300), Dibacılar Esnafı (Dükkân 16, neferât 65), Kâr Ehli, Kadifeciler Esnafı (Dükkân 70, neferât 200), Sereng ve Kadife Yastıkçıları Esnafı (Dükkân 100, neferât 400), Daracılar Esnafı (Dükkân 200, neferât 500), İpek hil’atçılar Esnafı (Dükkân 5, neferât 105), Muhattemciler Esnafı, Tire ve Şam Alacacıları Esnafı, Kazanç ehli, Peştemalcılar Esnafı, Kâşhaneciler Esnafı, Ticaret ehli, Dimiciler Esnafı, Kanaat Ehli, Bezciler Esnafı, Kazanç Ehli, Boğası Bezcileri, Bezci Tacirleri Esnafı, İş Ehli, Bahçeciler Esnafı, Tarikat Ehli, Abacılar Esnafı, Şeriat Ehli, Kebeciler Esnafı, Hakikat Ehli, Sof İhramcılar Esnafı, Marifet Ehli, Sofçular Esnafı, Kazanç Ehli, Sipahpazarı Esnafı, Hilekârlar, Bitpazarı Esnafı, Hevâ Ehli, Avratpazarı Esnafı, Ayyâr Ehli, Pazar Dellâlları, Ayyâr Ehli, Meyancılar Pazarı Esnafı,

Otuz Sekizinci Bölüm “Yeni Bedesten Esnafı”ndan bahseder. Yeni Bedesten Cemaati Esnafı, Yeni Bedesten Hocaları Esnafı, Yeni Bedesten Dellâlları Esnafı, Yeni Bedesten Bekçileri, Yeni Bedesten Hamalları, Dış Bedesten Dellâlları Esnafı, Hâl Ehli, Aynacılar Esnafı, Helâl Ehli, Sabbâğân Yani Boyacılar Esnafı, Sabır Ehli, Hayrkâr Yani Boyacı Tokmakçısı Esnafı, Ticaret Ehli, Galata Bedesteni Esnafı, Zebatçılar Esnafı.

Otuz Dokuzuncu Bölüm “Doğramacılar ve Sedefkarlar Esnafı”ndan bahseder. Doğramacılar Esnafı, Sadehkârcılar Esnafı (Dükkân 100, neferât 500), Helâl İş, Harratîn Yani Çıkrıkçılar Esnafı (Dükkân 500, neferât 1005), Şükredenler, Hilâlciler Esnafı (Dükkân 55, neferât 700), Köşe Ehli, Kaşıkçılar Esnafı (Dükkân 300, neferât 1000), Dükkân Ehli, Kutucular Esnafı (Dükkân 100, neferât 1000), İcat Ehli, Varilciler Esnafı (Dükkân 80, neferât 105), Kâmiller, Nalıncılar Esnafı (Dükkân 13, neferât 106), Buluşçular, Zer-desteciler Esnafı (Dükkân 8, neferât 25),

Kırkıncı Bölüm “Mehteran ve Zurnacıbaşı Esnafı”ndan bahseder. Çalıcı Mehterân Yani Zurnacıbaşı Esnafı, Çalıcı Mehterler Esnafı (İşyeri birdir, neferât 300). Yedikule Mehterleri İşyeri (Neferât 40), Köşçü Mehterleri Esnafı (İşyeri bir), Zurnacılar Esnafı



(Dükkân 7, nefer 40), Davulcular Esnafı (Dükkân 5, neferât 15), Daireciler (Defçiler) Esnafı (Dükkân 10, neferât 55), Rebapçılar Esnafı (Dükkân 3, nefer 5), Eski Neyzen Esnafı (Dükkân 4, nefer 13), Mûsikâr Esnafı (Dükkân 6, nefer 15), Cengciler Esnafı (Dükkân 2, nefer 10), Hevâ Ehli, Kudüm, Kös, Davul ve Dübelekçiler Esnafı (Dükkân ve nefer bir adam).

Kırk Birinci Bölüm “Cambazlar ve Pehlivanlar Esnafı”ndan bahseder. Bu bölümde Cambaz ve Çeşitli Pehlivanlar Esnafı hakkında bilgi verilmiştir. İpçi Yani Cambazlar Esnafı (nefer 13), Ateşbazlar Esnafı (Neferât 70).

Kırk İkinci Bölüm “Marangozlar Esnafı ve Amele Taifesi”nden bahseder.

Kırk Üçüncü Bölümde “Hanende, Mutrib ve Rakkaslar Esnafı” hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölümde birçok hanende, mutrib ve rakkasın ismi verilmektedir.

Kırk Dördüncü Bölüm “Mutribler Sitâyîşnâmesi” başlığı taşımaktadır. Bu bölümde de toplan 6 kısımda birçok müzikaleti ve bu aletleri çalan sanatkarlar hakkında bilgi verilmiştir.

Kırk Beşinci Bölümde “Oyuncular, Çalıcılar ve Güldürücüler Esnafı”ndan bahsedilmiştir. Dönemin meşhur oyuncu, alçıcı ve güldürücüleri hakkında bilgi verilmiştir.

Kırk Altıncı Bölüm “Hoş-Sohbet Nedimler ve Taklitçiler”den bahseder. Sayıları 500 kişi olarak verilen bu esnaf grubuna mensup birçok sanatkarın ismi ve hünerleri hakkına bilgi verilmektedir.

Kırk Yedinci Bölüm “Bozacı Esnafı”ndan bahsetmektedir. Evliya Çelebi’ye göre 300 dükkanı olan bozacıların toplam sayısı 1005 kişidir. Bu bölümde ayrıca Bozacıya yamak olan Sûbyacılar esnafı, Balsuyu esnafı, Rakıcılar esnafı, Müselleciler esnafı, Meyhaneciler (Bütün işyerleri dört mevleviyet yerde 1.060, 6.000 kişi) esnafından da bahsedilmiştir. Eserde meyhane çeşitleri hakkında da bilgi verilmektedir.

Bu bölümden sonra ise “Ordu-yı Hümâyûn Alayının Tamamlanması” bahsiyle İstanbul esnafı hakkındaki bilgiler sona ermektedir.

Günümüz araştırmacıları her ne kadar Evliya Çelebi’nin verdiği bilgilerin bir kısmını abartılı olarak kabul etseler de –kendilerinin de kabul ettikleri gibi- bu durum Evliya Çelebi Seyahatnâmesi’nin önemini azaltmaz. Nitekim Evliya Çelebi’nin verdiği bilgilerin hangilerinin gerçek olaylara dayandığı, hangilerinin ise hayal ürünü olduğu konusunu irdeleyen uzmanlar, bazı betimlemelerdeki açık çelişkilere ve metindeki boşluklara dayanarak, Evliya Çelebi’nin ikinci elden devraldığı bilgileri kalıcı bir metinde

bağlamaya geçmeden önce “yaşadıklarını” dayandıracak mümkün olduğu kadar bol miktarda elle tutulur malzeme toplamak istediğine işaret etmişlerdir. Bundan dolayı Seyahatname'nin kaynak olarak değerlendirilmesinin uzun vadeli sorunlar ortaya koyduğunu ve bütün el yazmalarının karşılaştırılmasıyla, sayısız içerik ayrıntısının da titizlikle incelenmesiyle hazırlanacak bir eleştirmeli yayımı şart koştuğunu vurgulamışlardır.

Seyahatname'nin abartmalarının ve abartılı tasvirlerinin yanı sıra çok önemli ve başka kaynaklarda bulunmayan bilgileri içerdiği ortaya koyduğu, hayal gücünden kaynaklanan betimlemelerin yanı sıra eserde yer alan bazı gözlemlerin de son derece güvenilir olduğu, kaynak karşılaştırmalarıyla kanıtlanmıştır.

Evliya Çelebi Seyahatnâme'sinin birinci cildi bir “İstanbul Monografisi” niteliğinde olup, 17. yy İstanbul'unu hemen her yönüyle gözler önüne sermektedir. Evliya Çelebi'nin İstanbul esnafı hakkında vermiş olduğu bilgiler, IV. Murad'ın Bağdat seferine katılan İstanbul'daki esnafın ve diğer görevlilerin bir listesi niteliindedir. Bir bakıma burada, hem Osmanlı başkentindeki iktisadi ve ticari hayat hem de Osmanlı döneminde ordu-esnaf ilişkileri Evliya Çelebi'nin anlatımı ve aktarımıyla ortaya konulmaktadır.

Evliya Çelebi'nin verdiği bilgilere göre çoğu mesleğin bir pîri bulunmaktadır. Seyahatnâme'de bu esnafın işleri tanımlanmış, sayıları verilmiş, işyerlerinin nerde ve kaç adet olduğu belirtilmiştir. Ona göre İstanbul'da 1100 tür esnaf vardır. Gerek bu esnaflar gerekse bu esnafların kurdukları pazar ve satış yerleri, İstanbul'un birçok mahalle ve semt adına konu olmuştur. Evliya Çelebi, bir yandan Osmanlı Devletinde üretimin düzenlenişi, esnafın tabi olduğu kurallar ve üretim yapısına, diğer yandan ise belli esnaf gruplarının bir sokakta toplanması ve o sokak ya da mahallenin aynı isimle anılması gibi hususların altında yatan sebeplere açıklık getirme noktasında ipucu niteliindedir. Bazı yazarlar bu düzenin, aynı meslek dalındaki zanaatkârlar ile dükkâncılar arasındaki gayr-i meşru rekabeti önlemek ve kadı ile muhtesibin denetimini kolaylaştırmak amacını taşıdığını söylerler. Bu uygulama ayrıca esnaf arasındaki dayanışma ve birliğin güçlenmesine ve tüketicilerin ihtiyaçlarını karşılamada büyük kolaylık sağlaması bakımından da değerlendirilmelidir.

# EVLİYA ÇELEBİ SEYAHATNÂMESİ'NE GÖRE İSTANBUL'DA ESNAF, ZANAAT VE TİCARET

## İki Yüz Yetmişinci Bölüm

**İstanbul'un dört mevleviyet yerinde ne kadar bin dükkân, ne kadar yüz bin esnaf askeri var ise onları kanun ve kuralları, pir-perverleri ile yollu yollunca padişah fermanı üzere (büyük Ordu-yı hümâyûn için hepsi elli yedi bölümdür ve yüz adet esnaf alaylarıdır ki) esnaf alayları ile önderlerinin gömülü olduğu diyarlar ile bildirir**

Önce padişah fermanı üzere İstanbul'un dört mevleviyetinde<sup>24</sup> olan bütün sanat sahipleri 57 bölüm olup tamamı 1.100 sınıf sanat sahibi geçite hazır oldular. İlk defa bu anılanların toplanmasına me'mur olan sefere me'mur vezir ve vekillerin çavuşlarıdır. Bismillah ile önce;

---

<sup>24</sup> “Mevleviyet, Osmanlı döneminde ilmiye tarîki içerisinde kullanılan bir terim olup, esas itibâriyle kadılık demektir. Ancak, daha ziyade büyük kadılıklar için kullanılmıştır. Mevleviyetlerin itibâr bakımından derecelenmelerini kadıların terfî sıralarına göre şu şekilde gösterebiliriz: 1- Devriye mevleviyetleri, 2- Mahreç mevleviyetleri, 3- Bilâd-ı hamse mevleviyetleri, 4-Harameyn mevleviyetleri. “ Mevleviyet kadılıkları için bkz; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, Ankara 1988, s.95; Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, 1. Kitap, İstanbul 1990, s.230.; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, MEB Yay., İstanbul 1993, s.519.

## Birinci Bölüm [Yol Temizleyicileri ve Arayıcılar Esnafı]

### *Çavuşân Esnafı Alayı*<sup>25</sup>

Pirleri Hz. Malik Eşter'dir. Halk arasında yaygın olduğuna göre, Çin ülkesinde bir ejderha öldürdüğünden dolayı Malik Ejder derler. Ancak Fütüvvetnâme'de<sup>26</sup> yazdığı üzere mübarek gözü biri gazada yaralanıp yırtlaz olduğundan Malik Ester derler.

Hz. Ali, Hz. Peygamber önünde beline peştemal kuşattı. On birinci pir olup bütün beylere ve gazilere kumandan olurdu. Gayet cesur ve yiğit kimse olduğundan savaşta başına teller, atına ziller takarak (471) eline çevgânım alıp Sam gibi uğraş meydanında alay düzüp saf bozduğundan dolayı alay çavuşlarına pir olmuştur. Mübarek kabri Kûfe'dedir.

Ancak bu hakîr 1076 [1665-66] tarihinde Kırım ülkesinde Mehmed Giray Han hizmetinde bulundum. Bütün Kırım hanlarının kabri Eskiyard adlı yerde olduğundan Mehmed Giray Han kendisine bir âhîret evi yapmaya başladığında temelini kazarken dört köşe bir beyaz mermer çıktı. Üzerinde Çağatay yazısı ile böyle yazılmış,

<sup>25</sup> Çavuş, Türk devlet teşkilatında hemen her dönem rastlanan bir memuriyettir. Osmanlılarda da adalet ve polis teşkilatı ile yakından alakalı olan çavuşbaşı, suçluların yakalanması ve cezalandırılması ile ilgili işleri idare ederdi. Reşad Ekrem Koçu'nun verdiği bilgilere göre de esnaf teşkilatları içerisindeki çavuş ise "tarikin bir nevi inzibat zabıtiydi. Sorumlu, suçlu esnafı, şeyhin başkanlığında nakip ile esnaf ihtiyarlarının teşkil ettiği tarik divanında sorguya çekilmek üzere çavuş gider, alıp getirirdi. Esnaf ve zanaat erbabı, çavuşun davetine hemen uyarak divana gitmeye mecburdular. Yamak esnafın çavuşları, kendi zümreleri içinden seçilirdi." Reşad Ekrem Koçu, *Tarihte İstanbul Esnafı*, İstanbul 2003, s.17; Çavuş hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; Fuad Köprülü, "Çavuş", *İA*, III, s.362-369.; Pakalın, *a.g.e.*, I, s.332-339.; Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, s.408-419.

<sup>26</sup> Fütüvvet, H. III/M IX. yüzyıldan sonra teşkilatlanmaya başlayan dinî, tasavvufî akımdır. Türklerin meskun olduğu yerde fütüvvet yerine "Ahî" kelimesi kullanılmıştır. bkz., Franz Taescher, "Fütüvvet Teşkilatının Doğuşu Meselesi ve Tarihi Çizgileri" Çev: Semahat Yüksek, *Belleten*, XXXVI/141-144, TTK Yay., Ankara, 1972.; Aynı yazar, *İslam Orta çağında Futuvva (Fütüvvet Teşkilatı)*, Çev. Fikret Işıltan, *İÜİFM*, XV, No. 1-4., İstanbul 1995.; Franz Taescher, *Franz, İslam Orta çağında Futuvva*, İstanbul 1955.; Ali Torun, *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvet-nameler*, Ankara 1998.; Neşet Çağatay, "Fütüvvet ve Ahî Müessesesinin Menşei Meselesi", *AÜİFD*, İstanbul, 1952.; Neşet Çağatay, "Fütüvvetçilikle Ahîliğin Ayrıntıları", *Belleten*, XL/157-160, (1976), TTK, Ankara,1976.; Reşad Ekrem Koçu şu bilgileri vermektedir: "Eski toplum hayatımızda, geçim yolunu devlet kapısı dışında arayarak ticaret ve zanaatla meşgul olmak, bir dükkan açmak, imalathane kurmak serbest değildi. "Gedik" denilen bir sınırlamaya tâbiydi ve her sınıf esnaf ve zanaat erbabı, XVII. yüzyıl sonlarına kadar "tarik-i fütüvvet" (mertlik, yiğitlik yolu; mertlik, yiğitlik tarikatı) yahut "tarik hirfet" (esnaflık, zanaat yolu; esnaflık, zanaat tarikatı) denilen topluluklar kurmuşlar, XVIII. yüzyıl başında da onların yerine "esnaf loncaları" kurulmuştur. Her esnaf zümresinin "tariki fütüvvet", "tariki hirfet"lerini, daha sonra da "esnaf loncaları" nı kuranlar da o zümrenin gedik sahibi ustalarıydı... Eski esnaf teşkilatı ve esnaf ile zanaat erbabının İslam akide ve terbiyesine göre tabi olmaya mecbur tutulduğu nizam, yukarıda kaydettiğimiz "tariki fütüvvet" adına nispetle "fütüvvetname" adı verilmiş eserlerde tespit edilmiştir. Fütüvvetnameler, toplum hayatımızda ilk İslami esnaf nizamnameleridir. Hatta Müslüman esnaf ve zanaat erbabının ilmihal kitabıydı diyebiliriz." Bkz. Koçu, *a.g.e.*, s.11-13.

“Ey sual itken sol kay merkadni eyesin, Salsâl-i kavurnı sovvukan Malik Ester uludur. Sol (...) sahabesi kişilerindendir. Cılgası üç yüz ki cildir” diye taş üzere eski yazı ile [153b] yazıp düzeltmiş.

Bütün Kırım bilginleri hesap ettiler “Merhum öleli 770 yıl olmuş” dediler. Salsâl’in okuyla şehit oldu derler. Allah rahmet eylesin.

Daha sonra Mehmed Giray Han kendine türbe yapmaktan vazgeçip üzerlerine yüksek bir kubbe yaptı. Kapısının üzerine celî hat ile tezhipli tarihler yazdırdı, bir tekke ve türbedârlara maaş bağladı.

Hakirin gördüğü Malik Ester mezarı Bahçesaray’dadır. Sonra bütün alay çavuşları küheylan atlara altışar adet yancığla, bahri hotaslarla, çeşit çeşit ziller ile koşum ve eğer takımlarıyla atlarını süsleyip kendileri de türlü türlü kıymetli kumaşlara gömülmüş ellerinde çevgân, dillerinde Davudî sesle “Yâ Sübhan” esması sesine yol buldurup bellerinde gangam kılıcı, başlarında sîmurg-ı ankânın yedi yerde teleklerini takarak süsleyip anayol üzere durup Kerb Gazi ve Malik Ester sesini icra ederek bütün askeri alaya teşvik ederler.

### ***Subaşı Yani Çöplük Subaşı***<sup>27</sup>

Piri sahabeden (...) hazretleridir ki Mekke ve Medine’nin pak olmasını Resûl-ı Ekrem bunlara sipariş etmişlerdi. Kabri Medine’de Bakî [mezarlığı] civarındadır. Hz. Ali huzurunda Selmân-ı Fârisî belini bağladı. Subaşı hâkimlerinin silsilesi onlara ulaşır.

---

<sup>27</sup> Tanzimat'tan önceki devirde İstanbul'un temizlik işleri amiri bu unvanla anılırdı. “Bugün daha çok “çöpçü” denen işçilere yakın geçmişte “tanzifat amesi” deniyordu. İstanbul'un belediye işlerine İstanbul Kadılığı, asayiş ve inzibatına da Yeniçeri Ağalığı ve yeniçeri kollukları tarafından bakıldığı eski teşkilat devrinde, büyük şehrin temizlik amiri, yeniçeri ocağından “çöplük subaşı” denilen bir zabitti. Osman Nuri Ergin, *Mecelle-i Umur-ı Belediye* isimindeki büyük eserinde (1922) “Tanzifat” başlığı kısmında şu malumatı veriyor: “Tahir subaşı' adı da verilen çöplük subaşları, İstanbul sokaklarında birikmiş olan süprüntüleri, yıllık bir para alarak arayıcı denilen esnafa ihale ederdi. Bunlar İstanbul'da evler ve sokaklarda birikmiş ne kadar süprüntü varsa, zenbillerle toplayıp taşıyarak derya kenarına götürürler ve orada tekneler içinde yıkayarak içinden para ve para edecek şeyleri arar, toplar ve bulduklarını erbabı esnafa götürüp satarlardı. O eski devirde İstanbul'da meydanların muayyen zamanlarda gayrimüslimlere temizlettirildiği, caddelerin de yeniçeriler tarafından süpürüldüğü ve mahalleler arasındaki sokakların mahalle halkı tarafından temizlendiği vesikalardan anlaşılmaktadır. Saray'da da bostancı teşkilatının dış hizmet ocakları arasında 'mezbelekeşan ocağı' adıyla bir çöpçü takımı vardı. Hicrî 1242'de İhtisap Nazırlığı kuruldu. Belediye işleri İstanbul Kadılığı'ndan bu nazırlığa devredildi. Dolayısıyla da temizlik işleriyle İhtisap Nazırlığı meşgul oldu. 1859'da İhtisap Nazırlığı lağvedilince temizlik işleri, o tarihte Zaptiye Müşirliği'ne verildi. 1868'de ilk belediye nizamnamesi yapıldı ve İstanbul'un temizliği belediye vazifeleri arasına girdi. Yeniden tanzifat memurları tayin edildi, tanzifat arabaları yaptırıldı. Bu suretle İstanbul'da ilk çöpçü teşkilatı kuruldu. Osman Nuri Ergin yukarıdaki tarihçede, tahminen 1690 ile 1840 arasında bir buçuk asır İstanbul'un temizlik işlerinde kullanılmış külhanbeylerini kaydetmiştir.” Bkz. Koçu, *a.g.e.*, s.93-98. ayrıca bkz., Mantran, *a.g.e.*, I, s.157 vd..

## *Hâssa Gilmânî<sup>28</sup> ve Gilmân Hademeleri<sup>29</sup> Esnaftı*

Subaşı ardı sıra kat kat altına gömülmüş olup her biri birer güneş pençesi gilmân mehtâblardır ki eşkin cins atlar üzere geçerler. Bu gilmân hademelerinin pirleri eski zamanda Hz. Yusuf idi. Fakat Hz. Risâlet asrında bu topluluğun pirleri Hz. Malik oğlu Enes ve Hz. Selmân-ı Fârisî'dir. Hz. Malik oğlu Enes, Hazret'den (...) hadis rivayet eder, kabri (...) dir. Resûl'ün haremine hizmet ederdi. Selmân-ı Fârisî, Hazret'ten (...) hadis rivayet eder. Yaşlı idi, dışarıda hizmet ederdi.

Hz. Risâlet, Selmân-ı Pak hakkında “Selmân bizim ehl-i beytimizdendir. Öncekilerin ve sonrakilerin ilmîni idrâk etmiştir. Şüphesiz cennet her gün ve gece beş kere ona koşmaktadır.” (1 satırlık yer boş) buyurmuşlardır.

330 yaşında vefat etmiştir. Kabri Kûfe'dedir. İmam-ı A'zam bu zâta yetişmiş, Hz. Peygamber'in nasıl abdest tazelediklerini ve nasıl ibadet ettiklerini, bütün şartlarıyla Selmân-ı Fârisî'den haber almıştır, derler.

---

<sup>28</sup> Gilmân: Köle, genç. Cennette hizmet eden gençler. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.1047.

<sup>29</sup> Enderûn denilen İç Saray'da çalışan özenle ve dikkatle seçilmiş saray görevlilerine Gılman veya İçoğlanı denmektedir. Bunlar Topkapı, Galata, İbrahim Paşa ve Edirne Saraylarında yetiştirilen ve zamanla muhtelif devlet hizmetlerine çıkan devşirmelerdir. Bir de Yeniçeri Ocağının acemileri vardır. Ashında bunlara iç oğlanı dense de bunları Saraydakilerden ayırmak için Şadi adı verilmektedir. Enderun denilen İç Saray'da istihdâm edilmek üzere seçilen devşirmelere İç Saray'da istihdâm edilmelerinden dolayı İç oğlanı adı verilmektedir. Ayrıca burada istihdâm edilecek devşirmeler, Enderûn Mektebinde yetişmektedirler. Yani Enderûn aynı zamanda devlet adamı yetiştiren bir fakülte durumundadır. Nitekim buradan yetişen devlet adamları arasında pek çok beylerbeyiler ve sancakbeğleri çıkmıştır. Enderun yani İç Saray'da çalışmak üzere yetiştirilen İç Oğlanlarının yakışıklı olması, Padişahların gayr-i meşru arzularını tatmin için değildir. İç Saray'da çalışacak personel, sır tutmalı, eli ayağı düzgün olmalı, yalancı ve hâin insanlar olmamalıydı. İşte bütün bu özelliklere sahip devşirmeleri iç oğlanı adıyla tesbit edebilmek için bugün Kriminoloji veya benzeri ilimlerin yerine Osmanlı döneminde de İlm-i Sîmâ veya İlm-i Kıyâfet denilen bir ilim dalı vardı. Elinin, ayağının, gözünün ve kulağının özelliklerine göre, bir insanın ahlaki yapısı az çok tesbit edilmekteydi. İşte Enderûn denilen İç Saray'da çalışacak iç oğlan denilen personel, bu konuda uzman olan kişilerce seçilmekteydi. Gilmân veya İç oğlan denilmesinin bir sebebi de, burada bugünkü gibi kadın personel çalıştırılmamasındandır. İç oğlanlar, değişik hizmetleri görmektedirler. Bu hizmetlerden biri de Has Oda'nın hizmetleridir. Has Oda, Padişahın iç oğlanlar ile beraber olduğu ve gayr-i meşru hayat yaşadığı bir mekân değildir. Has Oda, Enderun odalarının birincisi ve en itibarlısı olup Fâtih tarafından personel mevcudu otuz kişi olmak üzere kurulmuştur. Daha sonra diğer Padişahlar tarafından genişletilmiştir. Harem'de değil Enderun'da yer almaktadır. Has Oda'da Hırka-ı Sa'âdet ve diğer mukaddes emânetler bulunmaktadır. Has Odalıların asıl vazifeleri de Hırka-ı Sa'âdet Dâiresini süpürmek, tozunu almak, mübârek gecelerde güzel kokularla donatmak ve gül suyu serpmek, Kur'ân-ı Kerim okumak, Padişaha ait hizmetleri görmek yani Saray içinde Padişahın hususî personeli olmaktır. Bkz. Uzunçaşılı, *Saray Teşkilatı*, s.297 vd.

### *Acemi Oğlanları<sup>30</sup> Esnafı*

Hicret'in 17. [638] senesinde Mekke fetholup Harb oğlu Ebû Süfyân, Cerâm oğlu Halim, Vertâ oğlu Bedîl, Ebû Cehil oğlu İkrime, Sa'd oğlu Abdullah ve Hz. Ebûbekir'in babası Ebû Kuhâfe kör olduğu halde gelip Hz. Peygamber huzurunda İslâm ile şereflendiler. Hepsi akrabalarına İslâm'ı önerip akrabaları İslâm'ı kabul etmediklerinden İkrime ve Ebû Kuhâfe akrabalarının mal ve erzaklarının yağmalanıp çocuklarının esir olmalarını rica ettiler.

Peygamberimiz de sahâbe-i kirama izin vererek yağmalanıp aileleri ve çocukları esir edildikten sonra yine kendilerine bağışlandı. Fazlasını ashâb-ı kirama terbiye olunmaları için bütün esirleri paylaştırdılar. Bu acemi oğlanlar ilk defa ondan kaldı.

Yine o sene Hz. Peygamber Velid oğlu Hâlid'i Şam'a kumandan etti. İlk Rum gazası odur. Şam'da bütün Rumları kılıçtan geçirip 40.000 esir ile Medine'ye geldiğinde Hz. Resul, Hâlid'e Seyfullahi'l-meslûl (Allah'ın kınından sıyrılmış kılıcı) buyurdular. Bütün çocuk esirleri sahabelere bağışladılar. Acemi olanların bir aslı da budur.

Pirleri Müslüman gaziler olmuş olur. Ancak Orhan Gazi zamanında (...) tarihinde olan gazalardan nice yüz oğlanları Orhan Beğ, Hz. Hacı Bektaş-ı Veli'ye hediye eyleyip Hacı Bektaş da terbiye eder.

Yine Orhan Gazi sefere giderken “yeniçeri”dir<sup>31</sup>, yani “yeni asker”dir diye Orhan'a hediye verdi. Bir sığın, bir başka elbise ile acemi oğlanımızdır diye Orhan'a peşkeş verdi.

---

<sup>30</sup> Osmanlı Devleti'nin daimi ordusu olan Kapıkulları, altı ocak şeklinde teşkilatlanmışlardı: Acemi Ocağı, Yeniçeri Ocağı, Cebeci Ocağı, Topçu Ocağı, Top Arabacıları Ocağı, Kapıkulu Süvarileri. Bunlardan ilk beşi yaya birliklerdi. Kapıkulu Askerlerinin temeli, ilk dönemlerde harp esirlerinin beşte birinin asker olarak yetiştirilmesi usulüne göre, daha sonra ise buradan hareketle geliştirilen devşirme sistemine dayanıyordu. İhtiyaca göre her üç yada beş yılda bir, icabında daha uzun zaman aralıklarıyla, kırk haneden bir kişi olmak üzere, 8-20 yaşındaki Hristiyan çocukları arasından sağlam ve kabiliyetli olanları toplanıyordu. Bunların en gözde ve yeteneklileri, daha önce de belirtildiği gibi, saray için ayrılıyor ve Enderun'da eğitim ve öğretim görüyorlardı. Bunlar, devletin bürokrat ihtiyacının önemli bir kısmını karşılıyordu. Bunların, padişahlıktan sonra en yüksek makam olan sadrazamlığa kadar yükselme imkanları vardı. Diğerleri ise Osmanlı hayat tarzına alıştırmak üzere Anadolu'daki Türk köylülerinin yanına gönderiliyordu. Burada 7-8 yıl Müslüman adeti ve geleneklerini öğreniyorlar, bu yeni hayat tarzına alıştıktan sonra Acemi Oğlanları Ocağı'na daha sonra ise Yeniçeri ocağına yazılıyorlardı. Kapıkullarının çoğunluğunu oluşturan yeniçeriler, devletin profesyonel ordu ihtiyacını karşılıyordu. Yeniçeri Ocağı, kapıkulu ocakları arasında zamanla ayrı bir önem kazanarak bütün sistemin temel taşı olmuş, ötekiler ise yardımcı güç haline dönüşmüşlerdi. Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları. I - Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı*, TTK Yay., Ankara, 1988; M. Tayyib Gökbilgin, *Osmanlı Müesseseleri Teşkilâtı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bakış*, İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yay., İstanbul, 1977; Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Kardelen Kitabevi, Isparta, 1998; Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, TTK Yay., Ankara, 1991.; Mücteba İlgürel, “Yeniçeriler”, *İA*, XIII., s.385-395.

<sup>31</sup> Türkçe asker demek olan “Çeri” ile “yeni” kelimelerinin bir araya gelmesiyle meydana gelen bu terim, Osmanlı Devleti'nin merkezinde ve hükümdara bağlı bulunan yaya askeri için özel bir isim haline gelmiştir.

Bu takdirce yeniçerinin acemi oğlanlarının pirleri Hacı Bektaş-ı Veli'dir. Horasan erenlerindedir. Nurlu kabri Kırşehir'i'ndedir.

Bu acemi oğlanları tâhir subaşı alayından bin kadar acayip suratlı, tıraşlı, keçe külâh tepeden tırnağa silahlı olup ellerinde süpürgeler ve kürekler ile caddeleri temizleyerek geçerler. Bunların ardı sıra,

### *Arayıcılar<sup>32</sup> Esnafı*

Bu sınıf çöplük subaşısına mensuptur. İşleri [154a] İstanbul içinde bütün evlerde, caddelerde ne kadar mezbele ve çer çöp var ise sepetler ile taşıyıp deniz kenarında tekneler içinde yıkayıp içinde akçe, mangır, çivi ve başka tür eşya bulup geçimlerini sağlarlar. (473)

Ancak bazı yerde istefan sorguç, cevahir kuşak, değerli yüzük taşlarından düşmüş mücevher türü değerli şeyler bulurlar ki anlatılamaz. Bu sınıf, tâhir subaşıya senelik 60.000 akçe aidat verip İstanbul içinde arayıcılık ederler.

Pirleri Verrâd-i Berberî'dir. Zünnûn-ı Mısrî ile Hazret huzuruna gelüp İslâm ile müşerref olup huzurda Selmân-ı Fârisî beline peştemal bağlayıp bütün ırgatlara ve çöpcülere pir oldu. Kabri Abbas'ta bir bağ içindedir.

Bu Arayıcı Esnafı 500 nefer, ayaklarına, kasıklarına kadar battal siyah çizmeler giyip üzerlerinde kırmızı siyah meşin kaftanlar ile başlarında Teke ve Hamid külâhları, omuzlarında uzun sırkalar, ucunda çapa demir kazmalar, arkalarında yuvarlak ağaç tekneler, ellerinde kazmalar, bazılarının ellerinde süpürge kürekler, omuzlarında sepet ve garârlar ve çerçöp sepetleri ile bir hây-hû ederek alay ile geçerler. Bunların ardı sıra,

---

Ayrıntılı bilgi için bkz., Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, I, s.144 vd.; Halaçoğlu, *Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, s.50-53.; Gogfrey Goodwin, *Yeniçeriler*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2001.; Tuncer Baykara, *Yeniçeri Ocağının Kaldırılmasının Sosyal Sonuçları*, Edebiyat Fak. Basımevi, İstanbul, 1990.; Şamil Mutlu, *Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılışı ve II. Mahmud'un Edirne Seyahati- Mehmed Dâniş Bey ve Eserleri*, İstanbul Üniv. Ed. Fak. Yay., İstanbul, 1994.; Şirvânî Fâtih Efendi, *Gülzar-ı Fütûhât: Bir Görgü Tanığının Kalemîyle Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılışı*, Haz. Mehmet Ali Beyhan, Kitabevi Yay. İstanbul, 2001.; İlgürel, *a.g.m.*, s.385-395.;

<sup>32</sup> İstanbul esnafının ayak takımından, büyük şehrin semt semt, sokak sokak, süprüntü yığınlarını, enkaz molozlarını, deniz kenarlarını, lağım ağızlarını eşeleyip araştırarak hırdavatla maişetini temin eden insanlardır, içlerinde nadir istisnalarla, pek kıymetli şeyler bulanlar olur derler. Sokak sokak dolaşan takımı, umumiyetle sırtlarında bir küfe taşır, elinde ucu gayet sivri bir çiviyle teçhiz edilmiş uzun bir sopa vardır; yollar boyunca rastladığı çöpleri bu sopalarla eşeler ve velev ki bir para edecek bir şey bulursa, bunları sopasının çivisiyle mıhlıyarak arkalarındaki sepetlere doldururlar. Sahillerde bilhassa İstanbul'un Marmara sahillerinde dolaşan arayıcılar adeta seyyar bir atölyeye sahip gibidirler; yanlarında umumiyetle kardeş veya oğul yahut evlatlık bir delikanlı, çapa, kürek, bir iki teneke veya kova, bir tahta tekne bulunur. Sahilleri, lağım ağızlarını kazarlar, kum ve taş çakıl karışık toprağı teneke ve kovalarla deniz kenarına koydukları tenekelere taşıyıp doldururlar; kaba pisliğini deniz suyunda yıkadıktan sonra ve toprağını akıttıktan sonra geri kalanı evvela kalın, sonradan ince bir elekten geçirirler. Bkz. Koçu, *a.g.e.*, s.98-99.



### ***Gûr Kazan (Mezar Kazıcıları)<sup>33</sup> Esnafı***

Hız. Âdem'in dünyaya inmesinden sonra pirleri Kabil'dir, zira Kabil, kardeşi Hâbil'e bir kızla evlenme yüzünden rakip olup öldürdü. Hâbil'in cesedini neyleyeceğini bilmedi. Sonunda gördü ki bir kara karga gelip Kabil huzurunda bir Hindistan cevizini gagasıyla eşip yere gömdü. Kabil, bu karganın gagasıyla cevizi yere gömdüğünü görünce hemen yeri kazıp Hâbil'in cesedini yere gömdü. Hâlâ Hâbil kabri Arafat Dağı'nda Âdem Matbahı yerinde gömülüdür, zira Hız. Âdem önce Serendil'e indikten sonra Arafat Dağı'nda Hız. Havva ile buluşur, Şit, Hâbil, Kabil, Rem'an, Alcığa, Şelvâz, Aside nice Âdem çocukları, Arafat Dağı'nda doğmuşlardır.

Daha sonra katil Kabil, Âdem Safî'ye asi olunca malını Hâbil evlâtları yağmaladı, kendisi Şam'a kaçtı. Kabri Kırklar Dağı'nda bir mağaradadır. Hâbil'i vurduğu taş da orada bir mağarada kırmızı renkli kanlı taştır. Yeryüzünde ilk defa haksız yere kan döken Kabil'dir. Cümle kanlılara, rakiplere, mezar kazanlara pir, o pirsiz olmuştur.

İlk defa savaş Hâbil ve Kabil evlatlarından kalmıştır. Sözüün özü mezar kazanlar 2.008 neferdir. Ordu alayı içinde tepeden tırnağa silahlı olup ellerinde kazma ve kürek, dillerinde "Sübânallâh" diyerek bu kadar temiz kimseler edeplince geçerler. Bunların işleri gaza sırasında bütün şehitleri gömmektir. Bununla görevlidirler.

### ***Lağımçılar<sup>34</sup> Esnafı***

Nefer 5000, pirleri Nakkab-ı Yemenî'dir, Selmân-ı Pak belini bağlayıp pir etti, kabri Yemen hacılarının ihrama girdikleri Yelemlem adlı yerdedir. Bunlar hepsi tepeden tırnağa silahlı olup büyük bal fiçilerini çeşit çeşit yeşil yapraklarla süslerler, sıriklarla fiçileri omuzlarında götürüp ellerinde kazma (475) kürekler, meydan süpürgeleri ve gerdeller ile "Aşa aşağı" diyerek yer yer yolları süpürüp gerdellere, fiçilere doldurup

<sup>33</sup> Gûr, Farsça mezar demektir. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlük*, İstanbul 1997, s.294.

<sup>34</sup> Kuşatma altındaki surlarının altından tünel (lağım) kazmak suretiyle yıkan veya düşmanın açtığı tünelleri kapatan bir ocaktır. Osmanlı ordusunda mühendislik bilgisine dayalı olan bu ocak, XVII. asrın ortalarından itibaren bozulmaya yüz tutmuştu. Biri, Cebecibaşının komutasında ve maaşlı, diğeri de Lağımçıbaşı denilen komutanın emri altında ve tımarlı olan iki kısma ayrılıyorlardı. Yer altında yollar açarak fitil ve barutla kale bedenlerini yıkan veya lağım açarak berheva eden lağımçılık, Osmanlı ordusunda çok gelişmişti. XVIII. asra kadar Türk istihkâmcısı, gerek teknik ve gerekse tabya bakımından dünyanın mukayese edilemeyecek kadar en üstün istihkâm sınıfı idi. Modern Avrupa istihkâmcılığının kurucusu da Türklerdir. Türk istihkâm tekniğini ilk defa Fransızlar öğrenmiş ve XIV. Louis devrinde tatbik etmişlerdir. Avrupa istihkâmcılığının babası sayılan mühendis general Vauban, ilk defa Türkler'den öğrendiği tabya tekniğini, 1673 senesinde Hollanda'nın Maestricht kalesi kuşatmasında kullanmış, başarılı olması üzerine aynı asrın sonlarında bu teknik, bütün Avrupa'ya yayılmıştır. Bu tarihlerden sonra da Osmanlıların lağımçılığı yavaş yavaş gerilemeye başlamıştı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları II. (Cebeci, Topçu, Top Arabacıları, Humbaracı, Lağımçı Ocakları ve Kapıkulu Suvarileri)*, s.131-133.; Pakalın, *a.g.e.*, II, 347 vd.

geçerler. Bu Esnafın gazalarda işleri, bir kale fethedildiğinde ve ordu içinde beyt-i halâ (hela) kazarlar, kalenin temeline varmak için yer altından lağım kazarlar ve bunu siyah barut ile doldurup havaya atarak kaleyi fethederler. Bu topluluk İstanbul'da çoğunlukla Kayseri Ermenileridir. Biraz kötü kokulu kavimdir. Fakat gayet lâzımlı Serkiz, Vartan, Derder, Aşvadır ve Mohan isimli bokçulardır. Bunlardan sonra,

### ***Selâhorlar<sup>35</sup> Esnafı***

Neferât 9.000, büyük askerdir. Pirleri Kerb Gazi'dir ki Hz. Ali kemer bağlamıştır. Şam hacıları yolu üzerinde Medine-i Münevvere'ye dört menzil yakın Fahleteyn Kalesi'nde şehit olduğundan orada gömülüdür. Bu selâhor esnafı sefer yollarında çalılık ve ormanlıkları kırıp bataklık yerlere doldurup İslâm ordusunun, balyemez toprak geçirmesi için yolları temizlerler. Ellerinde kazma ve kürekleri, demir küsküleri, baltaları ve ferhadî külünkleri ile geçerler. Çok gerekli bir askerdir. Bunların ardı sıra,

---

<sup>35</sup> Osmanlı devletinin ilk dönemlerinde ordunun hareketini kolaylaştırmak için yol tamirâtı, köprü yapımı, ağırlık nakli gibi işleri ücret karşılığında yapan birlik. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.2736.; bilgi için bkz., Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, s.492.

### ***Baltacılar<sup>36</sup>, Belderan<sup>37</sup> Lağımçıbaşı<sup>38</sup> Esnaft***

Nefer 1.000, pirleri Nusayr oğlu Kasım'dır. Hz. Ali huzurunda Selmân-ı Fârisî belini bağladı. Bütün dağ delenlerin silsilesi ona çıkar. Bütün vilâyetlerde ne kadar taş kesen var ise tepeden tırnağa silahlı olup ellerinde [154b] bunların da ferhadî kazmaları, küsküleri, varyaları, kamaları, kürekleri, küfeleri bellerinde baltaları ile bu üslûp üzere bir hây-hû ile geçerler. Bu sınıfın gazada işleri, geçilecek yol üzerinde yüksek bir dağ olur ve ondan geçmek zor olursa bu sınıf bir gün önce gidip o yüksek dağı bir günde düz yol ederler. Yüksek bir dağ üzerinde bir kale bulunup fethedilmesinde zorluk çekilse bir günde o kalenin temeline girip yıkarlar. Bu esnaf da asker topluluğundan olmadığından hepsinden ileri tâhir subaşı eli altındadır.

<sup>36</sup> Osmanlı Devlet teşkilatında, sarayların muhafız kıt'alarına verilen Baltacılar idi. "Teberdaran" ismi de verilen bu teşkilata devşirmelerden seçilen kimseler alınırdı. Osmanlı Devletinin klasik döneminde baltacılar, Zülüflü Baltacılar (Topkapı Sarayındaki Baltacılar mahsus isim), Eski Saray, Galata Sarayı İbrahimpaşa Sarayı ve Edirne Sarayı olmak üzere beş ocak halinde teşkilatlanmışlardı. Sultan İkinci Murad zamanında kurulan bu teşkilata acemi oğlanların güçlü, kuvvetli ve iri cüsseli olanları alınırdı. Önceleri nakliye ve istihkam sınıfı olarak vazife görmüşler, Fatih Sultan Mehmed devrinde ise saray muhafazasına alınmışlardır. Devşirme usulü devam ettiği müddetçe, acemi ocağından çıkmalar yapılırken, diğer ocaklarla beraber Baltacılar Ocağına da acemi oğlanı verilirdi. Burada yetiştikten sonra, ya hizmete devam ederler, ya kapıkulu süvarisi veya yeniçeri ocağına geçerlerdi. Diğerlerine göre daha imtiyazlı bir ocak olan Zülüflü Baltacıların çıkmaları, Sipahi ve Silahdar bölüklerine olurdu. Galata ve İbrahimpaşa Sarayı teşkilatları bozulduktan sonra (1675), Baltacılar; "Zülüflü" ve "Eski Saray Baltacıları" olmak üzere yeniden teşkilatlandırılmışlardır. Zülüflü Baltacılar, Topkapı Sarayının orta kapısı dahilindeki koşuşlarında yatarlardı ve "çiniden yukarı yatan" ve "çiniden aşağı yatan"lar olmak üzere iki gruptu. Zülüflü Baltacıların mutat vazifelerinden biri, ayda bir kere Topkapı Sarayı Haremüne odun taşımaktı. Enli ve yüksek yakalı dolama giydikleri ve başlıklarının yanlarında yünden zülûf sarkıttıkları için bunlara "Zülüflü Baltacı" ismi verilmiştir. Zülüflü Baltacıların diğer vazifeleri arasında bayram ve cüluslerde padişahın tahtını Babüssaade'nin önüne getirmek, arkasında nöbet tutmak, padişahın haremiiyle beraber sayfiyeye gidişinde eşyasını taşımak, her sene Sultanahmed Camiiinde okunması adet olunan mevlid sırasında orada bulunanlara şerbet, gülsuyu ve buhur dağıtmak, harb esnasında da 30 Zülüflü Baltacının sancak-ı şerif altında Kur'an-ı kerim okuması sayılabilir. Ayrıca padişah mutfağının aşçıbaşılığı ve yamaklığı vazifesini de yaparlardı. Darüssaade Ağası, Silahdar Ağası, Hazine Kethüdası, Seferler Kethüdası gibi enderun amirlerinin hizmetinde de birkaç Zülüflü Baltacı bulunurdu. Ayrıntılı bilgi için bkz. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, s.432-439.

<sup>37</sup> Belderân: Geçitlerde koruma görevi yapan, seferler sırasında yolları açan görevliler. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.323.

<sup>38</sup> Osmanlı ordusunda lağımçı sınıfının bağlı olduğu ocak. Tımarlı ve ulûfeli olan lağımçıları, yer altından yollar açarak fitil ve barutla kale bedenlerini yıkmak ve siper kazmak gibi vazîfelerde bulunurlardı. Kapıkulu ocakları arasında yer alan lağımçı ocağının ne zaman kurulduğu bilinmemektedir. İkinci Murâd döneminde Rumeli kalelerinin fetihlerinde büyük yararlıklar gösterdikleri bilinmektedir. Lağımçıların ulûfeli olanları Fâtih Sultan Mehmed devrinde cebeci ocağına bağlandı. Ocağın âmiri cebeci başıydı. Eyâlet askerleri arasında kurulan lağımçı birliğinin âmiri ise lağımçı başıydı. Bu ocağın kethüdâ, çavuş ve alemdâr denilen subayları da mevcut olup, bunlara geçim için dirlik olarak zeâmet; askerlere ise timar verilirdi. Zeâmetli ve tımarlı lağımçıları seferlere atlı olarak iştirak ederlerdi. Lağımçı neferlere (askerlere), başlarında bulunan subayları tarafından kuruluşundan itibaren geometri ve diğer mîmârî sanatlara âit bilgiler ile lağım bağlama usulleri en iyi şekilde öğretilirdi. Lağımçı nizamnâmesine göre, iki yüze yakın tâlim bilgileri yanında bunlara yardımcı bilgileri öğrenmek şarttı. On yedinci asrın ortalarından itibaren bozulmaya başlayan ve gitgide sanattan anlamayanlarla dolan bu sınıf, 1792 yılında yapılan nizamnâme ile düzeltilmeye çalışıldı. Ancak bir netice alınamaması üzerine, 1826 yılında yeniçerilikle birlikte ortadan kaldırıldı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, II., s.131-133.; Pakalın, *a.g.e.*, II, 347 vd.

Bu yukarıda yazılan dokuz adet esnaf, toplam (...) miktarı piyade asker mükellef, mükemmel, tepeden tırnağa silahlı olup İstanbul'dan gidilecek yere kadar yolları temizlemeye başlayarak bu üslûp üzere bütün ağaları, yüzbaşları, iş-erleri, atlı lağımcıbaşı, tâhir subaşı yanyana ardları sıra bütün iç oğlanları da ardlarınca sekiz kat mehterhane çalarak, şakalar ederek Alayköşkü dibinden padişah huzurundan geçerler. Bu dokuz sınıfın önce geçmesi çok gerekli olup, yolları temizlemelerinden sonra İslâm ordusu ve diğerleri geçerler.

## İkinci Bölüm [Asesbaşı, Subaşı ve Diğer Ordu Hizmetlileri]

### *Asesbaşı<sup>39</sup> Askeri Esnafı*

Çok eskiden yok idi. Fatih Sultan Mehmed (...) tarihinde kurmuştur. Yeniçeri bölük odalarından bir oda asker ile sefer eşer bir (476) çorbacıdır.<sup>40</sup> Yeniçeri neferleri 500, pirleri yine Hacı Bektaş'tır. Bütün yeniçerileri eli hezârân asalı muhteşem üsküflü neferlerdir. Caddenin iki tarafında toplanan seyircileri açıp anayolu genişletmeye ve asker topluluklarını kanun ile öldürmeye yetkilidirler.

### *Şehir Subaşı<sup>41</sup> Esnafı*

Bu esnaf Hz. Risâlet asrında olmadığından pirleri yoktur. Lâkin Mısır meliklerinden Sultan Muhammed Ekrâd asrında Hz. İmam Şafî'nin tekkesine eşkıya girip dört mezhep için yazdığı bütün kitaplarını çaldı, bir şey bulunamadı. Sonunda Şafî'yi seven izan sahibi bir kimse Sultan Muhammed Ekrâd'a, "Eğer fermanınız olursa Allah'ın

<sup>39</sup> Asesler İstanbul'un emniyet işlerinde çalışan, polis vazifesini gören kimselerdi. Ayrıca askerden kaçanları da arar, bulur ve öldürürlerdi. Ellerinde birer değnek de taşırlardı. Aseslerin en büyük amirine de Asesbaşı denirdi. Asesbaşı şehrin disiplininden sorumluydu. Barış zamanlarında emniyet müdürü vazifesini görürdü. Fatih zamanında aseslik başlar. Asesbaşılar, geceleri güvenliği sağlamak amacıyla kurulmuşken; zamanla gece ve gündüz şehir subaşlarıyla birlikte İstanbul'un asayiş ve inzibatıyla meşgul olmaya başladılar. Asesbaşılar bölüklerindeki subaylarla nöbetleşe olarak çarşı aralarında, mahalle içinde ve kötülük yapılması umulan yerlerde geceleri sabaha kadar dolaşarak, rastladıkları sabıkalarını ve suçluları yakalar, bu suretle halkın huzur ve emniyetini sağlarlardı. Asesbaşılar, başlarına yeşil çuhadan çatal kavuk ve arkalarına yakalı ve yeşil kaplı divan kürkü, bacaklarına al şalvar, ayaklarına sarı yemeni giyerlerdi. Ayrıntılı bilgi için bkz., Abdulkadir Özcan, "Asesbaşı", *DİA*, III, s.464 vd.; Pakalın, *a.g.e.*, I, s. 93-94.; Mantran, *a.g.e.*, I, s.144-147.

<sup>40</sup> İstanbul'un asayiş ve inzibatı semt semt "orta" denilen yeniçeri birliklerine bırakılmıştı. Ortanın en büyük zabiti "çorbacı ağa"ydı, onlar da yalnız kendi bölgelerindeki esnafı tefrişten sorumluydular. Ayrıntılı bilgi için bkz., Abdulkadir Özcan, "Çorbacı", *DİA*, VIII, s. 369-370.; Pakalın, *a.g.e.*, I, s.380-381

<sup>41</sup> Polis umum kumandanı çavuşların en ziyade haizi itibar zabitlerinden biridir. Kendisi gibi yine öyle yüksek bir zabiti olan ases başına hükümet kuvvetinin icra ve tatbiki hususlarında refakat eder. Her ikisi de aleni cezaların infazı ve mücrimlerin idamı esnasında hazır bulunurlar, ancak askeri eşhasında bulunmazlar. Çünkü havzei nüfuslarına dahil değildir. Ayrıntılı bilgi için bkz., J. H. Kramers- İ. Kafesoğlu, "Sübaşı", *İA*, XI., s.78-79.; Mantran, *a.g.e.*, I, s.147-149.

izniyle ben bulayım” diye ferman alır. Meğer o asırda bir âlim, fâzıl kimse var idi, beşinci mezhep olmak üzere Caferi mezhebini yaymaya çalışırdı. Dört mezhebe aykırı, şeriata uymayan meseleler ortaya atmıştı. Onun fetvasıyla birkaç mesele bulurlar ki İmam Şafî’ye iftira etmiştir. Derhâl o mezhepsiz adamın evini basarlar, Şafî kitaplarının hepsini orada bulurlar ve bu adamı katlederler. Bulan şahıs da Şafî izniyle subaşı olarak atanır. Hâlâ subaşılardan zanlarınca pirleri İmam Şafî’dir. İlk subaşı Yasavul Ali’dir. Kabri yine Şafî yakınındadır. Kendi neferâtı 200, elleri sopalı acımasız adamlardır.

### ***Amansız Asesler<sup>42</sup> Esnafı***

Nefer 202, bunlar tutma, kapma, vurma, kovma, asma, basma, bağlama adamlarıdır. Biri birinden sert ve şiddetli mel’un kavimdirler. Bu haşerâtın sapık zanlarınca pirleri Amr-ı Ayyâr’dır, hâşâ ve kellâ.

### ***İmansız Cellatlar<sup>43</sup> Esnafı***

Pirleri Eyyûb-ı Basrî’dir. Hazret huzurunda Selmân-ı Pak belini bağladı. Resûlullah şeriati üzere ve Allah’ın fermanı kat’i nâslar üzere Peygamberimizin huzurunda ilk defa bu zât bir katili Hz. Ali kılıcı ile katlettiği için cellatların piridir. Daima kanuna göre ölüm cezası alanları temizleyip, yıkayıp siyaset meydanına getirip çeşit çeşit teselliler ile iman tazelettirerek kelime-i şehâdet getirip, yüzünü kibleye dönderir, bir kere sağ eliyle katlolunacak kimsenin başını sığayıp herif sakinleşince besmele ile kılıcı iki eline alıp suçlunun kellesini bedeninden ayırırdı. Ruhu için Fatiha okuyup toplantıda hazır olanlara

<sup>42</sup> Mantran, *a.g.e.*, I, s.150.

<sup>43</sup> “1826’ya kadar Osmanlı Devleti’nin, askerî disiplinle yetiştirilen ve cellatbaşının nezreti altında devlet cellatları bulunmuştur; cellatların İstanbul’daki kışlası koğuşları da Topkapı Sarayı Hümayu-nu’nda “Hamlacılar Ocağı” denilen saray kayıkçılarının koğuşları yanındaydı. “Cellat Ocağı”, sarayın en büyük zabıtlarından ve doğrudan padişaha bağlı bostancıbaşı ağasının emrindeydi; çok geniş ve mühim bir teşkilat olan bostancı ocaklarından biri sayılırdı. Tarih kaynaklarımızda idam hükümlerinin infazı sahneleri anlatılırken bazen, “cellat” tabiri kullanılmadan, sadece ve mesela, “Bostancılar kement atıp kârını tamam etti” gibi cümlelerle belirtilen bir idam hükmünü infaz edenler daima cellat ocağındaki bostancılar olmuştur; çok geniş olan bostancılar teşkilatının diğer ocaklarındaki bostancı neferlerinin de cellatlık görevinde kullanıldığı asla düşünülmemelidir. Cellatbaşının “yamak” unvanı altında bir muavini vardı, eğer idam hükmünü bizzat cellatbaşı infaz edecekti, yanına yardımcı olarak muhakkak yamağını alırdı. Cellatbaşılardan ancak pek mühim kimselerin idam hükümlerini infaz ederlerdi, idam mahkûmları arasında yalnız yeniçeri neferleri, yine kendileri tarafından öldürülürdü. Osmanlı tarihinde en namlı cellatlar, XVII. asırda Kara Ali, onun yamağı Hammal Ali ve Kara Ali’den sonra başcellat olan Süleyman’dır. Evliya Çelebi, Kara Ali’nin portresini şöyle çiziyor: “Bu kolun üstad-ı kâmilî Kara Ali’dir ki bazularını sıvayup tigi ateştâbını kemerine bendedüp, sair işkence edecek aletlerini kemerine asup, el ve ayak kıracak baltaları iki yanına takıştırup, sair yamakları dahi aletleriyle kemerlerini süsleyüp yalınkılıç merdane cümbüş ederek geçerler ki nezübillah hiçbirinin çehresinde nur kalmamış zehir adamlardır. “ Fakat şairin şu sözü ne kadar doğrudur: “Hükmi sultan olmaz ise gelmez hata cellattan... “ Cellatbaşı dahil, cellat ocağının bütün efradı istisnasız Hırvat dönmesi veya Kıpti’ydi, idam fermanı bostancı ağaya verilir; mahkûm, mühim bir şahsiyet değilse infazda bostancıbaşı bulunmazdı. Cellatlar, idam hükümlerinin infazından başka, tevkif edilmiş bir sanığın söyletilmesi için işkence işiyle de görevliydi. Cellat ocağında tüyler ürpertici işkence aletleri vardı.” Bkz. Koçu, *a.g.e.*, s.145-146.

öldürülenin yanında “Bu adamdan ibret alın” diye nasihat ederdi. 170 yaşında vefat etti. Bizzat Muâviye cenazesini götürüp Şam’da Paşa Sarayı’nın kapısı yakınında defnetti ve üzerine bir kubbe yaptı. Cellât Şeyh (...) de orada gömülüdür. Efendimiz Melek Ahmed Paşa’nın bir oğlu orada gömülüdür. Hâlâ bütün ölüme müstahak olan adamları onun türbesi önünde katlederler, herkesin ziyaret yeridir. Bu cellatlar esnafı sultanın emrine memur adamlardır ki onların hakkında mısra:

Hükm-i sultân olmasa hatâ gelmez cellâddan.

Bu kavmin en ustası Murad Han’ın cellâdı Kara Ali’dir. Pazularını sıvayıp Dahhâk’ın kılıcına benzer ateş saçan kılıcını beline bağlayıp diğer işkence, karabend, nakşbend, kemendbend, zünnâr-bend edecek ucu aşıklı yağlı kemendleri kemerine asıp diğer işkence âletlerinden kelpeten, burgu, çivi, buhûr-ı fitil, semin sünger, tilisman, yakakart, deri yüzecek santraş, polad tas, nice türlü zehirli göz milleri, malga, çimşir işkence, Allah saklasın el ayak kırmaya yarayan balta ve malgalarını kemerine bağlayıp diğer hizmetçilerin omuzlarında altınlı, nakışlı, uzun, servi ağacından güzel kokulu kazıklar ile bellerinde seyahat organları ve ellerinde yalın kılıçlarıyla merdâne neşelenerek geçerler. Fakat Allah korusun her birinin çehresinde nur kalmayıp zehir damlar. [155a]

#### ***Hemyân Kesici (Yankesici) Esnafı***

Nefer 300, bunlar da “Varyemez malı isterler kurnazlarız. Pirimiz Amr-ı Ayyâr’dır” derler ancak hâşâ sümme hâşâ.

#### ***Kara Hırsız<sup>44</sup> Esnafı***

Nefer 200, bunlar da “cihanın kurnazlarıyız. Pirimiz Amr-ı Ayyâroğlu Uşum’dur. Muâviye zamanında Gürcistan’a elçilik ile gidip Irak-ı Dadyân’da zehirlenerek öldü. Orada gömülüdür” derler.

---

<sup>44</sup> Eskiden, İstanbul’un herhangi bir mahallesinde oturabilmek için kefalet şarttı. Hırsızlık işi de yersiz yurtsuz kimselerin kârı olduğundan, her vak’ada zabıta, bekâr hanlarını ve çarşılarda dükkân üstü bekâr odalarını arardı; yukarıda da bahsetmiştik, bir bekâr uşağı hırsızlık suçundan yakalandı mı, mahkemeye verilmez, vak’anın yerine ve ehemmiyetine göre padişahın, sadrazamın, hatta zabıta amirlerinin emriyle derhal idam olunurdu. Sabıkalı hırsızlar, bilhassa gece hırsızları, şehrin tensip edilen bir yerinde, umumiyetle suçun işlendiği semtte, hatta bazen girdiği evin veya dükkânın, hanın kapısında asılırdı. Vakanüvis Raşid Efendi, hicrî 1133 (miladî 1720-1721) vak’aları arasında anlatıyor: “Hasköy’deki kiremithanenin ustalarından ve kendi esnafı arasında gayetle zengin olarak tanınmış bir gayr-i müslimin evine birkaç hırsız girer, bir miktar eşya kaldırıp kaçar. Devrin padişahı Sultan III. Ahmed, “Tahtının yanında böyle bir vaka olur mu?” diye son derece hiddetlenir, Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa’ya hırsızların derhal bulunmasının ve cezalarının verilmesini emreder, hırsızlar bulunmazsa, zabıta amirlerinin ihmali ve liyakatsizlikle ceza göreceklerini bildirir.” Bk. Bkz. Koçu, *a.g.e.*, s.146, 175.

### ***Deyyuslar Esnafı***

Nefer 212, hâşâ pirleri ola.

### ***Ahmak Pezevenkler Esnafı***

Nefer 300, dinleyenler affetsin, pirleri ola.

### ***Gidiler, Müflisler Esnafı***

Nefer 500. Bu pezevenk, deyyus ve gidiler hesapsızdır, ancak herkes evli evinde olduğundan bilinmemektedir. Ancak bu yazılan hem yân kesiciler, hırsızlar, uğursuzlar, nursuzlar, hepsi defter ile asesbaşı subaşıya vergi verip İstanbul'un kalabalık çarşı ve pazarlarında büyük kalabalık yerlerinde dışarıdan gelmiş gariplerin sürmelerinden gözlerini çalıp fakir herifler sürme ile kalırlar.

### ***Kasımpaşa Mukaddemleri Esnafı***

Nefer 155, hâlâ pirsizlerdir. Tersane kethüdaları<sup>45</sup> eli altında bir alay dinsiz kavimdirler. Tersane-i Âmire'de<sup>46</sup> gemilerin donanması mahallinde bu zalimler keseleri içine yüzer, yüz ellişer kuruş koyup gözü bağlı kör gibi garipleri bozahane, meyhane, bekârhane ve eğlence yerlerine götürüp sarhoş edince “Bu kadar devlet malı yedin” diye küreğe korlar. Altı ay sefer edip eline bin akçe verip kürekten bırakırlar. Eğer sevdiysen ilkbaharda yine gelip 2.000 akçe al derler. Ancak ne acayip dolandırıcı kavimdirler. Bunlar da kürek erbabını bilip işsüz güçsüz adama böyle edip küreğe korlar, acayip kâr ederler.

---

<sup>45</sup> Kaptan Paşadan sonra Tersanenin birinci hakimi olup hakimiyetinin alameti olarak elinde Hint kamışından mavi renkli kamışı vardı. Padişah boğazda gezinti yaptığı sırada geminin dümenini tutmak buna aitti. Kaptan Paşa eyaletindeki Sığla Sancağı (İzmir ve havalisi) bunun dirliği idi. İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı, XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire*, Ankara, 1992; aynı Ali İhsan Gencer, *Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kuruluşu (1789-1867)*, İstanbul, 1985.; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara, 1984.

<sup>46</sup> Tersane kelimesinin aslı Arapça bir kelime olan “darü's-sına'a”dır. Ancak bu kelime İspanya, Portekiz, İtalya ve Malta gibi bir çok Akdeniz ülkesinde farklı şekillerde telaffuz edilmiş ve Osmanlılar Tersane kelimesini İtalyanların kullandığı “darsena” kelimesinden iktibas etmişlerdir. İlk muntazam tersanenin Yıldırım Bayezid döneminde (1390) Saruca Paşa nezaretinde kurulan Gelibolu tersanesi olarak kabul edilmektedir. Ancak Tersane kelimesinin, gemilerin inşa ve teçhiz edildiği teşkilatlı bir müessese anlamında ilk olarak, Galata Tersanesi için kullanıldığı görülmektedir. Galata Tersanesi daha sonraları gelişerek 1552 tarihinde Tersane-i Âmire ismini almıştır. Fatih'in İstanbul'u fethiyle temelleri atılan Galata Tersanesi, II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim dönemlerinde gittikçe genişlemiş ve özellikle Yavuz Sultan Selim'in faaliyetleriyle Osmanlı donanmasının üssü haline gelmiştir. 1804'te çıkartılan kanunname ile yeni düzenlemeler yapılmıştır. Tersane Emirliği yerine “Umûr-ı Bahriye Nezareti” kurulmuş bu nezarete müstakil bir bahriye hazinesi verilmiştir. Ayrıca Bahriye Nezareti kaldırılmış, Tersane Eminliği tekrar ihdas edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz., Bostan, aynı eser; Nebi Bozkurt, “Bahriye”, *DİA*, IV.; Yavuz Cezar, “Osmanlı Devletinin Mali Kurumlarından Tersane-i Amire Hazinesi ve Defterdarlığının 1805 Tarihli Kuruluş Yasası ve Eki”, *İÜİFM.*, (Ömer Lütfi Barkan'a Armağan), İstanbul, 1985.; Mantran, *a.g.e.*, I, s.90 vd.

### ***Hîzân-ı Dilberân (Düşkün Ahlâksız Gençler)<sup>47</sup> Esnafı***

Nefer 500, bunlar bir alay yersiz, yurtsuz, düşkün, ahlâksız, yüzüzlerdir ki kendi kadir ve kıymetlerini bilmeyip Babulluk'ta, Kalatyonoz'da, (478) Finde'de, Kumkapı'da, San Pavla'da, Meydancık'ta, Kiliseardı'nda, Tatavla'da ve çeşit çeşit içki içilen yerlerde sürü sürü gezip boğazı tokluğuna avlanırken subaşı tuzağına düşüp sonunda defterli olur.

Allah saklasın bunun benzeri nice manasız esnaf vardır ancak yazılmasında hiçbir yarar yoktur. Bunları subaşı bilir, başkaları bilmez. Bu yazılan gereksiz, lüzumsuz ve kötü esnaf subaşı ile alayda türlü türlü şaka ederek geçerler. Ancak ne zümreden olduklarını bilmiyorum, malûm değildir. Kalabalık bir sınıftır.

### ***Seyisân-ı Urbân-ı Üryan (Arap Seyisleri) Esnafı<sup>48</sup>***

Hesapsız kavimdir. Pirleri Kanber-i Ali'dir, Selmân-ı Fârisî belini bağladı. Bütün seyislerin silsilesi ona ulaşır. Zalim Haccac Yusuf onu şehit etti. Bağdad'da gömülüdür. Bu seyisler, güzel sesle hicaz makamında şarkı okuyup el vurarak geçerler. Ancak vezir seyisbaşlıları atlar üzere aralarında taze Arap gençleri ile geçerler. Onların ardı sıra,

### ***Mükârî yani Kiracılar<sup>49</sup> Esnafı***

Tüccarları ve diğer seyahat edenleri şehirden şehre kiralaları ile götürürler. Neferât 3000. Bütün seyishanelerini, semerlerini renk renk çiçekler ile diba, sırmalı kumaş, örtüler ile süsleyip yüzlerce zil, çan ve ardala ile atlarını süsleyip geçerler. Bunların da pirleri Kanber-i Ali'dir. Sefer sırasında gerekli askerdir.

---

<sup>47</sup> “Divan-ı Hümayun defterlerinde kayıtlı 1565 yılına ait bir vesikadan, Galata'da oturan Arap Fati, Narin, Kirtelü (Giritli?), Athases Kamer ve Balath Aynî adında İstanbul ahlak zabıtasının kaydettiği en eski beş fahişenin adını öğreniyoruz. Mahallenin ihbarı üzerine yapılan zabıta tahkikatında bunlardan Arap Fati gizlenip izini kaybettirmeye muvaffak oluyor, diğerleri de evleri cebren sattırılarak İstanbul'dan sürgün ettirilmek üzere tevkif ediliyor. Daha evvel Arap Fati'nin evinde baskın veren, Kalafatçı Mahallesi'nde bulunan kendi evinde de namahremle basılan ve kapısının önüne gelen imam, müezzin ve cemaate, “imamınıza ve şeriâtınıza lanet!” diye küfreden bir yeniçeri avreti de tecdid-i iman ettirildikten sonra, eri gelinceye kadar zindana atılıyor.” Bkz. Koçu, *a.g.e.*, s.136.

<sup>48</sup> Bilgi için bkz., Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, s.491-492.

<sup>49</sup> Mükârî: Yük hayvanı kiralayan, yük hayvanlarıyla taşıma işi yapan kimse, mekkâreci. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.2196.



## *Pâsbân-ı Nigehbân-ı İstanbul (Bekçi ve Koruyucuları)<sup>50</sup> Esnafı*

Neferât on iki bindir, kırk bindir derler ancak fart-ı kelâmıdır (abartmadır). 300 askeri eski ve yeni bedesten bekçileridir ki gedikli maaşlı adamlardır. Diğerleri her gece sabaha dek İstanbul içre nöbet bekler. Bu esnaf subaşıya tabi olduğundan ordu alayında günün aydınlığında ellerinde çeşit çeşit sanatlı fenerleri yakıp balmumu ve türlü türlü mumlar yakıp ellerinde ucu demirli sopalar ile bellerinde kılıçlar, ok ve yaylar ile palas palas elbiseler giyip başlarında korkutucu, acayip görüntülü kurt derilerinden taçlar, çeşit çeşit sivri külahlar giyerek birbirlerine sopa atarak sanki hırsız kaçarmış şeklinde “Bre koma, kaştı ha, vardı ha, bre koma gitti gidi, vardı gidi işte gidi” diye bazı seyircileri gösterirler. Seyirciler arasına o acayip görüntü ile girip halkı korkuturlar, hem halkı iki tarafa açarlar, çeşitli şaka ederler. Bunların piri Divâne Hürûm’dur, Selmân, Hz. Ali huzurunda belini bağladı. Bahr-i Umman’ın Lahsa tarafında gömülüdür. Yukarıda sayılan türlü cinsten askerlerin asla dükkân ve tezgâhları yoktur. Ancak İslâm ordusu yerini temizleyip emniyet için ileri giderler, zira bir diyarda ve bir orduda ibtidâ hâkim [155b] ve hekim olmasa o orduya girmek tamamen hatadır. Hâkim cihanın canıdır. “Sultânlar olmasa insanlar birbirlerini yerler” sahih hadisi mazmumunca (meal, sanatlı sözler) bir diyarda hâkim olmasa âlem halkı birbirini yerler, onun için önce askerî táfesi gidip bekçiler İslâm ordusunun dört tarafında bekçilik etmeye me’urlardır.

---

<sup>50</sup> Eski Türk devletlerinde de varlığını bildiğimiz gece bekçileri, nöbetçiler, kapıcılar Osmanlı Devletinde İstanbul’un günlük hayatında, dirlik ve güven bakımından asırlar boyunca o kadar önemli bir yer almıştır. Cumhuriyet devrinde bekçi, üniforma giydirilmiş, ücretli, aylıklı ve kaymakamlıklar tarafından tayin edilir, bir polise yardımcı, bir zabıta memuru olmuş, hizmet ettikleri mahalle veya semtin polis karakoluna bağlanmıştır. Bekçilerin bekçilik vazifesinin dışında halkla hiçbir teması kalmamıştır ve mahallenin gedikli olmaktan çıkmıştır. Edebiyatımızda zengin hatırası olan, İstanbul’un eski mahalle bekçileridir; Anadolu’dan gelen, sağlam ve müheyyel vücut yapısına sahip, sağlam iffet ve namus kefaletine bağlanmış ve mahallenin malı olmuş, mahallenin hariminde bir bekâr uşağı olarak yerleşmiş, arada sılıya giden, yerine kefil olduğu birini bırakan, mahallenin beslediği; malını, canını, ırzını hüznün kalple emanet ettiği eski bekçiler, öylesine ki İstanbul’da müşterek unvanları “bekçi baba” olmuştu. İstanbul Polis Mektebi müdürlüğünde bulunmuş Mustafa Galib Bey’in “*Nizâmât-ı Umumiye-i Zabıta*” adındaki eserinde (eserin neşri tarihi rumî 1337, miladî 1921) çarşı ve mahalle bekçileri hakkında 29 nisan 1330 (miladî 12 mayıs 1914) tarihli bir muvakkat kanun sureti vardır ki, ananelere dayanan eski mahalle bekçiliğinden zamanımızdaki bekçi nizamına bir geçiş devrinin vesikasıdır. Dört maddelik bu muvakkat kanunun metni şudur: “Madde 1: Şehir ve kasabalarda çarşı ve mahalleler için bekçi istihdamı mecburîdir. Madde 2: Çarşı ve mahalle bekçilerinin yirmi beş yaşından aşağı ve altmış yaşından yukarı olmaması ve bir gûna cinayet ve muhil-i namus ve iffet ve cünha ile mahkûm ve sû-i hâl ve hareketle müştehir bulunmaması şarttır. Madde 3: Bekçilerin memuriyetleri İstanbul’da polis müdürü ve vilayetlerde en büyük mülkiye memurları tarafından tasdik edilmek üzere sureti intihabı ile bunlara verilecek ücretin miktarının tayini, ne tarzda verileceği, bu ücretin nereden ve ne suretle toplanacağı, her yerin örf ve teamülüne ve ihtiyacına göre o yerin meclisi umumîsine bırakılmıştır. Bekçi ücretinin toplanmasında Tahsil-i Emval Kanunu’nun hükümleri tatbik olunur. Madde 4: Çarşı ve mahalle bekçileri mahallî zabıtanın nezaretinde olup zabıta-i mania ve adliye vazifelerinde ona yardımla mükelleftir. Bu vazifeleri ifa sırasında polislin malik olduğu hak ve salahiyete sahiptir.” Bkz. Koçu, *a.g.e.*, s.123-125, 132. ; Mantran, *a.g.e.*, I, s.150.

Bu yukarıda yazılan toplam 14 esnaf dalga dalga, küme küme türlü şakalar ile geçip asesbaşı, subaşı, lağımcıbaşı at başı birlikte gidip ardları sıra sekiz kat mehterhane, bütün sâzendeler fasıllar ederek Alayköşkü dibinden maharet göstererek geçerler.

### Üçüncü Bölüm [Kadıasker Alayı ve Din Görevlileri]

#### *Ordu Mollası*<sup>51</sup>

Kanun üzere 500 akçe mevleviyettir, neferât 300. İlk defa Hz. Peygamber'in kutlu zamanlarında kadı olan Abdullah el-Tahrî'dir. Hz. Ali huzurunda Selmân-ı Fârisî belini bağlayıp icazet verdi. Hz. Resûl'ün emini idi. Gaza malının öşrünü zaptedip kadılık ederd. Hz. Ali'nin öğrencisi idi. Şeriat kadılarının silsilesi ona çıkar. Sonra (...) tarihinde İmam-ı A'zam çıktı ve mezhep sahibi oldu. Bugün kadılar ona dayanıp pirimizdir derler, hâşâ olsun. Mansûr, İmam-ı A'zam'a kaza teklif etti, ancak İmam kabul etmediği için hapsedildi ve hapiste vefat etti.

#### *Resul Alemdarı Sancakdârlar*<sup>52</sup> *Esnafı*

Yüz (...) esnafın birer sancakları vardır. Fakat hepsinden Ordu mollası sancağı mükelleftir ki Resûlullah'ın sancağıdır. Sancakdârların piri Hz. Büreyde-i Eslemî'dir. Resûl'ün ilk sancakdârı bu zâttır. Evvel İslâm sancağını bunlar getirdi, hâlâ sancakdârların silsilesi onda son bulur. Hz. Ali huzurunda Selmân-ı Fârisî belini bağladı, kabri Merv'dedir. Hicret'in 60 [680] yılında şehit oldu Hazret zamanında azl edilip yerine Ebû Eyyûb-ı Ensârî, sancakdâr-ı Resul olup Emevîlerden (...) zamanında İstanbul kuşatmasında vefat etti, yine Eyüp'te gömülüdür. Ordu mollaları hizmetinde,

<sup>51</sup> Sefer esnasında Padişahla birlikte giden kadıaskerler, orduya ait işleri görürlerdi. Ancak Padişahların sefere gitmeyi terketmelerinden sonra kadıaskerler de bu adeti ketmişler ve serdâr-ı ekrem olarak sefere giden veziriazamların yanlarına vekâleten Ordu kadısı ismiyle emekli olmuş mevâlî denen büyük kadılardan biri kendisine *bir* tayin beratı verilerek tayin olunmuştur. Ordu kadılığının meşakkatli bir iş olması dolayısıyla, bunlar gerektiğinde yüksek bir mevleviyete tayin edilirler ve Haremeyn mevleviyetinden Mekke kadısı olurlardı. Buna benzer olarak donanmaya tayin edilen kadıya da Ordu kadısı denirdi. Ordu kadısı Rumeli kadıaskerince tayin edilirdi. Halaçoğlu, *Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, s.128.

<sup>52</sup> Bayrak ve sancak, maddi hakimiyet alametlerinden olup, bir memleketi temsil etmek üzere kabul olunan alametlerdir Muhtelif renk ve işaretler taşıyan ve yerine göre bir mızrağa ve ağaca bağlı bezden ibaret olan bu alametin manevî değeri de pek büyüktür. Dîvânü Lûgat-it-Türk'te "batrak" şeklinde yazılan bu kelime savaşlarda kullanılan ve ucuna ipek parçası takılan mızrak şeklinde izah edilmektedir. Yine aynı eserdeki bir manzumede kelime "bayrak" şeklinde kullanılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz., M. Fuat Köprülü, "Bayrak", *İA*, II., s.401-420.; J. Deny, "Sancak", *İA*, X, s.186-187.; Pakalın, *a.g.e.*, I., s.176.

### ***Haberciler<sup>53</sup> Esnafı***

Neferât 400, bunlar bütün Müslüman gazilerin mektuplarını vatanlarına ulaştırmaya me'murlardır. Pirleri Ümeyye-i Damirî oğlu Amr'dır ki Hz. Ali huzurunda Selmân-ı Fârisî belini bağladı. Satırlar ve habercilerin piri, kabri Humus Kalesi'ndedir. Hz. Resûl'ün ulağı (haberci) idi. Bu habercilerin ellerinde birer mızrak, başlarında birer su kovası üzere ciğciğa teller, bellerinde kanturalar, tennureler zil ve bem, sapanlar ve çantalar ile yaya geçerler.

### ***Molla Muhzırları<sup>54</sup> Esnafı***

Nefer 200, pirleri (...) dir. Kabri Abbas'dadır. Elleri birer asaları ile piyade kadıasker önü sıra geçerler.

### ***Vezir, Beylerbeyi ve Diğer İleri Gelenler İmamları Esnafı***

300 neferdir. Pirleri İmam-ı A'zam'dır ki Bağdad'da gömülüdür. Ancak (480) birinci imam Hz. Resûl'dür ki bütün peygamberlerin ruhlarına imam olmuştur.

---

<sup>53</sup> Osmanlı haberleşme kurumunun ilk şeklini "ulak" teşkilatı oluşturur. Devletin haberleşmede kullandığı atlı postacı anlamındaki ulak, Göktürkler'e kadar giden uzun bir tarihe dayanır. Osmanlılarda baştan itibaren ulaklar, haberleşme hizmetinde kullanılırken, zaman zaman "tatar" şeklinde de isimlendirilmişlerdir. Ulaklar durumlarını belirten "ulak hükmü" adı verilen belge sayesinde her yerde azamî kolaylıktan istifade ederler, böylece de hızlı haberleşmeyi temin ederlerdi. Ancak gerekli altyapının oluşturulmamış olması yanında görevlerini kötüye kullanan bir kısım ulak nedeniyle bu sistem, düzenli işlememiş ve bozulmuştur. Mektupları gideceği yere ulaştıran, bunun için de "menzil" denen konak yerlerinde atlarını değiştiren ulaklar, Sultan I. Abdülhamid döneminde "Tataran Ocağı" adı altında teşkilatlandırılmıştır. Menzillerin, zamanla konulan ağır şartlar ve ulakların zulmü sebebiyle zedelenmesi, bu sistemde ıslahat yapılmasını mecburî kılmıştır. Buna göre menzilhaneler kirahaneye çevriliyor ve ulaklara lazım olan atların sağlanması için de yöre halkından vergi alınıyordu. Kirahane uygulaması Tanzimat'ın ilanına kadar fiilen devam etmiş ve modern posta usûlünün kabul edilmesiyle de son bulmuştur. Hakikî mânâda bir posta teşkilatının kurulması girişimleri ise ilk defa II. Mahmud döneminde gerçekleşti. 1832'de İstanbul-İzmit arasında bir posta yolunun yapımına, 1834'ten itibaren de taşımacılığa başlandı. 1840'ta ise Posta Nezareti'nin kurulması ile birlikte haftada bir defa olmak üzere İstanbul'dan Anadolu ve Rumeli'ye posta çıkarılmaya başlandı. Posta Nezareti, Tanzimat döneminde, sahip olduğu, oldukça da mütevazı imkanlara rağmen, kendisine verilen görevi yerine getirmenin uğraşı içinde olmuştur. Bkz.; Nesimi Yazıcı, "Tanzimat Dönemi Osmanlı Haberleşme Kurumu", *Osmanlı*, III, s.619 vd.; aynı yazar, "Tanzimatta Haberleşme ve Kara Taşımacılığı", *OTAM*, Sayı 3, Ankara, 1992, s.340 vd.

<sup>54</sup> Osmanlı tarihinde Muhzır ağa, Yeniçeri ağasının Bab-ı âlideki mümessilidir. Daima yirmi sekizinci alayın en yüksek amiridir. Hükümet sarayında yalnız yeniçeri işlerini görmekle kalmayarak; alayla beraber orada muntazaman karakol hizmetini ifa eder ve nezaretin icra kuvvetini tatbik konusunda yardımda bulunur. Bunun dışında "kadı yardımcısı" olarak görev yapan muhzırlar da vardır ki bunlar davacı ve davalıları mahkemeye celbeden ve bugünkü emniyet görevlilerinin görevini yapan memurdur. Yerli şahıslardan seçilir ve berât-ı şerif ile tayin edilirdiler. Bkz., Halaçoğlu, *a.g.e.*, s.51; Pakalın, *a.g.e.*, II., 572-573.; Mantran, *a.g.e.*, I, s.143-144.

### ***Hatipler Esnafı***

Neferât 400, pirleri Hz. Osman'dır. Hz. Resul kemerini bağladı. Resûlullah'ın huzurunda ara sıra hatiplik ederdi. Fakat en eski hatip Hz. Peygamber aleyhisselâmdır. Hz. Osman'ın kabri, Medine-i Münevvere yakınında bir türbededir.

### ***Kadı<sup>55</sup> ve Mollalar<sup>56</sup> Esnafı***

Toplam neferât 500, pirleri yukarıda yazılıdır. Bunlar itibar için azledilmiş olarak sefer ederler. Boş bir yüksek mansıp olsa erbabına sadaka olunur.

### ***Büyük Şeyhler<sup>57</sup> Esnafı***

Adet 300, bunlar garazsız ivazsız Allah yolunda cihâd edip gaza ederler. Pirleri Hasan-ı Basrî'dir. Selmân-ı Fârisî peştemal bağlayıp bütün şeyhlere pir oldu. Onların tarikatına Kutî silsilesi derler. Çâr-yâr-ı güzînden sonra tarikat şeyhi bu zâta ulaşır. 170 yaşında vefat etti. Kabri Buhara'dadır.

---

<sup>55</sup> Arapça'da kaza kökünden gelen kâdı, insanlar arasında meydana gelen çekişme ve davaları şer'î hükümlere göre çözümlmek, için yetkili makamca tayin edilen kişiyi ifade eder. Osmanlı kadısının mülki, adlî, beledî, askerî alanda görevleri vardır. Sefer-i hümâyun sırasında geçilecek yol köprü, çeşmelerin tamiri, erzak temininden sorumludur. İstanbul'un et, sebze gibi ihtiyaçlarını civar şehrin kadıları temin etmektedir. Pazar yerlerinin değişiminden, çarşı, Pazar denetiminden, vakıf medreselerinin nizamını gözetir, tekkelerin kontrolünü de yapmaktadır. Kısacası Osmanlı kadısı faal bir idareci, mali memur, müfettiş ve taşrada devletin rüknü olan bir görevlidir. Onu sadece makamında oturan hakim olarak düşünmek yanlış olur. Bkz., Ahmet Akgündüz, *Şer'iyye Sicilleri*, İstanbul 1988, s.12.; Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilatı*, s.84 vd.; Pakalın, *a.g.e.*, II., s.93.; Halaçoğlu, 124 vd.; Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, I. Kitap, İstanbul 1990; İlber Ortaylı, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devletinde Kadı*, Ankara 1994; Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügati*, İstanbul 1986, s.166-167, 223.; Ebul'ulâ Mardin, "Kadı", *İA*, VI İstanbul 1977, s.42-46; Mehmed Fahreddin Atar, "Kadı", *DİA*, XXIV, s.66-69.; İlber Ortaylı, "Kadı", *DİA*, XXIV, s.69-70.; Memet İpşirli, "Sosyal Tarih Kaynağı Olarak Şer'iyye Sicilleri", *Tarih ve Sosyoloji Semineri Bildirisi*, İstanbul 1991, s.157.; Halil İnalçık, "Mahkeme" (Osmanlılarda), *İA*, VII, s.149-151

<sup>56</sup> Osmanlı döneminde 2500 kadar kaza (ilçe) vardı. Kadı; hakim, kaymakam ve belediye başkanı vazifelerini görürdü. Kazalar, nahiyelere bölünürdü. Nahiyedeki kadı yardımcısı olan naib, hakim, belediye başkanı ve nahiyeye müdürü vazifelerini görürdü. Sancak merkezlerinde "molla" denilen büyük kadılar bulunurdu. Bunlar, buraların hakimi ve belediye başkanı idiler. Eyalet merkezi olan büyük şehirlerde "büyük molla" denilen kadılar vazife görürdü. Bilgi için bkz., Mantran, *a.g.e.*, I, s.123 vd.

<sup>57</sup> Esnaf şeyhleri, dini tarikat şeyhleriyle karıştırılmamalıdır. Tarikin reisi; tariki kuran esnaf tarafından kaydı hayat şartıyla seçilirdi. Bu seçime o tarike bağlı yamak esnaf katılmazdı. Tariki kuran, esnaf zümresinin namı, yaşlı, faziletli bir siması olurdu. Şeyhin sözü, o tariki kuran esnaf zümresi ile o tarike bağlı yamak esnaf üzerinde kesin bir kuvvetle geçerdi. Tariki fütüvvet-hirfetler yerine loncalar kurulunca, loncada şeyhlerin yerini, aynı vasıflar aranılarak seçilen "lonca ustası" aldı. Evliya Çelebi, XVII. yüzyıl ortasında İstanbul'da 105 esnaf şeyhinin bulunduğunu yazıyor, yani o zamanlar İstanbul'da 105 tarik-i fütüvvet hirfet vardır. Bkz. Koçu, *a.g.e.*, s.16.

### *Zahir Vaizleri<sup>58</sup> Esnafı*

Nefer 400, bunlar da kadıasker alayında görkemli geçerler. Pirleri Riyazi oğlu Kümeyi, Selmân-ı Fârisî irşâd edip belini bağladı. Bazı şeyhlerin silsileleri ona çıkar. Onlara Kümeylî derler. Haccac şehit eyledi. Kabri Kûfe'dedir.

### *Müfessirler<sup>59</sup> Esnafı*

Nefer 600, bunlar da kadıasker ile Allah için sefere giderler. Pirleri Hz. Abbas oğlu Abdullah'tır. Hazret asrında müfessir idi. Kabri Mekke'de Ebtah adlı mahalde, Mansûr-ı Devânîkî yanındadır.

### *Muhaddisler<sup>60</sup> Esnafı*

Nefer 60, bunlar da kadıasker ile sefer eşerler. Pirleri Ebû Hureyre'dir, kabri Mısır'da Cize şehrinde. [156a] Yılda bir kere Temmuz ayında nice yüz bin adam toplanıp türbesinde mevlit okunur. Has ve avamın ziyaret yeridir ki, Ebû Hureyre olduğu için yüz binlerce kedi vardır.

### *Müezzinler<sup>61</sup> Esnafı*

Neferât 700, bütün sefere me'mur vezir ve beylerbeyilerin müezzinleri kadıasker ordusu ile alaya binerler. Pirleri Hz. Bilâl-i Habeşî'dir, Hazret huzurunda Hz. Ali belini bağladı. Bütün müezzinlere pir olup bizzat Hazret'in müezzini idi. Hakkında Hazret "Ey Bilâl uzzâl oku" buyurmuşlardır. Bütün müezzinlerin silsilesi ona ulaşır. Kabri Şam'da

---

<sup>58</sup> Dinî konularda insanları aydınlatma görevi yapan ve bu amaçla va'z eden kimsedir. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.3289.

<sup>59</sup> Kur'an'ı tefsir eden, anlamını açıklayıp yorumlayan ve bu maksatla eser yazanlara müfessir denir. Hz. Peygamber, ashaba ayetleri açıklıyordu. Bu nedenle ilk müfessir, Peygamber'dir. Kur'an'ı anlama konusunda insanlar birbirlerinden farklı olduklarına göre; başkalarına onu tefsir etmeğe kalkışan kişinin, kendilerine Kur'an'ın tefsir edildiği kişilerden farklı seviyede olması gerektiği tabîdir. Bu sebepledir ki alimler, Kur'an'ı tefsir edecek kişinin bazı ilimleri bilmesinin şart olduğunu söylemişlerdir. Bu şartları şu şekilde özetlemek mümkündür: **a-** Arap dilini çok iyi bilmesi. **b-** Nüzûl sebeplerini bilmesi. **c-** Rasûlüllah'ın sünnetini bilmesi. **d-** İçinde yaşadığı toplumu, toplumun sosyal meselelerini bilmesi. **e-** Keskin bir zekâ ve kuvvetli bir muhakeme gücüne sahip olması. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, I, İstanbul 1992, s.11.

<sup>60</sup> Hadis rivayet eden, hadis ilmiyle uğraşanlara denir. Muhaddis, senedleri ezberlemekle beraber, senedlerdeki ricâlin ne dereceye kadar adaletli veya mecrûh (kusurlu) olduklarını da bilen kimsedir. Muhaddisler arasında yüksek rütbeye sahip olana "hâfiz", en yüksek dereceye sahip olana "hucet", en üstün mertebeye ulaşana da "Hâkim" denir.

<sup>61</sup> Namaz vakitlerinde ezâmî âdâbına uygun bir şekilde okumakla görevli kimselere denir. Ezan, sözlükte "ilan", "duyuru" demektir. İslâm fıkhdında ise, namaz vakitlerini ilân etmeye denir Müezzin kelimesi Kur'an-ı Kerim'in (Yusuf Suresi. 90 ile el-A'raf Suresi. 4) ayetlerinde "ilan edici", "duyurucu" manâsında kullanılmıştır. Müezzinlerde şu vasıflar bulunmalıdır: **a)** Müezzinin, müslüman ve akıllı olması şarttır. Bülûğ şart değildir. Mümeyyiz çocuklar da ezan okuyabilirler. **b)** Müezzinin haramdan sakınması, güvenilir takva sahibi ve ihlaslı olması, namaz vakitlerini bilmesi, abdestli olması, cemaati kaçırabilecek kişileri ikaz etmesi, ezâmî yüksek bir yerde ve kibleye yönelerek usûlüne uygun bir şekilde okuması, güzel ve yüksek sesli olması müstehaptır.

Koyunkapısı'nın iç yüzünde etrafı parmaklıklı küçük bir kubbe içindedir. Üçüncü pir de bunlardır. Bu hakirin de piridir. Allah rahmet eylesin.

### ***Sufiler<sup>62</sup> Esnafı***

Neferât 2000, bunlar da kadıasker sancağı dibinde tevhid edip Hak yoluna cihat ederler. Pirleri Ebû Derdâ-i Âmirî'dir. Hz. Ali belini bağladı, on altıncı pirdir. Ashâb-ı Suffe'ye Peygamberimizin izni ile ser-halka idi. Riyazet ehlinin silsileleri onda son bulur. Resûl-i Hüdâ onun hakkında: İbn Abbas'tan naklen, "Kıyamet gününde melekler ile ilk tokalaşacak olan Ebu'd-Derdâ'dır." buyurmuşlardır. Kabri Necef'tedir. (481)

### ***Mütevelliler<sup>63</sup> Esnafı***

Nefer 700, bu mütevellilerin hepsi kadıasker nezaretinde olmaları sebebiyle alaya çıkarlar. Pirleri Süfyân-ı Sevrî'dir, kabri Mekke Muallâsı yakınındadır. Mekke içindeki evini, Sultan IV. Mehmed Han'ın annesi hastahane ve şifa yurdu olarak yapmıştır. Bir âb-ı hayat kuyusu vardır. Şifa yurdu olmazdan önce hastalar bu eve gelip Süfyân-ı Sevrî kuyusundan su içip sıhhat bulurlardı.

### ***Şeriat Kapıcıları ve Diğer Kapıcılar Esnafı***

800 neferdir. Bunlar da kadıasker ile kimi sefer eşer, kimi alaya çıkar. Pirleri Ebî Şeybe'dir, Selmân-ı Fârisî belini bağladı. Hz. Resul, Mekke-i Mükerrreme'nin anahtarlarını ona teslim etti. Soyu devam ettiğinden hâlâ yine Mekke'nin anahtarları Şeybeoğullarındadır. Bütün kapıcıların piri Şeybe'dir, kabri Mekke Muallâsı'nda Ebû Tâlib yanındadır.

---

<sup>62</sup> Sûfi: Allah için kalbini saflaştıran, pislikten arınan, tefekkür ile dolan, beşeriyetten Allah'a yönelen kişidir. Sûfi (veya sofî) kelimesinin hangi kökten türediği hususunda çeşitli görüşler vardır. Bu kelimenin Hicretin ilk asrında kullanılmadığını da biliyoruz. Bu kelimedenden türetilen "tasavvuf" tabiri, hicri ikinci asırdan itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Klasik kaynakların bir çoğuna göre sûfi ismiyle anılan ilk zât Ebû Hâşim el-Küfi'dir (vefatı 150). İlk tekkenin de bu zât tarafından kurulduğu rivayet edilmektedir. Bkz. Yaşar Nuri Öztürk, *Tarih Boyunca Tasavvufî Düşünce*, İstanbul 1974., s.47.

<sup>63</sup> Taşradaki esnafın kendilerinin veya kadı'nın tayin ettiği reislerine, önceleri Ahî baba, sonraları kâhya ve 1295/1878'den sonra ise mütevelli denirdi. Mütevellinin yanında üstadları tarafından seçilen ve beş kişiden oluşan lonca heyeti bulunmaktaydı. Ayrıca 24 esnafın mütevellilerinden oluşan bir kâhyalar meclisi de mevcuttu ve reisine kâhya başı denmekteydi. Taşrada da her esnafın bir vakıf sandığı vardı. Buna esnaf vakfı, esnaf sandığı veya ilk dönemlerdeki gibi esnaf kesesi denirdi. Bu sandık, mütevellinin idaresi altındaydı. Mütevelli loncaya lonca da esnafa karşı sorumluydu. Her sene sandığın muhasebesi tetkik edilirdi. Esnaf; üstad, kalfa, çırak ve yamak şeklinde derecelendirilmişti. Meslekten ayrılanlar ise mütekâid, aceze ve ma'lûl şeklinde sınıflandırılmıştı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Osman Nuri Ergin, *Mecelle-i Umûr-i Belediye*, I, İBB Yay., İstanbul 1995., s.557-581, 692-716

### ***Mukayyidler<sup>64</sup>, Şeriat Mahkemeleri Hizmetçilerinin Vasıfları***

Neferât 2000, pirleri Hz. Ali kardeşi Akil'dir. Küfe hâdisesinde şehit oldu, kabri Bağdad'dadır.

### ***Cami Muarripleri<sup>65</sup> Vasıfları***

Neferât 2000, pirleri Muaz oğlu Şeyh Mansûr'dır. Kabri Necefdedir. Bu topluluk güzel sesle padişaha dua ederek kadıasker alayı içre geçerler.

### ***Resûlullah Na'athânları<sup>66</sup> Vasıfları***

Neferât 4000, pirleri Kaside-i Bürde sahibi Şeyh Muhammed Bûsirî'dir, kabri Mısır'da Ukbe-i Cüheynî yanındadır.

### ***Kur'an-ı Azîm Hâfızları Esnafı***

Neferât 6000, İstanbul şehri içinde bu 6.000 hâfızdan başka kadınlardan 3.000 hafize vardır. Pirleri Ukayl oğlu Müslim'dir, Selmân-ı Fârisî belini bağladı. Hz. Risâlet asrında 10.000 hafız-ı Kur'an var idi. Hatta Hz. Ömer'in pak temiz kızı Sitti Hafza hâfize idi. Kur'an'ın toplayıcısı Hz. Osman ile Kur'an-ı azimi toplayan Hafz kıraati bu Hafza Hatun'dan kaldığından Hafz kıraati derler. Hafize hatunlara bu Sitti Hafza pir olmuştur. Bu hâfızlar genellikle küheylân atlar üzere Fetih suresini okuyarak Alayköşkü dibinden geçerler.

### ***Yazıcılar Esnafı***

Dükkân 400, neferât 500, bu esnaf ordu-yı pazarda, sadrazam kapısında arzihal (dilekçe) ve mektuplar yazarlar, çok gerekli bir kavimdir. Pirleri Abdullah-ı Kûfî oğlu Kasım'dır. Selmân-ı Fârisî belini bağlamıştır, kabri Cidde yakınında Hidde'de Hz. Havva yanındadır.

---

<sup>64</sup> Mukayyid: yazan, kaydeden; bir büro veya kalemde, gelen giden evrakı kaydetmekle görevli kimse, kayıt memuru. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.2137.

<sup>65</sup> Muarri: Bir şey veya bir kimse hakkında etraflıca bilgi veren, tanıtan, tarif eden kimse. Eskiden saraylarda bir nevi teşrifat görevlisi. Hakim, noter, savcı vb huzurunda bir kimsenin şahsiyet ve kimliğini açıklayan, belirleyen veya belgelen kimse. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.2103.

<sup>66</sup> Na'at, bir şeyi överek anlatma, methetme anlamındadır. Dini musikimizde ise Hz. Muhammed'e övgü olan beste türüdür. Na'athân ise tekke ve büyük camilerde na'at okuyan kimselere denir. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.2282.

### ***Sahaflar<sup>67</sup> Esnaft***

Dükkân 50, neferât 300, bunlar ulemâ giyiminde ulemâ hizmetçileri olduğundan kadıasker alayında tahtirevanlar üzere dükkânlarında nice bin kitapları süsleyip alay ile geçerler. Pirleri Abdullah Yetim'dir. Selmân-ı Fârisî belini bağladı. Kabri Şam yakınında Busra şehrinde Hatem-i Tay yanındadır. (482)

### ***Şairler Esnaft***

Neferât 800, kadıasker alayında kasideler okuyarak alay ile geçerler. Pirleri Hâssan Sabit'dir ki Hazret'in şairidir. Muallakat-ı seb'a (yediaskı)<sup>68</sup> sahibidir. Selmân-ı Fârisî belini bağladı. Kabri (...) dedir, ancak ziyaret etmedim. [156b]

### ***Sultan, Vezir ve A'yân Meddahlarının<sup>69</sup> Vasıfları***

Neferât 80, bu topluluk tahtirevanlar<sup>70</sup> üzere ellerinde çevgânları, bellerinde mecmuaları ile fesahat ve belagat üzere kıssa okuyarak geçerler. Pirleri Süheyb-i Rumî'dir ki Hz. Risâlet'in meddahıdır.

Bunlar cehalet zamanında Anternâme<sup>71</sup> okurlardı. Hazret bunlara “Amcam Hz. Hamza-i bâ-safânın gazavatın okusan ümmeti cenge teşvik ederdin” buyurdularında ilk

---

<sup>67</sup> Dünya ilim ve kültürüne en büyük hizmeti veren sektör sahaflardır. Sahaflık bütün dünya milletleri arasında mevcut olan bir meslek olmasına rağmen Dünya tarihinde eski ve köklü geçmişe sahip olanlardan birini de Osmanlı sahaflığı teşkil etmiştir. Osmanlı'da sahaflık umumiyetle baba-oğul veya usta-çırak sistemiyle gelişerek Cumhuriyet devrine kadar ulaşmıştır. Sahaf umumiyetle yazma ve değerli kitap satan, derin kitap bilgisi ve ilmi olan, müşterisinin müşkülünü gideren, ehline ehliyetle deva bulan fakat ilmi ilim için, kitabı para için veren bir ticaret erbabıdır. Bu zümrenin gönlü zengin kendi fakir olanının yanında kendi zengin gönlü fakir olanına da rastlanmış ve hatta “sahaf-ı bî-insaf” tabiriyle anılanlarına da tesadüf edilmiştir. Klasik Osmanlı sahaflığı Cumhuriyet'in getirdiği modernizasyondan ve daha önce de imparatorluk döneminde matbaanın devreye girmesinden dolayı büyük değişiklikler geçirmiştir. Bilgi için bkz., Mantran, *a.g.e.*, II, s.97.

<sup>68</sup> Cahiliye devri Araplarının çok beğenip Kabe duvarlarına astıkları meşhur yedi kaside, yedi askı. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.2100.

<sup>69</sup> Hikâye anlatmak olan meddahlık taklit yapma sanattır. Perdesi, sahnesi, dekoru, kostümü bir sanatkârda toplanmış bir temaşadır. Meddah bir sandalyeye oturarak dinleyicilerine hikâyeler anlatır. Meddahın anlatışını, günlük yaşamdaki olaylar, masallar, destanlar, hikâyeler ve efsaneler oluşturur. Meddahın aksesuarını bir mendil ile bir sopa-baston oluşturur. Genellikle güldürücü, ahlaki ve edebi sonuç çıkarılacak hikâyelerine klişeleşmiş “râviyîn-ı ahbar ve nâkilîn-ı asar ve muhaddisîn-i rûzigâr şöyle rivayet ederler ki” şeklinde sözbaşı ile başlar, daha sonra kahramanları sayıp hikâyesini anlatır. Meddah hikâyenin kahramanlarını kendi yöresinin dili ve şiveleri ile konuşturan insandır. Meddah çok oyunculu bir tiyatro eserinin tek sanatçısı, oyuncusu konumundadır. Okumanın gelişmediği, dinlemenin rağbet gördüğü zamanlarda Osmanlı Sarayında şehirlerde, kasabalarda, ramazan gecelerinde, sünnet düğünlerinde, kahvehanelerde bu sanatı sürdürürdü. Metin And, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., İstanbul 1982; Refik Ahmet Sevengil, *İstanbul Nasıl Eğleniyordu?*, İletişim Yay., İstanbul 1998.

<sup>70</sup> Tahtirevân: Katır, deve veya insanlar tarafından taşınan, üstü kapalı, yanlarında pencereleri bulunan ufak bir oda şeklindeki tekerleksiz taşıt. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.3002.

<sup>71</sup> Okuma toplantılarında, özellikle yeniçeri kahvelerinde Hamzaname ile birlikte çokça okunduğu bilinen antername, Antere isimli bir Arap şairinin başından geçenleri anlatan uzun seri hikâyelerdir. Zehra Öztürk,



defa Hamzanâme'yi bunlar yazdılar. Daha sonra. Ebülmeâlî 261 [875] tarihinde güzellik verip 60 cilde çıkardı. Hâlâ bu altmış cildi Rum meddahları genişleterek 366 cilt Hamzanâme olmuştur.

Süheyb-i Rumî, Hazret huzurunda Mekke, Uhud, Bedir ve Huneyn gazalarında okudukça Hazret ferahlayıp Süheyb'e ihsanlarda bulundu ve "Kıyamet gününde Kevser havuzundan ilk olarak Süheyb-i Rumî içer" buyurdular. 110 yaşında vefat etti. Sivas şehrinin doğu tarafında bir yalçın kaya üzerinde büyük bir türbe içinde gömülüdür. Hazret huzurunda kemerini Hz. Ali bağlamıştır. Meddahların ve ahilerin silsilesi ona ulaşır.

### *Hanendelerin<sup>72</sup> Vasıfları*

Neferât 300, pirleri Yetimî oğlu Hamza'dır. Hazret huzurunda güzel okuyuculuk ederdi. Bütün hanendelerin silsilesi ona ulaşır. Kabri Tâif'tedir. Bunlar güzel sesle sefere dair ilâhîler okurlar. Bazıları "Allahümme yâ Hâdî, asan eyle yolumuz" ilâhîlerini okuyup Alayköşkü dibinden geçerler.

---

"Eğitim Tarihimizde Okuma Toplantılarının Yeri ve Okunan Kitaplar", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (4), 2003, s.131-155.

<sup>72</sup> Osmanlı şenliklerinde musikinin çok önemli bir yeri vardı. Ressamlar, nakkaşlar bu şenlikleri tasvir etmiş, bir çok gezgin ve gözlemci bu şenliklerde oynanan oyunları, gösterilen sanatları anlatmış, ama ne var ki bu oyunlar oynanırken ne tür ezgiler çalınıyordu, bununla ilgili pek bilgi vermemişlerdir. Surnâme-i Hümayûn, 1582 Şenliği'nde çalgıcıların, şarkıcıların ve dansçıların hangi makamlarda çalıp söylediklerini şöyle verir: "Andan sonra sâzendeler ve rakkâslar ve hânende ve gûyende ve serabendeler yer yer kimi oturup çenk manend kâmetin dûta idüp edeb-birle sanatında oturup kılı kırk yarmışlar, ve kimi engüşt-ı hayrette ney-asâ çeşmine parmak tutup şeker leblerin ragmine makamı şetarete Buselige al karmışlar, Uşşakı bineva enin ile def-manendsine döğüp ve sevdazedeler İsfahan ve Irak ve Hicaz'dan dem urduklarınca feryadların Hüseyni'ye çıkarup havalarına mensup zafdan kanun-âsâ renkleri göründükçe zuum etse damarlarında kan kalmamış. Muhassal kimi oturup kimi durup bu haletle makamlarına zinet ve oturan seyr esirlerinin şöhretlerine seyr idüp envai halet ile kevn ü mekânı velvele ile doldurdular." Gene 1582 Şenliği için yabancı bir görgü tanığı mehter takımının küçük davullar, kösler, nefirler ve zurnalarla tüm şenlik boyunca ve Sultan penceresinde göründükçe aralıksız çaldıklarını belirtir. Başka bir İtalyan görgü tanığı da At Meydanı'nda 1000 kadar çalgıcının, zillerin, utların ve başka çalgıların bulunduğunu, büyük bir gürültü yaptıklarını anlatır; Öyle ki dansla musiki birbirinden ayrılmaz bir bütünün parçaları gibiydi. Şenliklerdeki dansçılar da ellerindeki çarpape, çegâne, zil gibi tartım çalgılarıyla bir ölçüde musikiciydiler. Ancak musikinin eşlik işlevi yalnız dansla değildi, cambazı, hayvan eğitimcisi, hokkabazı, soytarısı, sema'eden Mevlevisiyle hemen her gösteriye eşlikte bulunurdu. Sözelimi özellikle padişahın başı çektiği geçit alaylarındaki musiki hem dinlemek, hem geçit alayıyla birlikte gösteriler yapan köçeklere, dervişlere, soytarılarla eşlik etmek, hem de geçit alayının görünümünü zenginleştirmek içindi. 15., 16., ve 17. y. y. larda kullanılan belli başlı çalgılar şunlardı: Ney, Ud, Kanun, Tanbur, Santur, Kemence, Çögür, Kopuz, Daire, Zurna, Nakkare, Zil, üç telli sazlardan Bulgâri (ya da bağlama), Nefir, Davul, Köş, Rebab, Mizmar, İklık, Piyşe, Nüzhe, Musikar. İster atlı ister yaya ya da oturmuş olsun mehter musikisi, fasıl müziği, tekke müziği ya da şenliklerdeki halk çalgı topluluklarındaki gerek çalgıcıların giyim kuşamının, gerek çalgıların göz dolduran bir görünümü vardı." Ayrıntılı bilgi için bkz. Nurhan Atasoy, *1582 Surname-i Hümayun (Düğüün Kitabı)*, Koçbank Yay., İstanbul 1997; Esin Atıl, *Levni ve Surname*, Koçbank Yay., İstanbul 1999; Necdet Sakaoğlu-Nuri Akbayan, *Binbir Gün Binbir Gece- Osmanlı'dan Günümüze İstanbul'da Eğlence Yaşamı*, Denizbank Yay. İstanbul 1999.

### ***Müneccimlerin<sup>73</sup> Vasıfları***

Neferât 70, pirleri Hz. İmam Ali'dir ki "Ay (a gelince) biz ona da menzil menzil miktarlar tayin ettik. Nihayet o eski hurma salkımının çöpü gibi bir hâle dönmüştür." [Yasin, 39] âyeti tefsirini bilip beş vakti bilmek için bu ilmi yaydı. Mübarek kabri Kûfe'dedir. İbadet ederken mel'un Mülcem şehit etti. Bu müneccimler sınıfı tahtirevanlar üzere usturlaplarını, kıblenümalarını, mîkatlarını, diğer kitaplarını süsleyip müneccimbaşı<sup>74</sup> elbisesi ve saçaklı abâyîsi ile kadıasker ile muhteşemâne at başı beraber geçerler.

### ***Remilciler<sup>75</sup> Esnafı***

Dükkân 15, neferât 300, bunlar da ulemâ beyninde olduğundan kadıasker alayıyla tahtirevanlar üzere kur'a ve remil tahtaların meydana koyup uğurlu ve uğursuz tâli maksat ve meramlarını görelim diye remmâlce sözler ederek geçerler. Pirleri yine Hz. Ali'dir ki Ali remli meşhurdur, eski ilimdir. Eskiden bu yolun pirleri Hz. Danyal'dır. Hz. Cebrail'den ilim öğrenip remil ile mucizesini gösterirdi.

### ***Nakiban-ı<sup>76</sup> Ehl-i Hiref<sup>77</sup> (Sanatkâr Yardımcıları) Esnafı***

Neferât 300, pirleri Hz. Câbir-i Ensârî'dir, Mısır İskenderiyesi doğusunda Remle bağları adlı yerde cadde üzerinde yüksek bir kubbede gömülüdür. Bir cami ve tekkesi vardır. Hazret huzurunda kemerini Hz. Ali bağladı. Bütün tarik yardımcılarının silsilesi ona ulaşır.

### ***Tarikat Ehli Reisleri Esnafı***

Neferât 900, hesapsız kavimdir, ancak kadıaskeriyle alaya çıkan şeyh bunlardır. Pirleri Ebû Ubeyd Cüzrecî. Hazret huzurunda Hz. Ali belini bağladığı 17. pirdir. Kabri Medyen'dedir. Mısır'dan Kabe yolu üzere Şuaybü'n-naîm yolu üzere bir küçük kubbede gömülüdür. Bunlar bütün sanat ve tarikat ehli reisleri piridir, zira Hz. Resul, bu Ebû Ubeyd Cüzrecî'yi Ensârîlere reis etmişti. Sahâbe-i kiramın büyüklerindendir.

<sup>73</sup> Müneccim: Yıldızların durum ve hareketlerinden geleceğe ait hükümler çıkaran kimse. Gök bilimci, astronom. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.2213.

<sup>74</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz., Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, s.369-372.

<sup>75</sup> Remil, nokta ve çizgilere dayanarak gelecekteki haber vermek demektir. Remilci de bu yolla gelecekteki haber veren kimselere denir. Remil, özellikle kum ile yapıldığından kum falına bakanlara remilci denir. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.2570.

<sup>76</sup> Nakib: Tekkede, mukabelede, semâda şeyhe vekalet veya yardımcılık eden kıdemli derviş veya dede, esnaf teşkilatında şeyh yardımcısı. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.2292.

<sup>77</sup> Ehl-i Hiref, Ordu gerisinde başta silah olmak üzere diğer harp teçhizatının yapım onarım vs. işleri yapanlar ve diğer meslek ve sanat sahiplerine denir ki bunlardan bazıları sefere de götürülmektedir. Bkz. Pakalın, *a.g.e.*, II, s.728.; Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, s.462-464.

### ***Sanat Ehli Şeyhleri Esnafı***

Neferât 105, pirleri Hz. Selmân-ı Fârisî'dir. Hz. Ali kemerini bağladı, kabri Bağdad'dadır.

### ***Sanat Ehli Çavuşları Esnafı***

Neferât 415, pirleri Huddâm oğlu Ömer'dir. Selmân-ı Fârisî belini bağladı, kabri Yemen'de Veysel Karanî yanındadır. Bütün sanat ehli çavuşlarının pirlidir. Ancak vezir ve beylerbeyi çavuşları, silahşor askerlerin piri Malik Ejder'dir, kabri Kırım'da denilmiştir.

### ***Sanat ve Tarikat Ehli Faraşları<sup>78</sup> Esnafı***

Neferât 2000, bunlar da hesapsız kavimdir, ancak sefere me'mur olup ordu mollasıyla alay eden bunlardır. Pirleri Nusayr-i Hindî'dir. Selmân-ı Fârisî belini bağladı, kabri Basra'dadır. Allah sırrını kutlu eylesin. [157a] Bu topluluğun ellerinde süpürgeleri, faraşları, Sönbeki Adası süngeri, boğazlarında örtüleri ile edeplince geçerler.

### ***Cenaze Peykleri<sup>79</sup>, Ölü Yıkayıcılar Yani Şehit Yıkayıcıları Esnafı***

Neferât 4000, pirleri Amr-ı Ayyâr'dır, kemerini Hz. Ali bağladı, kabri Humus'tadır. Bu Esnafın İslâm ordusunda işleri şehitleri ve kimsesiz garipleri yıkayıp gömerler. Bunlardan başka sefere me'mur vezir, ayan ve ileri gelenlerin imamları ve müezzinler ki, yukarıda yazılmıştır, tepeden turnağa silahlı olup renk renk değerli elbiseler ile hızlı atlara binip sefere dair kasideler ve “Allaümme yâ Hâdî asan eyle yolumuz” ilâhîlerini davudî yüksek sesle okuyarak geçerler, zira İstanbul'da ne kadar selâtin ve vezir camileri var ise onların imam, hatip ve müezzinleri huzurda kalıp yukarıda yazılan sefere me'mur ordu imamlarına, müezzinlerine, muarriplerine, na'athânlarına, hafızlara, cenaze peyklerine birer aylık ulufelerini verip yardım ederler. Bunlar da sefere giderler. Fakat hünkâr müezzinleri iki pay, sadrazam müezzinleri birer pay alıp sefere giderler. Onlardan başkası toplanan bütün malları eşit şekilde bölüşüp gaza ederler. Bu esnaflardan başka garazsız, Allah için gazaya giden fakirlerin hesabını Allah bilir. (484)

<sup>78</sup> Ferrâş: Yayıcı, döşeyici, bu hizmetleri yapan kimse; câmi, mescid ve imâret gibi yerlerin temizliğine, döşemesine bakan kimse. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.941.

<sup>79</sup> Peyk: Haber taşıyıcı. 5-6 yaşlarından itibaren özel eğitime tabi tutulan “Peyk adayları” değişik ortam ve koşullarda koşu çalışmaları ve beslenmeleri ile iyi şekilde yetiştirilirdi. 17-18 yaşlarına geldiklerinde ise İstanbul At Meydanı'nda çok ciddi bir sınava tabi tutulur, en iyi dereceyi alan da en yüksek maaş almak kaydıyla “Yaya haberci” olarak devlette göreve başlar, özellikle de sarayda görevlendirilirdi. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.2500.; bilgi için bkz., Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, s.439-444.

### ***Çocuk Mektepleri Esnafı***

Hesabını Hûdâ bilir, ancak mektep hocası 1993, mektep yine 1993, bu hocaların pirleri kâinatın hocası, varlıkların övücü Hz. Muhammed Mustafa'dır, piri Cebrail'dir, ondan Allah'a ulaşır, zira Hz. Risâlet, İmam Hasan ve İmam Hüseyin'in dedesi ve hocaları idi. Sıbyan (çocuk) mekteplerinin pirleri İmam Hasan ve İmam Hüseyin'dir. Bu anılan muallimhanelerin nice kere yüz bin ecinne askeri gibi küçük büyük ebcet okuyan çocukları kâğıttan hesapsız külahlar giyip ellerinde dübelekler çalıp her bir sıbyan mektepleri birer çeşit giysi ile çeşit çeşit şakalar edip kimisi "İllâ yansuru's-sultân" (Allah sultana yardım etsin) diyerek kimisi "İlahî İzz-i zâtın hürmeti için dahi bin bir sıfatın hürmetiyçün" der, diğer küçükler âmin deyip hocaları dua ederek bölük bölük çamapur askeri gibi kalabalık grup grup (grup grup) geçerler. Yüz binlerce çocuk da başlarında şeb külahları üzere türlü türlü tüyler, çeşitli ziller ile kendilerini süsleyip ellerinde def, kudüm, Eyüp dübelekleri ile "İllâ yansuru's-sultân" (Allah sultana yardım etsin) deyip ellerinde tak ederek sesleri göklere ulaşır dua harmanı içinde geçerler. Bu topluluğu ecinne ve dünya yüzünde bir şey görmüş değildir.

### ***Dilenciler Şeyhi<sup>80</sup> Esnafı***

Nefer bir.

### ***Dilenci<sup>81</sup> Esnafı***

Nefer 7000, "Sadakalar Allah'dan bir farz olarak, ancak fakirlere, miskinlere..." [Tevbe, 60] âyetine mazhar olmuş bir alay çerçi ve gariplerdir. Her biri birer hırkaları, ellerinde türlü türlü sancakları, başlarında hurma lifinden sarıkları ile "Ya Fettâh" esmâsıyla bütün körleri birbirinin omuzlarına yapışıp kimi aksak, kimi topal, kambur, kimi felçli, kimi saralı, kimi elsiz, kimi ayaksız, kimi çıplak, kimi eşeğe binmiş bir hengâme dua ile nice bin bayrakların arasına çerçiler şeyhini ortaya alıp şeyhleri dua ettikçe 7.000 fukara

---

<sup>80</sup> İstanbul'da eskiden beri asla önlenememiş olan dilencilik, Tanzimat'tan önce hiç olmazsa kontrol altına alınmak istenmiş, İstanbul dilencileri bir esnaf zümresi kabul edilerek, yeri Eyüp Camii olmak üzere bir kâhyalığa bağlanmıştı. Halk, "dilenciler kâhyası" derdi. Bu suretle cenaze dilencilerinin çokluğu ve yapışkanlığıyla meşhur Eyüp'te dilencilere birer esnaf ruhsat tezkeresi verilmiş, nispi bir huzur temin edilmişti. Bkz. Koçu, *a.g.e.*, s.109.

<sup>81</sup> Eskiden, bakacak hiç kimsesi olmamak şartıyla, kadın yahut erkek, bir iş yapamayacak kadar ihtiyar, iki gözden de mahrum, iş görmeyecek derecede sakat, kötürüm, bir yanı mefluç (inneli), bir kazada elleri, kollan veya ayaklan, bacaklan kesilmiş olanlar dilencilerine seran cevaz verilir, İstanbul asayişine memur yeniçeri ağalığınca dilenciler üzerine "dilenciler başbuğu" unvanıyla tayin edilen bir zabıt tarafından bu gibilerin ellerine "cer kâğıdı" denilen bir dilencilik ruhsatnamesi verilir. Elinde cer kâğıdı olmayanların dilencileri şiddetle yasaktı. Buna rağmen dilencilik XVI. asırda İstanbul'un en büyük dertlerinden biri olmuştu. İstanbul'da dilenciyle mücadele bu asırda başlamış, fakat bu mücadelede dört yüz yıldan beri basan kazanılamamıştır. Bkz. Koçu, *a.g.e.*, s.101-105.

bir sestem “Allah Allah” ile “Âmin” dediklerinde sesleri göklere ulaşır. Bu tertip üzere onların dilenciler şeyhi alay içinde Alayköşkü dibinden geçiş yerinde durup padişaha hayır dua edip ihsan ve inamlar alıp geçerler. Pirleri Şeyh Hâfi'dir, Selmân belini bağlamıştır, gazadan gelen Müslüman gazilerden “Ve sakın bir şey isteyeniyi azarlama” [Duhân, 10] nassı üzere “Şey'ullâh” deyip sadaka alırdı, kabri Medine-i Münevvere'de Kibleteyn yakınındadır.

### ***Arasat<sup>82</sup> Şeyhi Esnaftı***

Nefer 155, bunların her biri hamam kubbesi kadar türlü sarıklar sarıp sarıklarını götürmeye boyunları dayanamaz. Her birinin sarıklarını beşer onar adam dayanıp götürürler. Kimi eşeğe binmiş, kimi yaya, kimi katıra binip sarığını başka bir ata yükletip her biri birer çeşit sarıkla [157b] el açıp dua ederek geçerler.

### ***Medrese Talebeleri Esnaftı***

Neferât 12.000, bunlar da hesapsız yanmış, kanmış kavimdir, ancak 12.000 kemerbaşları ve hizmetçilerinden martılar, dizmânlar ve berebaşları ile çeşit çeşit keçe külâh üzere renk renk çiçekleri başlarına takarak süsleyip ellerinde Kudûrî, Mülteka'l-ebhürten, Keşşaf, Kadıhan kitapları, bellerinde kan saçan kılıçları, sapanları, gedelec yayları, okları, bazısı güzel şiirler okuyarak her biri yaya kemerbaşları hızlı atlar üzere hazır olup sanki dersini müzâkere edip geçerek, Alayköşkü dibinde âyet: “Allah uğrunda (nasıl savaşmak lazımsa öylece) hakkıyla cihad edin.” [Hacc, 78] nassını tefsir ettiklerinde Murad Han hoşlanıp suhteler taifesine üç kese altın ihsanları olup hayır ve sena ile geçtiler. Onların piri, Suffe erbabının başı Ebû Derdâ-i Âmirî'dir, Selmân belini bağladı, yukarıda yazılıdır.

### ***Peygamber Efendimizin Soyu, Temiz İrk Âl-i Âbâ, Seyyidler<sup>83</sup>***

Adet 17.000, Allah'ın büyüklüğü, bu topluluğun büyük alayı Resûlullah evlâdının sarığı ile belirince bütün seyirciler “Allâhümme salli âlâ Muhammed” derler. Sanki ilâhî bir nur parlayıp bütün ihtişamlarıyla ata binerek çifte çifte geçerler. Pirleri İmam Hasan, İmam Hüseyin, valideleri Fâtıma Zehra, ataları peygamberlerin sonuncusu Muhammed Mustafa'dır. İmam Hasan (...) da gömülüdür. Karısı, zehirledi ve böylece şehit oldu. İmam Hüseyin, Yezid cenginde Kûfe'de şehit oldu. Mübarek cesedi Bağdad'a (...) konak yakın

<sup>82</sup> Arasat: Mahşer yeri, bütün ölümlerin kıyamet günü dirilip toplanacağı meydan, haşr ve neşir meydanı. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.158.

<sup>83</sup> Seyyid: Efendi, önder. Hz. Muhammed'in küçük torunu Hz. Hüseyin'in soyundan gelen kimselere verilen ad. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.2764.

İmam Hüseyin’de büyük bir türbede gömülüdür. Kutlu başlarını, Yezid Şam’dan Mısır’a gönderdi. Hâlâ Mısır-ı Kahire içinde Han-ı Halil yakınında İmam Hüseyin Meşhedî’nde yüksek bir kubbe içinde kutlu başları gömülüdür. Bir camii var. Dört tarafındaki mermer direkler Kâbe-i Şerif avlusunda yapıldığından Kâbe-i Şerifin siyah örtüsünü o direklere sarıp dikerler. Daha sonra Kâbe’ye götürürler. İmam Hüseyin büyük türbedir, bütün Mısırlılar gece gündüz ziyaret ederler. Sözü’nün kısası bütün şerifler geçip ardi sıra nakibü’l-eşraf<sup>84</sup> yeşil sarığıyla atına saçaklı abâyîsiyle, zira bu da 500 akçe molladır sağ tarafında ordu kadıaskeri, yeniçeri çukadârıyla, muhızlıları, diğer hizmetçileriyle, bunların sağında müneccimbaşı kıyafetiyle 500 akçe mevleviyet pâyesiyle muhızbaşı<sup>85</sup> keçesiyle, yeniçeri çukadârıyla üç molla geçip ardları sıra giyimli iç-oğlanları mahubları, ardları sıra sekizer kat mehterhane davullarına meçekler çalıp şanla Alayköşkü dibinden geçerler.

Ancak bu kadıasker alayında olan 38 adet grup çeşit çeşit Esnafın tamamı (...) askerdir.

Önce a’vân askerleri ordusu, daha sonra Resûlullah’ın şeriat askerleri. Bundan sonra cerrah, göz hekimi ve hekimler Esnafını bildirir, zira bir diyarda cerrah ve göz hekimleri olmasa ol şehire varıp yerleşmek doğru değildir. (486)

## Dördüncü Bölüm [Hekimbaşı Esnafı ve Yardımcıları]

### *Çok Gerekli Hekimbaşı<sup>86</sup> Esnafı*

Birdir, 500 akçe mevleviyet ile hâkimdir. Kavuşu, saçaklı abayîsi, muhızlıları, keçeli hünkâr kapıcısı, yeniçeri çukadârı, yüz adet iç hademeleri vardır. Tekirdağ şehri bu

<sup>84</sup> Osmanlı devlet teşkilâtında seyyidlerin ve şeriflerin doğum ve vefât kayıtlarını tutan ve işleri ile ilgilenenlere Nakibü’l-eşraf denir. Ayrıntılı bilgi için bkz., Murat Sarıcık, “Osmanlı Devleti’nde Nakibü’l-Eşraflık Kurumu”, *Osmanlı*, X, Yeni Türkiye Yay., İstanbul, 2002, s.385-393.; Pakalın, *a.g.e.*, II., s.647-648.

<sup>85</sup> Mantran, *a.g.e.*, I, s.143-144.

<sup>86</sup> Osmanlı sarayının ve memleketin sağlık işleriyle uğraşan teşkilât. Bu teşkilâtın başındaki vazifeliye “hekimbaşı” denilirdi. Bazı kaynaklara göre Fâtih Sultan Mehmed Handan önce Sultan İkinci Murâd Han döneminde yerleşmeye başlayan bu kuruluş, sonraları daha da gelişti. Sultan İkinci Murad Han döneminde Hekim Şeyhi’nin, hekimbaşı olarak tayin edildiği bilinmektedir. Hekimbaşı, padişahın çevresinde çalışan kişilerin en büyüklerinden sayılırdı. Bu sebeple hekimbaşılığa tayin edilenlere 18. yüzyıla kadar sadrazamlar, sonraları da dârüssaâde ağaları, padişah tarafından hediye edilen bir kürk giydirenlerdi. Hekimbaşı, dârüssaâde ağasına bağlı olmakla beraber her türlü yazışmaları sadrazamla yapardı. Bütün sağlık personelinin tâyin ve göreve alınmalarında onun tavsiyeleri alınırdı. Hekimbaşalarına geçimleri için arpalık yani herhangi bir yerin vergisi verilirdi. Hekimbaşının selâhiyetleri bugünkü sağlık bakanının selâhiyetlerine eşitti. Ancak bu selâhiyetler askerî alana da yansardı. Savaş zamanında hekimbaşı, aynı zamanda “ordu hekimbaşısı” idi. Müneccimbaşılık vazifesini de gören hekimbaşılar, her yıl hicrî yılbaşında bir zayıce (hâdiseleri düzenleyen yıllık cetvel) yapıp pâdişâha takdim ederlerdi. Ayrıca adlî tabiplik görevini de yürütürlerdi. Bkz. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, s.364-368.

hekimbaşılara arpalık şeklinde verilmiştir. Hekimlerin pirleri Hz. Zünnûn-ı Mısrî'dir. Mısır Meliki Mukavkıs, Hz. Risâlet'e gayet muhabbet edip her zaman Hazret'e elçi gönderip,

“Yâ Muhammed, Rum keferesi Mısır diyarına istilâ edip tasarrufları altına alıp vilâyetim elden gitti, lütf edip büyük ordu ile Mısır'ı fethedip eliyin altında bir boybeyi gibi kemterin olam” diye Zünnûn-ı Mısrî'yi bir çatal kılıç ile bir katır ve dört adet Kıbtî cariyesi hediyeler ile Kıbtî Zünnûn'u Hazret'e gönderdi.

Hazret kılıcı Zülfikâr diye Hz. Ali'ye, katıra Düldül diye yine Hz. Ali'ye verdi. Cariyenin birini Hz. Ebûbekir'e, birini Zübeyr'e birini Şair Hâssan'a verip Hâssan oğlu Abdurrahmân o temiz kızıdan oldu. Bu kızın kız kardeşi Mariye [158a] cariyeyi Hz. Resul kendileri alıkoyup oğlu Hz. İbrahim o Mariye cariyeden doğdu. Zünnûn, Hazret'in bu cömertliğini, mübarek gül cemalim görünce iman ile şereflendi. Hazret, mesleğini sorunca “Kâtibim, şairim, âlim-i hazık ve tabib ve fessâdım (usta tabibim, kan alıcı hekimim)” deyince Hz. Resul, Hz. Ali'ye emredip Hazret huzurunda Hz. Ali Zünnûn'un kemerini bağladı.

Peygamberimizin elini öpmek şerefine erdi, bütün hekimlere pir ve önder oldu. el-Âs oğlu Amr ile memleketini görmek için Mısır gazasına gelip Fustât şehri ki eski Mısır'dır, orada ceng yerinde mızrak ile yaralanıp şehit oldu. Yine Mısır'da imam Şafîî tarafında Şeyh Ukbe-i Cüheynî yanında bir türbede gömülüdür. Bütün tabiplerin silsileleri ona ulaşır.

### ***Dükkân Hekimleri Esnafı***

700, neferât 1.000, nice yüz bin dükkânları yoktur. Ancak alay sırasında bunlar tahtirevanlar üzere dükkânlarını hekimlik âletleri, hokkaları, çeşitli hap şişeleri ve çifteler ile süsleyip bazı hasta adamların nabızlarını tutup geçerler. Bu esnaf hakkında Hz. Resul hadis buyurmuşlardır, “İlimlerin birincisi bedenler ilmidir, ikincisi de dinler ilmidir.” Bu manaca büyük bir şehirde yahut büyük bir orduda uzman hekim, iyi kan alıcı, uzman cerrah olmasa o şehirde ve orduda olmak caiz değildir.

İmdi bu yüzden ilk olarak hekimler ve göz hekimleri esnafı yazıldı. Ancak bu ilim çok eski bir ilimdir. Eskiden pirleri Hz. Lokman idi. Fisagores, Eflâtun-ı İlâhî, Bukrat, Sokrat, Aristatalîs, Calinus, Mernos adlı eski hekimler gelerek akıl ile bir kılı kırk yarıp ilim ile göğe merdiven dayamışlardı. Sonunda ecel derdine derman bulamayıp âhirete tahtirevan ile gittiler. (487)

### ***Göz Hekimleri Esnafı***

Dükkân 40, neferât 80, eski zamanda pirleri Hz. Musa çağında bir Yahudi hatunu idi. Hz. Musa'nın gözü ağrıdığında Cenâb-ı Bârî “Yâ Musa o hatuna var ki gözüne ilaç et-sin” buyurdularında Hz. Musa o kadına gitti. O da Musa'nın ayağı altından toprağı alıp mübarek gözlerine ekince Hz. Musa şifa buldu. Bu hâl üzere o kadın 200 sene göz hekimliği etti. Fakat Hz. Risâlet zamanında göz hekimlerinin piri (...) dir. Hz. Selmân belini bağladı. Kabri cihanın yarısı olan İsfehan'dadır. Hâlâ mübarek kabrinden göz ağrısına tutulan bir adam toprak alıp gözüne sürse şifa bulur. Hâlâ sairleri arasında İsfehan göz hekimleri meşhurdur. Bu topluluk tahtirevanlar üzere dükkânlarını çeşit çeşit kıymetli giysiler ile süsleyip sürme kutuları, türlü türlü milleri, nice çeşit gözle ilgili âletler ile dükkânlarını süsleyip bazı hasta adamlara ilaç ederek geçerler.

### ***Dükkânsız Tutyacılar<sup>87</sup> Esnafı***

Neferât 100, pirleri yine (...). Bunlar kutular içinde koruk tutyası, çiçek tutyası ve peygamber sürmesi gezdirip işleri ile alaya katılırlar.

### ***Macuncular<sup>88</sup> Esnafı***

Dükkân 200, neferât 500, çok eskiden pirleri Fisagores-i Tevhidi idi. Ancak Hz. Peygamber döneminde gerçek pirleri Hz. Ubeyd-i Attar'dır<sup>89</sup>, Selmân-ı Fârisî belini bağladı. Hz. Hamza ile birlikte şehit olup Uhud Dağı eteğinde defnedildi. Bu macuncu taifesi, tahtirevanlar üzere dükkânlarını macun hokkaları, gümüş hokkalar ve gümüş hokkaları ile süsleyip yardımcıları tunç havanlar içinde besbâse, kebâbe, tarçın, karabiber, kâküle, havlan, havlıcan, udülkahr ve zencefil gibi edviyeleri (ilaçları) dövüp [macun ederler]. Nice güneş gibi parlayan dilberler gümüş hokkalar içinde panzehir, deva-yı misk, dilber dudağı macunlarını gümüş hokkalarla iki tarafta duran seyircilere saçarlar. Ancak her bir dilber bir nezaketle macunu dudağına sürer veya gerdanı altından geçirip cilve ederek dilber dudağı macununu sunarlar.

### ***Cerrahlar Esnafı***

Dükkân 400, neferât 700, pirleri Ebû Ubeyd-i Kassab'dır, Selmân-ı Pâk belini bağladı, kabri Lahsa'dadır. Bunlar silahlı olup tahtirevanlar üzere dükkânlarını diş

<sup>87</sup> Tutyâ: Çinko, Sürme. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.3210.

<sup>88</sup> Çocuklar için macun yapan ve satan kimse. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.1887.

<sup>89</sup> Macuncuların ilk piri Fisagors'tu. İslami pirleri de, Peygamberimiz zamanında sıhhi macunlar yapmış olan Ubeyd Attar oldu. Bkz. Koçu, *a.g.e.*, s.13.



çıkarmak kelpeten (kerpeten), mengene, küsküler testere, bıçkı, minşâr, eğeler, daha nice bin türlü cerrah âleti ile işyerlerini süsleyip bazı adamların kollarını, başlarını, ayakların timar eder şeklinde geçerler.

### ***Deva İçecekleri Esnafı***

Dükkân 500, neferât 600, pirleri Süfyân-ı Sevrî oğlu Tayyib Ali'dir, kabri Yemen Adeni'ndedir. [158b] Bu topluluğun çoğunlukla dükkânları Sultan Bayezid'de, Hocapaşa yakınında Meydancık Mahallesi'nde ve Galata'dadır. Bu Esnafın işleri, sığırdili otu, hindiba, köknar, nane, zater gibi otların özsuğunu çıkarırlar. Diğer otlardan da özsular çıkararak çeşit çeşit (488) şişelerle dükkânlarını süsleyip geçerler. Gazilere savaşlarda bu ilaçlar çok gerekli olduğundan bunlar da metalarını göstererek pür-silah geçerler.

### ***Gülsuyu Esnafı***

Dükkân 14, neferât 70, bunlar Eski Bedesten önünde iri küp kadar bakır kazanlar içinde Edirneli kadınlar, gülsuyu satarlar. Başkaları da dükkânlarda buhur suyu, kadı suyu, gül suyu, amber suyu, aselbend suyu, mâverd suyu, yasemen suyu gibi kokulu güzel sular satarlar. Pirleri Itriddin-i Hindî'dir, kabri yine Hindistan'da Rey şehrinde. Hz. Resul, güzel kokuyu severdi. Bu zât Hz. Peygamber'e daima gülsuyu hediye getirirdi. Kemerini Hz. Ali bağlayıp pir oldu. Bu esnaf tepeden tırnağa silahlı geçerken dükkânlardan iki tarafta olan seyirciler üzerine gülsuyu ve buhur saçarak geçerler. Bütün cadde kokulanır.

### ***Şifa Yağları Esnafı***

Dükkân 80, neferât 115, pirleri Abdüssamed Zeyyât Basravî'dir, Selmân kemerini bağladı. Kabri Bağdad diyarında Kurna Kalesi Mezarlığı'nda halkın ziyaret yeridir. Kabrinden daima bir yağlı toprak çıkar. Cüzzam<sup>90</sup> ve ker<sup>91</sup> olan bir adam hamamda kese sürünüp o yağlı topraktan sürünse Allah'ın izniyle kurtulur. Bu Esnafın işleri bademden, servi kovağından, cevizden, fındık, fıstıktan ve başka şeylerden yağlar çıkarıp damlalık şişeleri içine koyup tahtirevanlar üzere dükkânlarını süsleyerek halka yasemen yağı, sümbül yağı, gül yağı, reyhan yağı ve kulemisk yağları saçarak geçerler.

Bu yukarıda yazılan (...) 11 adet esnafın toplamı (...) askerdir, hepsi tepeden tırnağa silahlı olup Alayköşkü dibinden çeşit çeşit şakalarla mallarını göstererek geçip 500

<sup>90</sup> Cüzzam: İnsan vücudunda yer yer lekeler veya çibanlar ve yaralar şeklinde beliren, çok bulaşıcı, iyileşmesi güç bir deri hastalığı. Sari bir hastalık olduğu için cüzamlılar hükümet tarafından Üsküdar'da Karacaahmet mezarlığında bulunan bir binada muhafaza altında bulundurulurlardı. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.509.

<sup>91</sup> Ker: Sağrlık *Kubbealtı Lugatı*, II, s.1648.

akçe molla hekimbaşı özel kavuğuyla, hizmetçileri temiz surâhileriyle geçer. Ardı sıra kehhâl-başı (göz hekimi), cerrahbaşı at başı beraber görkemli koşumlarıyla geçerler. Onların ardı sıra hekimbaşının eli asalı yardımcıları ile,

### ***Timarhaneciler Esnafı***

Pirleri Divâne Hürûm'dur, Selmân-ı Pak nazarı deĝmiştir. Hz. Hamza'nın sadık dostudur ve (...) de gömülüdür. İstanbul içinde beş adet timarhanenin ne kadar divaneleri var ise 200 adet timarhaneciler, iki, üç yüz yeri göğü bilmez divane zirzop yelhop divaneleri altın gümüş yaldızlı demir zincirler ile hekimbaşı yamakları ellerinde şişeler içinde mecnunlara şifa olacak içecekler verip bazısını ser-timarhaneci küllâbîlar (timarhane hademesi) al aşağı edip deynek çalıp pehlivan silleleri vurarak her bir divane ejderha gibi zincir kırarak herbiri birer tavırla kimi çıplak, kimi ağlar, kimi sızlar, kimi güler olup tuhaf sözler ederek seyirciler üzere saldırap halkı bölük bölük kaçıarak kimi nara urarak adam ejderhası gibi geçerler. Eğer bunların vasıflarım o alay gününde yazsak ciltli bir kitap olur. (489)

### ***Timarhane ve Hastahane Hademeleri<sup>92</sup> Esnafı***

Beş timarhanede hademe 700, bunların pîrî ashâb-ı güzînden (...) dir. Selmân-ı Pak belini bağladı, kabrini bilmiyorum. Bu topluluk nice tahtirevanlar üzere hastaları timar edip yemek ve ilaç vererek geçerler. Bunlara bütün vakıflar tarafından yol masrafları verilip tehlikeli yerlere tahtirevanlar getirir ve savaş yolunda hasta olanlara hizmet eder pak, dindar ve temiz bir alay kimselerdir. Bu hastaların arasında hekimbaşı ve cerrahbaşı yamakları tepeden tırnağa silahlı olup Alayköşkü dibinden sekizer kat mehterhâne çalarak geçerler. (...)

---

<sup>92</sup> İstanbul'da Haseki Sultan camii yanında Kanunî Sultan Süleyman'ın zevcesi Hürrem Sultan tarafından 946 H. 1539 M. de yaptırılan hastahâne ile Süleyman'ın validesi Ayşe Hafsa Sultan'ın 962 H. 1554 M. de yaptırdığı hastahâne ve İstanbul'da 963 H. 1555'de cami, imaret, darül-hadis, türbe, matbah ve hamamı havi Süleymaniye külliyesiyle beraber yapılan hastahâne ile tıp tedrişhânesi J XVI. yüzyıl ortalarına kadar olan sağlık kurumlarından. 965 H. 1557 M. tarihinde tertip edilen vakfiyeye göre Süleymaniye darüşşifası kadrosunda birisi otuz akçe yevmiyeli başhekim olmak üzere yirmi ve on akçe yevmiyeli üç hekim ve biri altı diğeri üç akçe yevmiyeli iki cerrah ile aynı yevmiyeli iki göz hekimi ve bir eczacı ve iki eczacı kalfası, bir vekilharç, bir kâtib, dört şerbetçi (şurupları yapan), bir kilerci ve hastalara hizmet eden ve delileri zapteden dört kayyum, iki çamaşırıcı, bir berber, bir tellâk vardı; her günkü ilaç masrafı olmak üzere başhekimin emrine üçyüz akçe konmuştu. Süleymaniye hastanesinden başka tıp medresesine yirmi akçe yevmiyeli bir müderris (Profesör) tayin edilmiş olup, tıp nazariyatını tedris edecek olan bu profesörün sekiz de talebesi vardı. Tıp tedrisatı haftada dört gündü. Süleymaniye hastahânesinde delilere mahsus ayrı koğuş vardı. Bilgi için bkz., Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, s.511-512.

## Beşinci Bölüm [Çiftçibaşı Esnafı]

### *Çiftçibaşı<sup>93</sup> Esnafı*

Dükkânları yoktur fakat dört mevleviyet yerde (İstanbul, Galata, Üsküdar, Eyüp) 26.000 tarla yazılıp 57.000 çiftçi sayılmıştır. Pirleri eski zamanda Hak emri ile Hz. Âdem idi, fakat Hz. Peygamber döneminde pirleri Ömerü'l-Harrât oğlu Hz. Reyyâs'tır. Hz. Ali kemerini bağladı, kabri Havran sahrasındadır. [159a] Ağaları bostancıbaşı<sup>94</sup> tarafından terekecibaşısıdır. Bu ikinci topluluğu, ayaklarında çarıklar, sırtlarında aba kaba dolamalar, renk renk yün hırkalar, başlarında türlü taşları süsleyip binlerce sığırları, camusların boynuzlarını altın varak ile yıldızlayıp her sığırın belinde kemer kuşaklar, üç renk atlas çullar nice bin kınalı sakar camuslara boyunduruk geçirip çifte çifte sapana pulluğa koşup ellerinde nodul, üvendire, dirgen, zevle, kerepe, rağa gibi âletler ile camusları saban sürer gibi sürüp “Ekmek benden bereket senden, Allahım” diye feryat ederek boğazlarında torba torba atmaca yani tohumluk buğdayı halk üzere serpererek “Benim elim değil Âdem ata elidir, Yarabbî berekat-ı Halil” diyerek bölük bölük geçerler.

### *Bağcı Esnafı*

Dört mevleviyet yerde cennet bahçelerine benzer bağ, bahçe ve bostanların toplam adedi 43.950 dir ki sanki her biri İrem bağlarıdır. Her bir bağda birer adamdan 43.950 adam eder. Ancak bazı bağda beşer onar adam vardır. Bunların dükkân ve tezgâhları olmayıp hepsi terekecibaşısı<sup>95</sup> marifetiyle 40.000 tepeden tırnağa silahlı asker ellerinde türlü kazmalar, çapalar, yabalar, beller, başlarında teller, çapa taraklar, tırmıklar, küsküler, aşlama testereleri, keserler, çeşitli bağcı âletleri nice bin kınalı bostan dolapları sığırlarını süsleyip “Oha diha babam” deyip “Allah Allah rahmet yâ Mevlâ, bereket yâ Mevlâ, kuvvet yâ Mevlâ” diye feryat edip her bir bağcının ellerinde, başlarında acayip taşları üzerini renk renk çiçekler ile donatıp iki tarafta duran seyircilere çiçek saçarlar ki büyük kalabalık bir askerdir. Bunların pirleri Ebû Zeyd-i Hindî ki ona Baba Rüten derler. Hz. Peygamber'in bağcısıdır. (490) Selmân-ı Fârisî belini bağladı. Bütün bağcıların silsilesi ona çıkar. Kabri Hindistan'dadır. Elli birinci pirdir.

<sup>93</sup> Bkz. Mantran, *a.g.e.*, I, s.176.

<sup>94</sup> Bilgi için bkz. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, s.465 vd..

<sup>95</sup> Tereke: Tahıl. Tereke Pazarı: Her türlü hububatın satıldığı yer. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.3125. Bilgi için bkz. Mantran, *a.g.e.*, I, s.176.

### *Meyve Ağaçları Aşlamacıları<sup>96</sup> Esnafı*

Neferât 500, bunlar ümmetin salihlerinden bir alay adamlardır ki her ağacın seçkininden birer yeni filizleri meyvesiz ağaçlara aşılarlar ki o ağaç sulu meyve verir. Hatta bir üzüm asmasında yirmi tür üzüm filizi aşılayınca yirmi tür üzüm verir. Dut ağacında da öyle aşılamalar edip yedi sekiz tür lezzetli dut olur. Pirleri yine Baba Rüten'dir. Bunlar da renk renk giysiler ile tabla tabla meyveleri başlarında getirip halka dağıtarak ellerinde aşılama fidanları, bıçkıları, keserleri ve diğer âletleri ile geçip dua ederler.

### *Sebzeciler Esnafı*

Dükkân 500, neferât 500, seyishaneler üzere dükkânlarını maydanoz, kereviz, hıyar, patlıcan, turp, şalgam, kabak ile süsleyip halka taze hıyar, kızılgağaç (havuç), tere, pırasa, şalgam saçarak geçerler. Bunların piri yine Baba Rüten'dir.

Bu yukarıda yazılan 4 esnaf asker toplam (...) adamdır. Bunlar o kadar halkça şakalar edip feryat ederler ki sesleri göklere yükselir. Bu çiftçi ve bağcılar nimet üretici kavimdir. Çok gerekli olduklarından askerler, ulemâ ve hekimler esnaflarından sonra bu çiftçiler takdim olundu, zira eski esnaftır. Din direği, ekmek pasesi, can pasesi bunların işidir. Bunlar bir hây-hû ile geçip terekeci başı 500 sarı ve sivri külâhlı hünkâr bostancıları ile onlar piyade ve tüfekâtıcı terekeci başı ata binmiş yanı sıra çiftçi başı at başı beraber olup ardları sıra sekizer kat mehterhane çalarak geçerler.

## **Altıncı Bölüm [Fırıncılar ve Unlu Mamuller Esnafı]**

### *Ekmekçiler<sup>97</sup> Esnafı*

Din direği gibi ilk pirleri Hz. Âdem'dir<sup>98</sup> ki âyet, “Şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa ikiniz de (nefsine) zulmedenlerden olursunuz.” [Bakara, 35] diye buğday ağacından yeme

---

<sup>96</sup> Osmanlıda tarım teknolojisi, devrin şartlarına göre ileri düzeydeydi. Meyvecilik ve bahçecilikte Türklerin Avrupa'yı derinden etkilediği bilinmektedir. Bilhassa Macaristan'da iskan edilen Türk köylüleri, buradaki halka gübreleme, aşılama, ilaçlama, sulama gibi hususlarda olumlu etkiler bırakmışlardır. Nitekim Macar Takats, “bahçıvanlık sahasında Türk-Macar münasebetleri bizde çok hayırlı şeyler doğurmuştur. Macaristan meyve ağacı ve çiçek hususunda şark ve garp arasında mutavassıt olmuş, Macar meyvesi, 16. asır ortalarında Avrupa'ca büyük şöhret kazanmıştır. “ demektedir. Abdullah Saydam, *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, Trabzon, 1995, s.333.

<sup>97</sup> Ekmek yapan ve satan kimse. Osmanlı sarayında yenen ekmeği pişirip hazırlayan sınıfın başına ve askere ekmek teminini iltizam usulüyle üzerine alan müteahhite de ekmekçi başı denirdi. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.821.

diye Allah Âdem'e emreder. İnsan unutkan olduğundan Hakk'ın emrini unutup yeryüzüne inince yine Hakk emri ile buğdayı Cebrail getirip bir diktikde buğday kaynatmıştır. Âdem Peygamber'in [159b] yiyerek açlığını giderdiği ilk yiyecek buğday çorbasıdır. Hâlen bir kimse evine bir adam davet etse "Aş Baba çorbası yiyelim" der. Aş muhallebi şekerli pâlude yiyelim demez. Daha sonra Cebrail'in öğretmesiyle Hz. Âdem Peygamber buğdayı un edip hamur edip, sonra ekmek edip sıcak iken yiyip açlığını giderdi. Bundan dolayı taze sıcak ekmek taze can verir.

Bu yüzden ekmekçilerin piri Hz. Âdem'dir. Ancak Hz. Risâlet zamanında ekmekçilerin piri İmrân-ı Berberi oğlu Ömer'dir, Selmân-ı Pak, Hz. Ali huzurunda beline kuşak bağlayıp icazet verdi.

Hâlâ ekmekçilerin piri 87 yaşında vefat etti. Medine-i Münevvere, Bakî Mezarhğı'nda gömülüdür ki beş kerre ziyareti nasip oldu. Sanatkârlar arasında Selmân-ı Pâk'in kemer bağladığı üçüncü pirdir, bu ekmekçi sanatının çok esnaf yamağı vardır, hesapsız askerdir.

Bu ekmekçilerin dükkânları 999, neferât 10.000, bunlar arabalar üzere ekmekçi dükkânları yapıp kimi hamurkârlık eder, kimi ekmek pişirip seyircilere ufak ekmek üleştirirler. Tahtirevanlar, arabalar, kızaklar üzere hamam kubbesi kadar üstü çörekotlu, susamlı hâs beyaz ekmekler yaparlar ki her biri ellişer kantar gelir ekmeklerdir. Kızaklar üzere olan ekmekleri yetmiş seksen çift camus çeker nice böyle büyük ekmek yaparlar. Fakat bunların fırında pişmesi mümkün değildir. Yeri hendek gibi yarıp üstlerini kül örtüp dört tarafını ateşle çevirip yavaşça pişirirler, görmeye değer.

Dükkânlarında beyaz Ramazan pideleri, somunlar, lâvaşa, yufka, ekmekler yaparlar. Büyük ekmeklerin birkaçını Alayköşkü dibinde padişah huzurunda yağma ettirirler, zira İstanbul mollası evine kadar uzak mesafede olduğundan götürmesi müşkildir. Birkaç büyük ekmekleri de İstanbul mollası evinde yağma ettirirler, çünkü bütün alay orada son bularak dağılıp her esnaf, ağaları ve şeyhlerini yine alay ile evine götürüp herkes evlerine giderler.

---

<sup>98</sup> Ekmekçilerin piri, cennetten dünyaya indiğinde buğdayla karnını doyuran Hazret-i Adem'di, Peygamberimiz zamanında Medine'de ilk defa ekmek pişiren Amir bin İmran ekmekçilerin İslami piri oldu. Bkz. Koçu, *a.g.e.*, s.13.

### ***Yeniçeri Ekmekçileri Esnaft***

İşyeri birdir, neferât 300, hepsi acemi oğlanlarıdır, Yeniçeri Ocağı'na tayın verir başkasına vermezler. Yoksullara siyah fodla<sup>99</sup> verirler, ancak gayet lezzetlidir. Bu işyeri eski odalar ile acemi oğlanları odaları arasında büyük bir işyeridir. Bir çorbacı, bir fodla kâtibi, yedi adet merammâtçı<sup>100</sup>, yedi adet mutemedleri, bir ekmekçibaşısı, bir kethüdası bölükbaşları vardır. Bunlar da arabalar üzere dükkânlarında ekmek yaparak, un eleyerek büyük ekmekleri sırık hamallarına getirtip iki tarafta olan seyircilere ekmekler dağıtarak hepsi sivri külâhlı acemi oğlanları ile tepeden turnağa silahlı saf saf olup ekmekçibaşısı, fodla kâtibi, çorbacısı peş peşe ihtişamla geçerler, sivri külâhlı seçkin askerdir.

### ***Tuzcular Esnaft***

Pirleri Hz. İbrahim Halilullah'dır.<sup>101</sup> Halilullah Kabe'yi yaptı. Tekne içinde bir hayli toprak kalınca İbrahim Halil hizmeti karşılığında Hak'dan rahmet istedi.

Cenâb-ı Allah “Yâ İbrahim, rahmet istersen oğlunu hocaya ver, çıplakları giydir, açları doyurup ziyafet çek, sana rahmet vereyim” dedi.

İbrahim “Yâ Rabbî nice aç doyluyayım?”

Hak Celle Âlâ “Yâ İbrahim çamur karıştırdığın tekne içinde kalan toprağı bir kısım Doğuya, bir kısım Batıya, bir kısım Kuzeye, bir (492) kısım Güneye atıp ziyafetimdir yiyin ey mahlûk-ı Hûdâ de” diye Cenâb-ı izzet hitap etti.

Hz. İbrahim öyle dört kısmı dört köşeye atınca Rabbü'l-İzzet yele emredip bütün toprağı yeryüzüne dağıttı. Hakk'ın emriyle her toz düştüğü yerde tuz olup bugüne kadar Hûdâ'nın bütün yaratıkları İbrahim Halil tuzundan yerler, acayip hikmettir. Fakat Hazret çağında tuz satan Hz. Ebû Mellâh-ı Yemenî idi, Selmân kemerini bağlayıp bütün tuzculara pir oldu, kabri yine Yemen'de Sana şehrinde dir. Bu esnaf ekmekçiye yamaktır, zira ekmek tuzsuz olmaz. Bunlar da tepeden turnağa silahlı olup tahtirevanlar üzere tuz dükkânlarında tuz tartarak “Tuz ekmek hakkı” için diyerek geçerler, piyade askerleri iki tarafta olan seyircilere tuz üleştirerek, şenlikler ederek geçerler.

<sup>99</sup> Fodla: Eskiden imaretlerde fakirlere, medreselerde talebelere ve görevlilere, yeniçeri ocaklarında ise askerlere dağıtılan, kepekli undan yapılmış pide şeklinde yassı ekmek. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.972.

<sup>100</sup> Merammât: Bir şeyi geçici olarak tamir etmek; merâmmâtçı, bir şeyi geçici olarak tamir eden, eğreti tamir yapan kimse. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.2010.

<sup>101</sup> İbrahim Peygamber Kabe'yi bina ederken kerpicine “tuz” kattığı için tuzculların piri addedilmişti. Peygamberimizin zamanında da Yemen'den Medine'ye Ebu Mellah adında biri ilk defa olarak tuz getirip satmıştı, o da tuzcuların İslami piri olmuştu. Bkz. Koçu, *a.g.e.*, s.13.

### ***Çörekçiler Esnafı***

Dükkân 200, neferât 2000, pirleri (...) Cidde’de yatmaktadır, Selmân belini bağladı.

### ***Börekçiler Esnafı***

Neferât 4000, dükkân 200, pirleri (...) kabri Kûfe’dedir. Selmân yetiştirmesidir.

### ***Gevrekçiler Esnafı***

Dükkân 55, neferât 200, pirleri Mukbil-i Zerrîn-kemerdir. Selmân belini bağladı. Kabri bilinmiyor. “Sıffin cenginde şehit oldu”, derler.

### ***Kâhçılar<sup>102</sup> Esnafı***

Dükkân 100, neferât 500, pirleri Şuayb-ı Havranî’dir, Selmân belini bağladı, kabri Habeş Zeylanı’ndadır.

### ***Gurabiyeciler Esnafı***

Dükkân 50, neferât 100, pirleri Helvaî Ömer’dir, kabri Basra’dadır.

### ***Simitçiler Esnafı***

Dükkân 70, neferât 300, pirleri Reyân-ı Hindî’dir, Selmân belini bağladı. İmam Hasan ve Hüseyin’e simit halka hediye getirip o şehzadelerin [160a] hizmetinde olurdu. Kabri Mısır diyarında Kına şehrinde, Abdürrahim Kınâvî yanında gömülüdür.

### ***Kadayıfçılar Esnafı***

Dükkân 50, neferât 100, pirleri Helvaî Ömer oğlu Reşid’dir, kabri Kudüs’tedir Selmân-ı Pak belini bağladı.

### ***Şehriyeciler Esnafı***

İşyeri 10, neferât 100, pirleri Ali İskenderânî, Selmân belini bağladı, kabri belli değildir.

---

<sup>102</sup> Kâh: Köşk, kasır, kule gibi yüksek bina. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.1514.

### ***Lokmacılar<sup>103</sup> Esnafı***

Dükkân 20, neferât 50, pirleri Hz. Ukkâşe'dir. Hz. Risâlet'in peygamberlik mührünü öptü. Selmân belini bağladı, hadis rivayetçisidir, kabri Maraş'tadır, ancak (...) ziyaret ettik.

### ***Gözlemeciler Esnafı***

Dükkân 60, neferât 105, pirleri Ebün-nidâ'dır, Şam'a bir merhale yerde, Safes Kalesi'nde gömülüdür.

Bu yukarıda yazılan 12 adet esnaf toplam (...) asker olup tepeden tırnağa silahlı cebe ve cevşene gömülmüş olup şeyh, yardımcıları, kethüdarları görkemli biçimde atlara binip neferâtları arabalar üzere fırınlar yapıp çeşitli eşyalarla dükkânlarını süsleyip çörekçiler nice yüz çörekleri tablalar ve kızaklar üzere korlar. İkişer çift sığır çeker, bademli, yumurtalı çöreklerdir. Dükkânlarını süsleyip nice yüz çörekleri ve halkaları sırik hamallarına yükletip halka çörek dağıtarak geçerler.

Börekçiler de çeşit çeşit Şam böreklerini, sini böreklerini başlarında ve arabalar üzere olan dükkânlarında halka börek dağıtarak geçerler.

Kâhçı, gevrekçi ve gurabiyeci esnafı yine dükkânlarında mallarını saçarak geçerler.

Simitçiler de arabalar üzere fırınlarını ve dükkânlarını donatıp araba tekerleği kadar simitleri sıriklara geçirip hamallarla götürürler. Küçük simitleri dükkânlarına koyup seyircilere simit, halka dağıtarak geçerler.

Kadayıfçılar da seyishaneler üzere dükkânlar yapıp çeşit çeşit ve renk renk kadayıf telleriyle dükkânlarını süsleyip halka kadayıf dağıtarak geçerler.

Lokmacılar da seyishaneler üzere dükkânlar yapıp çeşit çeşit fağfurî ve mertebânî tabaklarla donatıp halka ballı lokma dağıtarak geçerler.

Gözlemeciler de öyledir, ancak bu lokmacı ve gözlemeci dükkânlarında birer Yahudi bekçi vardır, zira Yahudiler şîr-i revgân (susam yağı) yerler, Müslümanlar say yağı (tereyağ) yerler. Gözleme ve lokmaya say yağı komasınlar diye birer Yahudi gözcü bekler.

---

<sup>103</sup> Lokma, mayalı hamurun, ufak ufak parçalar halinde kızgın yağa dökülmesi ve kızardıktan sonra şerbete atılması suretiyle yapılan bir çeşit hamur tatlısıdır. Bu tatlıları yapanlara lokmacı adı verilir. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.1875.



Gözcü olmasa Yahudiler o dükkânlardan lokma ve gözleme yemezler, tuhaf mutaassıp adamlardır.

Şehriyeciler de seyishaneler üzere dükkânlarını şemetâ yaprakları ve çeşit çeşit teller ile donatıp “Şehriye nefâyis canım” diye şehriye satarak geçerler. Bunlar çok kalabalık, sayısız askerlerdir.

### ***Dergâh-ı Âlî Yeniçerileri Sakaları<sup>104</sup> Esnafı***

162 adet yeniçeri odalarının 700 sakaları vardır. Her biri benekli, alacalı küheylân atlarının üzerlerine telâtin kovaları yükletip atlarının yeleleri, kuyrukları ve karınları Hasanı, Hüseyinî, Kerbelâ katili, Tuna geçti kınalı atların sinelerinde kuskun, paldımlarında çeşitli ziller, çingiraklar, her atların başlarında beyaz ablak sorguçlar ile süsleyip sakalar siyah çizme, siyah meşin dolamalarla başlarında turna telleri ile atlarını türlü türlü çiçekler ile süslerler. Yayaları tarafında olan Allah’ın kullarına mataralar ve sumaklar ile temiz su dağıtıp saka “Sebilullah Kerbelâ şehitleri ruhları için sebil” diye bağırırlar, çünkü bu topluluk da ekmekçiye yamaktır, zira ekmek susuz, ev tuzsuz olmaz. Bu sakaların piri Selmân-ı Kûffî’dir. Selmân-ı Fârisî belini bağladı, kabri Rey şehrinde, 130 yaşında (494) âhirete göçtü. Bütün sakaların silsilesi ona çıkar. Bu esnafın zabitleri Yeniçeri Ocağı’nda bölükbaşılardan bir çorbacı sakabaşısıdır ki gedik sahibidir, yoluyla gelip kethüdayeri, muhzır ağa olur.

### ***Şehir Sakaları Esnafı***

Bunlar şehir sakasıdır, askerî değildir. İstanbul içinde 9.999 çeşmelerden ayan ve eşrafa su taşıyıp kâr ederler. Bunların da pirleri yine Selmân-ı Kûffî’dir. [160b] Bunların hâkimi hünkâr sakabaşısıdır, işyerleri Ayasofya’dadır. Bu at sakaları 1400 sakadır. Bunlar da atlarını türlü yeşil renkte yaprak ve çiçeklerle süsleyip saf su dağıtarak geçerler.

### ***Arka Sakası Esnafı***

Neferât 8.000, bunların pirleri Ebülkevser Şâd-ı Kürdî’dir, Selmân-ı Fârisî belini bağlayıp Kerbelâ şehitleri için su dağıtırken İmam Hüseyin huzurunda Yezidîler, Şâdü’l-Kürdî’yi şehit etti. Kabri Kerbelâ Meydanı’ndadır. Bu topluluğun da ağaları hünkâr sakabaşısıdır. Bu esnaf hep yaya olup arkalarında telâtin<sup>105</sup> kırbalı, giyecekleri baştan

<sup>104</sup> Saka, evlere dışardan su taşıyan kimselere verilen addır. Yeniçeri ocağının su ihtiyacını karşılayanlara da saka denmekteydi. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.2643-2644.; Bilgi için bkz., bilgi için bkz., Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, s.455-457.; Goytisolo, *a.g.e.*, s.84-85.

<sup>105</sup> Telâtin: Rusça telatina kökünden gelir. Hurç, seccade, sofranın altı vb yapılan, parlak ve kalın daha ve öküz derisi. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.3096.

ayağa siyah meşin dolamalar, başlarında ciğa teller, türlü türlü çiçekler, ellerinde cam, billur, nefes taşlar, kâseler içine saf suyu doldururlar, içinde billur, akik, yeşim, balgamî taşlar parıldar. Bu tür altın yaldızlı parlak taşlar ile bütün Müslüman gazilere sakalar, “Sebil, sebil içene rahmet, sebil” diyerek hayat suyu dağıtırlar.

“İçen canlara can u gönülden afiyet olsun” derler.

Bazıları “Su, Hasan ile Hüseyin aşkına su” derler.

Bazıları bu beyitleri okur, beyt:

İçen dil-i teşneye târih olupdur Hüseyin-i Kerbelâ aşkına sahhan

derler. Bazılara “Rableri de onlara gayet temiz bir şarap içirmiştir.” [İnsan, 21] der.

Bazıları “(Habîbim) hakikat, biz sana Kevser’i verdik.” [Kevser, 1] der.

Bazısı “Her diri şeyi de sudan yarattığımızı o küfr edenler görmedi(ler) mi?” [Enbiya, 30] deyip saf sular dağıtıp gazalarda gaziler susuzluklarını giderirler.

Bazıları caddeleri sularken şaka için seyircilerin üzerine rahmet suyunu mağfîret yağmuru gibi saçarlar.

Bazı sakalar kamıştan sopa talıncacı ile halk üzere gizlice su serpip şakalar ederek geçerler.

Ardları sıra Yeniçeri Ocağı sakabaşısı, hünkâr sakabaşısı at başı beraber adamları ile tepeden tırnağa silahlı geçerler.

### ***Değirmenciler Esnafı, At Değirmenleri İşliğı***

Bunların Hazret zamanında pirleri yok idi. Cümle el değirmen peyda etmişlerdi. Daha sonra su değirmeni yaptılar. Mısır’da Hâkim Bi-emrillah (495) (...) tarihinde at değirmeni icat edip dünyaya yaydı. Pirleri Hâkim olmuş olur. Adet 985, neferât 9800. Bu topluluk ekmekçilere yamaktır, tepeden tırnağa silahlı olup nice bin değirmen beygirlerini Tuna geçdi kınalayıp arabalar üzere değirmenler yaparlar. Araba tekerlekleri döndükçe değirmen çarhları tekerleklere dokunup dönerek un öğütür. Nice yüz değirmen dönerek geçerken bazı halkın üstlerine un serperek şakalar edip “Allah yüz aklığı vere” diye geçerler.

### *Su Değirmenleri*

Adet dördtür, bu su değirmenleri İstanbul içinde, Kırkçeşme ayağı kış günlerinde çok akarak Kırkçeşme'den aşağı Necatı sokağının sağ ve sol tarafında evler içinde dört adet sanatlı değirmenlerdir. Kış günlerinde su taşıkça ev sahibi ihtiyacı için döner, yoksa halk için değildir. Garip seyirliktir ki, cadde üzerinde su akacak arkları temiz ve açıktır. İstanbul'da bundan başka su değirmenleri yoktur. Bunları İstanbul halkı da bilmezler, ancak bu hakirin semti olduğundan dönerken bin kere görmüşüz.

### *Uncular Esnafı*

Dükkân 400, neferât 600, ekseriya dükkânları Unkapanı'nın iç yüzünde olup uncu kefereleri bir çeşit manlifke şapka giyerler ki sanki Karagöz gölge oyunu şapkasıdır. Fakat doğru ve dürüst keferelerdir. Bunlar da arabalar üzere hâs beyaz un satarak halk üzere un serpererek tepeden tırnağa silahlı geçerler.

### *Un Elekçileri Esnafı*

İşyerleri değirmenler ve fırınlardır, neferât 3.000. Bunlar çoğunlukla Mısır fellâhıdır. Tepeden tırnağa silahlı olup yüzleri, gözleri, giyecekleri tamamen beyaz un olup arabalar üzere ellerinde un elekleri, dillerinde "İllâ yansuru's-sultân" (Allah sultana yardım etsin) diyerek geçerler. Pirleri Şazelî oğlu Ramazan'dır, Enes belini bağladı.

### *Buğday Çalkayıcı Esnafı*

Bunların da dükkânları ekmek fırınları ve değirmenlerdir. Neferât 3.000. Bunlar da Mısır fellâhlarıdır. Bu esnaf ustalıklarını o dereceye ulaştırmışlardır ki buğday, arpa mercimek, bakla, pirinç bir yerde karışmış olsa bunlar bir kalbur içinde hepsini birbirinden ayırırlar. Bazı ustaları kalbur içinde buğday ve toprağı ayırıp çalkaya çalkaya buğdaydan "La İlahe İllallah" yazarlar "Yâ Safi, yâ Kâfi" yazar, sihir derecesinde sanattır. Pirleri Ali Samir'dir, Selmân-ı Fârisî belini bağladı. Bunların seferde işleri padişah ahırlarında ve [16la] başka yerlerde at yemleri çalkayıp temizlerler. Bunlar da tepeden tırnağa silahlı olup kalburlar ile buğday ve arpa çalkayarak geçerler.

### *Kalburcular Esnafı*

Dükkân 200, neferât 300, bunlar at derilerinden kalbur yaparlar. Bunlar da ekmekçilere yamaktır. Arabalar üzere dükkânlarda kalbur yaparak geçerler. Pirleri Nasır oğlu Sadeddin'dir. Kemerini Selmân bağladı. Kabri Karaâmid'dedir. Çok gerekli bir meslektir. (496)

### ***Elekçiler Esnafı***

Dükkân 239, neferât 500, pirleri Şeyh Kadyan-ı Acemî'dir, kabri Şiraz'dadır. Bunlar at kılından ve ipekten elekler yapıp kâr ederler. Bunlar da ordu-yı İslâm'da lâzımlı esnaftır. Ekmekçiler alayında geçerler "Ucuz veririm" diye bağırırlar.

### ***Nişastacılar Esnafı***

İşyeri 300, neferât 700, bunların pirini bilmiyorum. Bu esnaf arabalar üzere nişasta satarak ve yaparak geçerler.

### ***Güllaçcılar Esnafı***

Pirleri Helvaî Ömer'dir, Selmân-ı Fârisî belini bağladı, kabri (...) dedir. Bunlar seyishanelerde güllaç yaparak ve satarak tepeden tırnağa silahlı geçerler. İşyerleri 40, neferât 80.

### ***Peksimetçiler Esnafı ve Peksimet Emîni<sup>106</sup>***

Büyük ağalıktır. Fırın 105, neferât 1.000, işyerleri Galata'da, Kuruçeşme'de ve Yeniköy'dedir. Bunlar da tepeden tırnağa silahlı olup araba üzere fırınlarında has beyaz peksimet pişirip dükkânlarını yapraklarla süsleyip çuval çuval peksimetleri halka dağıtarak geçerler. Geniş tahta sofalar üzere birer ikişer kantar gelir peksimetleri sırik hamallarına götürüp alay ile geçerler. Bu esnafların yine piri Hz. Âdem'dir. Sonra Hz. Peygamber zamanında pirleri Yakub Fahferî'dir, Malik oğlu Enes belini bağladı, onun yedinci kemer bağlamasıdır. Hepsinin piri vardır ancak at değirmeninin piri yoktur, zira hayvanlara çok büyük acı verdiği için ekmeğinde bereket yoktur. El değirmeni çekmek Peygamberimizin sünnetidir. Hâlen Mekke, Medine'de el değirmeniyle geçinir nice bin Allah kulu vardır. Sonra su değirmenini Frengistan'da (Avrupa'da) saatçiler bulmuşlardır. Ancak Süleyman Han (...) tarihinde Budin kalesini fethedip içinde bir at değirmeni bulunur, ona bakarak her diyarda yaptılar.

Bu yukarıda yazılan esnaflar geçtikten sonra ekmekçibaşının metalarının sonu geçmeye başlar, nice bin tabla has ve beyaz ekme ve halka her biri birer değirmen taşı, değirmen çarhı kadar onar sırik hamalı götürürler, uzun çam sıriklarına dizilmiş halkalar, çam tahta sofalar tahtirevanlar üzere üstü bademli haşhaşlı, anasonlu, çörekotlu, safranlı Ramazan pideleri ki her birini ellişer sırik hamalları götürür, daha uzun tahtalar üzere

<sup>106</sup> Peksimet: Yunanca paksimadi veya Farsça beksimât'dan gelir. Dilimler halinde kesildikten sonra ısıtılmak suretiyle gevrek duruma getirilerek uzun süre dayanması sağlanan ktır ekme. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.2480.

dikilitaş gibi üstü türlü baharatlarla süslenmiş safranlı, çörekotlu, susamlı, yumurtalı çörekler ki her birini onar çift sırik hamalına yükleyip geçerler. Büyük sofalar üzere hamam kubbesi kadar pişmiş somunlar ki, beş yüzden fazladır, arabalar üzere 150 kadar fırınlar içinde has ekmek pişirerek geçerler. Arabalar üzere hamur yoğurarak pişiriciler kollarını sıvayıp fırından ekmek çıkararak “Ala vere” diyerek, gayrıları omuzlarında fırın kürekleri, süngeleri, gelberileri, fırından ateş çekecekleri bütün bu anlatılan âletlerin saplarını diba ve değerli kumaşlar ile sarıp türlü türlü şakalar ederek bir hây-hû ile geçerler. (497)

### ***Peygamberin Kutlu Armağanlarının Vasıfları***

Hz. Peygamberin yüklüğüdür ki, surre eminlerinde<sup>107</sup> durur. Siyah Kabe örtüsü üzere altın yaldız işleme dört köşe, sivri dört köşe kubbe üzere sürahi altın yaldızlı top alemli dört köşesinde yine yaldızlı toplu mahmildir, onu götüren deveyi kınalayıp altına gark edip devenin başında teller, gümüş zincirli yuları, altınlı sağrı pusu, türlü türlü zillerle deveyi süsleyip mahmil-i şerif içinde bir çocuk Feth-i Şerif okuyup güzel sesle seghah

---

<sup>107</sup> Osmanlı padişahlarının her yıl hac mevsiminde Haremeyn-i şerifeyn ahâlisine, zâhidlere, mukaddes yerlerin ve hac yollarının emniyetini sağlayan Mekke şeriflerine ve Hicaz bölgesinde yaşayanlara gönderdikleri para ve değerli eşyâlara surre; bunları götüren topluluğa da surre alayı denirdi. Bilinen ilk surre alayları, Abbâsiler devrinde (750-1258) gönderildi. Eyyûbiler (1174-1250) ve Memlukler (1250-1517), bu güzel âdeti devam ettirdiler. Herşeyin en güzelini Haremeyn-i şerifeyne lâyük gören Osmanlılar da, surre alaylarının en güzellerini gönderdiler. Osmanlı Devletinde bilinen ilk surre alayı, Yıldırım Bâyezîd Han tarafından Edirne’den gönderildi. Gönderilen hediyeler arasında 80. 000 altın para da vardı. Çelebi Sultan Mehmed Han, Sultan İkinci Murâd Han ve Fâtih Sultan Mehmed Han zamânında artarak devam etti. Yavuz Sultan Selim Hanın Halife-i Müslimîn olmasından sonra daha da sistemleştirildi. Bu hizmet devletin yıkılışına kadar en zor şartlarda bile devam ettirildi. Surre-i hümâyûn, Haremeyn evkafı nâzırı olan dârüsseâde ağalarının sorumluluğu altında hazırlanırdı. Gönderilecek para ve eşyâların listesini gösteren surre-i hümâyûn defterlerini dârüsseâde ağasının yazıcısı ve haremeyn müfettişi müherlerdi. Daha sonra defterdâr tarafından imzâlanan defterlere nişancı tuğra çekerdi. Bundan sonra Pâdişâhın Mekke Emîrine hitâben yazdırdığı nâme-i hümâyûn, kızlarağası tarafından surre emînine teslim edilirdi. Bu esnâda Kur’ân-ı kerîm ve na’tlar okunur, kurbanlar kesilir, buhûrdânlar yakılır, tekbir getirilir, duâlar edilirdi. Receb ayının on ikisinde Üskûdar’a geçirilen surre alayı halkın coşkun sevgi gösterileri arasında yeni hediye katarları ve hacı adaylarının da iştirâkı ile Hicaz’a doğru yoluna devam ederdi. Yol üzerinde bulunan beylerbeyi ve sancakbeyleri surrenin emniyetini temin etmekle mükelleftiler. Surre alayı Haremeyn’e doğru ilerlerken, geçtiği yerlerde ihtişamlı merâsimler yapılır, surre hediyeleri yüklü yeni yeni katarlarla birlikte hacı adayları da katılırdı. Surre-i hümâyûnla gönderilen paralar, Haremeyn’in masraflarına sarf edilirdi. Surre-i hümâyûnda paralar dışında gönderilen ve nâdir bulunan kıymetli halılar, seccâdeler, murassa avîzeler, şamdanlar, paha biçilmez mushaf-ı şerifler, levhalar, puşideler (örtüler), gümüş perde halkaları, okkalarla buhurlar, elbiseler, Mekke Emîrine mahsus sırmalı ve işlemeli kaftan, mücevherli kılıç, inciden tesbih ve daha pekçok kıymetli hediyeysse, Mekke ve Medîne’deki mübârek makâmlara, seyyidlere, şeriflere, fakirlere, zâhidlere hediye edilirdi. Gönderilen hediye alanlar, kendilerine göre, keselere zemzem, hurma gibi hediyeler koyarak surre ile geri gönderir, karşılıklı hediyeleşirlerdi. Bu arada Kahire’den gönderilen surre alayında yer alan yeni Kâbe örtüsü merâsimle eskisiyle değiştirilirdi. Mekke Emîri eski Kâbe örtüsünü İstanbul’a gönderirdi. Bu Kâbe örtülerinden İstanbul’da pekçok câmide bulunmaktadır. Surre alayları, 1864 yılına kadar kara, bu târihten 1908’e kadar deniz, daha sonra da demiryoluyla gönderildi. Surre alaylarının sonuncusu 1915 yılında gönderildi. Daha sonra Mekke Emirinin isyânı (1916) ve toprakların elden çıkması sebebiyle gönderilen surre alayları yerine ulaşamadı. Ayrıntılı bil için bkz. Münir Atalar, *Osmanlı Devletinde Surre-i Hümâyûn ve Surre Alayları*, DİB Yay., İstanbul 1991.

makamı üzere okur. Mahmil-i şerifin dört tarafını Çâr-yâr-ı güzînin ve diğer sahabelerin kılıçları ile süsleyip geçerler. Lâkin [161b] mahmil-i şerif devesinin yuları deveci ve meş'alecilerin elinde olur.

### ***Deveciler Esnafı***

Bunların piri Yemen'de Veysel Karanî'dir ki Yemen'de Karn şehrinde gömülüdür. Bu kavim Hz. Risâlet'in mahmil-i şerifi hizmetinde olduklarında (...) bin adet tepeden tırnağa silahlı sürücüler develerini altınla bezeyip kös, davul, makrefe ve gebirgelerini çalarak Alayköşkü dibinden büyük alay ile geçerler.

### ***Deve Sürücüleri Esnafı***

Neferât 1005, pirleri Şadû'l-Hindî'dir ancak doğum yeri Şam'dır. Hindistan'da çok seyahat ettiğinden Hindî mahlasım almıştır. Kabri Kudüs'te Kerek Kalesi'nde el-Muktedir Billah yanında gömülüdür. Malik oğlu Enes belini bağladı. Sahâbe-i kirâmdandır. Deve sürücüleri kayıtlarını bilmeyip "Amr-ı Ayyâr pirimiz derler", o ise Hz. Resûl'ün habercisi idi. Bu deve sürücüsü Esnafı kendilerini renk renk değerli elbiseler ile süsleyip sefere me'mur olan vezirlerin tahtirevanlarını donatıp 1.700 tahtirevan, çini galerisi gibi bezenip katırlarını da değerli kumaşlarla süsleyip bütün deveciler tepeden tırnağa silahlı olup mahmil-i şerif yanında alayında "İllâ yansuru's-sultân" (Allah sultana yardım etsin) diye def, kudüm makrefelere darplar vurup el çarparak, maval ırlayarak, bir hây-hû ile Alayköşkü dibinden geçerler ki sesleri göklere çıkar.

### ***Meş'aleciler Esnafı***

Neferât 3.000, pirleri Şemmâs-ı Adenî oğlu Abdullah'tır, kabri yine Yemen Adeni'nde Urus Hasan Paşa Camii mihrabı önünde gömülüdür. Bu meş'aleciler yaya oldukları ve tennure taşıdıkları için Amr-ı Ayyâr pirimizdir derler. Bu topluluk da tepeden tırnağa silahlı olup sefere me'mur bütün vezir ve ileri gelen meş'alecileri toplanıp ellerinde def, kudüm ve makrefelere turrallar vurup hep bir ağızdan "İllâ yansuru's-sultân" (Allah sultana yardım etsin) deyip bağırdıklarında yer gök tir tir titrer. Meş'aleleri içre çeşitli çiçeklerden sümbül, erguvan, lâle, reyhan doldurup meş'ale saplarını atlaslarla sarıp mahmil-i şerifin ardı sıra "Allah Allah" sesleriyle bu kadar bin adam geçince azemetul-lah kimin canı var ki hayretler içinde kalmayıp ağlamaya. Bu yolla meş'aleciler kümesi de geçerler. Sonra ekmeğe başı önü sıra, (498)

### *Amr-ı Ayyâr Köçekleri<sup>108</sup> Esnaftı, Şatırlar<sup>109</sup>*

Pirleri Amr Ümeyye-i Damirî'dir. Hz. Peygamber huzurunda Hz. Ali kemerim bağladı, bütün satırların silsilesi ona ulaşır, kabri Humus şehrindedir. Bu satırlar topluluğu 1.060 neferâttır. Sultan Murad Han'ın 40 adet satırlarından başka bütün vezir, beylerbeyi, diğer beyler, kapıcı-başılar, sancakbeylerinin bütün satırları altınlara gömülüp altın taslar üzerini tüylerle süsleyip ellerinde Müslim mızrakları, çifte çifte İrem bağı tavusu gibi salınarak giderler. İslâm ordusu alayında bunlardan görkemli alay yoktur. Sanki bir nur denizi akar. Gerçekten içlerinde yine ilâhî nuru andırır dilberleri var ki görenin aklı perişan olur, çünkü gayet süslüdürler. Her biri diba, ipekli, sırmalı kumaşlar ve sanatlı kemer kuşaklarla, başlarında türlü güneşlikler üzere ablak tellerle kendilerini süsleyip bellerinde inci saçaklı kantûreler üzere ziller, debdevî, dehdehî, türlü türlü horasanı şatır zilleri, ellerinde mücevher şeş-pençe hıştlar türlü mızraklar ile edeplice geçerlerken, bütün seyirciler hayran kalırlar.

Bunlardan sonra ekmekçibaşı özel sarığiyla, tuzcubaşı yine ekmekçibaşıyla yan yana bütün tabileri, iç-oğlanları silahlı, altın işlemeli değerli kumaşlarla ve iki tarafında sırma keçeli, kırmızı dolamak, başları telli mataracıbaşı elinde cevahir matara, tüfekçilerin ellerinde mücevher sedef işlemeli kundaklı tüfekler ile ekmekçibaşı önünde yürürler. Sanki ekmekçibaşı bir beylerbeyidir. Din direği işinde olduğundan hepsinden mükellef olup bütün esnafa takdim olundu, bütün esnaftır ki yazıldı, geçerler.

Ardı sıra yeniçeriler sakabaşısı, çobracı, kuka süpürgecileriyle, hünkâr sakabaşısı özel tacıyla iç-oğlanları cebe ve cevşene gömülüp geçerler.

Ve ardları sıra peksimetçibaşı ve tuz emini atbaşı olup bunlar da hizmetçileri ile geçerler.

---

<sup>108</sup> Köçek, kesin olarak erkek oyunculara, dansözlere verilmiş isimdir. Köçeklerin büyük ekseriyeti Rum'du. Bkz. Koçu, *a.g.e.*, s.39, 44.; Ayrıntılı bilgi için bkz. Metin And, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yay. İstanbul 1982; Nurhan Atasoy, *1582 Surname-i Hümayun (Düğün Kitabı)*, Koçbank 1997; Esin Atıl, *Levni ve Surname*, Koçbank İstanbul, 1999; Necdet Sakaoğlu-Nuri Akbayar, *Binbir Gün Binbir Gece Osmanlı'dan Günümüze İstanbul'da Eğlence Yaşamı*, Denizbank 1999; Tülay Reyhanlı, *İngiliz Gezginlerine Göre XVI. Yüzyılda İstanbul'da Hayat (1582- 1599)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay, Mehmet Arslan, *Türk Edebiyatında Manzum Surnameler (Osmanlı Saray Ve Düğünleri)*, ATAM Yay, Ankara 1999.; Juan Goytisolo, *Osmanlı'nın İstanbulu*, s.43 vd.

<sup>109</sup> Şatır: Neşeli, şen, Padişahların yanında bulunan, merasimlerde peyklr gibi atının yanında yürüyen görevliler. Sadrazam ve vezirlerin maiyetinde debdebelerini artırmak için bulunan yolsuz bulunan tevkif edilip götürülmelerinde bir nevi zaptiye görevi gören kimse. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.2917.; bilgi için bkz., Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, s.445-446.

Ardları sıra ekmekçiler kethüdası, şeyhleri, yardımcıları, çavuşları, yiğitbaşları bütün ihtişamlarıyla geçerler. Bunların da iç-oğlanlarının ellerinde on yedişer boğum Basra kargısı, harbe ve mızraklar ile geçer.

Bunların ardı sıra Osmanoğulları'nın on ikişer kat büyük mehterhanesi 20 çift beyaz develer üzere 80 adet hakanı köslere darblar vurup geçtiklerinde sesinden ve gürültüsünden duyan adamın beyni ağzından çıkıp görmeyen adam susar. Ekmekçiler Esnafı tâ bu derece muhteşemce gösterişle törene izin verilmiştir.

Bu yukarıda ekmekçibaşıya yamak yazılan 29 adet esnaftır. Toplam dükkânları (...) dır. [162a] Sanat ehli (...) adet askerdir.

Ancak bu topluluklar bütün İslâm ordusunda çok gerekli askerdir. Bu ekmekçi esnafının alayından sonra saraçlar esnafı geçmek istediler. (499) Bütün gemiciler, kara ve deniz tüccarları ayaklanıp aralarında kargaşa çıkacak olunca durum Sultan Murad Han'a aksetti. Bunun üzerine bütün âlimler ve şeyhler esnaf ile toplandı. Bütün gemicilerin ekmekçilerden sonra geçmeleri makul görüldü, zira ekmekçilere buğdayı gemiciler getirdiğinden ekmekçiler onlara muhtaçdır. Pirleri Hz. Nuh'tur. "Elbette onlar geçsin" diye gemicilerin ellerine hatt-ı şerif verildi. Diğer esnaflara da kanun hatları verildi.

## **Yedinci Bölüm [Karadeniz Ticareti Esnafı]**

### ***Karadeniz Gemicileri Büyük Esnafı***

Sultan IV. Murad Han döneminde Karadeniz'de gemi sayısı 9.000 dir. Özellikle Ucalı Hacı Ali şaykası iki ambarlı, iki dikmeli, Gümrük Emni Ali Ağa'nın Kuru Zevrak adlı şaykası, Fırtıloğlu şaykası, Cido Ali şaykası, Kosdıça Mustafa şaykası, Abacıoğlu şaykası, Kalafatoğlu şaykası, Katranoğlu karamürseli, Aşçı karamürseli, Ciço karamürseli ve nice bin şayka<sup>110</sup>, zerbina, karamürsel<sup>111</sup>, çekelve<sup>112</sup>, meneksile<sup>113</sup> gemileri Karadeniz'de yüzerdi.<sup>114</sup>

<sup>110</sup> Özellikle Dinyeper, Özi ve Tuna nehirleriyle Karadenizde Osmanlılar tarafından kullanılmıştır. Geniş ve altı düz bir savaş gemisidir. Faruk Ayın-Erkan Göksu, "Osmanlı Bahriyesinin Tarihsel Gelişimi Ve Bahriye Teşkilatı", *Askeri Tarih Bülteni*, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genel Kurmay Basımevi, Ocak 2002, Sayı 52., s.86

<sup>111</sup> İlk Osmanlı yelkenlisidir. Sonraları taşımacılıkta kullanılmıştır. Bir buçuk direkli ve sivri üçgen yelkenli olan bu gemiler, güvertesiz küçük gemilerdi. Değişik şekillerde büyük tipleri de yapılan bu gemiler genellikle yakın mesafelerde kullanılır, zorunlu hallerde kereste ve tahıl nakli için Mısır'a gitmelerine izin verilirdi. Bkz. Ayın-Göksu, a.g.m, s.85.



Bunların neferâtları 2.000 pak, silahlı yiğit ve cesur askerdir, pirleri Hz. Nuh'tur. Ancak Hz. Resul asrında Mekke denizi ki, Süveyş Denizi'dir, ondan bir reis Hazret huzuruna gelip İslâm ile müşerref olan Ebûlmahz-i Ummanî'dir, Malik oğlu Enes belini bağladı. Bütün gemici reislere ser-çeşme oldu. Sonunda Umman Denizi'nde batıp deniz dibinde makam edindi.

Bu gemiciler tayfası var kuvveti pazuya getirip bütün piyadeleri pak elbiseli olup kızaklar üzere şayka ve karamürseller inşa edip içinde tepeden tırnağa silahlı asker ile hazır olur. Her gemiye biner adam gemi palamarları ile çeke çeke getirip yetmiş seksen parça Karadeniz'e çıkan Kazak keferesi şaykalarını yedeğe alıp Alayköşkü dibine gelirler. Şaykalar ve karamürseller ile Kazak şaykaları büyük cenk eder şekilli olup kâfir gemilerini fethedip haçlı bayraklarını başaşağı edip içinde olan Marile keferelerini demir zincirlere vurup yine kefereler yanık sesle dankiyo, tulum sazlarını, borularını, ergonca düdüklerini çalarak Müslüman gemileri keferelerine yedeğe alarak gemiler içre olan levendler kırkar ellişer dirhem dalyan tüfeklerini atarak gemilerini nice bin kişi kızaklar üzere "Ey yâ Mevlâ, yâ Mevlâ" diyerek "Daim Allah, daim Allah" esmâsıyla gemileri çekerek çeşit çeşit bayrak, flândıra, altın alemlerle gemilerin donatarak gemilerden toplar atarak geçerler.

### ***Kalafatçılar<sup>115</sup> Esnafı***

Dükkân 300, neferât 1000, pirleri Ubeyd oğlu Sa'd'dır. Selmân-ı Fârisî belini bağladı. Gemicilerin işi bunlar ile bittiği için gemicilere yamaktır. Bunlar da tepeden tırnağa (500) silahlı olup kızaklar üzere bazı gemileri "Tirtaka tirtak tır tır tak" diyerek kalafat ederek ellerinde tokmakları, eceneleri, malaları, malahtarları, zift ve katran ile bulanmış giyecekleri, başlarında kenevirden sarıklar, demir çengel mızraklar ucunda Kâğıthane dağlarının süpürge fundasıyla bazı gemileri kalafat karinası edip funda ile yakarak gemileri bağlayarak yer yer malalar ile seyircileri "Sakin yoldan yoldaş" diye yağlayıp funda ateşiyle yakıp yol açarak "Allah yol vere, eyyam bol vere" deyip kavga ve feryat ederek top ve tüfeklerim atarak saf saf geçerler.

<sup>112</sup> Celbe de denilmektedir. İki hızlı direkli hızlı giden ve meyve, sebze, kereste vb. taşıyan küçük ölçülü nakliye gemileri idi. Ayın-Göksu, a.g.m, s.85

<sup>113</sup> Kısa kavak ağaçlarından yapılan ve etrafına kalın kamış ve hasırlar örülen küçük bir yelkenli gemi idi. Karadeniz'in dalgalarına karşı da dayanıklı olan Melekseler, 100 kişi taşıyordu. Ayın-Göksu, aynı makale.

<sup>114</sup> "Acaba bu adlar maceralarıyla mı ticari başarılarıyla mı ün kazanmış denizciler aittir?" Mantran, a.g.e., I, s.178.

<sup>115</sup> Tersane halkından olan kalafatçılar ayrı bir bölük gibi idi. Bunların İstanbul'da iki ayrı yerde odaları vardı. Birisi Galata'da, diğeri ise Tersanede "Kurşunlu Mahzen" mıntıkasında idi. Subay olarak oda başlıları ve açılıları vardı. Bkz. Ayın-Göksu, a.g.m., s.81.

### ***Kalafat Üstübüsü Bükücülerin Vasıfları***

Dükkân 100, neferât 500, pirleri bilinmiyor. Allah bilir yine Ubeyd oğlu Sa'd'dır. Bunlar da arabalar üzere dükkânlarında keten üstübüsünü katran ile bükerek geçerler.

### ***Üstübücüler Esnaft***

Bunların dükkânları yoktur. Ancak İstanbul içre sırtlarına birer çuval alıp mahalle mahalle "Üstübü alayım" diye bağırırlar. Bazı cariyelerden yalnız bulursa üstübüsünü çıkarıp alır. Neferât 200, bunlar da üstübü bükücüler ile dükkânlarında katranlı deştiler üzere üstübü bükerek "Nuh elidir, Nuh eli" diyerek bağırıp edip tüfeklerini atarak geçerler. Hakikat bunların da piri Sa'd'dır.

### ***Marangozlar Esnaft***

Bunların da dükkânları yoktur. [162b] Ancak Galata'da, Tophane'de <sup>116</sup> ve Kasımpaşa'da lonca yerlerinde mevcut bir alay gemi usta ve mimarlarıdır. Başka marangozlar bunların işini yapamazlar. Başka bir büyük ilimdir.

Neferât 3.000, Müslüman, Rum veya Frenk ne olursa olsun gayet ustalardır. Pirleri Hz. Nuh'tur ki Hak emri ile Tufan'dan kurtulmak için ilk defa yeryüzünde Hz. Nuh, Cebrail'in öğretmesiyle kaz göğsü kemiğine göre bir gemi inşa edip direğine "Yâ Hafîz" küreklerine "Yâ Serî'ü'z-zafer" ambarına "Yâ Vâsi'" başa "Yâ Kavî" tahtalarına "Yâ Metîn" kığına "Yâ Dâim" dümenine "Yâ Muksü'u'l-müstakîm" yazdı.

Gemi içine girenlere "Onun akması da durması da Allah adıyla. Şeksiz şüphesiz Rabbim çok yarlıgayıcıdır, çok esirgeyicidir." [Hûd. 41] ayetini okumaları ferman olundu.

İlk defa Hz. Nuh Peygamber gemisini yaptı. "O (gemi) bunları dağlar gibi dalga(lar) içinden akıtıp götürüyordu. Nuh, ayrı bir yere çekilmiş oğluna bağırdı: Oğulcağızım, gel bizim yanımıza sen de bin." [Hûd. 42] ayeti üzere ümmetine ve evlâtlarına seslendi.

Hepsi 77 adet adam, 700 adet her cinsten hayvan gemiye girip Nuh Tufan'ında kırk gün gezip Aşure gününde ayet, "(Gemi de) Cudi (dağının) üzerinde durdu. O zalimler güruhuna uzak olsunlar denildi. " [Hûd. 44] nassı üzere Musul şehri yakınında Cudi Dağı üzerine gemileri indi. (501)

<sup>116</sup> Tophane semti için bkz. Mantran, *a.g.e.*, I, s.77-78.

Herkesde olan yiyecek ve içecekleri bir kazanda pişirip aşure dediler, zira Aşure gününde Tufan'dan kurtuldular. Ancak Kenan adlı oğlu kâfir olup gemiye girmedi, suda boğuldu. Mısır diyarında Elvâh'ta kıyıya çıktı. Orada bir mağarada yatar. Kıbtîlerin ziyaret yerleridir. Bunun hakkında âyet, (...) (...) (...) (...) (...).

Hâlâ bu dünyada olan insanlar Nuh tufanından gemiyle kurtulan 70 adamdan türemişlerdir. Bu kadar çeşitli hayvanlar 700 adet hayvandan türedi. Hz. Nuh'a onun için İkinci Âdem dediler. İşte ilk defa yeryüzünde gemi yapan Hz. Nuh olup bütün marangozların ve gemicilerin silsilesi ona çıkar. Bu marangozlar Hz. Nuh halifeleridir. Hazret asrında Cidde iskelesinde ilk defa gemi yapan Şeyh Âmir-i Nevâtî'dir. Gemi yapıp Yemen-i Aden'e sefer etti. Her zaman Hazret'e hediye getirirdi. Hayır duası bereketiyle Şeyh Âmir-i Nevâtî ve gemisi Emevîlerden Abdülmelik devrine dek yaşadı. Kabri Cidde'dedir. Bu marangoz neferâtları da silahlı olup ellerinde keser, testere, hinar, çırpılar ile geçip kızaklar üzerinde yeni gemiler yaparak "Pirimiz yâ Hz. Nuh Nebî Necî" diyerek türlü şakalar ederek geçerler.

#### ***Urgancılar Esnafı***

Bunların dükkânları Galata hendeği, Tersane ardı ve Okmeydanı'dır. Neferât 500, bu esnafların piri Şeyh Abdullah-ı Halebî'dir. Yemen Mûhası'nda gömülüdür. Bunlar Galata hendeğinde cankurtaran, gumenâ, palamar, hurma lifi ve kendirden ısparçana, mürsel, halat adlı katranlı halatları vucıvucular kızakları ile bükerek. Bunların seferlerde işleri top palamarları bükmezdür. Bunlar da tepeden tırnağa silahlı olup kızaklar üzere "Ey yâ Mevlâ, yâ Mevlâ" diyerek urgan ve halat bükerek geçip giderler.

#### ***Kendirciler Esnafı***

Dükkânları mahzenlerdir, mahzen adedi 100, neferât 300, bu esnaf kendir ipi ve kendir keteni satar, gemicilere yamaktır. Bunlar arabalar üzerinde kendir ipleri ve sicimleri satarak geçerler.

#### ***Yelkenciler Esnafı***

Dükkân 90, neferât 300, bu esnaf bezciler gibidir ancak gemilere çeşit çeşit mayısıra, çember, alborata, tirengete ve çekelve biçimi yelkenler biçip gemileri donatırlar. Pirleri bez dokumada Hz. Şit'tir fakat Hazret asrında pirlelerini bilmiyorum. Bunlar da arabalar üzere küçük gemilere yelken yapar şeklinde tepeden tırnağa silahlı olup bez arşınlayarak geçerler.

### ***Katrancı ve Ziftçi Esnafı***

Dükkân 70, neferât 110, bunlar da tepeden tırnağa silahlı dükkânlar üzere zift, reçine, çam sakızı ve katran satarak geçerler. Nice yaya adamları katranlı tulumlar ile seyirciler içine girip halkı birbirlerine katıp "yol verin" diye bağırıp şakalar ederek nice insanların giyimleri, yüzleri gözleri katran olur. Böyle şaka ederek bölük bölük geçerler, fakat gayet maskara kavimdir. (502)

### ***Serenciler<sup>117</sup> Esnafı***

Dükkân 200, neferât 300, bunların dükkânları Kasımpaşa, Galata ve Tophane'dedir. Gemiye dair seren, direk, kürek, eğegî, tahta, bodostoma, pireçolpa, kayın, kovuş, mezriye şekilli keresteler satarlar.<sup>118</sup> [163a] Bunlar da tepeden tırnağa silahlı olup kızaklar üzere âlet, direk, kürek çekerek bir hây-hû ile geçerler ancak serencibaşı at üzere kethüdasıyla muhteşemce geçerler.

### ***Tulumbacılar<sup>119</sup> Esnafı***

Dükkân 7, neferât 80, bunların da pirini bilmiyorum. Bunlar arabalar üzere dükkânlarında çam direklerini büyük burgular ile delip tulumba ederler. Başka bir garip sanattır. Deniz dalgalarında bir geminin armuzları açılıp yaralansa su girip batmak derecesine varınca hemen bu tulumbaları geminin birkaç yerine koyup bütün suyu sanat ile taşra çekip atarlar, görmeye değer bir sanattır. Bu sanat ile bunlar da geçerler.

### ***Pusulacılar Yani Kible Göstericiler Esnafı***

Dükkân 15, neferât 45, pirleri Hz. Uryâ'dır ancak Hz. Peygamber asrında pirleri Muvakkit<sup>120</sup> İbrahim Mağribî'dir. Astronomi ilminde benzeri yok idi, Hazret'in muvakkıtı

<sup>117</sup> Seren: Yelkenli gemilerde üzerine yelken çekilmek üzere direklere haçvari takılan gönder. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.2741.

<sup>118</sup> İstanbul tersanesi için İzmit ve Trakya'dan gelmekteydi. Bkz. Uzunçarşılı, *Merkez ve bahriye Teşkilatı*, s.450.

<sup>119</sup> Tulumbacı: Eskiden yangın söndürme işini yapan kimseye verilen addır. Tulumbacılığı iki büyük devreye ayrılır, tik devre, ağır çardaklı tulumbacılar devresidir, bu devrede mahalle takımlarının yeknesak bir kıyafeti yoktur, fakat, yangına, çıplak ayaklarına yemeni giyerek koşmuşlardır, ikinci devri hafif tulumbacılar devridir; bu devirde tulumbacılık adeta bir koşu sporu gibi olmuş, mahalle takımları zamanımızın futbol kulüplerinde olduğu gibi yeknesak formalar giymişler, başlarında keçe külah veya kefiye, yeknesak bir serpuş bulunmuş, fakat ayaklarından yemeniler atılarak yangına yalınayak koşmuşlardır. Hatta takımları sevk ve idareyle vazifeli ikinci reisler de dahil, kışın kar ve buz üstünde dahi yemeni giyilmemiş, ayaklar çıplak kalmıştır; morarmış, yarılmış, kanamış, fakat külhanı ihtirası İstanbul'da binlerce delikanlıyı, genç adamı, büyük şehrin bozuk sokaklarında, yanan ahşap binalardan savrulup dökülen yahmlı tahtalar ve kızgın çiviler arasında, yalama buzlar, buz gibi çamurlar içinde çıplak ayakla dolaştırmış, koşturmuştur. Bkz. Koçu, *a.g.e.*, s.177, 197-198.; ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz.; Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, I, s.82-85.; Goytisolo, *a.g.e.*, s.89-90.

idi. Hazret huzurunda Malik oğlu Enes belini bağladı, kabri Yenbû'ü'l-Ber'de Ulu Cami avlusunda kible-göstericisiyle kibleye yönelik olup toprağa bulanmış yatar, ziyaret yeridir. Bu pusulacılar, pusulalarını Sultan Bayezid Camii mihrabında tecrübe ederler, zira Bayezid-i Veli kerametiyle o camiin mihrabına temel bırakılmıştır. Bu esnaflar da tepeden tırnağa silahlı olup arabalar üzere dükkânlarında mıknaş taşı ile kible-nümâ millerini sıvararak geçerler.

### ***Kum Saatçileri Esnafı***

Dükkân 15, neferât 20, bu esnaf gemicilere denizde lâzım olup alaylarında yamak olup tahtirevanlar üzere çeşit çeşit kum saatleri bağlayıp kumlarını elekler ile eleyerek geçerler. Pirleri önceleri Hz. Yusuf hapiste iken vakti bilmek için inşa etti. Ancak Hazret asrında pirleri Ubeyd oğlu Talha'dır. Hazret'in saatçisi idi. Bunlar edeplince geçerler.

### ***Haritacılar<sup>121</sup> Esnafı***

Neferât 15 dükkân 8, bu esnaf bütün acayip ve garip ilimlere sahiplerdir, birkaç dil bilirler. Bunlardan Eflâtun, Latin diline maliklerdir ki geçmiş bilginlerin astronomi konusunda yazdıkları kitaplardan Atlas Minör, Coğrafiye, Papamonta gibi kitapları okuyup bütün yeryüzünde olan Karadeniz'i, Akdeniz'i, Bahr-i Muhit'i, Bahr-i Okyanus'u, Bahr-i Umman'ı, Bahr-i Süveys'i, Hazer Denizi yani Gilân Denizi, Hürmüz Denizi, Halic-i Bundukân'ı, Van Gölü'nü, kısacası bütün denizleri, körfezleri ve bu denizlere karışan büyük nehirleri, yeryüzünde olan dağları, taşları bütün resimleyip heyetle yazıp gemicilere satarlar. Bu harita ilmi bütün gemicilerin canlarıdır, zira sekiz rüzgâr, yetmiş kerte üzere ne diyara gideceğini, ne adaya uğrayıp o limana yakın sığ mıdır (503) döküntülü taşlık mı, kumsal mı, derin mi, iyi yatak liman mıdır? bütün bu haritalarda yazılı olup reisler bu haritalar ile amel edip denizlerde gemicilik ederler, büyük bilimdir.

Bu kavmin pirleri Ebû Cehil oğlu İkrime'dir. Hicret'in 17. yılında Mekke fetholup Ebû Süfyân ve bu İkrime İslâm ile şereflendi. Selmân-ı Pak belini kuşatıp astronomlara pir oldu. Bu ilmi babası Ebû Cehil'den ve Ebû Leheb'den görmüş, çok seyahat ederek bu ilimde zamanının biriciği olmuştu. Bu harita bilminde Ebû Leheb, Ebû Cehil dehrin seçkinlerinden Dehrî mezhep mel'unlar idi. İkisinde hidayet olmayıp Ebû Leheb, âyet, "Hem odun hamalı olarak" [Leheb, 4] âyeti üzere dağdan odun getirirken odun bağladığı

<sup>120</sup> Muvakkit: Dünyanın güneş etrafındaki hareketine göre vakti ve bilhassa namaz vakitlerini belirleyen kimse. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.2166.

<sup>121</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. İskender Pala, "Osmanlılarda Haritacılık", *Askeri Tarih Bülteni*, Gen. Kur. ATASE Baş. Yay., Sayı:35.

ip boğazına geçip öldü. Ebû Cehil, Bedr-i Huneyn gazasında öldü. Sözüün kısası bu haritacı kavmi arabalar üzere dükkânlarını harita kâğıtları ile dünya tasviri yazılmış nice kale ve şehirlerin resimleriyle dükkânlarını süsleyip kendileri de vakarları ile geçerler.

### ***Dalgıçlar Esnafı***

Dükkânları yoktur, ancak Galata'da ve Kasımpaşa'da lonca yerleri vardır, orada bulunur. Neferât 300, bunlar çoğunlukla Mağrib, Reşid ve İskenderiye Araplarıdır. Fakat Rodos Adası karşısında Sönbeki Adası Süleyman Han fethi olup yine Süleyman Han Camii evkafı reâyâsıdır, 4.000 adet Rum haracıdır. Bunlarda olan dalgıçlara, Hürmüz Denizi'nde inci çıkaran dalgıçlar denk olamazlar.

Bunlar ağızlarına zeytinyağı [163b] alıp 70 kulaç derinliğe dalıp ağızındaki zeytinyağını dışarı bırakınca göz açıp kapayınca kadar zeytinyağı deniz yüzüne yayılır, her bir zeytinyağı damlası birer parlayan güneş olur, zira o yağ damlalarına güneş vurunca her yağ damlası Süreyya yıldızları gibi denizin dibini aydınlatır. Dalgıçlar bir iğne, bir dirhem olsa bulup deniz dibine bir ökçe vurup göz açınca kadar dışarı çıkar. 70 kulaç yere dalıp bir an dura, 70 kulaç daha çıka, mucize gibi bir sanattır ki insanın yapabileceği bir şey değildir. Bunlar denizden sünger çıkarırlar, batan gemilerin mallarını çıkarırlar.

Bunların piri, Gavvâs-ı Maanî Şeyh Hâlid-i Ummanî daima Hürmüz Denizi'nde inci çıkarıp Resûlullah'ın Ehl-i Beytine hediye getirirdi. Malik oğlu Enes peştemal bağıladı ve dalgıçlara pir oldu. Kabri Habeş'te Mosova adasındadır, yedi kere ziyareti nasip olmuştur. Allah onlara rahmet etsin.

Fakat bu dalgıç topluluğu diğer esnaflar gibi tepeden tırnağa silahlı ve giyimli değildir. Ancak bellerinde birer peştemal, bazılarının belinde yağlı balık kursağı, çıplak dalgıçların bellerinde peştemalları bile yok, kulaklarında deniz yaratığı taçları ile çıplak geçerler. Bazılarının ellerinde iki tarafı Dahhâk'ın kılıcına (504) benzer miczem bıçakları var, eğer bir gemi batarsa ol geminin iplerini, demirlerini, palamarlarını kesmek için o bıçakları taşırlar. Bazı zaman deniz dibinde balığa ve timsaha rastlasalar o bıçakla kendilerini korurlar.

### ***Sergüzeşt<sup>122</sup>***

Hacı Nasır adında bir dalgıç dostumuz var idi, o anlattı. "Bir kere bu Habeş Harkovası önünde Mostarlı Mustafa Paşa fermanıyla inci çıkarmak için elimde bıçağımla

<sup>122</sup> Sergüzeşt: Macera, serüven. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.2743.

daldım, onu gördüm. Deniz içinde ejderha gibi bir kıraç timsahı gelip bana asla aman vermeyip yuttu. Bir buz parçası içine bir karanlık yere girdim, ancak asla dehşete ve korkuya düşmeyip bunalmadım. Deniz gibi değil daima nefes alıp vermedim ama vücudum soğğun şiddetinden gittikçe erimedede."

Gerçekte deniz yaratıklarının tamamının doğaları soğukluk üzeredir, ancak yendiklerinde ne soğuk ve kurudur. Orta halli bir yaratıktır. Bu kere Hacı Nâsır der: "Bildim ki beni balık yuttu, giderek vücudum eriyip ona besin olurum. Önce dübürüm kaynakları, kaba uyluklarımın derileri soyulup erimeye başladı ama içimden Allah'a yönelip kurtuluşumu istedim. Ancak yine balık karnında asla hareket etmeyip geniş bir sıyrıncağ yerde iki ellerimle yoklayıp dururken onu gördüm, olduğum balık karnı şimşek gibi gürlüyüp can havliyle elimdeki bıçağın sapıyla ucunu sağlam tuttum, bir zaman sonra gördüm ki şimşek gibi gitti. Bir zamandan sonra gördüm ki gah baş aşağı, gah baş yukarıya takla ata ata dermansız kaldım.

Sonra yine evvelsi gibi balığın karnında rahat oldum. Fakat canım sıkılmaya başlayıp gördüm ki benim karnında olduğum balığın ciğerleri ve bağırsakları talap talap ede ede hareketten kaldı. Ne kadar saat durduğumu bilmem, onu gördüm benim karnında olduğum balık erimeye başladı.

'Yâ Rabbî bu ne hâldir?' diyerek elimle uyluklarıma yapıştım, benim de etlerim kopmaya başlayınca aklım başıma gelip bre medet güç kuvvet bedende iken hemen balığın ağzına sürünerek varıp çekinmeden dışarı çıktım, ama bir karanlık yer daha var.

'Yâ Rabbî bu ne ola?' diye sürüne sürüne bir yere vardım. Bir büyük saray divanhanesi gibi geniş bir meydan, bazı yerinde ciğer bazı yerinde bağırsaklar talab talab eder. Benim ağzından çıktığım balık asla hareket etmeyip ölmüş.

'Ey Padişah-ı Perverdigâr, aya bu nedir?' diye hayli durdum fakat misk kokusu beni helak eyledi. Hemen can havliyle ayak üzere gezerim, bir sıyrıncağ yer buldum ki bu da balıktır.

Ama 'Aya ne hâldir?' dedim. (505)

Hemen sevda başıma gelip onu düşündüm ki "Bu balık durdukça oturduğum yer karnıdır" deyip elimle yoklayıp bildim ki incecik deridir.

Ağzından dışarı çıkmak mümkün değil, hemen Allah'a sığınıp elimdeki bıçak ile balığın aşağı tarafına bir bıçak nasıl vurdumsa karnı yarıldı ve ben deniz içine çıktım.

Elimdeki bıçak ile deniz yüzüne çıkıp yüzerek [264a] bir kenara çıkıp bitkin bir durumda kum üzerinde yatarken onu gördüm ki, o balık kendini denizden dışarı havaya fırlatarak denizi coşturup burnunun iki deliklerinden minare gibi deniz suları fişkırtarak pür pütür olup sanki başarda<sup>123</sup> kadirga gibi deniz üzerinde yüzerek Harkova tarafına doğru gidip Mostarlı Mustafa Paşa önünde o balık karaya düşer."

Bu Hacı Nasır da bir gemiye binip kaptanlar buna aba kebe verip sarıp sarmalayıp ertesi gün Harkova'da Mostarlı Mustafa Paşa'ya gelir.

Başından geçenleri, hakire anlattığı gibi onlara anlatınca herkes hayrette kalıp Hacı Nâsır'ın yüzlerinin derilerine ilaç ederler. Meğer Paşa'nın gözü önünde daldığı yerden kurtulduğu yere kadar bir gün, iki gece olup kurtulur.

Hemen Paşa bütün askeriyle balığın yânına varır. Bütün asker üşüşüp bu balığı bir yolla karaya çekerler, parça parça ederler. Görürler ki, Hacı Nâsır'ın anlattığı gibi Hacı Nâsır'ı yutan balığı, bu büyük balık yutmuş. Karnında Hacı Nasır balığı olup Hacı Nasır balık ağzından çıkıp bu büyük timsahın karnına çıkar. Onu bıçak ile yarıp kurtulduğu ispat olunup sicille yazılır.

Hâlâ Mostarlı Mustafa Paşa asrında yazılıdır. Harkova'da tanıklık eder adamlarla görüştük, Hacı Nâsır'ın anlattığına uygun sözler söylediler.

Sözün kısası denizde böyle canavarlar, böyle dalgıçlar vardır. Nice bin insanı balık yutmuş fakat kurtulamamıştır. Ancak Hz. Yunus ile bu Hacı Nâsır'ın kurtulduğu herkesçe bilinmektedir. Bu Hacı Nâsır'ın piri Hz. Yunus olmuş olur. Bu dalgıç kavmi alayda çıplak Arasat Meydanı kavmi gibi çıplak "Yâ Gavvâs, yâ Feyyaz" diyerek geçerler.

### ***Gönbaşı<sup>124</sup> Esnafı***

Ağaları birdir, dükkânları yoktur. Galata'da Kalafathane yerinde bulunurlar, neferât cümle 500. Bunların işi bir kalyon<sup>125</sup>, bir şayka, karamürsel batsa bunlar o batık gemilerin

<sup>123</sup> Başarde: Kadırgadan daha büyük olup boyları 43-50 metre uzunluğundaydı. 26-36 oturağı bulunup, her kürekte 5-7 kürekçi bulunurdu. Tersane emini ve ve kethüdası sefere çıktıklarında bu gemilere binerlerdir. Bu gemilerin 53-55 metre uzunluğunda ve 36 oturaklı olanları Kaptan Paşaya aitti. Paşa Başardesi denilen bu gemilerde her oturakta 7 kürekçi bulunur, her kürekçi mangasının arasında 3 savaşçı yer alırdı. Toplam mürettebatı; 500 kürekçi 216 savaşçı ve geri kalanları gemici, topçu ve diğer hizmetliler olmak üzere 800'ü buluyordu. Kıç kamaralarının üzerinde biri ortada ve ikisi köşelerde üç fener yakılır ve geminin amiral gemisi olduğu belli edilirdi. Padişah için inşa edilen ve süslenen, yelken, tekne, direk ve kürekleri yeşile boyanan başardelere "Başarde-i Hümayun" (Hünkar Başardesi) adı verilirdi. Bkz. Ayın-Göksu, a.g.m, s.86.

<sup>124</sup> Gön: Terbiye edilmiş, tabaklanmış deri. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.1071.

<sup>125</sup> Kalyon kelimesi, Latince'den Türkçeleştirilmiş, İtalyancası olan "galion"a daha yakın söylenen bir kelime idi. Genel anlamda bütün yelkenli gemilere kalyon denilmekle birlikte, bu isim aslında en büyük üç direkli gemiler için kullanılırdı. İlk büyük kalyonlar, Osmanlı donanmasının henüz kuruluş aşamasında olduğu II.



iki yanına iki gemi koyup batan gemiyi deniz içinde dalgıçlar cankurtaran halatlar ile dolaplar ile çekerek bir sanat ile deryadan dağ gibi gemiyi say yağından (tereyağından) kıl çeker gibi çıkarırlar, Acayip ve garip sanattır. Pirleri Sunullah Kurtubî'dir, Hazret huzurunda Selmân-ı Pak belini bağladı, kabri Endülüs'tedir. Bunların (506) gemicileri alayda tepeden tırnağa silahlı olup ellerinde çam ağacı gönderleri kızaklar üzere vucı ırgatları devrettirerek "Meded Allah, asan eyle" diyerek geçerler.

### ***Buğday ve Arpa Navluncuları<sup>126</sup> Esnaft***

Dükkân 400, neferât 1005, bu kavim, gemicileri berbat etmişlerdir. Getirdikleri buğdaylarını ellerinden ucuz alıp depolarlar, kıtlık olunca da kırat ile satarlar. Uğursuz, kötü, karaborsacı kavimdir. Çoğunlukla Unkapamı'nda ve Mısır İskelesi'nde oturur Medânşarı Türkleridir. Bunların hakkında Mekke delilleri ya Karamanî ya kara imanı derler, acımasız faiz yiyen adamlardır. Bunların işleri ve kazançları gemicilerle olduğundan onların yamağı olup seyishaneler üzere dükkânlar edip harar harar buğday, arpa ölçerek, halk üzere arpa buğday saçarak "Bereket senden yâ Mevlâ, ganimet senden yâ Allah" diyerek bütün yayaları gayet giyimli, tepeden tırnağa silahlı geçerler, çünkü bunlarda zengin navluncular vardır.

### ***Karadeniz Bezirgânları<sup>127</sup> Esnaft***

Dükkân ve mahzenleri 2.000, neferât 7.000'dir. Pirleri Hz. Risâlet'tir ki Resûl-i Ekrem tüccar ve Allah yolunda mücahit idi. Hadice-i Kübrâ malıyla Şam yakınında Busra şehrinde kâr edip kârını Hadice ile pay ederlerdi. Bu esnaf da tahtirevanlar üzere dükkânlarında metaları donatıp mallarını sergileyerek büyük alay ile bölük bölük tepeden tırnağa silahlı geçerler.

Bunların alayından sonra cümle gemi reisleri küheylân atlar üzere Cezayir kaptanları kıyafetiyle tepeden tırnağa silahlı olup önleri sıra bütün dilberân gemi muçoları yaftalan, Kurnaz, Poyraz, Haylaz, Yırtlaz adlı nice bin zeber-dest denizci ve gemici dayılar ile "Ey yâ Mevlâ, yâ Mevlâ" diyerek yine kızaklar üzere gemilerini çekerek top,

---

Bayezid döneminde Kemal Reis tarafından yapılmıştı. 15. asrın sonlarından 17. asrın ortalarına kadar daha çok taşımacılıkta ve Girit seferinden sonra ise genel olarak savaş gemisi olarak donanmada yer almıştır. Uzunlukları 33-45 metre arasında değişen kalyonlara iki ambarlı, kapak veya karaka deniliyor ve olanlarda 58-80, üç ambarlı olanlarda ise 80-112 top bulunmaktadır. Mürettebatları kalyonların büyüklüğüne göre, 400'den 1200'e kadar değişmekteydi. Bkz. Uzunçarşılı, *Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, s.469.

<sup>126</sup> Navlun: Taşımak üzere gemiye yüklenen eşyanın bütünü. Gemiye yüklenen malların taşıma ücreti. Bir geminin mal ve yolculardan elde ettiği toplam gelir. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.2309.; Bilgi için bkz., Mantran, *a.g.e.*, II, s.35-36.

<sup>127</sup> Bezirgan: Tüccar. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.353.

tüfekler atarak feryat ve figanları göğe çıkararak gemilerini flândıralarla bayraklarla kaptan fenerleriyle bütün kaptanlar at başı beraber alay çavuşları yerine bazı dayılar Silistre düdüklü çalarak saf saf alay gösterip geçerler. Ardları sıra sekizer kat mehterhaneler çalınıp geçerler. Bu yukarıda yazılan gemicilere yamak olan esnaf 18, dükkânları (...), neferâtları (...) deniz gibi askerdir.

Bu alaydan sonra padişah fermanı ile kasaplar alayı geçeceğini Akdeniz kaptanları işitince [164b] hepsi Murad Han huzuruna varıp, "Padişahım duyduk, bizden önce kanlı kasaplar gelecekmiş. Padişahım yâ bizim cümlemizi kırarsın illâ biz cümle kasapları kırarız. Zamanınızda kötü nâm olur. Bizim denklerimiz Karadeniz kaptanları Nuh Necî köçekleridir diye fermanınızla ileri gidenlerde biz de onlardanız Mekke, Medine kapısı mısırına hizmet edip İstanbul'u Mısır nimetiyle ganimet edip 70.000 Müslüman hacıları (507) götürür getiririz. Bizim hizmetimiz nedir ki kasaplar bizden önce gelirler" deyince hemen saadetli padişah kasaplar ile Akdeniz kaptanlarının aralarını düzeltmek için, "Gerçekten İstanbul'u ganimet ettiklerinden başka pırları Nuh Peygamber'dir bir alay Allah yolunda cihâd eden gazilerdir ki deniz yüzünde cehenneme gidesi kâfirler ile ceng etmede fener sahipleri kaptanlarımdır, bunlar büyük alay ile geçsin, sonra kasaplar geçsinler" diye buyurarak hatt-ı şerif verip kaptanlar denkları arasında taze can buldular.

Ya bu esnafın aralarında bu kavganın aslı odur ki eğer padişah askeri alay olsa önce bu bey t mısraı üzere:

“Budur kânûn-ı şâhinşâh-ı eslâf

Yürürler kullan ardınca şehler.”

Gerçekten önce askerin azı ve yararlı olanı geçip giderek mankâle ağalar, beylerbeyiler, vezirler, şerifler, sonra padişahlar geçer. Ancak bu alay orduda önce çok gerekli ve makbul olan askerî, ulemâ, ordu hekimleri, göz hekimleri, ekmekçiler, Resûlullah mahfili, ekmekçilere mensup gemici Esnafı bu tertip üzere geçip en sonunda muzahrafat Esnafı geçtiği için her esnaf biri birinden mukaddem alay göstermeleri için kavga edip padişaha arz edip padişah hatt-ı şerifle aralarını düzeltir, zira silaha gömülmüş kavim içinde bozgunculuk olmasın için Akdeniz gemicileri öne geçti.

## Sekizinci Bölüm [Akdeniz Ticareti Esnafı]

### *Akdeniz Reisleri Eснаfı*

Padişahı cem-cenâbın, bu kaptanlar rağbet ve iltifatlarını görünce bütün esnafa rağmen, özellikle kavgaları olan kasap taifesine denkleri olan Karadeniz reislerine üstün olmak için Karun malı dağıtıp büyük bir alay düzenlemişlerdir ki yazmak mümkündür.

Önce Akdeniz kaptanlarından Bursalı Bali Kaptan, Bodur Gürci Cafer Kaptan, Karamanlı Ali Kaptan, Sarı Veli, Sarı Solak, Topal Muharrem, Çavuşoğlu, Kartaloğlu, Kalafatoğlu, Katranoğlu, Kara Hoca, Fırkateci, Çenetti, Tuğralı, Yanaki, Dimitiraki, Lamberaki adlı Rum kaptanları ile cümle on yedi karavana kalyonlardır ki her biri dörder beşer kat ambarlı ikişer kat batardama toplu beşer kat palavra kışlı kışında bahçeli, hamamlı, el değirmenli karavanalardır ki her biri beşer ayda dolar beşer ayda boşalır, dağ gibi kalyonlar gayrı barca penk kalyonlar, şitiye potaçlar Sarayburnu'nda üçer yaylım top şâdumanları edip cümle askerlerini karaya döküp nice yüz kalyoncukları kızaklar üzere koyup palamarlar ile her birini biner ikişer bin adam çekerek "Ey mola, yâ mola" sesi göklere (508) çıkararak her bir kalyoncuklarda güzel güneş parçaları, altınlara batmış muçolar gemilerde dayılara hizmet eder.

Her dayıların ellerinde camlar ile içip eğlenip her gemide türlü türlü saz ve söz fasılları, bütün gemilerin direklerini, küreklerini cevahire batırıp ipekli ve kıymetli kumaşlardan yelkenler yapıp ibrişim çarmıhlar ve direk başlarında ikişer üçer mahbûblar alavere deyip silisre çalarak bütün gemici dayılar silaha gömülmüş, 8.000 tepeden tırnağa silahlı dalyan Cezayir tüfekli Berberice kırmızı fesli dayılar ve kışlıkçı, yelkenci, dülekçi, çördekçi, ablici, kazlıcı, istinkacı, gomanacı, kumanyacı adlı nice bin müdebbir dayılar hüküm ü hükümet ederek nice “mola, orso, poca, duna foga” diyerek nice bin gemici deyimleri ile Allah deyip geçerek Alay-köşkü dibine vardıkları mahalde sanki beş on parça kâfir gemisine rast gelip birbirlerine sarmaşıp Frenk gemileri gibi “parlar” deyip Müslümanlar “Paralamazız bütün alarız” [165a] deyip padişah huzurunda top tüfek atarak büyük bir ceng ederler ki sanki ceng-i deryadır.

Siyah barut dumanı havaya yükseldikten sonra bütün Müslüman kâfir gemilerine dökülüp ganimetler alıp güzel Frenk oğullarını avlayıp gerdanlarından öperek ve sakallı keferelerini bağlayarak bütün kâfirlerin haçlı bayrakların baş aşağı edip gülbang-ı Muhammedi çekerek kâfir gemilerini yedeğe alırlar.

Bir tarafta Osmanlı davulları, bir tarafta esirlerin davul ve boruları çalınarak yine gemileri nice bin levendler “yâ Mevlâ” sesiyle çekip ardları sıra bütün kaptanlar 3.000 adet idi, 1.000 kalyon 600 barca<sup>128</sup> 2.000 şayka karamürsel gayrı gemiler idi, neferâtları toplam 20.000, bu gemiciler topluluğu bir padişah asrında olmamıştır.

Bunların da pirleri Hz. Nuh'tur, sonra Hz. Peygamber döneminde Ebûlmihen-i Ummanî'dir. Yazılan 3.000 adet kaptanlar çifte çifte yan yana at başı beraber olup her birinin önlerinde nice güzel gemi muçoları, piyade satırlar yerine gidip ellerinde kırkar ellişer dirhem nova, gable, taşlıca Cezayir'in dalyan tüfekleri, gemi harbeleri, zemberekleri ile saf saf olup cümle kaptanlar geçip her kaptana önlerinde gemilerinin altın nakışlı ibret verici çeşitli saçaklar, bayraklar, flândıralar taşırlar. Her kaptanların önünde altınlu fenerleri gider. Bütün kaptanlar samur ve değerli kumaşlardan elbiseler giymiş olarak geçerler.

Bütün kaptanların sonunda tuğ, davul ve sancak sahibi Karamanlı Ali Bey alayı geldikte insanın gözleri, ipekli, atlas kumaşlar ve mücevherli silahların parıltısından kamaşır.

Bunun alayında olan gösteriş, asalet, bunda olan pâk-silahlı yiğitler, nice yakışıklı gençler altınlara boğulmuş olup geçer. (509)

Sonra kendisi, satırları, mataracıları, tüfekçileri ile geçip Ali Kaptan kendisi kavuğuyla, samur kabaniçesiyle geçer, çünkü bu Karamanlı Ali Paşa, bütün Akdeniz kaptanlarına serdâr olup padişah hazinesinden kendine bir fanus-ı cinân, iki tuğ, tabi ve alem ihsan olunup Rodos pâyesiyle her sene 700 parça kalyonlara Mısır hacı ve tüccarlarını koyup Recep ayında kiraz meltemi mevsiminde Cuma gününde Beşiktaş'tan kalkıp turna katarı bütün gemiler dizilip Sarayburnu'nda her gemi kırkar ellişer adet top atıp şâdmânlar edip gülbang-ı Muhammedi çekerek Hûdâ asan edip Mısır'a gidip altı aydan yine İstanbul'a şeker, keten, kına, pirinç, mercimek çeşitli yiyecek ve içecekler getirip İstanbul'u zengin ederlerdi. Serdâr Karamanlı Ali Bey de padişaha nice yüz Habeşî hadımlar, Mısır keseleri hediyeler getirirdi.

Böyle görkemli bir kumandan olduğundan yine ordu alayında ondan ve ekmekçibaşidan muazzam muhteşemce alay yok idi. Bu Kaptan Karamanlı Ali Bey'in ardı sıra silahlı güzel has oğlanlarının ellerinde, sırıkları uçlarında yaldızlı bayraklar ile çifte çifte mallarını göstererek geçerler.

---

<sup>128</sup> Barca: Altları düz iki ve üç direkli nakliye ve savaş gemileriydi. Kalyondan küçük olup 15. asra ait bir kayıta 83 topu bulunduğu görülmektedir. Ayın-Göksu, a.g.m., s.88.

### ***Akdeniz Marangozları Esnafı***

Bunların piri yine Hz. Nuh'tur ama Hazret asrında pirleri Âmir-i Nevâtî'dir, kabri Cidde'dedir. Bu kavmin dükkânları Galata'da lonca yeridir, tören ile geçerler.

### ***Pereme<sup>129</sup> ve Kayık Marangozları Esnafı***

Neferât 200, pirleri yine Şeyh Âmir-i Nevâtî'dir, alay ile geçerler.

### ***Mavunacılar<sup>130</sup> Esnafı***

Neferât 800, kızaklar üzere mavunalarını süsleyip çekerek geçerler.

### ***Kayıkcılar Esnafı<sup>131</sup>***

Kayıkları cümle 2000, neferât 7000, bunlar da kayıklarını kızaklar üzere donatıp geçerler.

### ***Peremeciler Esnafı***

Neferât cümle 8000, peremeleri cümle 4613, peremelerin çiçeklerle kızaklar üzere donatıp geçerler.

### ***Çırnıkçılar<sup>132</sup> Esnafı***

Neferât 200, cümle çırnık 80.

Eğer bu yukarıdaki esnafların alaylarını birer birer yazsak ciltli bir kitap olur. Ancak kayıkları ve peremeleri bir hây-hû ile çekip geçerler.

Ardları sıra sekiz kat mehterhane Osmanoğulları kösü çalınarak geçerler. Bu yukarıda yazılan Akdeniz kaptanlarına yamak olan yedi adet bir acayip muhteşem yiğitler alayıdır.

## **Kasaplar Esnafı ile Tüccarların Kapaşmalarını Anlatır**

Bu Akdeniz kaptanlarının alaylarından sonra padişah fermanı üzere kasaplar alayı geçmek üzere iken Mısır'ın bütün ankâ bezirgânları, pirinççileri, ketencileri, Mısır hasırcıları, kahvecileri, şekerçileri bir yere gelip kasaplar ile çeşitli tartışma ve dedikodular

<sup>129</sup> Pereme: Eski bir kayık çeşidi. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.2487.

<sup>130</sup> Mavna: 15. asırdan itibaren Osmanlı donanmasında kullanılan Mavna, baştardeden biraz kısa, fakat daha geniş ve yüksekti. 49 metre uzunluğunda 26 oturaklı, 2 veya 3 direkli ve 3 katlı olarak inşa edilirdi. 52 adet küreğin her birini 7 kişi çekiyordu. Mürettebatının tamamı 600 kişiyi buluyordu. Bkz. Ayın-Göksu, a.g.m., s.87.

<sup>131</sup> Bilgi için bkz., Goytisolo, a.g.e., s.78-80.

<sup>132</sup> Çırnık: Büyüklüğü 200 tonlatoyu bulabilen, tek ve yekpare direkli, çekdirmeden büyük yelkenli kayık. İki başı kesik dalyan veya tahıl kayığı. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.576.

oldu. Sonra padişah huzuruna vararak Mısır tüccarları, (510) “Padişahım bizim kalyonlarımız pirinç, mercimek, kahve, ketenlerimizi getirmeye me’mur olup onlar bizsiz, biz onlarsız olmayıp ikimiz arasında bu kanlı kasaplar n’işler. Bunların kan döktüğü şehirden çıkmaz olmuştur. O korkudan mezbahalar diğer diyarlarda şehirlerin dışında olur, bir alay kanlı kirli uğursuzlardır. Fakat biz daima İstanbul’u bütün tahıllarla bolluğa kavuştururuz” dediler. Hemen kasapların ettiği kanlar gözlerini bürüyüp, “Padişahım bizim pirimiz Kassab-ı Cömerd ola, işimiz Cenâb-ı Bârî’nin rahmetine mazhar olmuş koyun ola. Allah kullarına beden kuvveti için helâl etmiş bir nimet ola. Bütün nimetlerden önce et, ek-mek diye yâd olunur bir nimettir. Bir fakara azıcık et parçasıyla beş altı çeşit yemek yapar. Böyle bir [165b] helâl iş ile kazanıp cömertlik ile meşhur olup İstanbul şehrini ganimet ederiz. Bunlar ki bir alay ankâ muameleci faiz yiyen kavimlerdir ki bunların hakkında Cenâb-ı İzzet “Allah, alış verişi helâl, faizi haram kılmıştır.” [Bakara, 275] buyurmuştur, dediler.

Böyle kötülenmiş bir topluluk iken Mısır’dan malları gelip kıtlık ve darlık olsun için depolayıp halkı zarara uğrattıklarından başka bir alay karaborsacı kavimdirler. Osmanoğlu devleti bunların Mısır pirincine muhtaç değildir. Önce Filibe pirinci, Beypazarı pirinci, (1.5 satırlık yer boş)

Bu tür şahdâne ve danedâr pirinçler var iken bunların Mısır pirincine ne gereksinim var.

Mısır keteni diye övdüklerine de Rum halkı muhtaç değildir. Özellikle Rumeli’de Manastır keteni, Filorine, Serfiçe, Tırhala, Drama keteni, Anadolu’da nice bin yerde türlü türlü ketenlerden başka Trabzon keteni, bezi ve gömleği bir kamışa korlar, yirmi dirhem gelir bir beddâvî gömleği olur, sizin keteninize ne ihtiyaç var, sizin keteniniz yüzünden İstanbul’da kaç defa büyük yangınlar olmuştur.

Mercimek dediğiniz ne ki, cümle Rumeli’de ve Anadolu’da mercimek olur ki anlatılmaz. Eğer Mısır şekerini dersiniz hakkında Allah “Süzme baldan ırmaklar (vardır).” [Muhammed, 15] âyetiyle övmüş Rumeli balları, Atina, Eflâk, Boğdan balları olur ki her birinde yetmiş hâssa vardır.

Eğer padişahım murad edinirse Alâiye, Antalya, Silifke, Tarsus, Adana, Payas, Antakya, Haleb, Şam, Sayda, Beyrut, Şam-Trablus’ta, bu anılan eyalet ve sancaklarda o kadar yüz binlerce kantar şeker olur ki cihanı doyurur. Sizin şekerinize ne ihtiyaç.

Eğer kahve derseniz bir bid'at şeydir, uykuyu kesen, insan soyuna engel olan şeydir. Kahvehaneleri<sup>133</sup> vesvesehanedir, kahve kavururken (512) yaktıkları cihetten Bezzâziye<sup>134</sup> ve Tatarhaniye kitaplarında “Bütün yanmış şeyler haramdır.” demişlerdir. Hakka ki yanık ekmek de haramdır. Baharlı şerbet, saf süt, çay, badyan, sahlepe, pâlûde kahvenizden faydalıdır.

Kına derseniz kadınlara, bunak yaşlıların sakallarına sünnet ise levedan kökünü havanda dövüp su ile hamur edip saça sakala dürtülse gayet kırmızı olur, saçta ve sakalda olan kehleyi öldürüp kir ve tozdan pak eder. Bu kere sizin kınanıza da ihtiyaç yoktur” deyip kasaplar Mısır bezirganlarının metalarına böyle karşı çıkınca hemen Mısır tüccarları,

“Bizim pirincimiz hasdır, beyazdır, pişkindir, özellikle Menzile, Dimyat, Fereskur, Birimbâl nahiyelerinin pirinçleri tereyağıyla pişse misk ü amber gibi koku verir. Hz. Risâlet'in mucizesiyle yaratılmıştır. Hazret'ten önce gülsuyu, pirinç, muz ve abdullâvî yok idi.

Mercimeğimiz hakkında Cenâb-ı İzzet “Ve mercimek” [Bakara, 61] buyurmuştur. Cennet toprağında Nil suyunda yetişip Rum merimceğinden lezzetli ve pişkindir.

Kınamıza denk kınanın bir diyarda olması mümkün değildir. Resûlullah'ın sünnetidir, ona da söz olmaz.

Ancak gerçekten şekere ve ketene Rumeli'nin ihtiyaçları yoktur. Frengistan şekeri de hasdır. Siz ki kasap taifesisiz, sizin Müslümanların beytülmalına ne fâide ve âyideniz vardır bilmem” deyince kasaplar sustu.

Mısır tüccarları “Padişahım bizim Müslümanların beytülmalına Mısır kalyonlarıyla gelen meralarımızdan padişahıma 10.000 kese gümrük hâsıl olur. Adalet ederseniz alay-ı Muhammedi bizimdir, bizden sonra kasaplarıdır”, deyince padişah huzurunda olan Müftü Yahya Efendi ve Muid Ahmed Efendi “İnsanların hayırlısı insanlara faydası olandır.” hadisini okuyunca padişah, Mısır tüccarlarının eline ferman verip “Birinci alay Mısır tüccarları, ikinci alay kasaplar olalar” diye buyurdu.

Mısır tüccarları hoşlanıp sevinçlerinden ayakları yere basmaz olup Akdeniz gemicilerinden sonra geçtiler.

<sup>133</sup> Bilgi için bkz., Goytisolo, *a.g.e.*, s.113-117.

<sup>134</sup> Bezzâz: Bez ve bezden yapılmış şeyler satan kimse. Bezzâziye: Bedesten. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.354.

## Dokuzuncu Bölüm [Mısır'dan ve Akdeniz Sahillerinden Yapılan Ticaret]

### *Mısır Tüccarları ve Akdeniz Sahili Tüccarları Esnafı*

Önce Akdeniz kıyısında olan tüccarlarla İstanbul'a eşya getirip ticaret ederlerdi. Mahzenleri 6.000, neferât yekûn 11.000. Murad Han asrında büyük zengin bezirgan Balkapanı'nda Hacı Kasım, Hotin seferi yılında yedi mahzeninin kilidine kurşun akıtmış idi, 50.000 keseye maliktir derler idi.

Sonra kurnaz bezirgan Hacı Envâr, [166a] Hacı Ferhad, Hacı Hasırcı Selim, Hacı Nimetullah, on parça kalyona, yedi hana maliktir. (513)

Hacı İsa, Hacı Şeytân Selim, Navloncu Hacı Mustafa, Hacı Kaya, Hacı Karakaş, Gümrük Emîni Ali Ağa, Hacı İvaz, Alaman-oğlu Hacı İsmail, nice bin bunun gibi kırkar ellişer bin keseye malik zengin bezirganlar vardır ki her birinin Hind ve Yemen'de, Arap ve Acem'de, Frengistan'da ortakları vardır.

Bunlar genellikle samur kürklere bürünmüş olup kırkar ellişer hizmetçileri tepeden tırnağa silahlı olup piyade geçerler. Bazı hizmetçileri tahtırevan üzere dükkânlarını la'l, yakut, cevahir, kıymetli taşlarla süsleyip her dükkânçede olan güneş parçası köleler ipekli ve atlaslara bürünüp ellerinde cevahir gülsuyu şişeleriyle caddenin iki tarafında olan seyircilerin üzerlerine gülsuyu saçarlardı.

Mücevher mecmere ve buhurdanlar içre üd ve amber yakarak geçip cadde üzerinde olan bütün seyircilerin dimağları kokulanır. Ondan sonra bütün bezirganlar yan yana vezirler gibi giyinip özel elbiseleriyle bölük bölük geçerler. Pirleri çok önceleri Hz. Hûd idi. Ama sonra pirleri bizzat Hz. Resûl-i Kibriya'dır ki Hz. Hadice-i Kübrâ malıyla Şam yakınında Busra şehrine gidip ticaret ederdi. Kârını Hadice Ana ile paylaşırdı. Hadis: "Çalışıp kazananı Allah sever." buyurmuştur.

### *Pirinççi<sup>135</sup> Bezîrgânları Esnafı*

Dükkân 40, neferât 300, ama mahbup köleleri hesapsızdır. Pirleri Süfyân-ı Hindî'dir ki her vakit Hazret'e Hindistan'dan Resûl'ün kendi mucizeleri pirinçten dâne-i rûz getirirdi pirinç satardı. Selmân-ı Pak belini bağladı. Kabri yine Hindistan'dadır ama

<sup>135</sup> Pirinç Türkler için en önemli tahıllardan biriydi. Bazı Batılı seyyahlara göre, "eğer pirinç yoksa Türk usulü yemek denmezdi." Pirinç ticareti için bkz., Mantran, *a.g.e.*, I, s.179-180.



ziyaret etmedim. Bu esnaf arabalar üzere dükkânlarında piriñç ölçerek “Yâ Ganî” ismiyle halk üzere kâhice piriñç saçıp piriñç ihsan ederek tepeden tırnağa silahlı geçerler.

### ***Mercimekçiler Esnafı***

Dükkân 70, neferât 200, bunların piri Hatem-i Addâsî’dir, Selmân belini bağladı. Kabri Urfa yakınında Harran Kalesi hendeği kenarındadır. Bunlar da arabalar üzere dükkânlarında bazı fukaralara mercimek dağıtarak geçerler, süslü askerdirler.

### ***Kınacılar Esnafı***

Dükkân 15, neferât 55, bunların piri İmam Attar-ı Bitlisî’dir. Malik oğlu Enes yetiştirmesidir. Bunlar da tahtırevanlar üzere dükkânlarını çeşit çeşit kınalar ile süsleyip kâğıtlar içinde bazı adamlara kına dağıtarak tepeden tırnağa silahlı geçerler.

### ***Mısır Hasırcıları Esnafı***

Dükkân 20, neferât 45, bu Esnafın ilk pirleri Hz. Süleyman’dır ama Hazret asrında pirleri (...) dır. Selmân-ı Pak belini bağladı, kabri Yemen Kum Futası’ndadır. Bunlar arabalar üzere dükkânlarını çeşit çeşit nakışlı Mısır hasırını ile donatıp yine silahlarıyla geçerler.

### ***Ketenciler Esnafı***

Dükkân 105, neferât 208, pirleri önce Huşeng Şah’dır, Pamuğu yere ekip sidik ile suladı, Hûdâ’nın emriyle keten (513) oldu. Bugün hâlâ sidik gibi kokusu var, sonra pirleri Hadice-i Kübrâ Ana’dır. Bizzat Hz. Risâlet’in nikâhlısı olup Hazret kemerini kuşatıp keten ekenlere, eğirip iplik edenlere Hadice-i Kübrâ önder oldu. Vâdi-i Fâtıma’da hâlâ Hadice ketenliği derler, kendi biter kendi yiter, terbiyesinde zorluk olduğundan Mekke halkı Mısır bezine muhtaçlardır. Bunlar da dükkânlarında Nehâriye, İbyâr ve Feyyûm ketenlerini süsleyip geçerler.

### ***Şekerciler Esnafı***

Dükkân 70, neferât 100, pirleri Nusayr oğlu Hüseyin’dir, şekercilerin, helvacıların silsilesi ona çıkar, kabri Basra’dadır, Onun için Basra tatlıları meşhurdur. Selmân-ı Pak, Hz. Ali huzurunda kemerlerini bağladı. Dükkânlarını çeşit çeşit kokulu şekerler ile süsleyip halka nebat bezi ederek geçerler.

### ***Hoş kokulu içecekler Esnafı***

Dükkân 55, neferât 100, pirleri Helvaî Ömer'dir, bunlar da tahtirevanlar üzere dükkânlarını türlü türlü çini hokka ve kavanozlar içinde rîbâs, amber-bâris, gül, limon, avşıla, hummâs, sandal, demir-hindî, dut şarabı (...) (...) misilli renk renk kokulu ve amberli içecekler ile dükkânlarını süsleyip yayaları halka şeker şerbetleri dağıtarak geçerler.

### ***Kahve Tarları Esnafı*<sup>136</sup>**

Dükkân 200, neferât 300, bunlar zengin bezirganlardır. Pirleri Şeyh Şazeli'dir. Hazret'in izniyle Veysel Karani kemerini bağlayıp pir oldu. Yemen'de Veysel Karani hizmetçisi idi, yine Yemen'de gömülüdür. Veysel Karani, Hazret'i görmedi, fakat Hazret'in izniyle Veys yetmiş kişinin belini bağlayıp [166b] pir etti. İnşallah hepsi yeriyle yazılır. Bu kahveciler bütün tepeden tırnağa silahlı olup tahtirevanlar üzere ferde ferde kahveleri kileler ile ölçerek "Ala bin kuruş vere yüz kuruş" diye kahve satarak geçerler. Bu esnafların çoğu geçip bunların ardları sıra,

### ***Şahbender*<sup>137</sup> Esnafı**

Nefer bir, dükkânı yoktur. Balkapanı Hanı'nda olur bir nefer ağadır piri ser-çeşme As oğlu Amr'dır, kabri Mısır'ın güney tarafında İmam Şafiî yakınındadır. Bütün vezir, âlim ve mollaların polise kâğıtları hizmetinde olup her diyarın tüccarları bunun tasarrufu altındadır. Gayet cömert ve güvenilir adamlardır.

### ***Bezirgânbaşı Esnafı***

Bir neferdir, pirleri Ebülhûr-ı Yemenî'dir ki Veysel Karani belini bağladı. Mekke'de malı için zehirlenip öldü. Kabri Mekke içinde Ebtah'tadır.

### ***Ehl-i kible Esnafı***

Bir adamdır, dükkânı Eski Bedesten'dedir. Piri (...) dir. Selmân belini bağladı. Kabri belli değildir. Hadîka'da Kerbelâ'da gömülüdür demiş, Allah bilir bu da şahbender ve bezirgânbaşı gibi şanı büyük ağadır. Her biri üçer yüz tepeden tırnağa silahlı, tertipli, seçkin asker ile at başı beraber yanyana olup geçerler. Ardları sıra değerli kumaşlar

<sup>136</sup> Bilgi için bkz., Mantran, *a.g.e.*, I, s.194 vd.; II, s. 37-38.

<sup>137</sup> Şahbender: Osmanlı Devletinde ticari işleri yönetmek, tüccarlar arasındaki ihtilafları gidermekle görevli kimse. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.2924.; ayrıntılı bilgi için bkz., Mantran, *a.g.e.*, I, s.138-139.

giyinmiş güzel köleler ile geçip ardlarınca sekizer kat mehterhaneleri ile geçerler. Bu da seçkin alaydır. Bu Mısır bezirgânbaşısına yamak olan 12 esnaftır, dükkân (...).

## Onuncu Bölüm [Kasaplar ve Hayvan Ürünleri]

### *Kasaplar<sup>138</sup> Esnafı*

İstanbul'un dört mevleviyet yerinde 999 dükkândır. Bütün neferâtları 1.700, pirleri Hz. Kassab-ı Cömerd'dir, Hz. Resul huzurunda Hz. Ali belini bağlayıp kasaplara pir eyledi. Kabri Bağdad'dadır. Bunlar çoğunlukla yeniçerilerdir. Hepsi tepeden turnağa silahlı olup arabalar ve tahtirevanlar üzere nice yüz dükkânları değerli kumaşlar ve türlü türlü çiçekler ile süsleyip kırkar ellişer okka gelir Karaman ve Türkmân koyunlarını, Mihaliç ve Bursa'da Osmancık koyunlarından, Karadeniz'de Kili koyunlarından besili ve acayip koyunları kelle paçaları ile yüzüp vücudunda beyaz yağ üzere kırmızı katmerli güller ile sarı safranlar ile koyunların vücutlarını süsleyip boynuzlarını gümüş ve altın varaklarla yaldızlayıp nice yüz koyunları parça parça edip Kassab-ı Cömerd köçekleri ellerinde satırları ile yarım yarım çeyrek çeyrek edip sarı pirinç kefeli terazilerde tartıp "Ala on vakıyye akçe, al canım iyisini ver canım ala, bir iyi kebablık, ala bir âlâ kıymalık" diyerek bellerinde satırları ve pala kılıçları kasap bıçaklarıyla kendilerini donatıp hepsi yaya geçerler.

### *Salhâneciyân<sup>139</sup> Esnafı*

İşyeri 200, neferât 1000, bunların pirleri Hz. İbrahim'dir. İbrahim Peygamber'e "Hz. İsmail'i kurban eyle" diye Allah'ın fermanı geldiğinde Hz. İsmail'i kurban ederken İsmail'e bedel Allah, Cebrail ile cennetten bir koç göndermişti. İbrahim Peygamber koçu kurban etti. Hâlâ koyun boğazlayıcıların piri Hz. İbrahim'dir. Daha sonra Hz. Peygamber'e kurban ferman olundu, o da Kurban bayramında kurban etti. Bunda rivayet değişikdir. Kassab-ı Cömerd boğazlanmış koyun satmada pirdir, ama boğazlamada pir, Hz. Cezzâr-ı Tâifî oğlu Halim'dir. Malik oğlu Enes belini bağladı. Kendini eşi olan mel'un kadın uyurken boğazladı. Kabri Yemen Adeni'ndedir. Bunlar da tepeden turnağa silahlı olup

<sup>138</sup> Et, özellikle koyun eti, Türklerin başlıca gıdalarındandı. Kasaplar "müna'am mütemevvil" kimselerden, ekseriya Musevilerden seçilirdi, İstanbul'da kasaba ihtiyaç olduğu vakit padişahın emri ile isimleri belirtilen kimseler kasap yazılırlardı. Kasapların sermayesi devlet tarafından temin olunur, bazen imaret evkafından verilecek paranın faizi ile, bazen de halktan toplanan para ile bu iş gördürülürdü. Bkz. Mantran, *a.g.e.*, I, s.180-184.

<sup>139</sup> Sâlhane: Kasaplık hayvankesimi yapılan yeri mezbaha, kanara. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.2655.

araba üzere dükkânlarını defne yapraklarıyla süsleyip semiz koyunlar ile bezeyip koyunları yüzerek geçip yaya askerleri ellerinde ve bellerinde iri gümüşlü zincirli kasap bıçakları, bellerinde kemend ipleri, nicesinin omuzlarında yüzülen koyun postları ile bölük bölük alay gösterirler.

### ***Sığır Kasapları Esnafı***

Dükkân 100, neferât 200, bu Esnafın piri Süfyân-ı Sevrî'dir. Hz. Ali belini bağladı, Mekke'de gömülüdür. Bu esnaf da tepeden turnağa silahlı olup arabalar üzere dükkânlarını semiz sığır etleriyle bezeyip alay gösterirler.

### ***Yahudi Kasapları Esnafı***

Dükkân 55, neferât 200, bu mel'unlar Müslümanın boğazladığı eti yemezler. Başka pirsiz mel'unlardır, (515) fakat diğer kasaplara göre kendilerini öyle süsleyip acayip şakalar ederek arabalar üzere dükkânlarını bezeyip tören ile geçerler. [167a]

### ***Mandıracılar<sup>140</sup> Esnafı***

İstanbul'un dört tarafında ve Levend Çiftliği köylerinde toplam 2.000 mandıradır. Her birinde yetmiş seksen sürü koyun vardır. Her mandırada kırkar ellışer ipten kazıktan kurtulmuş yiğit mandıra oğlanları vardır. Bunlar da tepeden turnağa silahlı geçerler.

### ***Devlet Âyânı Çiftlikleri Esnafı***

İstanbul'un çevresinde tam 1.060 çiftlik vardır. Her birinde aşağı yukarı onar adamdan toplam (...) bin çiftlik hizmetçileri eder. Bunlar da tepeden turnağa silahlı geçerler.

### ***Eğrekçiler<sup>141</sup> Esnafı***

İstanbul'un çevresinde toplam 800 eğrek vardır. Dağlar ve ormanlar içinde sığır, sıpa, koyun ve keçi yatağı eğreklerdir. Her birinde onar eğrekçi ter-oğlanları vardır. Bütün neferâtları (...) şehbâz yiğitlerdir. Tepeden turnağa silahlı geçerler.

<sup>140</sup> Bkz.; Mantran, *a.g.e.*, I, s.183.

<sup>141</sup> Eğrek: Su toplanan yer, gölcük. Sürülerin dinlendiği sulak ve gölgelik yer. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.813.; bilgi için bkz. Mantran, *a.g.e.*, I, s.183.

### ***Koyun Celepleri<sup>142</sup> Saya Esnafı***

İstanbul çevresinde 700 sayadır. Bunlar da koyun eminine hizmet eder, celeplerin koyunlarına sayalardır ki gerektiğinde bu orman sayaları içindeki koyunları İstanbul'a getirip bir günde ganimet ederler. Bu sayalarda 5.000 sayacı ter-oğlanları vardır. Bunlar da hazırbaş geçerler.

### ***Ağılcılar<sup>143</sup> Esnafı***

İstanbul çevresinde 2.000 ağıldır. Dağlar içre altı ay mamur olur basit kulübelerden ve çalı çırpıdan ağıllardır. İçinde sağmal koyun ve kuzu vardır. Hızır-İlyas'ta kuzuya narh verildikte bunlarda olan zevk ü safa bir yerde olamaz. Taze peynirler, kölemez, kaymak, yoğurt, kesmik, süt, ağız, teleme peyniri, hoşmerim, tereyağı, ayran, pışav, may, kertme bu gibi çoban nimetleri olur ki padişah sahip değildir. Bu 2.000 ağılda toplam 4.000 ter-oğlanı vardır. Bunlar da hazır geçerler.

### ***Tokat<sup>144</sup> Sığır Celeplerinin Vasıfları***

İstanbul'un Sukemerleri taraflarından tâ Terkoz ve Karataşlar'a, İstıranca Dağları'na kadar 1.000 sığır tokatları vardır. İstanbul'un Kasım günleri pastırma zamanı geldiğinde bu tokatlar nice kere yüz bin sığır ile dolup beslerler. Hepsinde 5.000 sürücü matı oğlan vardır. Bunlar da tepeden tırnağa silahlı geçerler.

Bu yukarıda yazılan altı adet ki, mandıracılar, çiftlikçiler, sayacılar, ağılcılar, tokatçılar ve sürücüler amansız adamlar dağlarda yatıp kalmak ile İstanbul'dan malıyla ve mücevhherleriyle kaçmış köle ve cariyeleri katledip malını ve rızkını almışlardır ki hesabını ancak Hûdâ bilir.

Bazısını Eflâk Boğdan'a, oradan Azağa Kazağa götürüp bir bayrak Kazak-ı Ak ederler. Gayet mel'un kefereler vardır. Müslimleri de onlara tabidir. (516)

Bunların piri Madî Kerb Gazi'dir ki gazadan alınan koyun, kuzu, sığır, camus ganimetlerin hepsi Madî Kerb'in idi. O yüzden ilk çiftlik, mandıra, eğrek, saya, ağıl, tokat yapıp içine ter-oğlanları komak Madî Kerb Gazi'den kalmıştır. Hz. Resul izniyle yetmiş nefer kimsenin kemerini Peygamberimizin amcası Hz. Hamza bağlamıştır.

<sup>142</sup> Celeb: Koyun, sığır, keçi gibi kesilecek hayvanları canlı olarak satan, kasaplık hayvan ticareti yapan kimse. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.466.; bilgi için bkz. Mantran, *a.g.e.*, I, s.180-182; II, s.36.

<sup>143</sup> Ağıl: Koyun, keçi gibi küçükbaş hayvanların gecelediği etrafı çevrili, üstü açık yer, mandıra. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.40.; ayrıntılı bilgi için bkz.; Mantran, *a.g.e.*, I, s.183.

<sup>144</sup> Tokat: Bahçe, tarla veya mandıra kapısı. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.3177.

Evvelkisi bu Madî Kerb'dir, kabri (...) dedir. Gayet cömert, yiğit, cesur sahabe idi, ama bu koyun, kuzu, sığır, sığa, ter-oğlan-larının pirleri Nasr Şüca-ı Basravî'dir, Malik oğlu Enes kemerini bağladı. Kabri Vâdi'l-Kurâ'dadır ki hacılar ziyaret ederler. Cadde üzerinde bir kubbecikte gömülüdür. Bunlar da silahlı geçerler.

### ***Çoban Esnafı***

Nefer 9004, önceki pirleri Hz. Musa idi, fakat Hz. Peygamber zamanında pirleri Şâdenü'r-Râî oğlu Avn'dir, Selmân-ı Pak belini bağladı. Çobanların silsilesi ona çıkar. Kabri Yemen'de (...) dir. Büyük alay ile geçerler.

### ***Camus Sütçüleri Esnafı***

İşyeri 200, neferât 1000, pirleri Süfyân-ı Sevrî'dir, Selmân belini bağladı. Mekke'de Muallâ'da gömülüdür. Sürü sürü sığırlarının sütünü sağıp camus sütü diyerek geçerler. Bunlarda gayet lâtif semiz alaca sığırlar vardır.

### ***Koyun Sütçüleri Esnafı***

İşyeri 300, neferât 800, bunların piri Hz. Şuayb'dır, ama Hazret asrında Abdürrâd-ı Lebbânî'dir, Hz. Hamza belini bağladı, pehlivan idi. Hamza ile şehit oldu. Uhud Dağı eteğinde gömülüdür. Bunlar keçilerini, koyunlarını baştan başa çullar ile donatıp süt sağarak “İçenlerin boğazlarından kolaylıkla geçen dupduru bir süt” [Nahl, 66] diye geçerler. [167b]

### ***Peynirciler<sup>145</sup> Esnafı***

İşyeri 400, neferât 500, bunların piri Hz. İbrahim, Haleb'te iken bir beyaz ineği var idi. Ona Sevrü'ş-Şehb derlerdi, onu sağıp sütünü yoğurt, kaymak, tereyağ, kaşkaval peyniri, teleme peyniri, kesme peyniri yapıp misafirlerine yedirip ikram ederdi. O beyaz inek sebebiyle Haleb'e Halebü'ş-Şehbâ derler.

“Haleb sağma, şehb beyaza derler yani “Sağılmış beyaz inek şehri” demektir. Hâlâ Hz. İbrahim'in o beyaz ineğin sütünü sağıp fakirlere dağıttığı süt teknesi Haleb'in iç kalesindeki cami içinde Hz. İbrahim makamı olan minberin altında durur bir taş teknedir.

Bu tekne içinden bütün halka süt üleştirip bütün halk süte doyar, tekne yine öncesi gibi dopdolu dururdu. Allah taâla bu derece Halil bereketi vermiş idi. Hatta Gavri Sultan asrında Kayıtbay, Haleb hâkimi iken bu süt teknesinden Allah'ın emriyle süt taşıy camiden

<sup>145</sup> Bilgi için bkz., Mantran, *a.g.e.*, I, s.187.

dışarı çıkarak iç kaleden aşağı hendeğe akıp tâ Selim Han, Haleb Kalesi'ni fethedinceye kadar süt akmış ve dinmemiştir. Ama Hazret asrında bu peynircilerin piri Zeyd-i Kayserî'dir, Malik oğlu Enes belini bağladı, kabri Muylah'dadır. Bu sanat ehli de silahları ile hazırlıklı geçerler.

### ***Kaymakçılar Esnafı***

Dükkân 40, neferât 100, pirleri İbrahim Peygamber ve Zeyd-i Kayserî'dir. Bunlar da nice yüz tabla kaymakların üzerlerine hamavî otlar serpip “Yâ kışta leben”<sup>146</sup> deyip bağırarak bazı tahtırevan üzere dükkânlarda kaymakları iplere serip halka kaymak dağıtarak geçerler.

### ***Tereyağcılar Enafı***

Dükkânları olmayıp ekseriya Yahudi topluluğu tablalar ile kehribar gibi tereyağları satarlar. Neferât 80, bunlar silahsız tablalar ile geçerler.

### ***Yoğurtçularbaşı Esnafı***

Adet 1, neferât 100, bu işyeri Sultan Ahmed Camii altında Çatladıkapı yoluna yakındır. Padişaha mahsus işyeridir.

### ***Yoğurtçular Esnafı***

İşyeri 500, neferât 1600, bu esnaf Eyüp'te 100 adet nakışlı işyerleridir ki iki bayramın üçüncü günlerinde nice bin adam toplanıp yoğurt kaymak yerler. Bu lezzetli yoğurt meğer Bingöl Yaylası'nda ola, gayet lezzetlidir yani canlar “Eyyûb Sultan'ın kerametiyle lezzetli olmuştur” derler, zira onun şehrinde hâsıl olur. İstanbul içinde Zeyrekbaşı Camii yakınında Hacı Hasan yoğurdu acayıptır, sahib-i vefkir<sup>147</sup> derler. Cebealikapısı'nın iç yüzünde yedi işyeri sütçü odalarındaki yoğurtlar da meşhurdur. Silivrikapısı'nın iç yüzünde Yaylacık Mahallesi'nde Macuncu, Langa ve Karaman Mahallesi'nde hâsıl olan yoğurtlar da meşhur olmuştur. Fakat Sütlüce, Kasımpaşa ve Ortaköy'de imam yoğurdu, Kanlıca yoğurdu, Üsküdar kaymağı ve yoğurdu herkesçe meşhurdur. Bunların da pirleri Hz. İbrahim ve Zeyd-i Kayserî'dir. Bunlar da nice bin çini kâseler içinde hâlis yoğurtları başlarında tablalar içre getirip alay ile geçerler.

<sup>146</sup> Leben: Süt. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.1856.

<sup>147</sup> Vefk: Uygun olma, uygunluk. Bir kimsenin isteğine uygun olarak ayet, dua ve harflerle belli şekilde yazılmış muska. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.3309-3310.

### ***Teleme<sup>148</sup> Peynirciler Esnafı***

Neferât 300, bunların dükkânları yoktur. Çoğunluğu Arnavut halkıdır. Sırıklar üzere ikişer üçer yüz beyaz bez torbalar içre teleme peynirlerini doldurup sıriklara bağlayıp omuzlarında gezdirip “Teleme peynir” diye bağırıp gezerler, ama Hûdâ âlimdir bir ter ü taze peynirdir ki bal ile karıştırılsa, ısıcak ekmek ile yense insan ölünceye kadar yiyebilir. Bunlar da bu şekilde geçerler. Bu esnafılar da kasaplara yamaktır, zira onların da işleri koyun ile tamamlanır. Onun için kaymakçılar, peynirciler, yoğurtçular kasaplar alayı içre alay ederler.

### ***İçyağı Mumcuları Esnafı***

İşyeri 555, neferât 5501, bunlar kasapların iç yağlarına muhtaç olduğundan kasaplara yamaktır. Pirleri Hz. (...)’dir. Malik oğlu Enes kemerini bağlamıştır. Kabri Kerbelâ’da ama sultanî balmumu işyeri birdir. Odunkapısı’mn iç yüzünde Kundakçılar içre büyük işyeridir. Ağası, emini ve 100 adet neferâtları var, bütün selâtin camilerine, sultanlara, Eski Saray’a, Yeni Saray’a, vezir ve âyân saraylarına balmumları bu devlet işyerinde (518) hazırlanır. Fakat diğer mum yağı işyerlerinin ehl-i hirefleri arabalar üzere dükkânlarını nice bin deste nakışlı mumlar ile süsleyip nice nakışlı fenerlerde mumlar yakıp nice sıriklar üzere yağ mumları donatıp alayları içinde [168a] direk kadar nakışlı, yaldızlı bal mumları yakıp arabalar üzere nice bin çeşit yel mumları, fişek mumları, Ebû Ali mumları yakarlar ki bazı adamlar kendini başsız görür, bazısı elsiz ayaksız görür, bazı mumların ışığından nice bin adamlar sarı, kırmızı, yeşil, alaca yüzlü adamlar görünüp bütün seyircilere korku salıp bazı fişek mumları yandıkça mum içinde olan fişekler top gibi çatlayıp halka korku verir. Zindankapısı’nın dışında,

### ***Balmumu<sup>149</sup> Tacirleri Esnafı***

Dükkân 55, neferât yüz, bunların hepsi Müslümanlardır. Tahturevanlar üzere dükkânlarını süslerle süsleyip çeşit çeşit oyma kâğıtlar ile nakışlı balmumlarını donatıp bütün bunlar da tepeden tırnağa silahlı olup mumcubaşı, semahane nâzırı ve emini küheylân atlar üzere yan yana geçerler. Fakat bu mirî semahane emini ve nâzırı bütün mumculara hâkimdir. Ne kadar balmumu dökülse bu eminin mührüyle mühürlenip satılır. İçine yağ, çam sakızı koyamazlar, hile ederlerse cezalandırıp haklarından gelir mazbut esnafıdır.

<sup>148</sup> Teleme: Tuzsuz ve yumuşak bir peynir çeşidi. Maya ile kesilmiş süt. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.3097.

<sup>149</sup> Bilgi için bkz. Mantran, *a.g.e.*, II, s.12.



### *Atmeydanı Esnafı*

Dükkân 20, neferât 80, bunlar mirî Rum kasaplarıdır her birinin tomrukları gediktir, mahlûl olsa tomruğu yeniçeri ağası izniyle başkasına verilir. Bu sanat her gün Osmanlı'nın Yeniçeri Ocağı'na (...) bin okka (...) adet koyun eti verirler. Eğer bir okka et İstanbul'da bir kuruşa olsa bunlar bir okka eti üç akçeye verip her odadan ay ay ücretini alıp zararını Defterdarbaşı'dan alırlar. Süleyman Han kanunu böyledir.

### *Seğirdim<sup>150</sup> Atmeydanı Esnafı*

Bu kasaplardan et alan odaların cemaat odalarından (...) adet odalar, Seğirdim Odaları tabir olunur. Bir büyük seyirlik, yeniçeri kanunudur.

Seher vaktinde Yedikule kanaralarından yetmiş seksen seyishane yükü semiz koyunları yeniçeri odalarının aşçıları muhteşemâne siyah meşin feraceleri, nakışlı zencifleriyle başlarında altınli üsküf keçeleriyle, ayaklarında siyah çizmeleriyle karakullukçu hizmetçileri ile bellerinde dörder beşer aşçı bıçakları, bellerinde sırmalı peştemalları üzere beşer altışar okka gümüş zincirler, gümüş zilloplar ile çağış çağış ederek büyük alay ile Yedikule'den anılan meydan etlerini Etmeydanı'na getirip büyük kapı dibinde bütün seyishaneleri dizip bütün aşçı ustalar tertip üzere yollu yolunca dizilip dururken bütün Seğirdim Odalarının aşçıları Etmeydanı'nın Talimhane tarafında yalınayak başıkabak olup birer göğüslük ile hazır dururlar. (519)

Hemen ki Yedikule'den gelen etlerin baş koyunun baş usta, aşçılar koyunun paçalarından yapışıp bir çavuş olacak aşçıbaşı padişaha, ocağın devamına, cümle pir ve önderlere dua edip Fatiha diye bağırınca hemen Talimhane dibinde yalınayak çıplak seğirdim aşçıları hepsi bir uğurdan o yeşillik sahra içre ceylan gibi sıçrayıp seğirdirler ki sanki her biri şimşektir. En ileri çabuk olan gelip baş koyuna el vurup alır, isterse yeni silah kuşanmış acemi usta olsun, baş koyunu o alır kanun budur.

Ardı sıra gelen ikinci, üçüncü koyunu alıp götürürler. Daha sonra hepsi elbiselerini giyip aldıkları koyunları dükkânlara götürüp tartarlar, eğer eksik gelirse daha et alır, tayininden artık gelirse keserler, yaz kış kârları budur. Bu seğirdim aşçılarının yolları eskiyip çavuş olup sonra başçavuş, sonra kethüda bey yeniçeri ağası olur bir yoldur. Bunlar dahi cümle aşçılar, kasaplarıyla yine yukarıda yazıldığı üzere seyishanelerle koyunları

<sup>150</sup> Seğirdim: Koşu,koşuş, koşma. Yeniçeri ocağında bulunanlar için kesilen etlerin mezbahadan et meydanına nakliyle görevli yeniçeri neferi. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.2710-2711. Ayrıntılı bilgi için bkz.; Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, I, s.247.

süsleyip önceki büyük alaylarda, nice yerde şairler çöğür çalarak tepeden tırnağa silahlı geçerler, ama bu alay acayip, heybetli alaydır.

### ***Yedikule Kanaracıları<sup>151</sup> (Mezbahaları) Esnaft***

İşyeri 70, neferât 200, bunlar da tepeden tırnağa silahlı, ellerinde satırları, bellerinde koyun yüzecek ülsimâtları, kemendleri, iri gümüşlü bıçakları ile arabalar üzere dükkânlarını yüzülmüş semiz koyunların vücutlarını safran ile kınalayıp koyunların boynuzlarını süsleyip silahlı geçerler.

### ***Bahçekapısı Kanaracıları Esnaft***

Padişaha mahsus mirî kanaradır. İşyeri birdir, neferât 200, bunlar da seyishaneler üzere yüzülmüş nice yüz koyunlardan bezeyip geçerler.

### ***Atmeydanı Baruthanesi<sup>152</sup> Esnaft***

Yeniçerilere mahsus bir işyeridir. Neferât 50, arabalar üzere dükkânlarını çeşit çeşit siyah ve beyaz barut ile süsleyip geçerler. Sessiz barut bunlarda bulunur, insan kemiği külünden olur. [168b] Dükkânlarında barut döğerek tepeden tırnağa silahlı geçerler.

### ***Atmeydanı Mumcuları Esnaft***

İşyeri 1, neferât 75, bu işyeri Yeniçeri Ocağı'na mahsustur. Her zaman yeniçerilere üç mumu bir akçeye verirler, zararını Defterdarbaşı'dan alırlar, Süleyman Han kanunu budur.

### ***Yeniçeri Mandıracıları Esnaft***

Istranca Dağları'nda avcılar odasından bir oda nefer odabaşları ile neferâtlarıyla o mandırada mirî camusları, koyunları bekler avcılardır ki 1.000 adet şehbâz yeniçeriler olduğu yukarıda İstanbul mesireleri anlatılırken yazılmıştır.

<sup>151</sup> Kanara: Hayvan kesilen yer, mezbaha, kasaphane, sâlhane. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.1548.

<sup>152</sup> XV. yüzyılda Atmeydanı'nda kurulmuş ancak çeşitli zamanlarda ve yerlerde inşa edilip devre devre kullanılan diğer İstanbul Baruthaneleri, buldukları yerlerin isimleriyle de adlandırılmıştır. Atmeydanı baruthanesinin, fethin hemen arkasından İstanbul'un ilk baruthanesinin Atmeydanı civarındaki Güngörmez Tekkesi yanında kurulmuş olduğu bilinir. Bu tekkenin yanında olan ve Güngörmez Kilisesi denilen eski bir Bizans yapısı baruthane olarak kullanılıyordu. Ancak burada barut yapılıp yapılmadığı veya başka yerde yapılmış barutun depolandığı açıklığa kavuşmamıştır. Çeşitli kaynakların bildirdiğine göre, 1490'da çok şiddetli bir kasırgadan sonra yağın yağmur sırasında düşen yıldırımlardan biri Güngörmez Kilisesi'ne isabet etmiş ve çıkan yangın sonunda bina patladığı gibi pek çok insan ölmüş, çevredeki dört mahalle harabe haline gelmiştir. Birol Çetin, *Osmanlı İmparatorluğunda Barut Sanayi, 1700-1900*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2001, s.20.; Mübahat Kütükoğlu, "Baruthane-i Amire", *DİA*, V, s.96.; Semavi Eyice, "Baruthane", *DİA*, V, s.95.;

Bu esnaf bütün yeşil mandıracı şep-külâhları giyip nice yüz çift Selim Han'ın Mısır'dan getirdiği alaca sığırların neslinden türlü sığırları nice camus kadar çardaklı çatal gibi boynuzlu sığırları ken (520) dilerine ram edip onları da ipekli ve atlas çullar ile bütün sığırların boynuzlarını altın varaklar ile süsleyip her öküzü, sığırları gümüş zincir, altın yaldızlı zincirler ile çekerek geçerler. Nice yüz arslan gibi mel'un samson köpekleri çatal zincirler ile ikişer adam sürükleyerek çekip her biri Kastamonu'nun cılâv katırı kadar var eğitilmiş köpeklerdir. Her biri atlas çullar ile süslüdür. Bu beylik mandıracılar ve avcılar öyle tepeden tırnağa silahlı olurlar ki sanki bu topluluk ayaklı cephanedir. Her birinde çeşit çeşit pençe harbe, çatal harbe, gelberi harbe, sığın harbe, çengel harbe, şiş harbe, kılıç, mızrak, hışt, ok ve yay, amansız zemberek, teber, sapan, navorta, balta, meçek, sopa, şiş, topuz, salma, tabancalı, çarhlı tüfekler, bellerinde kırkar yüzer dirhem tüfek ellerinde atarak geçtiklerinde sanki bu asker semender kuşu gibi Nemrud ateşi içinde kalıp feryat ve figanları göklere çıkararak "Allah'ı seven Hû" diyerek figan ve feryatları İstanbul içini velveleye verirler.

Yukarıda yazılan salhaneciler, kanaracılar, mandıracılar, çiftlikçiler, eğrekçiler, sayacılar, ağılıcılar, tokatçılar, sürücüler, hepsi çobanlar gibi elbiseler giyip kimisi koyun, kimi keçi, kimi sığır, kimi beşer altışar boynuzlu at kadar Mısır'ın Çerçe koyunları, camus sığırları, inekleri, boğaları, danaları çatal yularlar ile sürükleyerek ikişer dörder âdem çekerek geçerler. Bahadır çoban Esnafının hepsi çeşit çeşit silahlar taşıyarak, ellerinde dalyan tüfekler atarak, çobanlar borularını çalarak, türküler haykırarak Davudî sapanları şırak şırak atarak, irak makamı haykırarak geçerler.

Bazılarının ellerinde kavallarını çalarak, gülerek, oynayarak, ellerinde acayip ve garip harbeler, şeştoperler, salma ve salıklar, ucu demirli toyakalar ile nice bini geçer.

Nicelerinin ikişer üçer zincirli eşek kadar samsonları<sup>153</sup> var ki her biri Cezayir canavarına benzer, kiminin adı palo, kiminin adı Maçko, Alabaş, Salbaş, Toraman, Karaman, Komran, Sarhan, Avn, Zerke, Canyırtan, Vardıha, Geldiha, Karabaş, Alapars, Borabaş adlı hesapsız türlü türlü heybetli köpekleri ipekli ve değerli çullar ile bu azgın köpekler geçip her birinin boğazında gümüş tokalı halta-lar, gümüş çingiraklar,

<sup>153</sup> Samson: Eskiden savaşta ve avda kullanılmak üzere yetiştirilen çok iri köpek, sekson. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.2664.; Yeniçeri ocağı geleneklerine göre padişahın sekson denilen av köpeklerinin bakımı ve eğitimiyle görevli kişilere de seksoncubaşı (samsoncubaşı)denirdi. Köpekleri Tophane'deki bir yaylakta eğitirler, zaman zaman padişah huzurunda av talimi yaptırırlardı. Bunların başına seksoncubaşı denirdi. Yeniçeri ocağının yüksek rütbeli subaylarından sayılır, turnacıbaşından önce, zağarcıbaşından sonra gelirdi. Seksoncubaşı dış göreve çıkarsa yıllık 50. 000 akçeden az olmayan zeamet alırlardı. Yükselenleri zağarcıbaşı olurlardı. Bkz. Uzunçarşılı, *Kapıklı Ocakları*, I, s.202.; Pakalın, *a.g.e.*, III., s.150-151.

boğazlarında birer karış demir harbeler kirpi gibi dizilmiştir. Bazı samsonları demir zırh giydirip geçer.

Bu samsonlar koyuna giren kurda değil ejderhaya hamle edip yanar ateşe girer. Çobanlar arasında soy gözetip bir kancık köpeğini bir samsona çekmek için elli koyun baş verir. Bir samson için 500 koyun verip asil Ashâb-ı Kehf köpeği var ki gökte kartala, yerde yılanla, denizde timsaha baş vurup, dalıp alıp salar. Böyle kıymetli eğitilmiş köpekler vardır. Hatta Ankara'da tiftik keçisi köpekleri var ki beşer altışar yüz kuruşa alındığını biliriz. Bu köpekler (521) çobanların kardeşleridir ki bir yalaktan darı malağı yiyip asla tiksizmezler. Ancak ne istese o köpek o ân iş bitirir, isterse silahlı cesur ve yiğit olsun adamı atından indirir.

Bu çobanların nice beyinin ellerinde çatal zincir yularlı beşer altışar onar boynuzlu acayip çeşitli kınalı kösem koçlar, sevimli koyunları ipekli ve atlas çullara sarıp bellerinde mücevher kuşaklar, mücevher hançerler [169a] ve boynuzlarında altın varaklar, iki boynuz arasını inci ve cevahirli püsküller ile süsleyip her koyunun boynunda altın kabara ve gümüş kabalar ile altın halkalar, gümüş halkalar ile bu koçları sürükleyerek çoban dilberleri çekerek geçerler.

### ***Arslancılar İşyeri Esnaft***

İşyeri bir, neferât 100 adet, padişah fermanı ile bunlar da avcılarının alayları içinde olan köpekler ile geçerler. Arslancıbaşı kethüdasının ise kürkçübaşı alayıyla gitmesi ferman olundu. Bunların piri Esedullahi'l-gâlib Ebû Tâlib oğlu Hz. Ali'dir. Bütün arslanlar gelip ayağının tozuna yüz sürüp bütün yırtıcı vahşi hayvanlar kendisine itaat edip hâl dili ile konuşurlar. Hz. Ali, Bağdad'a beş konak yakın (...) da gömülüdür.

Bu arslancılar bütün silahlı olup ellerinde ceylan etinden afyonlu ve darılı macunlar ile her biri ellerinde Bağdad kargısı asaları ile her arslamn boğazında dörder zincir ki her biri pıranka kalınlığı altın ve zincirler gümüş mutallâ demir zincirlerdir. On arslan, beş bebr, on iki adet kaplan, kurt, sırtlan, tilki ve çakalları da birer adam sürükleyerek çekip geçerler. Kaçan ki bir arslan gazaba gelip halka hücum etse derhâl arslancı elindeki ceylan etiyile bulanmış darıyı burnuna tutunca hemen kokladığı an uyuşur kalır, bu şekilde zaptederler, yoksa asla zabtı mümkün değildir. Bu üslûp üzere bunlar da geçerler.

### *Vasılçılar Yani Ayıcılar Esnafı*

Bunlar pirsiz Kıptîlerdir. Hepsi Sultan Balat Şah Mahallesi'nde otururlar. Bu esnaf avcıbaşılara mensup olduklarından birlikte alay gösterdiler. Neferât 70 adet. Karyağdı, Avara, Duracak, Binbereket, Yazıoğlu, Sürüoğlu, Hayvanoğlu adlı Çingeneler ayılarını çatal zincirler ile sürükleyerek çekip ellerinde sopaları ve defleriyle geçerken kâhice ayılarına,

Kalk-a beri yâ vasıl,

Ye necistden bir fasıl,

Seni dağda duttular,

Âdem diye oynattılar,

Kur yayını divana,

Bahçada dolap döner,

Sen de döne görsünler (522)

diye bu anlamsız boş sözlerle Alayköşkü dibinde her bir vasıla birer türlü şakalar ederek geçerler.

Bunlardan sonra kasapbaşının netice küme askeri cebe, cevşen ve zırh külahlara gömülmüş Kassab-ı Cömerd askeri bölük bölük yürüyüp kasapbaşı, meydan çorbacısı, salhane emini, avcılar çorbacısı, semahane emini, koyun emini, bütün esnaf şeyhleri, kethüdalar, nakibleri at başı birlikte yan yana giderek iç-oğlanları da ardlarınca tepeden tırnağa silahlı olup her biri parlak ay gibi seyrân ederek geçerler. Bunların ardları sıra sekizer kat mehterhane ile geçerler. Bu esnafın alayları padişaha hoş gelip beş kese kuruş ihsan olundu. Bu kasapbaşına yamak olan 31 adet Esnafın bütün dükkânları (...) dır, bütün neferatları (...) silahlı kavimlerdir.

Bu kasap esnafı ardı sıra başçıbaşı alayı ferman olundu, zira cümle başçılar kasaplara muhtaçlardır. Başçılar kasaplardan baş, paça almasa kâr edemezler. Bundan dolayı başçılar alayı ferman olundu.

## On Birinci Bölüm [Sakadat Aşçıları Esnafı]

### *Geleneksel Yemek, Başçı (Kelle) Aşçıları Esnafı*

Dükkân cümle 95, neferât 500, pirleri eski zamanda Keykâvus idi. Ancak Hz. Resul asrında İmam Hüseyin'in akikası kurbanının kelle paçasını Şeyh Seyfeddin-i Heratî, sirke ve sarmısak ile pişirip Resûlullah'ın huzuruna getirip yendiğinde Hz. Resul, Seyfeddin Heratî'ye hayr dua edip Malik oğlu Enes belini bağlayıp başçılara pir oldu.

Hz. Resul bazen başağrısına tutulunca Ebî Kubeys Dağı üzere çıkıp bu Şeyh Seyfeddin Heratî'den koyun başı getirtip Ebî Kubeys'te koyun kellesi yerlerdi. Hâlâ Resûl'ün sünnetidir diye nice bin hacı Ebî Kubeys Dağı üzere koyun kellesi yiyip Allah'ın izniyle başağrısını bir daha görmezler. Hâlâ Ebî Kubeys Dağı üzeri kelle kemikleri ile dolmuştur. Bu başçı esnafı da tepeden tırnağa silahlı olup [169b] seyishaneler ve tahtirevanlar üzere dükkânlarını kâseler, çini tabaklar ile pak altın ile yaldızlı leğen ibrikler ile süsleyip kimi baş ütülüyerek, kimi paça temizleyerek, kimi dükkânında paça satarak, bazı seyirciler dükkânlara girip baş paça yiyerek, iki tarafta olan seyircileri seyrederek geçer. Yayalarının omuzlarında demir şişler üzere temizlenmiş safranlı sığır kelleleri, koyun kuzu kelleleri, pak beyaz olmuş sığır, koyun, kuzu paçaları, şişler üzere türlü baharlar ile her başçı başlarını bezeyip dükkânları içre “Ala canım yağlıca eyle sirkeli ve sarımsaklıca ile” deyip mallarını göstererek ve şakalar ile tepeden tırnağa silahlı geçerler. (523)

### *Koyun Celepleri Esnafı*

Zengin ve itibarlı bezirgânlardır. Eflâk ve Boğdan, Kavala, Selanik, Tırhala ve Mora'da, Anadolu'da Türkmen'de ortakları olup nice kere yüz bin sürü koyuna sahiptir. Hepsi 2.000 koyun celepleridir.

Gümrük Emîni Ali Ağa efendimiz, koyun emîni iken İstanbul'un dört mevleviyet yerinde kurban bayramında altmış kere yüz bin koyun kurban olduğu yazılıp IV. Murad Han'a arz olundu. İstanbul'a günlük 27.000 koyun girip şehirli için kesilir.

Padişah için bütün vezir ve sultanlara padişah tarafından koyun eti tayın verilmesi için her gün 500 koyun boğazlanıp verilir. Yine padişah tarafından yeniçeri, bostancı,

acemi oğlanı ocaklarına her gün 70 seyishane yükü koyun, hepsi her gün 800 koyun anılan üç ocağa tayın verilir.

Allah'ın büyüklüğü, bu ne hikmettir ki "İstanbul içinde bir günde 38.000 koyun boğazlanır" diye Murad Han'a arz olundu. Ya bütün diğer diyarlarda boğazlanan koyunların hesabını yine yaratan âlemin yaratıcısı bilir.

Fakat Allah'ın hikmeti bu ki, bir koyun yılda bir kere doğurur, yine bu kadar kırarlar, yine dağı taşı koyun sürüsü tutmuştur. Gariplik bu ki bir köpek ve domuz yılda iki kere yavrulayıp sekizer onar enikleri, göblezleri, fino, fitirnocukları balacıkları olur. Domuzun da sekiz on adet alaca, karaca, sarıca, çuğkalı, bucukları, hırçaları olur. Köpeğin ve domuzun cihanı tutması gerekirdi. Fakat Allah'ın emriyle koyun sabahları erken kalkar olduğundan rahmet rüzgârına nail olup Hak Celle ve Âlâ dölüne düşüne bereket verir. Ama domuz bütün gece burnuyla yeri nadaz nadaz yarıp yerden kök çıkarıp yer, sabah vakti domuz gibi hor hor haplar. Köpek de gün boyu vân vân uluyup seher vaktinde burnunu kuyruğu altına sokup mışıl mışıl uyur. O yüzden gölbezleri, domuz bucukları fazla yaşamaz, acep ilâhî hikmettir. Sözün özü bu celep askeri de küheylân atlar üzere tepeden tırnağa silahlı geçerler.

### ***Sığır Pastırmacıları Celepleri Esnaftı***

Neferât 600 adamdır. Bunlar da zengin bezirganlardır. Fakat çoğu Eflâk Boğdan keferesidir. Yukarıda eğrekleri, sayaları anlatılmıştır. Bunlar Kasım günlerinde İstanbul halkının yemesi için 300.000 sığır getirip pastırma edip kurban ederler. Yedikulekapısı'nın dışında hendek kenarında iki küçük hisar arasına sığırları doldurup satarlar, pastırma emini bacını alır, başka pastırma naibi dava dinler. Kırk gün büyük sığır pazarı durur. İstanbul içinde 300.000 sığır kurban olduğu Gümrük Emini Ali Ağa'nın ve Pastırma naibi Hüseyin Efendi'nin arzıyla Murad Han'a arz olundu. Koyun ve sığır celeplerinin pirleri bilinmiyor. Sonradan çıkmış kavimlerdir. Bu kurbanların kelle paçalarını (524) başçılar alıp kâr ederler. Bu sığır celepleri de tepeden tırnağa silahlı olup dükkânsız tezgâhsız süratli atlarına binip geçerler, acep temiz askerdir.

### ***Pastırma Tacirleri Esnaftı***

Dükkân 100, neferât 400 bunların dükkânları Odunkapısı'ndan taşra Galata'da ve Tophane'de her yerde kuzu kelle pastırması satarlar. Tahtirevanlar üzere dükkânlarını kimyonlu pastırmaları ile donatıp "pastırma al pastırma" diye geçerler.

### ***Veterân<sup>154</sup> Yani Kirişçiler Esnafı***

İşyeri 80, neferât 500, bunlar kasaplara mensuptur ama kasapbaşı marifetiyle başçılara yamaktır. Bunların işyerleri Yedikule, Eyüp, Tophane ve Üsküdar'dadır. Kötü kokulu [170a] sanattır. Pirleri Nâsıru'l-Vettâr oğlu Ömer'dir. Selmân-ı Pâk'in Hz. Ali huzurunda kemer bağladığı kırk sekizinci pirdir, kabri Mâhan vilâyetindedir. Kirişçilerin silsilesi ona çıkar. Bunlar da tahturevanlar üzere dükkânlarında nice bin çeşit kirişleri donatıp geçerler.

### ***Kiriş Tacirleri Esnafı***

Dükkân 55, neferât 100, bunlar kiriş yapmayıp ancak kiriş satarlar. Dükkânları Uzunçarşı içindedir. Pirleri yine Nâsıru'l-Vettâr oğlu Ömer'dir. Bu ehl-i hıref cümle silahlarıyla geçerler.

### ***Tutkalcılar Esnafı***

İşyeri 70, neferât 300, pirleri Hz. Ebûbekir oğlu Muhammed Ekber'dir. Başçılarının piri olmak ile tutkal da yapardı. Hazret huzurunda Hz. Ali kemerini bağladı, kabri Mısır'da Gavri Su Kemerleri yakınında Hz. Zeynelabidin yanında bir tepe üstünde bir kubbe içindedir. Hz. Osman bu zâta halife oğludur diye saygıdan Mısır valiliğini verdi.

Meğer Hz. Osman'ın kâtibi Hımar Mervan başka kimseye Mısır'ı istemişti. Emir aksine olunca Hımar Mervan Mısırlılara, Hz. Osman ağzından bir mektup yazıp bir yerinde “fakbülû'l-emir” lafzını noktasız yazıp Hz. Osman'a mühürletir. “Fakbülû'l-emir” lafzına nokta koyup “faktülû'l-emir” yani “Beyinizi katledin” diye emr olmuş olur.

Birkaç günden ulaklar bu mektubu Mısır ayanlarına verecekleri sırada Hûdâ'nın hikmeti Mısır'dan Muhammed Ekber av yoluyla çıkıp bu Mekke postacısına rastgelir. Bütün mektupların elinden alıp Hûdâ'nın hikmeti önce bu sahte Hz. Osman'ın mektubu gözüne çarpar, “faktülû'l-emir” yazılmış,

“Bre meded benim suçum nedir ki Hz. Osman benim hakkımda katlferman eylemiş” diye tez bir gayrı ulak ile bu mektupları Mekke ve Medine'de babası Hz. Ebûbekir'in adamlarına gönderir.

Onlar da mektubu Hz. Osman'a gösterirler. Hz. Osman da “Mühür benimdir ama yazı benim değildir, benim iznim yoktur” dedi. (525)

<sup>154</sup> Veter: kiriş, yay kirişi, saz teli, kasları hareket ettiren kiriş. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.3321.



“Ey imdi ey Müminlerin emiri, kabahat senin kâtibin Eşek Mervan’ındır, bize onu ver, katlelerimiz” dediler.

Hız. Osman, Mervan’ı vermedi. Kırk gün Medine içre büyük ceng oldu. Sonunda Hız. Osman’ı Ramazan’da cami içinde “Allah sana yeter. “ [Bakara, 137] âyetini okurken şehit ettiler, kanı Kelâm-i İzzet üzere dökülmüştür. Hâlâ o Mushaf-ı Şerif Humus’un İç Kalesi camiindedir.

Hız. Osman’ın şehâdeti, Muhammed Ekber yüzünden olmuştur. Sonra Mısır canileri de Muhammed Ekber’i diri iken bir yaş deve derisi içine sardılar, şiddetli sıcakta deri içinde dura dura kuruyup ökçe ile vura vura şehit ettiler. Allah ikisine de rahmet eylesin.

O Muhammed Ekber’dir ki yayaların piri ve tutkalcıların piri. Bu tutkalcılar başçılardan koyun paçası aldıkları için başçılara yamaktırlar. Bunlar arabalar üzere dükkânlarını çeşitli değerli kumaşlar ile süsleyip tutkal kaynatarak geçerler, kirişçiler gibi tutkalcıların tacirleri yoktur. Tacirleri artarlardır.

#### ***Koyun Ciğercileri Esnaft***

Dükkân (...), neferât 300, pirleri (...)’dir, kabri Habeş’te Dehlek adasında Şeyh Şazelî oğlu Muhammed yanındadır. Bu ciğerciler de kasapbaşı reyile başçıbaşıya yamaktır, çünkü başçılar İslâm ordusu fukaraları yemeği, makbul yemektir. Onun için birkaç esnaf eklenip başka davul ve alem sahibi oldu. Bu ciğercilerin hepsi Ohri, Görice, Hurpeşte Arnavutlarıdır. Nice bin taze ciğeri kırkar ellişer tanesini, yüreği, böbreği, şirdeni mumbarıyla sırkılara dizip “İyi koyun ciğeri” diye feryat ederler. Bazı şehir-oğlanları bu Arnavutlara “Ulla bâ geldi mi Arap karısı” diye sataşırlar. (...)

#### ***Arnavut Çevren Esnaft***

Dükkân (...), neferât 400. Bunların her bozahanede birer köşede tennûrları vardır. Daima bozahane erbâblarına ciğer, kara dalak, böbrek, pençevis, yürek, şirden, ciğer köftesi ve kebapı pişirir kirli, paslı, temiz olmayan kavimdir. Fakat garip gurebâ yemeğidir. Bunlar da seyishaneler üzere pençevis, karatavuk yani dalak kebapı pişirip geçerler. Gayet maskara, komik Arnavutlardır. Bunlara şehir oğlanları “a â a â” diye üleşirler. Onlar da “a â çelepi pişmiş kalkmış şişmiş sulice bağırsak yer misin” derler, tuhaf kavimdir.

### ***İşkembeciler Esnafı (Mahrumlar Yemeği)***

Dükkân 300, neferât 800, pirleri Nusayr-i Hindî'dir ki Selmân belini bağladı. Mekke-i Mükerrerme'de (...) mahalde dükkânına bizzat Hz. Risâlet girip herise (işkembe) yedikten sonra "Yemeklerin efendisi herisedir." buyurmuşlardır.

Hâlâ o dükkânda her sene binlerce hacı teberrüken herise<sup>155</sup> yerler. İşkembe [170b] de işlenir pak dükkânlardır, ama bu İstanbul (526) işkembecileri tamamen Rum kefereleridir. Bütün örfî vergilerden muaflardır ki yeniçerilerin Zağarcılar Ocağı'na<sup>156</sup> ve Samsonhane Ocağı'na her gün altışar eşek yükü temizlenmiş işkembe tahn verir. Onlar da zağarlara ve samsonlara nafaka verirler.

Bunların dükkânlarında seher vakti olunca yüzlerce fakir mahmur dostlar toplanıp mahmurluğu gidermek için zerafet ve kabahat çorbası yani işkembe aşısı yerler. Gerçekten seherle mahmurluğu def için paça, işkembe iyidir derler.

Bu işkembeciler de giyeceklerini değiştirip arabalar üzere dükkânlarını fağfurî, çini tabaklar, temiz peşkirler, leğenler, ibrikler ile süsleyip ellerinde işkembe kancasıyla kazanlar içinden pişmiş işkembeleri, kırkbayır ve şirdenleri, döş başları, yutak yerleri budanalardan çengeller ile çıkarıp bıçaklar ile doğrayıp kâseler içine koyup üzerlerine maydanoz, biber, tarçın ve karanfil gibi baharatlar saçıp, "Vere bizim mahmur beşeye, vere Asan beşeye, ala iki ahça Ahmet beşeden" diye özel lehçeleri ile konuşarak dükkânları üzere bazıları işkembe eşekleri üzerinde Rumca hoş sesle çeşitli şarkıları beşer onar Rum okuyarak geçer. Bunlardan sonra meşhur olan işkembeci eşekleri de, Acem keremayları gibi segâh makamında işkembecilere nazire anırarak geçerler. Bunlar da acayip garip maskara Rumlarıdır.

### ***Sirkecibaşısı Esnafı***

Mirî işyeri, Unkapanı'nın iç yüzünde Azebler Mahallesi'nde padişaha özel büyük işyeridir. Yüzlerce Bartın ve İngiliz fiçileri var ki her birinin içine onar, on beşer adam sığar fiçilerdir. Mora'nın ardıç ağacı fiçileri ve Alman fiçileri var ki anlatılmaz. Enez ve Mağrib'in, Atina'nın büyük küplerinde otuzar kırkar yıllık sirkeleri vardır. Adam sığar katremiz sırça şişeler içinde gül sirkesi, amber sirkesi, hurma sirkesi, köknar sirkesi, misket sirkesi, elma sirkesi, nice yüzer renk meyvelerden padişah için kırkar ellışer yıllık sirke

<sup>155</sup> Herise: Arapça. Keşkek yemeği, *Kubbealtı Lugatı*, II, s.1246.

<sup>156</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz.; Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, I, s.199-202.

şişeleri ile süslenmiş Fatih'ten beri sirke-hane işyeridir. Kethorya bağlarında sirkecibaşya mahsus bin dönüm misket üzümü bağları var.

Bu işyerinden başka dört mevleviyet yerde doksan yerde işyerleri vardır. Kasımpaşa, Tophane ve Üsküdar sirkeleri meşhurdur. Neferâtları 150 kişidir. Pirleri Hz. (...), Malik oğlu Enes belini bağlamıştır, kabri (...) dedir. Sirke hakkında “Yollarını serbest bırakın.” [Tevbe, 5] âyeti vardır.

Bir evde sirke olmazsa orada bereket olmaz. Tuhaf hikmettir ki sirkenin evvel şırası haram, ortası sirke olur helâl, sonu şarap olur yine haramdır. Şaraba bir avuç tuz atılırsa, sirke olup yine helâl olur, Hûdâ'nın garip işidir. Bunlar da başçıya yamaktır, zîrâ baş, paça, pıhtı, işkembe, sirke ve sarmısaksız olmaz. Eski zamanda pirleri Cemşid idi. Şarabı, şeytanın öğretmesiyle yaparken sirke etmenin yolunu bulmuştu. Hâlâ Cemşid Ayasluk'ta yatar. Bu esnaf arabalar üzere dükkânlarını çeşit çeşit fiçılarla, katremiz şişelerle donatıp yayalarının arkalarında variller ile sirke taşıyıp “Eyi sirke” diye halk üzere sirke serpererek bir hây-hû ile “Eyi sirke, keskin İngiliz sirkesi lâzım olur, bereketli sirke” diyerek geçerler. Bu sirkecielerde yetmiş seksen yıllık mayalanmış sirke fiçileri vardır. İçine üzümünden başka bir şey komak ihtimali yoktur. Hemen fiçiden kırk elli müdre sirke alıp o saat fiçiyeye o kadar sıcak su koyup üç günde öyle sirke olur ki adamın ciğerini doğrar. Böyle mayalı fiçiler vardır ki sirkecieler arasında o fiçileri yüzer kuruşa verirler. İlâ maşallah su satarlar. Sirkeci ve şerbetçiler de öyledir. Cenâb-ı İzzet'in ihsanı olan suyu katre katre satarlar.

### ***Fâsıklar Yemeği Turşucular Esnafı***

Dükkân 70, neferât 1600. Bu meslek de başçıya ve sirkeciye yamaktır, zira bunlar da sarhoşlara gerekli yemektir ki “Mümin helva fâsik turşu” demişlerdir. Mümin olan tatlı sever ki “Tatlı sevgisi imandandır” demişler, ama yine bunlar gerekli esnaftır. Mideyi ekşi turşu açıp yemeye iştihâ verir. Bunlar arabalar üzere dükkânlarını donatıp çeşit çeşit çini ve başka küpler içine türlü türlü turşular korlar. Dükkânlarında iri çini tabaklar içinde nane, maydanoz, kereviz, gül, kebere, hıyar, patlıcan, lahana, havuç, şalgam, pırasa, sarmısak ve çeşitli turşular ile dükkânlarını süsleyip büyük alay ile geçerken [171a] halka turşu dağıtırlar. Bunların ardları sıra,

### ***Kuru sarmısakçılar Esnafı***

Dükkân 80, neferât 102. Bunların dükkânları Odunkapısı dışında Galata'da ve Tophane'de çoktur. Bunlar da başçılara ve işkembecilere yamaktır, zira baş, paça ve

işkembe sarmısaksız olmazdır. Bu sarmısak gerçi kötü kokulu bir nimettir fakat çok faydalıdır. Hekimlerin sözünce çölde gezenlere sam yeli def için gayet lâzımdır. Kur'an-ı azimde “Ve fûmiha” buyurmuştur, ama bir tarihte gördüm, “İlk başta İblis cennetten (...) diyara ayak bastığında ayağının bastığı topraktan hâsıl oldu. Soğan, sağ ayağının bastığı yerde hâsıl oldu.” demiş ama gerçekten ikisi de lâtif yemektir.

Onun için Bingöl'de, Sincar'da, Haltî, Çekvânî, Yezidî ve Şeytanî Kürtleri vardır, daima koyunlarında soğan, sarmısak taşırlar. Eğer gözleri önünde soğanı yumruk ile vurup parçalasan o ân onlar o adamı öldürürler. Soğana ve sarımsağa da bu derece itibar edip severler. Bu sarmısakçıların pirleri bilmiyorum. Bu sınıf da seyishaneler üzere dükkânlarını dizi dizi sarmısaklar ile donatıp yayaları “Eyi sarmısak, cana sarılsak” diyerek silahlı geçerler. (528)

### ***Soğancılar Esnafı***

Dükkân 70, neferât 300. Bunların da piri bilinmiyor. Bu esnaf da omuzlarında nice bin dizi dizi soğanları taşıyıp “Her yemeğe lezzet veren tuz soğandır soğan” diye bağırarak silahlı geçerler. Ama Odunkapısı ve Unkapanı dışında nice yüz yerde dağlar gibi soğan yığınları var ki insan hayran kalır. Gerçekten her yemeğe girip lezzet verir besleyici bir yiyecektir.

Bunlardan sonra başçıbaşı ve sirkeci başı askeri bir hây-hû ile silahlı geçip başçıbaşı ve sirkeci başı yan yana gidip ardları sıra küheylân atlar üzere iç-oğlanları geçer. Sekiz kat mehter çalarak Alayköşkü dibinden padişaha dua edip giderler.

Bu kasapbaşıya yamak 14 esnaf toplam (...) dükkândır ve (...) askerdir.

## **On İkinci Bölüm [Geleneksel Yemek Aşçıları Esnafı]**

### ***Rahmanın Rahmeti, Çok Gerekli Aşçıları Esnafı***

Dükkân cümle 555, neferât 2000. İlk başta pirleri baba çorbası pişirmede Hz. Âdem'dir, ikinci defa Hz. İbrahim Halilullah'dır, üçüncüsü bizzat Hz. Risâlet'tir ki Mekke-i Mükerreme, Hicret'in (...) senesinde fetholup sevinç günü Hazret mübarek eliyle herise çorba pişirip bütün gazilere hizmet edip ziyafet çekti.

Sonra aşçıların piri Hz. Resûl'ün izniyle Çömçömeddin'dir. Hz. Hamza kemerini kuşatıp bütün aşçılara pir oldu, kabri Maraş dışında Hz. Ukkâşe ile bir yerededir.

Bunlar Hz. Ömer hilâfetinde Mikdâd oğlu Esved ile Maraş Kalesi altında Herakl Kral ile ceng edip Ukkâşe ve Çömçöm Sultan şehit olup Mikdâd oğlu Esved Maraş'ta defnetmiştir. Aşçıların ve herkesin ziyaret yeridir. Teferrücleri de orada ederler, güzel bir mesiredir.

Bu esnaf diğer meslek erbabının önüne geçti ki Hûdâ'nın bütün yaratıklarına yemek gereklidir, çünkü evliya ve enbiya hırka ve lokmaya muhtaç olduğundan Allah, Kur'an-ı aziminde nice yerde “Yemeğe olan sevgi(lerine) rağmen yoksulu, yetimi, esiri doyururlar.” [İnsân, 8], “Biz size Allah'ın yüzü (suyu) için yediriyoruz.” [İnsân, 9], “Yiyiniz, içiniz.” [Bakara, 60] buyurmuşlardır, nice âyetler vardır. Öyle olunca bu İslâm ordusunda çok gerekli olduğundan bu aşçılara mensup olanlar bütün kısımlarıyla beyan olunur.

Allah, bir şehri, bir orduyu ekmeksiz, susuz, yemeksiz bırakmasın, çünkü atalar “Can boğazdan girer” demişlerdir, Türkmençe sözdür.

Bu makbul esnaf, hepsi temiz elbiseler ile pak, silahlı tertipli, saf saf geçip arabalar ve tahtirevanlar üzere orta peşkinli beşer altışar tencere yemekli ocaklar yapıp her dükkânı süsleyip pak dil-berân hizmetçiler el kavuşup her dükkânda kıymetli kâseler, çini (529) tabaklar, mertebânî gavriler, yaldızlı leğen, ibrik, ipek peşkirler, koknusu ve güçügen kanadından yelpazeler ile hizmetçiler hazır durup aşçılar ellerinde kepçeler ile yemek kotararak giderken bazı açlar o kalabalıkta dükkâna girince aşçılar çavuşu feryat edip,

“Yaşlı müşteri geldi, ekmeğiyle, mosara beş akçe, herise pilâv yağlıca, nevâlelice ve çevrilişçe ile” diye ahenkle bağırırlar. Her dükkân birer tarz ile şeyhleri, nakibleri, çavuşlarıyla geçerler, ama aşçıbaşı en geride kalır.

### ***Vezir Çâşnigîr<sup>157</sup> ve Aşçıları Esnafı***

Her aşçı dükkânında elbette bir çâşnigîr vardır. Her müşterinin huzuruna yemek getirdikte Bismillah ile önce çâşnigîr bir iki lokma yiyip “Buyurunuz” diye teklif ederler, İstanbul aşçıları kanunudur. Başka diyara mahsus değildir, ancak İstanbul'a mahsustur, pirleri Şeyh Muhammed Sabbâtî'dir, Hz. Resûl'ün çâşnigîrbaşısı idi. [171b] Hazret huzurunda Hz. Hamza belini bağladı, kabri Kilis şehrinin kiblesi tarafında bir türbededir, türbedârı vardır, hâlâ hâs ve avamın ziyaret yeridir. Bunlar da 3000 askerdir. Küheylânlar

<sup>157</sup> Çeşnigir (Çaşnigir): Çeşni, Farsça'da yiyecekler için tat, lezzet anlamındadır. Eskiden saray ve konaklarda yemeklerden sorumlu olan ve yemeklerin tadını kontrol etmekle görevli kimselere de çeşnici, çeşnigir denirdi. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.560.; ayrıntılı bilgi için bkz., Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, s.426-427.

üzere ellerinde kargı sırıkları, piyadeleri beli peştemalli tüfekli silahlı askerdir, alay ile geçerler.

### ***Zerdeciler<sup>158</sup> Esnafı***

Dükkân 15, neferât 30, pirleri Muâviye'dir. İlk defa zerdeyi bu zât, Hz. Hamza şehit olduğu gün matem yemeği olması için kırmızı kan gibi safran ile boyayıp Peygamberimizin huzuruna getirdi. Övülmedi, aksine yerildi. Acem memleketinde Muâviye'yi sevmedikleri için yemeğini de yemezler, zira Muâviye'nin, gizliden Ehl-i beyte garazı vardır derler, ama gariplik bu ki Arnavutluk'ta da Muâviye'yi sevmediklerinden mavi esvap giymeyip zerde aş yemezler, yiyeni de sevmeyiz, zerdeciler de alayıyla geçerler.

### ***Kebapçı ve Köfteciler Esnafı***

Dükkân 400 neferât 1500, bunların piri ilk başta Hz. İsmail'dir kendilere kesilme bedeli olan kurbanı kurtuluş şükranesi olarak ilk defa onlar kebab ettiler. Sonraki pirleri Afv oğlu Abdurrahmân'dır ki Aşere-i mübeşşeredendirler. Hazret bunlara cenneti müjdelediklerinden Aşere-i mübeşşere<sup>159</sup> derler, kemerini bizzat Hz. Ali bağladı. Hazret gezintiye ashâbıyla gittiklerinde Afv oğlu Abdurrahmân kebab ederlerdi, kabri (...) dedir. Bunlar da tahtirevanlar üzere dükkânlarını donatıp kebab pişirip satarak geçerler.

### ***Biryâncılar<sup>160</sup> Esnafı***

Dükkân 155, neferât 200, dükkânlarında biryân satarak silahlarıyla geçerler.

### ***Yahniciler Esnafı***

Dükkân 100, neferât 255, dükkânlarında yahni satarak geçerler. Bu iki Esnafın pirleri (...), Malik oğlu Enes yetiştirmesidir.

### ***Dolmacılar Esnafı***

Dükkân 50, nefer 155, pirleri Şehâb-ı Rumî'dir, Selmân yetiştirmesidir, kabri Kayseri'de İmrülkays (530) yakınındadır. Bunlar dükkânlarında kabak, yaprak, mumbar, soğan, patlıcan, lahana dolmaları satarak geçerler.

<sup>158</sup> Zerde: Düğünlerde pilavla ikram elden adet haline gelmiş olan safranla koku ve renk verilmiş şekerli pirinç tatlısı. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.3492.

<sup>159</sup> Hz. Peygamber tarafından cennetli müjdelenmiş on kişi. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.191.

<sup>160</sup> Biryân (Büryan): Kebap. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.437-438.

### ***Hardalcılar Esnafı***

Dükkânları yoktur, çömlükler ile yaya gezip “İyi hardal” diye bağırır, 300 adet hardaki Arnavutlardır. Ramazan gecelerinde bu Esnafın günbatımından önce bağırışlarından insan bezer. Pirleri Eflâtun’dur derler, Eflâtun yele tutulmuş, bu hardal yemeği hazmettirip yeli defetmede faydalıdır.

### ***Pâlûdeciler<sup>161</sup> Esnafı***

Dükkân 15, nefer 55, pirleri (...), Selmân belini bağladı, kabri (...) dedir. Bunlar da dükkânlarını donatıp şekerli taze pâlûde satarak silahıyla ubûr ederken “Görmeyi artırır eder. Besleyici pâlûde” diyerek geçerler.

### ***Sütlü Aşçılar Esnafı***

Dükkân 15, neferât 30, pirleri başta Şuayb Peygamber’dur. Süt ile darıyı pişirip verdi. Sonra Hazret asrında Süfyân-ı Sevrî ineğinin sütüyle pirinci pişirip Hazret’e getirdi. İkinci defada Malik oğlu Enes belini bağlayıp pir oldu. Bunlar da sütlü aş satarak geçer pak âdemlerdir.

### ***Salatacılar Esnafı***

Dükkân 200, nefer 300, bunların hepsi Gölikesrili, Hurpeşteli, Liçistalı Kumlardır. Pirlelerini bilmiyorum. Dükkânlarını tabaklarla donatıp “Yağlı, sirkeli, sarımsaklı salata” diye bağırarak geçerler.

### ***Ispanakçı ve Sebzeçi Esnafı***

Dükkân 4000, nefer 500, pirleri Baba Rüten-i Bağban idiği yukarıda yazılıdır. Bunların büyük işyerleri Yemiş İskelesi dibinde mirî sebzehanedir. Sebzeane ağası, bostancıbaşı tarafından terekecibaşısıdır. Ekmekçilere sebzevâtçılara da hâkimdir. Ruus-ı hümâyûn ile muhteşem başka kâtibi vardır. Ama bu alayda kendisi ekmekçibaşısıyla gidip sebzeçi Esnafıyla kethüdası gider. Bu sebzeçiler tahtırevanlar üzere dükkânlarını salata, maydanoz, kereviz, kabak, lahana, hıyar, patlıcan ile donatıp halk üzere hıyar, şalgam, atarak geçerler.

---

<sup>161</sup> Pâlûde: Farsça pâlûden=süzmek kelimesinden gelir. Pâlûze denen nişastalı bir tatlı. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.2451.

### ***Sucukçuların Esnafı***

Dükkân 10, nefer 30, pirleri (...) Bunlar dükkânlarını nazik bahar ve et sucukları ile süsleyip “Âlâ baharlı sucuğum” diyerek silahlı geçerler.

### ***Hoşafçular Esnafı***

Dükkân 500, nefer 700, bunlar tahtirevanlar üzere nakışlı dükkânlarda büyük kalaylı badyeler<sup>162</sup>, tıhtâb ve pirinç taslar, fağfurî ve mertebânî çini kâseler, ile dükkânlarını süsleyip türlü kuru meyve hoşaflarından kayısı, zerdali, Azerbaycan armudu, Arabgir dutu, İzmir üzümü, Tekirdağ vişnesi, Kocaeli elması, Tımışvar eriği, İstanbul şeftalisi, Çubuklu Bahçe kızılıcığı ve bunun gibi çeşit çeşit güzel meyvelerden kokulu, amberli hoşaf yapıp “Rahat-ı candır, bedene kandır, benî âdemi kandırır, canım hoşâb” diyerek Alayköşkü dibine vardıkta Hoşafçıbaşı Bülbül adlı usta hitâyî kâseler ile pençe-i âftâb belli, zerdüz peştemalli [172a] dil (531) berler ile saadetli padişaha hoşaf gönderirler, bir kese ihsan alıp halka hoşaf dağıtarak geçtiler. Bunların piri Hz. Osman’dır. Hz. Risâlet’in iki kızlarını aldıkta o ziyafetlerde türlü hoşaf icat etti. Onun için Acem diyarında hoşaf sevilmez, zira Hz. Osman buluşudur.

Eğer bu yazılacak bütün Esnafı bu şekilde ayrıntılarıyla yazsak başka bir fütüvvetnâme olup seyahatimize mâni olur. Simden gerü kısaltarak yazmak daha makbuldür.

### ***Şerbetçiler Esnafı***

Dükkân 300, neferât 500, pirleri, (1 satırlık yer boş) gömülüdür.

Bunlar da arabalar üzere dükkânlarını süsleyip nice bin kâseler, kulplu İznik çinileri, fağfur çini kâseler ile işyerlerini süsleyip çeşitli reybâs amber-i bâris, gül-i limon, hummâs, nilüfer, zerufâ temirhindi vişnâb türlü üzümünden meşrubatlarını küplerinde badyelerinde kepçeler ile halka karşı savurarak geçerler. Bu şerbetçilere ser-çeşme, Mahmudpaşa’da, Selim Han defterdarı Taczâde Türbesi karşısında beddâvî şerbetçisi meşhurdur ki Rum ve Acem’de öyle mükemmel usta şerbetçi yoktur. Vefk sahibi olduğundan dükkânında müşteriden omuz omuzu sökmez. Bütün vezir, ayan ve ileri gelenlere binlerce halis gümüş maşrapalar ile şerbet taşınır.

Tiryaki şerbeti, fişfiş şerbeti, imam şerbeti, tarçınlı hacı şerbeti, Üsküdar İskelesi başında karanfilli güllü şerbeti meşhurdur. Fakat Tahtakale’de Bülbül Ermeni şerbeti

<sup>162</sup> Badye: Ağzı geniş yayvan su kabı. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.253.



adamı bülbül edip hayat verir. Unkapanı'nda Arnavut Kasım şerbeti, Kasım gününde adamı kızdırıp çarmih ipte oynatır, lezizdir, ama başından aklı giderip ayakta temel komaz. İstanbul'da bir adam eğri yürüyüp sendelesen "Kasım günü şerbeti içmişe benzer" diye darb-ı mesel olmuştur. Bu şerbetçiler de "Cana safa, ruha gıda verir şerbetim canım" diye halka şerbet dağıtarak geçerler.

### ***Yaya Cüllâb (Gülsuyu) ve Şerbetçiler Esnaft***

Bunların dükkânları yoktur. Hemen çarşı ve pazarlarda kalaylı bakraçlar ile "Cüllâbım, şerbetim leziz" diye gezerler. Neferât 300, bunlar da öylece geçip halka cüllâb ve şerbet dağıtırlar.

### ***Sıcak Pâlûdeciyân Esnaft***

İşyeri 7, neferât 300, (...) Selmân-ı Pak kemerini bağlamıştır, kabri Süveyş'tedir. Bunların işyerleri Tahtakale kurbündedir. Kış günleri azim kazanlar ile pâlûde pişirirler.

### ***Sıcak Pâlûdeciler Esnaft***

Neferât 800, bunların asla dükkânları yoktur, hemen yukarıda yazılan sıcak pâlûde işyerlerinden nice bin bakraç pâlûde alıp bakraçlar altında kutular ile zarafet edip (532) ateşler gezdirip bir elinde de ortası delik tablalar üzere fağfurî ve çini Kütahya fincanlarını donatıp çarşı pazar içre "Baharlı pâlûde, kaynar kaynar pâlûdem var canım" diyerek geçer. Her kim pâlûde isterse iki fincan bir akçeye alıp üzerine zencefil ve tarçın ekip gülabdan ile gülsuyu saçıp kâr ederler. Ama önlerinde peştemalları ile giyimli olarak geçerler.

### ***Sıcak ve Baharathı Şerbetçiler Esnaft***

Bunların da dükkânları yoktur, herkes evinde şerbet pişirip sokaklarda sıcak pâlûde gibi bakraçları ateş üstünde, fincanlarını donatıp "Şerbet nefis" diye kış günleri baharlı şerbet satarak geçer. Neferât 300.

### ***Sahlebciler Esnaft***

Nefer 200, bunların da dükkânları yoktur. Kış günleri "husyetü's-sa'leb" derler yani "tilki taşığı" demek olur. Bursa'da Uludağ'da, Bingöl'de, Eğridağ'da, Göksün Yaylası'nda, Erciyes Dağı'nda, Sübhan Dağı'nda, Cudi Dağı'nda, Bosna'da Köprez Yaylası'nda, Hersek'te Çimime Yaylası'nda Samakov'da Rila Yaylası'nda, Filibe'de Despot Yaylası'nda olur. Hemen tilki taşığı gibi bir sarmısak dişine benzer bir ottur, onu kurutup havanda un gibi edip şekerle pâlûde gibi pişirip bakır ibriklerin altında ateşler ile

süslü ibrikler ile baharatlı, gülsulu “Can rahatı, beden sıhhati, nefis” deyip bağırarak geçerler. Gerçekten zalim gayet güçlendiricidir. Yüz yaşında adamın cima âletine takviye verip adamı ateş gibi eder, görmeyi de güçlendirir. Hekim Davud yetmiş hassasını, Tezkire’inde yazmıştır.

### ***Bademli Köfterciler Esnafı***

Dükkân 40, nefer 200, pirleri (...) Selmân yetiştirmelerindendir ki kemerini o bağlamıştır. Kabri (...) dedir. Bu köfterciler birer karış ipliklere cevizi, bademi dizip pâlûdeyi gayet koyu edip cevizi, bademli ipleri pâlûdeye batırıp yüzer dirhem gelir bademli Antep köfteri gibi leziz köfter olup dükkânlarını tahtirevanlar üzere türlü köfterler ile süsleyip silahlı geçerler, ama Antep ve Manisa köfterlerinden Eğriboz ve istanbul köfteri gayet iyidir.

### ***Sıcak Sütçüler Esnafı***

Neferât 300, bunların da dükkânları [172b] yoktur. Hemen şeker şerbetçileri gibi bakraçları ateş üzere gezdirip sabahleyin “Bedeni güçlendirir şekerli sütüm, canım sütüm” diye caddeler üzerinde halis süt satarlar.

### ***Mahlebciler Esnafı***

Bunların da dükkânları yoktur. Hemen bunlar da sıcak şerbetçiler gibi ibrikler ile caddelerde “Mahleb nefâyis” diye bağırıp geçerler. Mahleb de yaylalarda hâsıl olur bir ottur. Havanlarda döğüp şeker ile veya saf bal ibi pişirip geçerler. Bu da güçlendiricidir, safra, balgam ve sevdâyı yok eder, hoş içimli nefis şerbettir. Bu yukarıda yazılan sıcak pâlûdeci, sıcak şerbetçi, sıcak sütçü, sıcak sahlebcî, sıcak mahlebcilerin pirleri Hz. Mukbil-i Zerrîn-kemer’dir. Hz. Hamza kemerim bağlamıştır. Hamza’nın dostudur. Ne zaman Hz. Hamza gazaya gitmese bu Mukbil-i Zerrîn kemer ashâb arasında kış günleri sıcak şerbet, sıcak pâlûde, sahleb, süt mahleb satıp kâr ederdi. Sonunda Uhud gazâsı’nda ömrü tamam olup Hz. Hamza ile bir arada parça parça olup Hz. Hamza yanında gömülüdür ki Medine’nin dışında, kuzey tarafındadır.

### ***Ağdacılar Esnafı***

İşyeri sahibi yalnız yüzdür, nefer 700, bunların piri Hz. (...), Selmân-ı Pak belini bağladı, kabri (...) dedir. Bunlar da tahtirevanlar üzere dükkânlarında kazan kazan ağda kaynatıp yuvarlak tahta kepçeler ile karıştırarak “İnebü’ d-debs ciğer tazeler, cana safa verir ağdam nefâyisdir” diye geçerler. Çoğunlukla Türkmen halkıdır.

### *Ağda Tüccarı Esnafı*

Bunların işyerleri yoktur, bu işyeri sahiplerinden alıp arkalarında variller ile sokak sokak ağda taşıyıp “Ağda” diye bağırarak geçerler. Nefer 213, ama acayip kâr ederler, zira bunlar daima ağda satıp ağda yemeğiyle dağdaki vahşi hayvanları tatlı dillerince ram ederler. Mesela mahalle içlerinde tenhâca sokaklarda zengûle makamından,

Ağdayı süzelim,  
Ay gibi yüzelim,  
Nazlı güzelim,  
Tatlıca tatlı,  
Ağda yeyelim,  
Bağa gidelim,  
Safa edelim,  
Amma ne ağda,  
Sevdiğim dağda,  
Üzümü bağda.

Bu gibi manzum terennümler ederek bazı kadınların kanına giriverip ağ yırtıp ağındaki metaların ağdaya değişip bu şekilde kâr eder veled-i zina ağdacılar vardır.

### *Üzüm Değirmencileri Esnafı*

İşyeri 15, nefer 300. İşyerleri Yemiş İskelesi’nde Ahî Çelebi Camii sokağındadır. Zengin bezirganlardır. İzmir, Kuşadası, Nazilli ve Karabağlar’da nice yüz ortakları vardır. Bütün hoşafçı, pâlûdecî, ağdacı ve helvacılar bunlara muhtaç olduklarından bu aşçılar sırasında yazıldı, zira bu zümre yiyecek ve içecek satıcılarındandır. Bu üzüm değirmencilerinin pirleri Helvaî Ömer’dir, Malik oğlu Enes yetiştirmesidir, kabri (...) dedir. Bunlar arabalar üzere üzüm değirmenleri edip büyük taş tekerlekleri (534) insanlar çevirerek geçerler. Bütün helvacı ve ağdacılara macun olmuş üzüm taşıyan seyishane atlarının arkalarında olan ağaç tahta teknelerin çeşit çeşit çiçekler ile süsleyip kendiler de silah ile bezenip “Üzümler ve yoncalar” [Abese, 28] âyetini okuyarak Alayköşkü dibinden geçerler.

### *Karcıbaşı Esnafı*

İşyeri birdir, sebzehaneye bitişiktir. Hünkârın karcıbaşısı yaz ve kış orada mevcuttur, nefer 300, karcı kayıkçıları neferât 300, bu kayıkçılar daima Katırlı Dağları'na ve Mudanya'ya varıp Uludağ'dan gelen karları, buzlan, tatlı suları gemilere koyup Der-i devlete getirip padişah mutfağına, helvahane, hareme, sadrazama hâsılı 150 ayan ve eşrafa tayın kar verilir büyük masarıftır.

Bu hizmete görevli kar-buz kesici Bursa yörükleri ve taşıyıcı Mudanya katırcıları vardır. Bu karcıbaşı hükmünde İstanbul etrafında dokuz karlık vardır ama neferâtları yoktur.

Kış günlerinde kar rahmeti yağdıktâ bizzat sadrazam, yeniçeri ağası, bostancıbaşı, kaptanbaşı, hepsi 250.000 eli kürekli, kızaklı asker olup Okmeydanı'nda Atıcılar Tekkesi dibinde Hünkâr karlığı, Hasan karlığı, Şücâ karlığı, Lenduha karlığına cemapûr askeri üşüşüp karları hamam kubbesi gibi top edip yuvarlayarak karlıklar içine itiverirler. Ağzına kadar karla dolduktan sonra yine Okmeydanı'nda Divdâr Deresi'ni, Kepez, Ganîzâde, Eyne Ayazma, [173a] Tozkoparan, Çoban ve Kanlı Deresi'ni, bütün bu dereleri rahmet karıyla derya gibi asker doldurup depme ile ökçe vurup yerleştirirler ki sanki tek parça kardan kale olur.

Sonra Okmeydanı Tekkesi'nde kaptan paşa, sadrazama ve diğer vezirlere büyük ziyafetler verip karcıbaşı etek toplayıp bütün tâbileriyle hizmet eder, zira bu karlıklar onun direğidir. Lâkin Kasımpaşa'da olduğundan kaptan paşa ziyafet eder. Okmeydanı, Atıcılar hükmünde olduğundan Yeniçeri Ocağı'ndan bir oda talimhanecibaşı, atıcıbaşı ve diğer kemankeş ve kemandâr pehlivanlar da gelip hizmet ederler.

Ertesi gün yine bütün asker, kaptan paşanın 12.000 hizmetçileri, bostancıları, yeniçerileri mirî kazma, çapa ve kürekler ile derya gibi cemapûr askeri hepsi Eyüp'e gidip İdrisköşkü sahralarında olan karları (...) karlığına doldururlar.

Yedi yerde de üstü açık karlıklar vardır. Önce Sultan Karlığı, Fatih Karlığı, İdris Şeyh Karlığı, Korucu Karlığı adlı karlıkları doldururlar. Bundan başka Korudanı ve Ardamlı Deresi'ni, Boz Vasıl Deresi'ni, Südcü Deresi'ni, Nasıfpaşa Deresi'ni, bütün bu dereleri de ağzına kadar doldurup bu günde nice yüz kazan yemek pişirip askere ve sadrazama nefis yemekler ile yeniçeri ağası ziyafet edip yine karcıbaşı etek toplayıp hizmet eder. (535)

Eyüp yoğurtçubaşısı, Eyüp subaşısı ve çobanlar kethüdası da hizmet ederler. Sonra Temmuz'da bu karistânı karcıbaşı korutup padişaha, valide sultana, sadrazama, tayin olunan yerlere dağıtır.

Bu ordu alayında karcıbaşı bütün adamlarıyla silahlı olup kimi çıplak, başında kardan molla sarıkları, mücevvezeler, buzdan harbeler, kardan binlerce topları birbirlerine vururken iki tarafta duran seyircilere de kar topları vurarak şakalar ederler. Yüzlerce kızaklar ve arabalar üzere hamam kubbesi kadar karları çekerler. Yetmiş, seksen katar katırları renk renk bayraklar ile süsleyip her birinde birer yük billur gibi Keşiş Dağı (Uludağ) buzlarını keçe çullara koyup katar katar geçerler. Bazı çıplak karcıların ellerinde kar, buz keskileri, külünkleri ve kulaklarının yanlarını delip turna telleri ile geçerler. Bazıları böğürlerini delip kalın çapa sırıkları sokar, bu tertip üzere karcıbaşı geçer. Bütün hoşafçı ve şerbetçiler karsız olmadığından karcıbaşı da bu grup içre büyük alay göstermek Gazi Murad Han fermanı oldu. Toplam açık ve kapalı karlık 70 adettir.

Bu yukarıda yazılan aşçıbaşı yamağı olup güruh güruh herkes taifesiyle mallarını arz ederek geçip sonra pişiriciler ser-çeşmesi aşçıbaşı, terekeci ve karcıbaşı, üçü atbaşı beraber yan yana iç ağalarıyla tepeden tırnağa silahlı süslü, giyimli geçip ardları sıra sekizer kat mehterhane ile geçtiler.

Bu aşçıbaşıya yamak olan 27 adet esnaf, toplam nefer (...) asker olur.

### **Helvacıbaşı İle Helvacılar, Balık Eminiyle Balık Pişiriciler, Balık Pişiriciler İle Helvacıların Tartışması**

Helvacıbaşı ile bütün helvacılar, balık eminiyle bütün balık pişiriciler bir yere toplanıp,

“Siz önce gidersiz, biz önce gideriz” diye büyük tartışma oldu.

“Benim helvacılarım önce gitsinler, büyük şenlikler etsinler” diye ferman olununca helvacı ve balıkçılar arasında çok dedikodu oldu.

Balıkçılar “Biz dahi aşçılarız kim rahmet yemeği pişiririz. Bizim işimiz fukara lokmasıdır, balık yiyen kötülük ve kinden uzak olur. Pirimiz Hz. Yunus'tur, biz önce gideriz. Sizin tatlı helvanızı çok yiyen helva delisi olup sevdâ-zede olur, salyaları daima ağzından akıp çok yiyenin evlâtları peltek pepe gibi olur” dediklerinde hemen helvacılar tatlı, ballı, şeker gibi söz ederler:

“Baka ey akılsız ve idraksiz ihtiyaçlarından gayrı can ürkütücü balık avcıları. Alan âhı onmadık güruhu taifeleri. Nice diyebilirsiniz ki balık yiyenler zeki olup kötülükten uzak olur dersiniz.” (536)

### **Balıkçuların Susturulması Üzerine Helvacıların Hikâyesi**

Fatih devrinde 847 [1443-44] tarihinde Muhammediyye kitabı yazarı Yazıcızâde Mehmed Efendi kitabını tamamlayıp nüshasını Belh ve Buhara erenlerine gönderip okuduklarında takdir edip,

“Bu kitabın müellifi deniz kıyısında olmamak var, çünkü deniz kıyısı hevâ ve heves yeridir. Böyle telif müşküldür” dediklerinde [173b] Yazıcızâde müritleri,

“Sultanım, deniz kıyısında bir mağarada kapanıp bu kitabı yazıp daima rahmet suyu olan denizden abdest alırdı. Deniz coştukça onlar da deniz gibi coşup kitabında nice bin tahrirâtlar ederdi” dediklerinde Horasan erenleri,

“Ey imdi deniz kıyısında olursa ömrü içinde balık yememiştir ki böyle kitap telif etmiştir, zira çok balık yiyenin akli hafif olur. Kırk gün bir adam balık beyni yese elbette akılsız olur, zira balıkta akıl ve idrak yaratılmamış ve akli gözündedir. Yılan gibi daima gözü açıktır, kirpikleri ve gözlerinin kapağı yoktur” deyince Buhara erenlerinden bu balık özelliklerini Yazıcızâde halifeleri duyunca,

“Gerçekten bizim Yazıcıoğlu efendimiz deniz kıyısında olur ama babası, kendisi, ataları ömürleri boyunca balık yemeyip bu Muhammediyye kitabını yazmıştır” dediler.

“Ey imdi öyle olunca sizin işiniz olan balık, akılsız olunca siz de yediğinizden hayvan gibi bir heyûlâsız ve avladığınız balıklar çoğunlukla Bekrî canlara yemektir. İşiniz ve kazancınız daima fâsıklar ve kefereler iledir, bizim helvamız dersin tatlı ballı şekerlerden ve Allah’ın buyurduğu üzümünden “Süzme baldan ırmaklar” [Muhammed,-15] diye övdüğü saf baldan hâsıl edip mümin ve muvahhidler nimeti olur. Bizim helvamız hakkında Hz. Muhammed Mustafa buyururlar ki “Tatlı sevmek imandandır.” bir de “Mümin tatlıcıdır.” demişlerdir.

“Öyle olsa padişahım hangimizin alayı önce gitmek makbuldür?” deyince hazır olanların görüşüyle helvacıbaşıya ferman verildi.

## On Üçüncü Bölüm [Tatlıcılar ve Helvacılar Esnafı]

### *Tatlı Dilli, Şirin İşli Helvacılar Esnafı*<sup>163</sup>

Hâs işyeri padişah sarayındadır. Enderun helvacıbaşısı nefer bir, Enderun hâssa neferi toplam iki, bunlar tamamen padişaha hizmet eder beyaz külâhlı tıraşlı iç-oğlanları gibidir. Helva yemede pirleri Hz. Resûl-i Ekrem'dir ki mübarek canları daima helvaya düşkün, yumuşak tabiatı devamlı tatlıya rağbetli idi. Onun için bu hadis onların kelâmıdır ki "Mümin tatlıcıdır." demişlerdir. Beyt: (537)

Sükkerdendir kim anın sözüne diyeni benzer

Ki sükkerî sözünün lütfü bir nefesde ezer.

Böyle tatlı sözlü Resûl-i Ekrem helva yemede pir olmuştur, ama helva pişirmede pir ve önderimiz Helvaî Ömer'dir. (...) belini bağladı, kabri (...) dedir. Gurabiye ve türlü türlü helvalar bulmada önder Nusayr oğlu Hüseyin'dir ki Selmân-ı Fârisî belini bağladı, kabri (...).

### *Bîrun (Dışarı) Helvacıları Esnafı*

Dükkân 170, nefer 400, bunlar dükkânlarını tahtirevanlar üzere değerli kumaşlar ile süsleyip çeşit çeşit pişmaniye, sabunî, tahine, beyaz, mâhîce, kırma badem, samsa ve keten helvasını, gaziler ve arşın helvasını şehir oğlancıkları gördükte akılları gidip ağızlarından salyaları akar tap-taze beyaz halka çini mahbûb dostlar görünce bir başka rüya görürler. Sözün kısası tatlılar ve yetmiş türlü helvalar ile dükkânlarını süsleyip seyirciler üzere helva saçıp şakalar ederek geçerler.

### *Tablacı Helvacılar Esnafı*

Bunların dükkânları yoktur, nefer 500, bunlar türlü türlü tahineleri, reşideyi, can gülü asidiye, susamlı, cevizli ve fıstıklı helvaları başları üzere tablalarda süsleyip "Tatlı ye tatlı söyle, canım helva nefâyis" diye bağırarak geçerler.

<sup>163</sup> Matbah-ı Âmirenin bir kısmına "Helvahâne" denirdi. Her türlü tatlılar, reçeller, şuruplar ve mâcunlar ile kokulu sabunlar burada yapılırdı. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.1238.; bilgi için bkz., Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, s.459.

### ***Akideciler Esnafı***

İşyeri 70, neferât 255, bunların piri (...) Hz. Enes kemer bağlamıştır, kabri Basra Mezarlığı'ndadır. Bunların övüleni Ayasofya Çarşısı'nda Akideci Fenayı, Unkapanı'nda Mevlevi Ahmed Çelebi, Kasımpaşa'da Dede Bey, Üsküdar'da Sun'î Çelebi, bunların akideleri beş sene dursa şekerlenip bozulmaz, sanki Yemen akiki gibi tap-taze durur. Bunlar tahtirevanlar üzere dükkânlarını süsleyip çömlekler içinde halka akide dağıtırken misk ve amber kokusundan seyircilerin dimağı kokulanır.

### ***Galata Şekercileri Esnafı***

Bunlar da tahtirevanlar üzere dükkânlarını nice bin çeşit badem şekeri, fıstık şekeri, zencefil şekeri, fındık, leblebi, rezene, kişmikiş<sup>164</sup>, narenc kabuğu [174a] ödağacı karışığı, kahve karışığı, çam fıstığı karışığı, çam fıstığı karışığı bunun gibi nice bin türlü karışık şeker nimetlerini has beyaz billur, nefef, moran cam şişeler içine koyup dükkânlarında raflar üzere süsleyip nice renk atlas kemhâ<sup>165</sup> ipekliler ile dükkânların süsleyip adab üzere geçerler. Bunlara ispeçerân<sup>166</sup> taifesi derler, Sakız Rumu Frenk kefereleridir ama gayet ustalardır. Tıpta da ustalıkları vardır. Bütün neferâtları 500'dür, işyerleri altmışa yetmiştir, zira Kasımpaşa'da, Eyüp'te İstanbul'da Hocapaşa semtinde, Yahudi mahallesinde çok dükkânları vardır, iyi kâr ederler. Bunların alayında şekerden selviler, şekerden elma, armut, zerdali, kiraz ve şeftali ağaçlarında yine meyveleri de tamamen şekerdendir. Görenler onu (538) kudret meyvesi ağacı sanır ibret verici temâşâgâhdır. Bunlardan sonra Hünkâr helvacıbaşısı ve şehir şekercibaşısı askeri beyaz sivri külahlar ile silahlı düzenli büyük alay ile sekiz kat mehterhane çalarak gösteriş ve azametle muhteşemce tabileriyle geçerler. Bu helvacılar esnafı (...) beş adet sanat ehlinin dükkânları toplam (...), neferâtları toplam (...) dır.

## **On Dördüncü Bölüm [Balıkçılar Esnafı]**

### ***Balık Emini<sup>167</sup> Esnafı***

İşyeri bir, neferât 300. Bu padişahın balık eminidir ki senelik 70 yük akçe iltizamdır. İşyeri Unkapanı'nın dışında Eski Balıkpazarı'nda deniz kıyısında büyük bir işyeridir. Bütün balık eminleri orada olurlar, kat kat mesire odalardır. Başka kethüdası,

<sup>164</sup> Kişmiş: Çekirdeksiz küçük taneli bir çeşit siyah üzüm. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.1716.

<sup>165</sup> Kemha: Düz veya desenli dokunan makbul eski bir ipek kumaş çeşidi, havsız kadife. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.1641.; Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, I, s.46, 125-126, 163.

<sup>166</sup> İspenciyar: Eczacı. *Kubbealtı Lugatı*, s.1440.

<sup>167</sup> Bilgi için bkz., Mantran, *a.g.e.*, I, s.183-186.



ruûs-ı hümâyûn ile kâtibi, çavuşları, 70 adet kolcuları var ki, kimisi balıkçılara, kimi istiryecilere, karityacılara, ığrıbcılara çeşit çeşit avcılara me'murlardır. Pirleri, Hz. Yunus Aleyhisselâm'dır, ama Hazret zamanında balık avcısı Nasrullah-ı Semmâd'dır, Selmân-ı Fârisî belini bağladı, kırkıncı pirdir. Bütün balıkçıların piri bu Nasrullah-ı Semmâd'dır. Allah'ın emriyle çölde çölistanda berr ü beyabanda şebekesini yani ağını kum üzere atsa çeşit çeşit balıklar ile ağı dopdolu olurdu. Hatta bu hakîr Şam'dan hacca giderken Zemerrud Kuyusu adlı yere vardığımızda bütün hacılar peştemal peştemal kum içinden ufacık iri balıklar getirip pişirip yedik, meğer Hz. Risâlet bu yere gazadan gelip durduğunda Nasrullah-ı Semmâd'a emredip kumdan ağ ile balık avlar. Böyle bir pirdir. Resûlullah'm mucizesidir ki hâlâ ol yer açık seçik bellidir. Nasrullah-ı Semmâd Türbesi (...) dir.

### **Balık emininin himayesi altında olan esnafları bildirir**

#### ***Birinci olarak Dalyancılar Esnafı***

Dalyan<sup>168</sup> adet 300, neferât 700, baş dalyan Beykoz İskelesi'ndedir. Kılıçbalığı avlanır büyük dalyandır ki üç yerde kurulur, limanın deniz tarafına ağlar gerip bir adam üç kat gemi direği üzere bir kulübede oturup kılıçbalığı gözetir. Hemen bir balık belirince gözcü herif direk başından bir taş atıp garip balık korkusundan tuzağa düşünce ala deyip hazır avcılar denizden taraf ağları çekip garip balık ağlar içre kalır. Daha sonra kayıklarla varıp balığı sopa manalalar ile öldürüp İstanbul'a getirirler. Dördüncü dalyan, Karataşlar'da kalkan balığı dalyanıdır. Beşinci, Terkoz'da kürek balığı dalyanıdır, başkası İstanbul Boğazı'nın iki tarafında dörder servi direkleri üzere dalyanlardır. Bunlar mevsiminde uskumru balığı, palamut, alagöz, fiçid, kefal, paçoç, palarya, istarid, istaride, kolyoz, atrine, hamsi, tekir, (539) çuçurya, iskorbid, gelincik, kaya, çiroz, gümüş, huruşeye, tirkis ve lüfer balıkları gibi nice yüz bin isimlerini bildiğim balıkları avlayıp öşrünü balık eminine verip kâr ederler.

#### ***Avcı Iğrıbcılar<sup>169</sup> Esnafı***

Neferât 2000, dükkânları yoktur. Balık mevsiminde ne rüzgâr ile balık çıkarsa o tarafta ığrıb çekerler garip seyirdir. Allah'ın emriyle ığrıba o kadar balık girer ki ağzına

<sup>168</sup> Dalyan: Denizlerin sahile yakın olan dalgaların hücumuna ve akıntıya karşı korunmuş yerlerinde, göl ve nehirlerin ağızlarında balık yakalamak için suyun içinde hazırlanan düzenenk. Asıl dalyanlar, denize çakılmış direklerle gerilmiş ağlarla yapılmakla birlikte ağsız olup çitten yapılanları ve direksiz olan çeşitleri de vardır. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.622.

<sup>169</sup> Iğrıb: Dipten biraz yukarıda yüzen balıkları avlamak için kullanılan, kenarlarına ağırlık bağlanmış torbalı büyük balık ağı. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.1317.

kadar dolup bazı zaman ığrıb ağırlığından kenara çıkmaz, dalgıçlar denize dalıp bıçaklar ile ığrıbları parçalayıp hafif olunca dışarı çıkarırlar. Bir ığrıbın iki kolu vardır, her tarafında yüzer adam bellerinde sapanlar ile ığrıbları yavaş yavaş çekerler. Bunlar da ığrıblarını yerde çekerek tören ile geçerler ama acayip suratlı kavimdir. [174b]

### ***Karityeciler Esnafı***

Sarayburnu'ndan Eyüpsultan'a kadar halicin iki tarafında yalı evlerinde gördüğümüz yerde yüz elli karitye ağı var idi, tâ Fatih asrında Petrekapısı'nı Sultan Mehmed'e açan Rumlardan on adedi muaf ve müsellemler olup evlerinde olan on adet karityeciler balık eminine öşür vermeyip muaf idiler. Hâlâ yine öyledir, başkası öşür verirler, Karitye odur kim bir gemi sereni yalı hanesinden taşra uzayıp ucunda dört köşe sırıklarda ağlar gerilip denizden bu teknik ile balık avlarlar, hayli beceridir. Bu evlerde olan Rumların hepsi yalılarda olduğundan bostancıbaşı hükmündedir. Denize bir kazık kakılsa bostancıbaşı izni olmayınca kakılmaz. Her kazık başına bostancıbaşıya bir altın verirler, kanundur. Bu müsellemler padişaha ilaç için ayı balığı avlamaya me'murlardır ki Kızıladalar'da yatağını bilirler. Başka adam tutsa hakkından gelirler.

### ***Ağcılar Esnafı***

Nefer 1000, kayıklarıyla denize ağ döküp türlü türlü balık tutarlar.

### ***Saçmacılar Esnafı***

Nefer 300, gece gündüz deniz kıyısında gezip kıyıya yakın balık görse elindeki saçma ağları serpip bir harman kadar yerde olan balıkları tamamen yakalar, acayip beceridir.

### ***Düzcüler Esnafı***

Çırnık 600, neferât 1000, bunlar tek parça ağaç çırnıklar ile liman liman olta sicimlerden denize bırakıp gece gündüz kaya balığı, izmarit ve istavrit balıkları gayet lezzetlidir, onları avlarlar.

### ***Zıpkıncılar Esnafı***

Bunlar daima balık geçitlerini bilip orada kayıklar ile ellerinde harbe zıpkınlar ile levrek, palamud, ala-gerde balığı, fiçıda balığı ve kolyoz adlı iri balıkları ururlar.

### ***Çömlekçi Avcıları Esnafı***

Bunlar limanlarda ve Kâğıthane sazlıklarında ipler ile bağlı çömlekler bırakıp içine kaya balıkları girip vatan tutarken tutulup kebab olur. Bu esnaf toplam 300 neferdir.

### ***Sepetli Balık Avcıları Esnafı***

Neferât 200, bunlar Boğaz içre : kayıklar ile gezip ne tarafta akıntı yok ise o taraflara sepetlere (540) ekmek döküp bütün balıklar içine girip dışarı çıkamazlar, bir tür sazdan örülmüş sepetlerdir. Bu sepetler içre deniz mahlûklarından yengeç, kereviz, teke, suluna, ahtapot, lakoz, pağorya, ıstakoz, teke yılan balığı gibi deniz haşerâtları girer, ama ıstakoz hepsinden mukavvî (güçlendirici) günahkâr yiyeceğidir. Bunlar da sepetleriyle avladıkları büyük İstakozları ve başka yaratıklar ile bağırarak, çağırarak ve feryat ederek geçerler.

### ***Balık Satıcıları Esnafı***

Dükkân 2000, neferât 3000, bunlar balık avlayıcı değillerdir, satıcı kavaflardır<sup>170</sup>. Dükkânları Balat'ta, Fenerkapısı'nda, Cibali'de, Unkapanı'nda Yenikapı Balıkpazarı'nda, Kumkapı'da, Samatya Narlıkapı'da Piripaşa'da, Hasköy'de ve Kasımpaşa'da, nice yüzü Galata Tophane'de, Beşiktaş'ta Boğaz'a kadar denizin iki tarafında Üsküdar'da kısacası meyhane olan yerlerde elbette balık pazarları vardır, zira neşe, şenlik yemeğidir. Bir Bekri kardeş, bir balık başıyla bir gün meze gereksinimini karşılar. Ama bu balık satıcıları dükkânlarını tahtirevanlar üzere yukarıda yazılan balıkların türlerinden nice bin sofraları tablalar ile süsleyip arslan gibi iyi balıkları boğazından zincirler ile bağlı bağırıp çağırıp feryat eder deniz atları, porsuklar, kunduzlar, Yunus balıkları avlarlar ki her biri pereme kadar. Bir iki gün önce Üsküdar kayığı kadar balıkların yatağını bulup Adalar arasında tutup arabalar üzere yükleyip yetmiş seksener çift camus arabaları çekerek geçer. Bu Esnafın çoğu Kayseri, Niğde ve Manya Rumlandır. Bir hây-hûyla geçerler ki insan hayran kalır. Müslüman karıtyeciler de deniz mahlûklarından acayip ve garip haşerâtlar ile geçerler. Nice bini ellerinde harbe zıpkınlar, sanatlı ağlar ve serpmeler ile geçerler.

### ***İstiridyeciler Esnafı***

Dükkân 300, neferât 800, bunlar kayıklar ile denize demir taraklar bırakıp istiridyeyi, midye, deniz kestanesi, sülüne, tarak ve buncu (...) şekilli nefis mezeleri içki içen kardeşler için çıkarıp satarlar, ama lakoz ve istiridyeyi gayet güçlendiricidir. [175a] Bazılar

<sup>170</sup> Kavaf: Düşük nitelikli hazır ayakkabı yapan ve satan kimse. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.1608.

ateşte demir ızgara üzere pişirip yerler ama çiğ yenirse sanki bir lakoz sarı balgam yutmuş gibi olur, ama gayet mukavvî (güçlendirici) küçük biradere hayli kuvvet verip ehliyle güreş etmeğe kişiye kuvvet verir. Sözüün kısası günahkâr canlara mezedir. Halis su, zeytinyağıyla midye pilâvı da lezzetli yemektir, ama balıklardan uskumru, pisi, nilüfer, tekir ve kızıl kalkan balığı balığına aşk olsun ki onu tamam yiyen adamdan adam çıkar eski balıktır, ama kalaklı ve kulaklı kalkan ve kefal balığına da aşk olsun ki onun hakkında “Ekeltü’s-semeke hattâ re’sehâ” (balığı başıyla birlikte yedim) derler, gerçekten bütün balıkların başları ve insan balığının kertiği başı lezzetlidir. Bu taraftan nice yüz balık (541) avcıları vardır, ama bu kadar Murad Han’a gösteri yapıp balık emini re’yiyle bütün balık aşçıları da kendilerine yamak oldular.

### ***Balık Pazarı Aşçıları Esnaftı***

Dükkân 500, neferât 900, hepsi Rum kefereleridir. Çeşit çeşit balıkları pak kalaylı tavalarda içinde balıkların tabiatına göre kimisini tereyağıyla, kimisini say yağıyla, kimini şîr-i revgân yağıyla, kimini mısır, Tekirdağı ve beziryağıyla pak pişirip dükkânlarında pak peşkenlerinde (tepsilerinde), leğenleri, pak ibrikler, pak peşkirler ile ay parçası köleler hizmet eder. Nazik kefal balığı çorbası, midye pilâvı, istiridye ve taraklar pişirip kâr ederler. Rum kefereleri ekseriya İsvet Nikola, Sarı Saltuk, Meryem Ana, Kasım, Ayanta, Hızır-İlyas, Şemun, Buçuk ve Karakoncoloz adlı kötü günlerinde perhiz oldukları zaman Balıkpazarı aşçıları yağsız yemeklerinden bakla, nohut, mercimek, hilete, epsimana, epsumisko yani ekmek tiridi, ankoryasa yani hıyar bur-nusu, kormidye yani soğan dolması, bu gibi yağsız Rum yemekleri pişirüp satıp kâr ederek tahtirevanlar üzere dükkânlarında Rumca anhelik murabbalar ile geçerler, garip maskara kavimdirler. Murad Han bu esnafların görünüşlerinden, tavır ve davranışlarından hoşlanıp kahkaha ile gülmüştür, zira bir neşeli, şen, şanı büyük bir padişah idi. Bunlardan sonra balık eminine mensup,

### ***Ağcılar Esnaftı***

Dükkân 70, neferât 300, bunların piri Hz. (...), kabri (...) dedir. Bunlar çeşit çeşit tavırlar gösterip tahtirevanlar üzere dükkânlarına girip çengel, volta, düzen ipleriyle kendilerine düzen ederek “Avlayalım, avlatalım” diyerek geçerler, ama bunların hakkında halkın dilinde “Ağ yapan onmasın, avlayan bitmesin, balık yiyen doymasın” demişler. Gerçekten yiyen doymasın sözü etkili olmuş, zira bir adam ne kadar kızıl kalkan balığı yese doymaz, zira cisimleşmiş bir ruhtur.

Bunlardan sonra balık emini bütün askeriyle silahlı olup iç köleleri ardı sıra sekizer kat mehterhane ile geçerler. Çünkü balık emini böyle gösteriş ve ihtişamıyla, semahane emini de önce büyük alayıyla, salhane emini kasaplarıyla, sebze emini, koyun emini kasaplarıyla her biri birer şekilde geçtiklerini diğer eminler duyup Musahib Silahdar Mustafa Paşa eliyle saadetli padişaha arz edip,

“Padişahım bizim suçumuz nedir ki senin mutlu zamanında islâm şiarı alaydan kalavuz (kalırız). Fermanınız olursa biz de mübarek huzurunuzdan alay ile geçelim” diye rica ettiklerinde ricaları kabul edilip ferman verilip o minval üzere alay eminlerini bildirir:

Bu balık eminine mensup (...) 14 adet esnaftır. Hepsini (...) dükkândır (...) tamamı (...) neferâttır. (542)

## On Beşinci Bölüm [Çarşı Esnafı]

### *Ümenâ-yı Sultanî (Çarşı Eminleri) Esnafı*

#### *Birinci, Unkapanı Emini<sup>171</sup>*

Yukarıda ekmekçiler alayında yazılmıştır, büyük emanettir. Ruûs-ı hümâyûn ile hâkimdir. Kâtibi, kantarcısı, duacı, kethüda çavuşları, zelehör hamalbaşları, yedi bölükbaşları hepsi ruûs-ı hümâyûn ile hizmetkârlardı, ama zelehör hamalları gediktir, gayet güçlü dinç adamlardır. Biri ölse taşra Canbezdi adlı hamallardan bir genç ve güçlüsünü bu ölen zelehör gediğine korlar. Bu topluluk birer toklu yahut birer kuzucuk yiyip kırkar çömlek boza içip bin okka kâmil yüke girer, zira Edincik, Bandırma, [I 75b] Erdek ve Mihaliç adlı şehir iskelelerinden seklem dedikleri yedişer sekizer Osmanlı kantarı gelir çuvalları onar adam kaldırıp bir adamın arkasına kor. O da kantara koduğu zaman kantarın milleri vızır vızır öter. Yine kantardan arkasına koyup istedikleri yere götürürler ama iki tarafından birer zelehör hamalları da ellerine yapışip yardım ederler. İnsanın gücü yetecek şey değil, akıl ermez öldürücü bir iştir. Arkalarında çuvallar ile cümle (...).

<sup>171</sup> Unkapanı, şehrin buğday ve un ihtiyacını temin eden ambarların, değirmenlerin ve fırınların bulunduğu mühim bir merkez idi. Evliya Çelebi, 600 neferden ibaret olan uncu esnafının 400 adet dükkanının birçoğunun “Unkapanı'nın iç tarafında” olduğunu ifade etmektedir. Şehrin ekmek ihtiyacını temin etmek için biriktirilen buğday ve hububat demir kapılı ve çok kalın duvarlarla yapılmış depolarda saklanır ve üç senede bir yenileştirilirdi....

### ***İkinci, Tahmis<sup>172</sup> emini***

İkidir, biri eski tahmis; Tahtakale içindedir. Neferât 300, İstanbul içre bütün kahve bunda doğulup öşrü alınır, mirîdir. Yeniçeri ocağından bir aşçı devamlı bekler ki kavga olmaya, gediktir. Bu işyerinde yüz yerde gedikli dibekler vardır, bunlarda kahve döğülürken havan gürültüsünden sanki şimşek gürler, insana dehşet gelir. Bir okka kahve üç akçeğe, iki akçe emine verilir, vesselam.

Bu tahmiste fırın üçtür, kahve kavurulan dibeklerin fırınların başka sahipleri vardır. Bunlar dükkânlarında kahve döğerek geçerler. Bir tahmis de Sultan IV. Mehmed Han'ın annesi camii [Valide Camii] yakınında yapılp mahsulâtı camide beslenenlere gelir olmuştur. Elli dibek bir fırındır, müteveli tarafından zaptolunur. Bunlar da birlikte geçerler.

### ***Üçüncü, İpek Mizanı<sup>173</sup> Emini***

Ağa bir, neferât 70, işyeri Mahmudpaşa yakınında Hâce Hanı adlı handa oturur. Emini, kâtibi, kethüdarları, çavuşları hepsi padişah emriyle hükümet edip senelik (...) kese mal-ı padişahı verir salim emindir. Arap, Acem ve Bursa'dan ipek tamamen bu emine gelip kantara vurup öşrünü alır. Bunun yönetimi altında olan bütün,

### ***İpekçiler Esnafı***

Dükkân 600, neferât 2000, gerçi ipek haramdır ama pirleri ilk önce Hz. Eyyûb'dur ki etini yiyen kurtçağızlar ipek yaparlardı. Hazret asrında pirleri Safvân-ı Yemenî'dir, Malik oğlu Enes belini bağladı, kabri yine Yemen'de (...) dedir. Bu ipekçiler tahtirevanlar üzere dükkânlarını çeşit çeşit ipek ibrişimler ile süsleyip ibrişim satarak geçerler.

### ***Dördüncü, Semâhâne<sup>174</sup> Emini***

Odunkapısı'nın iç yüzünde olup mumcular zümresi evsafında yazıldı.

### ***Beşinci, Sırmakeşhane Emini***

Ağa bir, kethüda, kâtip çavuşları hepsi rüus-ı hümâyûn ile hizmet ederler. İşyerleri Parmakkapı yakınında Tevekkül Çeşmesi dibinde büyük işyeridir.

<sup>172</sup> Tahmis: Ateşte kavurma; kahvenin kavrulup dövülerek veya çekilerek satıldığı yer, kuru kahveci. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.2997.

<sup>173</sup> Mizan: Tartı, ölçü aleti, terazi; ölçü makyas. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.2089.

<sup>174</sup> Semâhâne: Mevlevî tekkelerinde semâ için ayrılmış geniş yer. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.2824.

### ***Sırmakeşler<sup>175</sup> Esnafı***

İşyeri bir, neferât 400, kimi kalcı<sup>176</sup>, kimi çekiççi, kimi çekici, kimi haddecî<sup>177</sup>, makkâbcı, kimi dolapçı, fırıncı, kimi tavlayıcı yüz adet çarhçı ustası, kimi simci bir alay büyük topluluğu olan kavimdir. Pirleri Abdullah oğlu Nasr oğlu Hâlid'dir ki babası Nusayr mumcuların piridir. Sırmakeşliği Hâlid peyda edip Selmân belini bağladı. Mekke'de gömülüdür. Bu esnaf tahtırevanlar üzere dükkânlarını külçe külçe sırmaları kılâbdanları dükkânlarının yüzüne sırmadan balık ağları gibi vurup kılâbdanları deste deste asıp sanki her bir dükkân çini sergisi gibi süslü geçerler. Bu esnaf sırmakeştir, ama,

### ***Sırma ve Kılâbdan<sup>178</sup> Satıcı Esnafı***

Dükkân 80, neferât 150 bunların piri (...) dir. Malik oğlu Enes belini bağladı, kabri Rey'dedir. Bunlar da dükkânların sırmakeşler gibi süsleyip geçer.

### ***Altıncı, Yağkapanı<sup>179</sup> Emaneti***

Ağa bir, neferât 300, işyerleri birdir. Galata'da Yağkapanı onun mekânıdır. Kendisi, kâtibi, kethüdası, çavuşları hepsi ruus-ı hümâyûn ile zaptederler. Her diyardan say yağı, zeytinyağı kısacası bütün yağlardan öşür alır, senelik 70 yük akçe iltizam büyük bir eminliktir. Gözcüleri, simsarları, kolcuları, reftçileri hepsi Ayyâr oğlu Amr'dır. Yönetimi altında olan esnafları bildirir

### ***Yağ Tüccarları Esnafı***

Neferât 1.000, bunlar zengin bezirganlardır. Pirleri (...) (...) (...). Bunlar arabalar üzere dükkânlarını leğenler içre tereyağı, sarı yağı ile süsleyip silahlı geçerken bazı seyrâna dilberleri gördükte “Çelebi seni yağlarım gerice dur, üstüne yağım bulaşmasın” diye geçerler. Bunlardan sonra,

<sup>175</sup> Gümüş ve altın teller çeken esnafın bulunduğu yere verilen addır. Önceleri Çorlulu Ali Paşa camii ve medresesinin yerinde iken sonradan Beyazıt'dan Aksaray'a giden cadde üzerindeki binaya nakledilmiştir. İlk İstanbul darphanesi simkeşhanenin içinde idi. Sonradan nakledildi. Simkeşhane çarşısı olarak bilinen bina 1707 yılında sultan III. Ahmet'in başkadını Ümmetullah Hatun tarafından sebil, çeşme ve mektep ilavesiyle “Simkeşhane-i Âmire” olarak inşa edilmiştir. Cephelerinde dükkânları ile bu bina altın ve gümüş sırma çeken esnaf ve sanatkârların çalıştıkları yerd. Bilgi için bkz., Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, s.459-460.

<sup>176</sup> Kal: Karışık durumdaki madenleri ve maddeleri çeşitli özelliklerinden faydalanarak birbirinden ayırma işlemi. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.1521.

<sup>177</sup> Hadde: Ezilerek şeklendirilebilen madenlerin kütük, levha, çubuk şeklindeki parçalarını, aralarındaki mesafeler gittikçe daralan bir dizi silindir veya makara arasından geçirmek suretiyle saç, tel, ray vb. duruma getirmek. Bu işi yapanlara haddecî denir. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.1163.

<sup>178</sup> Kılâb: Eğirme çarkı ile pamuk ipliği veya ipek üzerine gümüş, altın, bakır vb. madenlerden çekilmiş çok ince tellerin sarılması suretiyle yapılan ve dokumacılıkta, işlemecilikte kullanılan iplik. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.1670.

<sup>179</sup> Yağkapanı: Eskiden satılan malların konulduğu ve tartıldığı kapan denilen Pazar yerlerinden yağ satılmasına verilen ad. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.3341.; bilgi için bkz., Mantran, *a.g.e.*, I, s.189.

### ***Zeytinyağı Esnaftı*<sup>180</sup>**

Dükkân 600, neferât 1285, pirleri (...) (--). Bunlar da silahlı olup dükkânların tahtirevanlar üzere katremîz şişeler içre zeyt yağlarını doldurup geçerler. [ 176a] Ardları sıra yağ emini nice parlak kuleleriyle atlar üzere geçerler.

### ***Yedinci, Balık Emîni Esnaftı***

Yazılıdır. Bunlar da garip ve acayip tuhaf asker idi.

### ***Sekizinci, Esirhane*<sup>181</sup> *Emaneti Esnaftı***

Ağaları bir, neferâtları 400, ağası, kethüdası, şeyhi, çavuşları, esir dellâlları hepsi ruus-ı hümâyûn ile zaptederler. Senelik 100 kese iltizamdır. Esirhaneleri Tavukpazarı'nda kale gibi 300 odalı altlı üstlü odalar büyük bir handır. Demir kilitli kapısı dibinde emin oturup alıp satılan köle ve (544) cariyelerden öşür alır. Esircilerin ilk başta piri Benî İsrail'den Ham Nişim adlı bir bezirgan idi ki Hz. Yusuf'u kuyudan kova ile çıkardı ki âyet, "(Saka) kovasını saldı." [Yusuf, 19] âyeti kesin delildir. Sonra Mısır'a götürüp Mısır azizine sattı. İlk defa esir satmak Ham Nişim Yahudi'den kaldı. Daha sonra Hazret asrında Hicret'in (...) tarihinde Bedr-i Huneyn, Ramazan'da fetholup müşriklerin reisi olan mel'un Ebû Cehil 70 nefer inançsızlar ile katlolunup malları ve çocukları yağmalanıp çoluk çocukları esir olup sahâbe-i kiramdan Vertâ oğlu Bedîl esir sattı. Bir rivayette Hz. Risâlet'in amcası Hz. Abbas (...) gazasında esir düşünce Bedîl oğlu Vertâ amca Abbas'ı satıp kendi malıyla kendini satın alıp iman ile müşerref oldular. Hâlâ esircilerin silsilesi

<sup>180</sup> Bilgi için bkz., Mantran, *a.g.e.*, I, s.189.

<sup>181</sup> Esir alım satımının meşru olduğu devirlerde bütün büyük şehirler gibi İstanbul'da da, esircilik zor, manevî sorumluluk taşıyan, fakat çok kârlı, büyük işlerden biri olmuştu. Fütihat devrinde, o devirlerin âdetince kılıçla girilen yerlerden çıkarılan genç kızlar ve erkekler, Kırım Hanlığı akıncılarının Ukrayna'dan, Polonya'dan, Rusya'dan toplayıp getirdikleri genç esirler, Kafkasya gibi, halkının yüz güzelliği ve vücut düzgünlüğü meşhur yan göçebelerden, esirci haydutlar eliyle çalınmış yahut öz anaları babaları, yakın akrabaları tarafından esircilere satılmış çocuklar, Afrika'dan getirilmiş, Habeşî ve zenci esir kız ve oğlanlar, yüzyıllar boyunca İstanbul esircilerinin ellerinde toplanmış, İstanbul'da Esir Hanı'nda, bu hanın ortasındaki esir pazarında ya açık artırmalarla yahut hususî anlaşmalar, pazarlıklarla satılmışlardır. Büyük Kapalıçarşı ile Nuruosmaniye Camii arasında bir mevkiye bulunan han, zamanımızda mevcut değildir. 1846'dan sonra, tespit edemediğimiz bir tarihte yıkılmış yahut yıktırılmıştır. Pek müstesna güzellikteki köleler ve cariyeler, han avlusunda kurulan esir pazarında müzayedeye çıkarılmaz; taliplerine odada gösterilir ve pazarlıkla satılırdı. Diğer bütün esnaf teşkilatı gibi esirciler de bir loncada toplanmışlardı. Kethüdalrı, şeyhleri, yiğitbaşları vardı. Esirciler kâhyası, esnaf teşekküllerini devlet adına kontrol eden kâhyalıklardan biriydi, yeri Esir Hanı'ndaydı; diğer esnaf gibi esirciler de zincirleme kefalete bağlı bir lonca (cemiyet) halinde toplanmışlardı. Kendileri tarafından seçilen bir pirleri (şeyhleri) ve yiğitbaşlı ile devletçe tayin edilen kâhyaları, Esir Hanı'nı asayiş ve inzibatından, esir satışlarından uygunsuzluklardan sorumluydular. Esir ticareti, cariyeye ve köle alım satımında onda bir kazanç vergisini toplayan bir memuriyetti. Yeri Tavukpazan'nda Esir Hanı'ndaydı. XVII. yüzyılda seneliği 500 keseye iltizam olunur bir eminlik idi. Ne zaman kaldırıldığını tespit edemedik, 1826'dan esir ticaretinin Türkiye'de yasak edildiği 1854 tarihine kadar cariyeye ve köle satışları tellalîyesinin vergisini ihtisap ağası topluyordu. Bkz. Koçu, *a.g.e.*, s.71-76.; ayrıca bkz., Mantran, *a.g.e.*, II, s.106 vd.



Bedîl oğlu Vertâ'ya çıkar. Allah yolunda mücahit olduğundan Hz. Hamza kemerine kuşak bağlayıp yine Hz. Hamza ile Uhud gazâsı'nda şehit olup Hamza Şehitliği'nde gömülüdür.

### ***Esirci Bezirgânları<sup>182</sup> Esnafı***

Neferât 2.000, dükkânları esirhane odalarıdır. Bu taife Gürcistan, Mikrilistan, Dadyân, Abazistan, Çerkezistan ve Kırım'dan gaza malıyla gelmiş yağmalanmış esirleri, köle ve cariyeleri süsleyip yaya olarak çeşit çeşit güzel erkek ve kadınları alay alay Alayköşkü dibinden geçirirken o gün saadetli padişah 100 adet ay parçası Gürci, Abaza, Çerkez kölelerini saray-ı hâssa alıp çerâğ edip sahiplerine bol bol paralar verdi. Bunlardan sonra esirhane emini de önüne nice yüz ay parçası kızları altın ve simlere gömüp her birini birer kıymetli elbiseler ile geçirdi. Onlardan sonra nice bin pak pâkize, süğlün gözlü, aydınlık yüzlü, zamanın güzeli esir köleleri ağalar yerine önüne alıp saf saf geçip ardı sıra kendinin has iç köleleri bu eminin ardı önü oğlanlar ile çatılıp geçerler.

### ***Dokuzuncu, Tuz Emini***

Ekmekçilerin sırasında yazıldı. Büyük makbul askerdir. Eminin işyeri Zindankapısı'yla Balıkpazarıkapısı'nın arasında Çiniciler başında göklere baş çekmiş dört köşe büyük bir kuledir, emin orada oturur, nâibleri ve kethüdaları ferman ile hâkimdir.

### ***Onuncu, Peksimet Emini***

Bu da bütün Esnafıyla ekmekçi başı neferâtıyla alayında yazıldı, makbul eminliktir. Seferlerde bundan aziz eminlik yoktur. Bir de nüzul emini makbuldür.

---

<sup>182</sup> Esir pazarında müzayedeler, esir tellalları tarafından yapılırdı. Handa, oda sahibi esirciler ve esir tellalları zincirleme kefalete bağlıydılar, birinin yaptığı uygunsuzlukta hepsi sorumlu tutulurdu; buna rağmen esir ticareti genç ve güzel cariyeler ve kölelerin satılması nazik işti. Para karşılığı fuhuş yolunda uygunsuzluğa imkân veren bir işte ve esirciler, esir tellalları arasında işinin haysiyetini suiistimal edenler çıkmıştır. Esir pazarında satılan cariyeler ve köleler Kafkasya'dan beyaz ırktan güzellikleriyle meşhur Çerkez, Abaza, Megril kızları ve oğlanları ile Afrika'dan getirilen zenci esirler oldu. Evvelce satılmış olup sahibi tarafından herhangi bir sebeple elden çıkarılmak istenen esirler de yine esir pazarında esirciler ve esir tellalları vasıtasıyla emanet mal olarak satılırdı; esirciler, bu esirlerin satışından bir tellaliye alırlar, esirci kendisine satılmak üzere bırakılmış esiri kaç gün yanında kalarak beslemiş ise bir de nafaka bedeli alırdı. Esircilerin kendi malları olan cariyeleri, allık ve kızılıkla boyayarak müzayede veya satış pazarlığında olduğundan daha cazibeli göstermeleri yasaktı. Cariyeler ve köleler, süslü, güzel esvaplarla alımlı gösterilirse, esirci onları üstlerindeki o esvaplarla satmaya mecburdu. Bilhassa köle satışlarında hazin sahneler olurdu; kaba bir alıcı, satın almaya niyet ettiği köleyi şöyle bir görüp beğenmekle kalmaz, ağız kokusu gibi herhangi bir özrü, yarası, çıbanı bulunması ihtimaline karşı kulaklarını, burnunu, ağzını ve dişlerini muayene eder, gömleğini çıkartıp çıplak vücudunu görür, paçalarını sıvatıp bacaklarına bakardı. Satışa çıkarılan mutlaka yalın ayak olurdu, düztabanlık uğursuz bilindiği için taban muayenesine pek önem verilirdi, düztaban kölelerin fiyatları çok düşük olur, öyleleri hatta alıcı bulamaz, esirci elinde kalırdı; bundan ötürü taban muayenesine, esir alırken esirciler de dikkat ederlerdi. M. Zeki Pakalın'ın kaydına göre, Esir Hanı'nda çıkıp dağılan esircilerden bir kısmı Fatih civarında bir hana yerleşti; Çerkez esirciler, köle ve cariyelerini Tophane'de Karabaş Mahallesi'nde Karabaş Sokağı'ndaki evlerine götürdüler. Sultan Abdülmecid'in 1 Ekim 1854 tarihli fermanıyla Türkiye'de esir ticareti yasak edildi; bu esirci evleri de kalktı. Bkz. Koçu, *a.g.e.*, s.76-81.

### *On birinci, Hamr (İçki) Emini*

Aşağıda yazılır, zira içki yasağı askerleriyle aşağıda yazılır ki, kötülenmiş, yerilmiş, aşağılanmış kavimdir.

### *On ikinci, Siyah Baruthane<sup>183</sup> Emini<sup>184</sup>*

İşyerleri İstanbul'da beş yerdedir. Önce biri Unkapanı'nda Tüfekhane'de on havandır.

İkinci Atmeydanı'nda yeniçerilere mahsus baruthanedir. (545)<sup>185</sup>

Üçüncü Ayasofya'da Cephane içinde cebecilere mahsustur.

Dördüncüsü Macuncu Çarşısı yakınında barut emini işyeridir ki otuz havandır, çarhlar ile atlar döndürür, büyük işyeridir.

Beşinci Kâğıthane'dedir ki kurşun örtülü büyük yapıdır, seyre değer bir işyeridir. İstanbul mesireleri vasfında yazılmıştır.<sup>186</sup>

Bu beş işyerinde elde edilen siyah barutlardan başka Tophane'de, Selanik, Belgrad ve Mısır'da hâsıl olan siyah barutlar, Mısır'dan hazine olup İstanbul'a geldiğinde Silivrikapısı'ndan Yenikapı'ya kadar kale duvarında ne kadar üstü örtülü dört köşe büyük kubbeler var ise onlara ağzına kadar doldurulur ki, bunlar nice kere yüz bin şedde siyah barutlar ile doludur. Her birinde beşer onar cebeci koruyucuları vardır. Ne mümkün ki o yere yakın bir kimse tütün içe, zira o tarafların caddeleri bile bütün barutla doludur.

<sup>183</sup> Barutun icadından önce, barutun temel maddesi olan güherçilenin Uzak Doğu'da kullanıldığı görülmektedir. "Hintkarı" adıyla da bilen bu madde, ilk defa Çinliler tarafından petrolün yüzey sızıntıları ile karıştırılmak suretiyle patlayıcı madde haline getirilmiş ancak bu madde ilk zamanlarda sadece havai fişek olarak kullanılmıştır. Zamanla kükürt oranı yüksek topraklarda yakılan kömür ateşinin ortaya çıkardığı kükürdün de patlama özelliğine sahip olduğu keşfedilmiş ve bu iki madde yani güherçile ve kükürt birbirine karıştırılarak, bu günkü adıyla "kara barut" meydana getirilmiştir. Bkz. Çetin, *a.g.e.*, s.1-2; Mahmut Şakiroğlu, "Barut", *DİA*, V, İstanbul, 1992, s.92.

<sup>184</sup> Baruthaneler baruthane eminlerinin yönetimindedirler ve işçileri bir lonca meydana getirmişlerdir. Mantran, *a.g.e.*, II, s.5.

<sup>185</sup> Fethin hemen arkasından İstanbul'un ilk baruthanesinin Atmeydanı civarındaki Güngörmez Tekkesi yanında kurulmuş olduğu bilinir. Bu tekkenin yanında olan ve Güngörmez Kilisesi denilen eski bir Bizans yapısı baruthane olarak kullanılıyordu. Ancak burada barut yapılıp yapılmadığı veya başka yerde yapılmış barutun depolandığı açıklığa kavuşmamıştır. Çeşitli kaynakların bildirdiğine göre, 1490'da çok şiddetli bir kasırgadan sonra yağın yağmur sırasında düşen yıldırımlardan biri Güngörmez Kilisesi'ne isabet etmiş ve çıkan yangın sonunda bina patladığı gibi pek çok insan ölmüş, çevredeki dört mahalle harabe haline gelmiştir. Mübahat Kütükoğlu, "Baruthane-i Amire", *DİA*, V, s.96.; Semavi Eyice, "Baruthane", *DİA*, V, s.95.; Çetin, *a.g.e.*, s.20.

<sup>186</sup> Evliya Çelebi'nin Kağıthane deresi kıyısında bulunduğu bahsettiği bu baruthane II. Bayezid devrinde ahşap olarak yapılmış ve Kanuni Sultan Süleyman tarafından kagire çevrilmiştir. Buranın kadrosu Cebehane Ocağına bağlı bir barutçubaşı, kethüda, yeteri kadar çavuş ve 200 neferden meydana gelmişti. Baruthanede her biri 10'ar kantar ağırlığında 100 kadar tunç dibek vardı. Baruthaneyi derenin su akıntısı ile çalışan çarhlar işletiyordu ve burada ayda 300 kantar barut imal ediliyordu. Sultan İbrahim dönemine kadar vardığını sürdürmüştür. Bkz. Kütükoğlu, *aynı yer.*; Eyice, *aynı yer.*

Selanik ve Mısır'dan barutları depoladıklarından sonra ana cadde üzere nice bin at yükü arabalar ile deniz kenarından kum getirip yola dökerler, tâ bu derece sakınırlar, zira Mustafa Han'ın tahta çıktığında bir kuleye yıldırım isabet edip kulenin duvarlarını gökyüzüne uçurup bazı parçaları dört saat yerde Çekmecelere düştü. [176b] Bir parçası Üsküdar'a düştüğü tespit edilmiştir ki yakın zamanda meydana gelmiştir. Onun için ateşten sakınıp bütün barudu bir yere komayıp kule kule korlar. Bu barutçu esnafları da arabalar üzere havanlarda çeşit çeşit barutları döğerek geçerler. Ardları sıra baruthane emini çorbacılarıyla, çavuşları çarhcılarıyla neferâtlarının omuzlarında onar okka havan elleriyle saf saf geçerler, bu esnaflar da Osmanlılarda makbuldür.

### *On üçüncü, Osmanlı Darphanesinin<sup>187</sup> Vasıfları*

İstanbul içre birdir ki Sultan Bayezid yakınında büyük bir darphanedir. Kefere asrında kimya sahibi bir papazın evi idi. Daha sonra kimya malı ile büyük bir kilise yaptı. Sultan Mehmed Han kilise ve evi yıkıp darphane etti. Hâlâ kilisenin kalıntıları bellidir. Hâlâ dört tarafı kale gibidir. Emini bazı zaman kubbe vezirleri olur, zira o yerde cülus olup

<sup>187</sup> Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemlerinden itibaren bir kurumsallaşma gösteren Darphane, İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e kesintisiz bir tarih tanığı olmuştur. Necdet Sakaoğlu'nun yazdığı gibi Darphane-i Âmire İstanbul'daki sanayi kuruluşlarının ilkidir. İstanbul'un fethini müteakip, tophane ve tersane tesislerinden önce kurulmuş olması önemini açıkça belli eder. "Beş yüzyıl işlevselliğini koruyan, her dönemde, uzman ve işine bağlı elemanlarla çalışan, kritik konumu nedeniyle eylemlerden uzak tutulan Darphane-i Âmire'yi konu alan kapsamlı tarih araştırmaları henüz yapılmamıştır." Bununla beraber, Osmanlı Dönemi'nden itibaren, İstanbul'da ve taşradaki Darphanelerle ilgili çeşitli araştırmalar bulunmaktadır. İstanbul'daki Darphane kuşkusuz en önemli ve tarihçesi en kolay izlenir olanıdır. Para basımı devletin en önemli işlevlerinden biri olduğundan Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan başlayarak çeşitli kentlerde para basılmıştır. İstanbul'un fethinden önce, Bursa, Amasya, Edirne, Ayasuluk, Bolu, Tire, Karahisar, Bergama, Nevar, Üsküp, Engüriye (Ankara) kentlerinde çeşitli zamanlarda para basıldığı bilinmektedir. İstanbul'un fethinin hemen ardından burada bir darphane kurularak sikke darbına başlanmıştır. İstanbul merkezdeki Darphane-i Amire'nin sürekli çalışan bir kuruluş olmasına karşılık, taşra darphaneleri 17. Yüzyılın ortalarından sonra kapanmaya başlamış 18. Yüzyılın ortalarında sadece Mısır (Kahire) Darphanesi ve Darphane-i Amire kalmıştır. 16. yüzyıl belgelerinde İstanbul'da iki darphane bulunduğu belirtiliyor. İç darphane yani "darü'l-darb-i enderuni" Topkapı Sarayı avlusundadır, dış darphane, "darü'l-darb-i biruni" ise Beyazıt'ta bulunmaktadır. Bakır para darbı için Beyazıt'ta bugünkü Simkeşhane'nin yerinde bulunan darphane kullanılmaktaydı ki Evliya Çelebi bu tesisin Fatih Dönemi'nden beri çalışmakta olduğunu söyler. Tesis 17. Yüzyıl sonlarına kadar işlevine devam etmiştir. 18. Yüzyıla doğru yapılan para reformu esnasında ilk mekanizasyon girişimi Topkapı Sarayı'ndaki darphanede 1686 tarihinde gerçekleşmiştir. Saray Darphanesi ise Beyazıt'takinden farklı olarak altın ve gümüş para basıyordu. 18. yüzyılın başından itibaren İstanbul'daki tek darphane Topkapı Sarayı 1. Avlusundaki komplekstir. Burada 1842-43 yıllarında girişilen yapım ve donatım etkinlikleri buhar gücüyle çalışan makinelerin yerleştirilmesi aşamasını da getirerek, sanayi tarihimiz için önemli bir dönüm noktasını belirler. Darphane kurumunun tarihçesi yalnızca para basma teknikleri ve darp mekanlarıyla sınırlı olmayıp, aynı zamanda Osmanlı Dönemi para ve ekonomi tarihi ile de paralel gider. Saray teşkilatı ve sonrasında devlet düzeni içinde yer aldığı kritik noktanın anlatımı tüm ekonomik etkileri dolayısıyla da sosyal yaşamı etkileyen öğelerle doludur. Ayrıntılı bilgi için bkz.; Arzu T. Terzi, *Hazine-i Hassa Nezareti*, TTK Yay., Ankara, 2001.; Necdet Sakaoğlu, "İstanbul'daki En Eski Osmanlı Müessesesi Darphane-i Âmire", *İstanbul Dergisi*, Sayı 14, Temmuz 1995.; Necdet Sakaoğlu, "Darphane-i Âmire'nin Kısa Tarihi", *Dünya Kenti İstanbul Sergi Kataloğu*, Tarih Vakfı Yay., 1996.; Emre Dölen, "Darphane-i Âmire", *Dünya Kenti İstanbul Sergi Kataloğu*, Tarih Vakfı Yay., 1996.; Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, s.384-386.

sikke ayan düzeltildiği zaman günlük on kantar gümüş ve bir kantar altın işlenip sikke yapıp altına şerifi altın derler ki yazısında “Sultânü’l-berreyn Hakanü’l-bahreyn es-Sultân ibnü’s-sultân es-Sultân Mehemed Han b. İbrahim Han azze nasrahu duribe Kostan-tiniyye sene 1058” çil akçesi sikkesinde “Sultân Mehemed Han b. İbrahim Han azze nasrahu duribe Kostantiniyye sene 1058” yazar. Cülus mahalli olmasa eminleri küçük defterdarlar olup günlük birer kantar gümüş ve onar kantar mankır kesilir. Bu işyerinde kethüda, simsar, kâtipler ve sikkezenbaşılar hepsi ruus beratıyla hizmet ederler. Bu işyeri içinde 1.000 kişi vardır. Hepsinin başı nazırdır, bir nefer adamdır. Ser-çeşme ayar sahibidir, bir nefer adamdır, sikkeci neferleri kefereler 300, ama gayet doğru kişilerdir. (546)

### ***Kalcılar<sup>188</sup> Esnafı***

Neferât 100, bunların hepsi Yahudilerdir.

### ***Kehleciler<sup>189</sup> Esnafı***

Neferât 100, çekilmiş teli hurda hurda kestikleri için kehleciler derler, bu Esnafın kimi dolakçı, kim telci, kimi haddecı, kimi cilâcı, kimi sayacı, kimi sikkeci, kimi sübukeci, kimi vezneci, kimi arıcı, kimi yassılaycı, kimi sarraf, kimi gözcü, kimi perdahçı kısaca imam ve müezzinlerine kadar kapıcılarıyla yetmiş esnaf kavimidir, ama biri hata yapıp bir kalp şey etse emin elinde mutlak fermanı vardır, o an aman vermeyip ellerin kesip darphane kapısı önüne bırakırlar, sikke urucuları gelişte ve gidişte soyup ararlar. Herkese tartıcılar terazi ile tartıp verir ve tartıp sayıp hesabıyla alır. Çok sıkı büyük bir işyeridir, bunu görmeyen cihanda bir şey görmemiştir, zira bu Sikkehane<sup>190</sup>, Osmanoğlunun yüzü suyudur.

Osmanlı devletinde ilk sikke Osman Bey adına Bursa’da kesildi.

İkinci olarak Bergama’da, üçüncüsü Kütahya’da, İzmir, Manisa, Tire, Amasya, Anid yani Kastamonu, Trabzon, Maraş, sonra Erzurum, Sivas, Canca (Gümüşhane), Karaman, Tokat, Van, Nahşivân, Revan, Şirvan, Şamakı, Gence, Ardahan, Azerbaycan yani Tebriz, Âmid yani Diyarbakır, Bağdad, Basra, Lahsa, Yemen, Habeş, Mısır, Dımışkî yani Şam, Haleb, Tunus, Trablus, Cezayir’dir.

<sup>188</sup> Kal: Karışık durumdaki madenleri ve maddeleri çeşitli özelliklerinden faydalanarak birbirinden ayırma işlemi yapanlara verilen ad. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.1521.

<sup>189</sup> Kehleci: Darphanede çekilmiş telleri küçük küçük kesmekle görevli kimse. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.1633.

<sup>190</sup> Sikkehane: Para basılan, sikke kesilen yer. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.2794.

Anadolu taraflarında taht olup gümüş madeni olup sikke kesilen şehirlerdir ki zikrolundu.

### **Osmanoğullarının Rumeli’de Olan Darphanelerini Bildirir**

*Önce* Orhan Gazi oğlu Süleyman Paşa, (...) tarihinde Rumeli’de İpsala’yı cuma gün fethedip ibtidâ sala verildiği için ibtidâ saladan galat İpsala derler. Bu yerde gümüşhane yoktur, ama ilk defa sığınacak bir yer olduğundan uğurlu olması için burada Orhan Gazi adına sikke kesilmiştir. Hakire görmek nasip olmuştur ki “Duribe İpsala” yazar sene (...). Daha sonra Süleyman Paşa Tekirdağ, İstanbul ve Terkozlara kadar gece baskınları yapıp ganimet malları ile zengin olup sonunda Süleyman Paşa Bolayır adlı yerde bir kaza, doğan salıp ardı sıra at sürerken kaza ve kader tekerlenip boynu kırılıp vefat edince Bolayır Kasabası’nda camiinde (...) ile gömüldü.

*İkinci* sikke Gelibolu’da ve *üçüncü* Edirne’dir ki Gazi Hudâvendigâr ki Sultan I. Murad’dır, Edirne’yi fethedip Murad Han adına sikke kesildi.

Dördüncü sikke Üsküb’dür, yakınında gümüşhane (...) Kıratova’dır halis gümüşü olur.

*Beşinci* sikke Priştine yakınında Novaborda’dır, büyük gümüşhanedir. I. Murad Han bu gazada Kosova’da leşler içinde Viloş [547] Koblaki adında bir mel’un çıkıp elindeki bıçağıyla Murad Han’ı şehit edip na’şı Bursa’da Eski Kaplıca’da defnedilmiştir.

*Altıncı* sikke Selanik’tir.

*Yedinci* Selanik yakınında Sedirkapısı’dır, büyük gümüşhanedir ve yine yedinci Bosna’dır.

*Sekizinci* yine Bosna’da Sirebreniçe’dir.

*Dokuzuncu* Nova’dır.

*Onuncu* İlbasan.

*On birinci* Mizistire’dir. [177a]

*On ikinci* Sofya.

*On üçüncü* Vidin.

*On dördüncü* Belgrad.

*On beşinci* Budin.

*On altıncı Kefe'dir.*

Nice yerlerde de darphaneler vardır ama sikkesini görüp bildiğimiz bu vilâyetlerdir ki hepsi altmış darphane kaldı. Önceden de fazla idi. Sikke kalp olmasının için nice yerde olan darphaneleri kaldırdılar. Hakîr çoğunlukla anılan vilâyetlerin dirhemlerini gördük ve nicesine de nail olduk, ama hâlâ zamanımızda İstanbul Darphanesi'nden halis ayar işler darphane yoktur, meğher Bağdad ola.

Bu taraftan bu İstanbul Darphanesi'nin yukarıda yazılan esnafları araba ve tahtirevanlar üzere dükkânlarını delikli altın ve çil akçe ile süsleyip ve her fırkası birer şekilde gösterişle sikke urucular akça keserek alay ile geçerler. Ardları sıra,

### ***Gümüş Arayıcılar<sup>191</sup> Esnaft***

Ağa bir, neferât 300, bunların işyeri darphane, kuyumcubaşı ve damgacıbaşı işyeridir. Yeniçeri Ocağı'ndan on adet elleri hezârân değnekli yoldaşlar ile İstanbul içre kol dolaşip herkesin kesesine bakarlar, eğer kalp akçesi var ise “Bu kalp akçeyi kimden aldın?” diye tutup hâkime götürüp haklarından gelirler. Kalp akçeyi keseni bulup iki ellerini kesip âlemi ıslah için asarlar. Bunlar da 300 asker ile pak müsella olup seyircilerin içlerine girip yumuşaklıkla “Kardaş kesene bakalım” diye Alay-köşkü dibinde padişah huzurunda da halkın keselerine bakarak geçerler. Sonra darphane emini, darphane sikkezenbaşısı ve gümüş arayıcı ağasıyla üç ağa at başı birlikte geçerler.

### ***On Dördüncü, Çuka<sup>192</sup> Ambarı Emini<sup>193</sup>***

Emin bir, neferât 150 ve Yeniçeri Ocağı'ndan taife (...) bir oda nefer ile çuka nâzındır. Osmanoğlu'nun 80.000 yeniçerisine Selanik'ten gelen mavi çukayı bu ambara koyup yılda bir kere Kadir gecesinde bu ambar açılıp kul kethüdası, diğer ocak ağaları, ambar emini ve ambar çorbacısı hazır olup 162 odanın bütün odabaşları neferâtlarıyla gelip bölük bölük ve (548) cemaat cemaat gelip padişah kanunu üzere genellikle onar arşın çukalarını, birer asdar sarıklarını ve birer asdar gömleklerini alıp üç gün üç gecede tamam olup padişaha hayr dua ederler. Bu ambar yine zikri geçen darphane içinde dört köşe büyük bir kuledir. Bu çuka emini, çuka nazırı çorbacı, bütün tabileri ve kâtipleriyle omuzlarında birer top çuka ile Alayköşkü dibinden nice yüz adam geçerler.

<sup>191</sup> Arayıcı: Aramak işini yapan kimselere verilen ad. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.159.

<sup>192</sup> Çuha/Çuka: Yünden dokunmuş, tüysüz ince ve sıkdüz kumaş. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.603. ayrıntılı bilgi için bkz.; Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, I, s.263-276.

<sup>193</sup> Kumaş Deposunun amiri. Bkz. Mantran, *a.g.e.*, II, s.8.

### ***On Beşinci, Gendüm<sup>194</sup> yani Buğday Emini***

Emin bir, neferât 300, nazırı ve kâtipleri vardır. Ambarı, Bahçekapı'nın dışında deniz kıyısında büyük ambardır. Bir buğday ambarı da Galata'da Abdülaziz oğlu Ömer'in yaptığı minareli kurşunlu mahzendir. Murad Han Gazi cami etmek istedi, ancak nasip olmadı. Kesendire, Koloz, Beştepe ve Dobruca adlı vilâyetlerden deve dişi buğdayları gelip bu ambarda depolanıp her gün tayinâtlara defter gereğince dağıtırlar. Bunlar da arabalar üzere çuvallarından halkın üzerine buğday saçarak geçerler. Buğday emini ve kâtibi ile at başı birlikte geçerler.

### ***On Altıncı, Arpa Ambarı Emini***

Ağaları birdir, neferâtları, ölçekçileri ve hamalları toplam 600 adamdır. Ambarı Eminönü'nde deniz kıyısında başka bir küçük kaleciiktir. Dört tarafında bedenleri ve deniz kıyısında kuzeye bakan bir demir kapısı vardır. Senede 300 gemi arpa gelip bu ambara konur, tayinât verilir büyük ambarlardır. Emini, nâzırı ve on iki adet kâtiplerinin başka divanları yeri vardır. Bütün reisleri ile muhasebe görürler. Bunlar da bütün silahlı olup arabalar üzere halka arpa saçarak tören ile geçerler, seferde lâzımlı emindir.

### ***On yedinci, Kilâr Emini Vasıfları***

Ağaları birdir, neferâtları 1.000, kilâr-ı hâssa Bahçekapısı'nın dışında büyük bir kilârdır ki içinde tatlılar, yağlılar ve otlar bulunur, has kilârdır. Bunlar da ağaları ile silahlı olup geçerler. Unkapanı'nın dışında Tekirdağ İskelesi'nde Sultan Bayezid'in buğday ambarı ve Cibalikapısı'nın dışında kale duvarına bitişik Süleyman Han'ın buğday ambarı da bu kilâr emini [177b] nezaretindedir, ama mütevelliler hükmündedir.

### ***On sekizinci, Odun Ambarı Emini***

Ağaları ikidir, bir manada üçtür ama daima emin ve bir oda acemi çorbacısı hizmet edip İstanbul ağası da her an çalışır, zira padişah mutfağının odunları bundan gider. Bu ambar Bâb-ı Hümâyûn'un iç yüzünde kale duvarı içinde büyük ambardır ki 500 gemi odun alır. Bu ambar acemileri de külahlarını eğip omuzlarında birer meşe odunları ile geçer. Odun emini, odun çorbacısı ve İstanbul ağası at başı birlikte geçerler. Bir odun ambarı da Unkapanı'nın dışında Tüfekhane'ye bitişik bir meydandır. Bunda yeniçeri odunları yığılıp oda oda küçük çavuş dağıtır, vesselam.

<sup>194</sup> Gendüm/Kendüm: Buğday. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.1029.

### ***On dokuzuncu, Otluk Ambarı Emîni***

Ağaları bir, neferâtları 200, bu ambar 70 yerededir. Her hünkâr bahçesinde dağlar gibi yığılmış otluk vardır ama Vefa Meydanı'nda otluk ambarı ve Ahırkapı'nın iç (549) yüzünde otluk ambarı büyük dağlar gibi yığılmış otluklardır. Emîr-âhûr<sup>195</sup> nazırıdır. Kaçan ki Çatalca'dan 10.000 araba otluklar gelip ambarlar dolduktan sonra otluk yığınları üzere kemendlerle çıkıp bayraklar dikip emîrâhûr padişaha ziyafet edip bir mücevher eğerli soylu at hediye çekip on adet kölelerini padişah hâs hareme alıp çirak etmek kanundur. Bu ambarda kâtipler, çeribaşılar ve âhûr kethüdası, hizmet edenler ve Çatalca'da çayır bekleyen bir oda çorbacı da ziyafetten sonra 70 adet elbiseler giyilip bu elbiseleriyle yine esnaf alayında otluk emininin bütün tabileri arabalar üzere otlukları yığıp ve alaca sığırlarını süsleyip otluk emini ve otluk çorbacısı at başı beraber geçerler.

### ***Yirminci, Pastırma Emîni***

Ağaları birdir, kâtipleri ve kadısı vardır, yukarıda kasapbaşı alayında geçtiğinde yazılmıştır.

### ***Yirmi birinci, Salhane Emîni***

Kasaplar ile geçmiştir.

### ***Yirmi ikinci, Sebzebane Emîni***

Terekeci başı ve ekmekçi başı alayında geçtiği yazılmıştır.

### ***Yirmi üçüncü, Koyun Emîni Esnaft***

Kasapbaşı alayıyla geçtiği yazılmıştır.

---

<sup>195</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz., İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Mirahur", *İA*, VIII, s.347-350.; Pakalın, *a.g.e.*, II., s.541-542.



### ***Yirmi dördüncü, Matbah<sup>196</sup> Emini***

Birdir, neferâtları 200. Bu eminin yeri Matbah-ı Âmire'nin yanında bir sofa üzere oturur. Padişahın bütün mutfak masrafları bunun eliyle olur, büyük eminliktir ki bu işyerine Aristo akıl erdirememiştir. Bunlar da silahlı vakarlı kilârcılar ellerinde kantar sıriklar ve bellerinde kırk kalem peştemallar ile küheylân atlar üzere geçerler. Yiğit, cesur, yakışıklı esnaftır ama kiler sıçanlarıdır ki daima kilerden incir, üzüm ve başka şeyler uğurlayarak (çalarak) alay ile geçerler, vesselam.

### ***Yirmi (...) ci, Tavuk Emini<sup>197</sup>***

Ağa bir, neferât 200, bu matbah emini tarafından padişah için Tekirdağ, Malkara, Hayrabolu kısaca yetmiş kadılık yerde tavuğa bağlı köyler vardır. Onlardan her sene 1.200.000 tavuk toplanıp Matbah-ı Âmire'ye gelir büyük hizmettir.

---

<sup>196</sup> Osmanlı Devletinde saray mutfağına matbah-ı amire denirdi. Topkapı Sarayında, orta kapıdan içeriye girildiği zaman, Alay Meydanının sağ tarafında baştan aşağı Matbah-ı Âmire binâları mevcuttur. Matbahın Alay Meydanına açılan üç kapısı vardır. Kapılardan içeriye girilince ikişer ikişer yirmi bacalı büyük mutfaklarla karşılaşılır. Mutfak binâlarının önünde Matbah-ı Âmire görevlilerinin, aşçı ve tablakârlarının koğuşları ile mescidleri bulunur. Matbah-ı Âmire büyük ve küçük olmak üzere iki kısımdı. Büyük mutfakta saray halkı, dîvân günü sofraları ve törenler için yemek hazırlanırdı. Hergün yaklaşık dört-beş bin kişiyi doyuracak yemek çıkarılan bu mutfakta Vâlîde Sultan, Kızlarağası, Kapıağası ve Kilercibaşı Matbahı gibi bölümler vardı. Küçük mutfak ise, pâdişâhın özel yemeklerinin pişirildiği yerdı ve “Matbah-ı Hümâyûn, Matbah-ı Has” ve “Kuşhâne” gibi isimlerle anılırdı. Matbah-ı Âmirede hergün mûtâd olarak verilen yemeklerden başka, ulûfe (maaş) dağıtıldığı günlerde 10-15 bin askere yemek verilirdi. Ramazan ayının on beşinci gecesi on bin Yeniçeriye baklava; dîvân günlerinde ise 600 sahan çorba, zerde, pilav hazırlanırdı. Matbah-ı Âmirenin bir kısmına “Helvahâne” denirdi. Her türlü tatlılar, reçeller, şuruplar ve mâcunlar ile kokulu sabunlar burada yapılırdı. Matbah-ı Âmire aşçılarıyla pâdişâh, şehzâde, vâlîde sultan ve sâirenin yemeklerini pişiren aşçıların pişirdikleri yemek îtibâriyle miktarları çeşitliydi. Bunlar arasında aşçıbaşı, ocakbaşı, kebâpçı, tatlıcı, hamurcu, pilavcı ve balıkçı başlıcalarıdır. Kuşhâne matbahına zülüflü baltacılar arasında kâbiliyetli ve îtimâd edilir iki kişi seçilirdi. Birincisine Kuşçubaşı, diğerine İkinci denirdi. Her matbahta mesleğinin ehli aşçı, usta, kalfa ve şâkirtleri, bunların maiyetlerinde de yamaklar bulunurdu. Her matbahın bir aşçı başısı mevcut olup, âmirlerine “Baş aşçı” denilirdi. Sarayda mutfak işlerine bakan memura “Matbah-ı Âmire Emini” adı verilirdi. Matbah-ı Âmire Emini, “Hâcegân” rütbesindeydi. Matbah-ı Âmire Emini mutfak ihtiyâçlarını karşılayan, masraf ve gider defterlerini tutan ve baş muhâsebeye karşı sorumlu bulunan levâzım müdürü hüviyetindeydi. Başlıca vazîfeleri; saray mutfağının bütün ihtiyâçlarını karşılamak, hesaplarını tutmak ve emri altında bulunan memurları idâre etmektı. Memurların tâyin ve azilleri Enderun Kilercibaşısı tarafından yapılırdı. Kiler emini, çâşnigir, matbah-ı âmire kâtibi ve kethüdâsı kendisine yardım ederdi. Bunların dışında Matbah-ı Âmirenin diğer hizmetlileri olarak yoğurtçular, sütçüler, sebzeciler, tavukçular, simitçiler, buzcular, karcılar, sakalar, mumcular, fırıncılar, buğday döğücüler, helvacılar, bozacılar, kasaplar çoğunlukla acemi ocağındaki asker adayları arasından seçilirdi. Matbah-ı Âmirenin ihtiyâçları Mısır ile Eflâk voyvodalığından; Koçhisar, Atranos, Harmancık, Keşan, Eğriboz, İzmit, İstanköy ve Sakız mukâataalarından para veya mal olarak karşılanırdı. Matbah-ı Âmirenin her yıl devir muhâsbesi yapılırdı, bu münâsebetle memurlara devriye adı ile ayrı bir ikrâmiye verilirdi. Matbah-ı Âmire emirleri de görevlerinden ayrıldıkları zaman yine devir işlemleri yaparak hesapları kapatırlardı. Matbah-ı Âmire Eminliği, İkinci Mahmûd'un son yıllarında Gümrük Eminliğine katılarak “Matbah-ı Âmire İdâresi” adını aldı. 1838'de de Darphâne Nezâretine bağlanarak ortadan kaldırıldı. Matbah-ı Âmire, Dolmabahçe ve Yıldız saraylarında saltanatın sonuna kadar devâm etti. Bkz. Arif Bilgin, *Osmanlı Saray Mutfakları*, Kitabevi Yay., İstanbul 2004, s.21 vd.; Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, s.379-384.

<sup>197</sup> Bkz. Mantran, *a.g.e.*, I, s.183-184.

### ***Yirmi Beşinci, Şhremini<sup>198</sup> Esnafı***

Ağalık değil kâtipliktir ama verimli emindir. Gökte uçan, yerde gezen ve denizde yüzen herşey bu şhremini masrafiyla olur. Muhasebesi senelik bin kese, bazen iki, üç bin kese ile görülür. İstanbul Kalesi, Hünkâr Bahçeleri kısaca mirî ne kadar tamirlik ve yeni yapılar var ise bu şhremini eliyle olur. Bu da kendi neferâtları 300, onlar ile alayda geçerler.

### ***Yirmi altıncı, Çardak Emini Esnafı***

Ağaları birdir, neferâtları 50 adettir. Bunlar da süslü geçerler.

### ***Çardak çorbacısı Esnafı***

Bir oda yeniçeridir ki onlara kayıkçılar odası derler, eski odalarda otururlar. Yeniçeri Ağası kayık ile bir mesiregâha gitse bu oda halkı hepsi ak kenarlı gömlekler ile ve kırmızı saya serpuşlar ile ağayı kanca başlı kayık ile götürürler, büyük kayıktır. Kıcı yeşil çuka ile örtülüdür, kayıkhaneye Unkapanı iskelesi yakınındadır. Bunlara onun için kayıkçılar derler, bin nefer yoldaşlardır.

---

<sup>198</sup> Osmanlı Devletinde İstanbul'daki saray ve devlete âit binâların bakımı ve tâmiriyle uğraşan ve saraylara gerekli olan şeyleri satın alan kimse. Şhremininin yukarıdaki hizmetlerinden başka, sarayların vekilharçlığı, hastahâne arabalarının tâmiri, surre alayında lâzım olan mühimmâtın tedârîki, enderûnun bâzı ihtiyaçlarının temini ve icâbında bunların tâmiri, nakliyat ambalajlarının yapılması gibi görevleri vardı. Ayrıca sarayın ve içöğlanlarının bâzı ihtiyaçlarının alınması, hassa ve dârüssaâde ağası matbahına her sene verilmesi lâzım gelen lüzumlu malzemelerin temini ve her sene eski saraya verilen bâzı âletlerin tedârîki gibi görevleri de bulunuyordu. Fâtih Kânunnâmesi'ne göre, şhremini, teşrifâtta defteremininden sonra ve reisülküttâptan önce gelirdi. Terfi ederse, defterdâr olurdu. Genellikle dîvân-ı hümâyûn hocalarından seçilen şhremininin muayyen maaşları vardı. On beşinci yüzyıl ortalarında yevmiyeleri yüz yirmi akçeydi. Şhremininin emrinde su nâzırı, kireçibaşı, ambar müdürü, ambar kâtibi, sermîmar ve tâmirât müdürü gibi görevliler vardı. Şhremini dâiresi sarayın birinci avlusunda, yâni Bâb-ı Hümâyûnla orta kapı arasındaki sâhanın solunda bulunmaktaydı. Dîvân-ı Hümâyûn toplantılarında şhreminleri dîvâna gelip diğer eminlerle berâber dışarda muayyen bir yerde otururlar, kendilerinden bir şey sorulacak veya bir emir verilecekse dîvâna çağrılıp mütâlaaları alınır ve icâb eden tebligât yapılırdı. On yedinci asrın ikinci yarısında, saray mühimmâtı ve enderûn hademeleriyle eski saray hademelerinin yiyecek ve içecekleri ve bâzı tâmirât ve inşaat için şhreminine senede 6900 kese akçe veriliyordu. On sekizinci asırda ise, şhremini mâliyeden senede 850.000 kuruşluk bir tahsisât almaktaydı. Zaman zaman resmî binâların inşâ ve tâmirlerinde şhreminiyle mîmarbaşlıkların berâber çalışmaları aralarında ihtilâfa sebep olurdu. Bu sebeple 1831 yılında her iki vazife, yâni şhreminliğiyle mîmarbaşlık birleştirilerek Ebniye-i Hâssa Müdürlüğü ihdâs edilmiş ve şhreminliği kaldırılmıştır. Ebniye-i Hâssa Müdürlüğü 1849 yılına kadar müstakil, bu târihten 1856 yılına kadar da Ticâret ve Nâfiâ Nezâretine bağlı olarak görevini yürüttü. Bu târihten itibaren ise, şehrin temizliğini sağlamak ve güvenliğini korumak üzere kurulan şhremânetine bağlandı. Bu teşkilât başlangıçta, bir şhremininin başkanlığında iki yardımcıyla İstanbul halkının ve esnafının ileri gelenlerinden kurulu, karma bir şehir meclisinden meydana gelmekteydi. Sonradan bu kuruluşun şeklinde bâzı değişiklikler yapıldı. 1867'de uygulanan teşkilât ve usûllerle bugünkü belediyeciliğin ilk temelleri atılmış oldu. Devletin her şehir ve kasabasında; şhremâneti denilen belediye teşkilâtı kuruldu. Nihâyet Cumhûriyet devrinde kabul edilen bir kânunla şhremâneti tâbiri kaldırıldı (1930) Ayrıntılı bilgi için bkz.; Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, s.37-378.; aynı yazar, *Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, s.164.; Mantran, *a.g.e.*, I, s.152-158.

### ***Çardak Naibi Esnafı***

Nefer bir, tabileri 80 adet pazar gammazlarıdır.

### ***Muhtesib Ağa<sup>199</sup> Esnafı***

Eski hâkimdir, ağa bir, neferâtları 300, onlara kul oğlanı derler, sanki cellatlardır. Bu muhtesibin piri Behlül Dâna'dır, önceden olmamıştır, halifeliği terk edip muhtesiblik kabul eder. Bir gün kol dolaşıp görse ki herkes alış-satışında hilecidir. Dükkânında iki ellerini böğrüne koyup ağzını poyraza açıp müflis ve mendebur oturur. İç gözüyle gördü ki her kim hakkına razı olup alış-satışında dürüsttür, dükkânında malının hesabını bilmeyip müşteriden akçe almaya dermanı olmaz. Hemen bu duruma vakıf olup atından inip yine viran yurduna yüz tutup “Ey Rabbim, ben bir hâli mansıp sanıp muhtesib oldum, meğer muhtesib [178a] ağası sen imişsin” Beyt,

Hamdülülâh ki bâb-ı devletde eylediler seni muhasebeci

Gafil olma sakın ki Rûz-ı ceza Hazret-i Hak muhasebeci,

mazmunu üzere gerçek muhasebeci, Cenâb-ı Hak'dır, ama dünyada muhtesib lâzımdır.

Çardak emini, çardak çorbacısı, çardak naibi ve muhtesib ağası bütün tabileriyle silahlı olup muhtesib ağası önünde altın yaldızlı ve gümüş zincirli teraziler ile esnafın mallarını tartarak kiminin eşyası eksik gelip kötek çalarak ve nice yüz eksik satmış şeklinde adamların boğazlarına deve ardalaları, zilleri ve dehdevîleri asarlar. Nice yüz adamların boğazına tahta gülle, başlarında dışkılı işkembeler üzere kartal ve karga telleri ve tilki kuyrukları, abayîsini süsleyip yüzlerine bal sürüp “Eksik satanın hâli budur de” diye bağırırlar. Araba ve tahtirevanlar üzere çardak şekilli köşkler yaparlar ki her biri biner kuruşa olmaz gayet süslü köşklendir ki sanki her biri birer irem köşküdür, içinde güzel ay parçası köleler birbirlerine şerbet ve kahve verip çeşit çeşit şive ile şakalar ederek geçerler.

---

<sup>199</sup> Selçuklu eyalet memuriyetlerinden biri olarak da gördüğümüz muhtesibliğin asıl manası saymak olup, idare hukuku istilahında devlet muhasebesi, muhasebe dairesi manasına gelir. Bu kelime sonradan “zabita” ve nihayet “çarşı zabıtası, ahlak zabıtası” manalarını almıştır. Maverdî ve İbn-i Haldun'da bu manada kullanmışlardır. Kılıç ehlinden birine yani bir Türk'e tevcih edilen görevlerdendir. Vazifesi terazileri ve fiyatları kontrol etmektir. Alış verişlerin doğru yapılıp yapılmadığına ve şehir dışından getirilip pazarlarda satılan malların kontrolü ile ilgilidir. Bu kontrollerle satışlarda hile yapılmasını, ölçülerin dürüstçe tutulmasını temin ederdi. Bunların vazifelerini hakkı ile yerine getirebilmeleri için üst düzey memurların muhtesibleri korumaları gerekmektedir. Şayet bunlar korunmaz ve görevlerini tam olarak yapamazlarsa, fakirler muzdarip olur, pazarcılar istedikleri gibi alıp-satarlar ve dolayısıyla huzursuzluk ortaya çıkar. R. Levy, “Muhtesib”, *İA* (MEB), VIII, İstanbul 1977.; Ayrıca bkz.; Ziya Kazıcı, *Osmanlılarda İhtisab Müessesesi*, Seha Yay., İstanbul 1987.; Fahri Solak, “Osmanlılarda İhtisab Kurumu” *İktisat ve Din*, Haz. Mustafa Özel, İstanbul 1994, s.97-117.

Ardı sıra emin, çorbacı, nâib ve muhtesib özel giysileri ile silahlı zırhlara gömülüp enselerinde kafadar çifte köçekler ile sanki bu ağalar İstanbul içre kola binip Alayköşkü dibine vardıkta birkaç adamı “Eksik satar mısınız?” diye seksen değneği çırpıp ellerinde teraziler ile geçerler, vesselam.

### ***Yirmi Yedinci, At Pazarı Emini***

Ağa bir, neferât 300. İstanbul ve Üsküdar’da her gün ne kadar at, katır, deve ve eşek satılırsa onlardan öşür alır kanundur ve senelik 40 kese iltizamdır. (551)

### **Bu Eminin Eli Altında Olan Esnafları Bildirir**

#### ***Birincisi At Cambazları Esnafı***

Neferât 300, işyeri 100, pirleri Kamber-i Ali’dir yine Ali Veli belini bağladı. Bunlar zengin at cambazlarıdır. Her birinin ahırlarında kırkar ve ellişer küheylân atları vardır. Çoğunlukla bu taife Çingeneledir ama her diyardan adamlar da vardır.

#### ***At Dellâlları Esnafı<sup>200</sup>***

Neferât 300, her nerede bir at olsa bunlar satarlar.

#### ***At Meyancıları (Aracıları) Esnafı***

Dükânları yoktur, hemen çarşıda alış-veriş edenlerin arasında aracılık edip kâr ederler. Pirleri Kamber-i Ali oğlu Necibüddin’dir, yine Ali kemer bağlamıştır. Kabri, Kerbelâ çölü şehitleri ile bir yeredir. Bunlar da iyi kâr ederler. Bu esnaf hep silahlı olup, küheylân atlara binip ve binden fazla küheylân atları yelkendez çullar ile sürükleyip çatal zincirler ile geçerlerken at pazar eder şeklinde bir kavga ve bağırışlar ile geçip At pazarı emini ve kâtipleriyle, yasakçı yeniçerileriyle ve Atpazarı nâibiyle geçerler.

#### ***Yirmi sekizinci, Nüzul emini<sup>201</sup> Esnafı***

Ağa bir, neferât 700, bu emin, seferlerde gayet değerli emindir. Bütün vilâyetlerden İslâm askeri için gelen zahireleri buna teslim edip otağı önünde dağlar gibi yığılır. Bunlar da silahlı olup ellerinde değnekler ile bazı reâyâlanın arabalarını çeşit çeşit yapraklar ile süsleyip geçerler.

<sup>200</sup> Bilgi için bkz., Mantran, *a.g.e.*, II, s.74 vd.

<sup>201</sup> Nüzul Emini: Osmanlı Devletinde ordu sefere çıktığında önden giderek konak yerlerinin hazırlanması, ordunun iaşesi, hayvanlara yem sağlanması gibi işleri yürüten sorumlu, konakbaşı. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.2372.

### ***Yirmi dokuzuncu, Tersane Emini*<sup>202</sup>**

Ağa bir, neferât 300, büyük mansıptır. Osmanoğlu'nun akıl ermeyen aklâmlarının (bölümlerinin) biri de budur. Donanma-yı hümayûna harcanan 2.000 kesenin muhasebesi bundan istenir. Bütün donanmayı bu inşa eder, bütün tabileri ve küçük küçük kadırgacıları kızaklar üzere süsleyip şenlikler ederek geçerler ki gayet süslü alaydır.

### ***Otuzuncu emanet, Pencikhane*<sup>203</sup>**

Ağa bir, neferât 200, pirleri Abdullahü't-Tahrî'dir. Selmân belini bağlayıp Hazret'in emini ve Hz. Ali'nin öğrencisi idi. Bu işyeri Eminönü'nde Büyük Gümrük karşısında büyük çardaktır, senelik (...) kese mîrî mal verir iltizamdır. Leh, Çek, Nemse, Moskov, Rus, Gürci, Abaza ve Çerkez'den gelen esirlerin, emin bu işyerinde bütün kölelerin ve kızların eşkâllerini yazıp esir başına birer altın alıp eline pencik kâğıdı verir, sonra sahibi esirlerini satar. Elinde pencik eşkâlli ve mühürlü kâğıdı olmasa satamaz ve esirini mîrîye katarlar, zira pencik emininin 200 neferâtları böyle kâr bulmağa memurlardır. Bunlar da alay ile geçerken esir eşkâli yazar şeklinde geçip pencikhanelerini arabalar üzere öyle süslerler ki sanki Havernak Köşkü'dür. [178b]

### ***Otuz Birinci, Kara Gümrük Emini*<sup>204</sup>**

Ağa bir, neferât 300, senede 600 kese büyük eminliktir. Kara tarafından ne kadar Rumeli metaları (552) gelirse bunlar gümrük alır. Bu gümrükhane Edirnekapısı'na yakın Karagümrük adıyla bilinen yerdedir. Bu emin bütün tabileriyle silahlı olup Edirne arabaları ve Serem arabalarını süsleyip bezirganların mallarından gümrük alır şeklinde kavga ederek geçip giderler.

### ***Otuz İkinci, Büyük Gümrük Eminliği***

Şanı yüce ağa bir, neferâtlar 500, pirleri Hz. Peygamber asrında sahabeden Abdullahü't-Tahrî'dir, Selmân-ı Fârisî belini bağladı. Gayet güvenilir olduğundan Hz. Peygamber'in emini idi. Müslüman gazilerden onda bir ve tüccardan onda bir öşür alır, bazen Peygamber'in izniyle kadı olurdu, zira manevî ilmi Hz. Ali'den görmüştü. Kabri

<sup>202</sup> Tersanenin gelir-gider, inşaat ve tamirat işleriyle uğraşır. 1805 yılında Tersane Defterdarlığına çevrilen bu görev, III. Selim'in ölümünden sonra tekrar kurulmuş ise de 1830 yılında lağvedilmiş ve bu işler doğrudan Kaptan Paşalığa bağlanmıştır. Ayın-Göksu, a.g.m., s.84-85

<sup>203</sup> Osmanlı devletinde Acemi oğlanı iki şekilde alınırdı. Bunlardan biri savaşta askerler tarafından ledilen beşte bir erkek esirler idi ki bunlara pençik denirdi. Ayrıntılı bilgi için bkz.; Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, I, s.6-12.

<sup>204</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. Pakalın, a.g.e., I, s.480.

(...). Hz. Ömer izniyle Müslüman gaziler irtibat bulması için Müslüman gazilerin ganimet mallarından sultan öşrü almayı kanun ettiler.

Daha sonra bütün tüccarın zekâtı için mallarının gümrüklerini almayı şer'î şekle kodular, ama günümüzde gümrük zulmü hâlâ haddi aştı. Bu gümrükhane, İstanbul'da deniz kıyısında gümrük emini olan meşhur yerde deniz kıyısında kat kat yalılarıdır. Bir kârgîr yapı büyük mahzeni vardır.

Hind ve Yemen tüccarları beş on sene orada mallarını koyup gider, gayet emin yerdir. Gerçekten güvenli bir yerdir.

Bu eminin kırk adet müslim ve Yahudi kâtipleri, kantarcıları, simsarcıları, sarrafları, arayıcıları, öncüler, kolcuları, mas-darcıları, gözcüleri, yeniçeri yasakçıları, kul kayıkçıları ve şişler ile yük arayıcıları var. Ve zelehör hamalları toplam 200'dür, kırkar ve ellışer kantar (1 kantar 44 okka = 56.449 kg., 1 okka 1283 gr) gelir kına ve keten çuvallarını caraskal ile kaldırdıklarında insanın aklı gider, zira insan işi değildir diye Ehrimen dedikleri emin zelehör hamalları ve Unkapanı zelehörleri meşhurdur.

Bu Eminönü sırık hamalları yirmişer sırık ile yüklere girip 40 kadar Dâbbetü'l-arz'a benzer herifler ayaklarında battal çizmeler ile yere ökçe urduklarında zemin tir tir titrer ve hamallar usul ile ayak vurup "Yâ Hay" esmâsıyla bir ahenk edip 50 kantar yükü bir mahadde kaldırır gibi kaldırırlar. Pirleri Peygâm-ı Ali'dir ve Selmânî'dir.

Bunlar bu hâl üzere yükler getirip alay ederler. Daha sonra Yahudi simsarlar ve arayıcılar "Kaçkın gümrük var mı?" diye seyirciler arasına girip yük ararlar. Bazı dilber oğlanlara sarılıp,

"Sende kaçkın gümrük esbabı vardır, yüküne şiş salalım" derler. Fakir köle, "Bende yük yoktur" diye yemin edince,

"Sus yemin etme, ya bu ardındaki boğça nedir ki bu kadar kuyruk yağı saklamışsın" diye şaka ile geçerler. (553)

Gözcüler de esbâb gözeterek, kâtipler atlar üzere yazarak, yeniçeri yasakçıları sarrafbaşlıları koruyarak geçerler. Kantarcılar araba üzere yükleri kantara vurup,

"Ala kırk kantar beş lodra yaza elli kantar keten Halil Çelebi'nin" diye tüccarların meralarını tartarak geçer.

Kul kayıkçıları da kızaklar üzere kanca başlı kayığı çekerek geçer. Gümrük zimmetçileri de elli kişi ellerinde asalarıyla geçerler. Bunların alayından sonra emin ağanın alayı bölük bölük gelip caddenin iki tarafında olan adamların zengin ve fakirine cevahir gülabdanlar ile ay parçası köleler gelip saçıp ardı sıra nice güzeller de iki tarafa buhur, ud ve ham amber yakarak geçerler.

Ardı sıra sırtık hamalları üzere gümrükhane gibi bir Azerbaycan köşkü içre havuz ve şadırvanlar yapıp fiskiyeleri fişkırıp akmada, nice yastıklar, inci dikme minderler ve İsfehan halıçeleri üzere cariyeler ve köleler köşk içinde oturan devlet adamlarına şekerli ve amberli Yemen kahvesi, çay, sahlep ve mahlep dağıtıp bu köşk içinde Gümrük Emini Koca Ali Ağa ile lâtife ve şakalar ederler. Tâ ki Alayköşkü'ne yakın vardıklarında çarkab ve altınlı cibinliklerin içinden kırk elli adet üstad hanende ve sazendeler fasla başlayıp Alayköşkü dibinde durup padişah huzurunda on çift Hoten ceylanı güzeli rakkas ay parçaları raksa başladıklarında gökler de dönmeye başlayıp padişah önünde öyle bir gösteri yaparlar ki Zühre (Venüs, Çoban Yıldızı) parmağını ısırıp Hüseyin Baykara fasılları ederek [179a] geçip gümrük emini ve tersane emini köşkten dışarı çıkıp yer öptüklerinde Murad Han buyururlar ki,

“Gidiler bu vakitte padişaha ne zevk ettiklerini kışkandım, atam Süleyman Han, ‘Âh kırk gün yeniçeri ağası olsam’ demiş. Benim devletimin bu gümrük emininin gösterişini, azametini, tarz ve tavrını görse âh üç gün gümrük emini olsam” der idi. “Tez hil’at” deyip Gümrük Emini Ali Ağaya bir samur kaplı hil’at verdi. O da gösterişle geçti. Bu arada (...) adet emin ve mültezimlerin hepsi alaylarıyla tamam oldu.

Bu gümrük emini olan bütün eminlerin askerleri 83 esnaftır (...) neferâttır.

## On Altıncı Bölüm [Bakkal Esnafı]

### *Tacir Bakkallar<sup>205</sup> Esnafı*

Dükkân 1590, neferât 4980, pirleri Nebbâş oğlu Azî'dir, Selmân-ı Fârisî belini bağladı. Bakkalların silsilesi ona ulaşır. Kabri Kudüs'te Ebü'l-Cerrah yakınındadır. 120 yaşında vefat etmiştir. Ashabın seçkinlerindedir.

Bu esnaf da yiyecek ve içecek sattığından diğer esnaftan öne geçirildi. Bunlar arabalar üzere çadırlar kurup pak elbiseler ile (554) süsleyip sepet sepet fındık, fıstık, üzüm, incir ve çeşitli külçe mumlar ile çadırlarını süsleyip halk üzere üzüm, fındık ve leblebi saçarlar. Bunlar gayetle savaş âletlerine gömülmüş olurlar. Bazısı soğandan, pestilden ve hurmadan elbiseler giyip ellerinde cevizden teşbih ve başında keçi yününden çelengler şeklinde takıp “Okkası bir akçeye üzüm ve okkası iki akçeye nazlı incirim” diyerek geçerler.

### *Yağcılar Esnafı*

Çeşitli 185, neferât 300, pirleri (...). Yukarıda Yağkapanı emininin alayında gümrük alınan yağ bezirganları yazılmıştı, ama bunlar yağ tacirleridir ki dükkân sahipleridir. Bunlar dükkânlarını renk renk çiçekler ve yapraklar ile süsleyip nice iri küpler ve kalaylı tepsiler içinde Meyak, Prezin, Kiriş, Taman, Kefe, Kili ve Akkirman yağlarını katremîz şişeler içinde arabaları süsleyip geçerken bazı gülünç adamları çıplak olup bütün vücuduna yağ sürüp ellerinde üfürülmüş rüzgâr ile dolu tulumlar ile seyircilerin üzerine vardıkça seyirciler geriye kaçıp caddeyi açarlar. Bazısı yağlı tulumlar ile halkı yağlayarak, çeşit çeşit şakalar ederek yağ tulumlarını kızaklar üzere çekerek silahlı geçerler.

---

<sup>205</sup> İstanbul'da ve bütün Türkiye'de bakkallık, bakkaliye ticareti, diğer bütün esnafta ve ticarî sahada olduğu gibi Tanzimat devrine kadar “gedik” denilen tahdide tabiydi. Yani bu adam, sermayesi ne olursa olsun, istediği zaman, istediği yerde bir dükkân bulup bakkallık yapamazdı. İstanbul'da gerek çarşılarda, gerek mahalle içlerindeki bakkal dükkânları, yerlerine varıncaya kadar tespit edilmişti; devlet, semtin ihtiyacını ve esnaf ile ahalinin müracaatını kabul ederek yeni bir bakkal dükkânı gediği ihdas etmedikçe mevcut bakkal esnafına bir yenisi katılamazdı. Yine bütün esnaf gibi bakkallar da pirleri, yiğitbaşları ve devletçe tayin edilen kethüdalanyla bakkallar loncasında sağlam kefalet altındaydılar; devletçe konulan narhlara ve esnaf nizamnamelerine riayet ve bilhassa hileli terazi ve dirhem kullanmaktan mutlaka içtinaba, bu kefaletle de ayrıca mecburdular. Gümrük nizamınca her bakkalın yanında kaç çırak bulundurabileceği de tayin edilmişti; çıraklar da kefalet altında alınırdı. İstanbul'da bakkallık, Tanzimat devrinde gediklerin lağvı tarihine kadar yalnız Müslümanların elindeydi. Bu tarihten sonra, evvela kendi evlerinde dahi Türkçe konuşan Karamanlı Ortodoks Türkler bakkallık etmeye başladılar. Bkz. Koçu, *a.g.e.*, s.84-85.



### *Şîr-i Logan Esnaft*

İşyeri 235, neferât 550, pirleri sahabeden Ebül-me'men idi. Zalim Haccac bu Ebülme'men'e düşmanlık edip işinin inceliklerini sorup bir ölçek susamdan ne kadar saf yağ çıkar dedi. Ebülme'men yarım ölçek yağ çıkar dedi. Sözün kısası bir susam tanesinden ne kadar ölçek yağ çıkar dedi. O da bir taneyi iki tırnak arasında ezsen iki tırnağı yağlayacak kadar yağ çıkar, diye bütün sorulara cevap verdi.

“Bârekallah bilginin inceliklerinde tetkikçi ve tam usta imişsin. Gel imdi âlemlerin Rabbinin zât ve sıfatını nice bilirsin” dedi.

Hemen Ebülme'men İhlâs suresini, Âmentü duasını okuyup ümmî nebi olan Allah'ın peygamberinin ümmetiyiz, diye kesin cevap verdi.

Haccac yine bazı dini zor konulardan zor sorular sordu ki o zamanda öyle sorulara Cerir-i Taberî bile cevap veremezdi.

Haccac “Dünya işi için bir susam tanesinden ne kadar yağ çıktığını bilip bu dini meseleleri niçin bilmezsin?” deyince Ebülme'men,

“Ben büyük bilginlerden, fâzıl, şeyhülislâm ve kadı değilim, Peygamberimizden gördüğüm gibi ümmî bir Müslümanım” deyince özrünü kabul etmedi, sonunda şehit etti.

O gün İbn Zübeyr'e de “Sen Kabe'ye hatîmi neden katıp temel ettin” diye bahane edip İbn Zübeyr'i asarak şehit etti. Mekke'de Muallâ Mezarlığı'nda Hz. Zübeyr ve yağcılarının piri Ebülme'men bir yerde gömülüdürler. Allah ikisine de rahmet etsin.

Netice bu yağcılar da arabalar üzere yağ değirmenlerini döndürerek yine arabalar üzere çadırlarında badye badye (çömlek çömlek) tahineler satarlar. Bazı neferâtları yağlı, kirli ve paslı (555) yünlü hırkalar giyip tulumlar ile “Eyi şîr-i logan yağı” deyip halka l' dokunarak geçerler, ama bu Esnafın pirleri Benî İsrail zamanında Hâsib-i Mav idi, eski sanattır. Onun için hâlâ [179b] Yahudilerin şîr-i logan yağından ve tereyağından başka bir yağ yemek ihtimali yoktur, öldürsen de say yağı yemezler: Halis yağ yemeleri için her şîr-i logan işyerlerinde birer gözcü Yahudi elbette bulunur, ama gerçekten taze ve yumuşak semender bedene güç verip vücudu pamuk gibi eder. Onun için Yahudi çocukların vücutları kulak memesi gibi yumuşak olur, derler. Netice bu yağcılar da alay ile geçip çeşit çeşit şakalar ederler.

### ***Bal Tüccarı Esnafı***

Mahzenleri 300, neferâtlan 1000, pirleri (...). Bunlar da zengin bezirgânlardır. Eflâk, Boğdan, Erdel, Tımışvar, Vidin, Serem, Semendire, Budin, Atina, Mora ve Girit vilâyetlerinin balları meşhurdur ki bütün dünyaya bal bu diyarlardan gider. Bu bezirganlar o diyarlardan bal toplayıp Eflâk ve Boğdan'dan da fazla binlerce fiçı balı Balkapanı'na götürüp Eminönü'nde ve Balkapanı'nda fiçuların çokluğundan yollardan geçilmez olur, ama Atina balı gerçi bir neftî renkte baldır ama misk ve amber kokusu insanın dimağını kokulandırır ve bir fincan balı kırk fincan su götürüp yine lezzetli süzölmüşü olur, ama Girit ve Boğdan balları saf, beyaz ve lezzetli olur ki sanki beyaz tölbenttir. Bu bezirganlar arabalar üzere dükkânlarını çadır ve gölgelikler ile süsleyip kutu kutu beyaz gömeç ballarını ve nice yüz at arabalarına bal fiçularını süsleyip silahlı olup balcıbaşı ile geçerler.

### ***Bezirciler<sup>206</sup> Esnafı***

İşyeri 355, neferât 931, bunların piri evveleri Cemşid idi, ama Hz. Resul asrında (...) (...) (...). Bunlar da arabalar üzere cendireli değirmenler içre kenevir tohumundan beziryağı çıkarır şeklinde geçerken bezircilerin üstleri başları yağlı ve pis kavimlerdir ki giyecekleri yağdan cilâlanmıştır. Bunlar da seyircileri ve taze oğlanları yağlayarak geçerler. Bu esnaf çoğunlukla Niğde ve Kayseri halkıdır ama işyeri sahipleri cömert adamlardır, silahlı geçerler.

### ***Zeytinyağcılar Esnafı<sup>207</sup>***

Dükkân 80, neferât 200, pirleri yukarıda Yağkapanı emini alayında zeytinyağı bezirganları mahallinde yazılmıştır, ama bu yağcılar dükkân sahibi olduğundan bakkalbaşya yamaktır. Bunlar da dükkânlarında katremîz şişeleri çeşitli zeytinyağları ile doldurup silahlı geçerler.

### ***Sabuncular Esnafı***

Dükkân 200, neferât 500, pirleri önceleri Cemşid'dir. Bin sene yaşadığından 366 sanat bulmuştur. Bu sabunu zeytinyağından icat edip pak etmede nice zaman uğraşmış, ancak becere-memiş. Sonunda âciz olup kahrından ağlarken bir damla göz yaşından sabun kazanı içre damladığı yer donup taş gibi oldu. Ondandır (556) bildi ki gözü yaş tuzludur, sabuna tuzlu su katıp taş gibi oldu. Gerçekten mucize mertebesi karışımdır, ama sabun kazanlarda kaynarken içine canlı kısımdan ne düşerse Allah'ın emriyle mahvolup sabun

<sup>206</sup> Bezir: Keten tohumundan çıkan yağ. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.353.

<sup>207</sup> Bilgi için bkz. Mantran, *a.g.e.*, I, s.189.

olur. Bu sabuncular Haleb eyaletinde İdlib, Ruha, Benfalon, İmroz, İzmir ve Kuşadası şehirlerinden sabun getirip İstanbul'u bolluğa kavuştururlar, ama hepsinden yumuşak Şam Trablusu, Kudüs ve Nablus sabunları misk kokulu beyaz sabundur. Silistre, Niğbolu ve Vidin taraflarında da güzel sabunlar yaparlar ama onlar koyunun iç yağındandır, kokusu kötüdür. Lâkin Mağrib Trablusu sabunu koyu bulamaç gibi rakı sabundur. Küpler ile İstanbul'a bezirganlar getirir bir lâtif hoş kokusu var, esvabı beyaz eder sabundur. Bu sabuncular da arabalar üzere dükkânlarını rengârenk sabunlar ile süsleyip nicesi ellerinde dizi dizi ve başlarında tablalar ile "Eyi raki sabunu" diye silahlı "Sabun alın pak olun" diyerek geçerler.

### ***Kokulu Sabuncu Esnafı***

Dükkân 40, nefer 100 bunların piri (...) (...) (...). Bunlar seyishaneler üzere cümle dükkânlarını türlü hoş kokulu sabunlar ile süsleyip geçerler.

### ***Pastırmacı Bakkalı Esnafı***

Dükkân 500, neferât 800, pirleri (...) (...). Bu Esnafın hepsi Müslümandır. Çoğunlukla Manavgatlı kavmidir ki saray düğünlerinde altın tas içinde pislik yiyip tas kendinin olduğundan sonra devletli padişaha Manavgatlı kuluna nahnü kalmadı yani necis (pislik) kalmadı diye feryat etmişlerdir. O asırdan beri bu esnafa şehir oğlanları [180a] nahnü kalmadı diye üleşirler, kötülenir ve aşağılanır kavim olmuştur.

Yukarıda pastırma emini alayında yazılan pastırma sığırı getiren bezirganlar idi ama bunlar Kili ve İsmail şehriden gemiler ile gelen nice yüz bin bez çuvallar ile pastırma tacirleridir. Çoğunlukla dükkânları Odunkapısı'nın dışında, Kasımpaşa'da, Galata'da, Tophane'de ve Üsküdar'dadır. Bu sınıftan bazıları üzerlerine kaplan postu yerine kuru ve yaş sığır, camus, dana, düve, boğa ve inek derilerini boynuzlan, paçaları ve kuyruklarıyla arkalarına alıp geçerler. Kimi koyun pastırmasından paça ve kelleleri ile yarım koyunları başlarına külâh yerine giyip, kaz yelekleri takınıp, sığır pastırmasından sanki feraceler, pastırma hırkalar, ellerinde yine pastırmadan topuzlar ve bayrakları da pastırmadan, kısaca çakşırları ve çizmeleri hepsi pastırmadan, bazılarının atlarının yanakları, eğerleri, koşumları ve hotazlarını pastırmadan edip "Manavgatlı kuluna nahnü gerek nahnü" diyerek geçerler. Acayip ve garip maskara alaydır.

### ***Leblebiciler Esnafı***

Dükkân 100, neferât 400, pirleri (...) (...) (...). Bunlar da bakkalbaşuya yamaktır. Tahtirevanlar üzere dükkânlarında leblebi yaparak ve el değirmeninde leblebi unu ederek geçerler. Bazıları leblebi ile çirişi karıştırıp çeşit çeşit biçimli kaftanlar, külahlar ve topuzlar edip geçerler, ama bu esnaf İslâm ordusunda ishal hastalığına tutulanlara yararlıdır.

Kısacası aktar sanatında dünyada ne kadar yiyecek ve içecek bulunursa bakkallarda da sam fıstığı, çam fıstığı, badem, fındık, un- nap, kızılıcık, vişne kurusu, hurma ve ceviz kısaca her şey bulunup her birini birer esnaf yazmayıp genel olarak yazıp arz olunmuştur. Sonra bakkalbaşu bütün seçkin askerleriyle silahlı olup cömert bakkallar küheylân atlar üzere beşer onar bal ve yağ ile yetişmiş et but sahibi ay parçası köleleri silahlı geçip ardları sıra sekizer kat mehterhane çalarak güzide seçkin askerdir.

Bu bakkalbaşu yamakları 15 esnaftır, (...) adet dükkândır ve (...) neferdir.

## **On Yedinci Bölüm [Pazar Esnafı ve Yemişçiler]**

### ***Pazarbaşu Yemişçileri Esnafı***

Dükkân 1008, neferât 3000 bunların piri de bakkalların piri Nebbâş oğlu Azî'dir. Lâkin bu esnaf yaş meyve satarlar, başka şey satmazlar.

Bu sanat ehli silahlı olup arabalar üzere dükkânlarını elma, turunç, nar, şeftali ve türlü meyveler ile işyerlerini süslerler ki anlatılmaz. Turunç, elma, kayısı, zerdali ve nar ağaçları yapıp her birini kızaklar üzere ellişer adam çekerek büyük meyve ağaçlarını köküyle yerden çıkarıp böyle süslerler.

Yine kızaklar üzere büyük süslü köşlerde havuz ve şadırvanlar akıp köşkerin dört tarafında limon, turunç, kebbât, kestane ve narları iplere dizip köşkeri süsleyip içlerinde pazarcılar oğlanlarıyla pazar edip halk üzere limon, turunç ve kestane saçarak geçerler. Bazıları pestilden elbiseler giyip kuru kestaneleri iplere dizip kendileri kestaneden elbiseler giyip kimi kestane yiyip ellerinde nardan, limon ve turuncdan, elmadan teşbihler ile geçerken "Meyve(ler), mer'alar bitirdik hem size, hem davarlarınıza fâide olarak," [Abese, 31-32] âyetini okurlar.

Bazısı, ellerinde kuru üzümünden tesbihler ile geçerler ki “Üzüm(ler), yonca(lar), zeytinlik(ler), hurma(lar)” [Abese, 28-29] âyetin okuyup muhteşem geçerler.

Kızaklar üzere gemiler yapıp her birini biner adam çekerek giderken bu gemiler cümle meyve ile dopdolu olup çarmıhları ve direkleri seren gözekleri, kığı ve başlan hepsini meyveler ile süsleyip her birinin içine nice manav pazarcıları meyve almaya ve satmaya girip her biri birer sele ve sepet meyvelere yapışıp biri de zorla alırım diye gemiler içre bir hây-hû, kavga, feryat, ana, ata ve avratlarına (558) cereb-i şirinler basıp meyve alırken birbirlerinin başlarını yarıp kanları akarak Alayköşkü dibinden böyle geçer. Gerçekte bir meyve gemisi gelse denizde iken bütün pazarcılar üşüşüp birbirlerini öyle yaralayarak meyve alırlar, mahkemeye varsalar davaları dinlenmek yasaktır. Tâ bu derece kavgacı kavimdir. [180b] Bu tür şaka ile Alayköşkü’nden geçtiklerinde padişah hoşlanıp iki ellerini dizlerine vurup kakhaha ile gülmüşlerdir.

### ***Bahçıvan Esnafı***

İstanbul suriçi, bahçe 1000, neferât 2000. Bu İstanbul suriçinde binlerce bahçeler var ama bini padişah malûmu olmuş her biri cennet bahçesi gibi bahçelerdir.

Bunlardan biri Lâlezâr bahçesi,

Kadıçeşmesi yakınında Altı Poğaçâ Bağı,

Unkapanı yakınında Lonkazâde Bağı,

Cibalikapısı içinde Kahveli Bağı,

Ona yakın Bostan Hamamı Bağı,

Âşık Paşa Bağı,

Haydar Paşa Bağı,

Kiremitçi Solak Bağı,

Çivizâde Bağı,

Ve sekiz selâtin camilerinin mihrapları önündeki bağlar,

Narlıkapı’da Bucak Bağı,

Tokatçı Solak Bağı,

Langa Bağları,

Aziz Efendi Bağı,  
Çukurbostanlar Bağı,  
Yenibahçe bağları,  
Topkapı yakınında Kaya Sultan Bağı,  
Ona bitişik Çelebi Kethüda Bağı,  
Kürekçibaşı Bağı,  
Davud Paşa Bağı,

Ve nice yüz övülmüş bağlar vardır ama bu bahçeler gayet bakımlı, timarlı olduğundan tanesi yüz dirhem gelir al yanaklı dilber şeftalisi lezzetinde papa, sultanî, cânî, baba, zerrâkî ve çelebi cüce şeftalileri olur ki Allah'ın bir âyetidir, ama Eğrikapı içinde Kiremitçi Mustafa Ağa Bağının şeftalisi padişahların eline girmiştir; sulu, yemesi hoş, alyanaklı ve taze şeftalisi olur. Kızılmusluk yakınında Elçi Kara Mustafa Paşa Bahçesi'nin yüz ellişer dirhem Malatya ve Göksulu armutları Acem diyarında Tesu ve Ordubar armutları öyle değildir.

Halıcılar Köşkü Bağı'nda kumru kayısıları olur ki tanesi ellişer dirhem çeker sulu kayısılardır ki Şam'da Hamevî kayısısı öyle değildir. Avratpazarı yakınında bir hatunun bahçesinde ekşinarları olur ki her biri birer buçuk okka gelip padişaha hediye için ianesini ikişer altından bir mankır eksiğe vermek ihtimali yoktur, .ima her tanesi birer dirhem gelir sanki Bedahşan lâlidir. Bir hasta bir tanesini yese o an yeni hayat bulur. Süğlün bağında lop incirleri olur ki dördü bir okka gelir, sanki bir tulum cüllabdır.<sup>208</sup> (2 satırlık yer boş)

Eğer bu bağların övülen meyvelerini yazsak bir meyve kitabı olur. Ancak bu bağcılar pazarcılar ile alış veriş ettiğinden bunlar da 2.000 adam silahlı olup meyvelerinin mevsiminde nice bin tabla Hûdâ yapısı meyveleri başlarında götürüp bunları halka arz ederek geçerler.

### ***Karpuzcular Yani Manavlar Esnafı***

Bunlar da toplam 300 dükkândır. Gerisi iskelelerde dağlar gibi kavun ve karpuz yığıp satarlar, temaşa manavlardır. Neferât 2000 ama bunların kârları ancak altı aydır. Bir seneden bir seneye kavun ve karpuz durur ama bol değildir. Bu esnaflar da arabalar üzere

<sup>208</sup> Cüllab: Arapça gülsuyu demektir. Farsça; gül-âb, gülsuyunun diğer adıdır. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.505.

dükkânlarında yığın yığın kavun ve karpuz satarak teraziler ile “Üç okka bir akçeye” diye bağırarak geçerler.

### ***Çiçekçiler Esnafı***<sup>209</sup>

Bağ adet 300, neferât 600 pirleri, Baba Rüten denilmiştir.

### ***Meyve Çiçekçileri Esnafı***

Dükkân 80 ve neferât 300, pirleri Halil Armağanî'dir. Malik oğlu Enes kemer bağlamıştır. Bunlar daima Hz. Resûl'e ve Ehl-i beyte sepetler ile meyve ve çiçek donatıp armağan getirirlerdi. Kabri Tâif'tedir.

Bu çiçekçilerin dükkânları Tahtakale, Aksaray, Fatih ve Ayasofya'da CephaneKapısı önündedir. Bütün vezirler, bilginler ve ileri gelenlere peşkeşlik için tabla tabla meyve ve çeşit çeşit baharatları bunlar donatıp yaz ve kışta renk renk meyve ve baharat bunlarda bulunup nice yüz tabla ile meyveleri başlarında götürüp geçerler.

Ondan yine pazarbaşının büyük alayı yürüyüp pak silahlı askerler içre büyük kızak üzere muhtesib çardağını ve Yemiş İskelesi'nde sebze hane çardağını ibret verici meyveler ile ve nice yüz sırma yastıklar ile donatıp her şahnişinlerinde güzel köleler hizmet edip geçerler.

Bu sebze hane onların da işyeridir. Onun için tavanları ve direklerini atlas ve ipekli ile süslerler. Sonra pazarbaşı ve muhtesib ağa kethüdası (...) at başları birlikte geçerken muhtesib ağa [181a] kethüdası birkaç adamı huzuruna kol oğlanları getirip “Eksik meyve satmışsın” diye Alayköşkü dibinde falaka değnek deyip kimisine değnek kimisine tahta gülle kiminin yüzüne bal sürüp bir köşe başına kulağından mıhlayıp kiminin yüzüne işkembe pisliği sürüp (560) başına boklu işkembeyi külah yerine geçirip ters eşeğe bindirip “Eksik satanın hâli budur” diyerek geçip pazarbaşı ardı sıra zırlara gömülmüş adamlarıyla geçip ardı sıra sekizer kat mükemmel mehterhane ile davulunu doğup sancağı kaldırıp geçerler.

Bu pazarbaşı esnafları beş esnaftır, (...) dükkândır ve (...) neferâttır (...). Bu arada yiyecek ve içecek satıcı alayları tamam oldu.

<sup>209</sup> Türklerin çiçeğe karşı gösterdikleri düşkünlük, Türk ruhunun asalet ve necabetinin en belîğ bir şahididir. Çiçek, Türk şiirinde müstesna bir yer tutar. Kumaşlarımızda, halılarımızda, çinilerimizde, tahta ve bakır işçiliklerimizde, çiçek, hemen hemen, yegâne tezyin örneği olmuştur. En mütevazı Türk evinin bahçesinde, birkaç tahta çiçek, penceresinde üç beş saksı bulunmuştur. Millî Kütüphane'mizde geçen asırlardaki Türk çiçekçiliğine dair kıymetli eserler vardır. Bkz. Koçu, *a.g.e.*, s.61-62.

## On Sekizinci Bölüm [Kılıç ve Kalkanlar Esnafı]

### *Kılıççılar<sup>210</sup> Esnafı*

Pirleri demir işlemede Hz. Davud'dur ama Hz. Peygamber asrında pir olan Hz. Esir Hindî-i Seyyâf'tır. Selmân-ı Fârisî belini bağladı, kılıççılarının silsilesi ona çıkar. 120 yaşında vefat etti. Kabri Uşşak'tadır, 34. pirdir.

Kılıççılar dükkâmı 305, neferât 1007. Din kılıç ile aşikâre olduğundan bütün sanat ehlinin önüne geçirildi. Bütün savaş ve barış ehli bu esnafa muhtaçtır ki her Müslümanın evinde elbette birer ateş saçan kılıç olmalıdır. Bunların işyeri Fatih ve Bayezid Han asrında Kurşunlu Mahzen yakınında Kireçkapısı önünde deniz kıyısında büyük bir işyeri idi. Galatasaray yerinde çıkan Eski İstanbul demiri madenini bu işyerinde kılıç yaparlardı. Hâlâ Eski İstanbul diye kılıç sahipleri arasında meşhur olan bu işyerinin işleridir. Sonra zamanın geçmesiyle harabe olup Gümrük Emini Ali Ağa, yeri devletten satın alıp işyeri iken işsizler yurdu yaptı, ama zamanımızda işyerleri Mahmud Paşa Hamamı karşısında büyük bir yerdir. Ser-çeşmeleri (önderleri) Davud-i Asamî'dir ki Sağır Davud demekle meşhurdur.

<sup>210</sup> Türk savaş taktiği gereği ordular birbirine girince kullanılan silahların başında kılıç gelmektedir. Nitekim ordunun muharip sınıfları içinde “şimşirdârân” adı verilen bir birliğin olduğu bilinmektedir. Türkiye Selçuklularında “şimşir-ger” ve “seyyaf” adı verilen kılıç ustalarının olduğu bilinmektedir. Türk kılıçları XV. yüzyılın ilk yarısında esas formunu bulmuştur. Fatih Sultan Mehmet ve II. Beyazid dönemindeki düz, iki ağızlı, tek ağızlı ve yıldırım biçimindeki örnekler, kılıçların daha önce de bir araştırma dönemi geçirdiğini göstermektedir. Fatih Sultan Mehmet'in iki eğri kılıcından büyük tipte olan Türk kılıcının formunu belirleyen ilk örneklerden biridir. Her parçası orijinal olan bu muhteşem kılıcın, diğer kılıçlar arasında önemi bir yeri vardır. Bu eğri kılıç, hafif eğri kabzalı ve haç biçiminde dolgun demir balçıklıdır. Kılıcın kabzası, XV. yüzyıldaki Türk kılıç kabzalarının öncüsü sayılır. Bu tür kılıçlar, tek ağızlı, az eğri olup, kalın sırtlı ve tabanın ortasında bir kan oluğu bulunmaktadır. Kılıçların gelişimi, Yavuz Sultan Selim ve özellikle Kanuni Sultan Süleyman döneminde en yüksek düzeyine ulaşmıştır. Bu dönemde kılıcın kitesinden ziyade, şekli ön plana geçmiş, eğri ve hafif kılıçlarda bileğin ustalıklı hareketi esas alınmıştır. Yüzyıllar boyu çelik parıltısıyla ordunun kudret sembolü olan kılıç, teknik üstünlüğün de bir ifadesiydi. “Taban” adıyla anılan kılıç gövdesi, kılıç yumurtası adı verilen çok kaliteli ve özel olarak hazırlanan bir demir külçenin ustalıklı dövülüp şekil verilmesinden meydana gelirdi. Demir külçenin su verilerek çelik haline getirilmesi de büyük beceri isterdi. Hayrettin, Hacı Sungur, Mehmet, Seyyit Bayram, Zülfikar, Zeki Mehmet eşsiz Türk kılıçlarını yapan büyük ustalardan birkaçıdır. Türk kılıçlarının kabza, balçık, taban ve kınları süsleme sanatının orijinal motifleriyle bezenmiş olup, kınlar kıymetli taşlarla kaplanmıştır. Türk kılıçlarında yazı unsuru da önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle taban kısmında kılıcı yapan ustanın adı, padişahın tuğrası ve Kuran'dan ayetler yer almaktadır. Bu yazı ve süslemelerin çelik üstünde yer alması için, oyma, kakma, telkari ve savaş teknikleri kullanılmıştır. Kılıcın diğer bir türü olan Şimşirin uç kısmı daha enlidir. İki tarafı da keskin olan kılıç türüne de “gaddare” denilmektedir. Kesici silahlar arasında bulunan pala, bir metre uzunluğunda, tek ağızlı ucuna doğru bazen iki ağızlı (iki tarafı da keskin) bir silahtır. Kesici bir silah olarak XVI. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan Türk yatağanları, tabanları kısa, az eğri, iç kenarı keskin ve ucu sivridir. Bu silahın kesici ve delici fonksiyonları çok fazladır. Kabzaları genellikle fildişinden yapılmıştır. Taban ve kınlarındaki gümüş işçilik dikkati çekmektedir. Bu silah, Osmanlı Kara ve Deniz Kuvvetlerinde geniş ölçüde kullanılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bahaeddin Ögel, “Türk Kılıcının Menşei ve Tekamülü”, *DTCFD*, VI/5, Ankara 1948.; Erdoğan Merçil, *Türkiye Selçuklularında Meslekler*, TTK Yay., Ankara 2000.; Nejat Eralp, *Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silah Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silahlar*, TTK Yay. Ankara, 1993., s.57-77.



Sultan IV. Murad Han o kadar kılıç ustası iken bu Sağır Davud kılıcından başka İsfehan işyeri kılıcı bile kuvvetine dayanamazdı. O yüzden padişah fermanı ile kılıçbaşı olmuştu.

Neferâtlan tahtirevanlar ve seyishaneler üzere dükkânlarını sahabe ve Çâryâr kılıçları, şeyhanî, maarrânî, seyf-i zilyezeni, seyf-i zülficâmı, hoşkadem, sungur, esed, zivzik ve demir delisi işleri, salâme işi, kârhane işi, Mısırlı Ali Berkok işi, Şamlı Müstakim işi, Hindî Halkan işi, Alman, Selanik, Eski Cezayir, felâra ve ıslatıne işleri gibi nice meşhur bildiğimiz kılıçlar ile dükkânlarını süsleyip bazı ustalar kılıçlarını parlatarak bazısı zağlayarak geçerler. Bazı kılıççı yiğitler çıplak kollarına ve böğürlerine palalı, domnalı ve duralı enli kılıçları, gaddâre, meç, pinyal ve şişleri karınlarına birer sanat ile sokup kanları akarak silahlı olup geçerler. Bazıları kılıç ustalığı ederek saf saf geçerler.

### ***Zırhçıbaşı<sup>211</sup> Esnafı***

Dükkân ancak 4, neferât 40, İstanbul içre binden fazla usta zırhçılar vardır, ama Osmanoğlu'nun zırhları çok (562) olduğundan onların hepsi asker olup cephaneye hizmet ederler. Onun için şehir içinde bu Esnafın dükkânları azdır.

Pirleri Hz. Davud'dur. İlk defa, Melik Câlût ile ceng etmeye ceng âleti için Hz. Davud zırh düzdü. Hâlâ o zırhlardan assâf ve midlic olan çöl padişahlarında saklanmış zırhlardır ki miras yoluyla onlara intikal etmiştir, ama Osmanoğlu'ndan sakınıp sıkı sakırlar, zira onların çöl padişahlığı nâmı o zırhlar iledir. Lâkin Hz. Davud asrında halife olup Hz. Davud'a öğrenci olan Melik Tâlût, Câlût üzere sefere gittiğinde Melik Tâlût başa giyecek demir togulka (tolga) imal edip Hz. Davud'a arz etti. Onun için Tâlût togulkayı derler. Daha sonra Hz. Davud, Melik Câlût üzere gidip Davud Peygamber sapan taşıyla Câlût'u öldürüp yerine padişah olduğuna: Ve "Davud da Câlût'u öldürdü. Allah da ona saltanat ve hikmeti verdi." [Bakara, 251] âyeti inmiştir, ama Hz. Peygamber asrında sahabeler meşhur olup silahlara gömülmüştü.

---

<sup>211</sup> Eski Türkler zırha "yaruk" derlerdi. Zaman içinde cebe ve kübe yarıklı şeklinde adlandırılan zırhlar Selçuklularda da kullanıldı. Osmanlı İmparatorluğu Kara Kuvvetlerindeki piyade ve özellikle sipahilerin kullandığı zırhlı elbiselerle donatılmış erlere zırhlı er denirdi. Bu erler başlarında demir veya bakırdan yapılmış bir miğfer taşırlardı. Kollarını demirden yapılmış bir kolçakla korur, dizlerini bir zırh parçasıyla örter, ayaklarına da çizme giyerlerdi. Sol elle taşıdıkları kalkanla kendilerini savunurken boyuna asılan ve sol tarafta taşınan kılıçla da düşmana saldırırlardı. Süvariler, atlarını korumak için de atbaşı ve sağrılık zırhı kullanırlardı. Zırh, kalkan ve miğferleri üzerindeki yazı ve süslemeler çok görkemliydi. Bu koruyucu silahlar, bugün bile müzelerimizin en kıymetli parçalarını oluşturmaktadır. Ayrıntılı bilgi için aynı eserlere bakılabilir. Bkz. Eralp, a.g.e., s.157 vd.

Sahabelerden Ebû Müslim Haddâdî bir zırh yapıp Hz. Peygamber'e hediye getirdi. Peygamberimiz o zırhı mübarek tenine giyip Uhud gazasına gidip bir dişi şehit olup o zırhı mübarek teninden çıkarıp Sa'dan-ı Hindî'ye bağışladı.

Daha sonra Hz. Peygamber'in huzurunda zırhı hediye getiren Ebû Müslim Haddâd'ın belini Selmân-ı Pak bağlayıp zırhçılara pir oldu. Demircilerin ve zırhçıların silsilesi ona ulaşır. 80 sene yaşamıştır, kabri Yemen'de Bender (...). Bu sanat ehli seyishaneler üzere dükkânlarını çeşit çeşit Kerevge, Kabartay, Dağıstanî ve Kumukî zırhlar ile [181b] dükkânçelerini süsleyip kendiler de zırh, zırh külah, cebe cevşen, togulka, kolçağ, serpenâh, kaz göğsü, butluğ, kübe ve kurumlu adlı savaş giyimlerine gömülüp Sam Neriman ve Zal ü Küstehem gibi yiğitçe geçerler.

### ***Mızrakçılar<sup>212</sup> Esnafı***

Dükkân 105, neferât 400, demirlerin yapan yine Hz. Davud'dur ama mızrak ile asker hazırlayan ilk defa Huşeng Şah'dır ki bütün asker içinde bundan hazır silah olmazdır ki daima elde hazırdir,

“Dur kılıcım kınından çıkarayım” demeğe muhtaç değildir, ama bu mızrak ve kılıç Arab'a mahsusdur, onlar acayip kullanır.

Tatar taifesi tüfeği ve mızrağı gördükte aklı gidip “Aya bu silahları nasıl kullanırlar?” diye hayran olurlar, ama Peygamberimizin ordusunda ilk defa mızrak taşıyan Sadeddin Hindî'dir.

Peygamberimizin huzurunda Hz. Hamza belini bağlayıp Hamza'nın dostu oldu ve Uhud Gazası'nda bile oldu, kabri Hamza yanındadır. Bu esnaf da seyishaneler üzere dükkânlarını süsleyip arabalar üzere çeşitli sünüler, hıştlar, cidâlar, çentmeler, kargılar, mızraklar, suncalar, harbeler, sinanlar, gürgenzenler ve binlerce (562) sivenleri ile dükkânlarını süsleyip silahlar ile geçerler gayet lâzımlı esnaftır.

---

<sup>212</sup> Düşmanı “sançmak” (dürtmek, sokmak; yenmek) amacıyla kullanılan ve süngü, kargı, mızrak, cıda, gönder gibi adlar alan silahlar için eski Türkçe'de “sünüg/süngü” kelimesi kullanıldığı görülmektedir. Arapça bir kelime olan “mızrak” kelimesine ne ilk dönem kaynakları ve kitabelerde ne de Divan'da rastlanmaz. Aynı şekilde “cıda”, “gönder” ve Türkçe olmasına rağmen “kargı” kelimeleri de bu kaynaklarda geçmemektedir. Ancak başta Dede Korkut Destanları olmak üzere bir çok kaynaktan “mızrak”, “kargı”, “cıda” ve “gönder” kelimelerin beraber kullanıldığı görülmektedir. Cahiz Türk mızraklarından bahsederken “Harcîlerin mızrağının kargısı (burada muhtemelen mızrağın ucunda bulunan ve düşmana saplanan kısımdan bahsedilmektedir) uzun ve içi dolu olduğu halde Türk mızrağının kargısı kısa ve içi boşdur. İçi boş ve kısa kargılı mızraklar daha iyi saplanır, taşımaları da hafiftir. “ demektedir. Selçuklu ordusunda mızrakçılar (harbe-dârân) adı verilen bir sınıfın bulunduğu bilinmektedir. Osmanlı devletinde de ordunun vazgeçilmez silahları olan mızraklar ve bu silahı yapımında çalışan ustalar bulunmaktadır. Bkz. Pakalın, *a.g.e.*, II., s.201.; Aydın Taneri, *Osmanlı Kara ve Deniz Kuvvetleri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1998.; Eralp, *a.g.e.*, s.50-57

### ***Hançerci ve Bıçakçı<sup>213</sup> Esnaft***

Dükkân 10, neferât 30, bunların da piri Hz. Davud Nebi'dir, ama Peygamberimiz asrında Abdullah Nasrî'dir. Peygamber huzurunda Selmân beline kemer bağlayıp bıçakçılara ve başka silah düzenlere pir oldu. Nur dolu mezarı Meşhed'dedir. Bu sanat ehli de tahtirevanlar üzere dükkânçelerini çeşit çeşit bıçak ve hançer ile süsleyip bıçak ve hançer yaparak, piyadeleri silahlı olarak alay ile geçerler.

### ***Kalkancılar<sup>214</sup> Esnaft***

Dükkân 10, neferât 30, bunların piri Hz. Davud'dur. Onun mübarek elleri ile yaptığı kalkan hâlâ Kudüs'te Sahratullah kubbesinin sol tarafında kubbe içre duvarda asılıdır. Nahçıvan demirinden düzülmüş bir cilâlî büyük kalkandır. Halk dilinde ona âyine-i İskender (İskender aynası) derler ama yanlıştır. Davud Peygamber işi olduğuna şüphe yoktur ki İshak oğlu Muhammed sözüne göre, Davud Peygamber zamanından Resûlullah'ın doğumuna kadar 1.600 sene olmuştu.

Davud Peygamber'den Murad Han'a gelince 2.690 sene olmuş olur ki bu Hz. Davud'un demir kalkanın cilasına toz topraktan bir zerre isabet etmeyip nur gibi ışık ürür. Ondan bellidir Davud Peygamber mucizesi işi, demir kalkandır.

O zamanlarda siper demirden imiş. Hâlâ yine Mısır'da Berkok Sultan, Kayıtbay Sultan ve Gavrî Sultan hazinelerinde demir kalkanlar vardır, hâlâ Mısır kulları alaylarda kullanırlar. Daha sonra Hz. Peygamber asrında Hasan Kattâl Gazi pamuk ipliğiyle hezârân çubuğuyla bir tür kalkan icat edip Peygamber'e hediye getirip Peygamber kabul ettiğinde,

“Ey Ali, Hasan Kattâl Gazi'nin beline kemer bağlayıp pir eyle” diye buyurdular.

Hz. Ali kemer bağladı, Hasan Kattâl siper düzenlere pir olup tâ Hz. Ali halifeliğine dek Medine'de sahabeye kalkan işleyip kâr ederdi. Hz. Ali, Küfe şehrinde mel'un Mülcem elinde şehit olduktan sonra sahabe devleti karıştı. Hasan Kattâl, Emevîler devrinde Haleb'e göçüp orada siper düzerdi. Hâlâ onun için Haleb kalkanı Rum, Arap ve Acem'de meşhurdur. Daha sonra siper düzenlerin piri Hasan Kattâl 107 yaşında vefat etti. Kabri

<sup>213</sup> Bıçak da her toplumda olduğu gibi Türkler tarafından da gerek kesici bir alet gerekse savaş silahı olarak kullanılmıştır. Aynı şekilde bıçağın savaş aleti olarak daha özelleşmiş bir şekli olan ucu eğri, iki yüzü keskin hançerler de Türkler savaşçıların silahları arasında bulunmaktadır. Bkz. Eralp, *a.g.e.*, s. 57-77.

<sup>214</sup> Kalkan ok, kargı, mızrak, kılıç ve benzeri silahlara karşı vücudu ve zırhı korumak için elde tutulan bir savunma silahıdır. Cahiz'in verdiği bilgilerden Türklerin kalkanlarını kendileri yaptığı anlaşılmaktadır. Ancak diğer silahlarda olduğu gibi bu silahın yapımını da devletin sistemleştirdiği muhakkaktır. Nitekim Selçuklarla ve Osmanlılarla ilgili kayıtlarda sadece kalkan yapmakla görevli bir sınıfın olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Eralp, *a.g.e.*, s.149 vd.

Haleb'te, Şam kapısı dışında hendek kıyısında bir kubbeciktedir. Sözü'nün kısası İstanbul kalkancıları tahtirevanlar üzere dükkânlarında nice bin sanatlı ve kıymetli kalkanları süsleyip kendiler de silahlı geçerler.

### ***Bıçak Kıncısı Esnafı***

Dükkân 300, neferât 300, pirleri Hz. Davud yardımcısı Kadir'dir. Daha sonra Peygamber zamanında Yakub Banyanî'dir. Hz. Hamza belini bağladı. Ashabın bıçaklarına ve kılıçlarına kılıf yapardı. Kabri Maan şehrinde. Kendini bir avrat taş ile vurup şehit etmiştir, avradı da Hz. Ali katledip Yakub Banyanî'nin yanına gömmüşlerdir. Bütün Maan kavmine açık seçiktir ki yılda bir kere o katil avradın kabrinden kan çıkar. Bazı Şam hacıları da görmüşlerdir ki meşhurdur. Bu kinci Esnafı da seyishaneler üzere dükkânların nice çeşit bıçaklar ve kınlar ile süsleyip [182a] geçerler.

### ***Sağrıcular<sup>215</sup> Esnafı***

Dükkân 50, neferât 105, pirleri Ahî Evran dedesi Şeyh Siraceddin Lahsevî'dir. Selmân-ı Pak uyarıp belini bağlamıştır. Kabri Gazze yanında Askalan şehri harabesinde. Bu sağrıcularla debbağların büyük uğraşları olup sonunda sağrıcular kılıççılara yamak olup seyishaneler üzere dükkânlarını renk renk sağrılar ile süsleyip geçerler. Bunların işyerleri Unkapanı'nın iç yüzünde başka bir çarşıdır. Orada kâr ederler. Bundan sonra kılıççıbaşının seçkin askeri saf saf silahlı olup kılıççıbaşı ve zırhcıbaşı at başı birlikte olup ardları sıra sekizer kat mehterhane çalarak geçerler.

Kılıççıbaşıya yamak sekiz esnaftır, (...) dükkândır ve (...) neferâttır.

---

<sup>215</sup> Sağrı: Hayvanın özellikle atın beliyle kuyruğu arasındaki dolgun yuvarlak kısım; bu kısımdan çıkan deri. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.2635.

## On Dokuzuncu Bölüm [Tüfekçiler Esnafı]

### *Ateş Saçan Tüfekçiler<sup>216</sup> Esnafı*

Unkapanı dışında işyerleri birdir, Odunkapısı'nın iç yüzünde, Divanyolu'nda ve nice yerlerde de vardır ama büyük işyerleri Unkapanı'ndadır. Toplam dükkân 400, neferât 1000.

Bunların işi demircilik olduğundan pirleri Hz. Davud'dur. Peygamber asrında tüfek olmadığından sahabeden pirleri yoktur.

Bu tüfek, Emevîler asrında Abdülmümin 1.000 parça gemiyle İspanya elinden Batıda Kurtuba Kalesi'ni fethederken tüfek sesi duyulup nice gaziler orada şehit oldular. O zamanda Hıristiyanlar icat etmişlerdir.

Silah öldürücüdür ama Tuhfe adlı tarihte yazmış ki tüfeği ilk defa yine Hz. Davud demirden icat edip iki tarafı delikli olup ağız ile üfleyip içinde toprak tane ile zararlı vahşi kuşlara atıp avlardı.

---

<sup>216</sup> Osmanlılarda tüfeğin kullanımına dair ilk kayda, 1402 tarihinde rastlanır. Tüfeğin orduda tamamen yerleşmesinden sonra yeniçeri cemaat ortalarından birisi tüfekçi ortası olmuş ve bu ortanın komutanına da “ser tüfekçi” veya “ser tüfenkçiran” adı verilmiştir. Tüfeğin kullanımı ve yaygınlaşması ile birlikte yapımına da geçilmiştir. Ancak bu gelişme bazı olumsuzlukları beraberinde getirmiştir. Tüfeklerin yapımı XVI. yüzyılda devlet eliyle Cebeci atölyelerinde gerçekleştirilmekle beraber, patlak veren isyan hareketleri ile bu güçlü silah kanun dışı kişilerin devlete karşı isyan hareketlerinde bulunan asilerin ellerine geçmiştir. Özellikle Celali isyanlarında, isyancıların kullandıkları tüfekler, devleti büyük sıkıntılara sokmuştur. Bunun beraber Osmanlı devleti bu tehlikeli silahın reaya ve Celaliler tarafından kullanılmasını önlemek üzere bazı tedbirler almayı ihmal etmemiştir. Bu konuda bir kanunnameler yayınladığı gibi, “tüfek teftişi” adıyla halkın elindeki silahları müsadereye tabi tutmuştur. Silahların büyük bir kısmı İstanbul'da cebehanede, tophanede içerisinde bulunan Tüfenghane-i Amire'de ve Tersane-i Tüfenghane'de imal edilmiştir. Bunun dışında Anadolu'da çeşitli kalelerdeki atölyelerde, Kafkasya bölgesinde, Azerbaycan'da, Şam ve Bağdat gibi büyük kalelerde imal edilmekle birlikte, Balkanlarda özellikle Bosna bölgesinde Faynika, Foça, Karadağ, Makedonya Debre, Üsküp, Kosova Peçenka, Prizren, Sarayova ve Hersek gibi merkezlerde yoğunlaşmış silah atölyeleri olduğu anlaşılmaktadır. 19. ve 20. yüzyılda Osmanlı Ordusunda kullanılan yabancı tüfeklerin çoğunluğunu Amerikan ve Alman yapısı tüfekler meydana getirmiştir. Bkz. Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, I, s.230.; Tülin Çoruhlu, *Osmanlı Tüfek, Tabanca ve Techizatları (Askeri Müzeden Örneklerle)*, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 1993.; Aynı yazar, “Askeri Müzede Bulunan XVI. Yüzyıla Ait Osmanlı Tüfekleri”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Sayı. 24, Aralık 1988; Mücteba İlgürel, “Osmanlı İmparatorluğunda Tüfeğin Halk Arasında Yayılışı”, *Birinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler II*, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 1983.; Mevlüt Uzun, “Çakmaklı Tüfekler”, *İTÜMTRE Bülteni*, II., Sayı. VIII, İstanbul, 1976.; Mevlüt Uzun, “Fitilli Tüfekler”, *İTÜMTRE Bülteni*, II, Sayı. VII, İstanbul, 1976.; Vernon J. Parry, “İslam'da Harp Sanatı”, çev. Erdoğan Merçil, S.Özbaran, *Askeri Tarih Bülteni*, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genel Kurmay Basımevi, Yıl. 10, Sayı. 19, Ağustos 1985.; Salim Aydüz, “Osmanlı Devletinde Ateşli Silah Sanayi ve Top Döküm Teknolojisi (1453-1566)”, *Osmanlı*, VI., Yeni Türkiye Yay., Ankara, 1999.; Salim Aydüz, “XIV. -XVI. Asırlarda, Avrupa'da Ateşli Silah Teknolojisinin Osmanlılara Aktarılmasında Rol Oynayan Avrupalı Teknisyenler (Taife-i Efrenciyân)”, *Belleten*, LXII, Sayı. 235, Aralık, 1998, Ankara, 1999; Pakalın, a.g.e., III., s.537.

Sonra Cemşid barudu buldu, barut ile attı diye Tarih-i Tuhfe'de gerçekten hoş yazmış sanki sikkeyi mermerde kazmış.

Daha sonra tüfekçiler demirden düzmüş. Bunlar başka esnaf alayı olmağa liyâkatleri yok idi. Ancak Osmanoğlu askerinin yeniçerileri tüfek-atıcı olduğundan onların ricasıyla tüfekçibaşı şka esnaf sahibi olup başka mehterhane ile geçmek ferman olundu.

Bu tüfekçi askeri tahtirevanlar üzere dükkânlarında kimi tüfeği olup çarhıyla deler, kimi süsleme, mutahhil ve kitabeler eder. (564) Kimi mastarlar, kimi zağlat, kimi yağlar ve kimi nişangâhlar. Diğer piyade şehbâz ve yiğit olan ustaları Ali Balı, Kara Veli, Kara Mahmud, Uzun Muslu, Kara Sinan, Niğbolulu Şaşı Mustafa, Kırımlı Usta Recep ve Uzun Halil adlı yetkin ustalar ellerinde kırkar ellişer dirhem cevherdâr, nalpâre ve sermâye tüfekler kuşanıp atarak ve taraf taraf ateşler saçarak semender gibi ateş içinde kalarak geçerler.

#### ***Demir Kaynakçıları Esnaft***

İşyeri 40, neferât 500, bunların da piri Hz. Davud'dur, zira demir, kömür, örs ve çekiç tutan sanat ehlinin hepsi Hz. Davud'dan yakarlar çerâğı. Bu kaynakçılar tüfekleri ilk defa kaynatıp taslak edip sonra perdahçılara verir, onlar biçime korlar. Bunların işyerleri Tüfekhane'de caddenin sol tarafında hisar duvarı dibinde başka mescidli ve tüfek talimhaneli bir işyeridir. Bunlar da dükkânları arabalar üzere edip yeşil bayraklar ile donatıp ateşlerde tüfek kaynatarak ve piyadeleri tüfek atarak geçerler.

#### ***Kundakçılar Esnaft***

Dükkân 200, neferât 500, pirleri keser tutmada Habîb Neccâr'dır ama Peygamber zamanında pirleri yoktur. Bunların işyerlerinin çoğu Odunkapısı'nın iç yüzünde, Divanyolu, Kasımpaşa, Galata, Tophane ve Üsküdar'dadır. Seyishaneler üzere dükkânlarında kundak işleyerek ve sedef işlemeli kundaklar ile dükkânlarını süsleyip kıymetli tüfekler ile pak alay gösterip geçerler güzide ustalardır.

#### ***Vezneciler Esnaft***

Dükkân 300, neferât 500, pirleri yine Habîb Neccâr'dır, zira keser tutarlar tüfek âleti olmadığından Peygamber asrında pirleri yoktur. Bunlar tahtirevanlar üzere dükkânlarını ıhlamur ağacı veznesi ve sığır boynuzu vezneleri ile işyerlerini süsleyip tertemiz gençleri ile salınarak geçerler. [182b]

### ***Tüfek Kesecileri Esnafı***

Dükkân 100, neferât 505, pirleri Ebû Nasr Hatemü'l-Bağdadî'dir. Selmân-ı Pak, Hz. Ali huzurunda kemerini bağladı. Bunlar da saraçtır ama tüfek silahları yaptıkları için saraçlardan ferman ile ayrılıp tüfekçilere yamak oldu. Bunlar da seyishaneler üzere dükkânlarını sırma kadife çuka çeşitli keseler ile süsleyip piyadeleri yan yana alay gösterirler.

### ***Tabancacılar<sup>217</sup> Esnafı***

Dükkân 105, neferât 200, bunların da piri Hz. Davud'dur, zira çekiç tutar. Peygamberimiz zamanında tüfek olmadığı için pirleri Davud Peygamber'dir. Bunlar türlü demir tüfek tabancaları yaparlar ki bir kere çaktıkça, baruda çarh çakmağı taşı isabet edip bir anda tüfek ateş alıp hasımdan intikam alınır. Bu işin ustabaşı Odunkapısı'nın iç yüzünde Tabancacı Mehmed Çelebi'dir. Bunlar da seyishaneler üzere nice tür sanatlı tabancaları döşeyip piyadeleri silahlar ile geçerler. (565)

### ***Tüfek açıcılar Esnafı***

Dükkân 55, neferât 105, pirleri Peygamberimiz asrında yoktur. Bunlar, paslı tüfekleri seyishaneler üzere cilalayarak alaylarıyla geçerler.

### ***Tüfek fişekçileri Esnafı***

Dükkân 40, neferât 100, pirleri arsız Cemşid'dir, zira barudu Cemşid buldu. Bunlar türlü türlü tüfeklerin kalıplarına göre nice bin deste kurşun fındıklar üzere siyah barut ile tüfeklere seyishaneler üzere fişeng bağlayarak geçerler. Bunlar seferde gerekli esnaftır.

---

<sup>217</sup> Yakından ateş etmeye mahsus küçük ve kolay taşınır bir silah olan tabancalara, bir çeşit küçük tüfekçik olarak da değerlendirilebilir. Tek çift namluluları, zembekli (çakmaklıları) olan tabancalara piştov da denilmiştir. Osmanlılarda tabancanın kullanılış tarihi de belli olmamakla beraber aşağı yukarı Avrupa'da kullanılmaya başlamasından hemen sonra kullanılmıştır denilebilir. Özellikle çakmaklı tüfeklerin, süvarilerin kullandıkları karabinaların ardından boy gösteren tabancalar, 16. yüzyıldan sonra Osmanlı ordusuna girmiştir. Osmanlı ordusunda tabancalar, hem piyade hem de süvari silahı olarak benimsenmiş ve sadece subaylara değil leventlere ve diğer deniz askerlerine de verilmiştir. Bu rağmen tabancaların ilk dönemlerde bir süs veya ziynet eşyası gibi görülmüş olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim yeniçeriler ve süvariler çifte tabanca ile gezip görünmeyi zevk edinmişler, bu zevkin sonucu olarak tabancalar da tüfekler gibi süslenip, bezenmiş ve bugün dahi hayranlıkla seyredilen sanat eserleri meydana getirilmiştir. Osmanlı tabancalarında Avrupa tabancalarında görülen çakmaklı, kapsüllü ve iğneli sistemlerin hepsi uygulanmıştır. Osmanlılarda ağızdan doldurulan çakmaklı ve kapsüllü tabancalara piştov adı verilmiştir. Lehçe-i Osmanî de bu kelimenin İtalyanca'dan geldiği bildirilmiştir. 19. yüzyılın ortalarına kadar kullanılan piştovlar bu yüzyılın başında ordu kadrosundan çıkarılmıştır. 19. yüzyıla gelinceye kadar Osmanlı tabancalarında altın -gümüş kakma, gümüş telkari gibi tekniklerle bitkisel motiflerin işlendiği görülür. Süslemede dekoratif amaçlı olarak gümüş kaplamalar içerisinde akik ve mercan gibi kıymetli taşlar da kullanılmıştır. Tüfeklerde olduğu gibi tabancalarda da tarih, yapımcı adı, tabanca sahibinin adı, kontrol damgalan gibi belirleyici unsurlara yer verilmiştir. Tabanca Osmanlı toplumunda da ordu dışında bir korunma veya saldırı silahı olarak kullanılmıştır. Günümüzde Askeri Müzede bu tür tabancaları çok çeşitli olarak görmek mümkündür. Bkz. Eralp, *a.g.e.*, s.134-136.; Çoruhlu, *aynı eser*.

### *Havaî Fişekçiler Esnaft*

Dükkân 18, neferât 50, bunların da piri Cemşid'dir. Bunlar çok esnaftır ama çoğu cepthane ocağında askerlerdir, zira bunlar düğünlerde, şenliklerde ve şehzadeler doğumunda nice bin çeşit havaî fişekler ile ustalık gösterirler ki insan işi değildir.

İşyerleri Süleymaniye tımarhanesinin dış avlusunda hazineleri ve âletleri vardır, başka dükkânları Eyüp, Galata, Tophane ve Beşiktaş'ta vardır.

Gezinti günleri çocuklar ve gençler alıp havaî fişeklik ile deli fişeklik ederler, ama bu işe ün verip pir olan Ebû Ali Sina'dır ki bütün ateşbazlara pir olmaya istidâd (yetenek) kazanmıştır ki garip ve acayip sanat icat etmiştir. Önce bu fişekçi ateşbazları kale fetihleri donanmasında, karanlık gecelerde denize nice yüz kayıklar ile nice kere yüz bin renkli fişekleri göklere ateş ile atarlar ki her biri göklere yükselip bazıları başaşağı inerken her birinden nice bin kuyruklu yıldız gibi kandiller çıkıp yeryüzünü aydınlatır.

Bu tür havaî fişekleri var ki üçer kamışlı üçer kere havaya çıkar, evvelki hamal fişek üç okka siyah barut ile doludur, ona ateş edince göklere çıkıp küçük yıldız gibi belli olurken ona bitişik bir fişek de ateş alıp evvelki yere düşüp ikinci fişek iki okka barut ile hafif olup o da havada ateş alıp göklere çıkar. Bu da tamam olacak sırada buna bitişik üçüncü fişek de ateş alıp öbürü yere düşer. Bu üçüncü fişek öyle çıkar ki tâ bulutların ötesine girip içinde demir teller ile demir kenetli badaluçka fişekleri içinde keskin İngiliz barudu ile dolu o fişek ateş alınca sanki bulutlar parça parça olup gökyüzünde bir ses kopar ki gök gürültüsü bu fişek sesinin yanında bir sinek kanadı sesidir. İhtimaldir ki işiten melekler "Allah'ım insanların afetlerinden bizi koru" diyeler. Tâ bu derece gürleyip yer ve gök bu havaî fişek sallantısından tir tir titrer.

Böyle üç kat biri birinden yüksek göğe çıkar fişekler yaparlar, ama bu hakîr gençliğimizde dostlar ile eğlendiğimiz sırada Gümrük Emîni Ali Ağa efendimize bu fişeğin biri birinden yedi kat havaya çıkar fişek yapıp çam sırığının içini boş edip ucuna büyük hamal fişeğe on yedi okka barut koyup yedi fişeğin tepesine bir büyük tirşe (566) külâh edip çam sırığının aşağı ucuna ok gibi kartal yelekleri edip Kaya Sultan doğumu gecesini şenliğinde kayık ile denize ateş edip biri birinden yüksek her biri göklere çıkıp yedinci fişeğin ışığı [183a] kaybolup en sondaki badaluçkadan bir ses duyuldu ki işiden adamların ödleri yarılazdı.



Her fişek aşağı inerken neft yağlı, ala çehirli ve haşhaş tanelerinden öyle ateşler saçılıp yere indi ki sanki yıldızlar, kuyruklu yıldız ve yedi gezegen yere gök kıvılcımı gibi döküldü.

Bu hâli hakîr görüp ettiğime pişman olup tövbe ettim ve temizlendim. Hadis, “Günahından tövbe eden günah işlememiş gibi olur.” mazmunu üzere İnşallah etmemiş gibi oluruz, ama garip ve acayip sanat idi ve İstanbul fişekçileri bir tür fişek daha yapmışlardır.

Bir fişek göğe çıkıp tamam olunca ondan kırk elli adet fişekler gökyüzünde dört tarafa dağılıp birbirlerini kovarak kimi havaya çıkar, kimi iner ve yine çıkar, gah sağına ve gah soluna havada gezerler. Bu da garip ve acayip hüner idi.

Bir türü göklere giderken ondan kırk elli adet çeşit çeşit fişekler yere kıvılcım gibi süzülüp rast geldiği yeri yakıp yıkıp seyircileri dağıtıp bir hây-hûy olur.

Kısacası o düğün geceleri sabaha dek padişah huzurunda nice yüz bin fişek, tarak, badaluçka, asm anîler, hevâyî, semâyı, avcı, perişanı, bahrî, tavus, horoz, koç, surhabî, deli, kestane, şadırvan, şimşek, kelebek, balık denize yedi kere ve sekiz kere dalgıç gibi dalıp bir başka yerden çıkıp denizi kaynatıp deniz dalgası ettirerek yine dalıp Karadeniz derinliklerinde yüzgeçlik edip ateşlerini saçtıkça sanki denizin dibi tutuşup deniz dibinde bir iğne olsa bellidir.

Bu deniz içinde olan ateşlere nice defa yüz bin balıklar üşerler, zira balıklar denizde ateşe gayetle toplanırlar. Bu hâl üzere bu balık fişekler deniz içinde ateşlerini saçıp yine deniz yüzüne çıkıp yine dalar. Bu da garip seyirdir.

Kâğıttan yüzlerce kaleler yapıp birbirleriyle birer saat büyük cenk edip ateş-saçıcılık ederler. Yine fişekten papaz şekilleri, Frenk, Yahudi ve Kızılbaş şekilleri birbirleriyle büyük cenk ederler.

Yine fişekten at, katır, deve, sığır, fil, camus, eşek, köpek ve domuz şekilleri yapıp bunlara ateş edince bu şekillerin içinde saklanan ustalar halk üzere yürüyüp ateş korkusundan seyircilerde bir feryat kopar ki anlatılmaz.

Hayatta olan eşeklere, azgın köpeklere, ayılara, kurtlara ve domuzlara fişekleri bağlayıp ateş ettiklerinde zavallı hayvanlar canları açısından nice bin seyircilerin içine düşüp bütün halk birbirine girip hâlleri ve elbiseleri parçalanıp büyük seyir olur ve gülünç hâller görülür.

Türlü türlü badaluçka<sup>218</sup>, havan, tulumba, merdiven, şems-i cihan, kafesler, Süleyman mühürleri, çatal âsumânîler, yılanlar, ejderhalar, havan ve kumbaralar, iri küpler ve kelebekler kısacası 1150 parça ateşbâzlık aletleriyle renkli Frenk sanatına mahsus iken bu Osmanoğlu'nun fişekçileri yukarıda anılan şekillere ateş edip her birinde birer ibret verici sanatlar görülür ki akıllı olan hayran olup mucize mertebesindeki sanatlarını icra eyleyip fişekler ile karanlık geceyi Kadir gecesi edip aydınlık gün gibi ederler. Geceleri Kadir, gündüzleri de bayram günleri olup padişah huzurunda bu tür hüner göstererek Alayköşkü dibinden geçerler.

### ***Barutçular Esnafı***

Dükkân 40, neferâtları 100, daha önce yukarıda işyerleri emin ve ağalarıyla yazılmıştı, ama bunlar barut tacirleridir. Sultan Bayezid, Kasımpaşa, Eyüp, Galata ve Tophane'de dükkânları vardır ama gayet saklayıp seyishaneler üzere dükkânlarını siyah barutlar ile doldurup geçerler.

### ***Tüfek Fitolcileri<sup>219</sup> Esnafı***

Dükkân 30, neferât 50, pirleri Hz. (...). ilk defa ipi onlar büküp sonra fitil gibi ucunu yaktilar. Bunlar da seyishaneler üzere yedi kattan pamuk fitilleri bükerek geçtiler. [183b]

Bu alaylardan sonra kundakçıbaşı ve tüfekçi başı bütün ihtiyarları, şeyhleri, yardımcı, kethüda ve çavuşları öyle küheylân atlara binip piyadeleri zırlara gark olup sekizer kat mehterhane ile geçerler.

---

<sup>218</sup> Kaynaklarda Badaluşka, Bedoluşka, Becelaşka ve Bazilik adlarıyla da zikredilen bu top çeşidi, XVI. yüz yılda kale bedenlerini dövmeye yarayan büyük toplardandır.<sup>218</sup> Bu ad muhtemelen Slavca'dan Türkçe'ye geçmiştir. Bazilik adının ise, Rum'ca Vasilik kelimesi ile ilgili olduğu ve hükümdara mensup anlamına geldiğini ileri sürenler olmuştur. Osmanlılar bu tür büyük topları anlatmak için genellikle Şahi terimini kullanmışlardır. Erendil, *a.g.e.*, s.70.

<sup>219</sup> Mevlüt Uzun, "Fitilli Tüfekler", *İTÜMTRE Bülteni*, II, Sayı. VII, İstanbul, 1976.

## Yirminci Bölüm [Demirciler Esnafı]

### *Ateş Saçan Demirciler Esnafı*

İstanbul'un dört mevleviyet yerinde toplam 1000 dükkândır ve toplam neferât 3005 askerdir. Bunların gerçek piri bizzat Hz. Davud'dur ki Kudüs'te Davud Kapısı dışında bir mahalle içinde selâtin camii, imareti, medresesi ve türbedârları vardır, hâlâ büyük âsitânedir. Bizzat yanında oğlu Hz. Süleyman gömülüdür, zira Mescid-i Aksâ'yı yaparken esasına dayanıp vefat edince veziri Âsaf Berhî-yâ'nın babasının yanında defnettği bütün Kıptî ve Yahudi tarihlerinde yazılıdır.

Ama bu demircilerin Hz. Resul zamanında pirleri Ebû Zeyd Müslim-i Haddâdî'dir. Hz. Ali huzurunda Selmân-ı Pak belini bağladı. Bütün demircilerin silsilesi ona ulaşır. Kabri Yemen San'a'dadır. Selmân-ı Pâk'in kuşak bağladığı yirmi ikinci pirdir.

Bu esnaf padişah seferinde balyemez toplara, bütün mühimmat ve levazımatlara çok gerekli olduğundan ve Davud Peygamber işi olduğundan diğer esnafa takaddüm olunup yanıaklarıyla vasıfları yazılır. Bunlar büyük arabalar üzere işyerlerini defne, erguvan ve başka çiçekler ile süsleyip kızaklar üzere yine bazı dükkânlarında (568) sekizer onar kişi büyük çekiçler ile örsler üzere ritim ile demirler döğerek geçerler. Kimisi omuzlarında nice demir çubukları ve nicesinin omuzlarında çekiçleri ile giderken yol üzere bir örs koyup hemen orada örs üzere demiri dövüp bir yerde de böyle döverek "Davudîyiz Davudî" deyip bağırarak geçerler.

### *Nal Kesen Demirciler Esnafı*

Dükkân 200, neferât 500, bunlar da Davudî ve Ebû Zeyd Müslimî'dir arna nal kesmeyi Hz. Hızır öğretmiştir. Bunlar da kızaklar üzere dükkânlarında nal kesip omuzlarında yelteme, sayalma ve pendele çekiçler ile gösterişle ve çeşitli şakalarla geçerler. Sefer ehline bunlardan iyi ve gerekli esnaf olmazdır.

### *Mihçılar Esnafı*

Dükkân 100, neferât 200, bunlar da Davudî ve Ebû Zeyd Müslimî'dir. Dükkânlarını arabalar üzere yapıp nal mihlari kesip silahlı geçerler.

### ***Çivici Yani Egsericiler Esnafı***

Dükkân 1006, neferât 3000, bunlar da Davudî'dir. Bu esnaf İstanbul'da gayet çoktur, zira yangın çok olduğundan bunlar Lofça, Zağra, miyâne, Geyve, gevele, orta sayış, yulama, padara ve tavan egserisi gibi egserileri arabalar üzere dükkânlarında sergileyip "Mervanbaşına mih satarım" deyip dükkânlarında egser keserek geçerler. Bunlar ekseriya Divriği Ermenileridir, ama ferhad kavimdirler.

### ***Kâr Ehli, Kebkebciler Esnafı***

Ebû Zeyd Müslimî'dir. Dükkân 106, neferât 200, bunların dükkânları Sultan Mehmed'in Çukur Hamamı yanında bir sıra çarşıdır, başka esnaf yoktur. Seyishaneler üzere kebke keserek geçerler. Kebke odur ki pabuç ve çizme altına kalaylı bir tür küçük çividir.

### ***Kazanç Ehli Kantarcılar Esnafı***

Dükkân 80, neferât 200, pirleri yine Davud Nebî ve Ebû Zeyd Müslimî'dir ama bunlar çeşit çeşit kantar yapmışlardır ki görülmeye değer. Dükkânlarını tahtırevanlar üzere süsleyip ve çeşitli kantarları zincirlerinden birbirine bağlayıp dükkânlarında avize gibi bezeyip mallarını göstererek giderler.

### ***Teraziciler Esnafı***

Dükkân 100, neferât 100, ilk pirleri Hz. İbrahim'in babası Azer'dir. Nemrud'un putçusu veznedarı idi, ama Peygamber zamanında pirleri Ebülkasım Vezanî idi. Malik oğlu Enes belini bağladı, kabri Erzurum'da Abdürrahmân Gazi yanındadır. Bunların dükkânları Mahmudpaşa'dadır. Alay dükkânlarını arabalar üzere çeşitli tartı terazileri ve sarı pirinçten kefeli terazileri koyup geçerler.

### ***Ticaret Ehli Eğeciler Esnafı***

Dükkân 55, neferât 105, pirleri Ubeyd Tâhir'dir. Pehlivan yiğit olduğundan Hz. Hamza kemerini bağlamıştır. Kabri Mekke'dedir. [184a] Bu sanat ehlinin dükkânlarının hepsi Uzunçarşı'da bulunmaktadır. Seyishanelerini törpü, (569) nalbant, miyâne, bıçak eğesi ve arkalı eğeler ki kuyumculara lâzımdır, çeşitli eğeler ile dükkânlarını donatıp eğe yaparak "Eğrileri düzeltiriz, yoğunları eğeleriz" diye bağırarak bunlar da silahlı geçerler.

### ***Kanaat Ehli Keserciler Esnafı***

Dükkân 200, neferât 500, bunlar da Davudî'dir ama Peygamberimiz asrında pirleri Ebû Müslim-i Gıfarî'dir. Hz. Enes belini bağladı. Murad Nehri kıyısında Ca'ber Kalesi dibinde Hz. Ali ile Hz. Ayşe'nin Sıffin Cengi'nde şehit olup oraya gömülmüştür. Bu zât sahabeye balta, nacak, külünk, keser ve kazma yapmayı buldu. Bu keserciler de dükkânlarını keser, balta, bıçak ve başka uracak silah aletleriyle donatıp geçerler.

### ***Kazanç Ehli, Testereciler Esnafı***

Dükkân 80, neferât 200, pirleri önceleri Benî İsrail'den Semail'dir ki Haleb'te Hz. Zekeriyâ'yı ikiye biçmek için ilk defa Zekeriyâ testeresini bu Şemail buldu. Daha sonra Yahya Peygamber bunu katledip babasının intikamını aldı. Peygamberimiz zamanında bu testerecilerin piri Abdülgaffar Minşârî'dir. Selmân-ı Fârisî belini bağlayıp pir oldu, kabri Niğde şehri mezarlığındadır, ama ziyareti nasip olmadı. Bunlar çeşitli testere, bıçkılar, minşârlar, erreler ve keskiler ile dükkânlarını donatıp bir hây-hû ile silahlı geçerler.

### ***Sevdâlı Burgucular Esnafı***

Dükkân 100, neferât 200, bunlar da Davudî'dir ama Hazret huzurunda pir olan Ebürrif-i Nakkâbî'dir. Peygamber emri ile Suheyb-i Rumî, kemer bağladı. Kabri Şam yakınında Baalbek Kalesi'ndedir, halkın ziyaretgâhıdır. Bir atı sancı tutsa onun kabri üzere atı gezdirip onun boğazında bir burgu asa koşalar at kurtulur. Şam atçıları arasında bilinir. Bu esnaf da çeşit çeşit matkaplar, divseler, kirseler ve burguların her çeşidiyle dükkânlarına süs verip geçerler.

### ***Mihnet Ehli<sup>220</sup>, Kömürcüler Esnafı***

Dükkân 400, neferât 800, bu taife dört esnafıdır. Dağda kömür yakıcı hesapsız kara yüzlü kavimdir ama akçaları aktır. Kömür gemicileri, bunlar da dünya ve âhirette kara yüzlü Rum kefereleridir.

Bir sınıfı kömür mahzencileridir, Müslim ve Ermenilerdir.

Bir bölümü de kömür gezdiricilerdir ki bunlar Midilli beygirleri ve inekten doğmuş Kıbrıs adası katırlarıyla çuval çuval kömürleri atlarına yükleyip hepsi kara yüzlü palas palas esvapları kömür tartarak ve satarak geçerler, ama ilk pirleri ateş yakmada Hz. Âdem'dir, kömür yakmada mel'un Nemrud'dur ki Nemrud ateşi meşhurdur ki Hz. İbrahim'i ateşe attıkta Cenâb-ı Hak, Hz. İbrahim'e ateşten gül bahçesi eylediğine kesin

<sup>220</sup> Mihnet: zorluk sıkıntı. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.2069.

nass vardır. “Biz de dedik, ey ateş İbrahim ‘e karşı serin ve selâmet ol.” [Enbiyâ, 69] âyeti inmiştir, ama Hazret (Peygamberimiz) asrında kömürcülere pir olan Hârût-ı Hayberî’dir. (570)

Peygamberimiz huzurunda Müslüman olup Selmân-ı Pak belini bağlayıp Hayber’den ve Uhud’dan Medine’ye kömür getirip geçimini sağladı. Kabri Vâdi’l-kurâ yakınındadır. Yine Hayberliler “Müslüman oldun” diye şehit ettiler.

Bunlardan sonra demircibaşının son askerleri bölük bölük silahlı olup demircibaşı küheylân atlar üzere şeyhleri ve yardımcıları ve testereci başı yaşlı biri idi. Sultan Selim ile Mısır fethinde bile idi. Bütün padişahlar kendini huzurlarına getirtip hayr duasını alırlardı ve vezirler Unkapanı’nda dükkânına varıp elini öperlerdi.

Bu pir de İslâm ordusu alayına tahtirevan ile çıkıp sağ tarafında demircibaşı ile sekizer kat mehterhane çalarak geçerler. Bu demircibaşıya yamak on altı adet esnaf olup bütün dükkânları (...) ve bütün neferâtları (...), ama bu esnafların hepsi orduda gayet gereklidir.

## **Yirmi Birinci Bölüm [Demir ve Hırdavat Esnafı]**

### ***Çilingir Demircileri Ser-çeşmesi Esnafı***

Dükkân 500, neferât 1000, pirleri yine Davud Peygamber’dir ama Hazret (Peygamberimiz) asrında pirleri Şeyh İzzeddin-i Semâhî’dir. [184b] Selmân-ı Fârisî belini bağladı. Demir hırdavatları yapanların silsileleri ona ulaşır, kabri İran’da Şiraz’dadır. Bunlar seyishaneler üzere rezeler, bendîşeler, halkalar, demire dair yaldızlı şeyler ve kalaylı eşyalar ile dükkânlarını donatıp alay ile geçerler.

### ***Gemciler Esnafı***

Dükkân 100, neferât 400, gerçi Davudîlerdir ama gerçek pirleri Hz. Hızır’dır. Onun öğretmesiyle ilk defa gem yapan Seyyid Hamâyiddin’dir. Hz. Hamza belini bağlayıp gazilere gem yapardı. Nur dolu mezarı Bağdad yakınında Hille’dedir. Bu yüzden hâlâ Hille at gemi meşhurdur ve Huveyze at gemi de nazik ve sanatlıdır. Bunlar nice bin kalaylı, süslü, yaldızlı ve altınlı gemleri dükkânlarına doldurup geçerler. Padişah emîrâhûruna hizmet eder gemcilerin hepsi 100 adet neferdir ki gayet ustalardır.

### ***Tarikat Ehli Temrenciler<sup>221</sup> Esnafı***

Dükkân 100, neferât 115, pirleri Cafer-i Hâşimî'dir. Hz. Ali akrabasıdır, yine Ali kemer bağlamıştır. Ancak çeber olduğundan elinden bir iş kurtulmayıp mücahitlere ok uçları düzderdi ki Nahşivân demirinden geçirdi. Kabri Acem Erdebili'nde Şeyh Safî yakınında başka bir kubbede gömülüdür. Hz. Ali akrabasıdır diye Şeyh Safî'den fazla ziyaret ederler. Bunlar da silahlı olup nice çeşit temrenler, pasaklar peykânları, alançalar, pojegalar, elbiseler, çengel temren ve küştanî gibi dört köşe, tomarlı, palalı ve suncalı yaldızlı temrenler ile dükkânlarını donatıp bazı ustaları temren yaparak geçerler. (571)

### ***Şeriat Ehli Kuffalân<sup>222</sup> Yani Kilitçiler Esnafı***

Dükkân 100, neferât 200, pirleri Zeyd-i Hindî'dir. Selmân-ı Pak yetiştirmeğidir. Kabri yine Hindistan'da Dîvabâd'dadır. Bunlar seyishaneler üzere dükkânlarını sağlam kilitler ile bezeyip geçerler.

### ***Hakikat Ehli, Üzengiciler Esnafı***

Dükkân 100, neferât 200, bunlar da Davudî ve Ebû Zeyd Müslimî'dir ama ilk defa Peygamberimize yeni üzengi yapan Şücaeddin Mihribânî'dir. Malik oğlu Enes yetiştirmelerinden olup üzengicilere pir olmuştur. Kabri bilinmiyor. Bu kavim seyishaneler üzere kulübelerini çeşit çeşit gümüş, yaldızlı, altınlı üzengilerle dükkânların donatıp kendileri de silahlı geçerler.

### ***Marifet Ehli Makasçılar Esnafı***

Dükkân 30, neferât 100, pirleri Yaveri Özbekî'dir. Selmân-ı Fârisî belini bağladı. Temiz mezarı Tesu şehrinde Türk-i Türkân Ahmed Yesevî yanındadır. Bunlar türlü türlü makaslan dükkânlarında lâle gibi donatıp geçerler.

### ***Kazanç Ehli Nalçacılar<sup>223</sup> Esnafı***

Dükkân 400, neferât 1000 pirleri Âhenger-i Horasanî'dir. Selmân yeti sürmesidir, kabri Harat'tadır. (...) bunlar pirimiz (...) derler ama yanlışır. Bu esnaf kubadî, mahmuzî, dirsekli, cihanşahî ve mervanî nalçalar ile dükkânların donatıp kimisi ateşte nalça kesip yelteme urarak silahlı geçerler.

<sup>221</sup> Okun ucuna, hedefi delmesi için yerleştirilen kemik veya türlü metalden yapılmış sivri uç, ok ucu.

<sup>222</sup> Kufî: kilit. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.1778.

<sup>223</sup> Nalça: Daha fazla dayanması için ayakkabıların ökçesine çakılan demir. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.2295.

### ***Helâl Ehli, Mıhlı Nalçacılar Esnafı***

Dükkân 400, neferât 700, pirleri (...). Bunlar seyishaneler üzere dükkânların parlak nalçalar ile süsleyip ayakkabıları nalçalayarak temiz elbiseler ile silahlı geçerler. Bunlar nalça kesiciler gibi kibirli kavim değillerdir.

### ***Sabır Ehli, yani Demir Yüksükleri Esnafı***

Dükkân 40, neferât 100, pirleri Verten-i Hindî'dir. Malik oğlu Enes yetiştirmelerindedir. Kabri Mısır'dadır. Terzilerin parmaklarına demir yüksük yapmak Verten-i Hindî'den kalmıştır. Bunlar da seyishaneler üzere dükkânların yüksükler ile donatıp pak silahlı geçerler, temiz kavimdirler.

### ***İğneciler Esnafı***

Dükkân 55, neferât 200, pirleri Ebülkasım Attar'dır. Selmân-ı Pâk'ın yirmi dördüncü kemer bağladığıdır ki iğnecilerin son silsilesi ona ulaşır, kabri (...). Bunlar seyishaneler üzere türlü türlü ibre ve iğnelerle donatıp nicesi bütün elbiseleri ve sarıklarını iğneler ile süsleyip "İğine iğine iğne gerek sökükleri dikmek gerek" diyerek bağırıp geçerler.

### ***Demir Çekenler Esnafı***

Dükkân 15, neferât 400, bu fende Zerkûb-ı Konevî altın dökücü ve sıрма çekici [185a] olduğundan zerkûb derler. Demiri o eritip pir oldu, diye yazmış ama akli azmış ve yanlış yazmış. Pir odur ki Peygamberimiz huzurunda dört kemer kuşanmış ola. Zerkûb-ı Konevî ise Selçuklular asrında ortaya çıkıp Muhyiddin Arabi'nin üvey oğludur ama bu demir haddecilerin piri Peygamberimiz huzurunda Zünnûn-ı Mısırî ile gelip Müslüman olan Sadeddin-i Mısırî'dir. (572) Selmân belini bağladı. Kabri Belbis şehrinde. Hadde o şeydir ki Nahçıvan yahut Hind demirinden bir uzunca dımışkîdir. Nice yüz delikleri vardır, ondan kuyumcular ve sırmakeşler sıрма ve tel çekip ince ederler ince sanattır.

### ***Ticaret Ehli, Demir Satıcıları Esnafı***

Dükkân 300, neferât 605, pirleri (...) Selmân-ı Pak yetiştirmesidir, kabri Habeş'tedir. Bu demir satıcıların dükkânları Tahtakale'de ve Karaman'da çoktur. Rumeli'de Samakov'da, Eğridir ve Pirlepe'de demir madenlerinde ortakları olup zengin bezirganlardır. Bunlar dükkânlarını arabalar üzere çubuk demirler ile dört köşe Alman çelikleriyle yükletip kendileri de silahlı ve mükemmel geçerler.



### ***Şükredici Demir Tel Çekenler Esnafı***

Dükkân 40, neferât 200, pirleri (...) Selmân'dan yakar çerâğı, kabri Medine Bakî mezarlığında Hz. Abbas yanındadır. Bu mesleğin dükkânları Yenibezâzistan'dadır. Bunlar seyishaneler üzere çarhlar ile demir telleri ve sarı pirinç teller çekip geçerler.

### ***Kanaat Ehli, Demir Hırdavat Satanlar Esnafı***

Dükkân 700, neferât 800, pirleri İmrân oğlu Avn'dir, Selmân-ı Pâk'in elli ikinci kemer bağladığıdır. Egser ve başka demir parçaları satanlara pir olmuştur, kabri Hille'de, Ali minaresi yakınındadır. Bunlar bir alay Mağribî fukaralardır ama yine alayda tablalar ile başlarında demir parçalan satarak geçerler.

### ***Sanat Ehli, At Nalbantları Esnafı*<sup>224</sup>**

Dükkân 105, neferât 1000, pirleri Hz. Hızır'dır ki Hz. Ali'nin Düldül'ünü nallamıştır ama Peygamberimiz ile Hızır ve Veysel Karanî görüşmemiştir ama Hazret huzurunda nalbandlara pir olan Ebülkasım Semmâk-i Baytârî'dir. Selmân-ı Pâk'in beline kuşak bağladığı yirmi beşinci pirdir ki nalbantların sonu onda son bulur. 44 yaşında öldü, kabri Hürmüz'dedir ki bütün savaşçılara gerekli Esnafın önde gelen pirdir.

Hatta bu esnaf “Biz çilingirlerden önce gidip başka davul sahibi oluruz” diye hayli idda ettiler. İşin sonunda bunlara yamak olur nefer, esnaf olmadığından çilingirler ile bir büyük alaylarında arabalar üzere dükkânlarında çeşit çeşit çevirme Şam, Bosna, Vişgrad, Hersek, Konice, İstanbul'un okka nallan, diğer âlet, sınırah, keski ve közindegisi neşterleri, kelpeten, tahra, perçin çekici, iş çekiçleri, işkence melâfe, baskı ve kemendler ile dükkânlarını donatıp nal döverek silahlı geçerler.

Sonra çilingirbaşı ve nalbantbaşı seçkin askerleriyle silahlı sekiz kat mehterhanelerin çalarak geçerler. Bu çilingirbaşının bütün esnaf yamakları on beş ve toplam dükkânları (...) adettir. Neferleri (...) adettir ki yukarıda tek tek bütün esnafıyla dükkânlarıyla yazılmıştır. (573)

<sup>224</sup> Bilgi için bkz., Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, s.494.

## Yirmi İkinci Bölüm [Kazancılar Esnafı]

### *Kazancıbaşı Esnafı*

İşyeri birdir. Unkapanı'yla Ayazmakapısı'nın iç yüzünde büyük bir işyeridir ki anlatılmaz. Fatih Sultan Mehmed Han yapısıdır. Diğer dükkânları dört mevleviyet yerde toplam 900, neferât 4000, pirleri Ebû Habîb Muhyiddîn Buharî'dir. Selmân-ı Pâk'in 23. kuşak bağladığı pirdir. Kabri (...), ama ilk defa Hz. Davud tencere ve kazanı demirden yapmışlar idi. Sonra bakır madeni bulununca Ebû Habîb Muhyiddîn saf bakırdan tencereler yapıp pir oldu. Hâlâ yine Kırım Tatarı, Moğol, Boğol, Kalmah ve Kumuk kavimleri içinde bütün tencereleri hep çöyinçi demirinden kazanlardır ki madeni Kırım adasında çıkıp Kefe yakınında Çöyinçi Mehmed Efendi'nin işidir ki ona mahsus büyük işyeridir. [185b] Ama Hz. Âdem'den Hz. Davud'a gelinceye kadar tencereleri çömlekten idi. Çoğunlukla eti kebab ederlerdi, zira önceki zamanlarda hekimler yemeği yetmiş seksen çeşit etmemişlerdi. Bu kazancı esnafları kızaklar ve arabalar üzere türlü kazan, tencere ve tavalara ile dükkânları donatıp geçerler.

### *Bakır Sızırıcılar Esnafı*

İşyeri 4, neferât 65, bu işyerleri Unkapanı'nın iç yüzünde Süğlün Kulesi'nde, Eğrikule'de, Otluk Kulesi'nde ve Burgucular Kulesi'ndedir. Her körüklerim onar adam çeker camus derisinden mahanlardır. Hurda bakırları öyle eritirler ki ateşinin yanına varmaya insan takat getiremez. Bunlar da külçe külçe bakırları arabalara koyup körüklerini çekip sanki bakır eritirler gibi geçerler, acayip suratlı kavimdir.

### *Dükkân Ehli, Cam ve Kristal Taşçılar Esnafı*

Dükkân 45, neferât 105, pirleri (...) bunlar tahtirevanlar üzere cam ve kristal tas yaparak geçerler.

### *Dükkân Sahibi Çarkçılar Esnafı*

Dükkân 40, neferât 105, bunlar seyishaneler üzere dükkânlarında bakır kaplarını çarka çekip cilalayarak geçerler.

### *Kazan Tacirleri Esnafı*

Dükkân 300, neferât 500, bunların piri Ubeydî-i Hazrecî oğlu Sa'd'dır, Selmân-ı Pâk'in kuşak bağladığı otuzuncu pirdir ki bütün sanat ehlinin tacirleri silsilesi bu Ubeyd'e

çıkar, kabri Yemen şehirlerinden Zübeyd'dedir. Bunlar da dükkânlarını kalaylı pak bakır kaplarıyla donatıp geçerler ama bunların hepsi Laz taifesidir. "Tavalar, tencereler pakur (bakır) avadanlıklarına hurdavâtlar alırım" diye Laz kavmi lehçesiyle bağırıp çağırarak geçerler.

### ***Kalaycılar Esnaftı***

Dükkân 106, neferât 500, pirleri Hz. Sarî'dir kim Hz. Ali belini bağladı. Hz. Ömer halifeliğinde İran'da Nihâvend Seferi'ne komutan olup vardıkta Acem galip gelip Sarî yenilmek üzere iken Medine'de (574) Hz. Ömer cuma günü hutbe okurken kalp gözleriyle gördü ki Sarî yeniliyor. Hemen minberde hutbe esnasında "Ey Sariye dağa" diye Hz. Ömer bağırınca bütün cemaat hayran kalıp Hz. Ömer'e bunaklık gelip beş aylık yolda Nihâvend'de olan Sarîye'yi hatırına getirip hutbede hata etti dediler. Kimi, gizli sırlarına yükleyip tarih kodular. Hz. Ömer'in bağırmasını Nihâvend'de olan Müslüman gazilerin hepsi duydu.

Hemen Hz. Sarî Resûlullah'ın sancağını dağa çekip dağa arka verip zaferle Medine'ye gelip tarihleri uygun gelip Hz. Ömer'e fazlasıyla muhabbet ettiler.

Sözün manası bu kalaycılarının piri Şeyh Sarî hazretleridir ki kâhice gazalara kumandan olurdu. Kabri, Mısır'ın iç kalesinde Hadım Süleyman Paşa Camii avlusunda oku ve yayları ile dokuz basamak merdiven ile inilir bir mağaradadır.

Bunlardan sonra kazancıbaşının seçkin askerlerinin omuzlarında nice bin yelteme, sayalma, yassılama, danlama, bam isimli çekiçler ile geçerken yollarda bir tomruğu meydana koyup on dört ve on altı kişi ahenkle o tomruğa çekiçler çalıp maâret göstererek geçip çeşit çeşit kazancı şakaları ederler ama bu Esnafın ihtiyarlarının kaba sakallılarının bakır kokusundan cengârî, kibritî, yeşil ve mavi sakalları vardır.

Bunlardan sonra kazancıbaşı ve çarkçıbaşı at başı birlikte olup ardları sıra Kastamonu, Bakır Küresi ve Taşköprülü Türk dilbercikleri iç-oğlanları pâyesiyle geçerler, zira bu kazancıların hepsi Kastamonuludur, ardları sıra sekizer kat mehterhane ile geçerler. Bu kazancıbaşı yamağı toplam (...) altı esnaftır ve hepsi (...) dükkândır.

## Yirmi Üçüncü Bölüm [Kuyumcular Esnafı]

### *Zergerân<sup>225</sup> Yani Kuyumcubaşı Büyük Esnafı*

İşyeri birdir, dükkân 3.000, neferât 5.000, bunlar da örs, çekiç ve ateş kullandıkları için [186a] Hz. Davud'dan dem ururlar ama Hz. Peygamber huzurunda pir olan Abdullah oğlu Nasr'dır ki Selmân-ı Pâk'in beline şedd bağladığı yirmi altıncı pirdir, nur dolu mezarı Yemen Adeni'ndedir.

Bu kuyumcular esnafına şöhret veren Sultan I. Selim ve Sultan Süleyman Han'dır, zira bu iki padişahlar Trabzon şehri tahtgâhında doğup ikisi de kuyumculuk işini öğrenmişlerdi. Hatta Unkapanı'nın iç yüzünde kuyumcu Rum Kostanta adlı bir kefere Süleyman Han'ın ustası idi.

Bir kere bu Kostantin, Süleyman şehzadeye kızıp "Bin değnek uram (vurayım)" diye yemin eder.

Sonunda Süleyman Han annesi Kostanta'ya 1.000 altın verip suçu affetmesini rica eder, ricası kabul olmayıp 1.000 altını Süleyman Han'a haddeden tel çektirip 500 çubuk tel ettirip 500 çubuk tel ile şehzade Süleyman'ın ayağına iki kere vurup 1.000 değnek olmuş olup Şehzade Süleyman kurtulduğu meşhurdur.

Hatta hakîr o yaşlı kuyumcu Kostantin'i, birkaç kerre görmüş idim. Padişahlar görüp nakledip bütün vergilerden kurtulmuş bir deyrî ve diri koca kefere idi.

Sonra Süleyman Han padişah olunca kuyumcubaşılara iltifâten Saka Çeşmesi'ni yapıp önünde bir havalı yerde bağlı ve bahçeli, bir cami, hamamlı, çeşitli odalı bir uzun divanhane gibi ortası yollu iki tarafı kuyumcu tezgâhlarında kalfalar işleyecek odalar ile bezenmiş bir işyeri edip 10.000 sahan, 500 kazan, tencere ve diğer bakır kaplan vakfedip büyük hayrat etti.

Yirmi yılda bir teferrücleri oldukta padişah gölgesi verilip on Osmanlı kesesi hazineden verip Osmanoğlu davulu ve hakanı kös verilip on gün on gece teferrüc etmelerini Süleyman kanun etti.

Hakîr Evliya-yı pür-taksîr, kuyumcubaşı oğlu olduğumdan üç kere teferrüclerini görüp Sultan Murad Han teferrücünde ilk defa el öpüp geçen bu hakîr idi.

<sup>225</sup> Zerger: kuyumcu. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.3493.

Bu teferrücleri Kâğıthane kazasında kuyumcu Esnafı toplanıp Süleyman Han kuyumcu kanunu üzere on gün on gece yirmi gün olur büyük toplulukla bütün Osmanoğlu ülkesinde olan kuyumculara bir sene önceden kuyumcu çavuşları gidip padişah emirleri ile Kâğıthane teferrüclerine davet edip her diyarın kuyumcularının gelmesi mümkün olmadığından içlerinden seçkin ve yetişkin kalfaları post sahibi olmaya beşer onar bin kuruş ile çavuşları ve kalfalarını İstanbul'a gönderirler.

Bu büyük toplantıya bizzat Osmanoğlu padişahları Süleymanî çadırını gönderip kendileri saadette şeyhülislâm çadırı ile ve diğer vezirler ile gelip karar ettiklerinde bütün davullara darplar vurulur. İlk defa on iki yetenekli kalfa padişahın mübarek elini öpüp sonra şeyhülislâmın daha sonra diğer vezirlerin ellerini öperler.

Daha sonra kuyumcubaşının, şeyhin, yardımcının, sonra diğer pirlere ellerini öpüp revane olmak Süleyman Han kanunudur. Sonra kuyumcubaşı padişaha bir sanatlı ve mücevher sandık, divit, değerli mücevherlerle süslü at takımı, bir kılıç ve bir gaddâre hediye verip kuyumcubaşı yer öpüp padişah av seyrine gidip daha sonra 12.000 kalfa kuyumcubaşından el öpüp mezun oldular. Yedi gün yedi gecede cevahir kuşak ve süslü kemer kuşaklı uşaklar ve bütün dilberler altınlara gömülüp cevahir bıçaklar ve cevahir hançerler takınıp altın ipekli peştemallar ile İrem Bağı'nın tavusu gibi salınıp pirlere (576) ellerini öperek geçerler. Bu Kâğıthane kazasında beş altı bin çadırlar kurulup yirmi gün yirmi gece insan deryası olup geceleri Kadir gecesi ve gündüzleri kurban bayramı olur.

Sözün özü bu teferrüce bir esnaf sahip olmamıştır. Sonra yine Ordu-yı hümayûn alayında da bir süslü büyük alay ederler ki altın ve yıldızlarından insanın gözbebeği kamaşır.

Seyishaneler, araba ve tahtirevanlar üzere bıçaklar, hançerler, mücevher kemerler, mücevher buhurdan, gülabdan, at takımı, kılıç, gaddâre, topuzlar ve nice bin yazması mümkün olmayan değerli [186b] eşyalar ile dükkânların donatıp hepsi Rum, Yahudi, Ermeni ve Müslimler al, kırmızı ve yeşil serbend ve mukaddemler sarınıp silahlı geçerler.

### ***Cevahir Bezirganı Esnafı***

Neferât 600, bunların dükkânları yoktur, hanlarda otururlar ki mallarının hesaplarını ve cevahirlerinin adedini Hûdâ bilir. Hindistan elması, Bedehşân la'li, Nişabur firuzesi, Sudan balıkgözü, İsvan zümrüdü, (...) yakutu, seylân ve mercan (...) gibi

cevherler bunlarda mevcuttur. Bunlar tahtirevanlar üzere cevherlerini kâğıtlar üzere bezeyip geçerler.

### ***Incici Esnafı***

Dükkân 40, neferât 100, pirleri (...). Bunlar seyishaneler üzere çeşit çeşit Hürmüz incileri ve dürr-i yetimleri ipliklere dizip külçe külçe edip dükkânlarını balık ağı gibi inciler ile donatıp geçerler. Bunlar Eski Bedesten Kapısı'nda olur Yahudilerdir.

### ***Cevahir Kuyumcuları Esnafı***

Dükkân 100, neferât 155, pirleri Abdullah oğlu Nasr oğlu Hüseyin'dir ki kuyumcular pirinin büyük oğludur. Selmân-ı Pak kemer bağlamıştır ki kabri İsfahan'dadır. Bunlar da seyishaneler üzere dükkânlarını mücevher eşyalar ile donatıp yine cevahir kapkacak eşyalar işleyerek hepsi silahlı geçerler.

Hepsinden usta cevahir satan Küpeli Yahudi, Samurkaş Urum, Galata'da Dört Yol ağzında Benli Urum, oyunbaz olan cevahir kulu dedikleri Laskaiakî Urum cevahircilik ilminde ve oyuncu rakkaslıkta zamanın yegânesi bir Rum'dur. Ermeni Bedros, Unkapanı'nda merhum babamın öğrencisi Laz Ali, Sultan Murad Han'ın cevahir tahtında sanatlar gösterip bir cevahir sanatlı taht yapmıştır ki on sekiz padişah elçileri geldikte bu taht üzere Gazi Murad Han oturup azamet ihtişamını bu taht ile gösterir, böyle ibret verici bir tahttır. Bu esnafın dükkânlarında olan la'l, yakut, zeberced, elmas, firuze ışıltısından insanın gözbebekleri kamaşıp insan hayran olur. Çıraklar da altınlara ve cevherlere batmış olup renk renk değerli kumaşlar giymiş olarak geçerler.

### ***Saatçiler Esnafı***

Dükkân 45, neferât 1000, bunlar çok kavimdir ama nice yüzü hanelerinde işlerler. Pirleri Hz. Yusuf'tur. Mısır'ın (577) Cize şehrinde zindanda mahpus iken kumdan saat yaptığı yukarıda gemiciler esnafında yazılmıştır ama bu sanatlı saati icat etmek yine Hz. Yusuf'tan kalmıştır ki gece ve gündüz karanlık zindanda zamanı bilip ibadet etmek için ağaçtan saat yapmıştı. Gerçekten bu saat yapmak insan işi değildir, keramettir ve bu hüneri bilmeye yetmiş hüner bilmek gerektir ki aylı, günlü, mîkâtlı ve çalar saat yapıp on iki kitap ilmi daha bilmek gerektir ki tam usta ola. Bunlar da seyishaneler üzere dükkânlarını Alman, İspanya, Fransa, Canpetro, Kaşper, Bülbül, Yusuf Çelebi saatleri ile donatıp geçerler.

### ***Sikkezenbaşı<sup>226</sup> Esnaft***

Ancak bir adamdır, neferât 100, piri Hz. Osman'dır ki Hz. Risâlet sikkesine “La İlahe İllallah Muhammedü'r-Resûlullâh” yazmıştır. Gerçekte demir üzere kazmıştır. Hz. Peygamber kemerini bağlayıp hattatlara ve sikkezenlere pir olup halife iken kendini Ramazan ayında Kur'an okurken şehit ettiler. Kabri Medine-i Münevvere Bakî mezarlığındadır.

Bu sikkezenbaşı cülus sırasında ve başka günlerde Nahçıvan demiri üzere bir demir sikke kazsa kapıcılardan ihtiyar kule sof-îlerinden üç adet salih ve Müslüman adamlar gözcü olup onların huzurunda sikke kazır, yohsa başka zamanda kazırsa ellerini keserler ve kazdığı sikkeleri mühürleyip sırasında Darphane sikkezenine defter ile verirler. Selim Han kanunudur ki Selim Han hem kuyumcu, hem sikkezen ve nakışçı idi. Bu sikkezenbaşı da tabileri ve kule sofileriyle geçerler. Dükkânları yoktur, ancak damgacıbaşı işyerinde başka odaları vardır.

### ***Damgacıbaşı Esnaft***

Büyük işyeri birdir, kuyumcubaşı işyerine bitişik bağlı bahçeli, hamamlı ve maksûreli bir işyeridir. Damgacıbaşı bir adamdır ama neferâtları 70 adamdır, İstanbul içre işleyen gümüş kaplara tuğra-yı garrâlı sikke ürür, akça sikkesi gibi [187a] değildir. Tuğra içre “Murad Han muzaffer dâ'imâ” lafızları kazılmıştır.

Bu damgacıbaşı bütün kuyumcuların işlerine nazır olup işlerini damgalamaya getirdiklerinde damgacıbaşı memiç demir kalem ile her gümüş kaptan bir vasla çeşni kesip ateşe bırakıp yine ateşten çifte ile çeşniyi çıkarıp eğer has beyaz kuruş gümüş ateşten çıkarsa damga vurur, her damgadan altı akçe alıp üçer akçesini damga nâzın kule sofileri alıp her gün bu üç kule sofileri damgacıbaşıyı gözetirler ki alçak gümüşe damga vururlarsa damgacıbaşı ve üç kule sofinin boyunların vurup yerlerine bir doğru adam tayin ederler, eğer ateşten kuyumcu işleri gök renk çıkarsa isterse o işi padişahın olsun damgacıbaşı o işleri çekiç ile ezip sahibine verir, eğer içi boş dökme cinsi bir iş olursa içine alçak lehim doldurup saf gümüş hesabına sahibine muhasebe veren kuyumcunun bu gibi dökme işlerinin (578) birkaçını kırıp içinde fazla lehim barı (ağırlığı) var ise başkalarını da kırıp sahibine verip damga vurmaz. Eğer saf gümüş ise de içinde hile vardır diye kırar, Yavuz

---

<sup>226</sup> Sikke kalıplarını hassa ehl-i hireften sikkegen kazırdı. Bu kalıplarla darphanede para basan kimseye de “sikkezen” denirdi. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.2794.

Selim Han kanunudur, zira Selim Han sikkezen ve damgacı idi ve bu damgahane işyeri onların hayratıdır. Bu damgacıbaşı da dükkânsız alay edip geçerler.

### ***Kuyumcular Ehl-i kible<sup>227</sup> (Bilirkişisi) Esnafı***

Bir adamdır, bedesten önünde oturur ama darphane ehl-i kibleleri daha önce başka yazılmıştır. Bu ehl-i kibleler bir cevhere değer takdir eder, bir altın ve gümüş eşyalara değer takdir edip padişah tarafından belli maaşları vardır. Bunlar da tabileriyle geçerken bazı değerli eşyalara değer takdir ederek dükkânlarıyla geçerler.

### ***Darphaneciler, Nazırlar Emîni, Ayyârân Sahibi ve Sikkezen Esnafı***

Hepsi darphane emîni dolayısıyla yukarıda yazılmıştır.

### ***Kuyumcu Kalcıları Esnafı***

Dükkân 40, neferât 200, bunların hepsi Yahudilerdir, tahtirevanlar üzere dükkânlarında gümüş eriterek geçerler. Pirleri (...).

### ***Gümüşhaneciler Esnafı***

İşyeri 40, neferât 105, pirleri Karun ve Cemşid'dir. Bunlar çer çöpten, alçak gümüşlerden, bakır, kalay ve kurşundan gümüş çıkarıp eritirler.

### ***Romatçılar Esnafı***

Neferât 400, pirleri Nusayr-i Hindî'dir ki ferrâşların pîridir. Kuyumcularca bu taifeye romatçılar derler. Yılda bir kere bunlar kuyumcu dükkânlarının ve saatçilerin dükkânlarında olan çer çöp ve toprakları süpürüp temizleyip gümüşçülere satarlar. Onlar da deniz kıyısında romatları tekneler içre çalkayıp çer çöprü denize gidip altın ve gümüş parçaları tekne içinde kalıp sonra eriterek kâr eder Yahudilerdir. Bunlar da alayda arkalarında çuvallar ile "Romat alalum" diye bağırarak geçerler.

### ***Saf Altın Ve Gümüş Tizâbcıları (Kezapaçıları) Esnafı***

İşyeri 22, neferât 100, pirleri Nusayr-ı Hindî'dir, Malik oğlu Enes yetiştirmesidir. Kimya sahibi idi, kabri Yemen şehirlerinden Mehcem'dedir. Bu esnafların da tamamı Yahudilerdir. İşleri odur ki bu gümüşte altın olsa yahut bakırda ve kurşunda gümüş yahut altın olsa çoğunlukla eski işlerden kalan altın yaldızlı olup altınını rende ile kazarken gümüş de böyle kazılır. Bu tür gümüşleri altından, altınları gümüşten ayırmak için ayn şişeler içre gümüşü parça parça koyup önce hafif ateş ile şişeyi ateş üzere koyup içine

<sup>227</sup> Kible: Sığınılan, baş vurulan, mukaddes tutulan şey veya makam. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.1668.



kezzabı yavaşça dökerek kaynayıp altını haşhaş tanesi gibi şişe dibinde kalıp gümüşü safı su olur. Sonra altınını alıp ona su altını derler, balmumu gibi iki parmak arasında ezilir bir tür safran sarısı altındır. Daha sonra su olan gümüşe bir tür kezzap daha koyup yine şişede kaynatılır. O da haşhaş tanesi gibi şişenin dibinde saf gümüş kalır ki artık eritmeye ihtiyaç kalmaz, buna da su gümüşü derler bu da (579) elde ezilir. Sırmadan saf gümüştür. Bu [187b] kezzabı Hz. Süleyman bulmuştu, uyuz olan develere dürtüp kellikten kurtulurlarmış. Böyle bir tîzâbdır (kezzaptır) ki kokusundan Yahudilerin yeşil, kırmızı ve açık sarı sakalları olup tırnakları siyah olur. Hind ülkesinde kezzap ile dişlerini boyayıp yeşil, sarı ve kırmızı dişleri olup otuz iki renk dişli adam çöktür.

### **Münasip Hikâye**

Hûdâ'nın hikmeti bir gün İstanbul'da Yahudi Mahallesi'nde büyük yangın çıkıp bostancıbaşı ve yeniçeri ağası yangını söndürmeye varıp birkaç bostancı ve yeniçerileriyle bu kezzapçı işyerinin birine girerler. Görseler ki raflar üzere yüz, iki yüz şişeler içre renk renk şaraplar, "bre meded" diye her biri birer şeyden içip on üç nefer kimsenin orada ciğerleri ve bağırsakları bir anda dışarı çıkıp ölürlere ve vücutları ateşe yanıp kalır. Tîzâb (kezzap) (...) hâsıl olur. Böyle mel'un şeydir ki kimyacılar da lâzımdır. Bu Yahudiler de kimyaya çalışırlar, bazısı bulmuştur. Bunlar da tahtirevanlar üzere sarı kırmızı suyu ve sarı buhar çıkarıp kezzap kaynatarak geçerler.

#### ***Gümüş Arayıcı Esnaft***

Yukarıda darphane emini alayında yazılmıştır.

#### ***Kafesdarlar Esnaft***

Dükkân 100, neferât 300, pirlere (...) (...) (...). Bunların dükkânları Sultan Bayezid Camii yakınındadır. Pirinç tel kafesler içinde çeşit çeşit yapılmış bıçak, hançer, kuşak ve başka gümüş eşyaları satıp kâr ederler. Bunlar seyishaneler üzere dükkânların kafesler içre anılan eşyalar ile donatıp yayaları silahlı geçerler.

#### ***Cevhersatıcı Esnaft***

Dükkân 70, neferât 103, yukarıda yazılan cevher bezirganlarıdır. Onların dükkânları yoktur ama bunlar Bedesten etrafında dükkân sahibidir ki başka cevahircibaşları vardır. Devlet tarafına bir cevahir gerekse bunlar bulup kâr ederler. Bunlar da dükkânlarında cevahirleri renkli kâğıtlar üzere koyup silahlı olup cavk cavk geçerler. Bunları (...) (...) (...) (...).

### ***Elmas Tıraşçıları yani Elmas Dükkânı Esnafı***

İşyeri 7, neferât 45 adettir. Bunların sanatı bir esnafa benzemezdir. Kara taştan ham elmasları parça parça çıkarıp her parçasını kurşunlu direfşler (alem, bayrak, sancak) içine koyup insan çevirir dolaplar üzere koyup yine kurşundan çarklarda elmas birâdeleri eğip ham elmaslar çarklar üzere döne döne berrak olur. Sonra yine bir tarafını kurşuna koyup o tarafı da pak olur. İsteği üzere dört köşe mi, bademi mi ve altı köşe ederse edip pak eder, görmeye muhtaç bir dolap çarklı işyeridir, zira elmas o kadar sert ve berktir ki kurşun ne kadar yumuşak ise Cenâb-ı Hak ona düşman halk edip elması kurşun kazır acayip hikmettir. (580)

Elmaktan değerli cevher yoktur, zira (...) diyarda madeni azdır. Ateşe girdikçe berrak olur. Altın da ateşte pak olur. Onun için bu iki maden “Yâ Aziz” ismine mazhar olup aziz ve makbul olmuşlardır, ama diğer cevherlerin hepsi ateşte yok olurlar. Bu elmas kazıcıları tahtirevanlar üzere çarh dolaplarıyla elmas temizleyerek geçerler.

### ***Hakkâklar<sup>228</sup> Esnafı***

Dükkân 30, neferât 105, bunların piri Hakkak Abdullah-ı Yemenî'dir. Hz. Veysel Karam kemer bağlamıştır. Hz. Peygamber'e hediyesiyle gelip Veysel Karanî'nin kemer bağlamasını Peygamberimiz kabul edip Peygamberimizin duasıyla hakkâklara pir olup yine Yemen şehirlerinden Tiğar'da gömülüdür. Bunlar seyishaneler üzere dükkânlarında akik, seylân, yemeni, firuze ve yeşim taşlarını hakk ederek geçerler.

### ***Mühür Kazıcılar Esnafı***

Dükkân 55, neferât 80, pirleri yine Hz. Osman'dır, kabri Medine Bakî'indedir. Bunların ser-çeşme ustaları Murad Han zamanında Mahmud Çelebi, Rıza Çelebi ve Ferid Çelebi'dir ki bir mührü 100 kuruştan 500 kuruşa kadar vezir mühürleri kazırlardı.

### ***Gümüş Mühür ve Tılsım Kazıcı***

Başka esnaftır, yemen akiki kazıyamazlar. [188a] Bunların aralarında ustalar var ki talîk, nesih, rik'a, reyhanî mühürler ve tılsımlar yazarlar ki sanki Allah'ın âyetlerinden bir âyettir. Dükkânları 5, neferât 40, pirleri Hz. Ukkâşe, Hz. Peygamber'in sırtındaki nübüvvet *mührünü* görüp bebeklere ve sar'ahlara “E'üzü bi-kelimâtillâhi...” yazmaya ve sarı bakır

<sup>228</sup> Hâk Arapça'da kazmak, oymak demektir. Hakkak mühür ve resim hakkeden sanatkâra verilen addır. Eskiden yazı bilsin bilmesin herkes mühür kullandığı için hakkâklık kârlı sanatlardandı. Ve İstanbul'da Hakkaklar çarşısı adıyla bir çarşı bulunuyordu. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.1149-1150.; Bilgi için bkz., Mantran, *a.g.e.*, I, s.217 vd. vd.

üzere kazmaya başladı. Peygamberimizin izniyle îsm-i Azam duasını yazardı ve demir üzere kazardı.

İsm-i Azam budur: “Bismillah yâ azîme'l-hadar, yâ serî'a'z-za-fer, yâ ma'rûf el-eser”. Bizzat kemerini Hz. Resûl-i Ekrem bağlayıp Resûl'ün sırtındaki nübüvvet mührünü öpmüştür, kabri Maraş'ta bir mesire yerdedir. Bu gümüş mühür kazanlar da seyishaneler üzere dükkânlarını çeşitli mühürler, heykeller, tılsımlar ve yemen hızları (tılsım) ile donatıp alay ile geçerler.

### ***Kuyumcu Kalemkârları<sup>229</sup> Esnafı***

Dükkân 300, neferât 400, pirleri Tâhir-i Acemî'dir ki fetihten sonra Mekke'nin yüksek kapısının kilit ve kapı levhası üzere sarı pirinç kitabe içine “Lâilâhe illallah Muhammedü'r-Resûlullâh” lafzını ve nice çiçek şekillerini yazıp kalemkârlık etti ve Hz. Resûl'den izinli olarak Hz. Ali kemer bağladı, kabri Şiraz'dadır. Bu kalemkârlar Esnafı böyle kâmil ustalardır ki kuyumcuların ve cevahircilerin işlerine güzellik verip kalem, savak, çeşitli mineler ve bukalemun nakışları edip güzellik verirler ki sanki mucize sihridir. Bunların son ustaları Unkapanı'nda Simitçioğlu Urum Mihayil idi ki Osmanlı padişahınca tanındıktan sonra mineli saat zarflarını, kılıç ve hançerlerde olan becerilerini dostluk için Hind padişahına, Acem şahına ve başka ülkelerin bilginlerine götürüp onlardan bu Mihayil'e hediyeler gelirdi. Ondan onra kâmil usta yine Unkapanı'nda Ermeni Haçator idi. Sonra Bedesten önünde Aydın Ermeni ve kalemkâr Tambûrî Arnavut Osman Çelebi idi. Sonra Mısır'da sikkezenbaşı olup 1009 tarihinde Abdur-rahman Paşa Mısır valisi iken öldü. Çocuklarına hemen 40.000 halis altın kaldı. Bu kalemkârların işini, hiçbir hünerli beceremezdi. Bunlar da seyishaneler üzere dükkânlarını sanatlı işlerle donatıp kalemkârlık ederek geçerler.

### ***Sırmakeşler<sup>230</sup> Esnafı***

İşyeri birdir, neferâtları, bu esnaflar önceden kuyumcubaşılara yamak olagelmişler idi. Lâkin eminler başka alay etmeleri ferman olunup sırmakeşhane emini alayında geçtikleri yukarıda yazılmıştır.

<sup>229</sup> Kalemkârlık: kalemlerle süs ve nakış yapma işi. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.1528.

<sup>230</sup> Gümüş ve altın teller çeken esnafın bulunduğu yere simkeşhane denirdi. Önceleri Çorlulu Ali Paşa camii ve medresesinin yerinde iken sonradan Beyazıt'dan Aksaray'a giden cadde üzerindeki binaya nakledilmiştir. İlk İstanbul darphanesi simkeşhanenin içinde idi. Sonradan nakledildi. Simkeşhane çarşısı olarak bilinen bina 1707 yılında sultan III. Ahmet'in başkadını Ümmetullah Hatun tarafından sebil, çeşme ve mektep ilavesiyle “Simkeşhane-i Âmire” olarak inşa edilmiştir. Cephelerinde dükkânları ile bu bina altın ve gümüş sırma çeken esnaf ve sanatkârların çalıştıkları yerdi. Bilgi için bkz. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, s.496.

### ***Demir Tel Çeken Esnafı***

Dükkân 80, neferât 105, pirleri (...), kabri (...). Bunlar Yenibedesten dibinde ve başka sokakta işlerler. Kuyumcu Esnafı bunlarsız olmadığından demir telciler yamak olup seyishaneler üzere çarklar ile san pirinçten ince sırma gibi teller ve ince tanbura telleri çekerek dükkânlarıyla geçerler.

### ***Potacılar<sup>231</sup> Esnafı***

Dükkân 10, neferât yirmi, pirleri Abdülgaffar el-Medenî'dir ki çanak ve çömlek yapıcılarının piridir. 162 yaşında öldü. Kabri Medine Bakî'indedir. Bu potacılar bir tür toprağa çeşitli fincan parçaları ve tozlar karıştırıp havanlar içinde dövüp, macun gibi yoğurup derviş külahları gibi toprak potalar yaparlar. Kuyumcular bunlarda ateş içre altın ve gümüş eritirler. Başka tür potalar ateşe tahammül etmez. Bu iş, bu potacılara mahsustur ki birleşimlerini başkasına öğretmediklerinden bu iş kendilerine özgü olmuştur. Diğer diyarlara da çoğu İstanbul'dan gider.

### ***Bureciler<sup>232</sup> Esnafı***

Dükkân 3, neferât 10, pirleri (...) (...). Bunlar kuyumculara bure yaparlar ki lehimbâz ile bir işi birbirine yapıştırmak için kuyumcular lehim üzere bureyi ekip Allah'ın emriyle ateşte iki gümüş birbirine yapışık tek parça olur. Bure (Bor?) odur ki Acem'de ve Canca'da yani Erzurum Gümüşhanesi'nden bir tür kireç gibi beyaz madendir. Onu Mısır şekeri kellesi gibi kelle kelle kalıplarda döktürüp İstanbul'a getirip miskalini birer altına verirler. Bir acayip madendir ama Budin, Alman ve İsveç ülkesinde hasır külünde bure yaptıklarını gördüm. [188b] Ama Mısır kuyumcuları bureyi Bahire vilâyetinde Karun'un yerin dibine geçtiği yerde bütün hazinesi natrûn olmuştur, onu şişeciler sırça üzere eritip derhâl sırçayı su eder ve ateşe kuvvet verir natrûnu Frengistan'a götürüp orada kimyagerler natrûnu kezzap suyunda kaynatıp içinden Karun altını hâsıl olur, ama Danimarka kâfiristanı seyahatinde bazı bilginlerle danışıp Mısır natrûnu durumunu söyleyip "Evet kezzap (582) suyunda natrûnun altını çıkar ama geliri giderini karşılamaz, değil ki fayda ola" dediler, ama Mısır kuyumcuları bu natrûnu bure yerine kullanırlar, iyi kâr verir. Bu İstanbul burecileri de seyishaneler üzere dükkânlarında kelle kelle bure madenlerini asıp geçerler.

<sup>231</sup> Pota: İçinde maden eritilen, ateş tuğlası toprağı, granit, porselen, platin gibi ısıya dayanıklı maddelerden yapılmış kap. Çeşitli insurları kaynaştırıp yeni bir terkip haline getiren zemin. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.2524.

<sup>232</sup> Bûre: Kuyumcuların kullandığı tuza benzer madde. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.427.

### ***Civacilar Esnaft***

Dükkân beş, nefer 10, pirleri belli değildir. Ancak bir Hûdâ işi bir madendir. Leh vilâyetinde Daniska İskeleyi'nden gelir, ama bu hakîr 1071 [1661] tarihinde Seydî Ahmed Paşa ile Erdel Macaristanı'm haraca bağlayıp Rakofçı lâini katlettiğimiz sene bu hakîr çete ve potura kovarak Negbanya Ejder Kalesi altında sığınakta yatarken bir kireçhane gördük. Esirlerimizden Macaristan dili üzere sorduk, meğer o yerde bir tür beyaz göz göz olmuş değirmen taşı dağlar gibi yığılmış, onlara ateş edip onlardan civa akıp çukurlara dolup civayı köpek derisi tulumlarına korlar, başka yerde durmak ihtimali yoktur, böyle bir madendir. Kuyumcular bu civayı potalar içre ateşte pişirip içine dövülmüş varak altınları koyup mahvolup beyaz kuruş gibi hal olur. Daha sonra o kuruş olan civalı altını ateş üzere gümüş kılıçlara, hançer ve bıçaklara sürüp altın yaldızlı olur. Civa böyle bir madendir. Bu civacıları ferman ile kuyumcubaşı, atarlardan ayırıp kendilerine yamak edip onlar da seyishaneler üzere geçerler.

### ***Sarı Pirinç Borucuları Esnaft***

Dükkân bir ve nefer bir adama mahsustur, başka kimse yapmaya kadir değildir. Sanatını oğluna bile göstermez. Unkapanı'nda işler bir mutaassıb (tutucu) Rum'dur, Kıryazi derler kâmil bir ustadır. Pirleri Efrâsiyâb'dır ki Acemborusunu o icat etmişti. Hazret asrında kerrenây yok idi. Ancak yetmiş kol pehlivanlarında ceng mahallerinde kös ve kudüm çalınıp gül-bang-ı Muhammedi çekilirdi. Bu borucu Kıryazi de kuyumcular alayında seyishane dükkânında nice yüz pirinç boruları donatıp kendi boruya ahenk verip çalarak geçerdii. Bu yüreği yaralı işi ancak buna mahsustur.

### ***Çeşitli Divitçiler Esnaft***

Dükkân 19, neferât 40, pirleri Hz. Cebrail'dir ki ilk defa insanlara Cennet'ten divit ve kalemi Hz. İdris'e getirip yazıcılara ve terzilere pir olup Cebrail de divit yapanlara pirdir ama Peygamberimiz asrında Ebû Hafî adlı bir kuyumcu bir sarı pirinç divit yapıp Peygamberimize hediye verir. Malik oğlu Enes belini bağlayıp divitçilere pir olup kabri Yemen'de Demûl'dedir. Sonra o diviti Hz. Resul Muâviye'ye bağışladı. Bu divitçilerin dükkânları Sultan Bayezid'de kâğıtçılar içindedir. Şer-çeşmeleri cümleye (herkese) Kuloğlu Mustafa Çelebi'dir ki üç kollu, kapaklı, sanduka gibi gümüş ve pirinç divitler yapar ki yüzer kuruş kâr hakkı alır. Bunlar da seyishaneler üzere dükkânlarını divitler ile donatıp alay gösterirler.

### ***Tenekeciler Esnaft***

Dükkân 300, neferât 305, pirleri belli değildir. Bunlar Leh, Çeh ve İngiliz diyarından gelme demir kalaylı ve pirinç teneke satarlar, dükkânlarını süsleyip geçerler.

### ***Bıçak Kınaları Esnaft***

Dükkân 105, neferât 200, pirleri (...) yukarıda kılıç kınalan kılıççılara yamak olduğu yazıldı ama bunlar bıçak kınalarıdır. Kuyumcubaşıya yamaktır. Seyishaneler üzere dükkânların çeşit çeşit bıçaklar ve kınlar ile süsleyip geçerler.

Bu arada kuyumcubaşı yamağı olan (...) adet esnaflar tamam olup, sonra kuyumcubaşı alayının seçkini bölük bölük silahlı olup kuyumcubaşının yardımcısı, tarîk sahibi, şeyhleri, kethüdaları, yiğitbaşları, çavuşları, tarikatçıları ve [189a] kemer bağlayacak pir ihtiyarları fırka fırka muhteşemce geçerek ardı sıra ehl-i kible ağa, sikkezen ağa ve damgacıbaşı ağa yan yana ve üzengi üzengiye vakar ile onar yirmişer çifte dilber köçekleriyle geçip ardı sıra kuyumcubaşı önü sıra nice bin silahlı dilberler ile kendisi süslü eğerli ve cevahir ve altın koşumlu sabâ sür'atli ata binip sağı ve solunda önayakçıları ile at başı birlikte geçip tam sekiz kat mehterhane ve davul köslere tarralar vurulup büyük tantana ile geçerler. Bu alayda toplam (...) askerdir ve hepsinin (...) dükkândır ve 30 adet seçkin esnaftır. Hepsi İslâm ordusuna gereklidir.

## **Yirmi Dördüncü Bölüm [Kurşun, Döğme ve Kalaycılar Esnaft]**

### ***Dökmecibaşı Esnaft***

İşyeri birdir, Süleymaniye Camii altındaki çarşı içre büyük bir işyeridir. Bütün selâtin camilerinin tunç pencere kalıpları ve başka ibret verici kalıpları bu işyerindedir. Süleyman Han, camii yaparken bu işyeri çok önemli olduğundan Süleyman Han ilk defa bu işyerini yaptı. Daima dökmecibaşı burada oturur. Diğer dükkânları dört mevleviyet yerde 1.000 dükkândır. Neferâtları toplam 1.300'dür, zira sahan dökmecileri de bunlara yamaktır. Pirleri ilk başta Karun'dur ki kimya ile uğraşırken tunç eylemek yolunu buldu. Sonra Peygamber asrında pirleri Ubeydî oğlu Talha'dır. Mekke'de iman ile şereflenip Aşere-i Mübeşşere'den oldu. Tunç sahanlar ve tunç taslar yapardı. Kabri Şam'da Bilâl-i Habeşî yakınındadır. Bu dökmeciler, tahtirevanlar üzere dükkânlarında kâr ederek geçerler.

### ***Kalay Düğmeciler Esnafı***

Dükkân 150, neferât 200, pirleri Ebülmevâhib-i Ensârî'dir. Selmân belini bağladı, kabri Yemen Cüblesi'ndedir. Bunlar seyishaneler üzere dükkânlarında kalay düğmeler ve kalay kopçalar yaparak hareket ederler.

### ***Kurşun Berber Köserecileri (Bileğicileri) Esnafı***

Dükkân 10, neferât 25, pirleri belli değildir. Siyer ve Büyük Fütüvvetnâme'de görmeyip seyahat ettiğimiz yerlerde ziyaret de etmedik, ama meşhur (584) sanat değildir. Allah bilir sonradan icat bir ustalıktır, ama gerçekten ibret verici bir iştir. Kurşun ile zımparayı bir yerde karıştırıp yuvarlak kösere yapıp berberler ustularını onunla keskinleştirirler. Bunlar kara lökü ateşte yumuşatıp içine yine zımpara koyup çarhh kösere yapıp kılıççılar ve bıçakçılar kullanırken ateşler çıkar, çarhlı köseredir. Bunlar da seyishaneler üzere kösereler yaparak satarlar ama lâzımlı esnafıdır.

Bunlardan sonra dökmecibaşı büyük alayla sekizer kat mehterhanesini çalarak geçerler. Bu yamak olan üç adet esnafıdır ve (...) dükkândır ve (...) askerdir ama seçkin askerdir.

## **Yirmi Beşinci Bölüm [Av Gereçleri Esnafı]**

### ***Yaycıbaşı<sup>233</sup> Esnafı***

Dükkân 200, neferât 500, pirleri Hz. Ebûbekir oğlu Muhammedü'l-Kübrâ'dır ki Hz. Resul huzurunda Hz. Ali beline peştemal kuşatıp yayalara pir ve tutkalcılara da pir olmuştu. As oğlu Amr'dan sonra Mısır sultanı olup Hz. Osman bunun sebebiyle şehit olduğu yukarıda yazılıdır. Hâlâ kabri Mısır'da Zeynelabidin yanındadır. Bunların dükkânının

<sup>233</sup> Türk yayı, ağaç, kemik ve sinir olmak üzere üç kattır. Aşağı-Volga bölgesinde bulunan Hun yayları bu şekildedir. Macaristan'da bulunan Hun yaylarının dikkati çeken yanı, kemik kısımlarının geyik boynuzundan yapılmış olmasıdır. 1. 60 cm uzunluğunda olan bu yaylar iki kemik levhadan ve ortalarındaki bir ağaç kısımdandır. Yayı çekmek ve kurmak için kirişin büyük önemi vardır. Buna çile denir. Yay kirişi için en iyi madde boyanmamış ham ipektir. Ancak en iyi kiriş deve derisinden yapılır. Çünkü, deve derisi, ham ipek gibi, yaz kış aynı kalır, büzülmez gevşemez kurt siniri ve boğa derisinden de kiriş yapılır. Bütün türk devletlerinin en etkili silahı olan yay, Osmalılar için de aynı önemi taşımıştır. Bunun dışında sportif faaliyetlerde, dini merasimlerde vs de de kullanılmıştır. Osmanlıların ilk kuruluş yıllarından başlayarak, 1595'e kadar ok ve yay, silahlı kuvvetlerde etkili yakın bir muharebe silahı olarak kullanılmıştır. Ok ve yay kullananlara "tiredaz" veya "kemankeş" denir. Okların sırtta taşınan kesesine de "tirkeş" adı verildi. Acemi kemankeşlerin pazularının kuvvetlenmesi ve oklarının yere saplanmaması için, eğitimde kullanılan okların ucu sivri biçimde yapılamazdı. Usta kemankeşler, pazularının kuvvetine ve atış maharetlerine göre çeşitli tip ve büyüklükte ok ve yay kullanırlardı. Ayrıntılı bilgi için bkz, Ünsal Yücel, *Türk Okçuluğu*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 1999; Hasan Basri Öngel, "Gelişim Sürecinde Erken İç Asya Türk Okçuluğu", *GÜ Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, XXI, Sayı 2 (2001).

çoğu Sultan Bayezid’de, Murad Paşa Türbesi’nde, Edirnekapısı’nda, Galata’da ve Üsküdar’dadır. Bunlar tahtırevanlar üzere dükkânlarında pervane yaylarını ve Sultan Bayezid bizzat yaycı idi, onun yayların, Hurrem Usta, Kemal Ata, Şücah, Tozkoparan ve Deli Ferhad yayları ile işyerlerini donatıp yay yaparak geçerler.

### ***Okçubaşı Esnafı***

Dükkân 200, neferât 300, pirleri İmrân el-Kavvâs oğlu Ebû Muhammed’dir ki Hazret’in okunu ve yayını taşıyıp yanı sıra yayalık edip her an seferden kurtulunca ok yapardı, kabri Eğin şehrinde, Selmân-ı Pâk’ın kırk altıncı kemer bağladığıdır. Bu okçular pak askerdir. [I89b] Seyishaneler üzere kulübelerin çeşitli oklardan hekî, pota, azmayış, pişer, peleng, hadeng, nâvek, sehm, zizan, gez ve pişar isimli kamış ve renkli çamlardan deste deste oklar ile dükkânlarını donatıp ok yapıp bir gözlerini yumup oka bakarak ve ok çevirerek hepsi silahlı geçerler.

### ***Zemberekçiler<sup>234</sup> Esnafı***

İşyeri birdir, Atmeydanı’nda yeniçeri talimhanesinin bir tarafı zemberek talimhanesidir ve Yeniçeri Ocağı’ndan bir oda nefer ile cemaatten zemberekçiler odasıdır, ama dışarıda zemberekçiler dükkânı üzere neferâtları seksendir. Pirleri (...) Hz., Hamza kemer bağlamıştır, kabri Bilbis’tedir. Bu zemberekçiler dükkânsızca kol kalınlığı yayları kurup hışt gibi okları ve bazısı taş gülleleri atarak silahlı geçerler.

### ***Sapancılar Esnafı***

Dükkân 3, neferât beş, pirleri ilk başta Hz. Davud’dur ki Melik Câlût’u sapan ile katleylediğine kesin delil

“Davud da Câlût’u öldürdü. Allah da ona saltanat ve hikmeti verdi.” [Bakara, 251] âyeti inmiştir. Bu sapanı yiğitlerin sonraki pirleri Baba Amr’dır. Sapan ile bütün Hayberîlerin ödleri çak, kelleleri toprak dolmuştu. Bu sapancılar da sapanlarının kanatlarını şimşek gibi şakıldatarak şırak şırak diyerek geçerler.

---

<sup>234</sup> Atıcı silahlar arasında bulunan zemberek veya zemberek, büyük ok veya deve ve katır sırtında taşınan küçük top olarak tarif edilmektedir. Bu silah cansız hedeflere, özellikle kale savaşlarında birkaç kişi tarafından kullanılan ağır bir yaydır. Ateşli silahların Osmanlı ordusunda çoğalmasından önce ve hatta ondan bir süre sonra da zembereklerden yararlanılmış ve XV. yüzyıl sonlarına kadar kullanılmıştır. aynı adla anılan top ise deve sırtında nakledilen, hatta deve üzerinde iken ateşlenebiliyordu. Yeniçeri ortalarından 82. ortaya Zemberekçi Başı Ortası adı bu toptan dolayı verilmişti. Bkz. Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, I, s.231; Eralp, *a.g.e.*, s.118.



### ***Talimhaneciler Esnaft***

Dükkân 45, neferât 50, pirleri Kerb Gazi oğlu Sadeddin, Malik oğlu Enes kemer bağlamıştır. Bedr-i Huneyn çenginde şehit olup Bedir şehitleri mezarlığında gömülüdür. Bu ta-limhaneciler tahtirevanlar üzere talimhaneler inşa edip bazı yayalar ok atarken talimhaneci,

Ok elinden bir,           olasın kemâl pır  
Ok elinden iki,           sana lâzım yayın peki  
Ok elinden üç,           görmesin bazuların güç  
Ok elinden dörd,       düşmenin bağrına derd  
Ok elinden beş,       olasın pirlere eş

Netice on iki oka varınca,

“On iki İmâm-ı hümâm aşkına okların oldu tamâm”

deyip on iki okta bir akçe alıp tablaya urulan zizanları alıp bir sanat ile yayalara reddedip talimhanesinin çanları çingirdiyarak böyle alay gösterip giderler.

### ***Kemankeş<sup>235</sup> ve Kemandâr<sup>236</sup> Atıcıları fash***

Neferât 3000, pirleri Ebî Vakkas oğlu Hz. Sa’d’dır ki Aşere-i Mübeşşere’ dendir. Hz. Resûl’ün cenneti müjdelediği on kişilik sahabedendir ve hadis rivayetçisidir. Kabri Şam ile Kudüs arasında Kenaneli yakınında Yusuf Kuyusu ile Hz. Yakub Köprüsü arasında bir yüksek bayır üzere büyük bir türbe içinde yüksek bir kubbede yatmaktadır. Binlerce çeşit çeşit oklar vardır. Her gelen tirkeş, sadak, cab ve gedelicin tekbirleyip o türbeden bir ok tirkeşine koyup kendi sadağından üç ok türbeye kor. Tekkesinde fukaraları ve camii vardır, fukara misafirhanedir, ama bu hakîr, Medine-i Münevvere yakınında ve Mısır İskenderiyesi Kalesi’nin Yeşil kapısının iç yüzünde ok atıcıların piri Ebî Vakkas oğlu Sa’d diye tarihiyle bir ziyaret ettim, garip seyirdir. Nerede gömülü olduğunun doğru haberini alamadım, Allah bilir.

Netice, bu ok atan kavmi cümle sığır boyunduruğu gibi yaylan, keman küreleri, müntehâları, aylanları ve şeddan gibi yayları, demir yayları ve zincir çillesi yayları çekerek ellerinde gergeri yayları Mısır oyuncularıyla fır-fır çevirerek geçip hepsi Rüstemce si-

<sup>235</sup> Kemankeş: Okçu, okçulukta maharet sahibi. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.1639.

<sup>236</sup> Kemandâr: Ok ve yay taşıyıcı. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.1639.

lahlara gömülmüş olup kimi piyade ikişer ikişer, kimi atlara binip Mısır tarzı silahkârlık ederek geçerler. Gerçi oyundur ama (586) Resûlullah'ın sünnetidir. Hakkında “Attığın zaman da sen atmadın, ancak Allah attı.” [Enfâl, 17] âyeti inmiştir, nice hadisler de vardır.

### ***Ok Atıcılar Esnafı***

Bunların dükkânları yoktur. Ancak işyerleri talimhaneler ve Atmeydanı'nda yeniçeri talimhanesi ve Okmeydanı'nda Atıcılar Tekkesi'dir, ama toplam 800 vurucu pehlivandır. Bunların piri de Ebî Vakkas oğlu Sa'd'dır. Bunların alayda işleri çilesine bir sinek konya çilesi deprey yaylar ile saban demirlerine, Nahçıvan demirlerine, tomruklara, kalkanlara, su ile dolu şişeler ve asılı yanmış kandillere ve aynalara ok ile vurup delerek geçerler. Bir fırkası da hilâl ile, yazı kalemleri, karanfil çiçekleri ile şimşir ve ceviz tahtalarına vurup geçerler. Bir zümresi de yeleksiz okları katı yay ile havaya atıp yine havadan önüne inip eliyle oku tutar. Buna benzer tamamlanmış pehlivanlar vardır, ama zümrenin en ustası Ebezâde'dir ki Sultan Murad huzurunda bir yay çilesine dört ok gezleyip iki ok önünde darp ürür, bir ok sağ omuzundaki darba, bir ok sol omuzundaki darba vurup bir çileden dört ok ile bir çekişte bir şasttan dört darp vurup bir kese altın aldığı bilindir ki sihir gibi acayip hünerdir. Sonra bu işte hüner sahibi Eski Saray imamı ve Sultan Selimli Sarı Solak Murad Han'ın ustasıdır. Zeyrekbaşı'nda Sovukkuyu Camii imamı Bodur Ali Efendi ve bu hakîr Evliya gücü yettiğince bazı mertebe eserlerimiz vardır ki bazı tekkelerde asılıdır. Pehlivan Hacı Süleyman, menzil sahibidir. Nişangâhının tarihi [190a]

Pehlivan Hacı Süleyman, merd-i hak

Kabza ilminde odur sahib-hüner,

diye başlangıcı bu mısralardır. Bunlar bu tür hünerler göstererek Alayköşkü dibinden geçerler.

### ***Zihgîrciler<sup>237</sup> (Okçu Yüzüğü) Esnafı***

Dükkân 50, neferât 105, pirleri Vakkas oğlu Sa'doğlu Ebû Tâhir Şaggâl'dır. Selmân-ı Pak belini bağlayıp Büyük Fütüvvetnâme'de Bağdad Hillesi'nde arslan paralamıştır, kabri belli değildir diye yazmış. Bunlar seyishaneler üzere dükkânlarını balık dişi, sığır boynuzu, kokonos burnu, gergedan boynuzu ve ablak koçboynuzlarından zihgîrler ile dükkânçelerini donatıp silahlı geçerler.

<sup>237</sup> Zihgîr/Zirgîr: Sağ elin başparmağına takılan atış yüzüğü. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.3499.

### ***Matrakçılar<sup>238</sup> Esnafı***

Dükkân 10, neferât 30, ama dükkân sahibi olmayan nice bin matrakçı pehlivanlar vardır. Pirleri (Jmeyye Damirî oğlu Hz. Amr'dır ki satırların ve matrakçıların piri odur. Hz. Ali kemer bağlamıştır, kabri Humus şehrinde. Bunlar ordu alayında pazularını sığayıp piyade matrakbâzlık edip pehlivanca cesaret ve mehabet göstererek geçerler. Çabuk hareket ederler. Ser-çeşmeleri başdarda-i padişahîde ip cambazlığı eden Taslak (587) Kaptan'dır ki yiğitlik davası ile Acem'den dört yetişkin matrakbâz gelip dördü birden saldırıp dördüne de matrak yetiştirip kaçmışlardır. Daha sonra Murad Han bu fenne heveslenip matrakbâz olmuştur. Hatta bu Taslak Kaptan hakkında Cevrî Çelebi, Şeyhzâde hicvinde Arap ağzından bu beyti okumuştur:

Geldi taslak verdi matrak benim aldım şaşısın

Bir açımızdır sizi Şeyhzâde kimler acısın.

Bazı dostlar “Şeyhzâdesi kim acısın” okurlar. Taslak Kaptan bir çevik pehlivan idi. Sonra Sultan Bayezid Meydanı'nda işyeri sahibi Matrakbâz Cin Ahmed, buna bir pehlivan denk olamazdı. Baba Arap bu da cesur ve yiğit, yetmiş yedi bendi tamamlamış matrakbâz idi. Eğer her bildiğimizi bu şekilde yazsak seyahatimize engel olur.

### ***Gürzcü Pehlivanlar Esnafı***

Dükkân 12, neferât 70, nice yüz zorlu, gürz atan pehlivanlar vardır ama işyeri sahibi 70 neferdir. Diğer pehlivanlar da bu işyerlerinde toplanıp “orta çekme, kesme, asma, dikme, salma, salık, dörttop ve altıtop gürzlerden ikişer kantar gürzlere kadar tamamlarlar. Pirleri Hz. Hamza dostu Hürüm Gazi'dir ki yine kemerini Hz. Hamza bağladı. Bunlar da yaya 70 adet gürzleri ve sapanları başları üzere fir-fir çevirerek Rüstemâne geçerler.

---

<sup>238</sup> Eskiden acemi erlere matrak adı verilen değneklerle savaş talimi yaptırılan üst rütbeli kimse. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.1956.

### ***Güreşçi Pehlivanlar<sup>239</sup> Esnafı***

Tekkeleri iki yerdedir, biri Küçükpazar yakınında Unkapını yolu üzere Servi fırını karşısında Pehlivan Suca Tekkesi, Fatih Gazi'nindir. Biri de Zeyrek Yokuşu ayağında Pehlivan Demir Tekkesi'dir. Hâlâ bu tekke mamurdur. İçinde tekke şeyhi Baba Hasan, iyi hâl ile tanınan yaşlı bir zâttır. Bu tekke içre 300 zorlu pehlivanlar var ki onar-çift camus kütenin zapteder erlerdir. Yüz, yüz elli çift pehlivanlar cümle kispetlerin giyip sarı şîr-i revgan yağıyla yağlayıp çifte çifte adam ejderhası gibi apul apul yürüyüp birbirlerine kağan arslan gibi sarılıp bu kadar seyirciler içre birbirine evren gibi eğri bakış atıp alt üste ve üst alta pehlivanlık ederek bütün (...) bend oyunlardan kesme, şirazî, kesebend, tersgice, pîşkabza, yanbaşı, serkelle, âsmaniş, Cezayir sarması, boğma ve karakuş adlı oyunları icra ederek Alayköşkü dibinden geçip padişahın ihşanları ile şereflenip geçerler. Bunların piri Hz. Mahmud Pir-i Yâr-ı Veli'dir Hz. Hamza kemer bağlamıştır, kabri (...) dir.

### ***Kuş Avcıları Esnafı***

Dükkânları yoktur, neferât 500 avcıdır. Bunlar okçulara kuş yeleklerinden güçügen, kartal, toy ve kuğu yelekleri getirdiklerinden yamak olup alaylarında silahlı geçerler. Bunlar tüfek atıcı avcılardır, pirleri belli değildir. (588)

### ***Avcı Kafesçileri Esnafı***

Bunların da dükkânları yoktur. Dağ, bağ, ırağ ve yakında kuşu kuş ile avlayıp yeleklerini [190b] bunlar da okçulara getirdikleri için alaylarında yamaklardır. Pirleri Hz. İsmail'dir ki açlığını gidermek için Cenâb-ı Hak kendine helâl edip ilk defa kuşu kuş ile avlayan Hz. İsmail'dir. Daha sonra Peygamberimiz asrında İmam Hüseyin atmaca ve doğan avlatıp kırmızı çakşırlı kut güvercin beslediği fütüvvetlerde yazılıdır. Onun için

---

<sup>239</sup> Dügün ve şenliklerde yapılan sportif gösterilerden biri de Türklerin ata sporu olan güreşti. Orta Asya'da eski Türk boylarından birinde sonbahar ayları içinde sadece güreşlerin yapıldığı büyük şenlikler düzenlenirdi. I. Murat Edirne'yi alıp başkent yapınca burada bir de güreşçiler tekkesi kurdurdu. Aynı tekkelerden daha sonraki yıllarda İstanbul'da da kurulur. Bu güreşçiler tekkelerde yaşar, antrenman yapar, gerektiğinde de gösteriye çıkarlardı. Yaptıkları oyunlar arasında "terskabza, içkabza, dışkabza, kesme, kesebent, şirazi, havayi, karabaş, zade sarma, Cezayir sarması, göndeden atma, kabak dikme, kertmen dikme, boğma, Türkice, Şirazi bölme, göğüs şakası, yanbaşı, serkelle, talut yendi, pişkabza" gibi oyunlar vardı. 1675 yılında yapılan şenliklerde güreş yarışmalarının yapılması da uzun bir geleneğin ürünüdür. 1582 Şenliği'ni anlatan Surname-i Hümayunda güreşçilerden şöyle bahsedilir; "Güreşsiz bir düğün şenliği düşünülebilir miydi hiç? Elbette ki bu güreş boyunca da müsabakaları birçok kez tekrarlandı. Pehlivanlar meydana gelince soyunuyor; elbiselerini bir yığın halinde kenara bıraktıktan sonra ikişer ikişer güreş tutuşuyorlardı. Vücutlarının üst kısmı çıplak oluyordu. Altlarına ise deriden büyük bir pantolon giyiyor, bütün vücutlarını yağlıyorlardı. Hepsisi güçlü kuvvetli gençlerdi" Ayrıntılı bilgi için bkz Özbay Güven, *Türklerde Spor Kültürü*, 2. Baskı, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1999.; Atf Kahraman, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1995.; Goytisolo, *a.g.e.*, s.84-85.

avcılar İmam Hüseyin'den yakarlar çerâğı, mübarek kabri Bağdad yakınında, mübarek başını uğursuz Yezid Mısır'a gönderip Mısır'da Meşhed-i Hüseyin'de gömülü olduğu kesindir. Bu avcılar Esnafı küheylân atlar üzere ellerinde Edil doğanları, dal doğanları, sunkur, toygun, karçığa, şahin, zağanos, balaban, çakır, taştülek, devlengeç, karakuş, atmaca ve karagöz adlı doğanlarıyla davullarına tarralar urarak türkülerinde avladıkları kaz, turna, turaç, süğlün, keklik, çil, ördek, sürhab, balıkçıl, toy ve karabatak şekilli avlar ile Alayköşkü dibinden geçerler.

### ***Mervahacılar<sup>240</sup> Yani Yelpazeciler Esnafı***

Dükkân (...), neferât 105, pirleri Yakub-ı Tâifî'dir. Hazret'e kuş yününden mervaha getirip Malik oğlu Enes belini bağlayıp irşâd etti, kabri Musul'dadır. Bunlar dükkânların seyishane üzere edip güçügen yeleğinden, karga yününden, kartal yeleğinden ve çeşit çeşit çelenglerden yelpazeler yapıp geçerler.

### ***Sorguç Otağcılar Esnafı***

Dükkân 40, neferât 80, pirleri Şam'dır, sonra bilinmemektedir, bir fütüvvette görmedik. Bunlar da seyishaneler üzere şahî sorguçlar, çığa ve turna telleri, balıkçıl telleri, hümâ telleri, yeniçeri çorbacısı sorguçları ve kuka süpürgeleri ile ve ibretli tavus telleri ve Habeş tavuğu yelekleriyle dükkânlarını cevahir sorguçlar ile süsleyip geçerler.

### ***Kuşbazlar<sup>241</sup> Esnafı***

Dükkân 50, neferât 600, bunların piri yoktur. Bunların hakkında atalar "Kuşbazı komaz bâzı, onları katleden gazi" demişler. Bir alay uğursuz kavimdir, ama İstanbul çelebilerinin mirasçedileri anası altından elli kuruşa yumurtasını alıp kendi güvercini altına koyup yavru çıkarınca remmâsile göklere çıkıp havadan zemine inince takla ata ata yere düşüp bazısı ölür.

Bu tür taklabâz, pal, şeber, cevizi, şamî, mısırî, bağdadî, münakkat, alara, martalos, demkeş, saya, talazlı, pelenk, çibar, şeber, kızıl ala, darkıl ala, kara ala, tekir ala, çakır ala, habar ala, sade kut, taçlı kut ve çakşırılı kut bu kadar çeşit güvercinler besleyip kâr ederler.

Bazı güvercinlerin yelekleri okçulara lâzım olduğundan bu kuşbaz Esnafı da onların alayında ellerinde ve başlarında munis olmuş güvercinler ile, kulağı küpeli ve ayağı halhallı mercan gözlü (589) rebis kuşlar ile geçer, ama bu yukarıda anılan güvercinlerin

<sup>240</sup> Mervaha: Alabildiince geniş, açıklık yer, ova, sahra. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.2020.

<sup>241</sup> Kuşbâz: Süs kuşları yetiştiren kimse, kuşçu. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.1806.

hepsinden makbul taklabâz ve baĒdadîdir ki bir eve varıp âvâre olup yuva eylemez. Sonunda on sene geçse baĒdadî BaĒdad'da ise de gelip eski yuvasını bulur.

Dostlarımızdan birkaçı kuşbaz idi. Birkaçını Bursa'ya götürüp cuma namazını kılıp kafesten bıraktığımız gibi Bursa üzere bir kanat çırpıp göklere çıkıp kayboldu. O ân İstanbul'da yuvası varmış.

### Hikâye

Bursalı Sadîzâde, herkesçe meşhur mirasyedi kuşbazdır. 10.000 kuruş harcayıp 1.000 çift güvercin toplar ki padişaha bu toplama işi duyurulur. Her an bu Sadîzâde güvercinlerine karınsa zamanında misk içinde gecelemiş nar tanesi vermeyi alışkanlık etmiş.

Hûdâ'nın hikmeti bir gün bu sürüyü yuvalarından uçurup gökyüzünde kanat çırpıp dolaşırken Hûdâ'nın hikmeti gök kazası bir yıldırım, berk ve karanlık olur ki Bursa içinde insan insanı görmeden kalıp bütün halk baĒırıp aĒırmaya başlar. İşin sonunda bir gün bir gece bu karanlık Bursa üzerinde durup Sadîzâde'nin güvercinleri gelmeyip akli başından gider.

Sonunda üzüntüsünden [191a] başım alıp Arap ve Acem seyyahı olup cihanı dolaşarak MaĒrib'de Cezayir vilâyetine varıp maarif erbabı ve zarifleriyle karışarak bir gün bir eve varıp görse ki yedi seneden beri kendinin kaybolan âşık olduĒu güvercinler ki, Anadolu'ya özgü olan zeyrek kuşlardır, söz sırasında ev sahibine nezaketle bu kuşları sorar.

Ev sahibi “Bu sürüyü bize Allah verdi ki yedi yıldır bir kere bir karanlık, fırtına, şimşek ve yıldırım kopup dünyayı karanlık bürüyüp bu güvercinler can havliyle bunda düşüp kaldılar” deyince Sadîzâde,

“Bu sürünün tamamı benimdir ki yedi yıldır seyahat edip malım arardım. Tanrı'ya hamdolsun buldum” deyince ev sahibi,

“Neden belli, ispat eyle” deyince Sadîzâde,

“N'ola?” deyip hemen çarşıya gelip bir miskal Hoten miski alıp bir yük narı taneleyip misk ile bir gece nar yatıp sabah ki olur Sadîzâde hane sahibine,

“Buyrun güvercinler benim olduĒunu size ispat edeyim” diye hane sahibi ile nice dostlar güvercinlerin yuvası önünde durup Sadîzâde yuva kapısını açıp eski âdeti üzere

güvercinlere “Dü cip cip” diye bağırıp peştemal içinden miskli nar tanesini bu güvercinlere saçınca azemetullah bu güvercinler arasında bir koğurdu ve bir vıgırdı peyda olup nar tanesine can atıp yediklerinde bir kere yerlerinden kopup göklere yükselip havada kayboldular. (590)

Hane sahibi şimdi güvercinler gelir ümidinde olup beklerken Sadî Çelebi, “Tanrı’ya hamdolsun malımı ispat ettim mi?” deyince bütün Cezayir halkı hayran kalır.

Sadî Çelebi, Cezayir’den 70 günde gemiler ile Bursa’ya gelip görse bütün kuşları yuvalarında yavru çıkarıp yine aynıyla yatmışlar.

Sadîzâde aile halkına sorar, Cezayir’den kanat urdukları gün yuvasına ilk gelen bağıdadîler, sonra pal ve şeberler gelir.

Sadîzâde hesabıyla Cezayir’den sekiz saatte Bursa’ya geldikleri muhakkaktır. Gerçekten bağıdadî hakikatli kuştur. Cenâb-ı Hak bütün kuşlardan güvercini zeyrek yaratmıştır, ama beslemesi uğursuzdur. Meğer kırmızı tepeli ve ayağı çakşırlı kut güvercini ola, onu evlerde beslemek sünnettir. İmam Hasan ve İmam Hüseyin için Hz. Ali beyaz ve bensez çatal ibikli ak horoz ile kırmızı çatal tepeli ve çakşırlı güvercin beslemişlerdir, diye yazmışlardır, ama başkasını beslemek yasaktır, zira evlâtları olan baştan kıçtan çıkar, gayet sakınmak lâzımdır.

### ***Tavukçular Esnaft*<sup>242</sup>**

Dükkân 105, neferât 400, pirleri tavuğu sermâye diye besleyip kendisi yere geçdikte tavukları ovada bulunup Karun malından tavuk ve Mısır’da natrûn kalmıştır. Mısır’da tavuğu fışkı içinde yavru çıkarmağı Karun bulmuştur. Bu dünyada onu görmeyen bir şey görmemiştir. Üçüncü cilt kitabımızda Mısır vafında ayrıntılı yazılmıştır, ona bakıla.

Bu tavukçular kuş besleyip bazı Mısır tavuğu, kaz ve ördek yelekleri okçulara ve yelpazecilere lâzım olduğunda bu okçubaşı alayına tayin edilip seyishaneler üzere kafes kafes tavuklar ve renk renk her diyarın horozlarından bazı boynuzlu, çatal ibikli, ikişer imlîk horozlar ve semiz beslenmiş imlîk tavukları ile horozları kûkiri kû kirikû diyerek geçerler.

---

<sup>242</sup> Hali vakti yerinde olanların beslenme maddeleri arasında tavuk ve yumurta da vardı. Bilgi için bkz., Mantran, *a.g.e.*, I, s.183-184.

### ***Serçe ve Başka Kuş Avcıları Esnafı***

Bunların dükkânı yoktur, hemen bağ ve bahçeler kenarında tuzaklar ile tutkal gibi ökseleri çalılara sürüp serçe, iskete, filorine, baştankara, ispinoz, saka kuşu, işlibe, ferye, kuyrukatan, kara bülbül, bokluca bülbül, mankır kuşu, pozbakâl, ishak kuşu, asma kuşu, kara tavuk, kârvan kuşu, üveyik ve hakk-ı Kur'an, Yusuf Mısır'da satıldı ve beyaz kumru, bu gibi hoş sesli kuşları kafesler içre hapsedip giderken saka kuşları kafesleri altındaki kâseler içinden yüksük kadar kovacıklar ile gagasıyla ve tırnaklarıyla su çekip kovadan içer. Mankır kuşu yine kafesinin içinden mankır taşır bir turfe kuştur. Diğer kuşların her biri birer I191b] tür sesler çıkararak, avcıları da çeşit çeşit şakalar ederek geçerler. Bunlar da garip esnaftır.

### ***Bülbülcüler Esnafı***

Neferât 500, bunların dükkânları yoktur, çoğunlukla köşklerde molla ve vezirzâde çelebileri ve berber dükkânlarında ustalar yetiştirip bülbüllerin binlerce nağmesinden ruhlarına gıda hâsıl olur. Bunların nice yüzü ellerinde inci ve Yemen akiki ile örülmüş bülbül kafesleri var ki bazı kafes bin kuruşa olmaz meliklere hediye için yapılmış kafeslerdir. Bu kafesler içre eşkıya ve utanmaz insan çokluğundan pervasızca bülbüller feryat ve figanlar ederek birbirine hasmâne sızlanmışlar ederek nice yüz kafes bülbül ve nice yüz kafes kara tavuk kimi ihlâs kimi salavât getirerek kafeslerle papağanlar da geçerler.

Bu esnaflar geçtikten sonra kemankeşbası ve Okmeydanı'nda Puta Yeri'nde atıcıbaşı bütün atıcılar ile yayları ellerinde çekerek kurarak yasarak saf saf geçerler. Ardı sıra yaycıbaşı, okçubaşı ve Yeniçeri Ocağı'ndan talimhanecibaşı ile üç ağa at başı beraber üzenge üzengeye geçip ardları sıra sekizer kat mehterhane ile silahlı geçerler. Bu yaycıbaşı ve okçubaşıya 19 adet esnaf yamak olup (...) adet dükkândır ve (...) adet çeşitli esnaf askerleridir. Bunlar da yazıldığı gibi Alayköşkü dibinden hazır geçmişlerdir.

## **Yirmi Altıncı Bölüm [Terziler Esnafı]**

### ***Hayyâtlar<sup>243</sup> Yani Terziler Esnafı***

İşyerleri ikidir, Arslanhane'ye bitişik işyerlerini Fatih Sultan Mehmed Han yaptı (...) başı işyeridir. Alayköşkü karşısındaki işyerini Sultan Süleyman Han yaptı. Bu ikisi de büyük işyerleridir ki (...) başı işyeridir. Her birinde 500 neferât vardır ama taşra istanbul'un dört mevleviyetinde bütün terzi dükkânları 3.000, neferâtları 5.000'dir.

<sup>243</sup> Hayât: Terzi, dikici. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.1228.



Bu cümlelerin pirleri ilk defa Hz. İdris Peygamber'dir. Hâlâ cennette cennet ehli olacaklara don biçmededir. Hz. İsa da cennettedir, ölmeden cennete giren bu iki peygamberdir.

Hz. İdris, Arz-ı Hasan'dan İsvan diyarına gidip orada halkı dine davet edip sonunda İsvan şehrinde göğe çıktığı mağarası üzere olan kayada mübarek ayağının çukurundan bu hakire yağmur suyu içmek nasip olmuştur, ama Hz. İsa Kudüs yakınında Nablus Şehri'nde hapsettikleri mağaradan göğe çıktıkları mağarada hatm-i şerif etmişiz.

Bu taraftan terzilerin piri İdris Peygamber'dir, lâkin Hz. Risâlet asrında pirleri Davud-ı Tâhirî'dir ki Selmân-ı Fârisî'nin on birinci kemer kuşattığı pirdir. Bütün terzilerin silsilesi ona çıkar, kabri (...)dedir, ama bu iki hünkâr terzibaşlarından başka taşra terzibaşısı bütün sanat ehlini silahlı edip seyishane tahtirevanlar üzere bütün dükkânların değerli elbiseler ile süsleyip sıyrıklar üzere (592) Mısır, Dimyat ve Tire alacalarından renk renk biçilmiş dikişi belli olmayan ve alacalan birbirine uygun eski iş elbiseleri dikişsiz dokunmuş alacaları yenlerinden sıyrıklar üzere gerip bütün terzi dil-berânları silahlar ile kendilerini donatıp geçerler. Seferlerde lâ-zımlı esnaf olup eski pirlere riâyeten başka sanat ehlinin önüne alındı, zira padişahlar da bunlara muhtaçtır.

#### ***Dolamacı Terzileri Esnaft***

Bunların büyük işyerleri (...) dir, ağaları da oradadır. Saray-ı Hâs'da olan büyük oda ve küçük oda köleleri hep çuka dolama giyerler. Bu Esnafın işleridir ki eski yerdir. Bedesten yakınında bütün dolamacılar seyishaneler üzere dükkânlarını çeşit çeşit çuka dolama ve feraceler ile donatıp kendileri silahlı olurlar. Yukarıda yazılan hil'atçı terzibaşı, dolamacı terzibaşısı ve 600 neferleri hep padişah kullarıdır, nazırları hünkâr hazinedarbaşısıdır. Şöyle biline.

#### ***Kapamacılar Esnaft***

Dükkân 300, neferât 500, bunların da piri Davud-ı Tâhirî'dir. [192a] Bu esnaf da seyishaneler üzere dükkânlarını lekfûrî ve bürûçî, İmam Rıza bezi, Musul ve Diyarbakır bezleri, Ahmedâbâd ve Hitâyî bezlerinden kapama elbiseler ile dükkânlarını bezeyip silahlı geçerler.

### ***Pamuk Hallaçları<sup>244</sup> Esnafı***

Dükkân 104, neferât 300, pirleri Man-sûr-ı Zâhid el-Kuttân'dır ki Peygamber huzurunda Selmân-ı Pak beline kuşak bağlayıp on ikinci pir ettiği bu Zâhid Mansûr-ı Kuttân'dır ki bütün hallaçların silsilesi ona çıkar, kabri Bağdad'dadır.

Bu hallaçlar araba ve kızaklar üzere dükkânlarında tempo ile yaylarının tellerine tokmak vurup "Tartaka tırtık tır tır tık tıka" diye düyek usulünde tokmak vurarak pamuk atarak gülüp oynayarak üzerine oturarak geçerler.

Bir sınıfı da renk renk pamuklardan muvahhidî ferace, elbiseler, çakşırlar, çeşitli pamuk sarıklar, pamuk topuz, teber ve tüfekler ile geçerler. Tahtirevanlar üzere renkli pamuklardan siyah gözlü adamlar, hayvanlar, arslan, kaplan, ejderha ve ökler edip gözlerini narenc ve turunçdan edip her arslanı ve kaplanı demir zincirler ile bağlayıp zincirin bir ucu yine pamuktan eli deynekli arslancı elinde olup tahtirevanlar üzere geçerken Alayköşkü dibinde hünkâr huzurunda bazı pamuk giysi giyen ateş verip seyrâncılar üzere varıp bütün halk bir hây-hûya varıp bu şakalar ile geçerler. Bazı hallaçlar "Sakın pamuktan aslan geliyor" der bazıları "Korkma pamuktan arştandır, kaba kaftan kalıbıdır, hâkim değildir" diye söyleyip giderler.

### ***Kadın Takyecileri Esnafı***

Dükkân 55, neferât 300, pirleri Abdullah-ı Vâsıtî'dir, on üçüncü pirdir, Selmân-ı Fârisî kemer bağlamıştır, takyecilerin silsilesi ona çıkar, kabri yine Bağdad Vâsıtındadır. Hunlar seyishaneler üzere dükkânlarını diba, şîb ve zerbâflar ile takyeleriyle, diba ve kadife altınlı işleme terpuşlar ile işyerlerini üsleyip ve bütün takyeci gençleri süslü olup çeşit çeşit silah ile geçerler.

### ***Kavukçular Esnafı***

Dükkân 105, neferât 400, pirleri Sa'd oğlu Abdullah'dır ki Peygamberimizin tacına hizmet ederdi, kabri Mekke Muallâsı'ndadır, Malik oğlu Enes yetiştirmesidir. Bunlar da dükkânlarını kadife ve çuka kavukları ile süsleyip bütün kavukçular ve ay parçası kavukçu tazeleri güzel kumaşlar ile silahlı silahlı bazı İstanbul zarifleri kavukçu tazelerine "Çelebi temen eğer misin" diye üleşirler. Bir kere aceb hata olayazdı, bu temen latifesinden kavukçu gençleri asla haz eylemeyip halk dilinde yayılmış sözdür.

<sup>244</sup> Hallâç: Pamuk veyay ünü bu iş için yapılmış bir aletle, tokmak ve yay ile kabartan kimse. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.1159.

### ***Kellepuşcu<sup>245</sup> Esnafı***

Dükkân 105, neferât 305, pirleri (...) (...) (...) (...), kabri (...)’dedir. Bunlar çoğunlukla Midilli Kumlarıdır. Seyishaneler üzere kellepuşlarını süsleyip kendileri de elbise değiştirerek silahlı geçerler.

### ***Yorgancılar Esnafı***

Dükkân 105, neferât 400, pirleri Kâmil-i Hindî’dir, Malik oğlu Enes belini bağladı. Hz. Osman’la evlenen Peygamberimizin kızları Rukiyye, Ümmü Gülsüm ve Hz. Ali’yle evlenen Fâtımatü’z-Zehrâ’nın çeyizlerine hizmet etmiş Kâmil-i Hindî’dir ki yorgancıların piriidir. Kabri Yemen diyarında Cübül şehrinde yatar, bu şehir Mekke’ye yakındır. Bu yorgancılar da tahtırevanlar üzere dükkânlarını atlas, diba, sereng ve hara yorganlar ile süsleyip hepsi silahlı geçerler.

### ***Zencef<sup>246</sup> Ütüçüsü Esnafı***

Dükkân 20, nefer 40, pirleri bilinmez. Bunlar dükkânlarında mantar şeklinde mermer üzere atlas zencef ve ütülü âlim giysileri yaparak geçerler.

### ***Kanaat Ehli, Gömlekçiler Esnafı***

Dükkân 300, neferât 400, pirleri, önce Hz. Şit’tir, pamuk ipliği eğirip bez dokuyup gömlek yaptı. Onun da piri Cebrail’dir, ama Peygamberimiz zamanında pirleri Hz. Huzeyme’dir ki Peygamberimizin kaymbabasıdır ki kızı Sitti Zeyneb’i Hz. Resûl’e verdi. Huzeyme’nin kabri Mekke Muallâsı’ndadır. Bu Huzeyme, Hadice-i Kübrâ’dan ve Sitti Ayşe’den iplik alıp gömlekler yapıp satıp geçimini sağladı. Bu gömlekçiler de seyishaneleri üzere dükkânlarını çeşitli ak kenarlı İstanbul, [192b] Dırama, Serfiçe, Kalamata ve Trabzon gömlekleriyle süsleyip ve dikişsiz dokunmuş hayal bezden gömlekleri sıriklara serip mallarını sergileyerek geçerler.

### ***Tülbentçiler Esnafı***

Dükkân 100, neferât 500, bunlar da hazır geçerler. Pirleri bizzat Hz. Resûl-i Ekrem’dir ki Mekke’den Busra şehrine sarık satıp kendileri beyaz peygamber sarığı sardılar, sonra saçlı olup Hz. Ali ile siyah imame sardılar. (594)

<sup>245</sup> Kellepuş: Terden kirlenmesini önlemek için sarığın altından giyilen takke, başın her tarafını orten zırhlı başlık, tolga. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.1637.

<sup>246</sup> Zencef/Sencef/Sincaf: Etek pervazı, saçak, elbiseye kenar olarak dikilen kürk., bordür. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.2730.

### ***Yağlıkçılar Esnafı***

Dükkân 60, neferât 100, ilk yağlık mahrame işleyen Hz. Süleyman hatunu Belkis Ana'dır. Sonra Peygamberimiz zamanında yağlık dokuyup satan (...)dır. Selmân kemer bağlamıştır. (...) Bunlar dükkânlarını çeşit çeşit nakışlı Kaya Sultan ve saray yağlıkları ile süsleyip mallarını göstererek geçerler.

### ***Örücüler Esnafı***

Dükkân 10, neferât 35, pirleri Atâullah Habeşî'dir, Enes belini bağlayıp kabri Habeş Zeylanı'ndadır. Hz. Osman ile Habeş'e gidip orada vefat etti. Bizzat Hz. Osman cesedini yıkayıp cenazesine imamlık edip defnetti. Hâlâ halkın ziyaret yeridir. Bu örücülerin dükkânları Mercan Camii dibinde Sırt Hamamı önündedir. İşleri, bir Keşmirî şal, dülbent, atlas, hara ve ihram türü eşyaları sıçan delse veyahut bir tür afet etse bunlar o, yaralanan yerleri örüp kaybederler, asla bilinmez, sanatlı iştir. Bunlar da seyis-haneler üzere örücülük ederek geçerler.

### ***Kemal Ehli, Cüllâh (Bez Dokuyucu) Esnafı***

Dükkân 300, neferât 1000, ilk pirleri Hz. Şit'tir. Peygamberimiz asrında pirleri (...) Selmân-ı Pak kemer bağlamıştır, kabri (...) (...). Bunlar tahtirevanlar üzere tezgâhlarında bez dokuyarak geçerler.

### ***Çuka ve Kumaş Parçacıları Esnafı***

Dükkân 45, neferât 180, pirleri Yasin oğlu Ebülhüdâ'dır, Malik oğlu Enes'in öğrencilerinden oldu. Ebülhüdâ'nın kabri Bağdad civarındadır. Bunlar da seyishaneler üzere dükkânlarını çeşitli kumaş ve çuka parçalarıyla süsleyip geçerler. Bunlar da hep Midillili Kumlardır ama cömerttirler.

### ***Kemal Ehli, İplikçiler Esnafı***

Dükkân 255, neferât 500, bunların piri (...) Malik oğlu Enes yetiştirmesidir, kabri Fücistan'da Sünnâre şehrinde. Dükkânlarını renk renk iplikler ile donatıp geçerler.

### ***İcat Ehli, Gazzâzlar<sup>247</sup> Esnafı***

Dükkân 300, neferât 800, pirleri İmam Gazâlî'dir derler ama yanlıştır. Hz. Peygamber huzurunda pirleri Cafer-i Tayyar oğlu Abdullah'dır, Selmân'm yirmi dokuzuncu halifesidir. Cümle gazzâz ve yüncülerin piridir. Bu gazzâzlar seyishane ve tahtirevanlar

<sup>247</sup> Gazzaz/Kazaz: İpek bükten, ,brişim yapan kimese. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.1012.

üzere dükkânlarını cevahir donanım, değerli kumaşlar, som girih ve teybend kuşaklar ile ve çeşitli sırma mebrum işler ve avizeler ile işyerlerini öyle süslerler ki sanki Bursa'da Gelincik Çarşısı süslenmiştir. Pak ve temiz gazzâz gençleri ve kendileri ile süslerler ki sanki her biri gerçek gılmândır, zira İstanbul içre dilberler övülse ilk başta kavukçu, ikinci takyeci, üçüncü gazzâz dilberânları övölüp adlarına şiirler yazılmıştır. Bunlar da eda ve naz ile geçerler.

### ***Yahudi İbrişimcileri Esnafı***

Dükkân 100, neferât 200, pirleri (...) bunların Bedesten yanında başka çarşısı, miyâcıları ve çavuşları vardır. Seyishane üzere çeşit çeşit Lahicân ibrişimiyle dükkânlarını süsleyip değişik elbise ile geçerler.

### ***İpek Düğmecileri Esnafı***

Dükkân 50, neferât 600, nice bini de evlerinde işlerler, dükkânlarını Trabzon işi ipek düğmeler ile süsleyip, işleyerek geçerler.

Bunlardan sonra terziler ser-çeşmesi, hil'atçı terzibaşı, dolamacı terzibaşı yardımcı ve çavuşları, şeyhleri ve duacılarıyla sekizer kat mehterhaneleriyle geçerler. Bu terzibaşılara yamak olan esnaf on dokuzdur, (...) dükkândır ve toplam (...) askerdir.

## Yirmi Yedinci Bölüm [Çadırcılar ve İplikçiler]

### *Haymeci<sup>248</sup> Yani Çadırcılar<sup>249</sup> Esnafı*

İlk defa çadırı Cemşid yapmıştır. Sonra Hz. Peygamber zamanında pirleri Abdullah-ı Mekkî el-Hayyâm oğlu Nâsır'dır. Selmân-ı Pak belini bağlayıp çadırcıların silsileleri ona çıkar. Nur dolu mezarı (...) (...) (...) Peygamberimize ihramdan çadır yapmıştır. Bu çadırcılar tahtırevanlar ve arabalar üzere nakışlı seyre değer çadırlar kurup ve içinde çadırcı dilberânları işleyerek birbirlerine şaka ederek geçerler. Bir bölümü de bukalemun nakışı kitabeleri üzerlerine giyip tengetir çadırlar, sâyebân-ı namusiye ve sahabeler kurup çadır üstünde bir küçük çadır daha [193a] peyda edip bütün askeri silahıyla geçerler.

### *İplikçiler Esnafı*

Dükkân 40, neferât [?]000, pirleri (...). Bunlar da seyishaneler üzere dükkânların renk renk pamuk iplikler ile süsleyip geçip giderler.

### *Çadır kolancıları Esnafı*

Dükkân 55, neferât 105, pirleri yine gazzâzların piri Cafer-i Tayyar oğlu Abdullah'dır. Bunlar seyishaneler üzere dükkânlarını çadır kolanlarının çeşitleriyle süsleyip geçerler. Bunlardan sonra yine çadırcıbaşının seçkin askeri, şeyhleri, yardımcıları, çavuşları, kethüdaları ve ağaları at başı birlikte teberrüken (bir şeyi bereket veya saadet

<sup>248</sup> Hayme: çadır. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.1225.

<sup>249</sup> Otağ-ı Asafi, Paşa Çadırı, Divan Çadırı: Vezirlere mahsus çadırıdır. Halvet Çadırı: Sadrazamın şahsına mahsus olup, bu çadırda yatıp dinlenirdi. Padişah çadırında olduğu gibi bu çadırlarda da soğuk havalara karşı tok, kalın, sırma işlemeli bezden yapılırdı. İçerinin dıştan görünmemesi için etrafına çevrilen dış etekliğin (zokak) önünde bir de kapısı bulunurdu. Sokaklu Çadır, Perdeli Çadır: İpler ve bezlerden meydana gelen perdeli çadır, sefer sırasında sancakbeyinin barınağı görevini yapardı. Aynı şekilde abrizli çadırlara da rastlanmaktadır. Abris terimi Farsça olup, kuyudan su çekmeye yarayan kovayı ifade etmektedir. Abrisli çadır teriminden muhtemelen, kısa bir temizlik yapılabilecek perdeli çadırı anlamak mümkündür. Çadır-ı Hazine: Hazine çadırı, sancakbeyinin sefer sırasında savaş hazinelerini muhafaza ettiği çadırıdır. Kurba Çadır, Hamam Çadırı: Kurba ismi verilen çadır aynı zamanda hamam olarak kullanılmakta idi. Hastahane Çadırı: İçerisi değişik bölmelere ayrılmış, hastalara mahsus çadırlardır. Kılar Çadırı, Çadır-ı Kilar: Bu çadır, sefer sırasında yiyecek stoklarının saklanması için kullanılmaktadır. Çadır-ı Saraçhane: Bu çadır da, eyer ve deri işlerinin yapıldığı çadırıdır. Çadır-ı Matbah, Mutfak Çadırı. Çile Çadırı, Ceza Çadırı: Cezalı askerler için kullanılan hapisane ve çile çadırlarıdır. Muhtelif Sınıf Asker Çadırları: Kapıkulu denilen piyade ve benzeri meslek sınıfı askerlerinin yatmaları ve dinlenmeleri için kullanılan hemen hemen birbirinin aynı yapıda olan çadırlardır. Süvari askerlerine mahsus ve içeride kılıç, mızrak, gibi silahları ile koşum takımlarını muhafaza edebilecekleri bölmeler bulunur. Bu çadırlara ilave olarak şunlar sıralanabilir. "Kapalı Memşa" (Hela Çadırı) "Tepeli Memşa" (Kapalı Memşa) "Tenteli Memşa" "Tepeli Çeşme Çadırı" "Açık Çeşme Çadırı" "Kubbe Çadırı" "İbadet Çadırı" "Gizli Görüşme Çadırı". Ayrıntılı bilgi için bkz. Taciser Onuk, *Osmanlı Çadır Sanatı*, Kültür Bakanlığı Yay, Ankara 1998.

vesilesi sayarak almak veya vermek) hünkâr çadırı mehterbaşı da alaya katılıp sekizer kat mehterhane ile geçerler. Bu çadırcıbaşıya (...) üç adet esnaf yamaktır, (...) dükkândır ve toplam (...) askerdir.

## **Yirmi Sekizinci Bölüm [Kürkçüler Esnafı]**

### ***Kürkçüler Esnafı***

Dükkân cümle 500, neferât cümle 1000, bunlar da iğne ile kâr ettiklerinden eski pırleri İdris Peygamber'dir, ama ilk defa kürk giymeyi avlanmak için Huşeng Şah her hayvanın postunu giyip dağlarda o hayvan şeklinde gezip hayvanları o yolla avlardı. Başkaları da görerek post giyip safa etmeye başladılar.

Hız. Peygamber zamanında kürkçülerin piri Âmirî oğlu Amr'dır. Selmân-ı Pak belini bağladı, nurlu kabri (...) (...)’dir ki on dördüncü (596) pirdir. Bu kürkçü Esnafıyla tabakların bir acayip savaşı olup sonunda padişah ve ileri gelenler kürk giymek zorunda olduğundan bu esnaf önce gidip başka mehterhane ile geçmek ferman olundu.

Bunlar tahtirevanlar ve seyishaneler üzere dükkânların nice yüz bin kuruşluk samur, vaşak, zerdava, sansar, sincap, samur paçası, samur kafası, kakum, ördek boğazı, kuğu boğazı, saka kuşu boğazı, tilki boğazı, nâfesi, cılkavası, beyaz Moskov tilkisi, zakan, kebûtî, kuzu bağanası, düşüt bağana kürkleriyle dükkânlarını süsleyerek geçerler. Sonra Mahmudpaşa Çarşısı’nda Rum kürkçüleri başka büyük bir alay olup nice yüz kürkleri ters giyip başlarında ayı postlarında acebe külahlar ve çakşırları bütün posttan ve nice yüzü baştan başa kaplan, pars, arslan ve kurt postlu ve başlarında samur kalpak taçlar ve ellerinde kosdaniçe ve harbeler ile atlarının bütün koşumları hayvan derilerine müstağrak olup geçerler.

Bir fırkası da yine hayvan derilerine sarılmış yaban adamları yapmışlar ki Allah korusun gören adamların ödleri patlar. Her bir yaban adamları beşer, altışar pranka zincirler ile bağlayıp her birini beşer altışar adam zorlayarak çekerken yaban adamları seyirci adamların üstüne saldırınca o acayip yüzler korkusundan halk içre bir hây-hû kopar kim anlatılmaz. Nice yüz tür dev ve peri suretleri yapıp ayakları havada başı tepe taklak ama yine zeminde iki ayağıyla yürüyüp halk üzere saldırırlar. Nice acayip şekilli cinler yaparlar ki bu alayı görmeyen adam gördüğünde akli perişan olur. Nice yüz arslan, kaplan, pars ve ayı postlarına adamlar girip dört ayak üzere giderken halka yan yan bakıp zincirler

ile geçerken bazı adamlar üzere saldırıp zincir çekenler ellerindeki deynekler ile vurup zaptederler.

Bir esnaf da ayı, domuz, kurt, sığın ve karaca derilerine adamlar girip zincirsiz apul apul giderken geriden bir alay alaca zağarlar, tazılar ve köpekler ile bu kadar avcılar ellerinde harbe ve navorta silahlar ile domuz, ayı ve kurtlar içine girip birbirlerine saldırıp bir av faslı ederek hünkâr önünden geçerler.

### ***Samur Kalpakçuları Esnafı***

Dükân 80, neferât 105, pirleri belli olmayıp Cengizogulları tacıdır. Bunlar da dükkânlarını samur kalpaklar ile süsleyip nice tane samurların içlerini pamuk ile doldurup bir köşede ipler ile çekip hareket ettirip bu tarz ile geçip giderler. [193b]

### ***Samur Bezirganı Esnafı***

Neferât 1000, bunlar cümle Rumeli’nde Serfiçe, Filorina, Liista ve Gölakesri şehirlerinde oturur bir alay dinsiz ve pirsiz Rumlardır. Her sene Moskov diyarından samur, sincap ve başka kürk getirir zengin bezirganlardır. Bütün samurların tersin giyip seyishane ve atların da baştan başa samur ve balık dişi (597) dedikleri sülün dişleriyle seyishaneleri ve tahtirevanlarını süsleyip geçerler.

### ***Kuş ve Başka Hayvan Avcıları Esnafı***

Neferât 200, bunlar kürkçü avcılarıdır, ellerinde ferman ile muaf ve müsellemlerdir ki akırcıbaşı, doğancıbaşı, şahıncıbaşı, atmacacıbaşı, bostancı ve Yeniçeri Ocağı tazıcıbaşılı ve İstiranca’da avcı odaları yenierisi de bu kürkçülerin avcılarına müdahale edemezler. İstanbul’un dört tarafında ekmece göllerinde ve Terkoz’da kuğu, saka kuşu, yeşilbaş Ördek ve alaca ördek vurup boğazlarını kürkübaşıya kanatlarını okubaşıya verirler. Bunlar da avlarıyla geçerler.

### ***Parsıbaşı Esnafı***

Ağa 1, işyeri Arslanhane’dedir. Neferâtları 55, bunlar da kürkçübaşı pars, vaşak postu sahibi olmağıla padişahın bütün parslarını altın ve gümüş zincirler ile çekerek baştan başa çullar ile ellerinde asalar ile “Alamadı parsım, göremedi parsım” deyip geçerler.

### ***Arslancılar Kethüdası Esnafı***

Pirleri Hz. Esedullahi’l-gâlib, Ebû Tâlib oğlu Hz. Ali’dir ki bütün yırtıcı hayvanlar Aliyyü Veli’nin ayağı tozuna yüzler sürerler idi. Padişah fermanıyla arslancıbaşı arslan,



kaplanlarıyla kasapbaşının mandıra çobanları samsonları alayında gitmek ferman olunup kürkçübaşı arslan, kaplan ve pars postlarını tabakladığı için arslancıbaşı kethüdası kürkçübaşı alayında alay etmek padişah fermanı olup elli adet arslancı Yezidi arslan, kaplan ve pelenkleri, ayı, kurt, andık ve sırtlanları zincirler ile sürüyüp çekerek her biri ejderha gibi adamlara saldırarak geçerler. Bundan sonra bütün kürkçülerin Rum ve Müslüman dilberleri serapa şıptırma mirzayı kalpaklar giyip hepsi silahlı olup avcıbaşı, parsçbaşı, arslancıbaşı kethüdası ve kürkçübaşı muhteşem elbiselerini giyip üzengi üzengiye, yular yulara birlikte gidip ardı sıra dilberânları ve sekizer kat mehterhane ile şenlikler ederek geçerler, ama bu kürkçü Esnafı savaş ve barışta Osmanlı'ya gayet gerekli esnaftır.

Bunlara yamak esnaf altı adettir, (...) (...) dükkândır ve (...) silahlı askerdir.

## Yirmi Dokuzuncu Bölüm [Debbağlar Esnafı]

### *Ahiler<sup>250</sup> Yani Debbağlar<sup>251</sup> Esnafı*

İstanbul'un dört mevleviyet yerinde 12 yerde debbağ işyerleri vardır ki her birinde Ahî Evranî evren gibi yiğitleri var ki insan ejderhalarıdır. Bunların içine kanlı ve hırsız girse asla hâkime vermezler, ama o kanlı onların elinden kurtulamaz, ona köpek pisliği ezme işi verip elbette tövbe edip temizlenir ve bir iş sahibi olur.

Bütün debbağ işyerleri 700'dür, neferât cümle 3000, kâmil pirleri Peygamberimiz huzurunda Zeyd-i Hindî'dir. Selmân-ı Pâk'in kemer (598) bağladıklarından onuncu pirdir. Cafer Sadık'ın Fütüvvetnâme-i Kebîr'inde yazılıdır, kabri (...) (...)’dir, ama Anadolu

<sup>250</sup> Ahî kelimesi Arapça bir kelimedir ve kardeşim anlamına gelir. Fakat Ahî kelimesi, Arapça Ahî kelimesinden değil; Türkçe eli açık, cömert, yiğit anlamına gelen "akı" kelimesinden geldiği tezi ile birincilerden ayrılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz.; Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahîlik*, Ankara, 1998.

<sup>251</sup> Selçuklulardan beri gelişmiş olduğu bilinen deri sanayii de önemli bir yere sahipti. Deri terbiyesi işine debbağat, bu işi yapan esnafa da debbağ denirdi. Hemen her şehirde debbağhane denilen ve deri işlemeciliği ile buna bağlı üretimin yapıldığı sokaklar ve semtler vardı ki, bugün de çoğunlukla tabakhane adıyla anılan bu semtlerin asıl isimleri debbağhanedir. İstanbul, Edirne, Kayseri, Ankara, Bursa, Konya gibi şehirler, bu konuda önceliğe sahiptiler. Osmanlı salhaneleri ve kasap dükkanlarında kesilen hayvanların derilerinin debbağ esnafına satılması gerekiyordu. Devlet, kullanılacak deri bulmakta sıkıntı çekilmesini önlemek üzere zaman zaman deri ihracı yasakları koyuyordu. XIX. yüzyılda bu yasaklar kaldırıldıktan sonra, deri fabrikasının ihtiyacını karşılama taahhüdünde bulunan debbağ esnafı ham derilerin daha yüksek fiyat veren yabancı tüccar tarafından satın alınması dolayısıyla müşkül durumda kalmıştı. Bkz.; Saydam, *a.g.e.*, s.345.; Zeki Tekin, "İstanbul Debbağ-haneleri", *OTAM*, Sayı 8., Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1997, s.359-364.; Kütükoğlu, *a.g.e.*, s.637.; Bilgi için bkz., Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, s.496.

insanı arasında debbağlara Ahiler derler. Yani Kayseri'den çıkan Ahî Evran<sup>252</sup> ile meşhur olmuştur. O ise Selçuklular zamanında bir ulu sultan imiş, çok menkıbeleri vardır.

Bunlardan biri Kayseri'de otururken padişaha gamz edip “Ahî Baba<sup>253</sup> öşür vermez” derler.

Adamlar ve hâcibler tayin edip Ahî Baba'yı dükkânında bulup bağlarken hemen dükkânın içinden bir evren çıkıp hâciblerin birkaçını parçalarken Ahî Baba zalimler elinden kurtulup Evren ile beraber Selçuklu önüne gelip padişahın aklı gidip,

“Korkma beğim bu evren benim dünya ve âhiret amelim ve karmdaşımıdır” diye ölen hâciblerini gömmesini rica eder.

Ricası can ve baş üzere kabul olup hâcibleri defneder. Onun için Ahî Evran derler. Sonra Kayseri'den göçtü. Hâlâ Anadolu'da bizim Kaya Sultan hâssı Denizli şehrinin bağlan [194a] arasında büyük bir türbede gömülüdür.

Onun için Anadolu debbağları pirimiz Ahî Evran'dır derler, ama doğrusu Peygamberimiz huzurunda pir olan Zeyd-i Hindî'dir, ama bu debbağlar bahadır zorba kavim olduğundan (...) adet esnaf bunlara bakarlar, her hangi zamanda olsa elbette serçeşmelerine Ahî Baba derler. Merhum Melek Ahmed Paşa efendimizin 1006 [1597-98] tarihinde vezirlikten azline bunlar sebep olmuştur. Gerçekten zorba insafsız bir esnaftırlar.

Bunların hepsi bir yere toplansa padişahları tahttan indirip çıkarmaya güçleri yeter. Bunlar bu ordu alayına toplanıp nice bin güçlü kuvvetli yalın ayak başı kabak debbağ teknesinde kirdimandan çıkmış eli ayağı löklerden kırmızı kırmızı ve kiminin sahtiyân mazısından kolları, tırnakları ve parmakları siyah siyah olmuş gönlü yaralı işleri şer'ile pak Kur'an-ı Kerîm ciltleri olacak nice bin rengârenk sahtiyân hırkalar, feraceler, muvahhidîler, gece külahı ve meşinden değerli elbiseler, meşin sarıklar, sahtiyândan güzler ve topuzlar ile “Aşa aşâ” diye bağırarak geçerler.

Bir fırkaları da tahtırevan ve arabalar üzere dükkânlarını hevâyî, gök rengi, şeftali gülü, kırmızı, sarı ve neftî renk sahtiyânlar ile süsleyip geçerler. Bir bölüğü de arabalar üzere tekneler içre keçi derilerini kirdiman edip ökçe vurarak “Yâ Hay” ismiyle geçerler.

Bir zümresi “Pak ederiz, paklarız, pak ederiz” diye geçip giderler.

<sup>252</sup> Ahî Evren 1206 yılında, Evhadüddin-i Kirmanî, Muhyiddin-i Arabî, Mecdüddin İshak ile birlikte Anadolu'ya gelmiş ve 1207 yılında Kayseri şehrine yerleşmiştir. Burada bir Debbağ-Hane kurarak debbağlık yapmıştır. Böylece Anadolu'da bu meslekle uğraşanların piri sayılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz.; Mikail Bayram, *Ahî Evran ve Ahî Teşkilatının Kuruluşu*, Konya, 1991.

<sup>253</sup> Ahî Baba: Ustalar meclisine başkanlık eden kimse. Yusuf Ekinci, *Ahîlik*, Ankara, 1991, s.87-88.

Bu Esnafın bir övünçleri de odur ki bir yeşil sarık üzere bir eski deriden bayrakları vardır tâ Dahhâk-i Mârî'yi öldüren Demirci (599) Gave'nin önündeki sahtiyan kuşaktır ki onu bayrak edip “Dahhâk üzere yürüyüp Dahhâk'ı öldürdü, o meşin bayrak budur” diye övünürler ama iyi saklayıp büyük alay ile geçerler.

### ***Sağricılar<sup>254</sup> Esnafı***

Unkapanı'nda dükkânları 12, neferât 100 adet kavimdir. Eskiden beri debbağlara yamak olagelmışlerdir. Bu ordu alayında kılıççıbaşuya yamak olup onların alayında zikri geçmiştir. Bunlar da üstadlardır.

### ***Güdericiler<sup>255</sup> Esnafı***

İşyeri 80, neferât 300, pirleri (...) (...) (...) bunların işyerleri Hocapaşa semtinde hepsi Yahudi'dir. Seyishane üzere güderi yaparak geçerler.

### ***Tirşeciler<sup>256</sup> Esnafı***

İşyeri 26, neferât 105, pirleri (...) (...) seyishaneler üzere dükkânlarını ve kendi elbiselerini renk renk tirşeler ile Süsleyip geçerler.

---

<sup>254</sup> Sağrı: Hayvanın özellikle atın beliyle kuyruğu arasındaki dolgun yuvarlak kısım; bu kısımdan çıkan deri. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.2635.

<sup>255</sup> Güderi: Dağ keçisi, koyun, kuzu ve özellikle geyik derilerinin yağla sepilenecek suretiyle elde edilen makbul deri. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.1105.

<sup>256</sup> Tirşe: Üzerine yazı yazılmak üzere özel şekilde hazırlanmış deri, parşömen, ak deri. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.3173.

### ***Keçeciler<sup>257</sup> Esnafı***

İşyeri 400, neferât 1005, pirleri Ebû Said Tarî'dir, Selmân-ı Pâk'ın kuşak bağladığı 15. pirdir. Nurlu mezarı Kerbelâ'dadır. İmam Hüseyin ile şehit olmuştur. Çok Yezidî öldürdüğü için Acem diyarında Ebû Saidü't-Tarî mezarı için diye yemin ederler. Mu'tezile ve Şii ziyaret yeridir. Bu keçeciler tahtirevanlar üzere keçe teperek ve yapağı atarak çeşit çeşit keçe külah, keçe giyecekler ile geçerler.

### ***Tülbent Börkçüleri Esnafı***

Atpazarı'nda dükkân 40, neferât 100, bunların da piri Ebû Said Tarî'dir. Bunlar da arabalar üzere türlü kırmızı keçeden tülbent börkleri ve keçeden tek parça Manisa yağmurlukları yapıp mallarını sergileyerek geçerler.

### ***Yeniçeri Keçecileri Esnafı***

Dükkân 10, neferât 60, pirleri yine Ebû Said Tarî'dir. Dükkânları Yeniodalar'da Orta Cami yanındadır. Bunlar da seyishaneler üzere dükkânlarını yeniçeri keçeleri ve Üsküfleriyle süsleyip yeniçeriler gibi silahlı giderler.

### ***Mutağçılar<sup>258</sup> Esnafı***

Dükkân 300, neferât 1000, pirleri gazzâzlar piri Hz. Cafer-i Tayyâr'dır ki Selmân kemer bağlamıştır. Bunlar da bütün dükkânlarını çeşit çeşit at çulları, torba, kolan, püştüvan ve başka sanatlî eşyaları sıırıklar üzere süsleyip sıırıklarda dolaplar çevirip yapağı

---

<sup>257</sup> Keçenin insanoğlu tarafından ilk kez nerede ve nasıl yapıldığı ve kullanıldığı hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz. Birçok bilim adamı ve araştırmacı tekstil konusunda yaptıkları çalışmalarda, keçenin tekstilin ilk örneği olduğu konusunda, genellikle iklim özellikleri nedeniyle Orta Asya'da ilk kez üretilmiş üretilmiş olması lazım geldiğinde birleşmektedirler. Besim Atalay, Türk Halıcılığı ve Uşak Halıları adlı eserinde keçenin bulunuşuna ilişkin şu görüşleri ileri sürmektedir: "Halı nasıl başlamıştır? Orta Asya'nın geniş otlaklarında bol bol yetişen koyunların bu yolda büyük etkileri dokunmuştur. Her nasılsa ilk baharda yünleri kırılmayan koyunların, az yaşlık yerlerde yatınca yünlerin birbirine geçerek kalıp haline geldiği görülür. Bunu gören ilk çobanlar yünü ıslatarak dürmeye, sıkıştırmaya başlamışlar ve böylelikle keçe elde etmişler. Yünü aşı toprağıyla veya başka bir maddeyle boyayarak renkli keçeler yapmışlardır. Renkli keçeler bugün bile üretilmektedir. Keçeden sonra çul dokunmaya başlamıştır... "Yaptığımız kaynak araştırmalarında en eski keçe sözcüğüne ve keçenin kullanıldığı M. Ö. 1200-1100 yıllarında yapılan Troya Savaşları'nı konu alan Anadolu Homeros'un İliada adlı eserinin 10. bölümünde rastlıyoruz. "Odysseus öküz derisinden bir tolga geçirdi başına, Kayışlarla iyicene gerilmişti tolganın içi, Dışında bir yaban domuzunun ak dişleri, Çepeçevre, sık sık, ustaca dizilmişti, Dibine de keçe döşenmişti." Kaşgarlı Mahmut ölümsüz eseri Divan-i Lugat-it Türk'de Oğuzca olarak keçe sözcüğüne ( kivist, küvüz, kidhiz, kiyiz) yer vermiştir. Birçok Çin yazılı kaynaklarda da Türklerin keçeyi bol miktarda ürettiği ve kullandığı yazılmaktadır. Anadolu'nun bu eski el sanatı, Anadolu'nun Türklerin eline geçmesinden sonra da Türklerce ata sanatı olarak Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinde devam ettirildiği ve ahilik teşkilatı ile diğer sanatlarda olduğu gibi birtakım kurallara bağlandığı, devlet tarafından korunduğu, yörelere göre kendilerine özgü birtakım örf ve adetler edildiğini görmekteyiz. Keçeci esnafı son peştamal kuşanma töreni 1932 yılında yaptı. Törene katılan keçeci esnafı ustalarının tümünün yasaya aykırı davrandıkları için tutuklanması törenlerin bir daha yapılmamasına neden olmuştur. Bilgi için bkz., Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, s.496.

<sup>258</sup> Mutağ: Ziyaret veya ibadet maksadıyla etrafında dönülen yer. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.2156.

atarak geçerler. Bunlar debbağdan yapağı almaya muhtaç olduklarından mutafalara yamak olunmuştur. Seferlerde makbul fırkadır.

### ***Mutaf Tacirleri Esnafı***

Dükkân 50, neferât 80, pirleri Ubeydî-i Hazrecî oğlu Sa'd'dır. Selmân belini bağladı, kabri Zal şehrendendir. Bunlar mutaf gibi tenhâ yerlerde işyerlerinde işlemezler, çarşı içinde dükkânlarında mutaf âletleri satıp giderler. [194b]

### ***Debbağ Tacirleri Esnafı***

Dükkân 50, neferât 100, pirleri (...) bunlar debbağ gibi değildir. Çarşılar içre çeşit çeşit işlenilmiş sahtiyaları seyishaneler üzere donatıp geçerler. (600)

### ***Parça Tacirleri Esnafı***

Dükkân 10, nefer 15, pirleri (...) bunlar Mercan Çarşısı'nda gön, meşin ve sahtiyân parçacıkları satar fukaralardır. Bunlar da alayda giderler.

Bu yukarıda debbağlara yamak olan bütün esnafbaşılar yine gönden ve meşinden rengârenk külâhlar ve esvaplar giyip geçerek ardları sıra debbağların ser-çeşmesi Ahî Baba bütün seçkin askeriyle silahlı sekizer kat mehterhane ile geçerler.

Bu esnafa yamak bütün dükkân (...), esnaf 11 ve toplam asker (...) dir.

## **Otuzuncu Bölüm [Saraçlar Esnafı]**

### ***Aziz ve makbul saraçlar<sup>259</sup> Esnafı***

Dükkân cümle 1084 [1673], neferât cümle 5000, pirleri Ebünnasr Hatem-i Bağdadî'dir. Selmân-ı Pâk'in otuz ikinci kuşak bağladığı pirdir, kabri Bağdad çevresindedir. Bütün saraçların silsilesi ona çıkar ulu sultandır. Bu saraçlar Esnafı İslâm ordusunda gayet lâzım olduğundan diğer sanat ehlinin önüne geçirildi. Bunlar, arabalar üzere, tahtirevanlar ve seyishaneler üzere telâtin çizmeli cüzdanlar ve işlenmiş gümüş

<sup>259</sup> Debbağlar tarafından terbiye edilen derilerden bir kısmı ayakkabı, çizme vs.imalinde, bir kısmı da at takımları, araba koşumları gibi saraçlar tarafından yapılan eşyalarda kullanılıyordu. Diğer zanaat kolları gibi saraçlık da XVIII. yüzyılda zaafa uğramaya başlamış olmakla beraber, Tanzimat'a kadar saraçlara ait eşya yapımı bu esnafın tekelinde kalmıştır. XIX. yüzyılda debbağlıkta başgösteren çöküntü, saraçları da etkilemiş olup, saraçlar ancak XIX. yüzyılın ikinci yarısında toparlanmaya çalıştılsa da pek başarılı olamadılar. Bkz. Çağatay Uluçay, "İstanbul Saraçhanesi", *Tarih Dergisi*, 3 no, 5/6 (1951-52)

koşumlar rahtlar, parlak mataralar, kadife eğerler ve çeşitli değerli saraç işleriyle dükkânlarını süsleyip işleyerek bütün saraç tazeleriyle silahlı geçerler.

### ***Kaltakçılar<sup>260</sup> Esnafı***

Dükkân 100, neferât 300, pirleri (...) (...) (...) bunlar dükkânlarında deve hamıyla sarılmış Şam-varî kaltaklar ile süsleyip geçerler.

### ***Tirkeşçiler (Ok Atıcılar) Esnafı***

Dükkân 30, neferât 60, pirleri eskiden Cengizoğullarından Tohtamış Bay'dır. Sonra Hz. Hamza Peygamberimizin amcası olduğundan kemerini Peygamberimiz kuşatıp sadak taşıyanlara pir oldu, kabri Medine'nin kuzeyinde Uhud Dağı altındadır. Bu tirkeşçiler de hüner sergileyerek geçerler.

### ***Gedeleşçiler<sup>261</sup> Esnafı***

Dükkân 7, nefer 13, pirleri (...). Hz. Hamza kemer bağlamıştır, kabri Antep şehrinde. Bunlar da gedeleç yaparak geçerler.

### ***Arnavut Capçılar Esnafı***

Dükkân 10, neferât 30, bu da gedeleç gibi bir tuhaf silahtır, ama yine ok ve yay yoludur. Edirnekapı'da Arnavutlar işler. Bunlar da silahlı Arnavut eşkâlleriyle geçerler.

### ***Tegelticiler Esnafı***

Dükkân 49, neferât 105, pirleri (...) (...), bunlar seyishane üzere dükkânlarını sırmalı kadife teğelti, çizgi ve eğirmeler ile süsleyip geçerler.

### ***Saraç Meşikçileri Esnafı***

Dükkân 50, neferât 105, pirleri (...) (...), dükkânları arabalar üzere çeşitli su meşikleri, kırbarları ve musluklar ile süsleyip alay ile geçerler. (601)

### ***Debeciler<sup>262</sup> Esnafı***

Dükkân 40, neferât 105, pirleri (...) (...), bunlar da dükkânlarını çeşitli debbe (yağ kabı), bodoç, yağbar ve deve hamından yağdânlar ile süsleyip geçerler.

<sup>260</sup> Kaltak: Kustunsuz eyer, çıplak eyer. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.1539.

<sup>261</sup> Gedeleş: ok ve yay çantası. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.1021.

<sup>262</sup> Debbe/Debe: Yağ ve bal gibi şeyleri taşımak üzere kullanılan, kulplu karınlıdibi yuvarlak, ağzı dar ve kapaklı kap, bir nevi bakraç *Kubbealtı Lugatı*, I, s.643.

### ***Sofracılar Esnafı***

Dükkân 50, neferât 300, pirleri (...) (...) (...), bunlar çeşitli telâfinden sumat, sofrâ, mum sofraları ve nice eşyalar yapıp seyishaneler üzere geçerler.

### ***Yularcılar Esnafı***

Dükkân 40, neferât 100, pirleri (...) (...), bunlar başka bir fırkadır, zira saraçlar zümresinde herkes bir iş ile geçer. Bunlar tavla yularlarıyla geçerler.

### ***Sepet Sandıkçıları Esnafı***

Dükkân 305, neferât 105, pirleri (...) (...) (...), bunlar da dükkânlarını çeşit çeşit ayaklı sandıklar ve sepet sandıklar ile süsleyip kendiler silahlı geçerler.

### ***Kamçıcılar Esnafı***

Dükkân 12, neferât 25, pirleri belli değildir. Çeşit çeşit sümbüle, örme, çatal, saka kamçıları ve Tatar şındak-larıyla dükkânlarını süsleyip geçerler.

### ***Palan-dûzân<sup>263</sup> Yani Semerciler Esnafı***

Dükkân 500, neferât 1005, pirleri Yusuf Perendî'dir. Ebû Zer-i Gıfarî hazretleri, Hz. Ali huzurunda kemerini bağlayıp semercilere pir oldu, Kerbelâ çölünde İmam Hüseyin ile şehit olup orada gömülüdür. Bunlar çeşit çeşit semerleri arabalar üzere yükleyip ve nice hurda semerleri eşek sıpası ve koduğu, cinceve köçeği ve keçepler üzere gönlü ve meşinli palanlar ve semerler edip mallarını sergilerler ama İslâm ordusunda semerciler, nalbantlar, aşçılar, berberler ve bozacılar kadar makbul meslek ehli yoktur, büyük kâr edip hepsi silahlı geçip giderler.

Yukarıda yazılan bütün saraçbaşı yamakları alayı tamam olup saraçbaşının netice seçkin askerlerinden şeyhleri, kethüdalrı, yardımcıları, pîşkademleri, çavuşları, dellâlları ve işyeri bekçileri hepsi iki yüzdür. [195a] Zira işyerleri kale gibi dört kapılı, ortası yüksek camili, havuz ve şadırvanlı büyük işyeridir. Arap ve Acem'de böyle güzel saraçhane olmazdır. 859 [1455] tarihinde Karaman'da Sultan Mehmed Han yapısı ve evkafıdır. Bu işyeri bekçilerinden sonra saraçbaşı küheylân at üzere muhteşem giysisiyle telâtin sırma işleme sancak ve bayrakları, cebe ve cevşene gömülmüş güzel saraç hizmetçileriyle geçerler. Bütün esnafı (...), cümle dükkânları (...) ve toplam (...) askerdir.

---

<sup>263</sup> Palandûz: Semer diken kimse, palancı, semerci. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.2449.; Bilgi için bkz., Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, s.496.

## Otuz Birinci Bölüm [Ayakkabı Dikicileri Esnafı]

### *Pabuççu, Yani Ayakkabı Dikicileri Esnafı*

İşyerleri 3.400, neferât toplam 4.000 Mercan Çarşısı'nda 7 bekârthane vardır. 8.000 silahlı pabuççu bekârı oradadır. Başka odabaşları ve hâkimleri vardır. Onlara hâkim hükmedememek için ellerinde Süleyman Han'dan fermanları vardır. Suçlularını bir gece (602) kendileri katledip el ayak çekildikten sonra işyerleri ortasında yatan Kümsek Dede'ye gömerler, gerçi eşkıyalardır ama bir hâkime mağlup olmazlar.

### **Münasip Hikâye**

Hatta bir kere yeniçeri kavmi divanda çorba içmeyip tasları ayaklarıyla ezince Süleyman Han gazâplanıp,

“Edepleriyle olsunlar, yohsa vallahi hepsini pabuççu bekârlarına kırdırırım” diye yemin edince derhâl dikici bekârları bu hâli duyup dört mevleviyet yerden 40.000 eli muştalı, arkalan putalı, belleri şedd peştemalli ve silahlı güçlü kuvvetli yiğit pabuççu bekârları Bâb-ı Hümayûn önünde “Allah Allah” sesini göklere yükseltirler. Bu vaveyla sesi saadetli padişahın kulağına ulaşınca,

“Nedir bu sît ü sada?” diye sorar.

Derhâl bu Esnafın kemerbaşları, serkellebaşları ve odabaşları padişah huzuruna varıp,

“Padişahım biz kırk, elli bin silahlı falahsız fellâh kullarınızız. Kelâm-ı dürer-bârınızdan sâdır olup bir kavme sizi bekârlara kırdırım buyurmuşuz, biz dahi can u baş ile edâ-yı hizmet etmeğe geldik, ferman padişahımındır” diye yer öperler.

Süleyman Han safasından Süleyman-ı zaman olup,

“Kam levendânlarınız huzuruma gelsin” deyince deniz gibi bağı açık, korkusuz silahlı, eli muştalı pak asker Allah Allah sadâsıyla padişah huzuruna gelince bütün yeniçeriler karınca ve sinek gibi herkes bir köşede sinidip tavize başlarlar. Padişah,

“Dilen benden ne dilersiz” der, onlar,

“Padişahım dört ricamız vardır:

İlk ricamız odur kim yüce ataların zamanlarında ocağımıza devşirmeden gelme yarar köleler verip okutup yazdırıp tam bilgi sahibi edip bizden kapıya çıkıp yeniçeri ağası



huzurunda bir sille ile geçip yeniçeri olurdu. Sonra bunların ocağında yetişip büyüyen oğlanlar eşkıya olur diye ocağımıza devşirme oğlanı verilmez oldu, onu rica ederiz ki yine ocağımıza devşirme oğlanı verilip bizden yeniçeri olalar.

İkinci ricamız odur ki bir pabucu bir günde gücile çıkarıp ancak on akçe eder, beş akçesi masrafına, beş akçesi emek bahâ kalır, bizim yaptıklarımız Bedesten’de bin akçe hesabıyla satıla.

Üçüncü ricamız, hâkim tarafından bizi kimse yollarda arzımızı yere atmaya. Biz suçlularımızın, şer’ile yol yordamımızla haklarından gelelim.

Dördüncü ricamız, eski kanun üzere devşirme ağası alayıyla bizim alayımız da gidip bizler de başka mehterhane ile Ordu-yı hümayûn alayı edelim” diye bütün ettikleri ricaları Süleyman Han yanında kabul görüp ellerine ferman verilip,

“Varın herkes yine işiniz gücünüzde olun, gene lâzım oldukça hazırlıklı olun” diye izin verilir. Hepsi bekârhanelerine gider.

Beri tarafta çorba içmeyen yeniçeriler çorba taslarını bile içip süpüreyazdılar. İstanbul içre pabuççu bekârı [195b] işli ve savaşçı yiğitlerdir.

Hepsi yalın ayak başı kabak silahlı olup tahtirevanlar üzere dükkânlarını çeşit çeşit kütane, zergerdân, miyâne, merdâne, zenâne, lorta, rüzgâr ölüsü, saray, kurtağzı, tilleli, kubadî, serhadli ve yaşmaklar ile dükkânlarını süsleyip, pabuç içinde bir pabuç, çizme içinde bir çizme, dört pabuç taban tabana bir yerde, beş paşmak bir yerde, adam boyu içine iki adam sığar çizmeleri ve başka eşyaları dükkânlarında sergileyerek silahlı ellerinde tunç, cam, billur ve çimşir muştalar ile geçerler. “Dikiciler, siniciler, çekiciler, çekişçiler bekârlarız” diye bağırarak geçerler. Sanki ecinne askerleridir, Allah bizi korusun. Her biri birer âdem ejderhası, yetmiş taştan geçme zehirlerdir. Pirleri Muhammed Ekber-i Yemeni oğlu Reşâd’dır. 120 sene yaşamıştır. Kabri Cezayir denizindedir.

### *Devşirme Gulamları Taifesinin<sup>264</sup> Vasıfları*

Yedi senede bir Yeniçeri Ocağı'ndan yayabaşı cemaatlerinden bir çorbacı Rumeli diyarına beş altı yüz neferâtlarıyla çıkıp her köy ve kasabalarda güzel, yarar ve güçlü Bulgar, Arnavut, Sırp ve Rum çocuklarından yedi sekiz bin devşirme oğlanı toplamak, Orhan Gazi kanunu ve Hacı Bektaş-ı Veli talimi gereğidir.

Bu kadar bin çocukları toplayıp Üsküp şehrinde hepsine kırmızı abadan omuzu yırtmaçlı muvahhidî aba ve başına kırmızı keçeden Karagöz gölge oyunu külahı gibi külahlar ile İstanbul'a gelip hepsini birer ocağa defter ile dağıtıp her ocakta ve hanelerde ilim öğretilip sonra Türk üstüne yarımşar akçe ve yarım çuka yıllık ile acemi oğlanları yazıp güzideleri (seçkinleri) tophane, cephe ve bostancı ocağına verilir, zira ağır padişah hizmetleridir. Daha sonra bu ordu alayında devşirme çorbacısı bunları toplayıp gece külahı şekilleriyle pabuççu bekârları alayında geçerler. Sonra bekârbaşı ve devşirme ağası üzengi üzengiye olup sekizer kat mehterhane ile geçerler. Bu topluluk iki esnaftır, 3.400 dükkândır ve devşirme gulamlarıyla bekârlar toplam 4.007 askerdir.

## **Otuz İkinci Bölüm [Çizme, Mest, Terlik Vesair Dikiciler]**

### *Paşmakçı Kavaflar<sup>265</sup> Esnaftı*

Dükkân 1000, neferât 1004, bunlar dört mevleviyet yerde dikilmiş pabuç, çizme, paşmak, postal, yemem, Çerkez fillârı, renk renk pabuçlar, tomaklar, içedikler ve terlikler satar pak ve pâkize kavaflardır. Bunlar seyishaneler üzere dükkânlarını donatıp (604) dellâlları tablalar içre kütane, zergerdân, zenâne ve lorta pabuçlar ile tablaları donatıp “Pabucum rüzgâr ölüsü, üç yüz kırk, beş yüz elli ve bin beş yüz” diye seslenirler, kavaflarca bilinen bir hesaptır ki müşteri bu ilimden haberli değildir, ama hilaf etmeyip aldığı pabuç mestlere hesapları üzere rakam edip sattıkta “Şiresi budur, mümin karındaş.

<sup>264</sup> Büyük Selçuklu Devletinde ordunun insan unsurunun başında “saray gulâmları” gelmektedir. Sarayı ve hükümdarı korumakla görevli olan bu birliğe Karahanlılarda “saray muhafızları”, Büyük Selçuklularda “saray gulâmları” adı verilmektedir. Türkiye Selçuklu Devletinde ise “müfred, gulâm, mülâzımân-ı yatak” isimleriyle adlandırılan bu birliğe, Memlûk Devletinde ve bazı İslâm devletlerinde “memlûk”, Osmanlı Devletinde “kapıkulu” veya “yeniçeri” denmektedir. M. A. Köymen, *Alp Arslan ve Zamani*, Ankara, 1983, s.223 vd.; Nizamü'l-Mülk, *Siyâset-Nâme*, Çev. M. Altay Köymen, İstanbul, 1990, s.134.; David Ayalon, *Memlûk Devletinde Kölelik Servisi*, çev. Samira Kortantamer, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, IV (1989); Süleyman Kızıltoprak, “Memlûk Sistemi”, *Türkler*, VI, Ankara, 2000.; Pakalın, *a.g.e.*, I, s.679.; Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, I, s.5 vd.

<sup>265</sup> Kavaf: Düşük nitelikli hazır ayakkabı yapan ve satan kimse. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.1608.

Alimallah şehidallah” diye vardığı Kabe’ye yemin edip her pabuç başına beş akçeye razı değil bir alay bıyığı tıraş, başı misvaklı ve gözleri sürmeli Kadızâdeli taifesidir. Pazar edip akçasını alırken hesabında müşteriye kan ağlatıp müşteri gittikten sonra “Gidiyi eyi yaktım” diye övünür insafsız bir kavimdir, ama ne çare herkes bunlara muhtaçlardır.

### **Bu Kavafbaşıya Yamak Olan Meslek Sahiplerini Bildirir**

#### ***Önce Paşmakçıbaşı<sup>266</sup> Esnaft***

Dükkân 70, neferât 170, pirleri Ekber-i Yemeni oğlu Muhammed’dir. Selmân-ı Pâk’in otuz birinci kuşak bağladığı pirlere dendir. Paşmakçılar, pabuççular ve çizmecilerin silsilesi bu zâta ulaşır, nurlu kabri yine Yemen’de Aden şehrinde dâr-ı ademde yatmaktadır. Bunlar eski meslek olup İmam-ı A’zam paşmak yaptığından pabuççu bekârlarıyla alayda gitmeyi reva görmeyip başka alay ile kavafllara yamak oldular. Pabuççu bekârlarının da pirleri bunların piri dendir, ama kavaflların müstakil pirleri yoktur. Sonradan ünlenmiş bir topluluktur. Lâkin teferrüclerinde bir kimseyi post sahibi eyleseler yine dualarını pirimiz Muhammed Ekber-i Yemem diye anarlar. Paşmakçılardan sonra,

#### ***Dikici attarları Esnaft***

Dükkân 80, neferât 100, pirleri Muhammed [196a] Ekber-i Yemenî oğlu Ebû Selâm’dır. Bunların dükkânları Eski Bedesten yakınında Acıçeşme yanında başka bir çarşıdır ki pabuç, paşmak ve çizme kalıpları, çiriş, iğne, sıtırtaş, bıçkı, pabuççu tezgâhı kütükleri, miyâne, şâne, nevreğân, tılsımân, muşta, sünsâr ve mest cenderesi gibi eşyalar ile seyishaneler üzere geçer musallî cemaattir.

#### ***Çizmeciler Esnaft***

Dükkân 100, neferât 500, pirleri yine Muhammed Ekber-i Yemenî’dir. Bunlar dükkânların sarı, kırmızı ve mavi ulemâ çizmeleriyle süsleyip geçerler.

#### ***İç Edikçi Yani Tomakçılar Esnaft***

Dükkân 80, neferât 200, pirleri (...) Ebû Zer-i Gıfarî kemerini bağladı, kabri Kayseri’dedir. Bunlar da dükkânların çeşitli ediklerle süsleyip geçerler.

<sup>266</sup> Başmak/Paşmak: Eskiden ayakkabı yapan ve satanlara verilen isim, ayakkabıcı. Kavaf: Düşük nitelikli hazır ayakkabı yapan ve satan kimse. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.300.

### ***Mestçiler Esnaft***

Dükkân 100, neferât 500, pirleri Ebû Hureyre'dir. Kemerini Hz. Ali bağlayıp mestçilere pir oldu, zira ceylan derisi üzere mesh etmeyi Peygamberimiz sünnet edip ilk defa bu Ebû Hureyre keçi derisinden mest yapıp pir oldu, kabri Mısır'da hurmalık içinde bir camidedir. Hz. Peygamber bunlara Ebû Hureyre (605) künye kodular, zira her sahabeye birer güzel lâkap korlardı. Bu zât kedi sevdiği için Ebû Hureyre lâkap komuşlardır. Yılda bir kere Nevruz gününde bir gün bir gece Mevlûd-i Nebî olup 100.000 adam toplanıp alış veriş olur. Türbesinde nice bin mır mırnav der kediler vardır. Hadis rivayetçisi ulu sultandır. İkinci cildimizde ziyaret yeri anlatılırken mevlidi ve yerden adam kemikleri çıktığı ayrıntılı yazılmıştır. Bu taraftan, mestçiler de seyishaneler üzere dükkânçelerini donatıp geçerler.

### ***Terlikçiler Esnaft***

Dükkân 200, neferât 400, pirleri (...) (...) (...). (...) (...) Dükkânlarını renk renk meşin ve sahtiyan terlikler ile süsleyip "Eyi terlik mesti" diyerek silahlı geçerler.

### ***Kavaf Eskicileri Esnaft***

Dükkân 104 neferât 600, pirleri Yâsir oğlu Ammar'dır, Selmân-ı Fârisî'm otuz üçüncü belini bağladığı pirlereindir, kabri Irak'tadır. Bunlar da dükkânlarını eskiden onarılmış pabuçlar ile süsleyip geçerler. Hamam kapısındaki,

### ***Pabuç Tamircisi Esnaft***

Mekân 105, neferât yine 105, yine pirleri Yâsir oğlu Ammar'dır. İstanbul içre toplam 150 hamamdır. Elbette her hamamın kapısı dibinde bir pabuç tamircisi yani eskici fakiri geçim için kâr eder. Onlardan başka yerlerde eskiciler dükkânı ve başka köşede bin adet fakirlerdir. Bunların hepsi alayda başlarında voltan iğneleriyle eski pabuç dikerek geçerler, ama seferde lâzımlı esnaftır.

### ***Kavaf Dellâlları Esnaft<sup>267</sup>***

Neferât 500, bunların dükkânları yoktur. Hemen İstanbul'da toplam dokuz yerde arasta yani kavafhane çarşısı vardır. Onlar da dellâllık edip kâr ederler, pirleri (...) (...). Ebû Zer-i Gıfarî belini bağladı, kabri Bağdad Kurnası Mezarlığı'ndadır.

<sup>267</sup> Bilgi için bkz., Mantran, *a.g.e.*, II, s.35-36.

Bu yukarıda yazılan bütün esnaf teferrüclerinde bir çırakları yola çıktığında ilk defa Muhammed Ekber-i Yemenî diye dua edip sonra kendi önderlerini anarlar. Daha sonra paşmakçıbaşının seçkin askeri silahlı geçip ardı sıra vakarıyla kavafbaşı ve paşmakçıbaşı at başı beraber eğreti iç-oğlanlarıyla silahlı olup dahi ardları sıra Osmanlı tabılları ile ceng-i harbîler çalarak geçerler. Bu kavafbaşıya yamak toplam (...) on esnaftır, (...) dükkândır ve toplam (...) askerdir.

## Otuz Üçüncü Bölüm [Atarlar Esnafı]

### *Attarlar<sup>268</sup> Esnafı*

Dükkân 3005, neferât, pirleri Abdullah-ı Basravî oğlu Hüsâm'dır, nurlu kabri Acem şehri yanındadır. Bu aktarlar zümresinde nice bin eşya mevcuttur ve nice esnaf yamakları vardır, mümkün olduğu kadar olanları bildirir: (606)

### *Önce Mısır Attarları*

Zindankapısı dışında hepsi silahlı olup seyishane ve arabalar üzere sepetler içinde eğir, zencefil, besbâse, kebâbe, kâküle, tarçın, dâr-ı fülful, râvend, Hıtâyî sümbülü, asel-bend ve ödağacı gibi [196b] eşyalar ki toplam 3.070 adet ilaçlardır ki eski hekimlerden Davud Tezkiresinde hepsi özellikleri yararlarıyla tek tek yazılmıştır. Bütün bu ilaçları bu anlayışlı kavim dükkânlarında hazır edip alay ile geçerler.

### *Amberciler<sup>269</sup> Esnafı*

Dükkân 45, neferât 100, pirleri (...). Selmân belini bağladı, kabri (...). Bunlar dükkânlarını amber ile süsleyip geçerler.

---

<sup>268</sup> Baharat, güzel koku, şifalı ve sağlığa faydalı bitkileri hazırlayıp satan kişi. Attarlar, günümüzde olduğu gibi eczanelerin bulunmadığı zamanlarda sadece güzel koku satmazlar, ilaç yapımında kullanılan hayvani ve nebati bitkileri de satarlardı. Attarlar; ilaçları alıcının şikayetine göre buldukları dükkanlarda kendileri hazırlardı. Bazan da alıcı yapacağı ilacın hammaddesini kendisi attardan alır, ilacını yapardı. Attarlar bugünkü modern eczacılığın çekirdeğini teşkil etmektedir. Bugün attarların sattığı maddelerin çoğu halk hekimliğinde bulunmadığı gibi, eczacılıkta ve kozmetik sanayiinde kullanılmaktadır. Attarlık babadan oğula geçen bir ocak mesleğidir. Günümüzde attarlık, kökçülük veya baharatçılık ismiyle varlığını sürdürmektedir. Bunlar bazan dükkanlarında tütün, iğne, iplik, zarf vb. gibi küçük eşyalardan da satarak varlıklarını devam ettirmeye çalışmaktadırlar. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.211.

<sup>269</sup> Amber/Amber: kolay eriyen, bal mumukıvamında, yandığı zaman çok parlak bir ateş veren ve güzel koku çıkaran bir bitki. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.126-127.

### ***Buhurcular<sup>270</sup> Esnafı***

Dükkân 25, neferât 30, pirleri (...) (...) (...) (...). Bunlar dükkânlarını aselbend, günlük, sümbül-i Hıtâyî ve buhur-ı nebî ile süsleyip micmerler ile buhur yakarak geçerler.

### ***Sanat Ehli, Fincancılar***

Dükkân 6, neferât 15, pirleri (...) (...). Bunlar dükkânlarını fağfurî kâse, mertebânî<sup>271</sup>, münebbed ve çârgül fincanlar ile süsleyip geçerler.

### ***Kanaat Ehli, Fincan Tamircileri***

Dükkân 15, neferât 20. Bunlar seyishaneler üzere dükkânlarında kırılmış kâse fincanları onarıp kanaat ederek geçip giderler.

### ***Çömlekçiler Esnafı***

Dükkân 300, neferât 500, pirleri Abdülgaaffar-ı Medenî'dir, Selmân-ı Pâk'in belini bağladığı 49. pirdir. Çanakçı, bardakçı ve çömlekçilerin pirdir. 162 yaşında vefat etti. Kabri Medine-i Münevvere Bakî'indedir, ziyareti nasip olmuştur. Bu çömlekçiler dükkânlarını çeşit çeşit çömlek ve kâse tabaklar ile süsleyip kendileri de silah ile geçerler.

Bu esnafın yukarıda iki yüz kırkinci bölümde Eyüp çömlekçileri evsafında yazılıdır, ama yine burada çömlekçiler esnafı alay ile geçerler, zira başka yerde de çömlekçiler vardır, onu bildirir.

### ***Çömlekçi İşyerleri Esnafı***

Dükkân 300, neferât 400, bunların pirleri de Abdülgaaffar-ı Medenî'dir. Tahtırevanlar üzere balçık dövüp çarhlar ile çanak ve çömlek yaparak geçerler.

### ***Kibritçiler Esnafı***

Dükkân 40, neferât 55, pirleri (...) (...). Bunlar da seyishaneler üzere dükkânlarını kırmızı kibrit fitilleriyle süsleyip "Lâzım olur kibrit" diyerek geçerler.

<sup>270</sup> Buhur: Özellikle dini törenlerde kokusu için yakılan öd ağacı, anber vb maddeler. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.420.

<sup>271</sup> Mertebâbî: Hindiçini'nde yapılan açık yeşil renkte bugün antika sayılan çok kıymetli fayans kap, çanak, çömlek. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.2019.

### ***Kibrit Yağcılar Esnafı***

İksir gibi kibrit yağı çıkarmak ancak bir adama mahsustur. İlk defa kibrit yağını Karun çıkardı derler, zira Hz. Musa öğretmesiyle, ilk defa Karun kimyaya çalışırken kibrit yağı çıkarmanın yolunu bulup yine onunla o beceri yer altına geçer, hâlâ bir adama mahsustur ki sanki yer altından çıkarıp meydana getirdi.

### ***Badem Yağcısı Attarı Esnafı***

Dükkân 3, neferât 8, piri Hakîm Zünnûn-ı Mısırî'dir, Hz. Ali beline kuşak bağladı, kabri Mısır'da denilmiştir. Bunlar çeşit çeşit yağlar çıkarıp alay ile geçerler. (607)

### ***Şişeciler Esnafı***

İşyeri 4, neferât 105, ilk pirleri Cemşid'dir. Sonra Ebû Ali Sina, eski hekim olduğundan (...) tarihinde daha fazla sanatlar eyleyip meşhur etti, ama İstanbul'da ilk ortaya çıkan Cibalikapısı'nın iç yüzünde sonra Ayvansaraykapısı önünde, sonra çömlekçiler içinde, yeni işyeri Hasköy'dedir, başka yerde yoktur. Bunlar büyük tahtirevan üzere bir şişehane içinde şişe yaparak geçip giderler, ama cehennem ateşinden bir kıvılcım görmek isteyen can, şişehaneleri görüp ondan ibret alsın ki cehennem ateşi yanında bu ateş bir kıvılcım değildir.

### ***Şişeci Tacirleri Esnafı***

Dükkân 200, neferât 300, pirleri yine Ebu Ali Sina'dır. Bu dükkânların çoğu Galata'da ve başka yerlerdedir. Dükkânlarını çeşit çeşit billur, nefes ve moranlar ile süsleyip geçerler.

### ***Ayakta Gezen Attar Çerçileri<sup>272</sup> Esnafı***

Dükkânları yoktur, hepsi 300 neferdir. Bunların piri (...) (...). Ebû Zer-i Gıfarî belini bağladı, kabri Kudüs Kereki'ndedir. Bunların ellerinde şişeler içinde bütün ilaçlar mevcut olup sepetlerinin yüzünde çocuk oyuncakları asıp "Çerçiden ne hacet" diye bağırarak alayda geçerler.

---

<sup>272</sup> Çerçi: Köyleri dolaşarak ufak tefek satan ayak satıcısı. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.558.

### ***Eyvâyıcı Yani Çiniciler<sup>273</sup> Esnafı***

Dükkân 100, neferât 300, pirleri [197a] Hz. Abdülgaffar-ı Medenî'dir ki Selmân belini bağlamıştır. Bu çömlekçilere pir olmuştur. Bu eyvâyıcı çinicileri de çanak, kâse ve bardak satmağıla bunlara da pir olmuştur. Bu çinicilere eyvâyıcı demeden garaz odur ki şöhret için bütün çini kâse ve çini çömlek ve değerli parlak mallarını sergilemek için dükkânlarının yüzünü kat kat süsleyip ya depremden ya bir kedi veya bir fareden yahut kalabalıkta şehir oğlanları bir taş atıp bütün malları güldüredeğe yere düşünce parça parça olup sahibi “Ey vay” diye bağırdığında eyvâyıcı Esnafı derler. Asılı ecel gibi malları da asılıdır. Zindankapısı'nın dışında süslü bir çarşıdır ki anlatılmaz. Bunlar da tahtirevanlar üzere dükkânlarını İznik kâsesi, tabak, çömlek, Kütahya fincanları ve maşrapalar ile süsleyip büyük alay ile silahlı geçerler.

### ***Tekneci Tacirleri Esnafı***

Dükkân 100, neferât 102, pirleri Behlül Kassâ'dır, Selmânî'dir, kabri Celi'dedir. Bu hıref (meslek), dükkânlarını kızaklar üzere tekne, çibir, kas'a ve galyalar ile donatıp bütün silahlı geçerler.

### ***Ehl-i Keyf, Afyoncular Esnafı***

Dükkân ve neferât 104, pirleri ilk kullanan Fisagores-i Tevhidî'dir. Hazret asrında “Afyonu taşınması sünnettir” diye ilk yiyen Ümeyye-i Damirî oğlu Amr'dır. Gerçekten afyon yiyen anlayışlı, nükteci, zarif olur. Bu Afyoncular Esnafı seyishaneler üzere dükkânlarında afyon satarak kimi dilini dışarı çıkarıp asılmış şekilde gaflet uykusuna varıp kimi kaşınıp kimi hây-hûdan ürküp nice zarif tiryakilere afyon satarken “Karahisarî değildir” diye kavga ederek geçerler. (608)

---

<sup>273</sup> Çinicilik pek eski olup, tarih bakımından ta Asurlular zamanına varan bir doğu sanatıdır. Orta Asya'da Turfan, Aşkar ve Koça bölgelerinde yapılan araştırmalarda, nefis Türk çini ve resimlerinin ele geçirilmiş olması, Türlerin çok eski devirlerde, 8. yüzyıldan önce, bu sanat dalında da ne kadar ileri gitmiş olduklarını göstermektedir. Orta Asya'dan itibaren asırlar boyu âbideleşen Müslüman-Türk sanat eserlerinin tezyinatında, güzel sanatların çeşitli dallarından faydalanılmış, bu arada çini ve çinicilik sanatının şaheser örnekleri sergilenmiştir. Selçuklu mozaik çini tekniği ile renkli sır tekniğinin birleşmesi, Osmanlı çinilerine bir başlangıç olmuştur. Bu durum, Osmanlılar devrinde renk ve desenlerin artışıyla devam etmiştir. İznik, Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında çiniciliğin merkezi olmuştur. Osmanlı çini sanatının şahane üslubu, Bursa'da Yeşil Cami ve türbe ile başlar (1421-24). Yine Osmanlı çini sanatının getirdiği ilk büyük yenilik, çok renkli sır tekniği olmuştur. Bilgi için bkz. Mantran, *a.g.e.*, II, s.11.



### ***Çarşı Ehli, Benglikçiler (Esrarcılar) Esnafı***

Dükkân 16, neferât 60, pirleri ilk bulan Cemşid'dir, başkası bilinmez. Bunlar dükkânlarında esrar yiyerek gülerek şakalar ederek “Bengileriz, karnımız aç” diyerek geçerler.

### ***İspeçerân<sup>274</sup> Yani Deva Otçuları Esnafı***

Dükkân 70, neferât 105, pirleri Hz. Lokman'dır ki yer yüzünde Cenâb-ı Hak ne kadar ot yarattı ise hepsi dilleriyle ben falan derde devayım diye Hz. Lokman'a söylerler idi. Daha sonra Peygamberimiz zamanında bu otçu attarların piri Zünnûn-ı Mısırî oğlu Hidayetullah'dır. Peygamberimizin izniyle kemerini babası Zünnûn bağlayıp deva otçularına pir oldular, kabri Hicaz dağlarındadır. Ot devşirirken yılan sokup şehre almaya gelince öldü. Bu deva otçuları gayet çoktur. İstanbul içre haftanın sekiz gününde on dört pazar durur. Mesela Cumapazarı, Salı Pazarı, Çarşamba ve Cumartesi Pazarı günlerinde bu otçular pazar kurup labada kökü, güneyik kökü, sığır dili kökü, zater kökü ve nice bin isimli şifa otlarını toplayıp ispeçer attarlarına bu otları satıp kâr ederler. Bunlar da dükkânsız 500 neferdir. Bunlar da arkalarındaki sepetler içre çeşitli şifa otlarıyla geçip ondan ispeçer at-tarları seyishaneler üzere nice bin deva otlarını donatıp silahlarıyla geçerler, seferlerde lâzımlı esnaftır.

### ***Kahveci Aktarları<sup>275</sup> Esnafı<sup>276</sup>***

Dükkân ve mahzen 300, neferât 500, bunlar ulu bezirganlardır. Her birinin Mısır'da, Yemen, Kum, Futa, San'an ve Aden'de biner kese malları vardır. Arabalar üzere nice yüz ferde kahveleri yükleyip kantarlara urarak “Ala bin kuruş, ala iki bin kuruş” diyerek geçerler. Bunların piri bilinmiyor, zira kahve yakın zamanda bulunup İstanbul'da (...) Han asrında ortaya çıktı, ama kahveyi yemek Şeyh Şazeli'den kaldı, o da (...) asrında idi. Vesselam.

### ***Yahudi Aktarları Esnafı***

Dükkân 200, neferât 400, pirleri yine Abdullah-ı Basravî oğlu Hüsâm'dır. Bunların bütün dükkânları Tahtakale'de, Mahmudpaşa Çarşısı'nda ve Mahmud Paşa Hanı'nda zengin Yahudilerdir. Renk renk İngiliz boyalarından sülügen, zencifne, lük, isfidac ve

<sup>274</sup> İspenciyar: Eczacı. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.1440.

<sup>275</sup> Aktar: Baharat, ot ve ilaçları, iğne, iplik, tütün, kağıt gibi ufak tefek şeyleri satan kimse. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.83.

<sup>276</sup> Bilgi için bkz., Mantran, *a.g.e.*, I, s.194 vd.

lazored gibi boyalar, demir teller ve sarı pirinç tenekeler kısaca yeryüzünde Âlemin Yaradıcısı ne kadar maden yaratıp insan eliyle yapılmış ne kadar [197bl değerli şeyler var ise bu aktalarda bol bulunur, gayet zengin bezirganlardır. (3 satırlık yer boş)

Yukarıda yazılan bütün attarbaşı yamakları geçtikten sonra attarbaşının seçkin askeri bütün silahlı geçip attarbaşı sanki bir muhteşem voyvoda payesinde samur kürke gömülüp önu sıra bir mücevher koşumlu küheylân at yedek gidip kendinin kafadarları (609) hep silahlı ve mükemmel dilberânları da ardlarmca sekiz kat mehterhane döverek geçerler, ama bunlar Osmanlı ordusunda lâzımlı askerdir. Bu attarbaşuya tabi 25 esnaf vardır. Toplam (...) dükkândır ve hepsi (...) askerdir.

## Otuz dördüncü bölüm [Berberler Esnafı]

### *Berberler<sup>277</sup> Esnafı*

Hız. Âdem'in yeryüzüne inişinden tâ Hız. İbrahim'e kadar bütün insanlar saçlı idi, asla berber nedir bilmezler idi. Sonra Cenâb-ı Hak, Hız. İbrahim'e Kabe'yi yapmasını

---

<sup>277</sup> İstanbul'un fethinden Kanunî Sultan Süleyman zamanında kahve keyfinin yayılmasına ve büyük şehirde ilk kahvehanelerin açılmasına kadar, berber dükkânlarının nasıl yerler olduğu hiç bilinmiyor. Kahvehaneler açılıp, büyüklü küçüklü şehrin her tarafına yayılınca, berber dükkânları istiklalini kaybetti ve kahvehanelerin bir köşesine yerleşti, berber esnafı da kahveci esnafına yamak sayıldı. XVII. asır ortasında, Sultan IV. Murad bütün Türkiye'de kahveyi yasak edip kahvehaneleri kapattığı zaman berberler yine müstakil oldu. Fakat padişahın ölümüyle bu yasak kalktı ve berber dükkânı yine kahvehanelerin içine girdi. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırıldığı 1826 yılına kadar, hemen iki asra yakın devam etti. Yeniçerilerin son devrinde bütün İstanbul esnafı arasında kahveciler ve berberler de Yeniçeri Ocağı'na kayıtlı yahut yeniçerilik güder, yeniçeri taslakçısıydı; yeniçeri zorbalarının hemen hepsinin de gayet mükellef bir veya birkaç tane irat kahvehanesi vardı; kahvehaneler de türlü uygunsuzluk ve fuşiyatın göz göre göre yapıldığı yer olmuştu. 1826'da Yeniçeri Ocağı'nı kanlı bir şehir muharebesiyle kaldıran Sultan II. Mahmud, aynı günler içinde İstanbul'da ne kadar kahvehane varsa kapattı ve İstanbul şehri birden berbersiz kaldı. Esnaf gedik usulüne tâbiydi. Berber gedikleri de kahvehane gediklerine tâbiydi. Sultan II. Mahmud kahvehaneleri kapayınca, berberlerin dükkân açabilmeleri için yeniden berber gedikleri ihdas edildi. Bir müddet sonra kahvehaneler yine açıldı; yine her kahvehanelerin bir köşesine bir berber yerleşti; fakat berberler kahvehanelere müstakil gedik sahibi olarak girdiler. Bir kısım berberler de dükkân istiklalini muhafaza etti. Sultan II. Abdülhamid zamanında Avrupa-kârî berber dükkânları açıldı ve kendilerini eski usul berberlerden ayırmak için "perükâr" adını aldılar. İstanbul berberliğinde büyük inkılap. Bellerden futalar, peştamallar atıldı, yerini beyaz patiskadan iş gömlekleri aldı, sabun leğende elle köpürtülür, sakallar elle ovula yıkana yumuşatılırken, yerine sabun taslan ve traş fırçalan kaim oldu; yalın ayaklı, ayaklan nalinli ve takunyaalı, kollan sıvalı çıraklar da beyaz gömlek, çorap, pabuç giydiler; makasın, usturanın yanına saç makineleri kondu; sitiller tamamen kalktı. Müşteriler peykeye oturdular, dize yatırılırken, baş yastıklı berber koltukları kullanıldı. Gün günden eski berberler azaldı ve yerlerine perukârlar aldı ve nihayet Cumhuriyet inkılabında da perukâr adı terk edilerek berber bu yeni dükkânlara da alem oldu. Lakin yeni berber dükkânlarının eski berber dükkânlarıyla hiçbir ilgisi kalmamıştı. Yu-kanda da kaydettik, zamanımızın berber dükkânlarına bakarak eski dükkânlar hakkında bir fikir edinmek mümkün değildir. Eski berberler aynı zamanda sünnetçi, dişiçi ve hacamatçıydı; kellik, uyuz, sıraca, egzama gibi cilt hastalıklarına da ilaçlar, merhemler yapardı, çeşitli ihtisas sahibi mütetabiptiler. Bkz. Koçu, *a.g.e.*, 47-51.; ayrıca bkz., Goytisolo, *a.g.e.*, s.84-85.

buyurup hac görevini yaptıktan sonra Mîna Pazarı'nda saçlarını yülütmeyi emredince Hz. İbrahim, Hz. İsmail ve Hz. İshak'ı tıraş etti. Bu, İbrahim Peygamber sünneti oldu.

Sonra bazı ümmet saçlı olup kimi başlarını yüldürür idi. Hele ilk defa yülüyüp berberlere pir olan İbrahim Peygamber'dir, hatta Hz. Peygamber'e kırk yaşında peygamberlik geldiğinde uzun saçlı idi, zira bütün Hâşimî ve Kureyşî uzun saçlılar idi. Hâlâ yine Hâşimî ve Kureyşî'de saçlı Arap çoktur.

Hatta Kureyş kabilesinden Cebelü'l-Heme adlı bir kimse bir Arabi'nin gözün çıkarıp şeriat emri gereği Hz. Ömer, Cebelü'l-Heme'nin gözünü çıkarmayı emredince o gece Cebelü'l-Heme kaçıp Antakya Kralı Herakl'e varıp Şam nahiyelerinde oturduğu için o yere Cebeliye derler.

Oradan da kaçıp İspanya toprağında Avlonya Dağlan'nda oturup Frenk diliyle Arap dilinden doğma Arnavut dilini peyda ettiler. Hâlâ o kavme Kuryeliş kavmi derler. Hepsisi baba ve dedelerinden gördükleri gibi saçlı Arnavutlardır. Onun için Arnavutların aslı Araptır ki ilkleri Cebelü'l-Heme'dir. İlbasan yakınında gömülüdür, ama öldü derler.

Hâlâ yine Mekke taraflarında Kureyşlilerin çoğu saçlıdır ve bu dünya halkının hepsi saçlıdır. Ancak Muhammed ümmeti tıraşlıdırlar ama nice tarikat sahipleri saçlıdırlar.

Mısır bölgesinde Berberistan, Funcistan, Asvan, Sudan, Afnu, Burnu, Kırmaniki, Bağaneskî, Donkalavî, Sünnâr, Narnarintî, Habeşî, Zeylaî ve Banyânî kavmi, bu kavimlerin çoğu müslim ve gayr-ı müslim olanları hep kıvrıcık saçlı adamlardır.

Bu mamur dünya toprağında saçlı adamlardan başka çok kavim görmedim.

Siyer kitaplarında yazdığı üzere Peygamberimiz Mekke'den Medine'ye hicret edip Mekke'yi Hicret'in 11. [632] senesinde fethettikte Harb oğlu Dacn oğlu Ebû Süfyân, Cerâm oğlu Halim, Vertâ oğlu Bedîl, Ebû Cehil oğlu İkrime ve Hz. Ebûbekir'in babası Ebû Kuhâfe, (610) bunların hepsi gelip Müslüman olup Hz. Peygamber sevincinden o gün Selmân-i Pâk'e emreder. Selmân-ı Pak, Hz. Peygamber'in mübarek başlarını pak bıçak ile müzeyyenân (süslüce) edip tıraş etti. Selmân-ı Pak bütün berberlere pak pir oldu. Kemerini bizzat Hz. Ali bağlayıp kabri Bağdad'a (...) saat uzaklıkta (...) nehr (...) (...) büyük bir türbedir. Yılda bir kere bütün berberler ve nice bin ehl-i teferrüc gidip büyük topluluk olur, ulu sultandır ki Hz. Peygamber'in dış hizmetkârı, pir ve âlim idi. Resûl-i Hûdâ onun hakkında, hadis buyurmuştur. Yani "Bizden ve ehl-i beytimizdendir, evvelin ve âhirin

ilmine erdi ve gerçekten [198a] cennet onu özler” diye Aşere-i Mübeşşere’den başka Selmân-ı Pâk’e ve Hz. Ukkâşe’ye cenneti müjdelemiştir.

Peygamberimizin izni ile evvel Hz. Ali, Selmân-ı Fârisî’nin belini bağlayıp (...) yolların pirlere Selmân-ı Pak rehber olup ser-çeşme-i pir-i pirân olmuştur. 330 yaşına varıp uzun yaşayıp bütün müctehidler Selmân’dan Hz. Peygamber’in, abdest almasını, beş vakit namazın şartlarını, tadilini, sünnet, müstehab, vacip ve tarzlarıyla nasıl yerine getirdiklerini sağlam haberlerini bu Selmân-ı Pâk’den almışlardır.

Bu Hz. Selmân-ı Fârisî, Hz. Peygamber’den sonra Bağdad Medâyini’nde oturup hayli uzun yaşadığından İmam-ı A’zam hazretleri de Bağdad’da yetiştiğinden Selmân’dan nice bin dersler görüp sohbetleri şerefiyle şereflendiğinden öncekilerin ve sonrakilerin ilmüne ulaşıp Resûlullah sünneti üzere mezhep sahibi oldu, ama İmam-ı A’zam ki Sabit oğlu Numan’dır (...) atadan nesebi Enûşirvan’a ulaşır. Lâkin mezhebi Selmân’dan almadı. Hamade hazretlerinden aldı, onlar Alkam’dan aldı, onlar İbrahim-i Nahfî’den, onlar Abbas oğlu Abdullah’dan, onlar Hz. Resûl-i Ekrem’den, onlar Hz. İbrahim’den, onlar Hz. Şit’ten, onlar Hz. Âdem’den, onlar Hz. Cebrail’den, onlar Hz. İsrail’den, onlar Hz. Mikâil’den, onlar bizzat Hz. Allah’ın sonsuz keremlerinden almışlardır.

Mümin ve muvahhid olup İmam-ı A’zam mezhebinden olan kimse, mezhebi İmam-ı A’zam kimden almıştır, bir mümin bilmese şahitliği uygun olmaz, demişler. İmam-ı A’zam’ın Selmân ile ve başka ashâb ile müşerref olduğunu böyle yazmışlar.

Sözün manası odur ki berberlerin piri birinci Hz. İbrahim, ikinci Selmân-ı Pâk’dır. Bu berber Esnaflı tahtirevanlar üzere dükkânlarını çeşit çeşit camlar ile, sarı pirinçten leğen ve ibrikler ile, nice bin tür Alman usturaları ile dükkânlarını süsleyip bellerinde pak ibrişim ve altınlı peştemallar ile güneş parçası berber civanları kendilerini süsleyip geçerler.

### ***Sünnetçi Berberleri Esnaflı***

Dükkân 300, neferât 400, pirleri Ubey-dullah oğlu Talha oğlu Ebülhavâkin Muhammed’dır. Selmân-ı Pak (611) belini bağlayıp bütün İslâm ile şereflenenleri sünnet ederdi, ama bizzat Peygamber Efendimiz, annesi Âmine Hatun’dan Allah’ın emriyle sünnetli ve iki gözleri sürmeli doğmuşlardır, ama sünnet edicilerin piri Ebülhavâkin Muhammed’in hatunu Mes’ud oğlu Abdullah kızı Râbia’dır. Tertemiz kızların masdarı ortasındaki kırmızı diltik adlı fazlalık eti kesip sünnet ederdi.

Hz. İbrahim hatunu olan (...) Ana, Hacer Ana'ya kızıp o eti kesip sünnet etti. O zamandan beri kızları sünnet etmek Arabistan'a mahsustur. Hâlâ Mısır'da Hızrî derler bir tür kavim vardır, kız sünnetleri gecesinde büyük şenlikler ederler. Kadınlar kısmına bu sünnetin faydası odur ki hamile kalınca kolaylıkla doğurmuş. Bu taraftan bu sünnetçiler de seyishaneler üzere dükkânlarını çeşit çeşit sünnet usturalarıyla süsleyip bazı çocukları dükkânlarında def ve kudüm ile sünnet eder şeklinde geçerler. (...) (...) (...) (...)

#### ***Yaya Berberleri Esnafı***

Dükkânları yoktur, neferât 2000, pirleri yine Selmân-ı Pâk'dir, temizce geçerler.

#### ***Ustura Çarkçıları Esnafı***

Dükkân 40, neferât 100, pirleri Abdullah Nasrî'dir ki bıçakçıların piri idi. Bunlar tahtrevanlar üzere araba tekerleği gibi çarklarda ustura bileyerek mükemmel geçerler.

#### ***Ustura Kuyrukçuları Esnafı***

Dükkân 12, neferât 45, pirleri yine Abdullah Nasrî'dir. Seyishaneler üzere dükkânlarında ustura sapları ve ustura kuyrukları yaparak silahlı geçerler.

#### ***Sarıkçılar Esnafı***

Dükkân 17, neferât 40, pirleri Cebrail'dir ki cennetten peygamberler tacını Hz. Peygamber'e ol getirdi. Bunların dükkânları Ayasofya Camii önünde Kaya Sultan Sarayı'na bitişik dükkânlardır. Çoğu dilsiz sarıkçılardır. Divan ehline mücevveze, selimi, kallâvi, perişanı, kubadî, kâtîbi ve azamî sarıklar sararlar ama (...) Karaman'da olan sarıkçılar İmam-ı A'zam tacı sarıklar sararlar, her an kâr edelim diye adam ararlar. Müşteri [198b] bulamayıp ölü tabutlarını sararlar. Bu fırka seyishaneler üzere bu sarıkları bezeyip geçerler.

Bunlardan sonra berberbaşı bütün dilberânlarıyla silahlı geçip sekiz kat mehterhane çalarak giderler.

Bu berberbaşuya yamak toplam 7 esnafıdır, (...) dükkândır ve hepsi (...) askerdir.

## Otuz Beşinci Bölüm [Hamamcılar Esnafı]

### *Hamamcılar<sup>278</sup> Esnafı*

İstanbul'un dört rmevleviyet yerinde 151 hamam olduğu yukarıda imaretler anlatılırken yazılmıştır, ama bu esnaf alayında 151 adet hamamcılar bütün silahlı geçerler, zengin ve iyi kimselerdir. (612) Pirleri Osman oğlu Muhsin'dir. Hz. Ali huzurunda Selmân-ı Pâk'in kemerim bağladığı sekizinci pirdir. Kabri (...)’dir.

Bu hamamcılar hepsi küheylân atlara binip hizmetçileri arabalar üzere keçeden hamamlar edip aydınlık camlar ile süsleyip,

“Gele Vefa Hamamı’na canım, gire Hacı Kadın Hamamı’na hanım, göre Çinili hamamı canım” diye ve,

“Mavi futaya sarmış çıplak bedenini, çıplak dilberler” tellâklar böyle çağırarak hamamlarıyla bile geçerler.

### *Tellâklar<sup>279</sup> Esnafı*

Dükkân, neferât cümle 2.000, pirleri Ubeyd-i Mısırî’dir, Selmân-ı Pak belini bağladığı yedinci pirdir. Kabri yine Mısır’da Büyük mezarlıktadır. Bu tellâklar bütün çıplak olup ibrişim peştemallar ile dilberânları kâküllerini dağıtıp ellerinde kese, bellerinde bıçak taşı ve kokulu sabun ile birbirlerine kese ve sabun sürerek geçerler.

---

<sup>278</sup> Büyük hamam çadırlarını ve su kazanların ıve hamam takımlarını develer üstünde götürürler, konak yerinde iki üç hamam çadın derhal kurulur, ateşler yakılıp kazanlarla su kaynatılır ve asker, hamam parasını vererek seferli tellaklar tarafından yıkanır. O devirler için hamam, yalnız Türk ordusunda görülen bir şeydi. Hamam, sadece vücut temizliği için değil, şeri temizlik için lüzumlu görülmüştü. O devirde gusul abdesti almamış bir Müslüman günlük işme başlayamazdı, hele gazaya giden bir Müslüman asker için bu seyyar ordu hamamı çok lüzumlu görülmüştü. Hicrî 1050 (miladî 1640) tarihli bir narh defterinde hamamcılarla ilgili şu kayıtlar vardır: Hamama yıkanmak için girenden 1 akçe alınır. Kese sürünüp tıraş olandan 2 akçe alınır. Hamamcıya mürüvveten fazla para verenlere mâni olunmaz. Müşteri mürüvveten tellak ve natıra para (bahşiş) verirse hamamcı ücretini yine verecektir. Tellak ve natır bahşışı hamamcı ücretinden ayrıdır. Müşteri fukaradan veya diyar garibi olursa ve mürüvveten bahşiş vermezse, tellak ve natır bahşiş isteyemezler. Müşteri istediği tellakı hizmetinde kullanır. Müşteri tarafından istenilen tellak hizmete mutlaka gidecektir. Müşteriye riayet edilir, temiz ve kuru peştamal ve silecek verilir. Tellak ve natır ibrişim peştamal kullanırlar. Müşteri yıkanıp çıktığında tellak ve natır bahşiş için müşteriyi göz hapsine alamazlar. Kadınlar hamamında saçı topuğuna kadar inen kadınlar saçlarını leğene koyarlar, o leğenler de kurnanın yanına konulur, önüne konulmaz ve bir leğene 2 akçe alınır. Saçı topuğuna kadar inen kadınların saçlarını örmeye 5 akçe alınır. Verirse 1 akçe daha alınabilir. O kadar uzun saçı olmayan kadınlarda saç örmeye 5 akçeden az alınır. Tosya sofundan tellak kesesi 6 akçeye. Candarlı sofunun yenisinden kadın kesesi 3 akçeye. Eski softan kese 1,5 akçeye. Keten hamam kesesi 12 akçeye. Bkz. Koçu, *a.g.e.*, s.232, 221-223.

<sup>279</sup> Tellak: Hamamlarda yıkanmak üzere gelenleri yıkayıp keseleyen erkek. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.3100; Bilgi için bkz., Mantran, *a.g.e.*, II, s.103-105.

### ***Natırlar<sup>280</sup> Esnaft***

Neferât 1000, pırleri Kasım oğlu Mansûr'dur, Selmân-ı.Pâk'in belini bağladığı dokuzuncu pirdir, kabri Baalbek yakınında Cebel-i Lübnan'dadır. Bu natırlar da bellerinde peştemallar üzere kılıçlarını kuşanıp ayakları ve baldırı çıplak olup çimşir, abanos ve sedef işlemeli nalınlar ile silahlı geçerek salındıklarında bütün halk gülüp hayran olurlar. Bu haliyle geçerler.

### ***Çamaşırcılar Esnaft***

Dükkân 300, neferât 500, pırleri (...), kabri (...)’dir. Bunlar arabalar üzere dükkânlarında esvap yıkayıp pak esvapları serip geçerler.

### ***Lekeçiler Esnaft***

Dükkân 10, nefrât 20, pırleri (...)’dir. Bu kavmin dükkânları Bayezid Meydanı’ndadır. Bir esvapta leke olsa ona bir ilaç edip ol lekeyi kaybederler. Zîbâ sanattır ki asla değerli esvabın rengi değişmez.

### ***Nûre Yani Hırızmacılar<sup>281</sup> Esnaft***

Neferât 50, bunlar bazı hamam kapılarında hırızma satarlar, dükkânsız bir alay fukaralardır. Bunlar da arkalarında torbalar ile nûre satıp “Nûre ile pak idüben nur ederüz” diye bağırarak geçerler.

Bu hamamcılar yamakları hepsi silahları ile geçip şeyhleri, yardımcıları, çavuşları ve hamamcıbaşısı hep küheylân atlar üzere ardları sıra sekizer kat mehterhaneler ile silahlı geçerler. Yollarda her hangi dağ, bağ ve çayırlarda keçeden hamamlar yapıp içine “ kömürler yakıp Müslüman gaziler yıkanırılar. Bu hamamcılar yamağı hep 6 esnaftır, dükkânları (...) dır ve tamamı (...) askerdir.

---

<sup>280</sup> Natır: Kadınlar hamamında hizmet eden ve müşteriyi yıkayıp keseleyen kadın. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.2308. Bilgi için bkz., Mantran, aynı yer.

<sup>281</sup> Hırızma: Bazı hayvanların dudaklarına veya burun deliklerine geçirilen demir halka. Özellikle bedevi kadınlarınburun deliklerine taktıkları halka şeklindeki süs.*Kubbealtı Lugatı*, II, s.1259.

## Otuz Altıncı Bölüm [Nakkaşlar Esnafı]

### *Cihan nakkaşları*<sup>282</sup> *Esnafı*

Nakkaşbaşı işyeri birdir, Arslanhane'nin üst tabakaları kat kat kârgîr yapı odalardır ki bütün usta nakkaşlar bu işyerinde otururlar. (613) Başka yerlerde dükkân 100 adettir, ama evlerinde oturan büyük saray nakkaşı toplam 1.000 kişidir.

Pirleri Şeddâd'ın Bağ-ı İrem'ini nakş eden Şemr-i Ahim'dir, Kıbtî tarihlerinden bu Şemr için peygamberdir diye yazmış ama Hz. Süleyman Veziri Âsaf Berhıyâ da peygamber ve nakkaş idi ki Süleyman tahtını ve Belkıs kasrını Berhıyâ nakş etmişti ki Kıbtî dilinde deyim olmuştur ki iyi bir nakşa “Berhıyâ nakşı gibi yirmi dört kırat olmuş” derler, ama Acem ve Anadolu şairleri medhinde Erjenk nakşı övülür.

Bu Esnafın pirleri Peygamberimiz asrında Kâbe-i Şerifi hatimiyle tamir olduğunda Beyt-i Ma'âd-ı Şerifi nakş eden Hz. Abbas oğlu Fazl'dır ki peygamberimizin amcasının oğludur ve Resûlul-lah'ın mübarek cesedinin yıkanması sırasında su dökmüştür.

Hz. Ebû Zer-i Gıfarî belini bağlayıp nakkaşlara pir oldu. Kabri Şam'da Ümeyye Camii'nin mihrabı duvarında minber dibinde Nebilerkapısı'nın iç yüzünde 12.000 şehit peygamberler yanındadır.

Emevîlerden Halife Abdülmümin bu nakkaşlar piri Abbas oğlu Fazl'ı gayet severdi. Hûdâ'nın hikmeti Abdülmümin Ümeyye Ca-mii'ni imar [199a] edip göklere baş çekmiş dokuz kemerli kubbesini nakkaş piri bukalemun nakşı ederken kubbeden gözüne kireç tozu düşüp o anda tâ kubbenin en tepesinden düşüp ölür. Nakşı bir zaman L bakı kalıp Abdülmümin bu pire sevgisinden Nebilerkapısı içinde defnetti.

Bu nakkaşlar da tahtirevanlar üzere yaylar, iskemle ve ferrâşhane nakş edip Şahkulu, Velican, Ağa Rıza, Mürver İlik, Bihzad, Manî, Frenk Sinor ve Caşah adlı üstadların sihirli bukalemun nakşı işlerini dükkânlarının dört tarafına koyup bütün maarif erbabı seyrederek, bu nakkaşlar da bu yüzden alaylarıyla geçip giderler.

---

<sup>282</sup> Nakkaş: Renkli resim ve tezyinat yapan sanatkar, kitapları resimleyen, kap ve sayfalarını süsleyen, mimari eserlerin tavan ve duvarlarını, çinileri, toprak kaplarını vb resim ve şekillerle bezeyen süsleme ustası. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.2293.; *Mantran, a.g.e.*, II, s.11.



### ***Zerkûbyân<sup>283</sup> Yani Altın Döğücüler Esnafı***

Dükkân 55, nefer 70, eski pirleri Hz. Davud’dur, Hak tarafından inen Zebur âyetleri için altını doğup her sayfayı altınlı serlevha ederdi, zira Zebur âyeti Hz. Davud’a indi ki “Ve Davud’a Zebur’u verdik.” [İsrâ, 55] âyeti delildir.

Hz. Davud’dan Resûlullah’a gelinceye kadar 1.640 sene olup Mekke-i Mükerreme’yi fethettikten sonra tamiri sırasında nakkaşların piri Kabe nakş ederken Abdullahoğlu Nasr oğlu Ebülhazen, Peygamberimize doğulmuş saf altın getirip Mekke-i Mükerreme’yi onunla yıldızlayıp parlattılar. Sonra Peygamberimizin izniyle Selmân-ı Pak, Ebülhazen’in belini bağlayıp zerkûblara yani altın döğücülere pir oldu, kabri (...)’dir. Bu sanat ehli de tahtirevanlar üzere camlı dükkânları içre altın döğerek geçerler. (614)

### ***Altın Yıldızcular Esnafı***

Dükkân 40, neferât 105, pirleri Hz. Osman’dır ki Hz. Risâlet’e kırk yaşında nübüvvet geldiğinde Hz. Cebrail ile ilk defa Kur’an-ı azira’dan “Yaradan Rabbinin adıyla oku.” [Alak, 1] âyeti gelip sonra Hz. Osman Müslüman olduğunda bu âyeti Kur’an’ın ilk âyeti edip ser-levha ve tezhipli eder, tezhibcilerin silsilesi Hz. Osman’a çıkar, kabri Medine-i Münevvere Bakî’inde denilmiştir. Bu tezhibciler de dükkânlarında Kur’an-ı Kerimlerini ve kitapları tezhip ederek geçerler.

### ***Ciltçiler Esnafı***

Dükkân 100, neferât 300, pirleri Abdullah-ı Yetimî olup bu ciltçiler alayı yukarıda ordu mollası alayında anlatılmıştır.

### ***Sahaflar Esnafı***

Dükkân 60, neferât 300, zira ayak sahafı çoktur. Pirleri Ebû Zer-i Gıfarî’dir, Selmân-ı Pak belini bağladı, kabri Bakî’dedir, 170 yaşında vefat etti. On beşinci zengin pir olduğundan Hz. Resul onlara Ebû Zer diye lâkap komuşlardır. Peygamberimizden kırk hadis rivayet eder. Bunlar da dükkânların nice bin kitaplar ile süsleyip ayak sahafları “Mülteka ve Dürer [u] Gurer’im iyidir ama Keşşafımı keşf edip Tarikat-ı Muhammedi’den<sup>284</sup> ayrılmam, eyi kitaptır” diye torba torba kitaplarla geçerler.

<sup>283</sup> Zerkûb: Altın döven, altın varak veya yıldız yapan usta. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.3493.

<sup>284</sup> Tasavvuf, dinin iman ve Tanrı’ya götüren ibadet tarafıdır. Bunun bir adı da Tarikat Tarikat-ı Muhammediyedir. Bu adla bilinen bir de kitap vardır. Bu eser Seyyid Mustafa Efendi tarafından Tercüme-i Tarikat-ı Muhammediye adıyla tercüme edilmiştir.

### ***Kâğıtçılar Esnafı***

Dükkân 200, neferât 205, pirleri Peygamberimizin amcası Hz. Abbas'tır, kabri Bakî'dedir ve Hz. Ali kemerini bağladı. Bunlar da seyishaneler üzere dükkânlarını İstanbul tabağı, Bosna şebde ve bundukânî kâğıtlarıyla donatıp beyaz kâğıttan ferace, muvahhidîler, hırka, büyük sarıklar ile ve yine kâğıttan çeşitli külahlar ile kendilerini süsleyip dükkânlarında kâğıtlar mühürleyüp hepsi silahlı beyaz esvâplı asker olup geçerler.

### ***Mukavva Kubur<sup>285</sup>-Divitçiler Esnafı***

Dükkân 55, neferât 105, pirleri Cebel oğlu Muaz'dır ve Selmân kemer bağlamıştır, kabri Eb-tah'dadır. Bunlar dükkânlarını çeşitli kubur, yıldızlı ve nakışlı divitler ile süsleyip kendileri de silahlı geçerler.

### ***Remilci (Kumcu) ve Mektupçular Esnafı***

Pirleri ve askerleriyle yukarıda ordu mollası alayında yazılmıştır.

### ***Mürekkeçiler Esnafı***

Dükkân 45, neferât 65, pirleri Haris oğlu Zeyd'dir, Enes kemerini bağladı, kabri Mekke Ebtahî'ndedir. Bunların dükkânları Sultan Bayezid'dedir, ama nice yüz kimseler evlerinde işlerler. Özellikle Sultan Selim yakınında İkiçeşme önünde Mürekkebçi Karının mürekkebi gayet meşhurdur. Kızılmusluk'taki yedi iklimde meşhurdur, hatta onun hakkında kâtipler ve şairler bu beyti söylemişlerdir:

“Mürekkebe çokdur İslâmbol'da amma

Kızılmusluk'daki gâyetde a'lâ”

diye övmüşlerdir. (615)

### ***Ressam Nakkaşlar Esnafı***

Dükkân 4, neferât 40, pirleri yoktur, zira resim yapmak dinimizde yasaktır, lâkin Hz. Peygamber Hayber Kalesi'ni fethedip ondan bir aslan suretli sancak [199b] ganimet alıp gösteriş ve heybet için o aslan resimli sancağı Ebû Eyyûb-ı Ensârî ki Resûlullah'ın sancakdârıdır, onların büyük oğlu Seydî Emetullah taşıyıp pederi Eyyûb Sultan, Peygamberimiz huzurunda kemerine peştemal bağlayıp bayrakdârlara pir oldu. Kabri, İmam Hüseyin'e bayraktar olup, Kerbelâ şehitleri içinde yatmaktadır.

<sup>285</sup> Kubur: Boru biçiminde içi boş kap, ok kabı, fırça kuburu gibi. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.1775.

Peygamberimiz o sancaktan başka resim ve put yapmaya izin vermemişlerdir ama Anadolu nakkaşları tabiatları eserinden yine İslâm dininin şan, şöhret ve şevketleri için Hz. Hamza'nın Züpin ile atlar üzere ceng ü cidal resimlerini silahlara gömülmüş, Hamza galip olup Züpin'i bağladığı resmini yazarlar ki sanki canlıdır.

Hz. Hamza'nın 170 sandalye sahibi Hz. Sa'd ve Said'i, Velid oğlu Hâlid'i, Ubeydetü'l-Cerrah'ı, Şeyh Sarî'yi, Madî Kerb'i, Divane Hürûm'u, Sa'dan oğlu Lendühâ'yı, Sahib-kırân Bedüzza-man'ı, Kasım-ı Küba'yı, müslimî teberi elinde Peygamberimizin ulağı Ümeyye-i Damirî oğlu Amr ve nice yüz sahib-kırânları zırh zırh külâh, cebe ve cevşene gömülmüş olup yedi parça silahlarıyla soylu atlara binmiş her bir pehlivanların resimlerini heybet ve azametleriyle yazarlar ki gören ümmî adamlar,

“Hûdâ'ya hamdolsun Müslümanlardan böyle böyle sahib-kırânlar var imiş” diye kendileri cenge muhabbet edip Allah yolunda mücahit olmaya sebep olur.

Eski pehlivanlardan Şehnâme'de<sup>286</sup> yazdığı üzere Sam ve Neriman'ı, Zâl ü Küstehem'i, Rüstem ve Efrâsiyâb'ı, Şagât'ı, Pîjen-i Menûçehr'i, Feridun'u, Demirci Gave ve Dahhâk'ı, bu pehlivanları da öyle çizip edip yazarlar ki her biri sanki birbirlerine hamle etmededirler.

Bu anılan pehlivanların resimlerini ressamalar dükkânlarının dört tarafına donatıp geçerler. Bu ressamaların ser-çeşmesi Miskalî Solakzâde ve Tiryaki Osman Çelebi kaleler sureti çengiyle çizmede ikinci Behzad idi. Parmakkapı'da Tasbâz Pehlivan Ali, padişahların, komutan ve vezirlerin Revan ve Bağdad cenglerini yazmada birinci Veli Can idi ve başka ferilerde de zamanın Cemşid'i idi.

### ***Ressam Falcılar Esnafi***

Dükkân ve nefer birdir. Mahmudpaşa Çarşısı'nda bir dükkânda oturan Hoca Mehmed Çelebi, falcı derlerdi, ümmetin dindarlarından yaşlı bir kimse idi. Hatta Süleyman Han sohbetiyle şereflenmiş bir dinç ihtiyar idi.

Yukarıda yazılan bütün pehlivanların, geçmiş padişahların, binlerce peygamberlerin, sayısız kalelerin, savaşların, denizdeki gemilerin acayip ve garip

<sup>286</sup> İranlı şair firdevsînin kaleme aldığı bu eser, destanî Türk kahramanı Alpertunga ve Türkler hakkında da bilgi vermektedir. Millî Eğitim tarafından Necati Luğal'e tercüme ettirilerek "Dünya Edebiyatından Tercüme / Şark-İslam Klasikleri: 10, Ankara 1945-1955" yayınlanmışsa da bu, Şehnâmenin ilk dört cildinin tercümesi olup tamamı değildir. Firdevsi, *Şehname, Dünya Edebiyatından Tercüme / Şark-İslam Klasikleri: 10*, Çev. Necati Luğal, Ankara 1945-1955.; Ayrıca bkz.; Tadeusz Kowalski, "Şehnâme'de Türkler", Çev. Harun Güngör, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1, Yıl 1: Kayseri 1995.; 289-300.

savaşların, eski ustaların sihirli ve (616) beğenilmiş ketebeli kalemleriyle iri İstanbul tabağı kâğıtlar üzere yazılmış resimleri cilt cilt dükkânın yüzüne dizer, gelip geçenler tâli' tutup bir akçe vererek bu resimlerden fal açıp Ceng ü cidal mi gelir yahut Yusuf u Züleyhâ mı gelir ya Leylâ ve Mecnûn, Ferhad ve Şirin, Varaka ve Gül-Şah mı veya eski cihangirlerin birbirleriyle düşmanlıkları, eğlenceleri gelip ona göre,

“Bu fal ıssına geldi işte Ferhad

Çalışmakla olursun sen de dilşâd”

diye her resimlere uygun kendilerince şiirler okurdu ki dinleyenin gülmekten aklı giderdi. O yaşlı onunla kâr ederdi.

Kâhice bu resimlerle padişaha giderdi. Bu da bir tahtırevan üzere resimlerini halka gösterip alayda giderdi. Hâlâ İstanbul taklitçileri içre bu resim falcısının Hindî gazelleri, türlü türlü tavırlarıyla taklit ederler ki nice bin tür gülünç sözlerdir.

### ***Oymacılar Esnafı***

Dükkân 9, neferât 20, pirleri Şair Hâssan oğlu Abdurrahmân'dır. Hz. Resûl'ün oğlu Kasım'la emildeş süt kardeşidir, kabri Kudüs yakınında Taberistan'dadır. Bu oymacılar, dervişlerden hezârfen, çelebi, hünerli yetkin ustalardır ki makasla sihirli oymalar oyarlar ki sanki sihirdir. Bunların hatıralarını teberrüken kitaplar içinde saklarlar. Bunlar seyishaneler üzere dükkânlarında renkli yapraklar üzere oymalarını yapıp kâğıtlar üzere yapıştırıp oymalar oyararak geçerler.

### ***Padişah Düğünü Nakılcıları Esnafı***

Dükkân 4, neferât 55, pirleri Müyesser-i Ezherî'dir, Hadice Ana hizmetçisidir. Malik oğlu Enes belini bağladı. Kabri Kûfe'dedir. Peygamberimiz zamanındaki düğünlerde baharattan serviler yapardı. Bu Esnafın dükkânları Koska fırını yanında, Aksaray'da, Tahtakale'de ve Odunkapısı'nın iç yüzünde Semahane karşısında nakılcıbaşı dükkânları vardır.

Bunlar bu alayda şehremini malıdır. [200a] Süleymaniye minaresi boyu balmumunun rengârenk kâfûrîlerinden ve şemete ve ragi tellerinden göklere baş uzatmış servi gibi ışıklı ve parlak nakıllar eyleyip her birini yüzer ikişer yüzer tersane karavana pâyzenler çekip vardıyanlar sağa ve sola çekin diye silisre düdüklerini çalarak geçerler ve nice yüz küçük nakıllar ile alay gösterip geçerler.

### ***Alcı ve Balcı Esnafı***

Neferât 100, bunlar ancak Ramazan ve iki bayram günlerinde çocuklara yemeleri için yeşil balmumundan papağanlar ve beyaz mumdan kumrular yapıp çubuklar ucunda “Alcığım, balcığım” diyerek geçerler.

### ***Yastık Basmacıları Esnafı***

Dükkân 15, neferât 55, pirleri yine nakkaşların piri Hz. Abbas oğlu Fazl’dır ki Hz. Resul vefat ettiğinde Hz. Ali yıkarken Fazl Peygamberimizin mübarek cesedi üzere su (617) dökerdi. Dükkânları Sırt Hamamı yakınındadır. İşleri neftli ve katranlı renk renk boyalar ile nakışlı yastıklar, sofralar, perdeler ve satranç bezleri basıp dükkânlarında bu iş ile geçerler, ama güzel sanatlı iştir ki ne kadar yıkasan nakışı bozulmaz bir iştir.

### ***Çit Basmacıları Esnafı***

Dükkân 25, neferât 100, pirleri yine Hz. Abbas oğlu Fazl’dır. Bunlar çoğunlukla bekârhane odalarında Tokat ve Sivas Ermenileri, Acem ve Hindli basmacılarıdır ki sihirli gibi yorgan yüzüyle, çarşaflar ve perdeler basarlar ki çok güzeldir. Bu sanatlarını gösterip dükkânlarını işleriyle süsleyip silahlı geçerler.

### ***Sırma Nakışçıları Esnafı***

Dükkân 20, neferât 25, ama nicesi evlerinde işlerler, pirleri Ebî Surh’dür ve Selmânî’dir, kabri Medâ-yin’dedir. Bunların işi vezir, vekil ve ileri gelenlere sırmalı yastıklar, minderler, perdeler, dikdik ve abayîler, şakabentler, eğerler, teğelti ve atlas üzere cibinlikler işlerler ki görenin aklı gider, sırmamanın parıltısından insanın gözü kamaşır. Bu da temiz sanattır. Bunların hepsi metallerin tahtirevanlar üzere dükkânlarında sergileyip geçerler.

### ***Yağlıkçı Nakkaşları Esnafı***

Dükkân 20, neferât 25, pirleri Siraceddin’dir, Selmân belini bağladı, kabri Şam yakınında Busra’dadır. Bunlar çeşit çeşit bezler üzere siyah kalemler ile yağlık, çarşaflar, yastıklar ve peşkirler üzere nakşedip hatunlardan bizim valide de ona göre nakş edip kâr eder. Bunlar da dükkânlarında siyah kalemler ile bezleri nakş ederek silahlı olup geçerler.

Bu esnaflardan sonra nakkaşbaşı bütün seçkin askeriyle, şeyh, yardımcıları ve duacılarıyla sekizer kat mehterhaneyle geçerler. Bu nakkaşbaşuya yamak toplam 17 esnaftır, (...) dükkândır ve (...) askerdir.

## Otuz Yedinci Bölüm [Eski Bedesten Esnafı]

### *Eski Bedesten<sup>287</sup> Esnafı*

İstanbul'un kalabalık ve seçkin yerinde Osmanoğlu'nun büyük hazinesi bir bedestendir ki sanki Kahkaha Kalesi'dir. Bütün savaşçıların, vezirlerin ve seçkinlerin malları buradadır ki yer altında nice yüz demir kapılı mahzenler vardır. 857 [1453] tarihinde Fatih Sultan Mehmed Han yapısıdır ki sanki şeddadî yapıdır. Dıştan dört tarafını keçeciler, sahaflar, takkeçiler, boğasıcılar, kılâbdan, sırmacılar, kuyumcular ve inciciler kuşatmıştır. Dört köşesinde kale kapıları gibi sağlam demir kapıları vardır, kuzeye bakar Sahaflar kapısı, batıya açık Takyeciler kapısı, güneye Garazlar kapısı ve doğuya açık Kuyumcular kapısı üzere kanatlarını açmış bir heybetli kuş heykeli vardır. Bu kuş heykelini bu kapı üzerine yapmanın anlamı odur ki kazanç dedikleri havaya uçar bir (618) vahşi kuştur. Eğer kuşu bir nezaketle avlayabilirsen bu bedestende kâr edebilirsin demek işarettir, ama gerçekten güzel bir işarettir.

Bu bedesten içre (...) ayak kârgîrler üzere (...) adet mavi kurşun ile örtülü büyük kubbelerdir ki dört tarafında demir kapaklı pencereler vardır. Fırdolayı kubbe çevresinde adamlar gezip demir kapaklar kapayacak tabakalar vardır. Bedesten içinde ana cadde dört sokağın sağ ve solunda toplam 600 dükkân vardır ve kat kat toplam 2.000 dolaptır. Her dolap sahibi vazgeçip satmak isterse beşer bin kuruşa çinko gibi satılır. Sabahdan kuşluk vaktine dek işler büyük bir işyeridir. Cihanın bütün değerli malları bu bedestende bolca bulunur pazardır. Burada biner ve ikişer bin keseye sahip bezirganlar vardır.

---

<sup>287</sup> Bedesten veya bezistan kelimesi, Türkçe'de bezzazistan kelimesinin kısaltılmış veya ağza uymuş şeklidir. Fatih Sultan Mehmet Han, İstanbul Bedesteni'nin inşasına 1456 yılında karar vermiştir. İnşaat 1460-61 Kış'ında biter. Kntovulos (Fatih'in çağdaşı) Bedesten'i şöyle anlatıyor: "Pek geniş, pek güzel bir çarşı burası. Saray'ın (Eski, Taun Meyda-nı'ndaki Saray) yakınında bulunur. Dıştan çok güçlü duvarlarla korunan bu güzelim çarşı, içten sütunlarla son derece güzel, son derece yüksek bölümlere ayrılmıştır. Bizans devrinde, İmparatorluk Yolu (Meşe) üzerinde Forum Constantini (Konstantin Meydam) yakınında bulunan bu bölgede, kıymetli malların satıldığı Basilika (Kaleiçi) vardı. Ancak herhalde Bedesten ve Büyük Çarşı (Kapalı Çarşı) Bizans yerleşim alanının batısına düşmektedir. Gerek Bedes-ten'in gerekse Kapalıçarşı'nın, Fatih'in emriyle inşa edildiğine şüphe yoktur; bunu hem vakıf sicilleri hem de Bizans tarihçisi Kritovulos'un sözleri teyid etmektedir. Ayrıca, İstanbul Bedesteni mimari özellikleriyle Osmanlı Bedestenleri tarihinin zirvesinde bir yapıdır; 1453'ten önce yapılan bedestenleri de bilmekte, tanımaktayız. İstanbul'un ilk bedesteni çeşitli isimlerle anılagelmiştir. Fatih'in vakıf sicillerinde Yeni Kumaşçılar Çarşısı (Dâr el-Bezzaziyet el-Cedide) veya kısaca Kumaşçılar Çarşısı (Bezza-ziyye, Bezzazistan) diye geçmektedir. Daha sonraki bir tarihte Eski Bedesten diye, İç Bedesten veya Kuyumcular Çarşısı (Cevahir Bedesteni) diye anıldığını görmekteyiz. Ayrıntılı bilgi için bkz., Halil İnalçık, "İstanbul'un İncisi Bedesten", Çev. Selahattin Ayaz, *İktisat ve Din*, Haz. Mustafa Özel, İstanbul 1994, s.119-137.; Ahmet Refik, *Onuncu Asr-ı Hicri'de İstanbul Hayatı*, Haz. Abdullah Uysal, Ankara 1987, Ahmet Refik, *11. Asr-ı Hicri'de İstanbul Hayatı*, İstanbul, 1931.; Muharrem Ergin, "Çarşı", *İA*, III, , İstanbul 1992.

### ***Eski Bedesten Bekçileri Esnafı***

Neferât 70, bunların nazırları padişah hazinedarbaşısıdır. Kefilli ve aracı Müslüman adamlardır ki her gece bedesten içinde kandilleri yakıp silahlı yatarlar. Pirleri Gaffir-i Hindî'dir. [200b] Selmân kemerini bağlamıştır, kabri Mısır'dadır. Bunlar öyle güvenilir adamlardır ki bedestende olan dolaplar açık kalıp nice Mısır hazinesi mücevher ve değerli taşların hesabını Cenâb-ı Hak bilir, meydanda yatar, asla el sürmezler. Bunlar ellerinde fenerleri ve sopalar ile "Aşa vura duta hay" diyerek geçerler, ama bunlar İstanbul içre olan kırk bin bekçilere karışmazlar, zira bunlar padişah emri ile gedik sahibi bekçi ve gözcülerdir. Padişah tarafından şehremininden maaş alıp yerleri boşal dığında bedesten hamallarının hak edenlerine verilir kavimdirler.

### ***Bedesten Hamalları Esnafı***

Neferât 300, bunların piri Peygâm-ı Ali'dir ve Selmânî'dir, kabri Tebriz'dedir. Bunlar bedesten dışı hizmet ederler. Bedestenin dört zincirli kapısından içeri giremezler, ancak dışarıdaki esnaflara hizmet edip her gece bütün esnafların sandık sandık mallarını taşıyıp, İstanbul'un yangın korkusundan bedestenin dış mahzenlerine saklayıp dış dükkânlar boş kalır, zira dükkân sahipleri uzak yerlerde olur. Bu hamallar da arkalarından yassılama semerleri, ellerinde ipleri ve bellerinde kılıçlarıyla geçerler, vesselam.

### ***İç Bedesten Dellâlları Esnafı*<sup>288</sup>**

Neferât 40 pirleri Ebünnidâ (...) (...) (...). Bunlar hepsi eli beratlı gedik sahibi muhteşem ve güvenilir adamlardır ki bedesten içinde hizmet ederler, dışarı çıkamazlar. Hepsi alayda cevahir koşum, kılıç, gaddâre, kürk ve başka değerli eşyalar ile omuzlarında geçerler.

### ***Dış Bedesten Dellâlları Esnafı***

Hepsi 300 eli beratlı değildi ama güvenilir kefilleri vardır. Bunlar da omuzlarında mallarıyla "Bin kuruşa cevahir kuşağım ve 2.000 kuruşa istefanım" deyî' geçerler. (619)

### ***Çukacılar Esnafı***

Dükkân 100, neferât 107, pirleri Ebülhüdâyî Halebî'dir ve Selmânî'dir. Kabri Mekke'dedir. Bunlar arabalar üzere nice bin pasdav saya, londirine, vezentin, karkaşovna,

<sup>288</sup> Bilgi için bkz., Mantran, *a.g.e.*, II, s.74 vd.

nime, paris, marliye, ankona, londura, iskerled ve yetmiş çile çukaları ölçerek “Ala bin, iki bin kuruş” deyip geçerler.

### ***Sanat Ehli Atlasçılar Esnafı***

Dükkân 105, neferât 300, pirleri Mansûr-ı Endülüsî'dir ve Selmânî'dir, kabri bilinmiyor. Bu kavmin çoğunluğu Yahudilerdir. Çeşit çeşit değerli kumaşları dükkânlarında tahtirevanlar üzere ölçerek geçerler.

### ***Dibacılar<sup>289</sup> Esnafı***

Dükkân 16, neferât 65, pirleri (...) (...). Bunlar tahtirevanlar üzere dükkânların sırmalı şîb<sup>290</sup>, zerbâf<sup>291</sup> ve serengler ile süsleyip silahlı geçerler.

### ***Kâr Ehli, Kadifeciler Esnafı***

Dükkân 70, neferât 200, pirleri (...) (...) Bu esnaf tahtirevanlar üzere kadife dokuyarak sanatları ve mallarını arz ederek görkemlice geçerler.

### ***Sereng<sup>292</sup> ve Kadife Yastıkçıları Esnafı***

Dükkân 100, neferât 400, pirleri (...) (...) (...) Mardin ve Bursa işi sırmalı kadife ve sereng yastıklar ile dükkânlarında dokuyarak hepsi silahlı geçerler.

### ***Daracılar Esnafı***

Dükkân 200, neferât 500, pirleri (...) (»-) (...). Bunlar da dükkânçelerini darayı, poladî ve şamîler ile süsleyip ipek dokuyarak ederler.

### ***İpek hil'atçılar Esnafı***

Dükkân 5, neferât 105, pirleri (...) (...) (...). Bunlar kuşaklık dedikleri yedi bent padişah hil'atleri dokuyarak hil'atleri süsleyip geçerler.

### ***Muhattemciler Esnafı***

Dükkân 17, neferât 45, pirleri (...) (...) (...) (...). Bu pişekârlar kırmızı ve renkli mukaddem kuşakları dokuyup dükkânlarını muhattemler ile süsleyip geçerler.

<sup>289</sup> Dibacı: Kıymetli kumaş satanlara verilen isim. Üstüfeci, kadifeci, atlasçı da denirdi. Ayrıca Horasan dibacı denilen bir kumaş çeşidi de vardır ki “vezar” köyünde dokunduğundan vezari de denir. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.697.

<sup>290</sup> Şîb:Giyim eşyası, yastık örtüsü vb yapılan çok ince gümüş telli eski bir ipekli kumaş. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.2950.

<sup>291</sup> Zerbâf: Altın tel ile kumaş dokuyan kimse. Bu şekilde dokunmuş kumaş. Bu kumaştan yapılmış giyecek. Sırmacı. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.3492.

<sup>292</sup> Serenk: Kemhaya benzeyen bu ipek kumaşın özelliği dokumasından altın ve gümüş tel kullanılmamasıdır. Genellikle üç renkle dokunur. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.2713.



### ***Tire ve Şam Alacacıları Esnafı***

Dükkân 70, neferât 100, pirleri (...) (...) (...) (...). Bunlar seyishaneler üzere dükkânların Tire, Manisa, Şam ve Hind alacalarını dokuyarak hüner gösterip geçerler.

### ***Kazanç ehli, Peştemalcılar Esnafı***

Dükkân, işyeri birdir, ama neferât 400, pirleri (...) (...) (...) (...). İşyerleri Kırkçeşme yakınında başka büyük işyeridir. Dükkânlarını kırk kalem peştemallarıyla donatıp geçip giderler. [201a]

### ***Kâşhaneciler Esnafı***

Dükkân 17, neferât 30, pirleri (1.5 satırlık yer boş)

### ***Ticaret ehli, Dimiciler<sup>293</sup> Esnafı***

Dükkân 58, neferât 100, pirleri (1.5 satırlık yer boş)

### ***Kanaat Ehli, Bezciler<sup>294</sup> Esnafı***

Dükkân 500, neferât 600, pirleri (...) (...) (...) (...) (...). Bunlar renk renk Serfiçe, Trabzon ve İstanbul bezleri, yelken bezleri ve astar bezleri dokuyarak geçerler. (620)

### ***Kazanç Ehli, Boğası<sup>295</sup> Bezcileri***

İşyeri 40, neferât 100, pirleri (...) (...) (...) Bunlar lekfûrî, berveçî, hitâyî, şamî, zâğî ve mollayı kısacası çeşit çeşit renkli bezleri dokuyarak geçerler.

### ***Bezci Tacirleri Esnafı***

Dükkân 700, neferât 1000, pirleri (...) (...) (...) (...) (...). Bu kimseler bütün bez dokuyucuların tacirleridir, renk renk değerli Ahmedâbâd ve Mahmudî renkli bezleri ile geçerler.

<sup>293</sup> Dimi: Çok sık dokunmuş bir çeşit pamuklu bez. Dokumacılıkta bir temel örgü tarzı. Bu örgü ile dokunan kumaşların yüzeyinde verev hatlar meydana gelir; bu hatların eşit veya farklı genişlikte, ince ve kalın, belirli ve belirsiz görünüşte oluşuna göre çok değişik zenginlikte örgüler üretilir. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.713.

<sup>294</sup> Osmanlı Devleti'nde el tezgâhlarındaki dokumacılık hayli ileriye. Büyük atölyelerden çok, evlerdeki el tezgâhları daha yaygındı. Dokuma sanayii üç kısma ayrılabilir. İlki keten, kenevir, pamuk gibi lifli bitkileri hammadde olarak kullananlar, ikincisi hammadde olarak yünü kullananlar, üçüncüsü de ipekli dokumacılar. Pamuklu dokumacılık yaygın olarak Anadolu'nun pek çok yerinde yapılmakta olup, hem kişilerin kendi ihtiyaçları için, hem de ticarî maksatlarla yapılmaktaydı. Yünlü ve ipekli dokumacılık ise belli yerlerde toplanmıştır. Bursa ve Bilecik ipekli dokumanın merkezidir. Mora ipeği de bu sanayii beslemektedir. XVII. yüzyılda lal kadife gibi kumaşların İtalyan kadifelerinden üstün olduğu bilinmektedir. Bkz.; Ahmet Tabakoğlu, *Türk İktisat Tarihi*, İstanbul 1998, s.221.

<sup>295</sup> Boğası: Astarlık ince bez. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.393.

Yukarıda yazılan meta dokuyanlarının da birer kat tacir esnafları vardır ki hepsi 70 esnaftır, birlikte alay ile geçerler.

***İş Ehli, Bahçeciler<sup>296</sup> Esnaftı***

Dükkân 40, neferât 111, pirleri (...) (...) (...) (...). Arabalar üzere dükkânlarını Selanik, Safet, Uşak, Kula, Mısır ve İsfehan haliçeleriyle süsleyip geçerler.

***Tarikat Ehli, Abacılar Esnaftı***

Dükkân 300, neferât 700, pirleri (1.5 satırlık yer boş)

***Şeriat Ehli, Kebeciler<sup>297</sup> Esnaftı***

Dükkân 100, neferât 700, önderleri (1.5 satırlık yer boş)

***Hakikat Ehli, Sof<sup>298</sup> İhramcılar Esnaftı***

Dükkân 80, neferât 100, mürşitleri (1.5 satırlık yer boş)

***Marifet Ehli, Sofçular Esnaftı***

Dükkân 90, neferât 400, pirleri (1.5 satırlık yer boş)

***Kazanç Ehli, Sipahpazarı<sup>299</sup> Esnaftı***

Dükkân 500, neferât 800, ser çeşmeleri (1.5 satırlık yer boş)

---

<sup>296</sup> Osmanlı Türklerinde bahçeciliğin bir bilim dalı ve sanat olarak görülmesi oldukça eski tarihlere dayanır. Bu eskiliğin hicri 900 (1495) tarihlerinden daha geçmiş zamanlara doğru uzanıp gittiğini gösterecek nitelikte “Tezkire-i şüküfeciyan”, “Revnaku’l-ezhar”, “Şüküfename”, “Mi’yâru’l-ezhar”, “Ferahnâme” ve “Garsnâme” gibi bir takım tarihi kaynaklara rastlanmaktadır. Hicri 1100 (1689) yıllarında Şehremini Cami’nin hatibi olan Übeydullah Efendi yazdığı Netayicü’l-ezhar (Tezkire-i şükufeciyan) adlı çiçekçi kitabında çiçekseverliğe gayret edilmesinin çiçek yetiştirmede ne derecede etkili olduğundan, zamanında mevcut olan çiçeklerin kimler tarafından ilk olarak yetiştirildiğinden bahsetmektedir. Ayrıca alfabetik sırayla çiçekçilikle uğraşan şahısların adlarını da kitabında sıralamıştır ki, bunlar arasında Ebüssuud Efendi ile İbrahim Han zade Ali ve Mehmed beyler, İmam zade Mehmed Çelebi, Yeniçeri efendisi İsmail, Anbarcı zade, Bostan zade Mehmed Efendi, Piri Paşa zade Seyyid Cemali Bey, Tezkireci Mehmed Efendi, Tacir Mustafa Çelebi, Cüce Hüseyin Çelebi ve Hasan Beşe gibi isimler bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Erdoğan, “Osmanlı Devrinde İstanbul Bahçeleri”, *VD*, Sayı 4, 1956

<sup>297</sup> Kebe: Kilim gibi yere serilen, hayvan örtüsü veya çoban kepeneği yapılan çok kalın keçe. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.1627.

<sup>298</sup> Sof: Yün ve ince tiftik ipliğinden dokunmuş, yıkanıp fırçalanmış sertçe, ince yünlü kumaş. Bu kumaştan yapılmış cüppe, kafat vs.Ham ipekten ince astarlık kumaş. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.2818.

<sup>299</sup> Silah ve askerî eşyaların satıldığı yer. İnalçık, “İstanbul’un İncisi Bedesten”, s.131.

### ***Hilekârlar, Bitpazarı<sup>300</sup> Esnafı***

Dükkân 400, neferât 700, eski şeyhleri (1.5 satırlık yer boş)

### ***Hevâ Ehli, Avratpazarı<sup>301</sup> Esnafı***

Dükkânları bilebilir (yanlarındadır), neferât 200, yol göstericileri (1.5 satırlık yer boş)

### ***Ayyâr Ehli, Pazar Dellâlları<sup>302</sup>***

Dükkânsız, neferât 300, eski ustaları (1.5 satırlık yer boş)

### ***Ayyâr Ehli, Meyancılar<sup>303</sup> Pazarı Esnafı***

Dükkân, (...) neferât 200, öncüleri (1.5 satırlık yer boş)

Bunlar, alaydan sonra Eski Bedesten şeyhleri, yardımcıları ve duacıları hepsi bedesten kethüdasıyla bütün üzengi üzengiye at başı birlikte enselerinde çifte köçekler ile silahlı olup sekizer kat mehterhane ile mükemmel geçerler. Bu bedesten kethüdasına yamak olan toplam 30 esnafıdır , (...) dükkândır ve (...) askerdir. (621)

## **Otuz Sekizinci Bölüm [yeni Bedesten Esnafı]**

### ***Yeni Bedesten<sup>304</sup> Cemaati Esnafı***

Bu da Sultan Mehmed Han'ın yapısıdır. Eski Bedesten'e yüz adım yakındır. Bunun da yapı şekli hemen Eski [201b] Bedesten gibidir. Ancak kuzey tarafına

---

<sup>300</sup> Bitpazarı (elden düşme eşyaların satıldığı yer. 1840'lı yıllarda Bitpazarı'nı anlatırken Charles White bu pazarda kullanılmış kumaş ve elbiselerin satıldığını, satanların da emekli yeniçerilerle saray müstahdemleri olduğunu kaydediyor (daha çok bahçıvanlar). Bitpazarı tüccarı zengin tüccardır; pahalı elbiseler, kürk ve kuşaklar satmakta, mal karşılığı % 10 ile % 20 arasında faizle para vermekte, tefecilikle uğraşmaktadırlar. Bitpazarı'nın kendi Kethüda'sı ya da Kâhya'sı vardır, kendi tellâlları vardır. Yine White'm bir gözlemine göre, mallarını Bitpazarı'nın hemen yanında satanlar sayıca pazar esnafından daha kalabalıktılar. Bkz. İncalcık, a.g.m., s. 131-132

<sup>301</sup> Avrat Pazarı: Alıcısı ve satıcısının kadın olduğu ve genellikle kadınların el işlerini sattıkları , günümüzde de benzeri olan pazar. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.217.

<sup>302</sup> Bilgi için bkz., Mantran, a.g.e., II, s.74 vd.

<sup>303</sup> Satıcı ile müşteri arasında aracı olan kimseye verilen isim. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.2052.

<sup>304</sup> Fatih'in yaptırdığı Bedesten etrafındaki sokakların iki tarafındaki basit ahşap dükkanlarda doğan Büyük Çarşı, hızla gelişmiş ve kısa bir süre sonra Yeni Bedesten denilen 20 kubbeli bir bedestenin yapılması ihtiyacını doğurmuştur. Evliya Çelebi'ye göre Eski Bedesten'i de Yeni Bedesten'i de yaptıran II. Mehmed (Fatih)'dir. Oysa 1520 Vakıf Senedi'ne göre Yeni Bedesten henüz ortada yoktur. Çelebi "Yeni Bedesten'de altın gümüş satılmaz, ipekliler, kıymetli kumaşlar satılır" diyor. Yeni Bedesten'e Sandal Bedesteni, Eski'sine de Cevher Bedesteni denmesinin nedeni de herhalde budur. Bkz. İncalcık, a.g.m., s. 134.

Zebatçılarkapısı'na altı basamak taş merdiven ile çıkılır. Batıya Hakkâklar kapısı güneye Çadırcılar kapısı doğuya Kılıççılar kapısı merdivensiz düz kapılardır. Bunun da bodrumları sağlamdır ve baştan başa kurşunlu kubbelerdir. İçinde 600 dolap vardır ve bin adet neferâtlardır ama bunda Eski Bedesten gibi değerli cevahir türü eşyalar satılmaz, tamamı ipek ve değerli elbiselere dair mallar satılır. Bu bedesten ehlinin pirleri (...) (...) (...) (...) (...) (...).

### ***Yeni Bedesten Hocaları Esnafı***

Cümle 1000 Karun malına sahip yerleşik tüccarlar vardır ki mallarının hesabı yoktur, ama gayet dindar kimesnelerdir ki “Kazananı Allah sever” deyip kâr edip bütün mallarını tahtirevanlar üzere dükkânlarını gelin gibi bezeyip edepli ve muhteşemce geçerler.

### ***Yeni Bedesten Dellâlları Esnafı*<sup>305</sup>**

70 pirleri Ebünnidâ, denilmiştir. Bu dellâllar Eski Bedesten dellâllarına kendileri o kadar silahlı, süslü ve değerli eğreti esvaplar ile alay ederler ki bütün seyirciler hayrette kalırlar.

### ***Yeni Bedesten Bekçileri***

80 pirleri Gafîr-i Hindî, denilmiştir. Bu bekçiler ellerinde balta ve harbe, bellerinde ateş saçan kılıç ile aydınlık günde nice sanatlı fenerler yakıp “Aşa dura vura” diye feryat ile geçerler.

### ***Yeni Bedesten Hamalları***

300 pirleri Peygâm-ı Ali'dir diye yukarıda gümrük emini zelehor hamalları anlatılırken yazılmıştı. Bunlar arkalıçlarıyla bedesten sandıklarıyla götürerek bir hây-hû ile geçerler.

### ***Dış Bedesten Dellâlları Esnafı***

Pirleri Ebünnidâ'dır denilmiştir. Bunlar omuzlarında nice bin kuruşluk değenli esvaplar ile “Dört kat tirkinim bin kuruşa, tepile bezim bir kuruşa” deyip bağırarak geçerler.

---

<sup>305</sup> Bilgi için bkz., Mantran, *a.g.e.*, II, s.74 vd.

### ***Hâl Ehli, Aynacılar Esnafı***

Dükkân 90, neferât 105, pirleri Hüsâ-meddin Necefi'dir ki İmam Hüseyin belini bağladı ve İmam Hüseyin ile Kerbelâ'da şehit oldu, kabri oradadır. Bu esnaf dükkânlarını nice bin moran aynalar ile süsleyip geçerler.

### ***Helâl Ehli, Sabbâğân<sup>306</sup> Yani Boyacılar Esnafı<sup>307</sup>***

Dükkân 500, neferât 800, pirleri Abdullah es-Sabbâğ oğlu Âmir'dir, Selmân-ı Pak belini bağladığı pirlerin kırk yedincisidir, boyacıların silsilesi ona çıkar. 134 yaşında öldü, kabri Yemen'dedir. Bunlar arabalar üzere dükkânlarında renkli bezler boyayıp iplere bezler serip geçerler. (622)

### ***Sabır Ehli, Hayrîkâr Yani Boyacı Tokmakçısı Esnafı***

Dükkân 100, neferât 700, bunlara hayrîkâr derler. Bazı zarifler nezaketle bir adama sövmek istese "hayr başına" der, yani boyacı tokmağı başına demektir. Bu esnaflar da arabalar üzere dükkânlarında bez tokmaklayarak geçtiklerinde sanki şimşek gürleri gibi gürlüyüp omuzlarında tokmaklar ile geçerler,

Ehl-i hîrfet (2 satırlık yer boş)

Ehl-i meşgul (2 satırlık yer boş)

### ***Ticaret Ehli, Galata Bedesteni<sup>308</sup> Esnafı***

(...) tarihinde (...) (...) yapısıdır. Bu da kale gibi dört demir kapılı, (...) adet kurşun kubbeli, 200 dolaplı, 100 adet bekçili ve 50 adet dellâllı bir sağlam bedestendir. Neferât cümle 200, dolap 100, ama bunda İstanbul bedestenleri gibi mücevher, kıymetli taşlar ve değerli şeyler alınıp satılmaz. Malları çuka, kumaş, Sakız kamhâsı, Sakız dimisi, kız dimisi ve Cezayir ihramları satılır. Bu bedestenin bütün adamları silahlı olup Yeni

<sup>306</sup> Sabbağ: Boyayan kimse, boyacı. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.2615.

<sup>307</sup> Osmanlı Devletinde dokuma yapılan hemen her merkezde boyacılık da vardı. Anadolu'daki boyahaneler, XVI. Yüzyıldan başlayarak en yoğun olarak, Tokat, Çorum, Merzifon, Bursa, Hamid, Ankara, Kayseri, Adana, Urfa, Malatya, Maraş Antep gibi belli başlı şehirlerde toplanmıştı. Bu boyahanelerde anilin boyalar çıkıncaya kadar hep tabii boyalar kullanılmıştır. Boyaların bir kısmı devlet eliyle satılırdı. Kırmızı için kökboya ve kırmızı kullanılırken diğer ana renklerden mavi için çivit, sarı içinde kullanılırdı. Kökboya, çivit ve alacehri bitki, kırmızı ise Hint inciri üzerinde yaşayan bir böcekti. Boyacı esnafı aralarındaki anlaşmalar gereği boyayacakları maddeleri tesbit etmişlerdi. Mesela XVIII. yüzyılda İstanbul'da tülbent ipekli ve ipeksiz bez, bürümcük, kalpak derisi, kağıt ve tüylü kebe Yenikapı'daki parça boyacıları tarafından boyanırken, Cezayir ve Previşte ihramları, şal, Mısır kuşağı, çuka, kebe, keçe, Hint ve Mağrib şallarının mükemmelleri Fazlı Paşa boyacıları tarafından boyanıyordu. Bkz.; Kütükoğlu, "Osmanlı İktisadî Yapısı", s.634-635

<sup>308</sup> Galata Bedesteni konusunda bkz. Ahmet Refik, *16. Asırda İstanbul Hayatı*, İstanbul, 1935

Bedesten neferâtlarıyla mallarını sergileyerek değişik kıyafetle geçerler, zira çoğu adalar Kumlarıdır.

### ***Zebatçılar Esnafı***

Dükkân 70, neferât 100, pirleri (...) (...) (...) (...) (...) (...). Bunlar dükkânlarını zebât, kulemisk ve nice yüz çeşit güzel kokulu yağlar ile dükkânların hokkalar ile donatıp geçerler. [202a] Sonra Yeni Bedesten şeyhleri, yardımcıları, kethüdası da rüüs sahibi olduğundan sekizer kat mehterhane ile geçerler. Bu Yeni Bedesten kethüdasına yamak olan toplam 13 esnaf, (...) dükkân ve (...) askerdir.

## **[Otuz Dokuzuncu Bölüm [Doğramacılar ve Sedefkarlar Esnafı]**

### ***Doğramacılar Esnafı***

İşyerleri Vefa yakınında Ekmekçioğlu Türbesi yanında Süleyman Han'ın yaptığı büyük bir işyeridir. Doğramacıbaşı yani sedef-kârcıbaşı orada oturur. İşyeri neferâtları 100 neferdir ama İstanbul içre,

### ***Sadefkârcılar<sup>309</sup> Esnafı***

Dükkân 100, neferât 500 pirleri Şuayb Hindî'dir ve Selmân-ı Pak belini bağladı, kabri Hind'de Serendil adasındadır. Bunlar dükkânlarını Hirid pusiskârisi çekmece ve sandukaları ile donatıp geçerler.

### ***Helâl İş, Harratîn<sup>310</sup> Yani Çıkrıkçılar Esnafı***

Dükkân 500, neferât 1005, pirleri Ebû Ubeyd-i Harrât'tır. Selmân-ı Pak belini bağladığı kırk üçüncü pirdir ki çıkrıkçıların silsilesi ona çıkar, kabri (...) ama bu işi meşhur eden Hz. İbrahim Edhem'dir ki sihirli çıkrık işi işlerdi. Bu esnaf da tahtirevanlar üzere dükkânlarını çeşit çeşit (623) çıkrıkçı işleriyle süsleyip kendiler de kemanelerini çekerek işleyerek geçerler.

---

<sup>309</sup> Sedefkâr/Sadefkâr: Ahşap malzeme üzerine sedefle işleme yapan zanaat erbabına "sedefkâr" deniliyor. En çok tercih edilen ağaçlar ise abanoz, maun, ceviz ve şimşir. Sedefkârlar, sedefi ahşaba üç farklı yöntemle işliyor: Kakma, gömme, kaplama, yapıştırma ve macunlama. *Kubbealtı Lugatı*, III, s.2706.

<sup>310</sup> Harrat: Çıkrıkçı. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.1190.

### ***Şükredenler, Hilâlciler Esnafı***

Dükkân 55, neferât 700, eski şeyhleri İmam Hasan'dır. Hazret'e hilâl hediye getirdiği yazılıdır ki çeşit çeşit hilâl yapmada çok ustaydı. Kabri Medine-i Münevvere Bakî'indedir. Kemerini bizzat Peygamberimiz bağlayıp kızının oğlu olduğundan bağrına basmıştır.

### ***Köşe Ehli, Kaşıkçılar Esnafı***

Dükkân 300, neferât 1000, Peygamberimiz zamanında kaşık yok idi. Mübarek beş diye sağ elleriyle yerlerdi. Takiyy-i Acemî, Peygamberimize bir kaşık yaptı. Selmân-ı Pak belini bağladı ve Selmân'ın kardeşi idi.

### ***Dükkân Ehli, Kutucular Esnafı***

Dükkân 100, neferât 1000, pirleri Hurrem-i Hindî'dir. Yemen'de oturduğundan Veysel Karamı kemerini bağladı, kabri Habeş Sevâkini'ndedir. Bunlar tahtirevanlar üzere dükkânlarını kutularla süsleyip geçerler.

### ***İcat Ehli, Varilciler Esnafı***

Dükkân 80, neferât 105, pirleri bilinmiyor. Varilci Esnafını bir fütüvvette görmedik, bunlar tahtirevanlar üzere ardıç, servi ve çam tahtalarından varil ve gerdeller yaparak değişik kıyafetle geçerler.

### ***Kâmiller, Nalıncular<sup>311</sup> Esnafı***

Dükkân 13, neferât 106, pirleri Abdülvahid el-Neccâr Ebülkasım oğlu Sunullah'dır. Babası Abdülva-lüd dülgerlerin piri idi, oğlu Sunullah, Peygamberimize nalın yaptı, kabri Kûfe'dedir. Nalıncılar da nalınlarıyla geçerler.

### ***Buluşçular, Zer-desteciler Esnafı***

Dükkân 8, neferât 25, pirleri Kasım'dır ki doğramacıların piri yine bunun için Ebülkasım Abdül-vahid derler. Dülgerler pirinin küçük oğludur. Bu zerdesteciler dükkânlarında zerdeste, çelek, matrak, nubut, meçek, asa, arka kaşağısı ve çevgân yaparak geçerler.

---

<sup>311</sup> Nalın: Hamam vb zemini taş döşemeli veya ıslak yerlerde giyilen, üstünde ayağı tutması için köseleden bir tasması bulunan, tahtadan tek parça halinde oyulmuş yüksekçe ayakabı, takunya. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.2296.

Sonra doğramacıbaşı güzide (seçkin) askeriyle silahlı olup sekizer kat mehterhanelerin çalarak geçerler. Bu doğramacıbaşıya yamak olan toplam 9 esnaftır , (...) dükkân ve (...) askerdir.

## **Kırkinci Bölüm [Mehteran ve Zurnacıbaşı Esnafı]**

### ***Çalıcı Mehterân Yani Zurnacıbaşı Esnafı***

Bu esnaf ile mimarbaşının<sup>312</sup> padişah huzurunda büyük uğraş ve tartışmaları geçip mimarbaşı,

“Padişahım biz Habîb Neccâr köçeğiyiz. Onlar mel’un Cemşid anarında bir alay deccal kavimdir. Biz padişahıma saraylar yaparız, selâtin camileri, nurlu mezarlar ve değişik eserler yapar, kalelerin fethedilmesinde tamir edip İslâm ordusunda çok gerekli olduğumuz için önce alay ederiz” deyince mehterbaşı da karşı cevap olarak, (624)

“Bizim hizmetimiz padişahıma her an lâzımız ki bir tarafa yönelse gösteriş, şan, şöret, ihtişam ve şevket için dosta düşmana karşı davul, kudüm, nefirin döğerek gideriz. Özellikle ceng mahallinde Müslüman gazileri cenge teşvik edip yüz yirmi koldan ceng davuluna ve hakanı köslere tarralar urulup İslâm askerini cenge kılın-dırmağa sebep oluruz. Özellikle padişahım bir şeye üzüldüğünde gamını gidermek için huzurunda on iki makam, yirmi dört şube, yirmi dört usul ve kırk sekiz terğib musiki ilminden çalıp padişahım sevinir. Eski hekimler görüşünce saz, söz, okuyucu ve güzel rakkas (dansöz) insanın ruhuna rahatlık verir. [202b] Bu tür ruha gıda verici esnaflar sadece bize mensuptur. Sen ki mimarbaşısın, senin bütün Esnafın Ermeni ve Rum kefereleri, çivici Çingeneler, löküncü ve suyolcu Arnavutlar, lağımçı ve necisli Ermenilerdir ki bütün Esnafın yerilmiş ve pis kâfirlerdir. Padişahım biz bu Esnafı üzerimize tasaddur ettirmeziz. Bütün mehterhane ocağı halkı kırılmağı seçeriz. Padişah ırzı yok mudur ki bir alay haşerât alayımızın önüne geçeler. Özellikle her yerde Resûlullah sancağı olursa o alayda Osmanlı davulu gerektir” diye mehter ve sazcıbaşılar bu şekilde mertlik davası edince calıcı mehterlerin önce alay ile geçmesi için padişah fermanı çıktı.

<sup>312</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz.; Pakalın, *a.g.e.* II, s.535.; Mantran, *a.g.e.*, I, s.154 vd..



### *Çalıcı Mehterler<sup>313</sup> Esnaft*

İşyeri birdir, neferât 300. Pirleri Cemşid'dir. Peygamberimiz zamanında zurna çalınmayıp gerçek pirleri yoktur, ama Emevîler'de meşhur oldu. İşyerleri Hünkâr Sarayı'nın bahçe kapılarında Demirkapı yakınında bir büyük işyeridir. Ortasında yüksek, dört köşe büyük bir kulesi vardır. Her gece akşamdan sonra fasıl ve bir ceng-i harbî çalıp padişaha dua ederler ve her seher vakti sabaha üç saat kalınca Divana bütün divan mensuplarını ve namaz kılanları uyarmak için üç kere tatlı fasıllar ederler ki uyananlara hayat verir. Yaz ve kışta Osmanlı kanunu budur gayet mültefit ve muazzez esnaftır ve ulufeleri ağırdır. Her divan ehli ve ayan yüksek bir mansıba tayin olsa bu mehterân kutlamak için mansıp sahiplerinin evlerine varıp üç nöbet fasıl ederler. Eğer hane sahibi hanesinde yoksa ev halkına bir fasıl çalıp giderler.

### *Yedikule Mehterleri İşyeri*

Neferât 40, bunlar da akşamdan sonra ve sabahleyin fasıl ederler, Fatih kanunudur: "İstanbul'un dört mevleviyet yerinde Eyüp, Kasımpaşa, Galata, Tophane, Beşiktaş, Rumelihisarı, Yeniköy, Rumeli Yenihisarı, Kavak Yenihisarı, Beykoz, Anadolu Hisarı, Üsküdar ve Kızkule-si'nde, bu anılan on üç yerde her akşam ve seher vakti mehterhaneler

<sup>313</sup> Osmanlılarda, askerî mûsikîyi icrâ eden topluluk. Farsçada mihter olarak geçen mehter kelimesi, ekber (en büyük), âzâm (pek ulu) mânâsında bir ism-i tafdildir. Kelime Türkçede mehter, çoğulu olarak da mehterân şeklinde kullanılmıştır. Mehter, bölüklere ayrılır, aynı çalgı âletini çalanlar, alemdârlar birer bölük teşkil ederlerdi. Her bölüğün "ağa" tâbir edilen bir âmiri bulunurdu. Davulcubaşına ise "Baş Mehter Ağa" denirdi. Ayrıca bir de Mehterbaşı vardı. İkinci bir mehterbaşı daha vardır ki, bundan ayrı olup, "Mehterân-ı Hayme" denilen Saray Çadırcılarının başıdır. Mehter teşkilatı, "emir-i alem"e tâbiydi. Türkiye Selçukluları sultanı İkinci Gıyaseddin Mesud 1284 yılında gönderdiği bir fermanla Osman Gâziye; Eskişehir'den Yenişehir'e kadar bütün Söğüt bölgesi ve havâlisini sancak olarak verdi. Fermanla birlikte Osman Gaziye emirlik alâmeti olan "tuğ", "alem", "tabl" ve "nakkâre" de gönderilmişti. Ferman, Osman Gâziye Eskişehir'de bir ikinci vakti takdim edildi. Osman Gâzi ayakta durarak nevbet vurdurdu (çaldırdı). Fâtih Sultan Mehmed Han zamânına kadar nevbet vurulurken pâdişahların ayakta dinlemesi âdetti. Mehter teşkilâtına bağlı iki türlü mehterhâne vardı. Biri resmî teşkilata bağlı olan çalıcı mehterler, diğerleri esnaf mehterleriydi. Resmî mehter, padişah mehteriydi ki, buna "Mehterhâne-i Tabl-i Âlem-i Hassa" denirdi. Sonraları, mehter sâdece pâdişah ve orduya âit olmaktan çıktı. Her vezir dâiresinde bir mehterhâne bulundurulması âdet oldu. Fâtih devrindeki mehterhânedeki dokuz zilzen (zil çalan), dokuz nakkârezen (kudum çalan), dokuz boruzen (boru çalan), dokuz tablzen (davul çalan), dokuz çavuş ve bir iç oğlan vardı. Altmış dört kişilik mehterhane takımına "dokuz kat mehter" adı verilirdi. Pâdişahın mehterleri on iki kat olurdu. On iki kat mehterhânedeki her çalgıdan on ikişer adet bulunurdu. Pâdişah sefere çıktığı zaman mehter takımı on iki misline çıkarılırdı. Sefer ve harp esnâsında pâdişah mehterhânesi, saltanat sancaklarının altında durup, nevbet vururdu. Bundan başka ikinci vakti, Otağ-ı Hümâyûn önünde nevbet vurmaya âdetti. Hükümdâr mehterleri beş vakit vururlardı. Bundan başka pâdişah cüluslarında, kılıç alaylarında, harplerde zafer haberi geldiği zaman ve arife dîvânlarında nevbet vurulurdu. Mehterler, harp meydanlarında gece karanlığında bile ordugâh nöbetçilerinin uyumaması için devamlı çalar ve aynı zamanda da "yektir Allah!" diye bağırırlardı. Harp esnâsında ise, pâdişahın veya seraskerin yanında durup, harp boyunca askerinin cesâretini arttırmak ve düşmana dehşet vermek için çalardı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bkz. Koçu, *a.g.e.*, s.31 vd.; H. G. Farmer, "Nevbet", *İA*, IX, s.220.; Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, s.449-454.

çalınıp subaşılar, kadılar ve dizdarların divan durmaları” Fatih kanunudur, zira o devirde o taraflar serhat (sınır boyu) idi. Hakika-tına bakılsa henüz dahi serhattir. (625)

Dört mevleviyet yerde dış mehterler toplam neferât 1000, bunların padişah işyerlerinde ulufeleri yoktur, ancak düğünlerde fasl edip kâr ederler. Çoğu Lidros Köyü’nde, Terkoz’da ve Balat’ta otururlar. Hepsi mehterbaşıya mensuptur. Bir düğüne gitseler meh-terbaşıya bir hediye verip izin alırlar.

### ***Köşcü<sup>314</sup> Mehterleri Esnafı***

İşyeri birdir. Odunkapısı’nın iç yüzünde Bıçkıcılar içinde büyük bir işyeridir ki 150 çift deve kösleri ve Osman Han’ın Hotin seferine götürdüğü fil kösleri var ki her biri hamam kubbesi kadardır. İki bayram gece ve gündüzlerinde, padişah düğünlerinde ve on sekiz padişah ve kralın elçileri toplandığında bu kösleri çalıp şimşek gibi sesleri göklere yükselir. Bu işyerinde toplam (...) neferâttır, pirleri Çin hakanıdır, onun için kös-i hakaniyân derler, ama Hz. Peygamber gazalarında kös ve nakkare çalıp pir önce Baba Sevindik-i Hindî’dir. Hz. Hamza kemerini bağlamıştır, kabri Musul’da Cercis Peygamber yanındadır.

### ***Zurnacılar<sup>315</sup> Esnafı***

Dükkân 7, nefer 40, ilk bulan Cemşid’dir, mezarı Ayasluk’tadır. İstanbul’a gittiğinde ihtilâf vardır, ama gün başına birer şey bulduğunda davul çalardı.

### ***Davulcular<sup>316</sup> Esnafı***

Dükkân 5, neferât 15, Osmanlılarda ilk davul çalan Orhan Gazi’dir ki hâlâ Bursa’da kabri üzere asılı kırmızı örtülü bir büyük davul vardır. Eğri fatihi zamanında (...) tarihinde kudretten çalındığı müsbet ve zahirdir.

<sup>314</sup> Mehteranda kullanmış olan, üstü kalın deri gergili piriñ kazanlardan yapılan meşhur vurmali sazdir. Evliya Çelebi’nin mizahî bir üslupla “her biri hamam kubbesi kadardır” dediği bu âlet, ucu keçe kaplı tokmaklarla çalınır. Batı Orkestralarında günümüzde kullanılan Timpani adlı vurmali çalgı, kösten türemiş kabul edilmektedir. Bkz. Ersu Pekin, *Sarayda Mûsikî*, (CD/Kitap)

<sup>315</sup> Birçok çeşidi olan sert-dilli bir çalgı olup Mehterhanenin baş çalgısıdır. Efes’te gömülü olan Cemşid tarafından icâdedildiği söylenen, ağaçtan oyma geniş kalaklı sipsili bir sazdir. Batı Müziğinde Şavm ve Obuğa olarak adlandırılan çalgılara benzerliği vardır. Evliyâ Çelebi’nin kaydettiği Zurna türleri ise şunlardır: Yarım metreden daha uzun olan Kaba Zurna; davul eşliğinde çalınan ve oldukça yaygın olan Cura Zurna; Basra vâlisi Tayyar Mehmet Paşa’nın ağası Âsaf Ağa tarafından icâdedilmiş olan Âsafî Zurna; Mağripli Şeyh Şihab tarafından icâdedilmiş olup Fas’ta çalınan Şihâbî Zurna; Suriyeli Ali Nâd tarafından icâdedilmiş olup Suriye ile Mısır’da çalınan Arabî Zurna ve Kaba Zurna’dan daha kalın ses veren Âcemî Zurna. Bkz. Ersu Pekin, *Sarayda Mûsikî*, (CD/Kitap)

<sup>316</sup> Büyük çapta, ancak kısa boyda silindirik bir yapıya sahip deri gergili vurmali çalgıdır. Anadolu’da kayışla boyunda taşınarak, Zurna eşliğinde bir yanına çomakla (tokmakla), diğer yanına çubukla (değnek) vurularak çalınır. Kelime kökeni Tabl ile aynı olup, Mehterhâne çalgılarındanır. Çeşitli boylarıyla Batı Müziğindeki Kaba Davul’a ve Trampet’e mütetekabildir. Bkz. Ersu Pekin, *Sarayda Mûsikî*, (CD/Kitap)

### ***Daireciler (Defçiler)<sup>317</sup> Esnafı***

Dükkân 10, neferât 55, ilk defa def Hz. Süleyman ile Belkıs'ın zıfâfı gecesi çalınmıştır. Sonra Hicret'in (...) senesinde Fâtımatü'z-Zehrâ on sekizine varmışken Hz. Ali nikâhlısı olup zıfâf gecesinde Baba Hz. Ömer ve Peygamberimizin okuyucusu Yetim oğlu Hamza daire çalıp şenlik ettiler. Onun için daire çalanların piri Ayyâr oğlu Amr'dır, zira Hz. Resul buyurmuştur: “Def ile de olsa evliliği ilan ediniz.” Onun için Arabistan defî helâldir, hatta zikirlerde bile çalarlar, ama çalaçılız (zilsiz) olup içinde halkaları ola gerekse sedef işlemeli olsun. Düşünlerde, sünnetlerde ve zekât verecek yerlerde çala. Arabistan'da def ve kudüm çalınmak şer'îdir. [203a]

### ***Rebapçılar<sup>318</sup> Esnafı***

Dükkân 3, nefer 5, ilk defa rebap, Abdullah Fâryâbî'den kalıp Süleyman Peygamber huzurunda çalınmıştır, eski sazdır ki üç târ ile bütün musiki ilmi icra olunur. Peygamberimizden evvel saz haram değil idi. Eski saz ibret verici erganonu Davud Peygamber Zebur âyetleriyle çalardı derler. Frengistan'a özgü bir sazdır.

Bu erganon<sup>319</sup> 300 adet rüzgâr düdüğü sazlardır, her yerde birer müezzin mahfilleri üzere anılan sazlar donatılıp iki adet körükleri camus derilerindedir. Her körüğü onar rahip çeker, bir körük inip bir (626) körük kalkıp rüzgârları birer sanat ile bu süslenen sazların çarklarına dokunup çalar. Ağızla çalınacak sazlara yine körüklerin rüzgârı isabet edip çaldıkta her sazın yine deliklerine güderiden parmak gibi şeyler deliklere basıp usul ile ses verir.

Bu 300 sazın hareket ettiricisi körüklerin rüzgârları, zemberek ve çarhlardır. Bu sazlar yüksek sesle rehâvî makamında ses yaydıkça ruhbanlar peyrev olup Zebur âyetleri okurlar ve çocukların çoğunu hadım ederler ki ergenliğe ulaştığında nefesi bozulmaya. Onlar da beşer beşer körüklerin üzerlerine çıkıp körüklerin üst ka-paklarıyla çıkıp inerken etkili hoş ses ile erganona uygun ardarda Zebur âyetlerini rehâvî makamında okuduklarında insan mest ve hayran olur. Alman diyarında okunan Zebur âyetlerini tercüme etmişlerdir, zira Zebur, İsrail dili üzeredir. Âyet, “Davud'a da Zebur'u verdik.”

<sup>317</sup> Madenî küçük ziller takılmış deri gergili kasnaklı bir vurmali sazdır. Batı Müziğinde karşılığı Tamburin olmaktadır. Birtakım eski deflerin 4 veya 8 köşeli olduğu anlaşılıyor. Bkz. Ersu Pekin, *Sarayda Mûsikî*, (CD/Kitap)

<sup>318</sup> Hz. Süleyman huzurunda çalınmış ve Abdullah Fâriyâbî'den kalmış olan, ibrişimden üç telli kadim bir saz olduğu ve Hz. Muhammed döneminden önce haram sayılmadığı yazılıdır. Târihte birçok defâ İkliğ ve Kemeçe ile bir tutulmuştur. Eskiden bir tür Uda bu ismin verildiği anlaşılıyor. Günümüzde ise yayla çalınan Kemeçe-vârî bir saz olup, üç,dört, hatta beş telli türleri vardır. Bkz. Ersu Pekin, *Sarayda Mûsikî*, (CD/Kitap)

<sup>319</sup> Erganon/ Erganon: Org denen çalgı. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.865.

[İsra, 55] dir ki Zebur Hz. Davud'a inmiştir, ama Nemse kavmi Alman diyarında Hz. İsa milletindedir. Zebur'u erganon çalmaları için tercüme edip erganonla okurlar. Nemçe (Avusturya) dili üzere Zebur âyeti:

Fin son derbars an daş cu der gebât alamheyli gesten

Unt seligsten yugunt firav Marya hilf avef den kapuçiner berko pasu

ama hikmet bu kim çok sözleri Farsça'dır.

Bu âyeti rehâvî makamında okuduklarında insan hayran olur. Bu erganonu Hz. Davud, Ruhâ'da yani Urfa'da yaptığı için Rehâvî makamı derler görmeye muhtaç bir erganondur ki mısra

Şenîden ki bûd mânend dîde, (İşitmek nasıl görmek gibi olur? )

demişler. Gerçekten şeker yemişler.

### *Eski Neyzen<sup>320</sup> Esnafı*

Dükkân 4, nefer 13, Hz. Musa çoban iken ilk defa kaval çaldı derler. Bunlar kamıştan battal, düheng, nây, girift, mansûr, şah, bolahenk, battal, davud, serheng ve süpürge, kısacası on iki çeşit ney vardır. Bu saza Anadolu bilginleri az izin vermişlerdir,

<sup>320</sup> Sümerce'den Farsça'ya geçen "nâ" veya "nay", kamış, kargı anlamlarına da gelen bu çalgının en eski adıdır. Arap toplumunda üflemeli çalgıların hemen tümü için kullanılan "mizmâr" sözcüğü, (nefes borusu, ses organı anlamında) ney için de kullanılmıştır. Türkçe' de ise hemen her zaman "ney" olarak anılmıştır. Çeşitli Avrupa ülkelerinde de benzer adlarla (örneğin Romanya'da "nau" adıyla) adlandırılmıştır. Farsça çalan, icrâ eden anlamına gelen "zeden" sözcüğünden takılanarak oluşturulan "neyzeden" bozularak, ney icrâcısı anlamında günümüzde de kullanılan "neyzen" e dönüşmüştür. Aynı anlamda Arapça kurallarına göre oluşturulan "nâyî" sözcüğü de kullanılmıştır. Sümer toplumunda MÖ 5000 yıllardan itibaren kullanıldığı sanılan bu çalgıya ait elimizdeki en eski bulgu, MÖ 2800-3000 yıllarından kalan bugün Amerika'da PhiledelphîA Üniversitesi Müzesi' nde sergilenen neydir. Çalgının o dönemlerde de dinsel törenlerde kullanıldığı sanılmaktadır. Assomption rahiplerinden Thibaut' un "esrârengiz, cezbedici, tatlı ve âhenkli bir ses" diye tanımladığı ve şu şekilde şiirleştirdiği ney sadâsı, her dönemde insanları derinden etkilemiş, özellikle dinsel duyguları çağrıştırmıştır: "Kamışların üzerinden geçerken, Kuşları uyandırmaya korkan tatlı bir meltemin kanat çırpınışları" Sadâsından gelen bu özellik neyi, ilişkide bulunduğu her toplumda önemli bir çalgı haline getirmiştir. Türklerin İslâmiyeti kabûl ile birlikte kullanmaya başladıkları ney, XIII. yüzyıldan itibaren İslâm tasavvufunun sembolü haline gelmiştir. Bunda bu yüzyılda yaşamış büyük mutasavvıf, filozof, şâir ve velî Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî 'nin rolü büyüktür. XV. yüzyılda yaşamış bir gezgin olan Hoca Gıyaseddin Nakkaş' ın seyahatnâmesinde kendilerine mahsus bir nota yazısı geliştirip kullandıklarını da bildiğimiz Hitay Türkleri' nin hâkanlık sarayında gördükleri oldukça ilginçtir: "Sadinfu şehrindeki hâkanlık sarayının önünde üçyüzbin kadar kadın ve erkek toplanmıştı. İki bin kadar sâzende sazlarını aynı sese düzenleyip (akord edip), hep bir ağızdan hâkana duâ ettiler. Köşlerin iki yanlarında kemençe, ney, mûsikâr ve diğer sazlarla hânendeler oturmuşlardı. Neyzenlerin bazıları neyi bilindiği üzere çalıp, bazıları ortasındaki deliklerden üflüyorlardı. "Mûsikîde çok ileri gittikleri bilinen Hitay Türkleri' nin neyi, Orta Asya' da eskiden beri kullandıkları ve hatta onu tıpkı bir yan flüt gibi de üfledikleri anlaşılmaktadır. Tarihte Nây-ı Türkî, Hoş Nây (veya Koş Ney), Kurre Nây gibi adlarla anılan bugün yapısını ve özelliklerini tam olarak bilemediğimiz ney adından türemiş pek çok çalgı bulunmaktadır. Ancak birer meydan sazı olarak kullanılan bu çalgıların bugünkü formundan çok farklı olduğunu sanıyoruz. Bkz. Yılmaz Öztuna, *Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi*, Ankara 1990, II, s.116-118.

zira Hz. Mevlânâ huzurunda çalınmış, hâlen Mevlevîhanelerde çalınır, ama Hz. Risâlet yirmi beşe varmışken Hadice-i Kübrâ malıyla Hz. Hadice'nin Müyesser adında bir kölesiyle Busra şehrine, oradan Şam şehrine ticarete gidip büyük hayr ettiler, ama Hazret Şam'a girmeyip Cebel-i Kaysun'da hâlâ Kademü'n-Nebî olan kubbe yerinde durup ondan Mekke'ye dönüp Hz. Hadice'ye hesabını verdi. O sene Hadice Ana 40 yaşında dul iken Peygamberimizle evlenip zifaf gecesinde def, kudüm, rebâb ve nây sazları çalındığı Siyer-i Cerir'de yazılıdır. Onun için semahanelerde ney çalınır başka bir etkili sesi var insanın canına safa verir. (627)

### ***Mûsikâr Esnafı***

Dükkân 6, nefer 15, Hz. Süleyman asrında Fisagores halifesi Musa mûsikârı bulmuştur, eski bir sazdır. Bunun da battal ve girift diye türleri vardır.

### ***Cengciler<sup>321</sup> Esnafı***

Dükkân 2, nefer 10, Süleyman Peygamber zamanında sevdâyı defetmek için Fisagores buluşudur ama tuhaf tipli sazdır, sanki fil hortumu gibi kırk tarh sazdır, sesi insana hayat verir.

### ***Hevâ Ehli, Kudüm, Kös, Davul ve Dübelekçiler Esnafı<sup>322</sup>***

Dükkân ve nefer bir adamdır. Zor sanattır ki nakranın yüzlerine deve hamı çekip zil ve bemin bulmaktır. Hevâ ehli adam işidir, ancak bir adama mahsustur. [203b]

Tanburcıyân (...)	Santûrcıyân (...)
Kanuncıyân (...)	Avvâdân (...)
Çârtâcıyân (...)	Ravzacıyân (...)
Şeştâriyân (...)	Şeşhaneciyân (...)
Kopuzcıyân ,	Çögüracıyân (...)
Çeşdecıyân (...)	Karadüzencıyân (...)
Yonkarcıyân (...)	Yeltemecıyân (...)
Mugâncıyân(...)	Tel tanburacıyân (...)

<sup>321</sup> Ceng: Harba benzeyen bir çeşit telli çaldı. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.555.

<sup>322</sup> Bkz Yılmaz Öztuna, *Türk Müsikî Tarihi*, İstanbul, 1977; Ercüment Berker, "Geçmişten Geleceğe Türk Müsikîsi. Türk Gençliğinin Müzik Eğitimi", *Türk Kadınları Kültür Dergisi*, Ankara, 1985; www.musikionline . com.

Bârbûtcıyân (...)	İklıkçıyân (...)
Kemençeciyan(...)	Sûndârcıyan(...)
Şarkıcıyân (...)	(...)
Kaba zurnacıyân (...)	Cura zurna (...)
Âsafî zurna (...)	Arabî zurna (...)
Acemi surna (...)	Şehâbî surna (...)
Balaban (...)	Nefir (...)
Nakrakî (...)	(...)
Kaval-ı çoban (...)	Kaba düdük (...)
Dilli düdük (...)	Arabî düdük (...)
Çığırma düdük (...)	Macar düdüğü (...)
Mehter düdüğü (...)	Mizmer düdüğü (...)
Dankiyo düdüğü (...)	Tulum düdüğü (...)
Eyyûb borusu (...)	Dervişân borusu (...)
Şişe boru (...)	Turompete boru (...)
Efrâsiyâb borusu (...)	Pirinçten mehter borusu (...)
Luturyan borusu (...)	İngiliz borusu (...)
Erganon borusu (...)	Demirden ağır tanburî (...)
Cam dübeleği (...)	Eyyûb dübeleği (...)
Yemen dübeleği (...)	Makrefe dübeleği (...)
Tabl-ı bârcıyân (...)	Çifteciyan (...)
Fincan-ı sazçıyan (...)	Çârpârecıyan-ı rakkasân (...)
Kamış mizmerciyan (...)	Şâne zümmârcıyan şâne (...)
Dinkefcıyan	
Dükkân bir, nefer 3, küçük def gibidir. (1.5 satırlık yer boş)	

Bu yukarıda yazılan bütün (...) Esnafın her biri seyishane üzere ve kimi yaya dükkânlarında anılan sazları yapıp geçerken Hünkâr mehterbaşısı da bu bütün ustaların sazlarına pir olup sekizer kat mehterhane ile bütün ustalar yaptıkları sazlara ferdaş verip bir hây-hû ile geçerler ki sanki Deccal ortaya çıktı. Mehterbaşuya yamak olan toplam 77 esnaf, (...) dükkân ve (...) sazıcı askeridir, [204a]

## **Kırk Birinci Bölüm [Cambazlar ve Pehlivanlar Esnafı]**

### ***Cambaz ve Çeşitli Pehlivanlar Esnafı***

#### ***Önce Hoşa Giden İş, İpçi Yani Cambazlar<sup>323</sup> Esnafı***

İstanbul'da hazır bulunan pehlivan nefer 13, oyunculardır ki her biri ipten merdiven ile göğe kement atıp çıkararak melekler ve Hz. İsa ile konuşmaya yakın olmuşlardır. Önce Üsküdarlı Mehmed Çelebi, Mağripli Hacı Nasır, İskenderiyeli Hacı Ali, Harputlu Şaşı Hüsâm, Bursalı Kubadî, Arabgirli Kara Sücâh, Kamberoğlu, Kız Pehlivan bunlar padişah huzurunda terazili ve terazisiz kubadî pabuç ile ve kimi ellerinde birer deste ile arkalarında birer eşek ile ve kimi ellerinde dal kılıç ile kısaca 260 parça oyun aletleriyle hüner gösterip Galata Kulesi'nin tâ en tepesindeki topa ayak basmış Arap, Acem, Hind ve Yemen pehlivanlarıdır. Hepsine ser-çeşme, saray düğünlerinde Atmeydanı'nda cambazlık eden Üsküdarlı Mehmed Çelebi, ferman ile oyunculara önder idi. Onun defteriyle bu dünyada gelip geçen pehlivanlar toplam 200 neferdir, hizmetçileriyle 2.000 adamdır. Pirleri İmrülkays oğlu Davud-ı Hablî'dir. Davud, Hayber Kalesi'ne iple çıkıp kalenin fethine sebep oldu. Selmân belini bağlayıp cambazlara pir oldu, kabri Hemedan'dadır. Babası Benî Kureyş kabilesinin usta şairlerinden Arap şairlerinin en seçkini idi. İmrülkays'ın bir beyti:

Kişi yazın, kışın gelmesini ister, kış gelince de yazı ister.

---

<sup>323</sup> Bugün sirklerde seyrettiğimiz hüner göstericiliği, Osmanlı İmparatorluğu devrinde çok ileriye. Hüner sahipleri hokkabaz, tasbaz, şadırvanbaz, matrakbaz, zürbaz, kasebaz, perendebaz, kuklabaz, canbaz gibi adlarla anılırlardı. Canbaz, "canıyla oynayan" anlamına gelir. II. Ahmed'in şehzadeleri Süleyman, Mustafa, Mehmed, Bayezid'in sünneti ile Sultan Mustafa'nın kızı Aysel ile Ağrıboz Muhafızı İbrahim Paşa'nın düğünleri için 1720'de düzenlenen şenliği anlatan Vehbi, bunlar için "canı ile oynayıp, cambazlık manasını halka beyan eyledi." demiştir. Osmanlı'da özellikle ip cambazlığı çok ileri bir seviyedeydi. İp üzerinde bağdaş kurma, elde mizan olmadan ip üzerinde yürüme, minareler arasına gerili iplerle hüner gösterme, ayağında bıçaklarla ipte yürüme, ip üzerinde çeşitli aletler vasıtasıyla numaralar yapma, ip üzerine kazan koyarak içine girme, nalınla ipte yürüme, dikili taşlara veya yağlı direklere tırmanma, ayaklarına uzun (üç metre civarında) ağaçlar takarak yürüme gibi enteresan, hayranlık ve korku uyandıran gösteriler yaparlardı. Ayrıntılı bilgi için bkz., Refik Ahmet Sevengil, *İstanbul Nasıl Eğleniyordu?*, İletişim Yay., İstanbul 1998; Özdemir Nutku, *IV. Mehmet'in Edirne Şenliği*, TTK, Ankara 1972.

Bir hâlden razı olmaz, insanın canı çıksın o ne nankördür.

Bu beyit Kur'anın inmesinden önce Kur'an'a benzer denilmiştir. Daha sonra "O kahredilesi insan, ne nankördür o." [Abese, 17] âyeti inmiştir.

### *Ateşbazlar Esnafı*

Neferât 70, pirleri Ebû Ömer-i Vâsıtî'dir. Selmân-ı Pâk'in belini bağladığı beşinci pirdir. Bütün ateşbaz pehlivanların piridir. 150 sene yaşayıp kabri Kum'dadır. Bu ateşbazların son hünerini gördüğümüz 1082 [1671-72] senesinde Funcistan diyarında Rumeyletü'l-Himâl şehrinde gördüğümüz yukarıda ikinci (629)

Mısır seyahatinde acayip yazılmıştır ki öyle bir ateşbâzlık bu günde etmemiştir. Meğer bu sanatı meşhur eden Ebû Ali Sina'dır. Açık sihir mertebesi hünerdir. Ol cilde bakıla.

Pehlivan-ı şebbâz yani hayal-ı zılcıyân

Pehlivan-ı hayal-ı zıll-ı tasvîrciyân

Pehlivan-ı kuklabâz                      Pehlivan-ı baş kuklabâz

Pehlivan-ı zûrbâz                      Pehlivan-ı tâsbâz

Pehlivan-ı kûzebâz                      Pehlivan-ı çanakbâz

Pehlivan-ı sinibâz                      Pehlivan-ı kâsebâz

Pehlivan-ı perendebâz                      Pehlivan-ı şişebâz

Pehlivan-ı kadehbâz                      Pehlivan-ı hokkabaz

Pehlivan-ı beyzâbâz                      Pehlivan-ı kayışbâz

Pehlivan-ı kâğıdbâz                      Pehlivan-ı küllebâz

Pehlivan-ı yuvarlakbâz                      Pehlivan-ı kumarbaz

Pehlivan-ı âyinebâz                      Pehlivan-ı çarhbâz

Pehlivan-ı şernşîrbâz                      Pehlivan-ı pâcîlebâz

Pehlivan-ı şazervânâz                      Pehlivan-ı süzmebâz

Pehlivan-ı çemberbâz(...)

(...)

(...)



Pehlivan-1 meymunbâz	Pehlivan-1 ayubâz
Pehlivan-1 hımarbâz	Pehlivan-1 köpekbâz
Pehlivan-1 yılanbâz	Pehlivan-1 (...)

Bu ibret işli esnafların her biri padişah huzurunda hünelerini göstererek geçerler ki diller ile anlatılmaz. Bunlar da def ve kudüm uğursuz bir hây-hû ile geçerler ki İstanbul'da velvelelerinden deprem olur, ama bunlarda mehterhane yoktur. Hepsi 40 esnaftır. İşyerleri Katırhanı'dır ve hepsi silahsız (...) adamdır. [204b]

## **Kırk İkinci Bölüm [Marangozlar Esnafı ve Amele Taifesi]**

### ***Mimar Marangozları Esnafı***

İşyerleri Vefa yakınında Doğramacıbaşı işyerinde olurlar, ama büyük ağalık olmağıla daima divanı bütün ihtiyarlar ile evinde eder. Tam 70 kalfası vardır ki her biri İstanbul gibi bir kale, Ayasofya ve Süleymaniye gibi bir cami yapmaya kadirlerdir.

70 kethüda ve 70 çavuş bütün gün onlar ile İstanbul içre gezip hududundan dışarı anayol üzere ya bir garip ve fakir evine yönelmiş ev yapanların hakkında gelip evlerini yıkmaya me'murlardır ve yapan ustanın hakkında gelirler.

370 adet esnaf yamakları vardır. Pirleri eski zamanda Habîb Neccâr idi. Antakya'da gömülüdür ve Antakya Kalesi'ni (...) asrında Habîb Neccâr yaptı, derler, ama Hz. Resul asrında pirleri Ebülkasım Abdülvahidü'l-Neccâr'dır. Hz. Selmân'm, Peygamberiniz huzurunda kemerini bağladığı kırk ikinci pirdir. (630)

Fetihten sonra Mekke-i Mükerreme ve Hatîm-i Harem-i Şerifi bunlar yeniden yapıp Kâbe-i Şerife iki kapı yaptılar. Sonra Zalim Haccac batı tarafındaki kapıyı kapattı. Hâlâ doğu tarafına yüksek bir kapı kaldı. Marangozlar piri Ebülkasım'm kabri İsvan Kalesi'nin doğusunda Hz. Süleyman mağarasında yatar.

Marangozlar Esnafı: Cümle 4000

Duvar ustaları esnafı: neferât 3000

Keresteciler Esnafı: Dükkân 999, neferât 1005

Bıçkıcılar Esnafı: Dükkân 300, neferât 1000

Sıvacılar Esnafı: Neferât 1000

Camcılar<sup>324</sup> Esnafı: Dükkân 71, nefer 105

Alıcılar Esnafı: Dükkân 25, neferât 500

Horasancılar Esnafı: Dükkân 85, neferât 400

Ocak kireççileri Esnafı: Dükkân 55, neferât 500

Yağlı kireççiler Esnafı: Dükkân 90, nefer 600

Mermer kireççileri Esnafı: Dükkân 40, nefer 100

Taş kireci Esnafı: Dükkân 7, nefer 50, pirleri Nasr oğlu Kasım'dır.

Mermer tıraşçıları Esnafı: Dükkân 121, nefer 300

Löküncüler Esnafı: Dükkân 10, nefer 100

Su yolcular Esnafı: İşyeri bir, nefer 300

Kiremitçiler Esnafı: Dükkân 35, nefer 500

Kerpiççiler Esnafı: Dükkânları yoktur, nefer 1000

Tahta kurşuncular Esnafı: Dükkân bir, nefer 50

Kurşun örtücü Esnafı: Neferât 300

Kaldırımcılar Esnafı: Neferât 800

Kayağancılar Esnafı: Dükkân 20, nefer 151

Taş kesen Esnafı: Neferât 1000, işyeri Davudpaşa'da 10

Taş çeken Esnafı: Nefer 1000, eşek 1005

Badanacılar Esnafı: Neferât 400

Eyüp oyuncakçısı Esnafı: Dükkân 100, nefer 105

Araba yayaları Esnafı: Dükkân 18, nefer 40

Sandıkçılar Esnafı: Dükkân 55, nefer 80

İskemleciler esnafı: Dükkân 40

Ferrâşçılar Esnafı: Dükkân 10, nefer 12

---

<sup>324</sup> 17. yy.'da pencere camı genellikle Venedik'ten ithal edilmekteydi. Daha sonraları takılacağı binada bu camlar kesilerek yerleştirilmekteydi. Bkz. Mantran, *a.g.e.*, II, s.12.

Tabutçular Esnafı: Dükkân 20, nefer 50

Gergefçiler Esnafı: Dükkân 6, nefer 20

Çulha tezgâhçısı Esnafı: Dükkân 6, nefer 20

Tahtirevancılar Esnafı: Dükkân bir, nefer 10

Üsküdar'da mahfeciler Esnafı: Dükkân bir, nefer 20

Burma işkenceciler Esnafı: Bir adamdır

Yağ değirmeni cenderesi Esnafı: Nefer 3 At değirmeni çarkçısı Esnafı: Nefer 7

(631)

Su dolapları çarkçısı Esnafı: Nefer 3

Fırın yapıcısı Esnafı: Nefer ancak 10

Kuyu kazıcıları Esnafı: Nefer 100

Toloz mahzencileri Esnafı: Nefer 40

Su yolları kazıcılar Esnafı: Hendese ilmidir, anlatılamaz.

Irgatlar Esnafı: Neferât 10.000

Lağımçı Ermeniler Esnafı: Neferât 300

Bu yukarıda yazılan esnaflar bütün işlerini dükkânlarda ve yaya işleyip her biri mallarını birer yolla gösterip bütün âletleri ellerinde ve bellerinde olup marangozlar keser ile arabalar üzere evler yapılarak bir hây-hû ile “Bre tahta getir ve egser getir” diyerek geçerler.

*Duvarcılar:* Duvar yapılarak “Taş getir, çamur getir, tekne getir” diyerek geçerler.

*Keresteciler:* Araba üzere direk mertek [205a] yapıp geçerler.

*Bıçkıcılar:* Arabalar üzere tahta biçerek geçerler.

*Sıvacılar:* Dükkânlarını sıva edip nakş ederek geçerler.

*Camcılar:* Tahtirevanlar üzere ibretli renkli camlar ederek geçerler.

*Alçıcılar:* Arabalar üzere alçı değirmenlerinin çevirip alçı yapılarak geçerler.

*Horasancılar:* Değirmenlerini çevirip horasan yapılarak geçerler.

*Dağda kireç yakıcılar:* Arabalar üzere kireç yakıp yüzleri gözleri beyaz kireç ile geçip şaka ederler.

*Yağlı kireççiler:* Seyishaneler üzere yağlı kireç yükletip bütün esvapları kireç ile boyarlar.

*Mermer kireççi:* Yine geçerler.

*Yanmamış taş kireççiler:* Atlara kireç yükletip geçerler.

### ***Mermer oyucular***

Çeşitli tarihleri mermerlere kazıyıp mermerden kabir sarıkları ve mezar taşları yaparak geçerler.

### ***Löküncü<sup>325</sup> Arnavutlar***

Taş kireç ile beziryağıyla pamuğu bir yere karıştırıp arabalar üzere tokmaklar ile lökün döküp Arnavutça türkü yırlayarak (söyleyerek) geçerler.

### ***Su Yolcular***

Su künglerini kenevir ipleriyle lökünleri sararlar ama İstanbul'da nazlı esnaftır. İşyerleri Ayasofya'da Sarıkçılar içinde eski işyeridir ki Fatih yapısıdır. Pirleri Cedallah Ebû Turâb'dır, Remle'de şehit olup orada gömülüdür.

### ***Kiremitçiler***

Arabalar üzere kiremit yükletip ve kiremit yayarak yüzleri ve gözleri çamurlu Ermenilerdir öyle geçip giderler.

### ***Tahta Kurşuncular***

İşyeri Süleymaniye Tımarhanesi altındadır, arabalar üzere tahta kurşunlar döküp ve tahta kurşundan kendilerine, atlarına esvap koşumlar edip geçerler. (632)

### ***Kurşun Örtücüler***

Büyük kubbeleri arabalar üzere yükletip kurşun örterek geçerler.

---

<sup>325</sup> Lökün: Zeytinyağı ile kireç karışımından dövülerek yapılan bir çeşit sızdırmazlık macunu. Çeşme musluklarının takılmasında ve su künklerinin birleşme yerlerinde suyun sızması için kullanılan macun. *Kubbealtı Lugatı*, II, s. 1877.

### ***Kaldırımcı Arnavutlar***

Ellerinde kazmaları ve demir küsküleri ile yollarda kaldırım onarır şeklinde, murabba: Evetulaa matuzina Sultâna rahima, Abur fakite hanifese Sultâna yane diye bu murabbayı İlbasan Arnavutu dili üzere yırlayıp geçerler.

### ***Kayağancılar***<sup>326</sup>

Arabalar üzere kayağan yükletip geçerler.

### ***Taş Kesenler***

Arabalar üzere büyük taşlar kesip geçerler.

### ***Taş Kesici Eşekçiler***

Beş altı yüz eşekçi Ermeniler “Çüş bre, andire halası çüş” deyip Ermenice türküler yırlayıp geçerler.

### ***Badanacı Ermeniler***<sup>327</sup>

Arkalarında deştiler ile mermer kirecinden cüllap olmuş beyaz badana ile ellerinde uzun sıırıklar ucunda domuz firçalarıyla “Kararmış evleri ve duvarları ağartarak seksen ahçanı alıp ağartırım, yetmiş ahça disen olmaz” diye Ermeni lehçesiyle kelimât ederek geçerler.

### ***Eyüp Oyuncakçıları***

Arabalar üzere dükkânların kamış borular, tırıllar, fırlaklar ve küçük def, dümbelek, kemence, sıçan, kuşlar kısaca bunlarda olan şeytanlık ve maskaralık çocukları avutacak mizmâr ve oyuncaklar bir diyara mahsus değildir ki bin çeşit oyuncaklar vardır, ibret için Hind ve Yemen’e götürürler. Elbette her sene birer hile ve şeytanlıklı şeyler yaparlar, bu tür hünerlerini arz ederek geçerler.

Bu esnafın alayında ak sakallı, gözü sürmeli çelebiler ve tıraşlı otuz yaşında kellepuşlu ve ayağı nalınlı bazısı selâmiye avrat tak-yalı ve avrat terkipli iri adamların ellerine dadıları, anneleri ve babaları yapışıp bu alayda giderken avrat takyalı herif çelebi “Â dadı ben bu oyuncuğı isterim yahut istemem” deyip ağlıyarak kimi ellerinde tırılları ve dümbeleklerini çalarak geçerler, garip seyirli taklitçi esnaftırlar, ama “Taklitçinin imanı sağlamdır” diye fetvalarda yazmışlar.

<sup>326</sup> Kayağan: Tabaka halinde, üstü düz genellikle mavimsi renkte yer ve çatı kaplamalarında kullanılan bir çeşit taş, kayağan taşı. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.1616.

<sup>327</sup> Bilgi için bkz., Mantran, *a.g.e.*, II, s.28.

Atpazarı'nda Edirne arabası ve koçu arabaları yaparak nice sanatlı küçük arabaları, keçilere, eşeklere ve iri samson köpeklere çektirip ve yaldızlı 70-80 çift koçu arabaları altışar, sekizer ve onar kınalı küheylân donanmış atlara koşup arabalarını çektirerek geçerler, seyirdir.

### ***Sandıkçılar***

Servi, ceviz, çimşir, unnâb ve çınar tahtalarından sandıklarını arabalar üzere donatıp geçerler.

### ***İskemleciler***

Yaldızlı, nakışlı ve şebekeli iskemleler ile kızaklar üzere dükkânlarını süsleyip geçerler.

### ***Ferrâşçılar***<sup>328</sup>

Yine geçerler.

### ***Tabutçular***

Bu sevinç ve şenlik arasında ibret için küçük ve büyük servi tabutlar geçip taburcuların yanları sıra cenaze peykleri ve cenaze şahitleri “Babam eyi âdem idi, Hak rahmet eyleye diyene Hak rahmet eyleye” diye 550 kazmalı ve kürekli mezar kazanlar “Nerede kazalım?” diye geçtiklerinde nice adam bu esnaftan ibret alır. [205b]

### ***Gergefçiler***<sup>329</sup>

Avrat gergeflerinin nakışlı ve değerlilerini dükkânları üzere süsleyip, avratların çulha tezgâhlarını tezgâhcılar donatıp geçerler.

### ***Hacı Tahtirevancılar***

Atpazarı'ndan işlemeli ve şebekeli tahtirevanları yaparak ve nicesini katırlara yükletip süllü geçerler.

---

<sup>328</sup> Ferrâş: Döşeyen, seren, yatak, kilim vb. şeyleri yayan kimse. Yerleri süpürüp temizlemekle görevli kimse, hizmetçi. Ferrâşlar sarayda her türlü ayak işlerini yapan görevlilerdi. Bunların toplu olarak buldukları yere Ferrâşhane denirdi. Bunların başındaki kıdemli görevliye “Ferrâş başı” denirdi. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.941.

<sup>329</sup> Gergef: Üzerine nakış işlenecek kumaşı germeye yarayan, tahtadan dört köşe ayaklı çerçeve. *Kubbealtı Lugatı*, I, s.1036.

### ***Mahfeciler<sup>330</sup>***

Yüz çift sanatlı ve süslü mahfeleri çifte çifte katırlara yükleyip “Hacca ve gazaya gidelim” diye geçerler.

### ***Kuyumculara ve Ciltçilere Ağaç Cendere Yapıcılar***

Çeşitli çimşir, santa, palasanta ve kızılıcık ağacından cenderelerin seyishaneleri üzere süsleyip sevinçli geçerler.

### ***Yağ Değirmeni, At Değirmeni ve Su Dolabı Çarkçıları***

Arabalar üzere çarklarını yapıp araba tekerlekleri döndükçe anılan çarklara tekerleklerin kanatları isabet edip yağ değirmeni yağ çıkarır, at değirmenleri un öğütür.

### ***Su Dolapları***

Küplerden su çıkarıp araba ve kızaklar üzere olan havuz ve şadırvanlara birer sanat ile sular dökülüp acayip sanattır. Alayköşkü’nden padişah bu çarhları görüp “Eyi tasniftir” diye beğenip bu üç esnafa bir kese kuruş ihsan etmiştir.

### ***Fırın Yapıcılar***

Arabalar üzere fırınlar yaparak geçerler, zira orduda her konakta fırın lâzımdır.

### ***Kuyu Kazıcılar***

Ellerinde kazmaları ve kürekleri ile “Şurada kuyu kazalım, yok şunda kazalım, toprağı sarıdır su çıkmaz, yok çıkar” deyip danışıp kuyular kazar şeklinde geçerler.

### ***Toloz Mahzen Yapıcılar***

“Mağazayı şunda yapalım, yok şunda yapalım” diye kazma ve kürekler ile geçerler. Su yollarını dağlarda kazıyıp bir yerden bir şehre su gideceğini, hendese ilmi ile dağlan yetmiş seksen kulaç kazıp orada hayat suyu var idiğini bilip yer altında dört beş konak yerler kazıp yüzer adımda kuyu ağzı menfez açıp kuyu ağzına yelken bezlerinden bacalar yapıp ondan su yollarına rüzgâr girip yeraltında ustalar rüzgârda işleyip suları bir yerde toplayıp istedikleri yere lağımlarla ve terazilerle suları götürürler, acayip hünerdir. Bunlar da “Şunda su vardır, kehriz edip kuyu kazıp, baca edip su getirelim” diye danışırlar. Bunlar cümle Arnavutlardır, gerçekten insan işi değil sanattır. (634)

---

<sup>330</sup> Deve ve fil gibi hayvanların sırtına konan, oturacak yerleri bulunan bir nevi kapalı sepet, mahmel, mahmil. *Kubbealtı Lugatı*, II, s.1901.

### *Amele Kavmi*

Fakir ırgatlar ellerinde kazma ve omuzlarında kürekleri, küfe ve sepetler ile “İşleyelim çalışalım, hakkımıza barışalım sonra işe karışalım” diye silahları kürek ve kazma ili-geçerler bir alay cins yaratık fukaralardır.

### *Lağımıcı Ermeniler*<sup>331</sup>

ırgatlar gibi dükkânları yoktur ancak köşeden köşeye durur, eski karargâhları Parmakkapı'da ırgat pazarıdır. Ondan lağımıcılar alayda, “Surda bir kâriz vardır, açup ayırdılasah çoh kâriz bâdâmı cihardı, hamımız açdur bâdâm yisah” diye Ermeni sözleriyle konuşarak ayaklarında şapşal siyah çizmeler ve pis hırkalarıyla omuzlarında ferhadî kazmalar ve küreği palalı Bartın kürekleriyle ve pislik gerdelleri içinde tohumlanmış çekirdeği içinde öter sarı hıyarlar, turp ve şalgamları tekne ve gerdellerinden çıkarıp yiyerek geçerler. Gerçi yerilmiş ve pis kavimdir, ama Mısır ile İstanbul'da gerekli kavimdir. Bu pis kavmin hizmetiyle İstanbul pak olur, vesselam.

Bu yukarıda yazılan çeşit çeşit esnafların hepsi Alayköşkü dibinden yazmaya gelmez şakalarla geçip ardları sıra mimar kalfaları, şeyhleri, çavuşları ve duacıları hepsi küheylân atlar üzere silahlı geçip ardı sıra mimar ağa muhteşem esvâbıyla bütün içoğlanlarıyla silahlı olup sekizer kat mehterhane döverek geçerler Mimarbaşıya yamak olan toplam 44 esnaf, (...) dükkândır ve (...) askerdir.

## **Kırk Üçüncü Bölüm [Hanende, Mutrib ve Rakkaslar Esnafı]**

İstanbul'un dört mevleviyet yerinde ne kadar hanende (okuyucu), sazende (sazcı), mutrib (çalgıcı), rakkas (dansçı), pişekâr, tefci, güldürücü mukallitler (taklitçiler) ve oyuncular var ise ve ne kadar veled-i zina, zıpçıktı ve yerden bitme feleğe kemend atmış şehir oğlanları var ise onları bildirir.

Hanendeler piri Yetim oğlu Hamza'dır. Selmân belini bağladığı yirmi birinci pirdir. Peygamberimiz huzurunda Hz. Bilâl, ile na't okurdu, kabri Tâif'tedir denmişti.

Önce padişah musahibi hanendeler sultanı Tokatlı Derviş Ömer Gülşenî: Yedi padişahın meclisinde bulunup 140 yaşında ölmüştür. Süleyman Han asrında Sigetvar gazasında bu hakirin babasıyla aynı çadırda idiler. [206a] Mısır'da İbrahim Gülşenî hazretlerinin sohbetleriyle nasiplenip Anadolu'da II. Selim zamanında Gülşenî tarikatine

<sup>331</sup> Bilgi için bkz. Mantran, *a.g.e.*, II, s.28.



şeyh oldu.

IV. Murad devrinde bu hakîr Harem-i Hâs'da iken musiki, ilminde hocamız, manevî babamız ve manevî kitapta da üstadımız idi. Ne zaman bunlar mum sofrası kadar yedi yerde cam celâcilli def işlemeli tefi ele alıp ibtidâ, (634)

"Yâ Hazret-i gülüm Gülşenî pirimin piri Ömer Kuşeni dost"

deyip defe velvele verip yek-zemzemedede Horasan tarzı üzere yüksek sesle dübeyt taksim bunlara verilmişti. Bütün makamlarda ustalığı vardı, ama Sultan Murad Han'ın tabiatları segah makamına meyilli olduğundan segâhda o kadar kâr, nakş, savt, zıkr, zecel, tas-nifât, kaviler, şarkı, varsağı beytleri okurdu ki adam yeni hayat bulur. Mâye makamında devr-i revân usulünde bu beste onlarındır. Murabba,

Yârın dehânı sırr-ı nihandan haber verir Güftâre gelse sihr-i beyândan haber verir \ Hışm ile baksa vermez âmân Rüstem-i zaman

Kirpiği, kaşı tîr-i kemandan haber verir.

Bu üstadımıza Murad Han peder derlerdi. Allah ikisine de rahmet eylesin.

Sonra Hanende Kasımpaşalı Koca Osman Çelebi: Atlas-ı felekte melek gibi imam bir pir ve usta idi.

Hanende Kapıcı Sağır: Sağır bir adam olduğundan bir kere fasla başlasa tâ sabah olunca fasl ederdi, dur desen işitmezdi ve Davudî yüksek sesi var idi.

Iraklı Baba Nevâî: Irak'da tek idi.

Hanende Andelib Çelebi: Gerçekten tez nefes ile bülbül idi.

Hanende Hafız Kral: Davudî yüksek sesli iyi üstad idi.

Hanende Sütçüzâde Ali: Hançereli ve yakıcı nefes sahibi, zengin üstad idi. Ondan Sütçüzâde'nin ölümü tarihi,

Kıla mahâfil-i cennetde Südcüzâde makam. Sene (...).

Hanende Sütçüzâde Ali şakrak ve şen usta bir okuyucu idi.

Kubûrîzâde: Zamanın biriciği idi.

Hanende Kâmhacızâde: Mevlid okumada benzersiz idi.

Feryeli Hasan Çelebi: Tasnifâtta tam üstad idi.

Hanende Zeynîzâde Diyarbakırlı: Horasan tarzında tam hünerli idi.

Yahya Çelebi: Diyarbakırlıdır, zecel ilminde sihirbaz idi.

Cevşenî: Diyarbakırlıdır, halvetçe nefesli üstad idi.

Selânikî Ahmed Çelebi: Davud perdesinde pervasız kavl-i uşşak okurdu.

Hafız Portakal Kasımpaşalı: Külliyyat sahibi tam üstaddir. Sadrazam Hafız Ahmed

Paşa Murad Han asrında kölesi idi.

Hanende Kara Oğlan: Diyarbakırlı Yahya öğrencilerinden benzersiz, usul-bend bir üstad idi. Bitlis Hanı Abdal Han'dan hakîr ile (635) Acem'e, Acem'den Erzurum'da [10]56 [1646]'da Defterdarzâde Mehmed Paşa yanında üç sene Hüseyin Baykara fasılları ettik.

*Nev-zuhur (yeni ortaya çıkmış) hanendeleri bildirir*

Zâkir Urfana Osman Çelebi.

Fethiydi Zâkir Merdek Mahmud Çelebi.

Galatah Mahmud Efendizâde Osman Çelebi.

Sadâyî Çelebi: Zikirde gerçekten Gülşenî tarikatının zâkir ve şâkiri idi.

Zâkir Âmâ Kadri Çelebi: Zamanın biriciği telif sahibi bir üstaddı.

Hanende Küçük Hüsâm Çelebi: Güzel sese sahip idi.

Baba-yı Âlem Büyük İmam Çelebi: Hanende denilmezdi ama musiki ilminde benzersiz idi.

Taşçızâde Recep Çelebi: Kâr u nakşda sanki Fâryâbî idi.

Recep Şif âlî: Beste sahibi idi.

Nasîf Paşazade Ömer Bey: Asrın Nâsır'ı idi.

Nağçacızâde Mehmed Çelebi: Na't ilminde telif sahibi idi.

Habîb Dedezâde: Abdülhad Efendi'nin zâkiri ve öğrencisi idi.

Eyüplü Abdullah Çelebi: Na't okumada pervasızdı.

İmamzâde Hafız Post: Henüz velvele veren, yetişkin usta, zamanın yegânesi bir halûk, tatlı sözlü ve hoş-sohbet çelebidedir. Bu hakirin babasının yetiştirmesidir.

Na'na Ahmed Çelebi: Bol bilgi sahibidir.

Vehbî Celeb Osman Çelebi: Yakıcı nefesli üstad ve beste sahibidir ki üstadımız Derviş Ömer öğrencilerindendir. Harem-i Hâs'da ayakdaşımız idi.

Küçük Ali Çelebi: Hem hanende ve müezzin, güldürücü, hoş-sohbet, felek-zede hârâbatı çelebidedir.

Hafız Buhurîzâde: Beste sahibi yetkin üstad mübarek zâttır.

Dostlar şöyle bilsinler ki eğer İstanbul içre meşhur yetkin üstad zâkirleri ve hanendeleri hep bidiklerimizi yazsak Huda bilir, başka bir müzik kitabı olur. Ancak bu yazılan üstad hanendeler padişahların sohbetleri şerefiyle şereflenip her biri muhteşem işyeri sahipleri nedim, vezir ve ileri gelenlerdir.

## Kırk Dördüncü Bölüm [Mutrıblar Sitâyîşnâmesi]

Fisagores-i Tevhidi yolunda sazendeler esnafı: İlk defa bütün sazların sesi ruhlar âleminde olan "der der ten" sesinden telif edilmiştir ki Âdem cesedine ruh girmek istemeyip [206b] durdu. Sonunda Rabbi tarafından "der der ten" sesi gelince ruh kendinden geçip (636) hazzın sevincinden Âdem'in cesedine girip karar etti. O sesin etkisinden filozoflar ruha gıda, cana safa olması için çeşit çeşit sazlar yapmışlardır.

İlk yapılan daire (def) ve kamıştan kavaldır. Filozof Fisagores yapıp Belkıs'ın zifafı gecesi çalındı.

Sonra Musa mûsikârı miskali yaptı. Sonra rebâbı Abdullah Fâryâbî yapıp Peygamberimiz zamanında def ve rebâb çalındı.

Sonra eğlence ve içki âleti olduğundan Hicret'in 4. senesinde Medine-i Münevvere'de İmam Hasan doğduğu saat Cebrail Hz. Peygambere inip içki hakkında bu âyet-i şerifi Hak tarafından getirdi. Âyet (—) (—) (—) (—) (—). Sonra şarap haram olup eğlence âleti olan saz da yasaklandı. Hakkında (—) (—) (—), ama hükümdarlar için zurna, boru, davul, def, kudüm, ney ve rebap çalmaya azıcık izin vermişlerdir ki saz u söz sevdâyı mahv edip gamı def eder. Gezinti ve güzel yüz, hekimlerin görüşüne göre kalbin aynasıdır, gam pasından arıtıp adamı taze civan eder. Beyt:

Gönül eğlencesi saz u safadır Safa sür kim bu dünyâ bî-vefâdır

Kişi zevkiyle olısar ferahnak Hemen zevk eyle canım olma gamnâk

demişler. Gerçekten sevdâ-zede adam için eyi demişler ve şeker yemişler. Bu takrip ile sazendelerin başlangıcı.

[Birinci bölüm]

*Daire sazendeleri*

Neferât 500 pirleri Ümeyye-i Damirî oğlu Baba Amr ve Peygamberimizin hoşhanı Yetim oğlu Hamza, Fâtıma-tü'z-Zehrâ düğününde celâcilsiz (zilsiz) def çalıp pir oldu. Bütün sazendeler bu dairezenler olmasa rakkası bozulmuş saat gibi fasılları karıştır. Fasıllarına nizâm ve düzen veren usulcü def çalanlardır. Bütün ilimlerde usul lâzımdır ki usul ilmi, musiki ilminde başka bir risaledir. Önce Usul-bend Ahmed Garibanı, Parpuloğlu, Diyarbakırlı Karaoğlu, Baba Âhû, Baba Acem, Kapıcıoğlu, Nazlı Baba, Mülâzımzâde, Urum Angeli, Ermeni Aydın, Ermeni Haçator, Yahudi Pıtıkoğlu, Çingene Donsuz bunlardan başka nice bin defçi, usul-bend ustalar vardır ama padişah huzurunda bunların

her biri binde birdir.

#### *Kemence sazendeleri*

Neferât 80, müellifi Fâryâbî'dir, Nahşî-vân'da yatar. Bunların ser-çeşmesi Kemanî Mustafa Ağa, Aşur Ağa, Mahmud Çelebi, Kurşuncuzâde, Matrak Alisi, kâmil üstadl ardır ve Ahmed Çelebi, Mustafa Ağa'nın öğrencisidir. Mısra: Kâbil-i şâkird olan üstad olur üstâddan (637) mazmununca bu Ahmed Çelebi, öyle kemanidir kim dinleyen adam hayran kalır. Hüseyin Çelebi ve Kemanî diğer Limonî Ahmed Çelebi.

#### *Neyzenler*

İlk bulan Musa Peygamber'dir, çoban iken kaval çaldı derler. Kabri Kudüs yakınındadır. Bu neyzenlere önder, Beşiktaş Mevlevîhanesi şeyhi Mevlevî Derviş Yusuf'tur. Dinleyende bir kalb yumuşaklığı olur ki zorunlu olarak insan ağlar. Berber Ömer Çelebi, Saraç Ahmed Çelebi, Kefeli Derviş Mehmed, Derviş Süleyman, Kasımpaşa Mevlevîhanesi neyzenbaşısıdır. Torlak Dede ve Sipah Ahmed Beğ, Yentür Hasan Paşa, Derviş Kasım, Küçük Derviş Ahmed, Kulekapısı Mevlevîhanesi'ndedir. Bunlardan başka toplam 160 neyzenlerdir.

#### *Mûsikâr sazendeleri*

Neferât 51, ibtidâ Fisagores kalfası Musa mûsikârı bulmuştur. Bunlara baş olan tarihçi, alim, fâzıl ve nakkaş Miskâlî Solakzâde'dir ki yeniçeri cemaatmdandır. Pıtrikoğlu ve Köle Yusuf, Solakzâde'nin kölesidir. Abdullah Efendi reis kâtiple-rindendir. Yahudi Nako, Çırnık Ahmed Çelebi.

#### *Çengci sazendeleri*

Nefer 12, zor saz olduğundan ehli azdır, cümleden Çengî Celeb Mustafa Ağa, bu işte gerçekten ustalığını göstermiştir. Çengî Baba Şahin, Baba Ali, Çengî Saçlı Ramazan.

#### *Kudüm sazendeleri*

Neferât 500, ilk bulan Huşeng Şah'dır. Nak-karezen Ali Çelebi, Sadık Çelebi, Üsküdarlı Salih Çelebi, Melek Ahmed Paşa efendimizin zenci nakkarezânı bu fende usul-bend zamanın biriciği idi.

#### *Tanburcu sazendeler*

Neferât 300, müellifi (---) kâmil üstadlar-dan Tanburî Muzur Ahmed, Süleymaniye müezzini Şehlâ Hasan, öğrencisi Sıçan Halife, Hızrî, Yusuf Çelebi, Kasım Ağazâde, Küçük müezzini [207a] ve Kara Yusuf, Şamlı Hasan Çelebi, Gedâ Muslu Çelebi, Urum

Angeli, Ermeni Avmç, Yahudi Karakaş, nice yüz kâmil üstadlar vardır, ama mızraplarında tatlılık ve incelik olup görüştüğümüz külliyyat sahibi bunlardır.

#### *Kanun sazendeleri*

Neferât 55, müellifi, (—) (—) (—) (—) (—), meşhur üstadları Kanuncu Ali Şah, Revanlı Mirza, Revanlı Haydar Beğ, Surmay Ali Yâr, Cıgalazâde Mustafa Bey, gerçekten kanun üzere davul ve alem sahibi idi. Kara Sührâb, Celeb Çâker Bey, Yeşilli Can Memi, Adaliyyeli Derviş, bunların her biri padişah huzurunda kanun üzere fasl eder üstadlardır.

#### *Ud sazendeleri*

Neferât 6 müellifi, (—) (—) (—) (—) övülen üstadları Acem udcu Mehmed Ağa, kaçan uduna ayar verip musiki şube ve terkiplerinde gezip dolaşsa sanki udundan bir ûd kokusu yükselip duyan eğer Ahmed eğer Mahmud sefalarından bir fasıl daha ettirmeye çalışırlardı. Udcu Kara Şatır, Murad Han'ın ulağı (638) idi. Kasımpaşalı Balı Çelebi, Udcu Koçu Beyzade, gerçekten zamanın yegânesi idi. Bunlar da bildiğimiz kâmil üstadlardır.

#### *Çârtâ sazendeleri*

Neferât 15, icat eden Acem diyarında Kemal Ahi'dir. Şeyh Saff'nin talimiyle yapılmıştır, ama Anadolu'da bu sazı meşhur eden Nahçıvanh Acem Murad Ağa'dır. Murad Han, Emirgüne Han ile Revan'dan getirmiş, İstanbul'da Beşiktaş'ta oturan benzersiz usta bir sazende di. Murad Ağa öğrencisi Lapazâde Mustafa Çelebi, Murad Ağazâde Şah Ramazan Çelebi, Kulekapılı Kara Sadık, Beşiktaşlı Küçük Solakzâde, Celeb Rıdvan Halife bildiğimiz bu ustalardır ki her biri külliyyat sahipleridir.

#### *Ravzacı sazendeler*

Nefer çok, icat eden Arabgirli Şükrullah Bey'dir, yakın zamanda icat edilmiştir. Bu da tel sazı, beş tarh ve çârtâ gibi perdelidir ama levendâne sazdır. Ustası Yeğen Ali Ağa, Toykun Ömer Ağa, Celeb Ali, Cüce Tilmiz, Hanende Derviş Ömer. Bunlar da sanatlarında usta kimselerdir.

#### *Şeştâr sazendeleri*

Neferât belli değil, Acem'de Ali Han-ı Tebrizî şeştârı icat etmiştir. Çârtâ gibi perdeli bir sazdır, ama altı telli olduğundan şeştâr dediler, bir tahrik edici sesli sazdır. Kâmillerden Acem Seyfi Ağa, Mirialem Musahib Mehmed Ağa, Rıza Çelebi, Hurrem Çavuş, Zeynîzâde Hüseyinî, bunlardır.

### *Şeşhane sazendeleri*

Neferât 70, icat eden Şirvanlı Rızaed-din'dir. Bu da tel sazıdır, ud gibi burgu yerleri eğridir, kolu uddan uzuncadır ve gövdesinde balık kursağı çekilmiştir ama perdeleri yoktur. Altı kollu olduğundan şeşhane derler. Zor sazıdır, ama bütün makamlar icra olur. Bu sanatta ustalık sahibi Defterdarzâde Mehmed Paşa vekilharcı Ahmed Ağa'dır ki Murad Han sazına düşkün idi. Gürci Hasan Ağa, Celeb Seydî Ağa, Hızır Ağa bunlar da padişahın bildiği ustalardır.

### *Kopuz sazendeleri*

Neferât 30, icat eden Hersekoğlu Ahmed Paşa'dır. Fatih vezirlerindedir. Bu saz Bosna, Budin, Kanije, Eğri ve Tımışvar serhatlerine mahsustur. Anadolu'da asla görmedik, bir erkek levendâne sazıdır. Hemen şeşhanenin yavrusudur, ama aygır gibi kişner bir sazıdır ama üç tellidir. Bu sazın üstadı Çelengli Şehbâz Ağa, Sührâb Ağa, Yamalı Recep Ağa, Boşnak Memo Ağa bunlar meşhurdur.

Bu yukarıda yazılan on dört adet sazende neferleri ki kopuzcu, şeşhaneci, şeştârî, ravzacı, çârtâcı, udî, kanunî, tanburî, kudümzen, çengî, miskalî, neyzen, kemanî ve usul-bend dairezen bütün bu üstadlar büyük bir topluluk olup hepsi sazlarım bir şedde edip bu anılanlar toplam 14 esnaftır.

Sâzendegân esnafının tamamı (—) sazendeler olup bunlar da 6 fırkadır. (639)

Hanende ve dairezenlerin bir fırkası, neyzen ve kemanîler ve miskallerle bir ahenk olup asıl makam olan baba rasttan Alayköşkü dibinde padişah önünde bir fasıl ederler ki anlatılmaz.

İkinci fırkası, çengî, tanburî, kudümzen ve bir bölük hânendele-riyle isfehan makamı ederler.

Üçüncü fırka, kanunî ve udî nişabur makamı ederler.

Dördüncü fırkası cartayı ve ravzacıyân nikriz makamı faslı ederler.

Beşinci zümre, şeştârî ve şeşhaneciler pencgâh makamı fasl ederler.

Altıncı sınıfı, kopuzcu, hanende ve dairezenin bir fırkasıyla peşrev olup rast türevlerinde mahur makamı ederek padişah önünden bu tertip üzere geçerler, peşrev isimleri yazıla.

*[İkinci Bölüm]*

*Çöğür sazendeleri*

Neferât 3000, icat edeni Yakub Germiyanî, yine Kütahya'da Zergen Bağlarında yatar. Germiyan padişahlarından idi. Aşka tutulmuş bir padişah olduğundan icat etmiştir.

*Levendine sazı*

Beş kıllı, tahta göğüslü ve yirmi altı perdeli gövdesi büyük bir sazdır. Çoğu yeniçeri ocağına mahsus sazdır. Ustalık sahiplerinden önce Demiroğlu, Cülâ Hasan, Kuroğlu, Gedâ Muslu, Kara Fazlı, Celeb Kâtibi, Sarı Mukallit Celeb, Kuloğlu, Kayıkçı Mustafa, Ramazan, Kayıkçılar Mustafası, [207b] Gedik Süleyman, Toy İbrahim, Celeb Gedâyî, Hâkî ve Türabı bunlar padişah huzurundaki sazendelerdir.

*Çeşde sazendeleri*

Neferât 300, icat edeni Selânikli Benekli Şah'dır. Bu da çöğür gibi beş kirişli sazdır, ama karnı küçük, yuvarlak, kolu kısa ve perdeleri gayet sıktır, ama şakrak sazdır. Çoğunlukla İstanbul'da Balat Çingeneleeri kayış ile boğazlarına asıp Eyüp'te, Kâğıthane ve başka teferrüc ehillerine çeşde çalarlar. En iyi üstadları Deli Hüsâm, Kemal Çingene, Zorlu Receb bildiğimiz bu üstadlardır.

*Karadüzen sazendeleri*

Neferât 50, icat edeni Şehzade Baye-zid'in Kuduz Ferhadı. Süleyman Han korkusundan Şehzade Bayezid ile Acem'e kaçıp gurbet diyarıdır diye tanbura şekilli karadüzeni İsfahan'da Ferhad icat etti. Üç kirişli, sürahi gövdeli ve perdeli garip sazdır. Çoğunlukla pabuççu bekârlarına mahsustur.

*Yonkar sazendeleri*

Neferât 500, icat eden Şems Çelebi'dir ki Yusuf u Züleyhâ sahibi Hamdi Çelebi oğludur, dedesi Akşemseddin hazretleri yoluna gitmeyip aşka tutulduğundan yonkar sazını bulup âşıkane şiirleri vardır ki Şems-i Cihan mahlasını kullanır. Bu yon-karı ekseriya paşalı halkı çalarlar, ama padişah alayında (640) çalanlar Doğancı Seyfî, Davud Paşa Süleyman'ı, Hükmîzâde Alisi, Suhte Receb, Tilki Ali Bey, Solak Nasuh Bey, Selim Ağa ve Cafer Çavuş bunun gibi yüzlerce ustalar fasl edip çalarlar.

*Yelleme sazendeleri*

Neferât 100, bu da Şems Çelebi buluşudur. Hemen tanbura kadar bir tuhaf sazdır, lâkin boyu kısa ve iki teli vardır, kirişleri arasında bir tel kirişi ahenk eder garip yanık

sazdır. Çalıcıları Yaycı Kurd, Selânikli Ali, Çento İbrahim ve Hüseyin Subaşı bildiğimiz bunlardır.

#### *Muğnıcı sazendeleri*

Neferât 55, Manisa'da ortaya çıkmıştır ama Nihânî Çelebi Saznâme'sinde yazmamış. Kanun şeklinde 24 şube üzere 24 kırışlıdır. Tire, Manisa, Aydın, Saruhan, Kara Biga, Sığla ve Menteşe semtlerinde bu saz çoktur, levendâne bir sazdır, sazendelerinde Bekir Ağa bildiğimizdir.

#### *Tanbura sazendeleri*

Neferât 500, Maraş elinde ortaya çıktı demişler, halk sazıdır ki bilinir. Önderleri Şâkird Ali, Terlikçi Nebî, Dişlek Süleyman ve Martı Veli adlı üstadlar ve niceler de toplanıp fasl ederler.

#### *Tel tanbur sazendeleri*

Nefer 400, Kütahya'da İftedellioğlu yapmış ama zampara sazıdır. Tanbura gibidir ama küçük, tarlan üç teldir ve perdelidir, lâkin zalim gayet dokunaklı sazdır. Mahalleler arasında çalınsa ana, bacı, hala ve teyzemiz pencerelere toplanıp bakmaları mukarrerdir, ama bu ordu alayında çalanlar Yenge Kırığı Nasıf, Şehlâ Yusuf, Kuyumcu Ali, Türk Ese ve 400 adam saz ile geçer.

#### *Barbur sazendeleri*

Neferât 15, Menteşe Muğla'sında ortaya çıkmış ama icat edeni bilinmiyor. Hemen kopuz gibi bir sazdır, ama kolu doğru ve kırış tellerinin iki tarafında ikişer demir teller vardır, başka tellerden aşağı dört burgusu vardır. Pir ve üstadları hayli kimse idi. Ancak önderleri Sirkeci Hüseyin idi, fasl edip geçerler.

#### *İklık sazendeleri*

Neferât 100, Mısır'da Mansûr Reşidi buluşudur. Bu saz Arabistan'da ve Türkistan'da çoktur ama Rumeli'de asla yoktur. Murad Han alayı için toplanıp fasl etmişlerdir. Bu ıklık hemen kemence gibi bir küçük üç telli sazdır, ama gayet tiz perdesi vardır. Değme hanende onunla peyrev olup fasl edemez.

#### *Sünder sazendeleri*

Nefer 12, Kürd Suranı'nda ortaya çıkmıştır ama bulanı bilinmemektedir. Çöğür gibi bir sazdır, ama çöğürün göğsü içinde gerilmiş on demir teli vardır, onlar da ses verir yakıcı güzel bir sazdır. Kürt çalgıcılarına mahsustur. Deli Duman, Deli Tufan, Deli Gönül ve



Şeker Bali adlı çalgıcılar İstanbul'da bulunup bu Kürd mutribları başlannda tilki pöçekleri, ellerinde zilleri ve sünder sazlarını çalarak geçerler. (641)

#### *Şarkıcı sazendeleri*

Neferât 200, bu saz cartaya benzer tel sazıdır, Türkmenler çalarak geçerler.

Çögür sazendelerinin sonu

Bu çögürçülere yamak on iki fırka sazendelerdir ve (—) askerdir. Bu on iki esnaf da altı fırka olup altı makam üzere faslı ederler. Önce, baş şarkıcı ve sünderci sazı elde parmak zilcileriyle ırak faslı edip geçerler.

İkinci fırkası, ıklıkçı ve barbutçular, düğâh faslı edip geçerler.

Üçüncü fırkası, tel tanburacısı ve sade tanburacılar, sabâ makamı faslı ederler.

Dördüncü fırkası, muğnacı ve yeltemeci, hüseyinî makamı faslı ederler.

Beşinci zümresi, yonkarcı ve kara düzenci düğâh faslı ederler.

Altıncı sınıfı, çeşdecî çögürçüler Acem makamı faslı ederler ama bu çögürçüler esnafı gibi âşıkane faslı eder sazende zümresi yoktur, zira yiğitler sazıdır. Bunlar da Alayköşkü dibinde geçtiklerinde Kayıkçı Mustafa'ya, Demiroğlu, Koroğlu ve Kuloğlu ve Kâtibî'ye birer padişah hil'atları ihsan olup geçip gittiler. [208a]

#### *[Üçüncü Bölüm]*

#### *Kaba zurnacı sazendeleri*

Neferât 100, bulan Cemşid'dir, Osmanoğlu ve Tatar Han alaylarında çalınır.

Cura zurnacı sazendeleri: Neferât 200, Cemşid buluşudur. Osman-oğlu'nda ve başka devletlerde de çalınır.

Âsafî zurnacı sazendeleri: Neferât 80, Basra hâkimi Tayyar/ Mehmed Paşa Ağası Âsaf Ağa icat etti.

Arap zurnası sazendeleri: Neferât 55, Şam'da Ali Naz buluşudur. Şam'da ve Mısır'da mahmil-i şerifle çalınır.

Acemi zurnacı sazendeleri: Neferât 90, Osmanlı zurnası şeklindedir ama kolu kalın ve sesi de kalındır.

Şehâbî zurnacı sazendeleri: Neferât 4, Mağrib-zeminde Şeyh Şehâb icat edip Fas vilâyetinde çalınır.

Balaban sazendeleri: Neferât 100, Şiraz'da icat olup Osmanlıda çoktur, zurna gibi kulaklı değildir.

Nefir sazendeleri: Neferât 15, İsfahan'da Hudâdâd buluşudur, bu da kamış sipsi ile çalınır.

Nefere kinci sazendeleri: Neferât 100, bu Arabistan'da Hâris-i Yemeni buluşudur, yine Arabistan kahvelerinde çalınır.

Kerrenây sazendeleri: Pirinç borular ve gümüş borulardır, eşek sesi gibidir. Murad Han, Revan Hanı'yla Revan'dan getirdi.

Bu yukarıda yazılan on adet nefes ile ağız sazları hepsi birlik olup umumen nağrazân sazendeleri neferât 500. Beş yüz nağrazenle-riyle uzzâl makamı ve şehnaz makamıyla büyük bir fasıl, bir vel (642) vele, gulgule, debdebe ve hengâme ederler ki Zühre (Venüs) raks edip gökkubbe çın çın ötüp geçerler.

Alay zurnacılarının sonu: Bunlar da on bir sazende esnaftır ve (—) askerdir. Hepsi sazlarını bir perdede tutup buselik makamında ve başka makamın küll-i külliyyat, şeddülasr, şükûfezâr ve Solakzâde sakili peşrevlerini çalıp bir hây-hû ve garip bir fasıl ederler ki diyarlarından ayrı olanların sılalarını hatıra getirirler. Padişah da Alayköşkü'nden fasıllarını duyup bir kese kuruş verince onlar da sevinip akranları arasında geçtiler.

#### *[Dördüncü Bölüm] Düdük sazendeleri*

Çoban kavalı sazendeleri: Neferât 100, ilk bulan Musa Peygamber'dir derler. Moro ağacından 9 delikli sazdır.

Kaba düdük sazendeleri: Neferât 80, Musul'da Cafer Şah icat etmiştir. Çemşir ağacındandır.

Yelli düdük sazendeleri: Neferât 62, Anadolu'da çobanlar icadıdır, kamıştan yanyana iki düdüktür.

Arabî düdük sazendeleri: Neferât 55, Nablus'da icat olmuştur, Kudüs'te Kumâme'de rahipler çalar.

Çağırıtma düdük sazendeleri: Neferât 65, Üsküp şehrinde ortaya çıkmıştır, kaz ve turna kemiğindendir.

Macar düdüğü sazendeleri: Neferât 15, Erdel'de bir rahip icadıdır, içinde şemetâvarak telleri vardır.

Mehter düdüğü sazendeleri: Neferât 35, Nâsır-ı Tûsî icadıdır. Bütün mehterân bununla talim ederler.

Mizmer düdüğü sazendeleri: Neferât 65, Urfa'da İsa Kilisesi'nde ti icat edilmiştir, parça parça kamışdandır.

Dankiyo düdüğü sazendeleri: Neferât 75, Trabzon Lâzları icat etmiştir, bu dokuz delikli kamıştır.

Tulum düdüğü sazendeleri: Neferât (—), Ruslar icat etmiştir. Yine Ruslar ve çobanlar çalar.

Fıranda sazendeleri: İngiliz'de peyda olup Kudüs'te kefere Kumâme Kilisesi'nde ruhbanlar çalar boynuzdur.

Bu yukarıda yazılan ağız düdüğü sazendeleri de bütün birbirlerine pir olup segah makamında bir düdük faslı ederler ki böyle faslı ne Cem-i Cemşid ve İskender-i Dara ve Hüseyin-i Baykara etmemiştir, öyle geçerler.

Düdükçü sazendeleri alayının sonu: Bunlar da 11 sazende esnafıdır ve toplam (—) askerdir. Bunların hepsi sazlarını bir ahenk edip segah makamında ve başkada Emir-i Hac peşrevi, Hasan Can peşrevi, Gülizâr peşrevi (—) ve Tatar Han semaisi fasıllarını edip padişah önünden büyük bir velvele ve gürültü ile geçerler. (643)

#### *[Beşinci Bölüm] Boru sazendeleri*

Eyüp borusu sazendeleri: Neferât 35, Sinan Şah icat etmiştir, kamıştan içi diltikli borucuktur.

Dervişin borusu sazendeleri: Neferât 500, Menuçehr İran'ı avlamak için yapıp çalardı, boynuzdandır.

Şişe borusu sazendeleri: Neferât 40, Venedik'de icat olmuştur, çoban gibi eğri şişe borudur.

Turompete borusu sazendeleri: Neferât 77, Alman'da Prag Kalesi'nde ortaya çıkmış olup alaylarında çalarlar.

Efrâsiyâb borusu sazendeleri: Neferât 100, Acem'de İran ülkesinde Efrâsiyâb buluşudur, Kırım hanlarında çalarlar.

Pirincden mehter borusu sazendeleri: Neferât 40, Konya'da Selçuklu Arslan Şah icat etti. Osmanoğlu'nda çalınır.

Luturyan borusu sazendeleri: Neferât 10, Felemenk luturyanmda pirincden peyda olup gemilerde Hıristiyanlar çalar.

İngiliz borusu sazendeleri: Nefer 40, pirincden eğri borudur, ama içinde ince pirincden dilleri var.

Erganon borusu sazendeleri: Nefer 15, Alman sığırlarının boynuzlarını ince edip içine tel diller koyup çalarlar.

Ağız tanburası borusu sazendeleri: Nefer 200, Leh vilâyeti Daniskası'nda icat edilmiştir, demirdendir, orta dili vardır. Rus ve Leh uşakları çalarak oynayarak geçerler. [208b]

Bu yukarıda yazılan on adet sazendeler, nefir ve sûrcular hepsi bir perde olup, boruda peşrev olmaz ama her bir fırkası birbirlerine peşrev olup rehâvî ve sûznâk makamı faslı ile geçtiklerinde insana dehşet hâsıl olup insan vücuduna bir titreme gelip susar ve hayran olur, sanki İsrâfil suru işitmişlerdir, ama bütün borulardan turom-pete, erganon, luturyan ve İngiliz borularının seher vaktinde hazin sesleri adamı mest ü medhûş, bî-hoş eder. Bu yetkin üstadlar da bu yüzden hünelerlerini göstererek geçerler.

*[Altıncı bölüm] Dübelek sazendeleri*

Cam dübelek sazendeleri: Neferât 30, pirleri Âsim Tâîfî'dir Peygamberimizi dübelek ile sahura kaldırırdı.

Çömlek dübelekçi sazendeleri: Neferât 500, Mısır'da icat olmuştur. Mahmil-i şerif alayında da çalınır.

Yemen dübelekleri sazendeleri: Neferât 12, biri dübelek biri daire gibi küçük dinkefdir, bir yerde deveçiler çalar.

Makrefe dübelekçisi sazendeleri: Neferât 13, Mekke şerifleri çalar, Surre eminiyle Anadolu'ya gelip alayda geçtiler.

Tablbâz sazendeleri: Nefer 100, ilk defa Avcı İsmail Nebî çalmıştır, kuş davulu demektir, helâl sazdır. (644)

Çağanabâz sazendeleri: Neferât 200, Acem'de Şîr-i Huda adlı bir oyuncu icadındır, ama Anadolu'da meşhur oldu.

Fincan sazendeleri: Neferât 100, Hümâyûn Şah düğününde Muğân-ı Hindî, buluşudur, ama ibret verici saz olmuştur.

Kamış mizmârcı sazendeleri: Nefer 100, Şeyh Küsterî gölge oyunu için icat etti, kamıştan dilim dilim yarılmış sazdır.

Tarak mizmârcı sazendeleri: Nefer 100, şehir oğlanları icat etmiştir ama bütün peşrevlerde fasl olunur sazdır.

Safir sazendeleri: Nefer 100, kuklabâzlar çalar iki kemik parçası arasında deri ile ağızda çalınır kelimât olunur.

Safir-i bülbül sazendeleri: Neferât 300, Ebû Ali Sina icadındır. Bu 300 adam bülbül gibi çeşit çeşit feryat ederek geçerler ki sanki Acem hıyâbânında giderler.

Bu yukarıda yazılan on adet dübelekçi, tablbâz ve çağanabâz sazendeleri toplam (—) adet neferât bir yere toplanıp saz u sözleriyle bir hengâme ve büyük fasıl ederek geçerler ki sanki Cemapûr kavmi gelip geçmededir, ama bu ibretli dübelekçilerden Yemen, deveci ve meş'aleciyânın makrefe ve dübeleklerinden, kâse ve fincan sazlarından Murad Han hoşlanıp huzurunda bol fasıl ettirip deveci ve meş'alecibaşıya ihsan etti.

Bu sâzendebaşıya yamak toplam 71 esnaftır ve (---) neferdir, lâkin bu sazendelerin dükkânları yoktur.

Tanrı'ya hamdolsun burada saz yapan üstadlar, sazende ve hanendelerin anlatılması tamam oldu.

Eğer bu hakîr Evliya'dan sorulursa bu kadar sazları ve icat edenlerini neden bilirsiniz denirse Arap ve Acem'de, İsveç, Nemse, Leh, Çeh, Donkarkız, Danimarka ve Daniska krallıklarını gezip dolaştığımızda anılan bütün (—) adet sazların nice bin o kadar da fazlası çeşit çeşit sazlar görmüşüzdür ki inşaallahü Taalâ seyahat ettiğimiz köy, kasaba ve büyük şehirlerin özelliklerinin yazımına başladığımızda bütün sazlarıyla ve sazlarının biçimleriyle yazılır, ama bu yukarıda yazdığımız sazların yapıcı ustaları, çalıcıları ve sazları İstanbul'a ve başka diyara mahsus olan sazlardır ki onlar da şekilleriyle ve tellerinin boylarıyla şekilleri tasvirleriyle yeri geldiğinde yazılır, zira bir zaman aşk denizine dalgıç olduğumuz yerde alüfte ve şakraklığımızdan hanende, sazende, çalıcı, oyuncu ve güldürücülerle görüştüğümüz cihet ile bütün sazları biliriz, zira bu Evliya Çelebi bir zaman hasırcı olup tel ehli geçinip diğer maarif erbabından geri kalmamış idik. Beyt:

Kendüyü görmeğe yokdur hacet, bilmeğe arif ile nadanı Cöngünü görmeğile zahir olur herkesin mertebe-i irfanı (645) mazmununca bu hakirin de hayli yâddaşı var idi.

Yukarıda yazılan sazları, sazendeleri ve icat edenleri şairler sultam Nihânî Çelebi'nin Saznâme-i Dilnüvâznâme adındaki risalesine bakılırsa sorulara tam cevap alınır. Göreler ki bu dünyada ne kadar bin saz var imiş.

### **Kırk Beşinci Bölüm [Oyuncular, Çalıcılar ve Güldürücüler Esnafı]**

Önce İstanbul şehrinde Osmanlı sultanlarının bir düğünü veya fetih şenliklerinde, [209a] ferman günlerinde ve başka ileri gelenlerin sünnet düğünlerinde iki, üç yüz adam, okuyucu, sazıcı, calıcı, raksçı, takdimci, defçi, güldürücü, taklitçi ve maskara yetmiş tasta geçmiş zehir gibi şehir oğlanları bir yere toplanıp anılan düğünlerde bir gün bir gece iki gün beş gün oynayıp her gecesine hane sahibinden bir kese kuruş alırlar. Düğünde mevcut bulunan dostlardan her oyun sırasında def ile parsa edip sabaha dek bazı düğünde 1.000

kuruş toplar oyuncu üstadlar vardır. Onlar iki, üç yüz kimse olduğundan onlara kol derler, seyirlik kavimdir. Eğer bunları da gördüğümüz derece anlatsak sitâyîşnâme-i mutribân adında bir divan olur. Bu oyuncular esnafı on iki koldur.

Önce, oyuncuların başı Parpul Kolu: 300 adamdır ama çoğunlukla bunların okuyucu, çahcı ve raksçı dilberleri Balatşah Mahallesi ve-led-i zina Çingeneleridir. Söz ebesi bir alay cihan rindi oyunculardır.

İkinci, Ahmed Kolu: 300 neferdir, bunlar da Balat'da olurlar. Taklitçi veled-i zinaları ve güneş parçası raksçılarından Mazlum Şah, Küpeli Ayvaz Şah, Saçlı Ramazan Şah, Küçük Şahin Şah, Memiş Şah, karındaşı Bayram Şah, hep şehbâz şehnaz oğlanlar idi. Önderleri Dişlek Hasan, Boynukısa Hacı ve Çağanabâzı kol sahibi Pehlivan Ahmed'dir ki fenninde zamanının yıldızı idi. Ondan,

Üçüncü, şehir oğlanı Kapıcıoğlu Osman Kolu: 400 neferdir. Bunlarda asla Çingene yoktur. Bir alay cihan rindi Amr-ı Ayyâr köçeği, düzenbaz şehir oğlanları idi. Her biri zamanın biriciği, okuyucu, çahcı ve taklitçilerdir ki cihan nedimleri bunların yanında dilsiz lal olur.

Dördüncü, Servi Kolu: Neferât 300, bunlarda Çingene, Rum, Ermeni ve Yahudi haramzadeleri vardır ki her biri yetmiş ağ yırtmış rind-i cihanlardır.

Beşinci, Baba Nazlı Kolu: Nefer 200, Çingene ve şehir oğlanları şakileridir. Baba Nazlı gemici oyununda cihanın şeytamıdır, oğlu Arnavut Kasım, taklitçilikte söz sahibi maskara idi. Raksçılarından Çâker Şah, Şeker Şah ve Süğlün Şah adlı oğlanlardır ki (646) padişah bilmektedir, zira her biri diba, ipekli ve sırmalı etekliklerini kuşanıp muhabbet meydanına çârpâreleriyle Acemâne tarzı raks edip döndüklerinde gören düşkünler hayran olup her köşeden hû sesi ile düğün evi nur dolar.

Altıncı, Zümrüd Kolu: 300 nebtiz, Yedikule, Narlıkapı ve Sulu Manastır veled-i zina Rumları, Ermenileri ve şehir oğlanları toplanıp bir kol olmuşlardır, ama raksçılarından Sakız Mahbubu, Kıрма Saçlı, Çeşm:i gazâlî, Mükahhal Dimitraki, Lefteraki, Yanaki, Mihayilaki adlı Rum oğlanlarıdır ki şehir-i İstanbul içre velvele verip nice adamın varını ve malını yiyip bir hasır üzere komuşlardır. Bunlar Rumlara dair simitçi, haraççı, yuvacı ve gümüş arayıcı taklitlerinde ve Rum şarkıları okumada ustadırlar.

Yedinci, Çelebi Kolu: Neferât 200, bunların önderleri bir dilbere âşık olup babasından kalan 100.000 kuruş malı bu çengiliğe sarf edip o kadar değerli taşlı cevahir koşumlar ve her fende usta okuyucu, çahcı ve taklitçiler ile on iki adet saf nur, parlayan güneşe benzer güneş parçası rakkaslar peyda etti ki her birinin bir işvesi bir an can safaya

değerdi. Önce Can Memi Şah, Zalim Şah, Hurrem Şah, Fitne Şah, Yusuf Şah, Mirza Şah bir Çerkez oğlanı idi. Gerçekten melikten eşref idi. Bunlar İstanbul içre meşhurdular, Murad Han huzurunda fasl edip meşhur oldular.

Sekinci, Akide Kolu: Neferât 300, önderleri Pehlivan Eyyûb'dur ki şair, kâtip, zarif okuyucu ve seyyah idi. İstanbul halkının bu işe iltifatlarını görüp 3.000 riyal harcayarak bir kol oluşturdu ki binde bir oldu. Cana yakın olup nimeti bol olduğundan bütün maarif erbabı [209b] başına toplanıp büyük bir topluluk olup bir ayda Sultan İbrahim Han'ın haberi oldu, zira iyi konuşan, bin hünerli maarif erbabı, usta okuyucu, çahcı, taklitçi ve çalgıcıları vardır. Hususa Süğlün Şah'ı, Mahmud Şah'ı ve Edirneli Ahmed'i, Çerkez Şah'ı, Nazlı Yusuf'u kaçan bu ay parçası tazeler diba, ipekli, sırmalı ve çârâb eteklikler ile muhabbet meydanında İrem bağı tavusu gibi süzülüp dolaştıklarında insan hayran olup vurulur. Zira her birinin büklüm büklüm, kıvrım kıvrım misk ve amber kokulu kâküllerini dağıttıklarında dağınık kâkülleri gibi gören âşıkların da akılları dağılır. Bir bahçe ve bahçıvan Gürci taklidi yaptılar ki acayıptir.

Dokuzuncu, Cevahir Kolu: Neferât 200 bunlar Galata'da oturan cevahirci, kuyumcu Rum, Ermeniler olduğundan cevahir kolu derlerdi. Bunlar da Rum ve Ermeni veled-i zinalarıdır ki cihan süsleridir. Her biri sanatında zamanının yegânesi oyunculardır.

Önce ser-çeşmeleri Pehlivan Laskari derler bir taze cevahirci dilberdir, çağanabâzlık, pîşkârlıkta kısaca her oyunculukta tad veren bu cevahircidir ve güzel sesli usta okuyucu ve taklitçidir. (647)

Kardeşi Üşkûli, Ermeni taklitte eşsizdir.

Vasiloğlu, Çingene taklidinde eşsizdir.

Kısaca 47 adet taklit icat edip oyunculuk işine bir gayrı renk ve tad verip bütün âletlerini cevher edip Cevahir Kolu demekle meşhur olmuşlardır. Her taklitlerinde adam gülmeden yorulur, seçkin ve müstesna Rum ve Yahudî çocuğu rakkas tazeleri var ki sanki her biri birer muğân melikleridir.

Bunlardan Arslan Şah bir amansız bir güzeldir ki sanki Yezidî arslandır. Avlamak isteyen mahbup dostlara kağan arslan gibi bir baksa o âşığı arslanca avlardı.

Yavru Habîb de levendâne kesim boy bos yerinde, ahu, ceylan, sürmeli, nergis gözlerinden süzüp âşığa bir yakış yollu baksa kirpiği okuyla nice tutkunları vurup yaralamadan nice gönül oyunları edip âşığı avlardı. Bu gibi gönül uğrusu on iki adet raksçı tazeleri vardı ki her biri bir Rum haracı değer Rum civanları idi. Murabba:

Muğzâde aşk rehinde serim eyledim feda

Kâ'ü değil esir edüp ister dil almağa,  
mazmununca her bir rakkasları dil ü can ile âşığın gönlünü alıp dilsiz eder, tâ bu  
mertebe güzelleri vardır.

Onuncu, Patakoğlu Kolu: 300 hepsi Yahudilerdir ama dinsiz maskaralardır, gerçekten diğer kollara rağmen üstadlardır. Özellikle sazendeleri meşhurdur. Rakkasları da kötü değildir ancak anları (zamanları) yoktur.

On birinci, Haşota Kolu: Nefer 105 bunlar da tamamen Yahudilerdir ama bu kolda seçkin rakkaslarından Samurkaş, Do Şeniko, Sinor Yako, İsrail nice canı esir etmiş bir Yahudi yavru idi. Bir hicivci âşığın küstahane böyle demiştir. Müfred:

Bir Yahudi-piçeye dîn aşkına zerk eyledim Âferimler eyleyüp şeytân taksın eyledi,  
demiş ama nehnü (bok) yemiş.

On ikinci, Samurkaş Kolu: 200 neferdir ve hepsi Yahudilerdir. Bu Yahudi kollarının ünlerinin sebebi odur ki bütün hokkabaz, sürahibâz, kûzebâz, kadehbâz, ateşbaz, şebbâz, perendebâz, mih-rebâz, sinibâz, taklabâz, kulebâz kısaca bütün oyun hünerleri bunların kollarında mevcut olup tâ sabaha dek mlnnetsiz fasıl ederler ve bir gece yüz kuruşa kanaat ederler.

Bunlar Çingene kollarına gayet düşman olduklarından bir kol Çingeneden ve bir kol Yahudi'den tutup düşmanca bir fasıl Yahudiler ve bir fasıl Çingeneler ide, acayip seyirler olur ama bu Yahudilerin Çingenelere galip taklitleri var ki görüp duyan seyircilerin aklı gülmeden gider. (648)

Önce Çingeneler ayı oynatmakla meşhurdur. Yahudiler oynatırken türlü şakalar edip Çingenelere söz atarlar, bir Çingene avradını bir Yahudiyle tutup Yahudi'ye ve Çingene karısına işkence edip söylediklerinde ve Çingene karısını necisli [210a] işkembe ile ters eşeğe bindiriöp Yahudi'yi de bir eşek üzere siyaset ile geçirip bir hây-hû ile taklit ettiklerinde insan gülmeden bayılır. Nice bunun gibi Çingenelere rağmen taklitleri vardır.

Sözün kısası yukarıda anılan on iki çengi kolları, var kuvveti pazuya getirip birbirlerinin kollarına zorla çeşit çeşit hüner göstererek bütün dilberleri ibrişimlere gark olup çeşitli rakslar ve şakalar ile her bir kol birer sanat icra ederek Hüseyin Baykara fasılları edip Alayköşkü dibinden geçerler. Osmanlı devletinde değil Âdem'in yeryüzüne inişinden beri bu yukarıda yazılan hanendelere, sazendelere ve bu çengilere bir padişah malik olmamıştır, ancak IV. Murad Han zamanında olmuştur ki her bir esnafı birer ülkenin en seçkinleridir.



## Kırk Altıncı Bölüm [Hoş-Sohbet Nedimler ve Taklitçiler]

Neferât 500, bu zümre eski firkadır ki Kabil Hâbil'i şehit ettikte âdemoğlu iki fırka olup bir fırkası katil Kabil'i, bir zümresi mazlum Hâbil'i, bunların aralarına kan girdiğinden bunlar birbirlerinin huylarını, tarz ve tavırlarını taklit ederlerdi.

Sonra Hz. Musa asrında Heccâm adlı bir taklitçi, Fir'avn meclisinde Hz. Musa'yı taklit edip bütün Fir'avn adamları sevinip Hz. Musa öfkelenirdi.

Sonunda bir gün Hz. Musa Cenâb-ı Hak ile bin bir kelimât ederken,

"Yarabbî Fir'avn meclisinde Heccâm beni taklit ettiği için çok üzüldüm, onu kahr eyle" dedi. Hak Taâlâ,

"Habîb-i Kelîmim Fir'avn'ı taklit etmez, seni taklit edip kılınır. Bütün davranışları makbulümdür, seni taklit edip övündüğüm için taklitçi sağlamdır, ona cennetimi nasip etmişim" buyururlar, nice kitaplarda açıktır.

İmdi, taklitçiler eski olduğundan eski ve yeni bilginlerin fetva kitaplarında "Taklitçinin İmanı sağlamdır" demişler, ama taklitçilerden bir adam ümmî olup ibadet edip ehl-i sünnet ve'l-cemaate uya, onun imam şahindir demişler.

Bu söze güvenip kâfir, sapkın ve diğer sapık inançlılar zümresini taklit etmeyip kâfir gölgesinde gezmek gerekir ki onun haklarında "Kişi hangi kavme benzerse, ondan olur" demişlerdir.

Daha sonra bu taklit ve hiciv (yerme) ilmi Benî Kureyş kabilesi edibleri içine düşüp İmrülkays hicivci idi, dinsiz gitti. (649)

Muhammed Bûsirî de hicivci idi ve anadan doğma kör idi.

Ebû Leheb, Ebû Cehil ve nice yüz Kureyş büyüğü sohbet edip Hz. Risâlet'i meclislerine davet edip Bûsirî'ye tenbih ettiler ki,

"Yetim Muhammed gelince bir hicve başla ki Muhammed üzülsün" dediler.

Bûsirî de Peygamberi yermeye hazır oldu. Peygamberimiz de çağrıya uymak gerek diye elbette ne topluluk olsa giderlerdi. Hemen saadete toplantılarına gidince "Esselâmu aleynâ" deyip bir köşede durup söz sırasında "Ey Bûsirî bir şeycik terennüm eyle" dediler.

Hemen Bûsirî "E'üzü billahi mine'-ş-şeytâni'r-racîm Bismillâ-hi'r-rahmâni'r-rahîm" deyip (—) (—) (—) (—) kasidesine başladı ve Hz. Peygamber'! (—) beyt ile bir övdü ki hâlâ bir mısrama benzer denmeyip her kelimesi Kamûs-ı Ahterî ve Şem'î Lügatı'na muhtaç benzersiz bir kasidedir.

Bu kaside sohbetinde olan inkarcılar ve müşrikler Bûsirî'ye ha-ka'retli sözler söyleyip "Yâ biz sana ne dedik, sen ne işledin?" dediler.

Bûsirî "Vallahi siz Muhammed'i yer dediniz, ama Hak tarafından içime bir ilham gelip Peygamber'i övdüm. Bütün gönderilmiş peygamberlere salât ve Âlemlerin Rabbi'ne hamd" deyip iki ellerini yüzüne sürünce hemen Allah'ın emriyle Bûsirî'nin iki gözleri açılıp Hz. Peygamber'in huzuruna varıp "La ilahe illallah, Muhammedü'r-Resûlullâh" deyip Müslüman olunca Selmân-ı Pak belini bağlayıp şairlerin kasidecilerine pir olup o sohbetle inkarcılardan 73 kimse İslâm ile şereflendiler. Daha sonra Muhammed Bûsirî 70 yaşına vefat etti. Mısır'da İmam Şafî yakınında bir harabede gömülüdür.

Yine Peygamberimizin zamanında taklitçi Sevr idi ve Peygamberimize yakınlığı var idi. Gerçi cehalette idi, ama yine Peygamberimizin taraftan olup Benî Kureyş'i o kadar yerer ve taklit ederdi ki Peygamberimiz duyunca mübarek dişleri görününceye kadar gülümserdi. [210b] Kureyş kavmi inkarcıları da kendi taklitlerini duyup,

"Taklit tahkikdir ey Muhammed, bizde bu uygunsuz tavır vardır" diye tavırlarından vazgeçip kendilerini düzeltip yerilmek ve hicvedilmek korkusundan çoğu İslâm'a gelip Peygamberimizin sahabelerinden olurlardı.

İşin sonunda taklitçi Sevr de Müslüman olup Peygamberimizin nedimi, musahibi ve seferlerinde dostu idi. Akıllı, tedbirli ve ileri görüşlü bir kimse olduğundan Hz. Peygamber Sevr'i görüşmelere kattığından Şevrülhabîb derler, sahabelerin seçkini idi, ama taklit işinden vazgeçmeyip inkarcılardan ve sahabelerden kötü tavırlıları karalar ve yererdi. (650)

Bazıları derlerdi ki "Ey Şevrülhabîb, yeter şimdengerü ayıptır, kötü taklitten vazgeç, sahâbe-i kiramdan oldun ve Hz. Resûl'ün ak-rabasısm" derlerdi.

Şevrülhabîb "Bre adamlar, Cenâb-ı Allah sizin mel'unlarınızı bile yerip âyet indirmiştir ki, âyet: 'Dâ'ima ayıplayan, lâf getirip götürmeye koşan, insanları hayırdan alıkoyan' [Kalem, 11-12] buyurmuştur. İyi adamlarınızı övüp âyet indirmiştir: Âyet: (—) (—) (—) (—) (—) buyurmuştur. Ben ki, âdemoğlu olan sizin kötü işlerinizi görüp nice yerip taklit etmeyem" diye cevap verirdi.

Şevrülhabîb'in taklidi korkusundan çok adam övülmüş ahlâkla ahlâklanırdı. Nedim ve taklitçilerin piri Şevrülhabîb olmuş olur. Nur dolu mezarı Halep Kilis'indedir. Şehrin kuzey tarafında bir kurşun menzili uzak bir kayalı tepe üzere yüksek bir tekke gibi bütün Kilis şehri ondan görünür bir bilginler toplantı yeri nur dolu bir türbesi vardır. Hz. Şevrülhabîb orada yatar ama halkın dilinde Şurabhîl Sultan derler ama yanlıştır. Hakîr, türbesinin atebesi ve mezar taşını tarihleriyle ikinci cildimizde yazdık. Hâlâ halkın ziyaret yeridir.

Bu taraftan, İstanbul'da meşhur olan beğenilen taklitçi nedimlerden,

güldürücülerden Murad Han Gazi gibi cihan rindi bir padişahın huzurunda taklit edip halt-ı kelâm etmeden yüz akıyla söz ustalığı eden,

#### Taklitçi Oyuncuları Bildirir

Önce herkese önder Sultan Ahmed Han meclisiyle şereflenip padişah fermanıyla nedimlere, hikayecilere, taklitçilere ser-çeşme olan gölge oyuncusu Kör Hasanzâde Mehmed Çelebi dedeleri de Yıldırım Han asrında Kör Hasan adıyla anılır bir cihan rindi. Yıldırım Han musahibi imiş.

Münasip hikâye: Bir kere Yıldırım Han bütün bilginlere öfkelenip hepsini bir dama doldurup ateşe yakmak ister.

Üç gün üç gece nice bin âdem rica eder, ricaları kabul olmayıp bilgin yakmağa dağlar gibi odun yığılmada.

Sonunda anılan Kör Hasan giysi değiştirerek bir gorona kıyafetli ve bir metropolid kıyafetli bir papaz olup Yıldırım Han huzuruna 'sl varır. Yıldırım Han görünce gülmeden halsiz kalıp,

"Nedir bu kıyafet kâfir?" der. Kör Hasan,

"Zahir padişahım Kâfiristan'a gitsem gerek, bu kıyafetle gitmeği makul görüp kıyafet değiştirdim" der.

"Yakande [nereye] gidersin" der.

"Padişahım İstanbul tekfuruna giderim" der.

"Ya nişlersin mel'un?" der. (651)

"Padişahım, işittim ki 800 bilgin, eser yazar ve dört mezhep şeyhülislâmlarından Bursa mollasını ve yetmiş fetvaya kadir bilginlerin hepsini ateşe yakarmışsın, 'el-cevab Allahu a'lem olur olmaz' demeğe gücü yeter bir bilgin kalmadıktan sonra elbette İsa milleti papazlarının yanlış şariatlarına muhtaç olmamız kesindir. Elbette kırk elli papaz istemeye bir kulunuzu gönderirsiniz, bari hakiri bu kıyafetle nursuz tekfura gönderin. Bursa şehrini keşişler ile doldurup Keşiş Dağı'mızda yine evvelki gibi karar etsinler" dedi.

Kör Hasan'ın bu şekildeki cevabından Yıldırım Han etkilenip,

"Ey Hasan, büyük atalarımın ruhu için hepsim bu günkü gün semender ateşine yakardım, ama senin hatırmçün hepsini affettim" dedikte Kör Hasan parmak götürüp Yıldırım huzurunda iman yenileyip,

"Padişahım varayım bütün kadıları da Müslüman edeyim. Bir daha zulm etmeyip vazgeçeler, zulm ederlerse kellelerin taş dibekte gedelüz" diye Yıldırım Han'dan bilginlerin affi için yarlıg alıp mahpushaneye gelip mahpushane kapısını kırıp,

"Müjde ey ulemâ, padişahım bencileyin asi, âciz, [211a] yerilmiş taklitçi kulunun ricasıyla sizleri affeyledi" diye haber verince bütün bilginler hapishane içinde kırk kere şükür secdesi edip,

"Ey nedim Kör Hasan, Cenâb-ı Hak seni iki dünyada mutlu ve sevinçli eyleye, zira sen dünyada hüznü kalpleri neşeli, viran gönülleri abat etmedesin. Allah dünyanın sonuna kadar senin soyunu devam ettirsin. Bütün soyun gelecek padişahlara hâs nedim olalar ve nimetleri daim olup sevinçli ve güler olalar" diye hepsi hayır dua edip mahpushaneden çıkıp Yıldırım Han huzurunda yer öpüp giderler.

Onun için bu taklitçiler ser-çeşmesi Kör Hasanzâde hâlâ bütün bilginler ve salihler arasında makbul ve saygın idi ve haftada iki gece Murad Han huzurunda taklitçilik edip önce özür dileyip bu beyti okurdu. Beyt:

Ger hod heme aybhâ bedîn bende deresi Her ayb ki sultân pesended hünerest

deyip şakaya başlar çok hünerli bir çelebi idi. Farsça, Arapça bilir ve musikiden anlardı ki musiki ilminin Farabî'si idi.

Şebbâz: Talik yazıda hattat, beste sahibi, nice macera sahibi, fişek oyuncusu kısaca Cemşid gibi bin hünerli, keremli bir zât, Hatem-i Tayy ve Cafer-i Bermekî huylu idi. Şeyh Şazeli'den sonra gölge oyununu meşhur eden odur. Gölge oyunu perdesi içinde bir küçük perde daha kurup gayet küçük resimlerle gölge oyunu oynatmak onun (652) buluşu idi. Çok kadın dostu olduğundan gölge oyununda Civan-Nigâr taklidi, hoppa taklidi, dilsizler taklidi, dilenci Arap ve Arnavut taklidi, Bekrî Mustafa ile dilenci kör Arap, Mirasyedi Çelebi, Devrânî Çelebiler, Üç Eşkıya Çelebiler taklidi, Civan-Nigâr tak-K: lidi ve Cüvân ile Nigâr hamama girip Gazi Boşnak hamamda Civan-Nigâr'ı basıp Karagöz'ü çükünden çıplak bağlayıp hamamdan çıkarmasını, Hacı Eyvad babası Şerbetçizâde taklidini kısacası gölge oyununda 300 parça taklitleri vardır ki bir taklitçinin ona benzer bir taklit etmesi mümkün değildir. Bir kere dinleyen muhabbet edip elbette irşâd olması mukarrer idi, zira bütün taklidi gerçek olmak üzere son sözleri hep tasavvuf idi, yine böyle iken insan gülmeden bayılırdı.

Karagöz ve Hacivad ki Bursalı Hacı Ivaz'dır: Selçuklular zamanında Yorukça Halil isimli Resûlullah'm ulağı idi ki 77 sene Mekke'den Bursa'ya gidip gelirdi. Ataları Efelioğulları adıyla meşhur olmuştu. Zağar köpekleriyle meşhurlardır ki hâlâ halk dilinde "Efelioğlu zağarı gibi neylersin" diye deyim olmuştur.

Münasip hikâye: Bu Efelioğlu Mekke'den Bursa'ya gelirken Mekke ile Medine arasında Arap eşkıyası Efelioğlu Yorukça Halil Hacivâd'ı şehit edip Bedr-i Huneyn'de

gömerler.

Efelioğlu köpeği bu katil Arapların yanında kalır. Bu Araplar Şam'a gelip çarşı ve pazarda gezerken hemen köpek bir kere bu Arapları kudurmuş köpek gibi dalamağa başlayıp bir dahi başka adamların ayağına yüzünü sürüp yuvarlanıp hâl dili ile sızlanıp yine Arapları hır hır dalar ve üzerlerine hamle edip salar. Bütün halk görseler ki Efelioğlu zağarıdır,

"Bre canım nerede Efelioğlu? Bunda bir hâl vardır, tutun şu Arapları" deyip hâkime götürürler, handa odalarını basıp Efelioğlu'nun su kabı, sapanı, baltası, kanturası, zilleri, kanlı esvapları ve Bursa'ya götüreceği bütün mektupları çıkınca bütün Arapları Sinani-ye Çarşısı'nda sıra ile asarlar. Gerçek garip köpek, asılmış Arapların altına varıp bu kere sert bir âh çekip canını feda edip ruhu ashâb-ı kelbe gider.

Hacivad böyle bir haberci, nedim ve yarandan Resûl'ün peyki idi.

Karagöz İstanbul tekfurı Keştanti peyki idi.

Edirne yakınında Kırkkilise'den bir söz ustası cihan ayyârı Çingene adamı idi. Sofyüzlü Karagöz Balı Çelebi derlerdi. Tekfur Keştanti bu Karagöz'ü yılda bir kere Alâeddin Selçuk'a gönderince Hacivad ile Karagöz'ün birbirleriyle konuşma ve çekişmelerine o zamanın oyuncularını gölge oyununa koyup taklit ile oynatırlar idi, ama anılan Kör Hasanoğlu, Hacivâd'ı Karagöz'ü akşamdan uzun (653) gece boyunca [211b] tâ sabaha dek on beş saat iki resmi oynatıp çeşit çeşit taklitler edip bir ettiği şakayı o gece bir daha etmek ihtimali yok idi. Tâ bu merteye Ebülmeâlî derecesinde söz babası idi.

Bu Kör Hasanzâde gölge oyununa dair şiirler okurdu ki sanki manevî bilgi sahibi idi. Muzaffer Çelebi güftesi:

Ol hokka-dehen tarra-i tarrâr ile .oynar Tiryâk-i lebin satmağičün mâr ile oynar  
Çün dâğ-ı gamın pullarım sineye dizdi Bu nerd-i muhabbette gönül zar ile oynar  
Benzetmek için âlemi bir zıll-i hayâle Sayende güneş gölgede divâr ile oynar  
Eğlenmeğe dîvâne gönül şimdi muzaffer Zincir-i seri zülf-i siyah kâriyle oyna  
Diğer şiir:

Gel ey ehl-i nazar zann eyleme bu hayme-i hâli

Derûnu pür-acâ'ibdir tecessüs eyle ahvâli

Görünürden görünmez derler âlemde çöpsüz çokdur Zuhur eyler temaşa ile bir kez nice ahvâli

Kısaca bu gibi mahalle uygun beyit ve şiirleri vardır ki sanki şairler sultanıdır ama teneffüs için çadırından dışarı çıkıp dört fincan kahve içip keyfi geldikten sonra etek

toplayıp ayak taklidine başladıkta dinleyen yaranları gülmeden geçrekleri düşüp ensleri enderdi (akılları başlarından giderdi) ve her sözün sonunu tasarruf ederdi. Onu dinleyen cihandan ibret alırdı. 47 yıl bu hakîr nice bin oyuncu gördüm ama böyle bir nükteci ve zarif herif taklitçi görmedim.

Taklitçi Akbaba: Dergâh-ı Âlî yeniçerilerinin zağarcılar odasından bir söz ustası, hazır-cevap, nükteci oyuncu idi. Bağdad'a giderken Murad Han'ın huzurunda nedimlik etmiştir.

Taklitçi Kahvecizâde: Şehir oğlanı idi. Cevrî Çelebi'nin on iki dilde Şeyhzâde hicvini okumada zamanının birincisi idi.

Çöğürçü San Celeb: Gerçekten çöğürde külliyyat sahibi olup latifede Nasreddîn Hoca kendi idi. Buna mahsus Boğuk Kapdan, Mustafa Korsu taklidi, Rumeli Hisarı dizdarı taklidi ve Tiryaki Ağazâde tütün içerken Sultan Murad Han'ın bastığı taklidi Nahşivân hummusu gibi taklitleridir ki insan gülmeden bayılır. (654)

Taklitçi Çakman Celeb: On yedi dilde kıssa-hân taklidi etmede çok iyi idi.

Taklitçi Çıkrıkçızâde Süleyman Çelebi: Cihan rindi taklitçi idi.

Bir derviş, bir bakkaldan biraz bal ister, bakkal vermeyince derviş bakkalın balına bir büyü eder. Bir cariye bakkaldan bal alıp cariye, efendisi ve kadını baldan yiyip edepde yellenip abdest boza boza kadıya varırlar. Kadı, muhızırbaşı ve naip de baldan yiyince onlar da cart cart yellenmeye başlarlar. Bunun üzerine bakkalı muhızır ile mahkemeye getirirler.

Bakkal "Hayır bir güzel bal verdim" deyip baldan bir parmak yiyince bakkal kadının yüzüne karşı edebde part part kavarazanlık eder. On bir kişinin mahkeme içinde zartazenlik eylediklerim bu Çıkrıkçızâde Süleyman taklit ettikte adamın gülmeden hayatı gidip ölüm kıyıları görünürdü. Diğer taklitleri de ona göre idi.

Taklitçi Cilve Çavuş: Vezir Kara Murad Paşa'nın alay çavuşu idi. Tanesi ellişer dirhem otuz üç taneli teşbihi, bir büyük çakısı ve bir sanatlı çevgânlı hanedan sahibi baba bir idi. Her taklitte ustalığı vardı.

Taklitçi Simitçioğlu: Ayandan bir muhteşem taklitçi idi. Bir fasıl eyleseniz demeğe adam utanırdı, ama kendiliğinden etek toplayıp bir taklit ettiğinde adam hayran kalırdı ve asla kendisinin gülme ihtimali yok idi.

Taklitçi Şebek Çelebi: Allah affetsin şebek desen şebek, bir maskara köpeği idi ki adam gülmeden çatlardı ve başka taklitlerde de iyi idi.

Taklitçi Şengül (—) Çelebi: Mevlevî ve bazen Gülşenî tarikatında bir şakrak ve zarif taklitçi idi. Hacivad çorbacının acemi oğlanlarıyla gece istanbul içre kol dolaştığını

taklit edip her neferi özel lehçeleriyle çorbacıya hitap eder, çorbacı da onları azarlar, ellerindeki feneri bir yoldaşı taşımaktan âciz olup o yoldaş feneri çorbacının atının eğerine hotas gibi asıp gider. At da fenerin ışığından ürküp çorbacıyı yere vurunca bütün neferleri firar edip, [212a]

"Bre gelin yoldaşlar, karanlıkta at altında kaldım, tiz gelip beni kurtarın, dört kişiye bir mnnkır ihsan edeyim, varın paylaşıp Revan Seferi'ne silah düzüp hazır olun" deyince kimse yanına gelmeyip,

"Varın evime haber edin, ehl u iyâlîm beni kurtarsınlar ha" deyip bağırıp çağırarak bu Şengül Çelebi Hacıvad çorbacıyı taklit edince insanın gülmeden burnu kanardı.

Bir güldürücü can idi ama gayet Müslüman idi. Ancak o meslekte bulunmuş, beyt: (655)

Hallâk-ı Ezel âleme kıldı tecellî Her kulu birer hâlile kılmış müteselli.

Taklitçi Surna Ahmed Çelebi: Yukarıdaki Şengül Çelebi'nin kardeşidir, ama bu da usta bir taklitçidir, her taklitte maharetliydi. Kendi tiryaki olduğundan, ne zaman tiryaki taklidi etse insan susup hayran olur. Tiryaki tütün doğrarken elini bıçağıyla kesip bir sanat ile parmağından o kadar kan akıttı ki sonunda bayılıp biraz yatıp kalktığına, insanların içinde yine parmağından kan akmaya devam ederdi.

"Şimdi bir rüyamda gördüm, senin bu kanın dinmek ihtimali yoktur, ancak bir dilber oğlan kanına yapışıp alına süre diye şimdi rüyamda gördüm" diye bir taze civana parmağından akan kanıyla Surna'nın alına bir elif çekerdi, derhâl kanı dinerdi. Bu sırta bir oyuncu akıl erdiremedi. Surna böyle bir taklitçi oyuncu idi, gerçekten iyi bir oyunculuktur.

Taklitçi Salih Çelebi: Şengül Çelebi'nin oğludur. Babasından ve amcasından fazla hanende ve taklitçi, sevimli, has ve beyaz ablak ve soblak çelebidir.

Taklitçi Mehmed: Karadeniz Boğazı'nda Büyükdere'de oturan başka bir çeşit hâl sahibi oyuncudur. İnsan taklidi yapmaz. Ancak Cenâb-ı Hak yeryüzünde ne kadar mahlûk ve haşerât yarattıysa kediyle köpeğin, kediyle sıçanın, gelincik ile sıçanın birbirleriyle didişmelerini, yanbakışlarını ve bağırıp çağrışmalarını taklit etse, bir mahalle köpeği bir mahalle köpeğiyle kavga etse, horoz horoz ile, at at ile, deve kükreyip diğer deve ile kısaca her mahlûk kendi düşmanına nasıl davranır, nasıl kavga ederler, nice kişnerler, horoz, kaz, turna, karga, ördek, karatavuk, sariasma, serçe, bülbül ve başka tür kuşların yanık sesleriyle ses verdiğiğinde defalarca yanına bülbül ve karatavuk gelip düşmanca ötüşmüşlerdir, bir garip ve acayip mu-sallî adamdır.

Taklitçi

...(15 satırlık yer boş)...[212b]

### **Kırk Yedinci Bölüm [Bozacı Esnafı]**

Dükkân cümle 300, neferât 1005, ilk defa bozayı bulan Salsâl Tatar idi. Sonra Malik Ester, Salsâl'ı Akkirman Kalesi'nde ok ile katledip Malik Ester de Salsâl yarısından Kırım'a gelip Eskiyard adlı mahalde öldü. Kabri Yenisalacak'tadır, ama bozacılar, pirimiz Sarı Saltuk Sultan'dır, derler hâşâ. (656)

Bu zât yüce seyyidlerden (Peygamberimizin soyundan) bir ulu sultan idi. Bu hakirin atası Türk-i Türkân Hoca Ahmed Yesevî hazretlerinin halifesidir ki mübarek isimleri Muhammed Neccâr'dır ki, soylu ve asil temiz soydandır. Ancak Türklerin piri Hoca Ahmed Yesevî hazretleri, Hacı Bektaş-ı Veli-i Horasanî hazretlerini irşâd edip Anadolu'ya, Selçuklular'a gönderdikde, Huda'nın hikmeti, Anadolu'ya Osmancık asrında gelip Orhan Gazi'yle gaza edip Yeniçeri askerini tertip eyledi.

Daha sonra atamız Türkistan piri Muhammed Hanefî oğlu Hoca Ahmed Yesevî, Hacı Bektaş-ı Veli'ye yardım için Muhammed Buharî'ye, Horasan erenlerinden 700 adam verip,

"Var imdi Saltuk Muhammed'im Bektaş'ım, seni Rum'a gönderiyorum. Leh diyarında sapık inançlı olan Sarı Saltuk'un suretine girip o melunu ve Dobruca'da bir ejder böceği bu tahta kılıç ile öldürüp Makedonya, Dobruca ve yedi krallık yerde nâm u nişan sahibi ol" diye Muhammed Saltuk-ı Buharî'yi Hacı Bektaş'a gönderdi. O da Saltuk Muhammed Buharî'yi Rum'a gönderip Dobruca kâfiristanın-da 70 nefer âşıklarıyla seyahat edip Keliğra mağaralarında ejderi ır katledip 40.000 kâfir ve Dobruca kralı Pravadi Kalesi'nde imana geldiler.

Sonra Saltuk Muhammed Buharı, kıyafet değiştirip Leh memleketinde Sarı Saltuk adında papazı katleyip papazın mabedinde Sarı Saltuk adıyla karar edip pesperdeden Leh memleketinde oturan Lipka kavmi Tatarını bütün Müslüman edip sonra Saltuk Buharı, Leh diyarından çıkıp tâ Daniska İskelesi, ki Bahr-i Muhit kenarında bir bender büyük şehirdir, -elli bir tarihinde gördüğümüz inşaallah yazılır-, o şehri fethedip Lipka Tatarı'ndan 150.000 ümmet-i Muhammed'i orada iskân etti.

Sonra yine 200.000 Lipka kavmiyle çıkıp Yesevî ve Bektaşî san-cağıyla tâ Moskov diyarında (—) şehrine kadar kılıç vurup Moskov diyarında 600.000 Heşdek Tatarlarını İslâm ile şereflendirdi. Hâlâ Moskov'da Heşdek kavmi ve Leh'te Lipka Müslümanlarından çok kavim yoktur.



Saltuk Muhammed Buharı, Allah yolunda böyle bir mücahit sultan idi. Bozacılara pir olmak neden düşer. Bozacıların uydurmasıdır. Lâkin bu bozacılar İslâm ordusunda gayet lâzımlı kavimdir, ama şarap gibi damlası haram değildir, ancak sarhoşluğu haramdır demişler. "Bütün sarhoş edici şeyler haramdır.", ancak Müslüman gazilere beden kuvveti ve sıcaklık verip açlığı giderir. Çok içeni asla köpek dalamaz, zira çok boza içmekten dolayı istiskâ ve nikriz hastalığına tutulan adam koltuk deyneğine muhtaç hâle geldiğinden, daima elinde deynek olur, köpek dalamadığının sebebi odur. (657)

Çoğunlukla boza erbabı Tatar ve Çingenelerdir, ama zorunlu olarak İslâm ordusunda lâzım olduğundan İstanbul içre keyif verici meşrubatçılar var ise bu bozacıbaşıya yamak olup sınıf sınıf geçerler, ama ekşi bozacılar, arabalar üzere çadırlarını kurup ve çeşit çeşit yapraklar ve baharatlar ile dükkânlarını donatıp boza sıkıp ve çömçe çömçe halka boza dağıtarak nice yüz boza Bekrileri "biroy hay" diye nara urarak geçerler.

Tatlı bozacılar esnafı: Pirsizleri yine Salsâl'dır. Dükkân 40, ne-ferât 105, bunlar Tekirdağ'ın darısından bir tür beyaz süt gibi boza yaparlar ki sanki bir kâse bulamaç şerbetidir. Nice kere denemek için yağlıklara komuşlardır, asla bir damla akmaz böyle koyu bozadır. Çoğu bilgin ve şeyhler içerler. Hamile kadınlar içse karnındaki yavruları sağlam ve düzgün olup, doğurduktan sonra içse sütü çok olur.

Bu bozanın övüleni Ayasofya Çarşısı'nda, [213a] Atmeydanı başında, Aklbend Çarşısı'nda, Kadırga Lirnanı'nda, Okçularbaşı'nda, Aksaray'da, Unkapanı'nın iç yüzünde Azebler Hamamı önünde Usta Ahmed bozası ve Küçükpazar'da Koca Mehmed Paşa Hamamı önündedir.

Bu anılan tatlı bozacılar herkesçe meşhurdur ki beyaz kaymaklı bozalardır ki içen hayat bulur. On çömçe (tahta kepçe) içsen asla sarhoşluk vermez ve karnı ağrıtmaz, zira üzerine Kuşadası pekmezi, üzerine darçın, karanfil, zencefil ve hindistan cevizi serpip dükkânlarının yüzünde birer adam sığar kutular içre durup bilgin ve şeyhlerden günlük binlerce bakır maşrapalar ve bakraçlar gelip kâr eder. Hakîr bu kadar alüfte ve aşüfteler ile meyhane, bozahane ve kahvehane dolaştık. Hak sübhanehû ve Taalâ gizlilikleri ve saklıları bilir ki bu kutu bozasıyla, Mısır'ın pirinç sûbyası ve Kırım'da maksıma derler bir tür yine kutu bozasına benzer bir bozadır, bu üçünden başka içmek nasip olmamıştır ki anadan doğalı yiyecek ve içeceklerin keyif vericilerinden ömrüm içinde ne tütün, ne kahve, ne çay, ne badyan, ne kısır, ne sahlepe, ne mahlep, ne pivo, ne med, ne şarab, ne şarab-ı nâb, ne vişne suyu, ne nar şarabı, ne hurma şarabı, dut şarabı, ne karpuz şarabı, ne köknar şarabı, ne avşıla şarabı, ne epsime şarabı, ne ıslama şarabı, ne mavuza şarabı, ne bedevine şarabı

(—), ne müselles şarabı, ne misket şarabı, ne fişfiş şarabı, ne nardenk şarabı, ne bozven şarabı, ne hümel şarabı, ne rakı, ne güleşen, ne hornaka, ne fırna, ne sudına, ne pülûniyye, ne hardaliyye, ne ramazaniyye, ne imamiyye, ne boza, ne talkan, ne kurut, ne yazma, ne kımız, ne balisce, ne tustafansa, ne elma suyu, ne bal suyu, ne mübtecil suyu, ne arpa suyu, ne darçın suyu, ne kibrit suyu, ne göydürme suyu (—), ne afyon, ne berş, ne nûşdâr, ne cevâriş, ne mukîm, (658) ne Bayrampaşa hubbu, ne şarabiyye , ne benglik, ne kara pehlivan, ne habb-ı uşşakî, ne habb-ı rahîkî, ne habb-ı safâyî, ne habb-ı cedvâr, ne habb-ı şifa, ne şahı, ne habb-ı ferah, ne kâkunc macunu, ne cihan-bahş macunu, ne dilşâd macunu, ne kaysun macunu, ne mesir macunu, ne felâsife macunu, ne pirecan macunu ve ne dilküşâ macunu (—) (—) (—) (—) Ancak dilber dudağı macununa düşkün olup saf gümüş hokka ağzından gönül rahatlamasına deva için ara sıra kimsenin haberi ve bilgisi yok iken bu hakîr dilber macunu kullanırız.

Babamız merhum da bu keyfe düşkün idi. Ancak hakîr tatsız tuzsuz tuhaf şallak abdal-meşrep bir canız ve bütün dost ve sadık canlara canımızı feda edip yukarıda sayılan keyif verici içecek ve yiyeceklerden dostlarımızın güzel hatırları için evimizde hazır bulundururduk. Onun için isimlerini, resimlerini ve kullananların durumlarını anlayıp bu keyif vericilerin isimlerinden haberdarız. Yoksa riya olmaya, vallahi birinden haberdar değilim. Ancak kutu bozası, pirinç sûbyası ve Kırım maksımasını Ramazan gecelerinde bedenini güçlenmesi için içen imam, hatip ve şeyhlere uyararak içmişizdir, asla sarhoşluğu yok bir bulamaçlardır vesselam. Ama bu İstanbul bozasının ayaktan alır hümeüllü ve salatlâ Süleymaniye'de yasemen bozası, Arnavut Kasım bozası, Ayasofya'da taşaklı bozası, Unkapanı'nda Sinan bozası ve mumu bozası, kısaca ayaktan alır bozalar var ki Unkapanı'nın zelehor hamalları bahis ile bozaları içince arka hamalyken evine sırik hamalları yükletip götürürler, tâ bu mertebe keskin bozalar vardır.

Unkapanı'nda hamal ve deveçiler çok olduğundan on üç bozahane vardır. Her birinde kırkar elişer hizmetçileri, her birinde beşer altışar yüz boza bekrîsi canlar vardır ki sabahtan tâ akşama dek bozahanede oturup caba boza içer hamallar vardır.

Sinan bozahanesinin kapısı üstünde zincir ile asılmış bir bal fiçisi vardır. Zelehor Durası adlı bir Bartın Türkü hamal, bahis ile bir günde mehterhane ile bir fiçî bozayı sabahtan akşama dek içince [213b] boza fiçisini kapı üzerine asmışlardı, gelen giden seyr eder. İçine üç adam sığar fiçî idi.

#### *Sûbyacılar esnafı*

Dükkân 2, nefer 10 adamdır. Bunlar Mısır'dan gelmişti. Dükkânlardan biri

Ayasofya Hamamı karşısında, biri Büyük Karaman'da idi. Bunlar sūbyalarını testi ve küplerde saklayıp satarlardı. Pirinci değirmende çekip pak ve ince eleyip, sonra hamur edip fırında pişirirler, daha sonra bulamaç edip eleklerden süzüp içine mîad şekeriyle bir gece yatırır, sabahleyin kâse kâse satarken üzerine darçın ekerlerdi, asla süttten fark olunmaz beyaz bulamaç idi. Bir günlüğü biraz dilberân olup bütün bilgin ve salihler mübtelâ olduğundan hayli kâr ederlerdi. Bunlar da tahtirevanlar üzere dükkânlarında subya satarak geçtiler. (659)

### *Balsuyu esnafı*

Dükkân 50 neferât 100. İlk icat eden filozof Eflâtun'dur ki Atina'da icat etmiştir. Evvel pak balı şerbet edip içine hü-mül kökü koyup ateşte kaynatıp eleklerden süzüp bir iki günlük olunca bir kâsesi insana Şirvanî yayla türküsünü söyletir. Ağır keyfi vardır, derler ama güçlendirici olduğu doğrudur. Bunlar da tahtirevanlar üzere balsuyu satarak geçerler.

### *Rakıcılar esnafı*

Dükkân 100 neferât 300. İlk bulan (->). Bütün otlardan gülsuyu gibi rakı çıkar. Leh diyarında bin tür rakı olur ama külefsen ve horilka rakısı hepsinden öldürücüdür. Bunun da sarhoşluğu haramdır, yoksa damlası haram değildir.

### *Müselleciler esnafı*

Dükkân 10 neferât 50. İlk bulan İmam Züfer'dir derler, ama müselles odur ki üzüm şirasını bir kazana koyup yüksek ateşte kaynarken bir çubuğu kazan içindeki şırayla beraber kesip çubuğu üç adet kertik kertip kaynaya kaynaya o şıra o çubuğun iki kertiği belli olup üçüncü kertik ortaya çıktığı için ona müselles derler, zira üçün ikisi yok olup biri kaldığında helâl ü zülâl şer'î müselles olur. Öyle ise müselles dedikleri pekmezdir, ama İstanbul müsellesi odur ki, yedi yıllık ve bir yıllık keskin şarabı ateşte müselles gibi kaynatıp içerler. Bir fincan için "... Siz sarhoşken namaza yaklaşmayınız..." [Nisa, 43] mertebesine varır. Müselleciler de öylece alayda dükkânlarını şişe ve kadehlerle süsleyip geçerler. (—) (—)

### *Mel'un, uğursuz, yerilmiş esnaf yani meyhaneciler*

Bütün işyerleri dört mevleviyet yerde 1 .060 günahkârlar yuvasıdır. Bütün sapık kâfir, sapık 6.000 kişidir.

Hicret'in dördüncü senesinde kesin emirle damlası haram edilmiştir. Âyet-i şerif: "Ey iman edenler, içki, kumar, dikili taşlar, fal okları ancak şeytanın amelinden birer murdardır. Onun için bun-(lar)dan kaçının ki muradınıza eresiniz." [Maide, 90]

buyurmuştur.

Lâkin Osmanoğlu'nun ihtişam esbabı çok olduğundan masrafları da fazla olduğundan Huda'nın emri üzere bu şarabı yasaklamayıp senelik (—) kese hâsıl olur başka büyük eminliktir ki yukarıda yazılan 33 eminin biri de budur.

Galata'da Domuzkapısı'nda oturur dinsiz emin haneleri vardır. 300 yandaşa sahip büyük eminliktir.

İstanbul'un dört tarafında meyhaneler çoktur, ama çokluk üzere olanlar Samatyakapısı, Kumkapı, Yeni Balıkpazarı, Unkapanı, Cibalikapısı, Ayakapısı, Fenerkapısı, Balatkapısı ve karşıda Hasköy'de ve Galata demek meyhane demektir ki Allah korusun sanki Malta ve Alakorna kâfiristanıdır.

Oradan tâ Karadeniz Boğazı'na kadar elbette her mahallede meyhane vardır, ama Ortaköy, Kuruçeşme, Arnavutköy, Yeniköy, (660)

Tarabya, Büyükdere, Anadolu tarafında Kuzguncuk, Çengelköy, Üsküdar ve Kadıköy'de, bütün bu anılan şehirlerde tabaka tabaka beşer altışar kat meyhaneler vardır, ama Galata meygedeleri gümrâhdır ki gümrâh (yolunu şaşırılmış) lafzı bunların hakkındadır.

Zira lânetli şeytanın öğretmesiyle ilk defa içkiyi Cemşid buldu. Daha sonra hekimler bu asıl şaraba bazı ilaçlar ekleyip çeşit çeşit keyif vericiler icat ettiler, ama bu meyhaneciler, cihan halkının yerdığı bir alay mel'unlardır ki Galata meyhaneleri içre bu kadar hanende, sazende, çalgıcı ve oyuncular meyhanelerine toplanıp gece gündüz zevk ü safa ile eğlenirler, ama bu ordu [214a] alayında içki malzemesini meydana çıkaramazlar, ancak hepsi değişik kıyafetle silahlı geçerler.

Meyhaneci tazelerinin düşkünleri ve utanmaz şarabın başı belâlıları mahmur ve sarhoş dal-bıçak haykırarak çeşit çeşit ahenksiz türkü, şarkı varsağılar yırlayıp sendeleyip düşüp kalkarak geçerler.

Koltuk meyhanesi esnafı

Dükkân 300 nefer 800

...(1/2 satırlık yer boş)...

Piyade meyhaneciler esnafı: Dükkânları yoktur, nefer 800 ... (1/2 satırlık yer boş)...

Saf şarap meyhanecileri: Dükkân bir, nefer 15... (1/2 satırlık yer boş)...

Meygedehane-i vişnâb şarabı: Dükkân 60, nefer 500 ... (1/2 satırlık yer boş)...

Hamrhane-i rummân yani şarab-ı nâb: Dükkân 6, nefer 25... (1/2 satırlık yer boş)...

Şaraphane-i hurma şarabı: Dükkân bir, nefer 6... (1/2 satırlık yer boş)...

Sâğarhane-i dut şarabı: Dükkân 2, nefer 12... (1/2 satırlık yer boş)...

Piyalehane-i karpuz şarabı: Dükkân 2, nefer 15...(1/2 satırlık yer boş)...  
Sâkîhane-i köknar şarabı: Dükkân bir, nefer 21...(1/2 satırlık yer boş)...  
Ayakhane-i avşıla şarabı: Dükkân bir, nefer 15...(1/2 satırlık yer boş)...  
Camhane-i ipsime şarabı: Dükkân 15, nefer 55...(1/2 satırlık yer boş)...  
Çakırhane-i ıslama şarabı: Dükkân 50, nefer 300...(1/2 satırlık yer boş)... (661)  
Fıskhane-i mavuza şarabı: Dükkân 100, nefer 500 ...(1/2 satırlık yer boş)...  
Kiltîhane-i bedevine şarabı: Dükkân 30, nefer 100 ...(1/2 satırlık yer boş)...  
Kân-ı fâsikân, misket şarabı: Dükkân 70, nefer 400 ...(1/2 satırlık yer boş)...  
Kân-ı zurefâ, fışfış şarabı: Dükkân 60, nefer 155 ...(1/2 satırlık yer boş)...  
Mekân-ı Bekriyân, nardenk şarabı: Dükkân 80, nefer 100 ...(1/2 satırlık yer boş)...  
Müdminhane-i bozven şarabı: Dükkân 50, nefer 100 ...(1/2 satırlık yer boş)...  
Sohbethane-i hemel şarabı: Dükkân nâ-ma'lûm ...(1/2 satırlık yer boş)...  
İşrethane-i rakı şarabı: Dükkân 300, nefer 1000 ...(1/2 satırlık yer boş)...  
Tarabhane-i gülfesr arakı (rakısı): Dükkân 3, nefer 10 ...(1/2 satırlık yer boş)...  
Nûşhane-i horilka arakı: Dükkân bir, nefer 15 ...(1/2 satırlık yer boş)...  
Keyfhane-i firna arakı: Dükkân bir, nefer 3 ...(1/2 satırlık yer boş)...  
Ârâmhane-i südina arakı: Dükkân 2, nefer 5 ...(1/2 satırlık yer boş)...  
Eğlencehane-i poloniyye arakı: Dükkân 3, nefer 13 ...(1/2 satırlık yer boş)...  
Nedimhane-i hardaliyye arakı: Dükkân 5, nefer 13 ...(1/2 satırlık yer boş)...  
Tüvânthane-i imamiyye arakı: Dükkân 80, nefer 100 ...(1/2 satırlık yer boş)...  
Şîrhane-i balısca arakı: Dükkân 6, nefer 18 ...(1/2 satırlık yer boş)...  
Mezehane-i zater-i Halil arakı: Dükkân bir, nefer 3 ...(1/2 satırlık yer boş)...  
Peymânehane-i ıhlamur arakı: Dükkân 2, nefer 5 ...(1/2 satırlık yer boş)...  
Bî-kaydhane-i anison arakı: Dükkân 10, nefer 30 ...(1/2 satırlık yer boş)... (662)  
Ankâthane-i darçın arakı: Dükkân bir, nefer 6 ...(1/2 satırlık yer boş)...  
Nekbethane-i saman arakı: Dükkân 5, nefer 15 [214b] ...(1/2 satırlık yer boş)...  
Ayşhane-i münim karanfil arakı: Dükkân bir, nefer 9 ...(1/2 satırlık yer boş)...  
Nuklhane-i sûşnâr arakı: Dükkân bir, nefer 10 ...(1/2 satırlık yer boş)...  
Meyhorhane-i elma suyu: Dükkân 50, nefer 400 ...(1/2 satırlık yer boş)...  
Tembelhane-i bal suyu: Dükkân 22, nefer 100 ...(1/2 satırlık yer boş)...  
Müskirhane-i mübtecil suyu: Dükkân 7, nefer 15 ...(1/2 satırlık yer boş)...  
Fesâdhane-i arpa suyu: Dükkân 3, nefer 10 ...(1/2 satırlık yer boş)...  
Devahane-i darçın suyu: Dükkân bir, nefer 5 ...(1/2 satırlık yer boş)...

Hekimhane-i kibrit suyu: Dükkân ve nefer 1 ... (1/2 satırlık yer boş)...

Yahudiler bâdehanesi: Dükkân 100, nefer 500 ... (1/2 satırlık yer boş)...

Bu yukarıda yazılan 45 adet içecek ve keyif vericilerden başka İstanbul içre 300 tür keyif vericiler vardır. Alışkanlarının arasında her bir bâdehanenin birer tür isimleri vardır, erbâbına gizli değildir, ama bizlere gizli hazine gibi pinhandır.

Bu içeceklerin her biri istanbul'un birer köşesinde gizlidir, erbâbları varıp her birinde gam def edip can sohbeti ederler, ama mallarım berbat ederler ve meyhaneciler iyi kâr ederler. Bütün içki satanların padişaha, sadrazama, yeniçeri ağasına, asesbaşuya, subaşuya, ağaya, kapı kâhyalarına, Galata mollasına, Galata voyvodasına, içki eminine, Galata çorbacısına kısacası 30 hâkime sandıklarından malların çıkarıp cereme verirler. Büyük mal hâsıl olacak yer şeytan dolaphanesidir ki değme akıllının feraseti ermez. Bunların şaraptan başkası müskirat cinsindedir, sonradan hekimler icadı keyif vericilerdir, ama şarabın gerçi âyetle katresi haramdır, ama hekimler görüşünce mel'una ikinci ruh demişler. İçen canların canına can verip cansız iken arslanca ve mertçe cümbüşe başlayıp utanmaz olur. Beyt: (663)

Yâra yalvarmağa bir kimse hicâb etse hemân Bir kadeh mey kişinin cümle hicabın götürür.

Gerçekten içenler arslan sütü demişler. Eski hekimler bir adam elma yiyip sabahleyin bir kâse şarap içse onun öldüğüne şaşarız demişler ki ama yanılmışlar. Bade, ilâhî aşk şarabıdır ki Üsküdarî Mahmud Efendi Aşknâmesi'nde buyururlar ki:

Açıldı çün bezm-i elest devr eyledi peymânesi Andan içenler oldu mest ayılmadı mestânesi

Ol badeden kim nûş eder derya gibi ol cûş eder İçdiği dem serhoş eder esrik olur dîvânesi

Aç gör meşki Hak yola bak oku Hüdâyî'den sebak Kâmil olurmuş ehl-i Hak doğmazdan evvel ânesi

buyurmuşlardır. Ey imdi bu mecazî keyfiyete bulanmış olan canlar varlıklarım yok edip fakirlikten kurtulmayıp iflâs edip halk arasında yerilir, iflâstan kurtulmayıp zamanın padişahı ise de sonu hayr olmaz. Şiir:

Gel imdi Evliya bunlardan el çek Yeter etdün bulara karnın ökçek  
Eğer keyfiyyet ise sende maksûd Taleb-kâr ol bulasın aşk-ı ma'bûd  
Mükeyyef evvel yiyüp esrâr-ı aşkı Gönülden sür, gider ağyâr-ı aşkı  
Bulan keyfiyyet-i aşkı hemîşe Ürür Ferhad-veş dağlara tîşe

Bulan lezzet alan aşkı Huda'dan Yumar göz, el çeker bu mâsivâdan

Ne denlü keyfin olsa hep mecazî Ölüm seyretdirir sana Hicaz'ı

Dilersen kim kabul ide seni Hak Mü'eddeb ol mü'eddeb ol mü'eddeb (664)

Son söz odur ki Osmanoğlu devletinde ve başka devletlerde bu şaraphaneler vardır, lâkin bu meyhaneciler şarap meze kebaplarından ve cehennem işli dükkânlarından bir şey etmeyip toplam 6.000 meyhaneciler sevimli dilber çocuklarıyla hepsi değişik kıyafetle silahlı olup saf saf, çeşitli şakalarla rehâvî ve nikriz [215a] makamlarıyla hazin sesli Rum türküleri, dankiyo ve tulum sazları, misire düdükleri, lortani, erganon, luturyani ve İngiliz boruları çalarak bozahanecilerin alayından sonra geçerler.

Ardları sıra bozacıbaşı yeşil takyeli, kırmızı fesli, manlifke takılı, bağır yelekli, pazuları sığalı, eli boza kürekli, beli Arnavut işbata kılıçlı, yiğit neferleri geçip halk üzere boza darısı saçarak bir hây-hû ile ve çeşitli Arnavut şakaları ve murabbalarıyla geçip giderler.

Ardları sıra bozacıbaşı ihtişamlı elbisesiyle silahlı küheylân at üzere ve sağ yanında içki emini muhteşem esbâbıyla küheylân at üzere ensesinde 100 adet silahlı güneş parçası kafadar iç-oğlanla-nyla mehterhanesiz geçerler, ama mehterhaneden fazla bir hây-hû ile geçer ki insanın kulakları sağır olur. Mesela bütün meyhanelerde ne kadar sazendeler ve çalıcılar, oyuncular, güldürücüler, maskaralar var ise bozacıbaşı ve içki emini ardlarınca nice bin def, kudüm, nefir, balaban, tanburî ve santurî ile akşama yakın Alayköşkü dibinden hüner göstererek geçtiler. (—) (—) (—) (—) (—) En son,

Yahudi meyhaneciler esnafı: Dükkân 100 dinsiz neferât 600 pirsizleri yine Cemşid'dir, ama o mel'unlar diğer Rum meyhanecilerine rağmen hepsi kıyafet değiştirip ne kadar Yahudi çocuğu sevimli civanlar, ne kadar ay parçası Yahudi rakkaslar ve başka meşhur dilberler var ise hepsini baştan başa altına boğup Acemâne ve le-vendâne esvaplar, eşkıya tarzı husrevanîler, cübbe ve mağlûtalar, serhat kontuşu esvaplar giyip başlarında senbend, samur kalpak ve çeşit çeşit sarıklar sarınıp diğer sakallı Yahudileri de emanet değerli mücevher esvaplar ile başka başlarına 600 meyhaneci Yahudi alay edip ellerinde billur, necef, moran ve mücevher fağfurî kadehler ile halka ellerinde olan deştiler ile şarap yerine şeker şerbeti dağıtarak geçerler ama bunların alayı Yahudi olmaları sebebiyle en geride kalır, zira padişah alayının çerileri ileri gidip seçkini son alayda gider. Beyt:

Bu gün içre budur âyîn-i şahî Yürürler kulları ardınca şehler.

demişler, gerçekten yine öyledir ama bu ordu alayının seçkini ve en lüzumulu ileride gider. Mesela ilk başta alay çavuşları asker toplamak için ileri gider. (665)

Sonra hâkim tâhir subaşı, alay geçecek yollan temizler.

Sonra lağımıcı, salâhor, asesbaşı ve subaşı geçer.

Üçüncü fasıl, çok lüzumlulardan şeriat kapısı ordu mollası geçti.

Dördüncü fasılda, bütün hekimler ve cerrahlar geçtiler ki İslâm ordusunda çok gereklidir, bütün yamak esnaflarıyla geçtiler.

Beşinci fasılda, çiftçibaşı neferleriyle geçtiler ki zengin fakir, herkes çiftçiye muhtaçlardır.

Altıncı fasılda, din direği ekmekçiler esnafıyla geçtiler ki bütün canlılar ona muhtaçlardır. Bu gibi çok lüzumlu olan seçkin askerler ordu alayında önce geçerler, ama Yahudi meyhanecileri mühim ve acele gerekli haşerât olmadığından kaç adet olduğunun padişah tarafından bilinmesi için 47 fasıl ve (—) adet derya gibi esnaflar geçtikten sonra bu meyhaneci Yahudilerin geçmesi için padişah fermanı çıktı, ama akşam vaktine yakın Alayköşkü dibinden geçmeye kalıp vakitsiz olduğu için üzerlerinde sayısız değerli emanet esvapları korumak için ve odsuz çufutlar olduklarından herkes taş atıp tahta kakıp el koymamaları için üç oda silahlı acemi çorbacıları ardlarmca yürürler ve bazı acemiler silahıyla aralarına girip Yahudilerle geçerlerdi.

Yahudi meyhanecilerinin başka alay etmelerinin aslı odur ki, bütün zamanda bunlar kimseden yiyip içmezler ve karışmazlar, eğer ülfet ederlerse yapmacık aşinalık ederler. Her şeyleri Muhammed ümmetine, özellikle Mehmed isimli bir Müslümanı [215b] katletme ihanetleri mukarrerdir. Beyt:

Hemîşe bâd-ı adavet miyân-ı gebr u Yahûd Her ân taraf ki şeved küste sevda selâmet

Şarap dedikleri mel'unu bile kimseden alıp içmezler. Başka meyhanecileri olmasının aslı odur, zira büyük kâr ederler. Şarabın bütün çeşitleri ve 20-30 yıllık kızıl renkli, sarı yakut ve kehribar-gibi Ankona şarabı, Paris şarabı, Kinkuş-i Budin şarabı, Alman şarabı, Sarakoza şarabı, Mora Arhoza şarabı, İngiliz şarabı, Sakız şarabı, Kıbrıs şarabı, Bozcaada'nın misket şarabı, Ayazmend şarabı ve İstanbul'un Ketehorya şarabı bu gibi kızıl renkli çeşit çeşit içkiler bu Yahudilerde çok bulunur. Bunların şarabına (—) derler, meyhanecilerin şarablarına (—) derler. Böyle tutucu mel'unlar olduğu için başka bir mükellef alay edip geçtiler ki, bütün ordu alayı bunlarda tamam oldu.

Bozacıbaşıya yamak olan meyhaneciler toplam 50 esnaftır, (—) adet rezillik işyerleridir ve (—) adet mel'un cünüp askerler, cehennem sakalarıdır ki, İstanbul'un bütün esnafları 47 bölüm olup hepsi bu meyhanecilerde tamam oldu. (666)



## [Ordu-yı Hümâyûn Alayının Tamamlanması]

Başlangıcı tûl-i nehârın 15.5 saat 6 derece ve 3 dakika olduğu mahalde şâfîf vaktinde alayın baş tarafı alay çavuşlarıyla Alayköşkü dibinden yürümeye başlayıp bütün esnaflar 1.100 adet ve bütün (—) dükkân sanayi ehlidir.

Yukarıda yazıldığı şekilde dört molların ve Bayram Paşa vezirin gayret ve çabalarıyla topladıkları bütün esnaf neferlerdi (—) kere yüz bin derya gibi silahlı askerdir.

Bunların hepsi seher vaktinden deniz gibi dalgalanıp akarak bir günde geçip her esnafın elbette Yenibahçe yakınında Hüsrev Paşa Türbesi'nde İstanbul kadısı (—) efendi evi önüne varmaları kanundur, zira bütün sanat ehlinin narh ve terazilerine nazır olan İstanbul . mollasıdır ve cemiyetlerine me'mur olup onun tasarrufu altındadırlar.

Her esnaf molla kapısına varıp alayda sergiledikleri mallarını 1 bütün mollaya hediye verip bazı eşyaları orada yağma ettirip sonra gelen esnaf geçer.

Her esnaf alaylarıyla şeyhlerini, yardımcı, kethüda, duacıları, çavuşları ve ağalarını alaylarıyla şenlikler ederek hanelerine her esnaf ağalarını koyup padişaha hayır dualar edip herkes evlerine giderler.

Bu alay için İstanbul içre üç gün üç gece kâr olmayıp bir alay tertibi gulgulesi, velvelesi oldu ki diller ile anlatmak ve kalemlerle yazmak mümkün değildir.

Ancak bu hakîr kul, Evliya elinden geldiği kadarıyla, bu mertebe yazmaya kadir olduk.

Bu Osmanoğlu padişahında, başka hakanlarda, Fağfur, Çin ve Mâhan'da, Horasan ve Hindistan'da böyle deniz gibi bir alay ne olmuştur ve ne olacaktır. Ancak Sultan IV. Murad Han'ın fermanıyla ve içinden gelen emriyle böyle bir ordu-yı hümâyûn alayı olmuştur. İşte Belde-i Tayyibe, yani üçüncü taht merkezi İstanbul böyle insan deryası, böyle büyük bir merkez, mamur ve bakımlı büyük bir şehirdir.

Allahu Taalâ, Peygamberlerin Efendisi hakkı için yerden ve gökten gelecek bütün afetlere karşı korusun ve dünyanın sonuna kadar ömrünü uzatsın. Allah'a hamdolsun ki İstanbul'da olan bütün esnafı 57 bölüm üzere saydık. Hepsi bölüm bölüm mehterhaneleriyle geçtikleri bölümleri tamam oldu. Biz yine sadede gelelim. (667)

## SONUÇ

Osmanlı döneminin en önemli seyyahı olarak nitelendirilen Evliya Çelebi, 17. yüzyıl Osmanlı toplumu, şehirleri, mimarisi, dili, esnaf ve ticaret hayatı, gündelik yaşam, hatta komşu devletler hakkında anlattıklarıyla eşsiz bir eser bırakmıştır. Evliya Çelebi Seyahatnâme'sinin birinci bölümünde kentin anıtlarından ve tarihinden, toplumsal dokusu ve ekonomisinden söz eder. Sayısal verileri çoğu kez abartılı, tanımlamaları ise edebidir mitolojiler ve hikayelerle doludur. Yine de İstanbul'u, İstanbul gibi anlatır ve hikaye üslubu kentin abartılmış bir görüntüsünü sunar. Bu üslup zaman zaman bir masalı andırsa da bize, eğitilmiş bir Osmanlı efendisinin gözüyle zengin ve özgün bir İstanbul görünümünü yansıtır. Tanımlarını yorumlayabilmek, 17. yüzyıl Osmanlı başkentini anlayabilmek açısından çok önemlidir.

Günümüz araştırmacıları her ne kadar Evliya Çelebi'nin verdiği bilgilerin bir kısmını abartılı olarak kabul etseler de –kendilerinin de kabul ettikleri gibi- bu durum Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin önemini azaltmaz. Nitekim Evliya Çelebi'nin verdiği bilgilerin hangilerinin gerçek olaylara dayandığı, hangilerinin ise hayal ürünü olduğu konusunu irdeleyen uzmanlar, bazı betimlemelerdeki açık çelişkilere ve metindeki boşluklara dayanarak, Evliya Çelebi'nin ikinci elden devraldığı bilgileri kalıcı bir metinde bağlamaya geçmeden önce “yaşadıklarını” dayandıracak mümkün olduğu kadar bol miktarda elle tutulur malzeme toplamak istediğine işaret etmişlerdir. Bundan dolayı Seyahatname'nin kaynak olarak değerlendirilmesinin uzun vadeli sorunlar ortaya koyduğunu ve bütün el yazmalarının karşılaştırılmasıyla, sayısız içerik ayrıntısının da titizlikle incelenmesiyle hazırlanacak bir eleştirmeli yayımı şart koştuğunu vurgulamışlardır.

Seyahatname'nin abartmalarının ve abartılı tasvirlerinin yanı sıra çok önemli ve başka kaynaklarda bulunmayan bilgileri içerdiği ortaya koyduğu, hayal gücünden kaynaklanan betimlemelerin yanı sıra eserde yer alan bazı gözlemlerin de son derece güvenilir olduğu, kaynak karşılaştırmalarıyla kanıtlanmıştır.

Evliya Çelebi Seyahatnâme'sinin birinci cildi bir "İstanbul Monografisi" niteliğinde olup, 17. yy İstanbul'unu hemen her yönüyle gözler önüne sermektedir. Evliya Çelebi'nin İstanbul esnafı hakkında vermiş olduğu bilgiler, IV. Murad'ın Bağdat seferine katılan İstanbul'daki esnafın ve diğer görevlilerin bir listesi niteliğindedir. Bir bakıma burada, hem Osmanlı başkentindeki iktisadi ve ticari hayat hem de Osmanlı döneminde ordu-esnaf ilişkileri Evliya Çelebi'nin anlatımı ve aktarımıyla ortaya konulmaktadır.

Seyahatnâme'nin birinci cildinde iki yüz yetmişinci bölüm (fasıl) olarak anlatılan bu kısma Evliya Çelebi: "*İstanbul'un dört mevleviyet yerinde ne kadar bin dükkân, ne kadar yüz bin esnaf askeri var ise onları kanun ve kuralları, pırperverleri ile yollu yollunca padişah fermanı üzere (büyük Ordu-yı hümâyûn için hepsi elli yedi bölümdür ve yüz adet esnaf alaylarıdır ki) esnaf alayları ile önderlerinin gömülü olduğu diyarlar ile bildirir*" diyerek başlamakta ve esnafı ayrıntılı olarak padişahın huzurundan geçiş merasimine göre anlatmaktadır.

Sultan IV. Murad'ın, başkentinin zenginliğini ve görkemini gözler önüne sermek için düzenlediği büyük esnaf alayları anlatılırken esnafları, tüccarları, çeşitli meslek gruplarını, lonca üyelerini, zanaatçıları, askerler ve hekimlerden sokak satıcılarına, hatta yankesicilere kadar bütün meslek sahiplerini nitelik gözetmeden sıralanmıştır. Ordu birlikleri, hocalar, hekimler ve çarşının en zengin tüccarlarının yanı sıra hırsızlar, muhabbet tellalları, cellatlar ve sokak çöpçüleri, imamlar, müezzinler, şeyhler, sufiler, vaizler, seyidler, münecimler ve gerek Müslüman, gerekse gayrimüslim her tür işkolunu temsil edenler IV. Murad'ın önünden geçmişlerdir ki bu alay, Evliya Çelebi'nin ifadesine göre geçmişte olmadığı gibi tekrarı da mümkün olmayıp, İstanbul toplumunu bütün görkemiyle sergilemekte ve padişaha, başkentinin zenginliğini ve büyüklüğünü göstermektedir.

Evliya Çelebi'nin verdiği bilgilere göre çoğu mesleğin bir pîri bulunmaktadır. Seyahatnâme'de bu esnafın işleri tanımlanmış, sayıları verilmiş, işyerlerinin nerde ve kaç adet olduğu belirtilmiştir. Ona göre İstanbul'da 1100 tür esnaf vardır. Gerek bu esnaflar gerekse bu esnafların kurdukları pazar ve satış yerleri, İstanbul'un birçok mahalle ve semt adına konu olmuştur. Evliya Çelebi, bir yandan Osmanlı Devletinde üretimin düzenlenişi, esnafın tabi olduğu kurallar ve üretim yapısına, diğer yandan ise belli esnaf gruplarının bir sokakta toplanması ve o sokak ya da mahallenin aynı isimle anılması gibi hususların altında yatan sebeplere açıklık getirme noktasında ipucu niteliğindedir. Bazı yazarlar bu düzenin, aynı meslek dalındaki zanaatkârlar ile dükkâncılar arasındaki gayr-i meşru rekabeti önlemek ve kadı ile muhtesibin denetimini kolaylaştırmak amacını taşıdığını söylerler. Bu uygulama ayrıca esnaf arasındaki dayanışma ve birliğin güçlenmesine ve tüketicilerin ihtiyaçlarını karşılamada büyük kolaylık sağlaması bakımından da değerlendirilmelidir.

## BİBLİYOGRAFYA

Ahmet Refik, *Onuncu Asr-ı Hicri'de İstanbul Hayatı*, Haz. Abdullah Uysal, Ankara 1987.

Ahmet Refik, *11. Asr-ı Hicri'de İstanbul Hayatı*, İstanbul 1931.

Ahmet Refik, *16. Asırda İstanbul Hayatı*, İstanbul 1935.

Akgündüz, Ahmet, *Şer'iyye Sicilleri*, İstanbul 1988.

Akgündüz, Ahmet, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, I. Kitap, İstanbul 1990.

And, Metin, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., İstanbul 1982.

Arslan, Mehmet, *Türk Edebiyatında Manzum Surnameler (Osmanlı Saray Ve Düğünleri)*, ATAM Yay, Ankara 1999.

Atalar Münir, *Osmanlı Devletinde Surre-i Hümayun ve Surre Alayları*, DİB Yay., İstanbul 1991.

Atar, Mehmed Fahreddin, "Kadı", *DİA*, XXIV, s.66-69.

Atasoy, Nurhan, *1582 Surname-i Hümayun (Düğün Kitabı)*, Koçbank Yay., İstanbul 1997.

Aydüz, Salim, "Osmanlı Devletinde Ateşli Silah Sanayi ve Top Döküm Teknolojisi (1453-1566)", *Osmanlı*, VI., Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999., s. 633-646.

Aydüz, Salim, "XIV.-XVI. Asırlarda, Avrupa'da Ateşli Silah Teknolojisinin Osmanlılara Aktarılmasında Rol Oynayan Avrupalı Teknisyenler (Taife-i Efrenciyân)", *Bulleten*, LXII, Sayı. 235, Aralık, 1998., s.784-797.

Aydın, Faruk-Erkan Göksu, "Osmanlı Bahriyesinin Tarihsel Gelişimi Ve Bahriye Teşkilatı", *Askeri Tarih Bülteni*, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genel Kurmay Basımevi, Ocak 2002, Sayı 52., 61-90.

Baykara, Tuncer, *Yeniçeri Ocağının Kaldırılmasının Sosyal Sonuçları*, Edebiyat Fak. Basımevi, İstanbul 1990.

Bayram, Mikail, *Ahî Evran ve Ahî Teşkilatının Kuruluşu*, Konya, 1991.

- Baysun, M. Cavid, "Evliya Çelebi'ye Dâir Notlar", *Türkiyat Mecmuası*, XII (1955), s.257-264.
- Baysun, M. Cavid, "Evliya Çelebi", *İA*, IV, s.400-412.
- Bostan, İdris, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı, XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire*, Ankara 1992.
- Cezar, Yavuz, "Osmanlı Devletinin Mali Kurumlarından Tersane-i Amire Hazinesi ve Defterdarlığının 1805 Tarihli Kuruluş Yasası ve Eki", *İÜİFM.*, (Ömer Lütfi Barkan'a Armağan), İstanbul 1985, s.361-385.
- Çağatay, Neşet, *Bir Türk Kurumu Olan Ahîlik*, Ankara 1998.
- Çetin, Birol, *Osmanlı İmparatorluğunda Barut Sanayi, 1700-1900*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2001.
- Çoruhlu, Tülin, *Osmanlı Tüfek, Tabanca ve Techizatları (Askeri Müzeden Örneklerle)*, Genel Kurmay Basımevi, Ankara 1993.
- Dankoff, Robert, "Evliya Çelebi ve Seyâhatnamesi Işığında Osmanlı Toplum Hayatı", çev. Nasuh Uslu, *Osmanlı*, X, Yeni Türkiye Yay., İstanbul 2002, s. 268-285.
- Dankoff, Robert, *An Evliya Çelebi Glossary: Unusual Dialectical and Foreign Words in the Seyahat-name*. Cambridge 1991. Bu eserin Türkçe çevrisi: *Evliya Çelebi Seyahatnamesi Okuma Sözlüğü*, çeviren Semih Tezcan, İstanbul 2004.
- Delon, Jack, *Boğaziçi Gezi Rehberi*, İstanbul 2000.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlük*, İstanbul 1997.
- Dölen, Emre, "Darphane-i Âmire", *Dünya Kenti İstanbul Sergi Kataloğu*, Tarih Vakfı Yay., 1996.
- Ekinci, Yusuf, *Ahîlik*, Ankara, 1991.
- Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, I, İstanbul 1992.
- Eralp, Nejat, *Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silah Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silahlar*, TTK Yay. Ankara 1993.
- Ercüment Berker, "Geçmişten Geleceğe Türk Mûsikîsi. Türk Gençliğinin Müzik Eğitimi", *Türk Kadınları Kültür Dergisi*, Ankara 1985.
- Erdoğan, Muzaffer, "Osmanlı Devrinde İstanbul Bahçeleri", *VD*, Sayı: 4, 1956., s.149-182
- Ergin, Osman Nuri, *Mecelle-i Umûr-i Belediye*, I, İBB Yay., İstanbul 1995.

- Esin Atıl, *Levni ve Surname*, Koçbank Yay., İstanbul 1999.
- Evliya Çelebi *Seyahatnâmesi*, 1. Cilt, *Topkapı Sarayı Bağdat 304 Yazmasının Transkripsiyonu – Dizini*, 1. Kitap, Hazırlayan: Orhan Şaik Gökyay, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1996.
- Evliya Çelebi *Diyarbakir’de*, Derleyenler. Martin van Bruinessen-Hendrik Boeschoten, Çev.Tansey Güney, İstanbul 2003.
- Eyice, Semavi, “Baruthane”, *DİA*, V, İstanbul 1992., s.94-96.
- Eyice, Semavi, “İstanbul Mahalle ve Semt Adları Üzerine Bir Deneme”, *Türkiyat Mecmuası*, XXV, s.199-216.
- Firdevsi, *Şehname, Dünya Edebiyatından Tercüme / Şark-İslam Klasikleri: 10*, Çev. Necati Luğal, Ankara 1945-1955.
- Gencer, Ali İhsan, “Bahriye”, *DİA*, IV, 501-502
- Gencer, Ali İhsan, *Bahriye’de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kuruluşu (1789-1867)*, İstanbul 1985.
- Goodwin, Gogfrey, *Yeniçeriler*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2001.
- Goytisolo, Juan, *Osmanlı’nın İstanbulu*, çev. Neyyire Gül Işık, YKY, İstanbul 2004.
- Gökbilgin, M. Tayyib, *Osmanlı Müesseseleri Teşkilâtı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bakış*, İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yay., İstanbul, 1977.
- Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi *Seyahatnamesi: İstanbul*, Hazırlayanlar:Yücel Dağlı – Seyit Ali Kahraman, 1. Cilt (2 Kitap Bir Arada), Yapı Kredi Yay., İstanbul 2003.
- Güven, Özbay, *Türklerde Spor Kültürü*, Geliştirilmiş İkinci Baskı, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1999.
- Halaçoğlu, Yusuf, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, TTK Yay., Ankara 1991.
- Hammer, Joseph v. (Yay.), *Narrative of Travels in Europe, Asia, and Africa in the Seventeenth Century by Evliya Efendi*, Ia-b, II, London 1834-1850.
- İlgürel, Mücteba, “Evliya Çelebi”, *DİA*, XI, s. 529-533
- İlgürel, Mücteba, “Osmanlı İmparatorluğunda Tüfeğin Halk Arasında Yayılışı”, *Birinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler II*, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1983., s.246-251.
- İlgürel, Mücteba, “Yeniçeriler”, *İA*, XIII., s.385-395.

- İnalcık, Halil, “İstanbul’un İncisi Bedesten”, Çev. Selahattin Ayaz, *İktisat ve Din*, Haz. Mustafa Özel, İstanbul 1994., s.119-137
- Kahraman, Atif, *Osmanlı Devleti’nde Spor*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1995.
- Kazıcı, Ziya, *Osmanlılarda İhtisab Müessesesi*, Seha Yay., İstanbul 1987.
- Kızıltoprak, Süleyman, “Memlûk Sistemi”, *Türkler*, VI, Ankara 2000., s.320-336.
- Kocatürk, Vasfi Mahir, *Türk Edebiyatı Antolojisi, Başlangıçtan Bugüne Kadar*, Ankara 1961.
- Koçu, Reşad Ekrem, *Tarihte İstanbul Esnafı*, İstanbul 2003.
- Köprülü, Fuad, “Çavuş”, *İA*, III., s.362-369.
- Köprülü, M. Fuat, “Bayrak”, *İA*, II., s.401-420.
- Köymen, Mehmet Altay, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi (Alparlan ve Zamanı)*, III, TTK. Yay., Ankara 2001.
- Kramers, J. H.- İ. Kafesoğlu, “Sübaşı”, *İA*, XI., s.78-79.
- Kütükoğlu, Mübahat, “Baruthane-i Amire”, *DİA*, V. , s.96-98.
- Lewis, Bernard, *Istanbul and the Civilization of the Ottoman Empire*, Norman 1963.
- Mantran, Robert, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul (Kurumsal, İktisadi, Toplumsal Tarih Denemesi)*, I-II, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay-Enver Özcan, TTK Yay, 1990.
- Mehmed Zillî oğlu Evliya Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyâhatnâmesi*, Türkçeleştiren: Zuhuri Danişman, I, İstanbul, Zuhuri Danişman Yayınevi 1969-1971.
- Merçil, Erdoğan, *Türkiye Selçuklularında Meslekler*, TTK Yay., Ankara 2000.
- Misalli Büyük Türkçe Sözlük (Kubbealtı Lugatı)*, Hazırlayan: İlhan Ayverdi, I-III, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2005.
- Mutlu, Şamil, *Yeniçeri Ocağı’nın Kaldırılışı ve II. Mahmud’un Edirne Seyahati-Mehmed Dâniş Bey ve Eserleri*, İstanbul Üniv. Ed. Fak. Yay., İstanbul 1994.
- Nizamü’l-Mülk, *Siyâset-Nâme*, Çev. M. Altay Köymen, İstanbul 1990.
- Nutku, Özdemir, *IV. Mehmet’in Edirne Şenliği*, TTK, Ankara 1972.
- Onuk, Taciser, *Osmanlı Çadır Sanatı*, Kültür Bakanlığı Yay, Ankara 1998.
- Ortaylı, İlber, “Kadı”, *DİA*, XXIV.
- Ortaylı, İlber, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devletinde Kadı*, Ankara 1994
- Ögel, Bahaeddin, “Türk Kılıcının Menşei ve Tekamülü”, *DTCFD*, VI/5, Ankara 1948., s.431-460.



- Öngel, Hasan Basri, “Gelişim Sürecinde Erken İç Asya Türk Okçuluğu”, *GÜ Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, XXI, Sayı 2 (2001)., s.189-215.
- Öztuna, Yılmaz, *Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi*, II, Ankara 1990.
- Öztuna, Yılmaz, *Türk Mûsikî Tarihi*, İstanbul 1977.
- Öztürk, Yaşar Nuri, *Tarih Boyunca Tasavvufi Düşünce*, İstanbul 1974.
- Öztürk, Zehra, “Eğitim Tarihimizde Okuma Toplantılarının Yeri ve Okunan Kitaplar”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (4), 2003, s.131–155.
- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I-III, MEB Yay., İstanbul 1993.
- Pallis, Alexander, *In the Days of the Janissaries*, London, New York v.b.y. 1951
- Parry, Vernon J., “İslam’da Harp Sanatı”, çev. Erdoğan Merçil, S.Özbaran, *Askeri Tarih Bülteni*, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genel Kurmay Basımevi, Yıl. 10, Sayı. 19, Ağustos 1985.
- Pekin, Ersu, *Sarayda Mûsikî*, (CD/Kitap).
- Reyhanlı, Tülay, *İngiliz Gezginlerine Göre XVI. Yüzyılda İstanbul’da Hayat (1582-1599)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay, Ankara 1999.
- Sakaoğlu, Necdet, “Darphane-i Âmire’nin Kısa Tarihi”, *Dünya Kenti İstanbul Sergi Kataloğu*, Tarih Vakfı Yay., 1996.
- Sakaoğlu, Necdet, “İstanbul’daki En Eski Osmanlı Müessesesi Darphane-i Âmire”, *İstanbul Dergisi*, Sayı 14, Temmuz 1995.
- Sakaoğlu, Necdet-Nuri Akbayer, *Binbir Gün Binbir Gece Osmanlı’dan Günümüze İstanbul’da Eğlence Yaşamı*, Denizbank 1999.
- Sarıcık, Murat, “Osmanlı Devleti’nde Nakîbü’l-Eşrâflık Kurumu”, *Osmanlı*, X, Yeni Türkiye Yay., İstanbul 2002., s.385-393
- Saydam, Abdullah, *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, Trabzon 1995.
- Sertoğlu, Midhat *Osmanlı Tarih Lüğati*, İstanbul 1986.
- Sevengil, Refik Ahmet, *İstanbul Nasıl Eğleniyordu?*, İletişim Yay., İstanbul 1998.
- Solak, Fahri, “Esnaf Şehri İstanbul”, *İktisat ve Din*, Haz. Mustafa Özel, İstanbul 1994., s.81-97.
- Solak, Fahri, “Osmanlılarda İhtisab Kurumu” *İktisat ve Din*, Haz. Mustafa Özel, İstanbul 1994. ....
- Şakiroğlu, Mahmut, “Barut”, *DİA*, V, İstanbul 1992., s.97-119.

- Şirvânî Fâtih Efendi, *Gülzar-ı Fütûhât: Bir Görgü Tanığının Kalemiyle Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılışı*, Haz. Mehmet Ali Beyhan, Kitabevi Yay. İstanbul 2001.
- Tabakoğlu, Ahmet, *Türk İktisat Tarihi*, İstanbul 1998.
- Taeschler, Franz, “Fütüvvet Teşkilatının Doğuşu Meselesi ve Tarihi Çizgileri” Çev: Semahat Yüksek, *Belleten*, XXXVI/141-144, TTK Yay., Ankara 1972., 203-235.
- Taeschler, Franz, *Franz, İslam Orta çağında Futuvva*, İstanbul 1955.
- Taneri, Aydın, *Osmanlı Kara ve Deniz Kuvvetleri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1998.
- Tekin, Zeki, “İstanbul Debbağ-haneleri”, *OTAM*, Sayı 8., Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1997., s. 349-364.
- Terzi, Arzu T., *Hazine-i Hassa Nezareti*, TTK Yay., Ankara 2001.
- Torun, Ali, *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvet-nameler*, Ankara 1998.
- Uzun, Mevlüt, “Çakmaklı Tüfekler”, *İTÜMTRE Bülteni*, II., Sayı. VIII, İstanbul 1976, s.31-57.
- Uzun, Mevlüt, “Fitilli Tüfekler”, *İTÜMTRE Bülteni*, II, Sayı. VII, İstanbul 1976., s.18-35.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, “Mirahur”, *İA*, VIII, s.347-350.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapukulu Ocakları. II*, TTK Yay., Ankara 1988.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, Ankara 1988.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara 1984.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, TTK Yay, Ankara 1988.
- Ünal, Mehmet Ali, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Kardelen Kitabevi, Isparta 1998  
www. musikionline . com.
- Yazıcı, Nesimi, “Tanzimat Dönemi Osmanlı Haberleşme Kurumu”, *Osmanlı*, III, Yeni Türkiye, İstanbul 1992., s.619-327.
- Yücel, Ünsal, *Türk Okçuluğu*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 1999

## Özgeçmiş

### Zeynep ERDURAN

H.Kahya mah. Rauf Denктаş blv.  
H.Kalaç Sok. Erduranlar Apt.  
D.No:14 71200  
Kırıkkale

0 318 225 09 40

### KİŞİSEL BİLGİLER

Doğum tarihi ve yeri : 06.04.1977 KIRIKKALE  
Medeni Hali : Bekar

### ÖĞRENİM

Yüksek Lisans  
Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale  
Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı  
Mezuniyet tarihi – Mayıs 2006

Lisans  
Kırıkkale Üniversitesi  
Fen Edebiyat Fakültesi – Tarih Bölümü  
Mezuniyet tarihi – Temmuz 2000

Lise  
Kırıkkale Lisesi, Kırıkkale  
Mezuniyet tarihi – Haziran 1994

### BİLGİSAYAR BECERİSİ

- Microsoft Office Programları (MS Word, MS Excel, MS Powerpoint,)

### DİL

	<b>Konuşma</b>	<b>Yazma</b>	<b>Okuma</b>
İngilizce	İyi	Çok iyi	Çok iyi